

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LAURIDS SKAUS BREVVÆKSLING
MED POLITISKE VENNER I SØNDERJYLLAND

2. halvbind

1. bind:

Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København (Skau Kbh), 1966.

2. bind:

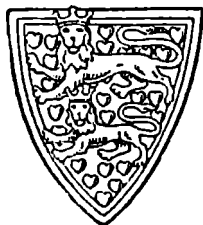
Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i Sønderjylland (Skau SJy), 1970, 1. og 2. halvbind.

H. V. GREGERSEN

Laurids Skaus
brevveksling
med politiske venner
i Sønderjylland

CHR. FLOR . JOHAN WEGENER
PETER HIORT LORENZENS BØRN
LAURIDS SKAUS EGNE SØNNER

2. halvbind

Skrifter, udgivne af
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
NR. 42 . 1970

I kommission hos Danske Boghandlers Kommissionsanstalt, København

UDGIVET MED STØTTE
FRA
STATENS HUMANISTISKE
FORSKNINGSRÅD

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder
Bogbind: J. P. Møllers Bogbinderi, Haderslev
ISBN 87 7016 069 4 (komplet)
87 7016 071 6 (2. halvbind)

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 21/1.

Kjære Skau!

Ekernførde, d. 21. Januar 1860.

De har vistnok og det med Rette undret Dem over min lange Taus-
hed, og jeg har ogsaa hver Dag lige siden min Ankomst villet skrive
til Dem, hvilket min Kone vil kunne bevidne Dem, men huslige Plig-
ter og Forretninger have i den Grad lagt Beslag paa min Tid, at den
ikke har villet slaae til til Correspondance, endogsaa næppe nok med
Familien. Nu er Deres Tid naturligvis meget optagen, men til at læse
nogle Linier fra mig faaer De vel Stunder.

Forat begynde med Begyndelsen vil jeg først takke Dem for Deres
sidste Brev af 9. f[orrige] M[aaed] Deres Deeltagelse for mit Vel og
Deres Raad til mig om at gjøre Opvartning hos forskellige høie
Herskaber for derved at sikkre mig min Fremtid skjønner jeg meget
paa, og *dengang* havde det maaskee ogsaa været det *klogeste* at følge
dem.

Inden jeg imidlertid kunde drage dem til Nytte, havde Forholdene
forandret sig i den Grad, at De vistnok vil give mig Ret i, at en alt-
for stor Underdanighed navnlig ligeoverfor Blixen-Finecke var ble-
ven aldeles overflødig. Jeg gjorde ham naturligvis min pligtskyldige
Opvartning¹, men blev saa fornemt, ja næsten uhøfligt modtagen, at
jeg gjorde Visiten saa kort som muligt og skyndsomst anbefalede mig.

Kongen kunde jeg efter Frederiksborgs Brand² ikke godt søge Au-
dients hos, og til at gjøre Grevinden min Opvartning holdt jeg mig
for god.

Derimod blev jeg særdeles venligt modtagen af Regensburg, med
hvem jeg havde en lang Samtale, hvori han bl. A. forsikkrede mig, at
vi herovre kunde være ganske rolige, *saalænge* han var Directeur³.
Om Langheim talte jeg slet ikke med ham, og jeg tvivler ogsaa me-
get paa, at Regensburg allerede nu vil afskedige ham, hvortil der jo
vistnok nu ogsaa er mindre *officiel* Grund end tidligere.

Derimod har jeg lagt mig Deres Raad om forsigtigere at omtale

Ministeriet paa Hjerte, skjøndt det falder vanskeligt, da jeg endnu ikke har talt med et eneste Menneske, der har havt det allerminste tilovers for det, men saa meget som muligt har jeg dog iagttaget hin Borgemesterdyd.

Jeg kommer nu til at fortælle Dem om en lille Begivenhed, hvorom Rygtet maaske allerede er naaet til Dem. I Onsdags agtede man nemlig her at afholde en offentlig Forsamling, hvor Thomsen-Oldenswort og Clausen-Cappel skulde præsidere, og hvor der naturligvis skulde forsøges paa en Demonstration. Heldigvis vare de gode Folk meget uforsigtige, idet de slet ikke havde faaet min Tilladelse og alligevel vare mødte, saa at jeg udenvidere forbød Forsamlingen, hvorimod jeg efter Aftale med [Brockenhuus-]Schack meente ikke at kunne formene dem at holde Middagsgilde, hvor det naturligvis vil være gaaet meget varmt til.

Man meddelte mig strax, at man agtede at besvære sig over dette Forbud⁴, hvilket jeg jo kun med Fornøielse kan see. Imidlertid indmeldte jeg det hele til Holstein.

I det hele taget er Stemningen her meget ophidset, hvilket navnlig i den senere Tid gjentagende har yttret sig ved mindre Gadeoptøier om Aftenen, naar Tappenstregen har spillet »den tappre Landsoldat«⁵. Ophidselsen er dog som sædvanlig kun kunstig fremkaldt af nogle Wühlere. De fornuftigere Borgere ere misfornøiede dermed, men kunne dog ikke billige, at Obersten [Hindenburg] lader »den tappre L[andsoldat]« spille, og da jeg er af samme Mening, idet der ved intetsomhelst opnaaes andet end Utilfredshed, saa har nu paa mit Forslag Magistraten in pleno andraget paa, at Bataillonon maa erholde Ordre til at spille den saa lidt som muligt, navnlig ikke om Aftenen, da Uordener ikke lade sig forebygge.

Jeg har anseet denne Indrømmelse til de 2 borgerlige Raadmænd⁶, hvilken maaskee kan forekomme Dem noget vel stor, for aldeles nødvendig. Naturligvis er Indstillingen til Amthuset holdt i en meget moderat Tone, og hvert Ord i den veiet omhyggeligt, for ikke at give Anledning til Misforstaaelse. Naar man hører dette i Flensborg, vil man naturligvis hyle forskrækkeligt over min Leflen med Tydskerne, man lad dem kun. Jeg har overveiet Sagen altfor nøie til, at det skulde være overilet fra min Side, og de, som kjende mig nogenlunde, ville ogsaa vide, at Hensigten dermed er reen.

Men jeg maa dog ogsaa fortælle Dem lidt om, hvor lykkelig og tilfreds jeg nu er. De maa troe, at det er en stor Forandring mod tidli-

gere, da jeg i min Ensomhed maatte gaae omkring og ikke kunde blive af med mine Ærgrelser. Nu, da jeg har et Hjem, hvor jeg veed, at jeg kan hente Trøst, er Livet bleven mig behageligt, og dets Byrde lette. Jeg har et deiligt og hyggeligt Hjem og en Hustru, der er lykkelig og veed at finde sig i at leve her, idetmindste siger hun det, og det *maa* jeg vel troe, især da jeg saa gjerne *vil* troe det, saa jeg kan jo sagtens være lykkelig.

Jeg haaber, at De nu ogsaa vil holde Deres Løfte om at besøge mig her, og godt skal De blive modtaget baade af mig og min Hustru. Hun sidder ligeoverfor mig ved mit Skriverbord, saa hvis dette Brev er en Smule forstyrret, maa hun bære Skylden. Hun sender Dem mange Hilsener. Men jeg glemmer jo rent at takke Dem for Deres Bryllups-Telegraph-Depesche⁷, som opvakte megen Munterhed ved Middagsbordet efter Bryllupet, hvor jeg modtog den.

Jeg faaer nu slutte, da jeg skal holde Forhør over nogle Dreng, der har pebet ad »den tappre Landsoldat«. Lev derfor vel, kjære Skau, hils gode Venner i Flensborg fra mig.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

PS.: 1. »Kieler Correspondenzblatt« kan jeg ikke opdrive her⁸. Derimod har jeg længe været og er endnu paa Jagt efter »Eckernförder Wochenblatt«, hvorom nærmere en anden Gang.

2. Jeg aabner Brevet for at berigtige det derhen, at Forestillingen til Amthuset ang[aaende] et Forbud imod at spille den tappre Landsoldat idetmindste foreløbig er bortfalden – paa Grund af en Differents med Langheim, der sandsynligvis vil have et fuldstændigt Brud mellem ham og mig tilfølg.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dannebrogsmand og Ridder af Dannebrog.*

KB. NKS 1727.

- 1 Se: Lorenzen til Skau 1859 26/12.
- 2 Frederiksborg slot brændte 1859 19/12.
- 3 Smlgn.: Flor til Skau 1852 16/5, note 2 (med Skau til G. Lassen 1852 25/1).
- 4 Sagen førte til, at borgerne indgav en adresse, vendt imod det danske styre, se: Skau til Lorenzen 1860 27/1.
- 5 »Oberst Hindenburg havde begyndt at lade »Den tappre Landsoldat« spil-

le hver Onsdag Aften ved Tappentreggen, efterat den i flere Aar kun en enkelt, yderst sjelden Gang havde været spillet«, meddeler »Dannevirke« 1860 30/1.

6 Dammann og Pupke.

7 Se: Skau til Lorenzen 1859 29/12.

8 Jvf. Skau til Hiort-Lorenzen 1859 9/12.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 23/1.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 23. Jan. 1860.

De har faaet godt begyndt, kan jeg see af Deres Brev til Peter¹. Det var nok et Dommedagsslag, De begyndte med dernede. Jeg kunde pokkers godt lide den Idee at tage Hansen Grumby og slaae de andre Idioter om Ørene med, og jeg tvivler ikke om, at det har været nogle drøie Slag, kjender jeg Deres Tunge ret. De er naturligvis blevet vred til Gavns ved at høre de evindelige tydske Taler, og jeg kan vel skjønne, at De ved den femtende Ret har faaet Vin nok til at finde træffende Kraftudtryk.

Jeg havde idag Brev fra Rudolf. Thomsen Oldensworth var mødt forleden dernede for at holde en Forsamling med Exadvocat Clausen fra Cappeln og deres Vælgere². Rudolf citerede dem aufs Polizeiamt og betydede dem, at der ikke kunde blive noget af den Historie. Folk havde imidlertid uden videre forsamlet dem paa en Gjæstgivergaard, hvor Rudolf maatte gaae hen og betyde Indbyderne, hvoriblandt en Dr. Mortensen, som tidligere har wühlet, at Mødet ikke kunde tilstedes. Der blev en forfærdelig Indignation, og Dr. Mortensen var saa uforskammet, at Rudolf anlægger Sag imod ham.

I det Hele taget synes det efter hans Breve at dømme, at Befolkningen er meget ophidset. Hvergang Bataillonens Musik spiller den tappe Landsoldat, har han Skandaler. Forleden Dag slog de Oberst Hindenburg[s] Vinduer ind. Jeg har skrevet Rudolf til, at han maa holde ud seig og bestemt og fremfor alt ikke give et Haarbred efter. At holde op med at spille den tappe Landsoldat gaaer efter min Mening aldeles ikke an. Jeg vilde ønske, at De vilde sige ham Deres Mening derom. Maaskee faaer De Tid til at see ned til de Nygifte.

Det skulde da glæde mig overordentlig, om De kunde sætte det igjennem, at Stænderforsamlinger fik Stenografer. Jeg kommer til at tænke paa Lord Palmerstons Tale, da han udbragte Skaalen for Stenografien. Den var mageløs træffende. Man bliver fri for en stor Mængde Sludder, og hvem der vrøvler, kan ikke slippe fra det.

Her i Kjøbenhavn er man da endelig kommen til Ro. Det blev da ogsaa for galt med Pøbeloptøierne³. Bræstrup staaer vist paa svage Fødder. Man er ikke engang fornøiet med ham ved Hoffet. Han skal næmlig have anmodet Grevinden om ikke at spadsere i Buegangene, da han ikke kunde sikkre hende imod Insulter, hvortil hun meget rigtig svarede, det maatte vel være hans Sag. Kunde hun ikke gaae i Fred, maatte han ikke være sin Plads voxen.

Endnu har man da intet mærket til Baron Blixen Finecke i Slesvig. Han har i denne Tid travelt med at anstille physiske Kraftprøver med Folkethingsmand Kjær og flere. Er det ikke forfærdeligt, saaledes som Bondevennerne dominere. Man kan blive ganske fortvivlet ved at følge Debatterne. Vi maae prise os lykkelige ved at have Landstinget; der kunne de dog ikke dominere saaledes. Kjender De en Mand, som hedder Reinholdt Jensen? Det er en Person af den ringeste Caliber⁴. Han spiller en betydelig Rolle i det danske Folkething. I. A. Hansen er blevet saa fin, at han kan vælges til Vicepræsident. Ja Tiderne forandres. I 1849 var han en Person, som man syntes var temmelig sjofel til at sidde i Thinget.

At jeg er meget nysgjerrig efter at høre, hvorledes Forhandlingerne løbe af i Stænderforsamlingen, behøver jeg ikke at sige Dem. Faaer De engang et ledigt Øieblik, giver De mig nok et Par Ord, skjøndt De faaer vist dygtigt at bestille. Som sædvanligt maae De jo trække hele Læsset.

Min Kone sender Dem mange Hilsner.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 Skau til sønnen Peter 1860 21/1.

2 Jvf. Hiort-Lorenzen til Skau 1860 21/1.

3 Se: Skau til sønnen Peter 1860 16/1.

4 Reinhold Jensen udgav 1855-61 en

række polemiske småskrifter. Han var derved kommet i konflikt med domstolene. Politisk repræsenterede han en politik til venstre for Bondevennerne.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1860 27/1.

Kjære Fritz!

Flensborg, d. 27/1 60.

I en Fart skal jeg sende et Par Linier. Det gaaer meget godt med Blixen herovre. Jeg tog imod ham ved Jernbanen¹ og var den første, han hilste paa, hvilket forsaa vidt var godt, ligesom jeg ogsaa havde beregnet det, fordi Tydskerne, som i Masse saae derpaa, derved fik et Tegn paa Luftningen og – Respekt for mig. Jeg gik øieblikkelig til ham og blev modtagen, medens alle Andre afvistes, og i en 2 Timers Samtale kom vi overeens om Taktikken. Det er for vidtløftigt her at referere dette, og det vilde i visse Henseender være indiskret.

Igaar havde Fleertallet af de Deputerede Audients. *I Sprogsagen gav han dem bestemt Afslag*, og i det Hele troer jeg, han har imponeret dem.

Idag giver han en stor Diner for Stænderne og enkelte Andre, ved hvilken Leilighed han vil holde en kort Tale, *men denne har jeg drøftet med ham iaftes*, saa jeg haaber, at Du deri vil finde nogen Beroiligelse. Jeg antager ogsaa, at han er Mand for at holde den saaledes, som vi ere blevne enige om den. Jeg skal i al Fald nok passe paa.

Iaftes havde jeg ligeledes Samtale med ham ang[aaende] Rudolf, som upaatvivlelig har forløbet sig lidt ved Affairen ang[aaende] den offentlige Forsamling i Ekernførde. Ved denne Leilighed fortalte han mig, at han havde modtaget Rudolf »noget fornemt« i Kjbhvn.², fordi »*hans Optræden forekom ham noget lapset, hvilket kan undskyldes hos en ung Student, men ikke hos en Borgermester*«. Jeg anfører disse Ord som Vidnesbyrd om, at Baronen husker godt, og til Forklaring af Rudolfs Utilfredshed med Audientsen. Jeg troer iøvrigt nok, at det mindre gode Indtryk nu er udslettet.

Imorgen skal Sprogsagen for i Stænderforsamlingen. Jeg skal føre Ordet for Minoriteten, hvilket jeg agter at gjøre i al Korthed, men tillige med Bestemthed.

Seer Du mine Sønner, da hils dem. Jeg har ikke Tid til at skrive mere, da jeg er overlæsset. Læs Gaarsnummeret af »Flensb[urger] Zeitung«³. Du vil deri finde en Artikkel fra mig med Navn under.

Hils Din Kone og øvrige Familie, Dine Søstre ikke at glemme, fra

Din forb[undne]

Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Jvf. Skau til Godske Nielsen 1860 28/1: »Jeg fik fat paa Minister Blixen Finecke strax igaar, hvilket Minoriteten havde anmodet mig om, for at gjøre Situationen klar for ham og for at erfare, om han havde Planer m. m. og da hvilke? Han var meget aaben og ligefrem imod mig som sædvanlig, men jeg troer ikke, hans Planer ere af anden Natur, end vi kunne være tjente med dem. Ialfald ere de tilhobe ratihaberede af Regensburg,

hvilket Blixen ikke blot selv sagde, men som ogsaa Cancellieraad Juel efter udtrykkelig Ordre fra Regensburg har meddeelt mig. I Sprogsagen er bestemt Afslag til Stænderne allerede underskrevet af Kongen og vil komme her om et Par Dage. Derimod har Ministeren nogle materielle Fordele at byde os, hvis Virkning paa de Tydsksindede han imidlertid meget overvurderer ... Igaar spiste Ministeren hos Kranold. Da jeg ikke vilde

give Møde, havde Commissarius ladet Krüger anmode om at komme, og skjøndt ogsaa han var bedt til Politimesteren [Hammerich], gik han dog til Kranold, hvor han udbragte Ministerens Skaal. Kranold turde naturlig-

viis ikke vove det for Slesvigholsterne, som aldeles have kujoneret ham« (RA. Godske Nielsens arkiv).
2 Se: Lorenzen til Skau 1859 26/12.
3 »Flensburger Zeitung« 1860 28/1 har Skaus indlæg (på dansk).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 28/1.

Kjære Skau.

Med stor Ængstelse læste jeg Efterretningen om Baron Blixens Reise til Flensborg¹. Jeg havde alt tidligere hørt ymte om hans Planer, men det vil jeg dog aldrig nægte, jeg havde ikke troet, og troer det endnu umuligt, at en dansk Minister tør betræde den Vei, som Christian den ottende fulgte i sin Slesvigske Politik: Indrømmelsernes Vei. Jeg vilde langt snarere have troet, at en Minister, som staaer paa saa svage Fødder i Kongeriget, havde støttet den danske Minoritet. Ja, jeg kan blive ganske varm, naar jeg tænker paa, at den Mand, der skylder Dem sin hele Popularitet i Slesvig, nu skulde gaae hen og kuldkaaste med et Pennestrøg alt, hvorpaa De har offret Deres Kraft og Talent, at han skulde vove at bryde med den danske Minoritet. Som sagt: jeg kan ikke troe det, thi Baron Blixen kan ikke tage imod Følgerne. Han kan ikke undvære Regensburg, som jo altid har gjort Sprogscriptet til Betingelse for sin Forbliven. Han kan ikke undvære Dem, som vel sagtens enten nedlægger Deres Mandat eller forholder Dem aldeles taus og passiv i Stænderforsamlingen.

Nei, jeg stoler paa, og jeg er vis paa, hele det nationale Parti stoler i dette Øieblik paa Dem. Hvis Baron Blixen er kommet til Slesvig med den Plan at gjøre det tydske Parti Indrømmelser i Sprogsagen, da er der ingen Mand i Danmark, som har flere Midler i Hænde til at bringe ham derfra end De, og naar jeg her beder [Dem] om at gjøre alt, hvad der staaer i Deres Magt, naar jeg beder Dem om at sætte alt tilside for denne vor fælleds Livssag, da er det ingenlunde, fordi jeg troer, det behøves, da er det kun, fordi jeg trænger til at udtale mig, fordi jeg harmes i mit inderste Hjerter ved Tanken om, at vi igjen skulde rulle ned ad Indrømmelsernes Skraaplan.

Fra Flensborg reiser Baronen til Berlin, siger man for ganske vist heri Byen. Det er en farlig Route. Hertugen af Augustenborg og andre Forrædere mod den dansk-slesvigske Sag har brugt den. Hvad kan

Baronen ville i Berlin, rimeligvis kun gjøre Indrømmelser². Man siger jo rigtignok, det skal være vanskeligt at forvinde, naar man engang har været Kielerstudent, men Blixen Finecke troede jeg dog, havde forvundet det. Vi talte engang i Efteraaret om ham og vare langt mere tilbøielige til at troe, at han vilde optræde i national Retning, at han vilde skaffe os af med de upaalidelige Embedsmænd, og det vil jeg ogsaa langt hellere troe endnu. Jeg vil haabe, at der [er] opstillet et Skræmmebillede for os, og jeg skal endnu kun bede Dem om et Par Ord for at bringe mig ud af den pinlige Uvished, hvori jeg svæver.

Deres hengivne
Lorenzen.

Kjøbenhavn, den 28. Jan. 1860.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 I et brev til H. N. Clausen gav Skau 1860 2/2 en skildring af Blixen-Fineckes ophold i Flensborg, der gik i beroligende retning. Det hedder her:

»Det kunde maaskee være af Interesse for Dem, høistærede Hr. Professor! at høre et Par Ord fra Flensborg, eftersom man i Kjøbhvn. med stor Ængstelse synes at have betragtet Ministerens Reise hertil. Der var vistnok ogsaa Grund til at nære Frygt, idet Blixens Opfattelse af Forholdene herovre ikke var hævet over enhver Tvivl, og at som Følge deraf een eller anden Udtalelse, der var i Disfaveur af den nationale Sag, let kunde befrygtes. Saameget desto mere glæder det mig derfor at kunne meddele, at Ministeren – ikke blot efter min, men – efter hele Minoritetens eenstemmige Formening har gjort sine Sager mesterligt i Faveur af den danske Sag, og at det er en overordentlig Fordeel, at han er kommen herover.

Han har skjænket Slesvigholstenerne reen Viin i Kanden, og derhos imponeret dem i høi Grad. De kalde ham »ein sehr gewannter Mann«, »er spricht wunderschön Deutsch«, »ein sehr nobles Auftreten« o.s.v., men der tilføies altid bagefter, *at denne Mand ikke lader sig byde noget*. Kranold, som var aldeles kujoneret, har atter faaet Mod, Minoriteten har faaet Selvtillid, hvilken desværre hos Adskillige var nærvæd at tabes, og Slesvigholstenerne i Stændersalen ere blevene hæflige, endog imod mig, hvilket vil sige meget.

Men det Allerbedste er dog Ministerens Tog ud i Angel. Han var i 3 af de sydligere Skoler, hvor han fandt Kundskab i Dansk langt fuldkomnere end i de bedste af Kongerigets Landsbyskoler, og ved Siden deraf paastod han, at Børnene kunde bedre Tydsk end i Skolerne i Preussen og Hanover. Cancellieraad Juel (Regenburgs Contoirchef), som var

med ham, fortalte mig, at Blixen græd af Glæde nede i Satrup Skole, Gottorp Amt, over Børnenes Sang. Det var Kæmpeviser til Weyses Melodier, samt de nyere Fædrelandske Sange, man sang for ham! Ministeren yttrede til mig, at han vilde have Skolelæreren gjort til Dannebrogsmænd.

Alle de Mennesker, som de havde mødt, havde de talt med, og Alle havde talt *Dansk*, og han sagde, da han kom hjem, at han troede, det var Løgnhalse alle tilhøbe, som klagede. Han tilføiede, at den Preusiske Minister ikke skulde døe i Synden, naar han fik fat paa ham.

En Flensborgsk Deputation, der i Søndags var hos ham og forlangte mere Tydsk i Skolerne og mindre Dansk, svarede han: »Deres Forlangende, mine Herrer! beviser tilstrækkeligt, at De ikke har besøgt Skolerne og ikke kjende det høie Standpunkt, hvorpaa de staae. Det gjør mig ondt at lære en saadan Uvidenhed at kjende i Flensborg«. Den dansksindede Contra-Deputation, som kom bagefter, styrkede ham selvfølgelig i Troen.

Alt dette forekommer mig nu at være et mageløst heldigt Resultat, naar man tænker paa, hvad man havde ventet sig. Regenburg har aabenbar Magten over ham, og dette er Hovedsagen. Jeg styrkede ham i Troen paa Regenburg og sagde ham mange smukke Ting for den Klogskab, han havde viist ved at udnævne en saa prøvet Personlighed til Directeur. Nogle tyske Deputerede forlangte Regenburg fjernet, men Blixen spurgte ganske tørt: »Kjender De ham personlig?«, og da de svarede nei, sagde han: »Hvor kan De forlange en Mand fjernet, som De

ikke kjender? *Jeg er ansvarlig for, hvad han gjør*, og har De noget at klage over, da har De at holde Dem til mig«.

I Stænderne gjør man nu atter Optøier. Igaar kom Andragendet om at sætte Volfhagen under Tiltale. Dette er jo latterligt og skal ogsaa i Diskussionen gjøres latterligt. Minoriteten viser nu mere Sammenhold, siden Ministeren var her, og i aandelig Forstand ere vi stærke nok til at byde Spidsen. Det er den numeriske Overvægt, vi mangle. Men derfor behøve vi da ikke at krybe i et Musehul. Jeg frygter næsten mere den Raahed, der viser sig i Folke-thinget end mine Modstandere her.

Papiret er nu fuldt, og jeg maae slutte.

Deres ærbødige
Laurids Skau«.

(RA. Regenburgs arkiv).

- 2 Tanken om en deling af hertugdømmet Slesvig var efter Skaus opfattelse endnu engang ved at blive aktuel, se: Skau til Godske Nielsen 1860 30/1: »Delingstanken er for Øieblikket dukket op, dog ikke i Kjøbenhavn, men i Berlin og naturligviis paa en urimelig Maade (Flensborg-Tønder som Linie). At det ikke er i vores Regjering, at denne Plan er dukket op, synes godtgjort derved, at Blixen paa forskjellig Maade har forhandlet med mig om, hvorledes en Udtaleselse *imod* Delingen kunde erhverves fra Slesvigs Stænderforsamling, som han næsten troede at have Brug for. Jeg har imidlertid afviist dette, deels fordi der ingen Adkomst er til at drage et saa positivt politisk Spørgsmaal frem, deels ogsaa, fordi man ved at forudsætte Muligheden af Delingsplanens Tilværelse allerede indrømmer formeget. Disse Tanker har Ministeren erkjendt for rigtige,

og jeg troer ikke, han har yttret dem til Nogen her, efterat jeg strax havde gjort opmærksom paa, hvor misligt

Tankens Udtalelse i Udenrigsministerens Mund vilde tage sig ud« (RA. Godske Nielsens arkiv).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 5/2.

Kjære Skau.

Kbh., d. 5. Febr. 1860.

Tak, fordi De midt i Deres travleste Tid sendte mig de beroligende Linier. Der var faret en Skræk i mig, som i saamange andre, for at der skulde skee Ulykker i Flensborg. Jeg hørte, at Regenburg skal være blevet overløbet af ængstelige Folk i de Dage, men blot have sagt, saalænge jeg er her, skeer det intet, som kan skade den danske Sag i Slesvig.

Baron Blixens Opræden i Flensborg var jo prisværdig i enhver Henseende. Han skylder vel sagtens Deres gode Raad, at det i enhver Henseende faldt saa heldigt ud. Talte De ikke med ham om at faae Reventlow bort fra Tønder? Var der noget Skridt, hvorved han kunde vinde Terrain i Kongeriget, da var det ved at faae en paa-lidelig Mand sat ned i Reventlows Sted. Vi talte i Efteraaret om, at det vilde være en af Fordelene ved at faae Blixen til slesvigsk Minister, at han var en Handlingernes Mand, som ikke behøvede at tage alle de uendelige Hensyn, hvori Wolfhagen druknede¹. Jeg kan ikke indsee, hvorfor Baron Blixen skulde være imod et saadant Skridt, hvormed han vilde vinde meget.

Stænderforsamlingen er denne Gang mere uhyggelig, idetmindste for Tilskuere, end nogensinde. Det synes mig, at Præsidenten [Otzen] overgaaer sig selv i Mangel paa Dygtighed. Thomsen Oldensworth sætter Sagen paa Spidsen, hvis han virkelig kommer frem med sit Andragende om at sætte Wolfhagen under Tiltale². Jeg har endnu ikke seet nogetsteds, hvad det er, han vælger til Anklagepunkt, men det er vel ham og hele Partiet en Bisag, hvorfor han sættes under Tiltale, og om han i det Hele dømmes. Det hele er vel kun beregnet paa at fylde i de tyske Blade som Agitationsmiddel.

De skrev, at Rudolf havde forløbet sig i en Sag i Ekernførde, men jeg har ikke kunnet erfare, hvori det egentlig var. I det Hele troer jeg, han har Amtmand Holstein paa sit Parti. Han har idetmindste flere Gange confereret med ham mundtlig for at faae sine Instructioner. Men er han ogsaa engang kommet lidt galt ind paa en Sag, saa maa det sikkert undskyldes ham, at han lever under meget vanskelige Forhold; har en Collega, som i Magistraten i Anledning af Optøerne

med »Den tapre Landsoldat« udtalte, at han ikke kunde ansee Ba-taillonon berettiget til at spille denne Melodi. Efter en saadan Udta-else, som maa kaldes illoyal, har Rudolf, som virkelig har firet og fi-ret for Langheim, aldeles maattet bryde med ham.

I Anledning af, at Rudolf blev insulteret af en vis Hr. Mortensen under Thomsen Oldensworths Ophold i Ekernførde³, er [Brocken-huus-]Schack beordret til at tage Sæde i Magistraten i Rudolfs Sted som Dommer. Han vil nok ikke lade ham slippe med Vand og Brød. Nu har Rudolf nok fuldt op at bestille med de oprørske Adresser, som ere blevne sendte fra Ekernførde. Jeg antager, at [han] griber denne Sag fornuftig an. Holstein var forleden Dag nede hos ham. Der var nok Søsession. De kan vel ikke tænke paa at faae Tid til at gjøre en Tour derved. Det vilde være en stor Beroligelse for mig og en stor Glæde for Rudolf og hans lille Kone.

Fra Deres Sønner kan jeg hilse Dem. De indstuderer i denne Tid en ny Selskabsdands hver Mandag Aften i Bredgaden. Jens har overtaget at undervise en Søn af Grosserer Mestern[?], som er i Hu-set hos min Svigerfader, i Dansk.

De vilde gjøre mig en stor Tjeneste, hvis De *blot med to Ord* vilde underrette mig, om Justitsraad Paulsen er kommet hjem fra England. De maa endelig ikke besvære Dem med at skrive udførligt til mig, dertil er Deres Tid altfor kostbar. De hænger vist i fra Mor-gen til Aften. Husk dog paa at skaane Dem lidt. De har før faaet et slemt Eftersmæk.

Min Kone sender Dem mange Hilsner.

Deres hengivne

F. Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 Et eksempel blandt flere var således afgørelsen af, hvem der skulde efterfølge grev Arthur Reventlow som kommissarius. Det blev Kranold, men Skau nævner følgende som emner i brev til Godske Nielsen 1859 6/11: »Volfhagen vakler endnu med hen-syn til Commissarius. Han har aaben-bar ikke megen Lyst til at tage Stock-

fleth, men derimod stor Tilbøielig-hed for Hammerich, som vel sagtens viser Volfhagen stor *formel* Ærbødig-hed« (RA. Godske Nielsens arkiv).

2 Se: Lorenzen til Skau 1860 28/1, note 1.

3 Sagen er udførligt omtalt i »Danne-virke« 1860 30/1.

Ekernførde, d. 11. Februar 1860.

Kjære Skau!

Grunden til, at De saa længe ikke har hørt fra mig, er navnlig den forbandede Addressesag¹, der giver mig meget at bestille. Jeg har derfor endnu ikke faaet Tid til at fortælle Dem noget om vor Stænderdeputeret, Kjøbmand Timm.

Stort andet, end at han er en skikkelig Fyr², men at han i den Grad er under Pidsken af Wühlerne her, at de endogsaa have tvunget ham til at underskrive Ekernførde-Addressen, kan jeg i Grunden ikke sige Dem om ham. Men saaledes som Sagerne for Tiden staae i Stænderne, er der absolut intetsomhelst at stille op med ham. Han bliver tvungen af de andre. Hans udstrakte Smørhandel paa Herregaardene her i Egnen vilde lide, hvis han et eneste Øieblik afveg fra den ham afstukne Linie, og det er nok til at give en Tydsker Holdning, ja endogsaa Overbevisning, det vil sige af den Slags, man opvarter med i Stænderne.

Den ovenomtalte Addressesag bliver stærkt paadreven af Ministeriet, der har beordret Criminalundersøgelse³. Desværre kan jeg ikke komme til noget godt Resultat, forinden jeg har de originale af Præsidenten [Otzen] modtagne Addresser, da Vedkommende *naturaligvis* ikke kan huske, hvem der har underskrevet. Sagen maa derfor sandsynligvis drages ud, indtil Stænderforsamlingen er sluttet, thi Otzen udleverer næppe Addresserne til Magistraten, selv om de rekvireres til Brug i en Criminalsag. Wühlernes Dristighed i Forhørene overgaae alle tænkelige Grændser, de genere dem ikke for aabenbart at prædike de velbekjendte sl[esvig-]holst[enske] Theorier. Undertiden har jeg hele min Ro nødvendig for ikke at blive hidsig over deres Frækhed. Sagen morer mig alligevel, især dersom jeg kunde opnaae at faae et par af Fyrene ved Vingebenet, men det er jo et stort Spørgsmaal, hvad Appellationsretten vil gjøre ved dem. Ved Leilighed kunde De godt sætte lidt ondt Blod i de Herrer Raader.

I Aviserne seer jeg, at jeg har faaet en »Verweis« af Hr. Blixen [-Finecke]. Den maa være bleven i hans Tanker, thi paa Papir har jeg endnu ikke seet den. Hvis De engang har Tid, fortæl mig saa lidt om, hvad han har sagt om mit Forbud mod den berømte Forsamling⁴. Det skulde gjøre mig meget ondt for ham, hvis han virkelig er gaaet saa vidt, at han ligefrem har sagt til de tydske Deputerede, at jeg har faaet en »Verweis«. Enten maatte han jo være en meget letsindig

Mand eller ogsaa en Løgner, i hvert Tilfælde en daarlig Karl. Jeg har været meget i Tvivl med mig selv, om jeg ikke skulde andrage hos Ministeriet om fri Proces til at sagsøge »Altonaer Merkur«, men det er ikke Umagen værd for en saadan Bagatelle.

Gud veed forresten, hvilket Ministerium vi nu faae⁵. Udsigterne ere jo efter Madvigs, P. D. Bruuns og Bregendahls Kaldelse til Kongen⁶ ganske gode, men man vil dog helst have Vished.

Min Kone er rask og flink, hun sender Dem en venlig Hilsen og beder mig spørge Dem, om De husker paa Deres Løfte om at besøge os.

Med Hilsner til de »Tappre«⁷ er jeg

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dbmd. og R. af D.*

KB. NKS 1727.

- 1 Fra Eckernförde var der til Stænderforsamlingen i Flensborg blevet indsendt 201 adresser, der af den danske administration blev opfattet som »oprørske«. Indholder findes gengivet i H. R. Hiort-Lorenzens erindringsbog, s. 26–27.
- 2 H. R. Hiort-Lorenzen kalder i sine erindringer Timm »en rar og skikkelig Mand, som næppe havde Forstaaelse af, hvilken Brandfakkel han havde udslyngtet« [ved at indsende adresserne].
- 3 H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, 1919, s. 27: »Jeg fik Paalæg om at anlægge Sag imod samtlige Underskrivere. Nu fik jeg travlt. Jeg maatte først i min Egenkab af Politimester afhøre hver enkelt af de 200 Underskrivere, hvilket tog mange Dage og mange Timer af Dagen. Det var drøit nok for en nygift Ægtemand at maatte være 7–8 Timer om Dagen fra Hjemmet«.
- 4 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1860 21/1.
- 5 Efter konsejlspræsident C. E. Rotwitts pludselige død 1860 8/2 opløstes hans regering og erstattedes af en ny regering C. C. Hall, der fungerede til udgangen af 1863.
- 6 Ingen af de tre nævnte blev selv ministre, men kaldelsen var udtryk for, at regeringsdannelsen vilde blive i favør af det nationalliberale parti.
- 7 De danske deputerede i Stænderforsamlingen i Flensborg.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1860 ca. 20/3].

Nu er De vendt hjem fra Kamppladsen¹, hvor De har stridt og kæmpet en haard Strid. Mageløs kraftig og talentfuld var Deres Optræden, og Deres Opgave har De løst. Jeg har fulgt den slesvigske Stænderforsamling med stor Interesse. Megen Harme og megen Ærg-

relse har jeg følt derved, men den Glæde og Tilfredsstillelse, jeg paa den anden Side har følt ved at læse Deres Taler, opveier det i fuldeste Maal. Jeg behøver blot at tænke paa, hvorledes De endte med at tale Ahlefeldt ud af Forsamlingen for ret at blive inderlig fornøiet².

Af vore tidligere Samtaler kan jeg slutte, at De havde ønsket Ministeriet i kraftigere Hænder end Wolfhagens³, og desværre vil vist Faktum vise, at De har havt Ret. De energiske Foranstaltninger, Regenborg vilde have trufne i Anledning af Majoritetens Oprørsadresse, synes jo desto værre ikke at blive til noget, ligesaa lidt som Fjernelsen af den værste Del mistænkelige Embedsmænd.

Krigsministeren [Thestrup] feier derimod godt ud og er særdeles heldig i Besættelsen af de vigtige militaire Poster i Slesvig og Holsten. Oberst Wilster, til hvem jeg som Adjudant har staaet i nærme Forhold, er en overordentlig kraftig lille Mand. Hans Optræden i Angeln, da han var der som Commandant efter Krigen, var jo særdeles heldig. Desuden er han en complet Gentleman, som vist nok vil forstaae at komme ud af det med Politimesteren Jørgensen, som nok er lidt ru.

Nede i Ekernførde gaaer det stadigt ved det Gamle. Saa godt som hele Byen har været i Forhør⁴, og alle Kjøbmændene paa to nær (som have hele den danske Søgning) have underskrevet. Er det sandt, hvad man fortæller her i Byen, at den Stænderdeputerede fra Ekernførde [Timm] har bortescamoteret sin Adresse fra Stænderbordet? Rudolfs Stilling dernede bliver naturligvis meget ubehagelig, men naar han blot kan vise dem, at det er ham, der har Magten, naar blot Ministeriet støtter ham og afviser de uforskammede Klager, der indsendes over ham, saa frygter han ikke for at komme helskindet ud af dette Virvar. Er det først vel overstaaet, bliver det naturligvis kun til hans store Gavn for hele Livet, at han i sin tidlige Embedsvirksomhed har havt Leilighed til at vise, at han kan tumle en indviklet Sag.

Forleden Dag skrev Rudolf mig til, at Hovedmændene i Adressesagen havde perhorresceret ham eller erklæret, at de ikke kunde lade sig dømme af ham. Lægen mener han ikke er saa farlig, men det viser jo dog, at han, som der ogsaa er formeligt udtalt i Magistraten, er meget forhadet af Wühlerne.

Fra Sophie kan jeg bringe Dem mange Hilsner. Hun er nu flyttet hen til os. I Sommer flyttede vi ud paa min Svigerfaders Landsted⁵, hvor der er Leilighed til en Del Familier. Jeg kommer rigtignok til at ligge den meste Tid paa Opmaaling i Sorø og Ringsted Egnen, men

vil dog engang imellem kunne svippe herind et Par Dage. Seer man Dem ikke herovre i dette Foraar?

Onkel Otto [Schroeter] skrev mig til, at han havde tænkt paa at gjøre en lille Tour herover for at tale med Finantsministeren [Fenger]. Efter Deres sidste Samtale med ham lod det jo rigtignok til, at der kunde gjøres noget for Mølleren. Vil De hilse ham mange Gange fra mig.

Jens seer jeg ikke saa sjældent. Han kommer engang imellem op til mig. Jeg glæder mig over den Interesse, han har for Politik, og vi faae os tidt en lang Passiar. Peter er derimod begravet i sine Studer-ringer. Ham seer jeg sjældnere.

Onsdag Morgen.

Jeg seer idag af Aviserne, at Regjeringen har opgivet at sætte Majori-teten under Tiltale. Det gjør mig trods »Dagbladets« Forsvar for den-ne Beslutning ondt. Er der, som Circulairet til Amtmændene udsiger, Føie til at anlægge Sag, skal Regjeringen ikke undlade det. At udtale det og opgive Sagen maae vist snarere kaldes Svaghed end Klog-skab.

Mange Hilsner fra min Kone.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Stænderforsamlingen sluttede 1860 19/3 (deraf brevets datering).	f. eks.: M. Mørk Hansen: Livs-Erin-dringer, 1968, s. 172-173.
2 Den slesvig-holstenske deputerede Ahlefeld-Lindau forlod 1860 17/3 Stænderforsamlingen, fordi han følte sig personligt fornærmet af Laurids Skau, uden at dette havde foranledi-get præsidenten til at gribe ind. Se	3 Se f. eks.: Lorenzen til Skau 1860 5/2; Skau til sønnen Peter 1860 2/2. 4 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1860 11/2. 5 Se: Lorenzen til Skau 1860 3/6.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1860] 1/4.

Kjære Skau.

Søndag, den 1. April.

Skjøndt jeg antager, min Svoger Møller allerede har bragt Dem den glædelige Efterretning, at min Kone i Forgaars har faaet en lille Søn¹, maa jeg dog selv fortælle Dem lidt om, hvor glad jeg er ved, at alt er saa lykkeligt overstaet. Jeg har i saa lang Tid gaaet i en slem Spæn-ding. Min Kone er jo temmelig svag, og der kunde nok være Grund

til Ængstelse. Nu er alt gaaet godt. Drengen er sund og stærk, og jeg skal see at faae en rigtig Peter Hjort ud af ham. Min Kone har havt en ganske god Nat, og Lægen er vel fornøiet med hendes Befindende.

Jeg har ikke Ro til at tænke paa eller skrive om andre Ting. De maa tage tiltakke med disse faae Ord. Hils Onkel Otto og Tante Grethe samt Møllers mange Gange fra mig.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

S.T.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 Peter Hjort Lorenzen, se: Lorenzen
til Skau 1860 3/6.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1860 2/4.

Kjære Fritz!

Mariegaard, den 2/4 60.

Tak for den behagelige Underretning i Skrivelse af 1ste d[enne] M[aaed], og iler jeg med at bringe Dig og Din Kone mine bedste Lykønskninger.

En Søn! Ja, det kalder jeg et *godt dansk Arbeide* for at bruge et af Grundtvigs eiendommelig-smagfulde Udtryk, og jeg nærer ikke Tvivl om, at Du vil vide at indpode Knægten Bedstefaderens Aand og Kraft. Det glæder mig, at Din Kone befinder sig vel. Naar nu blot den lille Verdensborger lykkelig og vel kan faae begyndt at die, saa er det Værste overstaaet og Moderen et godt Skridt længere forbi Faren.

Møller har ikke sagt mig noget angaaende denne lykkelige Begivenhed, ligesaa lidt som Schröeters veed noget, hvilket ganske simpelt har den Grund, at vi aldrig see Møller eller hans Kone, uden at det er os muligt at udgrandske Aarsagen. Forinden jeg reiste til Stænderforsamlingen, havde jeg et større Middagsselskab, hvortil Møller og Kone vare saa venlige at give Møde, men siden den Tid – altsaa 1/4 Aar – har jeg blot seet ham eengang, nemlig i Søndags, da han tiligemed andre Lærere viste os den Opmærksomhed at gratulere i Anledning af min yngste Søns [Knuds] Konfirmation. Jeg vil imidlertid med det første bryde ind i Skjulet til ham, for dog, naar jeg strax efter Paaske kommer til Kjbhvn., at kunne bringe Efterretning fra dem.

Jeg skal da ogsaa personlig tillade mig at tage Dine Lænders Kraft i Øiesyn og mundtlig udtale min Glæde over Din Bedrift.

Professor Clausen tilskrev mig idag¹, at det vilde være nyttigt, at jeg i dette Øieblik kom over til Hovedstaden, og det samme har Carl Ploug udtalt i et Brev til mig². Jeg maae jo vel da see at rive mig løs fra de hjemlige Sysler og storme lidt paa Hovedstadens Enemærker.

Jeg skal nu ned til Mølleren for i Kompagni med ham at drikke et Glas paa Din Søns Velgaaende. Det er nemlig min Overbeviisning, at vi i *Fællesskab* kan gjøre noget *grundigere* og *fyndigere*, hvilken Mening Du upaatvivlelig deler med mig.

Hils den nylavede »Tante« Sophie fra mig. Jeg gratulerer hende til Tanteværdigheden og skal ikke forsømme mundtlig at formelde hende min Respekt, naar jeg kommer til Kjbhvn. En Hilsen ogsaa til Dine Svigerforældre [E. Muus] og Andre – deriblandt især Mathilde – som gidder hørt en Hilsen fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Clausen til Skau 1860 1/4, se: Skau Kbh, s. 122.   2 Ploug til Skau 1860 14/3, se: Skau Kbh, s. 670.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1860 3/4.

Kjære Fritz!

Mariegaard, den 3. April 60.

I min Skrivelse af Gaars Dato, addresseret til Hjørnet af Borgergade og Bryggerlængen, har jeg yttret, at Din Onkel [Schroeter] og jeg ikke ventede Underretning fra Møller angaaende Din Kones lykkelige Nedkomst.

Da vi nu heri have taget fejl, saa iler jeg med at berigtige mine Yttringer, idet jeg i dette Øieblik har modtaget hosfølgende, i »tjenstlig« Form udfærdigede Meddelelse, som jeg for Curiositets Skyld oversender Dig. Schröeter har modtaget en aldeles ordret Meddelelse og i samme Form.

Forøvrigt har jeg idag intet videre at meddele, undtagen, at jeg har isinde at gjøre et Stormløb paa Langheim i Ekernførde, naar jeg kommer til Kjbhvn. Jeg vil dog prøve paa, om jeg ikke kan befrie Rudolf for denne Plageaand, thi jeg er bange for, at han ellers omsider bliver forknyt, hvortil der i den sidste Tid har viist sig adskillige Symptomer.

K[am]m[er]h[e]r[re], Amtmand Holstein har lovet mig, hvor han kan, at støtte Rudolf i hans vanskelige Stilling, men det kunde

dog være ret godt, om Du, naar Du skriver til ham, anbefaler Seighed, Udholdenhed, Koldsindighed og andre lignende Egenskaber som nyttige, ja nødvendige Betingelser i politisk-bevægede Tider. Naar han blot vilde ærgre sig *med Maade!*

Det kunde maaskee under de givne Forhold lykkes mig at stive Volfhagen op, saa han benyttede et givet heldigt Øieblik til at jage denne snedige Langheim til Hækkenfeld¹.

Lev vel!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen, Kjbhv.

KB. NKS 1725.

1 1860 9/4 modtog Hiort-Lorenzen et brev fra Wolfhagen, hvori denne meddelte, at Langheim vilde blive afskediget fra sine embeder i Eckern-

förde, se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, s. 29-31.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 5/4.

Kjære Skau.

Kbh., d. 5. April 1860.

De har vist undret Dem over de udjagede Breve, jeg i den senere Tid har sendt Dem. Uro, Spænding og Travlhed maa tjene mig til Undskyldning.

Jeg har altid havt saameget paa Hjertet at skrive til Dem om, men jeg kan ikke faae rigtig Ro endnu ved Skrivebordet. Hvad jeg dog maa fortælle Dem, er, at saavidt jeg har kunnet opspore, er Langheims Afskedigelse vedtaget i Ministeriet¹. Langheim reiste over Hals og Hoved til Kjøbenhavn i Fredags, og Rektor Taaffe traf ham i Ministerens [Wolfhagens] Forgemak.

Jeg vilde imidlertid meget ønske, at De var her i denne Tid, for at Langheim ikke skal faae Wolfhagen for meget snakket for. Regenburg talte med Taaffe om Ekernførdehistorien, og da Taaffe sagde: Langheim staaer udenfor, sagde Regenburg: Ja, han har godt af at høre, hvad vi sige om ham. Det vil give Rudolf en betydelig Opmuntring, og hvortil han sandelig nok kan trænge.

Ret megen Tak for begge Deres Breve og for Deres venlige Lykønskninger. Jeg glæder mig *ganske overordentlig* til, at De kommer herover. Før faaer De heller ikke rigtig at vide, hvor glad og stolt jeg er af Deres Optræden i Stænderforsamlingen. Tager De ikke Mølleren [Schroeter] med herover. Han kunde have besynderlig godt af at

tale lidt med Finantsministeren [Fenger]. Hils ham mange Gange fra mig. Jeg haaber, at han er fornøiet med mig, naar han hører, at Drengen bliver beundret for sin Størrelse.

Sophie takker meget for Gratulationen til Tanteværdigheden. Hun styrer Huset udmærket for mig og morer sig kosteligt over de forefaldende komiske Scener.

Jeg haaber da ikke, at der er kommet en Kurve paa Traaden med Christoffer Møller. Det vilde dog gøre mig overordentlig ondt.

Christiane har det stadigvæk ganske godt. Hun glæder sig meget til at see Dem herovre og vise Dem sin Dreng. Det skal være min Takadresse til Skau², siger hun.

Deres hengivne
Frederik Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til Lorenzen 1860 3/4, 2 Se: Skau Kbh, s. 201.
note 1.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 17/4.

Kjære Skau!

Ekernførde, d. 17. April 1860.

Til min Forundring hører jeg idag fra Frits, at De har været i Kjøbenhavn. De veed altsaa ogsaa, at jeg nu har gjort min Lykke og faaet mig det Herredsfogedembede¹, som jeg rigtignok længtes efter, men dog ikke ventede at faae i de første Aar.

Ja, jeg er rigtignok en Lykkens Pamfilius, der nu saa længe er bleven begunstiget af Fru Fortuna, men nu agter jeg ogsaa at slaae mig til Ro, min Ærgjærighed er foreløbig tilfredsstillet, og nu skal Arbeidet ret til at begynde. Jeg faaer en viid Mark for mig, der vistnok trænger ganske betydelig til at mergles og gjødes forat give gode Frugter, men dog navnlig først og fremmest til at renses for Klinten og anden slem Ukrudt, ellers er jeg bange for, at Hveden ikke giver mange Fold. Rigtignok skulle Satrupperne være nogle pokkers incarnerede Slesvigholstenere, der vel ogsaa paavirkes endeel af Hansen-Grumby's Nærhed, men man kan vel overkomme dem, om ikke paa anden Maade, saa ved Mildhed og Venlighed. Det er det, der gjør Indtryk paa Bonden her i Slesvig. Derfor havde jeg igrunden den største Lyst til med Tiden at komme ud og boe i Satrup forat være midt i min Jurisdiktion, thi der inde i Slesvig er jeg for langt fra dem til ret at blive fortrolig med dem. Jeg bilder mig ogsaa ind at kunne komme meget bedre ud af det med de ærlige ligefremme Bønder end

med de udspeculerede og raffinerede Kjøbstadfolk; der er dog noget mere gediegent ved hine end ved de vindbeutelagtige tyske Borgere.

Jo mere jeg tænker paa min Fremtid, desto mere begejstret – om jeg saa maa sige – bliver jeg over det Kald, jeg faaer, saa jeg tør nok love, at der ikke skal være nogen angelsk Herredsfoged, der har en bedre Villie til at gjøre Gavn end jeg. Her har jeg, hvad De vist ogsaa har kunnet mærke paa mig, da De besøgte mig, længe mistvivlet om at kunne gjøre nogen Gavn, det vil sige af den Slags Gavn, jeg higer efter at gjøre, og de sidste Maaneders Begivenheder har endydermere bestyrket mig deri.

Wühlernes Skadelighed kan vel for nogen Tid formindskes, men ved den allerringeste Anledning og da navnlig ved enhver Stænderforsamling, ville de løfte Hovedet ligesaa dristigt og trodsigt som nu, saa at, selv om jeg havde været alene i Magistraten, uden Langheim, vilde jeg ikke have kunnet sætte noget alvorligt igjennem under extraordinaire Omstændigheder som nu. Vi faae nu at see, hvorledes det vil gaae Leisner². Saavidt jeg har mærket, har han her Stemmningen imod sig, men det siger ikke meget, det har jo enhver skikkelig Mand, der vil blive ansat her.

Jeg sidder her og skriver væk om min egen ringe Person og glemmer reent, hvad der egentlig var Anledningen til mit Brev, nemlig først og fremmest, at De saa længe ikke har hørt fra mig, hvilket De i Betragtning af de urolige Tider vil undskylde.

De har jo nu faaet saa mange og velfortjente Tillidsvota fra hele Byer og Corporationer³, saa at De næppe regner meget paa et Ord fra mig. Men jeg kan dog ikke undlade ogsaa at bringe Dem min Tak, saa varm og inderlig som fra nogen, for, hvad De iaar har gjort for den gode Sag, for hvert et kraftigt Ord, De har talt, for enhver Triumf, De har ladet Danskheden feire over Oprørsaanden, for enhver Fortsættelse fra 1842⁴.

Jeg takker Dem saa oprigtigt, som min Fader vilde have gjort, om han havde levet. O, hvor har jeg misundt Dem – vredes ikke over dette Ord – at De har kunnet udrette saa store Gjerninger, hvor har jeg ikke, naar jeg læste Deres Taler, følt mig dybt gennemtrængt af Ønsket om ogsaa engang som De at kunne udrette noget Stort og Ædelt for denne store hellige Sag.

Jeg mærker, at Hjertet løber af med mig, og da jeg troer, at De mindst af alt ynder Sentimentalitet, vil jeg hellere gaae over til Prosaen igjen.

Forflyttelsen af Embedsmænd antager nu en aldeles storartet Maa-
lestok. Man siger, at Plessen gaaer herfra som Amtmand i Segeberg
efter den i disse Dage afdøde Justitsraad Müller, at Wedell-Wedells-
borg fra Flensborg⁵ kommer hertil som Commissarius og Muusmann
som Herredsfoged i Ekernførde Herred.

Det er formelig en Legen med Embeder; man veed hverken ud eller
ind. Deroppe i det Nordlige er man vel mere rolig, men der sidde de
alle saa luunt inden Dørre med deres store Embeder, saa de bryde
dem pokker om at flytte. Jeg vilde nu blot ønske, at jeg snart havde
en Ende paa det her, thi det er ikke videre morsomt at beskjæftige
sig med Byens Affairer, da jeg veed, at jeg dog ikke høster Frugterne
af, hvad jeg saaer nu. Imidlertid har jeg dog været heldig her med at
faae en Mængde gode Foranstaltninger satte igjennem, som [Brock-
enhuus-]Schack og Hammerich ikke formaaede, navnlig Gasværket,
en ny stor Skolebygning og en betydelig Omorganisation af Skole-
væsenet; saa har min Regjering været kort, har den dog været ganske
frugtbar, og Borgerne kunne ikke saa vel glemme den.

Men derimod kunne de være rolige for, at jeg skal gjøre Alt forat
glemme dem, thi de sidste 3 Maaneder have været et sandt Helvede
for mig, saa havde jeg ikke havt min kjære Kone til at muntre mig,
havde det nok seet galt ud med Humøret. Nu er det naturligtvis straa-
lende.

Hils alle gode Venner i Haderslev fra mig⁶. Der er dog altid nog-
le enkelte, hvem det vil glæde, at jeg bliver forfremmet.

Hr. Amtsforvalter Skau,

Dannebrogsmænd og Ridder af Dannebrog.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Wolfhagen havde 1860 9/4 tilbudt Hiort-Lorenzen embedet som herredsfoged for Satrup og Mårkær herreder, som denne omgående tog imod. Se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, se. 29–31.
2 Leisner blev samtidig flyttet fra embedet som borgmester i Slesvig til Hiort-Lorenzens embede i Eckernførde.

3 Se: Skau Kbh, s. 201.

4 Peter Hiort Lorenzens demonstration til fordel for det danske sprogs ligeberettigelse i Stænderforsamlingen i Slesvig.

5 Der havde været tale om at få Orla Lehmann til Flensborg som amtmand, se: Müffelman til Skau 1860 27/5: »Lehmann har jo ei kunnet få [amtet], fordi grevinden hader fru Lehmann – Gud ved af hvad grund, thi hun har gjort sin pligtskyldigste op-

vartning, men rigtignok heller ikke mere« (KB. NKS 1727).

- 6 Snart var brødrene Lorenzen selv sammen med de gode venner, se: Skau til Fiedler 1860 30/4: »Mit Helbred er i jævn Bedring. Igaar gav Mølleren stor Middag i Anledning af Brødrene Lorenzens Nærværelse. Idag

skal jeg i samme Anledning have Middagsselskab. Lieutn[ant] Lorenzen bad mig hilse Dig, naar jeg skrev. I en Helvedes Fart maae jeg skrive disse Linier, da Jomfruen raaber paa Viin og Rom til Sauce eller Budding – hvad Fanden det nu er« (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1860 30/5.

Kjære Lorenzen!

Mariegaard, den 30. Mai 1860.

Du har Svar tilgode paa et Brev, dateret Ekernførde, 17. April. Det er noget længe, jeg har luret, og jeg tør sige imod Sædvane. At jeg lykønsker Dig til Herredsfogedembedet¹, veed Du i Forveien, og jeg har altsaa ikke blot af denne Grund anset det fornødent at skrive.

Siden jeg kom hjem fra Kjbhvn., har jeg imidlertid haft travlt med at skrive en Fremstilling af sidste Stændersforsamling med dens Mysterier til Brug for Udenrigsministeriet, som Volfhagen bad mig om at udarbejde, og dermed er Tiden gaaet indtil for 14 Dage siden, da jeg afsendte mit Arbejde. Men jeg fik snart fat paa et comunalt Arbejde, der siden har medtaget min Tid.

Imidlertid havde jeg maaskee dog ikke idag skreven til Dig, hvis jeg ikke atter havde i Sinde at reise til Kjbhvn., og jeg vilde dog nødig staae som en Taabe derovre, naar Nogen faldt paa at spørge, hvorledes det gaaer Dig. Min Reise foranlediges ved Terminsforretninger², og navnlig gjælder det om at skaffe Krüger et første Prioritetslaan i samtlige hans Eiendomme paa rigelig 40.000 rd., saa at han kan betale al sin Klatgæld. Fenger har lovet mig det af Livrenteanstalten, men da Krüger har smølet som sædvanlig uforsvarlig længe, kan det maaske saa nær Terminen have Vanskeligheder nok. Derfor maae jeg i Tøiet og troer ogsaa nok at kunne klare Sagen ad extraordinær Vei. Schröeter vil ogsaa derover i Terminen³. Vi have Haab om at kunne kjøbe hele Dammen af Ministeren imod en aarlig Canon.

Lad mig nu endelig vide, hvorledes det gaaer, ikke blot Dig, men ogsaa Andre dernede. Jeg reiser ikke før 7. eller 8de Juni, og der er altsaa Tid nok til at skrive.

Her i Haderslev gaaer Alt i det gamle Spor. Der er intet Nyt, der trænger til hurtig Meddelelse – vilde vist nok »Berlings Avis« sige.

Din Svoger Møllers Kone er vedblivende temmelig svag og endnu sengeliggende, men det var jo ogsaa en Satans Historie med dette døde Barn, som hun vistnok i nogen Tid har lidt af at bære paa. Sørg nu for at gjøre mere Liv, naar Du lader Din Kone levere en Pode, thi det andet duer ikke.

Forresten har jeg Ingenting at skrive om. Jeg kan ikke hitte paa [noget] at fortælle, saaledes som jeg ellers pleier at kunne.

Hils Din Kone og, hvem Du ellers gidder hilse fra mig, og Lev vel!

Din heng[ivne]

Laurids Skau

Velbaarne

Hr. Herredsfoged Hjort-Lorenzen, Slesvig.

KB. NKS 1725.

1 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1860 17/4.

2 Skau drev i disse år en betydelig kommissionsforretning sammen med Fiedler ved at skaffe lån til forskellige lånsøgere. Bankvæsenet var jo endnu ikke udbygget dengang. Det gælder lån til Krüger og Skau og til mænd som Boysen, Tørning mølle, Schroeter, Haderslev vandmølle, Windfeldt, Østergårds mølle i Hoptrup sogn, Weber, Christiansdal, Hans Juhl, Hjerndrup, og mange flere.

3 Se herom: Skau til Fiedler 1860 26/5: »Schrøeter synes at være gaaet i Maa-deholdsforeningen, men muligt er det, at han kun præparerer sig paa at kunne tage imod et vældigt Stød i Terminen« (RA. Fiedlers arkiv).

Allerede året i forvejen havde der

været tale om et sådant besøg, se: Skau til Fiedler 1859 15/3:

»Møllerens Moraliteter ere i god Orden. Om Kjælderens Beskaffenhed veed jeg kuns, at der paa hede Vine ikke er Mangel. De finere Røde synes derimod at trænge til Forstærkning.

Jeg har iøvrigt at anmelde hans Besøg i Kjbhvn. i Terminen, hvor han denne gang i egen høje Person agter at betale sine Renter. I hans Følge vil sandsynligviis befinde sig H[ans] Krüger og min Ringhed, i Egenskab af disse mandhaftige Herrens Sekretarius. Jeg tvivler paa, at Hertugdømmet Slesvig kan afmønstre 3 slige Exemplarer foruden os. Det vil sagtens blive nogle strenge Dage derovre« (RA. Fiedlers arkiv).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 3/6.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, d. 3. Juni 1860.

Det er meget længe, siden De har hørt fra mig. Sagen er den, at jeg har levet et ensformigt Liv i den senere Tid uden at have noget at fortælle Dem. Jeg ligger næmlig paa Opmaalning i Borup mellem Sorø og Roeskilde, og der oplever jeg naturligvis ingenting, som kan interessere Dem.

Idag er jeg imidlertid kommet ind til Byen for at faae min lille Søn døbt, og De skal være den første, hvem jeg meddeler, at vi have faaet en lille Peter Hjort Lorenzen i vort Hus¹. Der er stor Glæde over, at Fyren trives godt, og vi haabe, at baade han og min Kone ret skulde have godt af Landluften, naar de i næste Uge flytte ud paa Gl. Vartou. Min Svigermoder er desværre ikke rask. Hun skal til et Bad i Sommer. Det har forstyrret vor Glæde lidt idag, da hun ikke har kunnet holde den lille Peter Hjort over Daaben, men min Kone maatte træde i hendes Sted.

Fra Rudolf havde jeg Brev i dette Øieblik. Han er naturligvis meget fornøiet med sit lille Embede, hvor jeg troer, han vil kunne virke langt mere til at fremme den gode Sag. Han har megen Lyst til at boe i Sattrup. Der vilde han kunne udrette langt mere, men det støder nok paa Vanskeligheder af forskjellig Art. For det Første er der ingen Bolig, og dernæst kan Actuaren ikke flytte med, da han har et Herred foruden Rudolf. Imidlertid vil Rudolf dog nok tale om Sagen, naar han kommer herover, hvilket muligvis skeer i Løbet af Sommeren.

I Haderslev staaer det desværre daarligt til hos Møllers. Min stakels Svigerinde har gennemgaaet meget. Vi haabe dog, at det Værste nu er overstaaet.

Igaar var jeg hos Directuren for Generalstabens topografiske Arbejder, Oberst Caroc, og blev der sat ind i en Sag, som vist vil interessere Dem. Den nye Matriculering af Slesvig er jo foreløbig bleven udsat, efter Sigende, fordi den blev for kostbar. Nu er Generalstaben meget interesseret i, at denne Sag bliver fremmet, idet den vilde kunne benytte Matrikelmaalingen i Slesvig til Basis for sit Kaart »Det saakaldte Atlas over Danmark«, et Kaart, som for Slesvigs Vedkommende vilde koste c. 90.000 Rdl., hvis det skulde maales uden at kunne baseres paa Matrikelmaalingen, medens det med dette til Basis kunde udføres for 10.000 Rdl.

Dette er nu noget, der har slaaet Finantsministeren [Fenger], under hvem Generalstabens topografiske Arbejder sorterer, og han har derfor indhentet Oberst Caroc[s] Erklæring om denne Sag. Dennes Svar gaaer ud paa, at Generalstaben vil paatage sig at levere til den eventuelle Matrikelmaaling en stor Mængde ved Triangulation nøiagtigt bestemte Punkter, som ville sætte Landmaalerne istand til med en langt større Hurtighed og Lethed at udføre deres Detailmaaling, saaledes at denne vil blive betydelig mindre kostbar. Hele denne Sag

er endnu naturligvis i sin første Udvikling, men jeg haaber, at den vil kunne blive til stor Gavn baade for Generalstaben og for Slesvigs Matriculering. Foreløbig er der jo bevilliget en Sum til forberedende Arbejder. Muligvis gaaer det slesvigske Ministerium ind paa at lade en Del deraf anvende til Triangulationen. Jeg veed, at De interesserer Dem meget for den nye Matrikel. Maaskee vil De understøtte den Vei, som her frembyder sig til at faae Sagen frem.

Min Kone og Sophie sender Dem mange Hilsner. Jeg beder hilse Venner og Bekjendtere fra

Deres hengivne
F. Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Lorenzen til Skau 1860 1/4.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 3/6.

Kjære Skau!

Slesvig, d. 3. Juni 1860.

Naar De i Deres Brev af 30 f.M. beder mig om at skrive Dem, hvorledes det gaaer ikke blot mig, men ogsaa Andre henede, saa er jeg virkelig i Forlegenhed med, hvad jeg skal svare Dem.

Hvad mig selv angaaer, da har jeg jo næppe begyndt at leve her og kan derfor ikke have nogen synderlig begrundet Mening om Forholdene, tilmed da jeg næsten aldrig seer nogen, men har nok at bestille med at sætte mig ind i mine Forretninger. Saameget har jeg opdaget, at den vigtigste af mine Colleger, K[am]m[er]j[un]k[e]r Ries i Strukstrup Herred, er en Mand, der har Hjertet paa det rette Sted, hvilket jo ellers er meget tvivlsomt med Hensyn til andre.

Mit eget Embede har jeg, dog dette maa *endelig blive mellem os*, fundet ganske uforsvarlig forsømt med Hensyn til Brugen af det danske Sprog. Leisner benyttede det i Grunden kun, naar han var nødt dertil, idetmindste ikke stort mere. Jeg har derfor, da dette rigtig nok ikke er mit Princip, havt en heel Deel Arbejde med at omskabe hele Contoret til et dansk Herredscontor, hvor der engang imellem skrives Tydsk, omtrent som i de 2 Flensborgske Herredsfogderier. Leisner har naturligviis havt sine gode Grunde, da han deels selv skrev mangelfuldt Dansk (hans Fuldmægtig kunde næsten ikke et Ord), deels havde saa mange andre Forretninger, at han maaske ikke kunde passe saa nøie paa.

Det er mig imidlertid en sand Fornøielse at oversætte alle mulige Lister og Fortegnelser o.s.v., thi jeg maa selv gjøre det, da min Skriver fra Ekernførde, som jeg i disse Dage har faaet igjen, heller ikke er stiv i Dansken. Forretningerne paa et Herredscontor ere her i det Hele overmaade simple, saa naar man ikke er et rent Dumho'de, kan man, naar man vil bestille noget og har Lyst dertil, med stor Letthed overkomme det Hele. Forandringen er ganske overordentlig for mig, thi medens jeg i E[kernførde] havde Hundrede, der saa mig paa Fingrene og vare glade ved at opdage en Feil ved, hvad jeg gjorde, er jeg derimod her aldeles uafhængig, thi Forholdet til Amthuset og Ministeriet og Appellationsretten vil efterhaanden, naar man faaer at see, at jeg arbejder paa at udrette noget Ordentligt, forhaabentlig nok blive saaledes, at jeg kan faae en Stemme med i, hvad der gøres i Angel, idetmindste i mine Herreder. Foreløbig indskrænker jeg mig til at reformere mit Contor og undersøge Forholdene, og en saadan Undersøgelse kan maaskee nok tage endeel Tid, men den har jeg jo ogsaa for mig, idetmindste haaber jeg nu at være kommen til Ro for en Række Aar.

Jeg husker ikke, om jeg forrige Gang skrev Dem om min Plan at forsøge paa at komme til at flytte ud i Satrup By¹. Det er naturligvis en Sag, der kræver megen Overveielse, da der ere mange Ting, der tale derfor, men ogsaa Et og Andet, der taler derimod. Det sidste er dog hovedsagelig kun Hensynet til Familielivet eller rettere den selvkabelige Omgang, og det kan man jo lettere sætte tilside, naar man derved troer at kunne udrette noget Gavnligt. Jeg præparerer mig nu paa, saasnart jeg kommer til Kbhvn., da at fremstille hele Sagen for Ministeren [Wolfhagen] og paa den Maade see at faae Spørgsmaalet indledet. Den værste Vanskelighed – thi den Omstændighed, at Actuaren og Fængslet er her, har ikke stort at sige, Actuaren kan komme ud til mig, og et lille Fængsel med Bolig for Herredsbudet, der da tillige skulde være Arrestforvarer, lader sig let opføre for et par 1000 r[dl]. – er efter min Mening Pengespørgsmaalet, thi jeg kan umuligt som Halberg og Nissen gaae ind paa at forrente og afdrage Capitalen, der gaaer med til at købe og bygge, med 6 p.C. Dertil er mit Embede ikke stort nok. Under 8000 r. faaer man ingen ordenlig Bolig, og 480 r. foruden Skatter og Afgifter og Reparationer er for meget for mig at betale, da jeg næppe har 2000 r. i Indtægt. Men netop derfor maa jeg, hvad der jo i Grunden ogsaa er sandt, fremstille Sagen saaledes, som om det er et stort Offer, jeg bringer ved at flyt-

te derud, og paa den Maade lader der sig maaske opnaae gunstige Betingelser.

Det gjør mig ret ondt, at min oprindelige Plan at reise til Kbhvn. fra iforgaars, er strandet paa, at min Svigermoder bliver nødt til at reise til Badet iaar. Vi kunde ellers have faaet os nogle fornøielige Dage sammen med Mølleren [Schroeter], thi De maatte da naturligvis have besøgt os af og til paa Gl. Vartou. Men den Fornøielse maa jeg nu slaae en Streg over. Nu kan det maaske vare længe, inden vi sees, thi i Stænderne kommer De vel næppe for det Første. Dem haaber jeg da, at Regjeringen foreløbig klogeligen lader blive hjemme.

Noget Nyt herfra kan jeg ikke fortælle Dem. Det skulde da være, at »Kongens Klub« fra Flensborg kommer her paa Søndag. Det kan maaske blive morsomt.

Hils Deres Kone og alle gode Venner i Haderslev fra mig. Min Kone hilser Dem. Levvel!

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dannebrogsmænd og Ridder af Dannebrog.*

KB. NKS 1727.

1 Denne plan blev ikke gennemført.
Hiort-Lorenzen boede i hele sin embedsperiode som herredsfoged i Sles-

vig by, se hans: Erindringer fra Sønderjylland, s. 32 ff.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU [1860 25/6].

Kjære Skau.

Mandag Morgen.

Undskyld, at jeg uleiliger Dem med en Commission.

Jeg skulde i Skiftet efter afdøde Fru Muus¹ bruge Mathildes Døbeattest for at faae udfærdiget en Curatorbevilling. Da Skiftet skal skee paa Løverdag, og Bevillingen til den Tid skal være tilstede, er Tiden meget knap, hvorfor jeg beder Dem om godhedsfuldt at sende et Bud til Præsten ved Marie sogn for hos ham at faae Augusta Mathilde Lorenzens Døbeattest (født 22. December 1836) og om muligt sende mig den med omgaaende Post.

Jeg skal paa Øieblikket paa Jernbanen, hvorfor jeg blot faaer Tid til at bede Dem hilse Onkel Otto [Schroeter] fra mig og sige ham, at det gjør mig ondt, at han ikke fik Laanet i Discontokassen. Saasart han imidlertid har faaet ordnet Salget af Dammen, vil min Sviger-

fader [E. Muus] gjerne være ham behjælpelig til ved Privatbanken at faae et Laan.

Hilsner til Dem fra min Kone og fra Sophie. Augusts ældste Søn har Puggaard lovet definitivt at tage sig af. Jeg har bedt Peter om at sørge for, at han bliver fremstillet for Puggaard. Den ulykkelige Kone har jo mistet det yngste Barn. Tak for al Deres Uleilighed med at tale for Puggaard².

Deres hengivne
F. Lorenzen

S. T.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm³.*

KB. NKS 1727.

1 Kammerassessor L. F. Muus's enke,
Christiane, født Bruun.
2 Jvf. Skau til Lehmann 1860 22/5, se:
Skau Kbh, s. 207–209.

3 Skaus påtegning: Svar afsendt den
29. Juni og 3. Juli 1860 (herefter
dateringen).

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1860 3/7.

Kjære Fritz!

Mariegaard, d. 3. Juli 1860.

Dit Brev angaaende Mathildes Døbeattest¹ ankom under min Fraværelse paa en Forretningsreise. Min Fuldmægtig blev imidlertid betænkelig ved at lade det ligge, og da han kjendte Haandskriften, samt Contoirstemplet, lod han min Kone aabne det. Følgen heraf var, at Du fik Attesten et Par Dage for seent, hvilket jeg kun kan beklage, men ikke ændre. Jeg haaber imidlertid, at Du paa een eller anden Viis er sluppet ud over Vanskelighederne.

Igaar kom jeg først hjem, og da Nagel meddeelte mig, at han havde tilskrevet Dig og sendt Attesten, iler jeg nu selv med at oplyse Omstændighederne. Det er dog ellers ikke min Skjødesynd at være unøiagtig.

Det glæder mig, at Puggaard vil tage sig af Augusts Søn¹. Det er ogsaa paa Tiden, at denne Dreng kommer under ordentlig Opsigt og Tilsyn.

Schröeters Ansøgning om Kjøbet af Dammen har jeg for nogle Dage overgivet Amtmanden til videre Besørgelse. At jeg har conciperet den og anvendt en god Portion Forsigtighed paa dette Stykke Ar-

beide, behøver jeg neppe at tilføie. Blot nu Held og Lykke vilde følge Projektet!

Hils Din Kone og Søster venligst fra

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Lieutenant Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Se: Lorenzen til Skau 1860 25/6.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 10/7.

Kjære Skau.

Vibygaard, den 10. Juli 1860.

Først idag faaer jeg Tid til at takke Dem for Deres Brev, som jeg modtog sidst, jeg var i Kjøbenhavn.

Jeg er næmlig i de sidste 8 Dage flakket omkring fra det ene Sted til det andet, idet jeg aldeles uventet har faaet Ordre til at overtage en Del af Generalstabens Maalinger istedet for Major Abrahamsen, som pludselig er blevet syg. Det har derfor været mig aldeles umuligt at faae et ledigt Øieblik, og endnu er jeg dygtig overhængt af Arbeide, idet jeg paa Hovedet kommer ind i Forretninger, som ere mig aldeles uvante. Det er Revisionen af Maalernes og Tegneres Arbeide i Marken.

Rudolf er i disse Dage i Kjøbenhavn med sin Kone. Han lader til at være overmaade fornøiet med sit Embede¹. Han har nok talt i Ministeriet om at komme til at boe i sit District, men det lader til, som De ogsaa mente, ikke at kunne lade sig gjøre.

Man taler i Kjøbenhavn overalt om Ministercrisis². Det seer besynderligt ud, at Westenholz og Jessen opholde sig paa Glücksborg, medens Wolfhagen nok med Nød og Neppe fik Lov til at følge med til Flensborg. De skal vist derned for at sondere Terrainet.

Jeg beder Dem som sagt undskyldte mig, at jeg saalænge har ventet med at takke Dem for den tilsendte Attest, men saasnart jeg faaer bedre Tid, skal jeg indhente det Forsømte.

Hilsner til alle Vennerne derovre fra

Deres hengivne
F. Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 Som herredsfoged i Satrup i Angel.

2 Det blev ved rygten.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 19/9.

Slesvig, d. 19. Septbr. 1860.

Kjære Skau!

Herværende Gensdarmovervagtimester, D[anne]b[rogs]m[an]d Møller, der søger om Oeconompladsen ved det ny Sygehus paa Gram, har bedet mig om at skrive til Dem for at formaae Dem til at interessere Dem for ham.

Da Møller fra alle Sider roses som en overordentlig paalidelig Mand, og jeg ogsaa selv har været særdeles fornøiet med ham i den Tid, jeg har kjendt ham, har jeg naturligvis givet ham en god officiel Anbefaling. Da man imidlertid aldrig kan gjøre for meget af den Slags, saa vil jeg ogsaa opfylde hans Ønske om at skrive til Dem om ham. Møller er en Mand, der nu i snart 10 Aar har commanderet i Angel og i al den Tid i enhver Henseende været en udmærket Gensdarm. Han begynder nu at blive lidt svær og gammel, og Tjenesten er ham undertiden for stræng. Det undrer mig derfor aldeles ikke, at han ønsker sig en civil Ansættelse og fortjener nogen af den Slags Folk en slig Belønning, saa er det visselig ham. Han skriver udmærket for sig og har naturligvis alle de Egenskaber, en Oeconom bør have, i rigeligt Maal. Hans Kone er udmærket flink, og det er jo en meget vigtig Sag.

Hvis De, kjære Skau, gennem Deres Broder [Peder Skau] og de andre Amtsraadsmedlemmer kunde udrette Noget for denne Mand, vilde De ikke alene gjøre ham, men sikkerlig ogsaa Amtet en god Tjeneste.

Her ville vi alle nødig af med Møller, da vi ikke faae ham erstattet. Han kjender jo hver Ret i Angel. Men det er Synd af den Grund ikke at gjøre noget for ham.

Jeg veed ikke ret, om det kan hjælpe, at jeg skriver til Stockfleth om denne Sag. S[tockfleth] pleier jo ikke at ynde private Anbefalinger. Troer De, at jeg skulde gjøre det?¹

Vi have det rigtig godt nu, da min Søster Sophie er kommen over til os. De veed maaskee nok, at vi have en stor Glæde ivente med Guds Hjælp. Sophie og min Kone sende Dem venlige Hilsner.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dannebrogsmænd og Ridder af Dannebrog.*

KB. NKS 1727.

1 Se efterstående brev.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1860 20/9.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, d. 20. Septbr. 1860.

Jeg troer ikke, det nytter at skrive privat til Stockfleth. Han sagde mig nemlig idag, at han havde truffet sit Valg, men det kom an paa, om de andre Medlemmer af Raadet vilde gaae ind derpaa. Der vil sagtens blive nogen Kamp i Amtsraadet angaaende Besættelsen af Økonomiposten, thi Vesteramtets Medlemmer har een Kandidat, medens Østeramtet har en anden.

Blandt Ansøgerne er der en Sergeant, der har tjent i Armeen i 30 Aar, og hvis Kone har været paa Fredericia Lasareth i 3 Aar, som har meget og grundet Haab.

Hils Din Kone og Sophie venligst fra mig. God Lykke til et heldigt Resultat af Dine Lænders Kraft!¹

Din

KB. NKS 1725.

Laurids Skau.

¹ Den forestående fødsel, se efterstående brev.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 17/10.

Kjære Skau!

Jeg har herved den Glæde at melde Dem, at min Kone imorges Kl. 5³/₄ har faaet en Søn¹. Begge ere meget raske.

Deres hengivne
Hiort-Lorezen.

Slesvig, 17. Octbr. 1860.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dbmd. og R. af D.*

KB. NKS 1727.

¹ Frederik Peter Hiort-Lorezen, kaldt Frits efter broderen.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1860 18/10.

Mariegaard, d. 18/10 60.

Næstefter at takke for Din Opmærksomhed ved at sende Din glædelige Meddelelse af Gaars Dato, iler jeg med at bringe Dig og Hustru min hjertelige Lykønskning til eller rettere i Anledning af den lille Verdensborgers Ankomst. Gid han ved Fremtids Bedrifter maae fortsætte og fuldkommengjøre den Glæde for Eder, som allerede ved Indtrædelsen i Verden er paabegyndt!

Schröeter sendte mig i dette Øieblik Bud, at jeg strax maatte møde for at drikke et Glas paa Tilsynekomsten af denne ny Udgave af Hjort Lorenzen, men dette lader sig nu ikke gjøre, da jeg og Huss strax skulle kjøre til Gram, hvor det nye Sygehuus skal indvies, ved hvilken Leilighed Stockfleth har ønsket vor Nærværelse¹. Men Huss trøster mig med, at han og jeg overmaade godt alene kunne udføre denne Bedrift, til hvilken Ende Jomfruen er paa Veien efter en Flaske af bedste Sort, som vi ville tage det første Glas af her i min Stue og dernæst tage den med i Vognen for af og til paa Veien at knibe den, indtil den er tømt. Det er altid en vis Originalitet, hvormed vi Nordboer udføre vore Bedrifter, og muligviis ere vi de eneste Dødelige, der paa 4 Miles Distance nu og da drikke Din Førstefødtes Skaal. Vi finde begge Anledning til at bevidne Dig vor udeelte Agtelse for det gode Vidnesbyrd, Du har leveret om Dine Lænders Kraft, der vil medføre blandt mere det glædelige Resultat, at Du stiger adskillige Tommer i Din Onkel Schröeters Kridthuus.

Hils Din Kone venligst og formeld hende vor hjertelige Deeltagelse i hendes Lykke. Formodentlig er Sophie i Huset hos Dig, og det er ikke mere billigt, at Du ved Siden af at modtage vor venlige Hilsen ogsaa bringer hende en lille Deel deraf.

Med Ønsket om, at baade Moder og Søn vedblivende maae befinde dem vel, forbliver jeg

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Velbaarne

Hr. Herredsfoged Hjort Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Skau var med til Gram sygehus' indvielse som medlem af Christina Friderica Stiftelsens direktion. Her havde foruden amtmand Stockfleth og provst Hans Peter Kofoed-Hansen også fysikus P. A. Madvig, samt

amtsforvalter Claus Detlef Huus og husfoged Carl Heinrich Heuckendorff sæde, se: Olav Christensen: Haderslev Amtssygehus i Gram 1860–1960, 1960, s. 14.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1860 5/12.

Kjære Skau¹.

Kjøbenhavn, den 5. Dec. 1860.

I dette Øieblik seer jeg i »Dagbladet«², at De er gjenvalgt til Stænderdeputeret i Deres gamle District, og jeg maa da strax bringe Dem

eller rettere Slesvig og den danske Sag min Lykønskning. Der har jo været hist og her ymtet om, at nogle af Embedsmændene i Haderslev i det Skjulte arbeidede imod Dem³, men man kunde jo sige sig selv, naar det kom til Stykket, turde dog ingen dansk Mand, hvor personlig forbittret han end kunde være paa Dem, begaae et saadant Forræderi mod den danske Sag. Jeg lykønsker Dem til at være blevet valgt, skjøndt en ny Stændersession vist om muligt vil bringe Dem flere Ærgrelser end nogen af de tidligere, thi hidtil har Minoriteten bestaaet af dygtige og brave Mænd, men desværre lader det jo til, at dette ikke vil blive Tilfældet denne Gang.

Jeg vilde i høieste Grad beklage, om det virkelig blev Tilfældet, at Goidske Nielsen kom ind i Stænderforsamlingen⁴. Han kan ingen Gavn gjøre der, men saare megen Skade. Han kan ingen Hjælp yde Dem, men vil maaskee ved Drillerier og Chicaner bringe Splid⁵ ind i den ellers saa indbyrdes enige Minoritet. Jeg længes meget efter at see, om Kammerraad Juhl bliver valgt. Det vilde gjøre mig ondt, om han skulde savnes i Minoriteten.

Iøvrigt have Valgene i Syd- og Mellemslesvig jo aldeles den samme Farve som før. Regjeringen har jo ikke engang sørget for at faae dansksindede Præster valgt. Det er et stærkt Stykke.

Herovre slide Rigsdagsmændene ganske dygtigt i den store Mængde Lovforslag, Regjeringen dennegang har forelagt. Men det bliver nok kun et meget ringe Antal, som bliver færdig i denne Session, som man mener skal sluttes til Juul. Monrad har sandelig et dygtigt Læs at trække. Med al sin Føielighed og næsten altfor store Bøielighed mod Bondevennerne kan han dog ikke sætte det allerringeste igjennem mod Tscherning, som blot behøver at slaae paa den store Tromme for at faae 65 Ja'er. Gud skee Lov for Landstinget!

Fra Rudolf kan jeg bringe Dem Hilsner. Han befinder sig meget vel i sit Embede. Sophie bliver derovre i Julen, da hans Kone har ondt ved at overstaae Suiterne af den lille Søns Ankomst. Det var jo overmaade skjønt, at Rudolf saaledes fulgte mit prisværdige Exempel og leverede et Bidrag til Stammens Vedligeholdelse.

Jeg har saa smaat speculeret paa, om vi ikke skulde faae Dem at see herovre i Terminen. Jeg synes, De pleier at være en sikker Mand i Kjøbenhavn i denne Tid. Damsagen⁶ er nok desværre ikke kommen videre, siden De sidst var herovre. Der er nok reist en stærk Agitation derimod fra Borgernes Side. Jeg synes, jeg hørte tale om en Deputation, som var sendt herover for at bearbejde de paagjældende Autori-

teter. Det gjør mig rigtignok meget ondt for Onkel Otto [Schroeter], som havde saa godt Mod sidst, jeg saae ham. Skulde De engang have en ledig Stund, vilde det glæde mig meget at høre lidt om, hvorledes det egentlig hænger sammen.

Fra Peter og Jens kan jeg bringe Dem Hilsner. De besøgte mig forleden Aften.

Augusts ældste Søn er da definitivt antaget i Puggaards Stiftelse⁷. Jeg har seet Drengen for nylig, og det glædede mig meget, at han synes at have forandret sig meget til det Bedre. Jeg maa endnu engang takke Dem for alt, hvad De har gjort i denne Sag.

Min Kone og Mathilde sende Dem mange Hilsner. Som sagt: vi smigre os med snart at faae Dem at see herovre.

Hvem De træffer paa af gode Venner, beder jeg hilse fra

Deres hengivne

Frits Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 Skaus påtegning: Tilskr[evet] ham d. 6/12 60. Dette brev er ikke fundet.

2 Smlgn.: Skau til Fiedler 1860 23/11: »Den 3die og 4de Decbr. skal Stændervalget foregaae i mit District. Jeg bliver forfærdelig modarbeidet af Huusfogden, og jeg frygter ogsaa af Godske Nielsen, der er Huusfogdens høire Haand. Men jeg troer dog ikke, de kunne styrte mig. Salicath er rasende over, at vi fusker ham i Haandværket i Laanesagerne. Han bilder sig formodentlig ind at være ene privilegeret« (RA. Fiedlers arkiv). Fiedlers svar lød omgående, 1860 29/11: »Hvorledes en saadan Mavepølse og Kjødthoved som Huusfogden med nogen Virkning kan modvirke Dit Valg, det begriber jeg ikke, og ligelidt, at Godske Nielsen, som for mig stedse omtaler Dig med Berømmelse, kan gjøre Fælleddssag med ham« (KB. NKS 1727). At Fied-

ler fik ret, så Skau sig derefter 1860 4/12 i stand til at melde: »Idag sluttedes Valget i 3. District. Huusfogdens Agitation glippede, idet kun 22 Stemmer lode være at stemme paa mig, ifølge hans Overtalelser. Der mødte ialt 289 Vælgere, og af disse fik jeg de 267 Stemmer. Dette er altsaa en fuldstændig Seier« (RA. Fiedlers arkiv).

3 Smlgn.: Skau til Ploug 1860 7/12, se: Skau Kbh, s. 672-674.

Blandt Skaus modstandere var også Marckmanns svigersøn, advokat Carl Salicath, der var utilfreds med Skaus kommissionsforretninger med Fiedler, se: Skau til Hiort-Lorenzen 1860 30/5. Smlgn.: Skau til Fiedler 1860 3/10: »Salicath rejser snart til Kbh. for at fuske os i Haandværket med Laanesagerne, han har Brug for ca. 60.000 rd., hold Øje med ham« (RA. Fiedlers arkiv).

Endvidere: Skau til Fiedler 1860

20/10: »Idag er det blevet afgjort, at Hans Juhl skal indkomme med Andragende om et Laan paa 50000 rd. Herredsfogden har lovet at anbefale det, og da Amtmanden sætter Heide meget høit og desuden selv har lovet at ville anbefale Laanet, saa nærer jeg ingen Tvivl om, at det vil lykkes. Derimod gaaer det ikke an at betinge 2 % for Arrangementet, deels fordi vi derved vilde drive Folk over i Salicaths Favn, som allerede er skinsyg tilgavns og desaarsag vilde benytte sig deraf til vor Skade, deels fordi det ikke i og for sig gaaer an at tage mere af H[ans] Juhl end af de Andre, da hans Sikkerhed er mageløs. Saaledes som det nu drives, tage vi alle *fine* Prioriteter, medens Salicath faaer de slettere at ordne. Dette Spor maae vi fastholde, og vi *kan* det ogsaa med 1 pr. C. som fast Regel, thi Folk vil hellere komme til mig, end de ville gaae til Advokaten, naar de vide, at man ikke trækker Nogen op« (RA. Fiedlers arkiv). Skau foreslår evtl. en ordning gennem Privatbanken.

Endvidere: Fiedler til Skau 1860 25/10: »Salicaths Ærinde var hovedsagelig at frelse Huusfogden ved at skaffe ham 5000 rd... Saaledes fortalte han mig igaar, da han i et Selskab fik Blyhatten paa« (KB. NKS 1727).

Endvidere: Skau til Fiedler 1860 2/11: »Salicath har nok aflistet Ministeren Løfte paa nogle Tusind Daler til Heuckendorff paa Grund af, at denne skal være en »dansk« Mand! Gud maae vide, hvor hans Danskhed stikker, thi herovre er den ubekjendt« (RA. Fiedlers arkiv).

4 Smlgn.: Skau til Godske Nielsen 1860 3/4: »I Mandags Formiddag var jeg omkring i Slagtergaden, hvor jeg

hos en Mængde Vælgere har Grundleie tilgode. I alle Huse – tyske og danske – vilde man snakke om Stænderne, og jeg benyttede Leiligheden til at nævne *Dem* som en velskikket Mand til fremtidig at repræsentere Haderslev, og derhos opmuntrede jeg dem til ikke at glemme at give Møde, naar vi næste Gang skulde vælge. Jeg modtog Indtrykket af, at vi nogenlunde kunde bygge paa denne Gade, hvor min Indflydelse paa forskjellig Maade kunde lægge et Lod i Vægtskaalen. Men en anden Erfaring gjorde jeg i Gaaskjærgaden. Udtalelserne forekom mig der noget mistænkelige, uden at jeg dog tør sige, at man havde *tyske* Griller: men man var mere tilbageholden end ellers. Idet jeg grandskede paa, hvorledes man skulde vinde denne Gade og bibringe Beboerne den Stemning, som maae være Grundlaget for Deres Valg, ... faldt den Tanke mig ind, at Gaaskjærgadens Beboere daglig drikke Snapse og Øl hos Buhbe, og at man altsaa først og fornemlig maatte instruere ham... Buhbe vilde da føle sig *Dem* særlig forpligtet, og vi havde da netop en Agitator for Deres Valg i Gaden. Buhbe vilde nemlig ikke undlade at bruge sine sædvanlige Udtryk: »Det er en nobel Mand«, »Han er flot« o.s.v., og af en god og rosende Omtale hænger der altid noget ved, især, naar man ved Siden af gav speciel Opmuntring og anviste Retningen, hvori hans Udtalelser skulde gaae« (RA. Godske Nielsens arkiv; trykt i udtog (med forkert årstal): »Bladet Dannevirke 1838–1938«, s. 235.

5 Smlgn.: M. Mørk Hansen: Livs-Erindringer, 1968, s. 186–187.

6 Smlgn.: Skau til Fiedler 1860 25/10: »Schröeters Sag staaer ikke saa galt.

Min udførlige Memorial i Sagen, som jeg privat har sendt Ministeren, har knuust Deputationens Indflydelse... Foreløbig har Ministeren lagt Sagen hen, »indtil Oppositionen daler lidt«... Fra Bønderne er der nu ogsaa indsendt en alvorlig Salut i modsat Retning af Borgernes, hvori de klage over Vandstandens Høide og beder Ministeren gjøre Alt for at faae Dammen udtørret. At jeg har conciperet for dem, følger af sig selv« (RA. Fiedlers arkiv).

Senere fandt Fiedler lejlighed til at tale med minister Wolfhagen om denne sag, se: Fiedler til Skau 1860 29/11: »Han... bemærkede, at Bønderne nylig havde gjort et mægtigt Stormløb: »Det er naturligviis Laur. Skau, som har blæst til Angreb og skrevet for dem«. Jeg vilde vide, om det kunde opnaaes for Schrøeter, men fik ikke andet Svar end, at S[chrøeter] havde mange Modstandere« (KB. NKS 1727).

7 Jvf. Skau Kbh, s. 207–210.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1861 23/2.

Kjære Fritz!

Mariegaard, den 23 Febr. 61.

Hvis ikke min Hukommelse svigter mig særdeles meget, er det upaatvivlelig Din Fødselsdag den 25de d[enne] M[aaened], og jeg vilde da ved disse Linier være med blandt dem, der bringer Dig en Gratulation, og det saa hjerteligt som overhovedet et Menneskebarn formaaer.

Skjøndt Du jo har det godt, omgivet af en kjærlig og elskværdig Kone og Søn, samt en elsket Søster og stundom tvende, saa tør jeg dog smigre mig med, at Du gjerne regner mig med blandt den Kreds af Venner, der glæder sig, hver Gang en ny 25de Febr[uar] indtræffer under saa lykkelige Vilkaar, som jeg haaber, er Tilfældet dennegang, og med et lige saa venligt Sind modtage min velmeente Lykønskning, som det er, hvorfra den er udgaaet.

Af mine Sønner formoder jeg, Du har seet den Erklæring, som vi vedtog i Flensborg den 13de d[enne] M[aaened], og som nu er forsynet med 34 Underskrifter af Deputerede og Suppleanter. Igaar har jeg afsendt den paa tydsk til alle de tydsksindede Deputerede, ledsaget med hosfølgende tydske Skrivelse, der skylder min Ringhed Paterniteten. Vi vide meget vel, at Faa eller Ingen underskriver, men vi stole paa at afvæbne de Maadeholdne, saa at de heller ikke underskrive nogen Protest fra Modparten, saa at Ridderne og Godseierne – de Priveligerede – blive nogenlunde isolerede, og dette er ikke nogen ringe Gevinst.

Det kostede Anstrengelse at faae Cancelliraad Schmidt og H. Boyesen i Flensborg til at medunderskrive¹, og jeg anseer det for et af de største taktiske Mesterstykker, som jeg har præsteret i mit Liv, thi

uden mig vilde det aldrig være skeet. Man ansaae mig for en reen Engel i Maadehold i Sammenligning med de fleste Andre, og dette virkede allermeest paa de borneerte Flensborgere.

Forresten synes jeg ikke godt om dette evige Skjænderi mellem »Dagbladet« og »Fædrelandet«. Jeg kan bedst sympatisere med det Sidste uden just derfor at benægte den stringente Rigtighed af Billes Paastande, men dumt er det at strides, naar Taget brænder over vore Hoveder. Herovre ere vi rolige og bestemte paa at tage imod, hvad der kommer, naar blot ikke Monrad atter vil forsøge sig i Manøvre-kunsten, som kun fører os dybere i Ulykker. Jeg kan ikke fatte, hvad den Holsteenske Stænderforsamling nu skal samles for, medmindre man vil forelægge den en Udsondringsplan med et rigeligt Maal af Friheder, saa at alle Frihedssindede i Tydskland blive nødte til at rose den danske Konges Liberalitet. Ethvert andet Forslag er ikke meget andet eller bedre end Vanvid. Men Ulykken er, at det slet ikke er Holsteen, men derimod Slesvig, det gjælder om, hvilket den preussiske Presse mere og mere tydeliggjør.

Uagtet det er saalænge siden, Du har hørt fra mig, at Du næsten kunde troe mig blandt de Hedenfarne, saa haaber jeg dog, at Du endnu ikke har glemt min Haandskrift, ligesom jeg beder Dig være overbeviist om, at jeg lyslevende passer paa Kjeltringerne i Syden.

Hils Slægt og Venner fra mig og bevar i venlig Erindring

Din heng[ivne]

KB. NKS 1725.

Laurids Skau.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1860 16/2.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1861 25/2.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 25. Febr. 1861.

Der findes i Verden nogle enkelte Mennesker, som kunne overkomme alt, finde Tid til alt og Plads til alt i deres Hoved. Jeg har altid vi[d]st, at De hørte med til disses Tal, men at De i en Tid som denne, hvor De har levet i bestandig Travlhed og Reisen, kunde erindre, at den 25de Febr. er en vigtig Dag for mig, det har dog rigtignok oversteget mine Forventninger. En stor Glæde har De gjort mig, og jeg bringer Dem min inderlige Tak for det og for saameget andet, som der er rig Anledning for mig til at mindes idag, da jeg træder ind i mit 30te Aar og derved bliver delagtig i den vigtigste statsborgerlige Rettighed¹. De har bestandig mundtlig og skriftlig bidraget til

at klare de politiske Begreber for mig. Ved Dem har min levende Interesse for Slesvig kunnet udvikle sig og modnes.

Det var mig en stor Glæde at læse den i Flensborg af 34 Deputerede og Suppleanter underskrevne Erklæring². Den vilde i høieste Grad have overrasket mig, hvis jeg ikke af Correspondancerne i »Fædrelandet« havde seet, at Stemningen for en nøiere Tilslutning til Danmark er voxet i høi Grad i den seneste Tid. At faae de to Flensborgere Schmidt og Boysen med paa Erklæringen bliver alligevel for mig noget fast ubegribeligt, og jeg maa give Dem fuldstændig Ret i, at det er et storartet taktisk Mesterstykke. Dersom Minoritetens vaklende Medlemmer skrive deres Navn paa den Erklæring, maa vi absolut snart vente en dansk Majoritet i den slesvigske Stænderforsamling.

De spørger: hvorfor sammenkalder man den holstenske Stænderforsamling? og det maa man nok spørge to Gange om. Det antages i Almindelighed, at man vil foreslaae den til Antagelse det i sin Tid England meddelte Provisorium, det vil sige et engang for alle fastsat Tilskud til Fælledsudgifterne, saaledes at ekstraordinære Bevillinger kun kunne skee med Samtykke af saavel Danmark-Slesvigs Rigsraad som Holstens Stænderforsamling. Samtidig hermed skulde der forelægges Forslag til Forandringer i Holstens Forfatning i liberal Retning. Endelig skulde Stænderforsamlingen gjøres bekjendt med et nyt Udkast til en Helstatsforfatning, hvormed man i Tiden haaber at kunne afløse Provisoriet: Tokammersystem, et folkevalgt og et kongevalgt Kammer. See saaledes omtrent mener man, Regjeringen vil imødekomme alle Danskes og de fleste Slesvigeres Ønsker!!

Med Rustningerne gaaer det kun smaat, ganske smaat. Bülow i Frankrig har jo skrevet, at før den 15. Juni ville alle Formaliteter ikke være opfyldte, før kan Executionen ikke træde i Kraft; saa giver man sig jo god Tid. Jeg maa dog sige, at Ingenieurerne tage alvorlig fat, saasnart Frosten er af Jorden, ved Dannevirke, Dyppel og Frederits, at Burmeister og Baumgarten hver 14de Dag leverer et rifflet Batteri, og at Marinen arbejder Nat og Dag. Vestkystescadren bliver fuldt færdig midt i næste Maaned.

Det har gjort et godt Indtryk, at et saa overveiende Antal slesvigske Studerende have udtalt sig i loyal, i fuldstændig dansk Retning³. Adressen var velskrevet, og et stort Offer er bleven bragt af mange af dem, ikke det mindste af Deres Sønner, af Peter især. Forhaabentlig vil han dog kunne tage sin Examen i Juni.

Sophie er i disse Dage retourneret fra Slesvig, hvor hun har været indefrossen og til Afvexling ogsaa indesneet; hos Rudolf staaer alt vel. Mathilde har ogsaa været indesneet i 8 Dage. Hun tog med et Selskab af 20 Kjøbenhavnere Fastelavnsmænd til Bal hos Proprietair Muus paa Sørup, men istedetfor 1 maatte de holde Bal i 8 Dage. 44 Personer vare indesneede paa Gaarden.

Min Kone sender Dem mange Hilsner. Vi have stor Glæde af vor lille Dreng, som bliver stor og stærk. Mathilde og Sophie sende mange Hilsner til Dem og Deres Kone. Ogsaa Schroeter beder jeg Dem hilse fra os alle.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

Jeg har betalt Deres Contingent til Landhusholdningsselskabet⁴. Naar De kommer til Kjøbenhavn⁵, skal jeg give Dem Kvitteringerne. De skal ikke uleilige Dem med at sende Beløbet over.

S. T.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

- 1 Udøvelse af valgretten.
- 2 Se: Skau til sønnen Peter 1861 16/2.
- 3 Se: Skau til sønnen Peter 1861 6/2.
- 4 Jvf. Skau til Lorenzen 1859 9/7.
- 5 Skau meddelte 1861 10/6 Fiedler, at han rimeligvis kom til Kbh. i termsforretninger. Kommer han ikke, vil han sende 1/2 % honorar for lån på 22.000 rd., som de i fællesskab har skaffet til veje (se: Lorenzen til Skau 1860 5/12, note 3). »Derimod er det mere tvivlsomt, at Krüger

kommer, hvilket forresten var hans Hensigt. Den sidste Uge har nemlig været riig paa Begivenheder for ham. Først døde hans ældste Søn (18 Aar) af Typhus, og omtrent samtidig fødte hans *fraskildte* Kone 2 Sønner, til hvilke han *vedkjender* sig Paterniteten! Dette Sidste kan jeg ikke lide, thi er han først skildt fra hende, skal han lade være at gaae i Buxerne paa hende« (RA. Fiedlers arkiv).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1861 3/11.

Kjære Skau.

Kbh., den 3. Nov. 1861.

Skjøndt jeg kommer meget seent, vil jeg dog bringe Dem og Deres Hustru min hjerteligste Lykønskning til Deres Sølvbryllup, som jeg først i dette Øieblik erfarede af et Brev til Mathilde fra Tante Grethe [Schroeter] var blevet fejret den 29. October¹. Det gjorde mig meget ondt, at jeg ikke til selve Festdagen havde kunnet bringe Dem

min Gratulation; men som sagt: jeg var i den fuldstændigste Uvidenhed.

Vi havde forleden Dag den glædelige Efterretning fra Rudolf, at hans Kone har faaet en Datter². Sophie er derovre, og alt gaaer fremdeles godt.

Det vil vist interessere Dem at høre, at der nu er megen Udsigt til, at Matriculeringen af Slesvig vil komme i Gang, saaledes at Forarbejderne muligvis ville begynde til næste Sommer. De vil erindre³, at det er Oberst Caroc, som har henledt Opmærksomheden paa, at man ved at forene Generalstabens Opmaalning i Slesvig med Matrikelmaalingen vil kunne spare en meget betydelig Sum (c. 100.000 Rdl.). Dette har bevirket, at Det slesvigske Ministerium, som har havt Betænkelighed ved at paabegynde et saa kostbart Arbejde, nu har faaet Mod dertil og har vedtaget hele Oberst Caroc's Arbejdsplan, men kun endnu er uenig med Finantsministeren om, hvorledes Slesvig og Fælledsstaten skulle fordele Udgifterne imellem sig. For at faae dette Spørgsmaal afgjort og discutere Detaillen er der nedsat en Commission bestaaende af Etatsraad Kranold og Clod, Oberst Caroc og Capitain Thomsen. Jeg hører, at de meget snart alle ende deres Arbejde, og til næste Sommer, hvis vi eller[s] faae Fred, vil Generalstabens Forarbejder paabegyndes. Det er, som De saa ofte har sagt, en Sag af den yderste Vigtighed for Slesvig, og jeg glæder mig overordentlig, at den er saavidt fremmet. Det er imidlertid bedst, at Sagen bliver moden, før den omtales videre.

Her i Kjøbenhavn er man meget optaget af Jernbanespørgsmaalet. Det er dog blevet Kjøbenhavnerne for stærkt, at Directionen vil byde dem at skjære de to Hovedtilgange til Byen over, og der er megen Sympathi for Oberst Caroc's Forslag, som De endelig maa læse i »Fædrelandet« fra en af de sidste Dage i October⁴. Det har kun to store Modstandere, nemlig Kongen, som har sine Agurker der, hvor den nye Station skulde ligge, og Directeur Rothe, som har bygget sit Hus, hvor den gamle Station ligger.

Hos os staaer alt ved det Gamle, undtagen, at Mathilde har ligget et Par Dage af en stærk Forkjølelse. Hun og Christiane bringe Dem og Deres Hustru en sen, men derfor lige hjertelig Lykønskning. Jeg beder Dem hilse mange Gange hos Schroeters.

S. T.

*Hr. Amtsforvalter Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

Deres hengivne

F. Lorenzen.

KB. NKS 1725.

1 Laurids Skau blev 1836 29/10 gift i Sommersted med den 12 år ældre Maria Elisabeth Byg. Deres ældste søn, Peter, er født 1837 13/4.	2 Marie Elise, født 1861 28/10 i Slesvig.
	3 Se: Lorenzen til Skau 1860 3/6.
	4 »Fædrelandet« 1861 31/10.

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1861 6/11.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, d. 6te Novbr. 1861.

Det har glædet os overordentligt at modtage Efterretning om Din Datters Fødsel¹ og derved at faae et nyt Vidnesbyrd om Din Kapacitet som Ægtemand. Jeg vilde ønske, at Din Broder og Møller² snart vilde møde med lignende utvivlsomme Vidner paa Dulighed og Lænders Kraft, men jeg tilstaaer, at Udsigterne just ikke endnu tillade at trække nogen Vexel paa den forestaaende Glæde. Modtag imidlertid min bedste Lykønskning, og forbeholder jeg mig ved Leilighed at besøge Dig og Dine udi den Stad Slesvig, hvor jeg da ikke skal forsømme at beskue Din Datter, »lægge Hænderne paa hende og vel-signe hende«.

Jeg beder Dig formelde Din Kone min bedste Kompliment, og Du kan derhos gjerne tilføie, at hun er stegen 2 Tommer i min Agtelse, fordi hun skjænker Dig først en Søn og derefter en Datter, saa at begge Kjøen paa ligelig Maade vorde repræsenterede, men dog med behørig Iagttagelse af Rangfølgen. Jeg skal ikke undlade i al Ærbødighed at udtrykke min Beundring og Respekt for hende, naar vi engang personlig mødes.

Fra Din Broder havde jeg igaar et interessant Brev, navnlig, fordi han melder mig, at der nu er sikker Udsigt til, at Slesvigs Opmaalning bliver paabegyndt næste Sommer, hvis ikke Krig skulde opstaae. Matrikuleringen kommer da bagefter – eller –, om Du vil – Boniteringen, saa at vi dog vel omsider faae en af de værste Hindringer for Incorporation i Kongeriget bortryddet.

Den 18de skal vi have stort politisk Møde her i Haderslev³. Du vil have seet, at Krüger har indbudt sine Vælgere til et Møde, forinden han skal i næste Rigsraad. Jeg er jo kongevalgt, men at vi ere enige om vor Optræden paa dette Møde, vil Du sagtens gjætte. Krüger har i Sinde at fremtræde med et reent Eiderprogram, saa at han ikke vil nøies med Holsteens Udsondring, men samtidig fordre Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget. Vi faae nu at see, hvortil dette vil føre.

Mølleren [Schroeter] med Familie har det ret godt, men det hol-

der haardt at fri ham for yderligere Concurrence. Agent Petersen pinner stadig paa, og Amtmanden [Stockfleth] gjør vel Modstand, men *ikke haardnakket*. Der foreligger nu en ny Ansøgning til Erklæring fra Agenten, som Borgermesteren [E. Hammerich] har sendt Schrøeter til Erklæring. Jeg skal nu see, om jeg kan reducere Petersens Grunde in absurdum.

Gregersen spiller Lhombre, saa at Klæderne ere nærved at falde af Kroppen, men til Gjengjæld har han tillagt sig en fuldendt Borgermestermave, der er synlig $\frac{3}{4}$ Alen forud for Personen. Forresten er han en rar Fyr, der ikke svigter et godt Lav. Amtmanden er forkjølet, og Kammerher[re]inden omtrent heelt blaae i Ansigtet af den forbandede Medicin, som hun nødvendig maae bruge. With har byttet sin Gaard⁴ med »Spekmathias« (Hofjunker Düring) og faaet Frøken Dürings Huus ved Gammelthing, hvor han nu boer. Kjerulf drikker 5 Døgne i Rad og tørster derefter i 5 Uger. Jeg faaer sjelden en Perial mere end eengang i Døgnet, og naar jeg skal skruppe Heltzen i »Dannevirke«⁵, faaer jeg slet ingen, da Tiden dermed gaaer ganske godt. Hermed Basta.

Levvel! og skriv engang til

Din hengivne
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

- 1 Se foranstående brev.
- 2 Broderen Frederik (Frits) Lorenzen og svogeren, latinskolelærer, cand. theol. Christian F. C. Møller i Haderslev.
- 3 Mødet i Haderslev 1861 18/11 fulgte efter Krügers møde i Toftlund 1861 16/11. Forsamlingen vedtog at tilslutte sig erklæringen af 1861 13/2 (se: Skau til sønnen Peter 1861 16/2). Om baggrunden for mødet, se: Skau til sønnen Peter 1861 31/3. Se iøvrigt: Fiedler til Skau 1861 5/8:

»Jeg synes det dog mindre heldigt, at ingen Haderslevere vare med ved Eremitagen.

Jeg mener, at det er paa høie Tid at fremkomme med en alvorlig Udtalelse af, at Nationen eller dens store Fleertal foretrækker at søge Eidergrændsen og Sverigs Tilbud om

Hjælp til at forsvare den. Den ulykkelige Dannevirkeforenings Program maatte her sygne hen, fordi man optog Bondevennernes Førere.

Jeg hører stadig paa Holsteinborg en Hoveren over, at Udsigt til en Alliance med Sverig er aldeles forbi.

En Demonstration, en Udtalelse maa være nyttig... Tal med Krüger herom og lad En af Os henvende sig personlig til Clausen, om han ei kan anbefale en Taktik, thi denne Mand maatte kunne samle vægtige Stemmer for Sagen og om hans nye Bog som Banner« (KB. NKS 1727).

Skau var ikke sen til at svare på denne henvendelse, se: Skau til Fiedler 1861 6/8:

»Krüger var her i Løverdags for at tale med mig om, hvad vi under den mørke Situation skulde foretage.

Samtidig havde jeg fra Etatsraad Trap faaet Underretning om, at man d. 3die ventede Kongen af Sverrig i Sønderborg. Hvis han nu virkelig var kommen, havde vi besluttet, at jeg i Morgen tidlig skulde reise med Dampskibet dertil og opbyde al min Fiffighed for at opnaae en Privat-audients hos Kong Carl og fuldstændig prøve paa at vinde ham for vore Anliggender, deels ved at hidse hans Ærgjerrighed (Stormagtsstillingen), deels ved at gjøre indlysende ikke blot, at Slesvigs Sydgrændse er Skandinaviens nødvendige Grændse, deels at Slesvigernes store Fleertal baade ere radicale Skandinaver og deres Land den bedste Juveel i Nordens Krone o.s.v. Hvo veed, hvad der kunne komme ud af en saadan

Samtale. Jeg vilde dog maaskee kommet under Veir med, hvad og hvem der hindrede en nøie Alliance.

Krüger har ikke tidligere været Skandinav, men nu er han det for Alvor. Vi ere enige med Dig om, at Frelsen ligger i Norden, men hvad der er Danmarks og Slesvigs Frelse, er samtidig Sverrigs Ophøielse til Stormagtsstillingen. Det var denne Tanke, som jeg skulde have indpodet Kong Carl« (RA. Fiedlers arkiv).

4 Damager ved Ribe Landevej i Gl. Haderslev. I sit brev til Fiedler 1861 9/7 havde Skau oplyst, at både herredsfoged With og husfoged Heuckendorff var forgældede.

5 Artiklen »Slesvigske Communalforhold« i »Dannevirke« 1861 19/10 og 22/10.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 10/1.

Kjære Fritz!

Mariegaard, 10/1 62.

Jeg er saa confus i Hovedet, at jeg ikke husker, om jeg har meldt Dig, at der upaatvivlelig kan erholdes en passende Bopæl for Dig og Din Kone i Nærheden af Holsteinborg, nemlig hos Kjøbmand Hecht i Bisserup.

Det er en i flere Henseende[r] fortræffelig Familie, tvende smukke, voxne Døttre, kun lidet yngre end Din Kone, og Moderen er, saavidt jeg kan skjønne, en rar, dannet Kone. Maaskee Din Svigerfader kjender Hecht, da han udskiber en Mængde Korn. Det er et flot Huus at komme i. Hecht er maaskee lidt raae og en betydelig Münchhausenianer, men det er i en høist godmodig Stiil, og saa gjør dette jo ikke noget, naar man forud veed det. Af Fiedler erfarede jeg, at Hecht nok maaskee ønskede en saadan Leier som Dig, og jeg synes derfor, Du itide burde tage derned. Jeg har meldt Fiedler, at Du vistnok med det Første kommer derned.

Har jeg nu skreven dette tidligere, er det jo nu overflødigt, men Ulykken er da ikke stor. Ligeledes husker jeg ikke, om jeg har sendt Dig de 10 rd., som Du har udlagt for mig til Landhuusselskabet, men da jeg om en halv Snees Dage kommer til Kjbhvn., kan vi jo personlig afgjøre dette Mellemværende.

Det gjør mig ondt for Peter, at han sandsynligvis er uheldig med Examen¹. Han har været flittig og mangler neppe de fornødne Evner, men han har i længere Tid skrantet og brugt Medicin, da Maven ingen Tjeneste vil gjøre, og dette er jo galt, naar man skal tage Examen. Endnu har han jo ikke været oppe til den mundtlige Examen, og Haabet om Laud er altsaa ikke aldeles borte, men der skal stort Held til, naar han skal hæve det Skriftlige til Laud. Saaledes skriver han. Det vil pine ham mere, end Nogen troer, thi Peter er stolt paa sin Viis, og det [er] jo ogsaa ærgerligt nok, naar en saadan Læsehest skal have Uheld i det sidste Øieblik.

Fra Mølleren [Schroeter] kan jeg hilse. Alt staaer vel til.

Hils Din Kone og Søster fra mig, og med Ønsket om et glædeligt Nytaar for Dig og Dine forbliver jeg

Din forb[undne]

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn. Skau til sønnen Peter 1862
14/1.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 15/1.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 15. Jan. 1862.

Saa kan jeg da ret af Hjerterte gratulere Dem til, at Peter lykkelig og vel har overstaaet sin Embedsexamen og trods alle Vanskeligheder har faaet sit Laud¹. Det vilde ogsaa have været Synd, om han, fordi han Examen igjennem har været syg, skulde have bødet med ikke at opnaae første Karakter. Professorerne kjendte hans Dygtighed, og jeg har i Virkeligheden slet ikke tvivlet om, at han trods alle Uheld maatte faae Laud. Nu maa han rigtig see at komme sig efter den forcerede Examenslæsning, og jeg troer ogsaa, at det ikke vil blive saa vanskeligt, naar han blot lever i nogen Tid alene for sin Sundhed med megen Motion og lidt Læsning. Den Mave maae han dog for Pokker nok kunne faae til at gjøre Gavn.

Jeg takker Dem meget, fordi De talte med Fiedler om en Leilighed i Nærheden af Holsteinborg til mig og min Kone i Sommer. Vi tales jo snart nærmere ved her i Kjøbenhavn². Før gjør jeg ingen Skridt i den Sag.

Vi ville gjerne samle Peters Venner hos os for at drikke Candidatens Skaal, men helst opsætte det efter Deres snart forestaaende Ankomst hertil. Peter mente, at De kom noget før Rigsraadets Sam-

menkaldelse, og vi have derfor tænkt paa, at det kunde skee Løverdag den 25de. Dersom vi blive ved denne Bestemmelse, haabe vi, at De vil tilbringe denne Aften hos os.

Her er alt ved det Gamle.

Med mange Hilsner fra min Kone, Sophie og Mathilde til Dem, Deres Kone og Schroeters.

Deres hengivne

F. Lorenzen.

S. T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1862 14/1.

2 Om sine indtryk fra Rigsrådet har Skau 1862 31/1 fortalt Fiedler:

»Det tegner kun maadeligt her med Enigheden. Paa den ene Side staae de gamle Reactionære eller »Prindsepartiet«, som Du ret betegnende har døbt dem, og som her i Salen bestaae af Bluhme, Grev Holstein, Ussing, David, Tillisch, Haagen, Heltzen, til hvilke Schmidt fra Flensborg slutter sig og tildeels ogsaa Mourier. Paa den anden Side staae J. A. Hansen, Balth[azar] Christensen, Blixen, der ere konsekvente Eidermænd, men som dog vilde finde sig i, at det nuværende Ministerium afløses af et Ministerium Sponneck »som et Overgangsministerium«, paa hvis Ruiner de senere haabe at kunne selv stige op paa Tabouretterne og derefter gjenneføre et Slags skandinavisk Stat. Til disse slutte sig stundom Tscherning og Geert Winther, men dog hyppigere endnu til Prindsepartiet, idet Sponneck er gunstigere for den Tscherningske Samstat end J. A. Hansen & Cons. Jeg har endnu aldrig hørt Tscherning udtale sig saa vildt og forvirret som denne Gang, og det er umuligt for et fornuftigt Menneske at finde System og sund Fornuft i hans Yttringer. Det eneste Planmæssige, jeg kan finde ud af hans

Taler, er Lyst til at fremkalde endnu mere Forvirring.

De Oppositionelle fra tvende modsatte Sider, som mødes ad forskjellige Veie, ere saaledes egentlig kun 14 i Tallet, men til disse slutte sig stundom enkelte Grillenfængere som Exempel den stædige Consekventsjæger Andræ og stundom ogsaa Krüger, der er aldeles uberegnelig. I Virkeligheden har Ministeriet saaledes en stærk Majoritet, men det hjælper kun lidet, hvis vi ikke ere heldige nok til at faae Stemmetallet 41 forandret til 31 eller »over Halvdelen«, thi ellers ville Oppositionsmændene ved den mindste Forsømmelse fra Medlemmernes Side (Centrum) være istand til at forhindre enhver Lov. Ministeriets Lovforslag i det Hele gaae i stærkt udpræget Eiderstatsretning med forberedende Udsondring af Holsteen. Efter hvad jeg har kunnet erfare, kan Ministeriet ikke godt for Tiden gaae videre, end det gjør, paa Grund af de svævende Underhandlinger. Det er en Art *Overgangstilstand*, der neppe kan undgaaes, og da der er en vis Ærlighed i Maaden, hvorpaa Ministeriet skrider frem i eiderstatlig Retning, kan man ikke godt undlade at understøtte samme, selv om man ellers maatte have nok saameget at udsætte paa samme.

Med Hensyn til de finantsielle Love vil det have Vanskelighed at komme igjennem, da en Berørelse af Holsteens Forhold næsten er uundgaaelig. Dertil kommer den blodige Kritik, som Andræ underkaster de finantsielle Love, selv om disse er snildt affattede, og det er tydeligt, at han i Finantssager endnu er Stokheelstatsmand« (RA. Fiedlers arkiv).

Senere hedder det i brev fra Skau til Fiedler 1862 18/2:

»Om et Øieblik begynder 1ste Behandling af Tillæg til og Forandring af Forfatningen, der ventes at ville fremkalde en varm Debat. Det har muddret stærkt i de sidste Dage, idet Partierne anstrenge sig for at røve Stemmer fra hinanden. Fractionen David et Comp. ville sagtens modsætte sig enhver Forandring i det givne Øieblik. Partiet Blixen – J. A. Hansen og Balth. Christensen, til hvilke formeentlig Krüger, J. Jørgensen, J. Jensen og betingelsesviis Tscherning og Geert Winther slutte sig, ville naturligviis have et Bondevennerregimente, saa at »Menigmændene« kunne beherske Valgene. Jeg selv gaaer en Mellemvei, idet vi, saalænge Fælledeforfatningen kun kjen-der eet Kammer, neppe kunne undvære en maeholden Censur.

Det er morsomt at see, hvorledes Blixen et C. anstrenge sig for at vinde Krüger for deres Partie. Igaar var han til Middag hos Blixen, hvor det gik hedt til, men Krüger vil ikke sige noget. Jeg har min Underretning ad andre Veie.

»Venstre« kan imidlertid ikke for

Øieblikket vinde Terrain, thi Personlighederne, der ikke indgyde mindste Tillid, fordærve Alt. Blixen forløber sig hvert Øieblik, og nu kommer dertil en Historie, tilhørende chronique scandaleuse, hvori Blixen spiller Hovedrollen. Han er nemlig efter Forlydende bleven uenig med Grevinde Danner, og for at hævne sig har han vidst at bringe Kongen sammen med den bekjendte fornemme Tæve, Mine Schultz, der for Tiden spekulerer paa hos Godseiere og andre rige Folk at samle Actier til Indretning af et fiint Bordel, og som skal have gjort Indtryk paa Kongen. Hvorledes nu dette hænger sammen med denne Historie, saa er det dog sikkert nok, at det ikke anbefaler ham til at staae i Spidsen for et politisk Partie«.

Skau kunde tænke sig at få Krüger med til Sterrede, hvor Fiedler boede, men »han er dennegang saa indesluttet, at jeg sjelden veed, hvad han har i Sinde, og jeg troer næsten ikke, at han veed det selv« (RA. Fiedlers arkiv).

Forholdet til Krüger blev i løbet af denne Rigsråds-samling stadig dårligere, se: Skau til Fiedler 1862 12/3:

»Om Krüger følger med [ned til Fiedler], er umuligt at sige. Han er i denne Tid ikke god at komme tilrette med. I dette Øieblik erfarer jeg, at han vil reise til Haderslev.

Jeg har iøvrigt faaet en slem Forkølelse paa Halsen, saa at jeg hele Natten har hostet og idag ligesom har lidt Feber« (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1862 23/4.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, 23. April 62.

Af Din Broders Brev til hans Tykbaarenhed Mølleren [Schroeter] seer jeg, at det bliver til Alvor med Dit Besøg i Haderslev, idet Du

følger med Fritz og hans rare Hustru, hvilken Sidste har fodret mig fortræffeligt under al min Elendighed i Kjbhvn.

Apropos: Du veed maaskee neppe rigtig, hvilken usselig Pjalt jeg har været i de sidste 6 Uger og desværre endnu er, og dette er den væsentlige Aarsag til, at jeg skriver Dig et Par Ord, for at Du ikke enten skal faae en Raptus af Forskrækkelse over at see »en Ridder af den bedrøvelige Skikkelse« eller vel endog ikke gjenkjende mig, og begge Dele ere omtrent Hip som Hap. Jeg foretrækker derfor at tegne mig selv, haabende, at Din levende Indbildningskraft kan erstatte mulige Mangler.

Forestil Dig da, kjære Rudolf! en affældig Mand, hvis Ydre vidner om fordums Kraft, men nu udmærker sig fortrinsviis ved et halvhvidt Skjæg, askegraagul Ansigtssfarve, meget indfaldne Øine, som derhos ere lidt matte, stakaandet som en Ulykke, hostende, saa det kan høres $\frac{1}{4}$ Miil borte, og i Sindsstemning gnaven, som Fanden selv – og Du har af mig et livagtigt Billede.

Naar Du altsaa kommer her, vil jeg ikke vide af noget Udraabs-tegn i Din Tale at sige, thi jeg har nu givet Dig Tid nok til at forberede Dig paa at see Resterne af personificeret Kraft, og jeg gidder ikke hørt paa Beklagelser. Hvorefter Du Dig har at rette og for Skade at tage vare!

Din Broder grandsker sagtens »Dannevirke«, og jeg vil blot bede Dig ved en lille Hilsen fra mig et Øieblik at forstyrre hans Betragtninger, medens jeg iøvrigt skal lade ham i Fred og Ro – indtil han kommer til Haderslev. Den forbandede Læge har rigtignok tæmmet mig svarligen og lagt skammelige Baand paa min Frihed næsten i enhver Retning, men Humøret har jeg dog en lille Smule af endnu, og skjøndt det Umenneske vil tvinge mig til at drikke Maser af Melk, istedetfor – ja, Du veed jo nok, Du: saadan en lille Opstrammer, saa er der dog endnu en lille Slump Livlighed i mig, som det rigtignok er forbudt mig at give Form i Taler eller heftige Debatter, men som jeg dog i al Stilhed kan lade liste frem paa Kattepoter.

Din Hustru maae Du formelde min venlige Hilsen og udtrykke min Beklagelse over, at vi ikke ogsaa kunde glæde os til hendes Besøg. Det bliver hende ogsaa kun debiteret til Tid og bedre Leilighed.

Naturligvis hilser Du min Madmoder fra Kjbhvn., det militære Medlem Fritz's elskelige Kone. Skade, at jeg endnu er for svag til ret tydelig at glæde mig ved og profitere af hendes korte Besøg. Endelig

er der vel endnu en 3die Søster i Huset hos Dig, som nok heed Thora eller noget Lignende¹. Jeg kan ikke ret hitte Rede i alle disse Søstres Navne. Jeg troer ikke, det var hende, der paa Ballet hos Din Broder i Vinter paahæftede mig det velbekjendte Sindbillede paa Lydighed og Underdanighed under det smukke Kjøns Scepter. Dette finder vi os jo forøvrigt godt i, men vi ville forbandet nødig have det offentlig proklameret. Bring den Elskværdige min taknemmelige Hilsen, fordi hun ikke gav mig »Tøffelen«, men overlod dette til en Ældre, som iøvrigt – unter uns gesagt – gjerne maae herske lidt over mig, naar hun blot ikke vil fortælle det til Andre. Muligviis kan Du ikke forstaae dette Tøffelsnak, men i saa Fald vil Din Broders Kone kunne give god Vejledning, muligviis ogsaa Frøken Thora erindrer Tøffelen. Hende kan jeg godt mindes som een af de Smukkeste hiin Balaften.

Hvis jeg i Morgen er nogenlunde i mit Es, skal jeg skrive til Sophie og Mathilde og fortælle dem, at, om jeg end er kommet hjem som et skrøbeligt Leer, der ikke har forbedret sig, siden jeg forlod Kjbhvn., har jeg dog endnu ikke lidt fuldstændig Skibbrud paa Humøret, og dette er altid noget.

Din
Laurids Skau.

Peter kom med mig hjem. Han kom i dette Øieblik ind og beder mig hilse Dig og den ganske Slægt.

KB. NKS 1725.

1 Hiort-Lorenzens yngste svigerinde,
Thora Muus.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 26/4.

Slesvig, 26. April 1862.

I et Par Dage har jeg saa godt som staaet med Pennen i Haanden forat takke Dem for Deres Epistel, men det har ikke været muligt at faae Tid dertil.

De besværligste Forretninger komme altid, naar man nødigst vil have dem, og jeg er kommen ind i saa meget i disse Dage, at jeg endnu maa ansee det for meget tvivlsomt, om jeg kan faae Tid til at tage med til Haderslev paa Mandag. Igaar blev vor lille Pige døbt med Navnet Marie Elise efter mine Svigerforældre¹. Vi havde en munter Dag. Herredsfogderne Knudsen og Ries vare Faddere.

Det har gjort mig meget ondt at høre, at De var saa syg i Kbhvn., men da De kan skrive saa muntert endnu, saa haaber jeg at træffe Dem nogenlunde flink igjen og at finde det Billede, De udkastede af Dem selv, meget overdrevent. Imidlertid skal jeg i ethvert Tilfælde nok vogte mig for at fremkomme med Condolencer. Jeg ved selv, hvor ubehageligt sligt er.

Imorgen maa jeg nu see at rappe mig, saa at jeg kan have rent Bord til Mandag Morgen. Ellers faar jeg renoncere paa Fornøielsen for denne Gang, hvor behageligt det ellers kunde være for mig at gjøre Reisen i Fælledsskab med min Broder og hans Kone. Kommer jeg ikke med nu, besøger jeg Dem i ethvert Fald senere paa Sommeren.

Pennen gaaer lidt trangt idag, da jeg har Hovedet fuldt af saa mange andre Ting. Jeg maa derfor hellere slutte, idet jeg ønsker Dem god Fremgang med Deres Sundhed. Min Kone, Frits og hans Kone sende Dem venlige Hilsener.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Dbmd. og R. af D.*

KB. NKS 1727.

1 Se: Lorenzen til Skau 1861 3/11.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 5/5–6/5.

Kjære Fritz!

Mariegaard, 5. Mai 1862.

Det var mig idag en dobbelt Fornøielse at modtage Dit Brev af 3die d[enne] M[aaend], først, fordi jeg deraf erfarede, at Hjemreisen havde været god, Alt vel hjemme, og at Din Kone og Anne havde holdt sig tappert paa Søen, som det sig sømmer Dannekvinder. Vi bør jo Alle, ifølge vor geographiske Beliggenhed, være lidt fortrolige med de »sølvblaa Vover«.

Men dernæst glæder Dit Avancement til Captain mig overordentlig, og jeg kan godt fatte, at netop, naar Du skal ud i Sjælland i Sommer, kan det ikke være ligegyldigt for Dig, om Du er Captain i Generalstaben eller endnu gammel Lieutenant i Ingeniøruniform. Modtag min bedste Lykønskning og bring »Hr. Captainens naadige Frue« ligerviis min Kompliment. Det gaaer ikke godt an at kalde hende Captaininde, men bie kun: »Majorinden« kommer engang.

Det lader jo til, at den tyske Mode trænger ind hos os med at overføre Mandens Embedstitel paa Fruen. Jeg saae forleden et Brev paa Posthuset, adresseret til en »Oberstlieutenantinde«, og man kunde saamænd ligesaagodt sige Captaininde, men jeg troer dog ikke, Din Kone vilde være taknemmelig for denne Titel. Du kan nu hilse hende, at jeg agter at blive mig selv liig, hverken meer eller mindre bukkende, selv om jeg skulde opleve den glade Dag at faae Ret til at kalde hende Generalinde. Hun er for god til at byde Sligt. Dertil holder jeg formeget af hende, saa jeg ikke falder paa at sige tomme og dumme Komplimenter.

Du har Ret i, at Tonen i Haderslev, navnlig i den juridiske og dermed nærmest beslægtede Deel ikke er at rose, men Sagen er, og Ulykken tillige, at *ingen af dem har nok at bestille*. Forretninger og Arbejder *udenfor* de ligefremme Pligtarbejder have de hverken Mod, Lyst eller Evne til at give dem af med, sove kunne de ikke hele Dagen, og de maae altsaa finde paa at slaae Tiden ihjel med Noget, ergo sladdrer man.

Hvo der har alvorlige Arbejder for, og for hvem Livets Alvor staaer klart, giver sig ikke af med Bysladder. Dette er for huul og tom en Beskjæftigelse til, at man skulde spille et Øieblik derpaa; man har Andet at bestille. Jeg bryder mig derfor ikke en Døit om hele Vrøvlet, om det end nu og da kan genere. Jeg trækker mig ind i min Hule, og der er Intet, som Cliquen er saa ængstlig for, som denne tilbagetrukne Stilling, forbunden med Taushed og Indesluttedhed i alle vigtige Anliggender. Man troer strax, at der ruges over Noget, og paa den ene Side skaber Følelsen af egen Tomhed og Jammerlighed Ængstlighed, og paa den anden Side piner Nysgjerrighed disse Sjæle. Naar jeg blot bliver rigtig rask, skal jeg magelig tumle dem alle tilhobe.

Med Helbredet gaer det kun smaat fremad¹. Jeg har i et Par Dage været slemt plaget af Hoste, der igaar næsten kunde kaldes ondartet. Jeg har bøiet mig for Møllerens [Schroeters] Raad og faaet et lille blødt Katteskind paa Brystet. »Pynter det ikke, saa varmer det dog«. Idag var jeg noget bedre, men er nu – Aften Kl. 9 – overordentlig mat og træt.

Jeg har overanstrengt mig noget, idet jeg Formiddag Kl. 10 maatte i Fattigcommissionsmøde, hvor man i et 1/4 Aar havde hengjemt alle knuddrede Sager, til jeg kom hjem. Derefter i Sparekassen, hvor stor Terminsforretning fandt Sted idag. Jeg er nemlig Medlem af Be-

styrelsen og navnlig pengetællende Medlem, der er en slem Bestilling, da den meste Omsætning skeer i Sølv og i de meest forskjellige Møntsorter, og Du kan tænke Dig det trættende i Arbeidet, naar jeg meddeler, at jeg idag har modtaget i smaa Summer og atter paa lignende Maade udbetalt 21 a 22.000 rd i rigelig 4 Timer. Trængselen var stor og Luften slet, og at dette ikke bekom mig vel, kan Du nok tænke.

Fattigforstander er jeg bleven paa Provstens [Kofoed-Hansens] indstændige Anmodning for at reorganisere hele Fattigvæsenet, der var i den forfærdeligste Tilstand. Jeg regjerer rigtignok som Souverain, men jeg maae trælle haardt for denne Ære. Imidlertid er der ogsaa nogen Tilfredsstillelse i denne Virksomhed: paa den ene Side at tvinge Dovne og Ryggeløse til Selvvirksomhed og bringe Ureenlighed og Smuds til at forsvinde mere og mere, hvilket sidste har en forbausende Indflydelse paa Helbredstilstanden; og paa den anden Side at hjælpe de *virkelig* Trængende, gamle, svagelige Folk, der gjerne ville, men ikke kunne arbeide, samt at bringe Børnene enten i gode Familier eller dog sørge for deres omhyggelige Underviisning i Skolerne.

Endelig giver denne Beskjæftigelse Leilighed til dyb Menneskestudium, naar man har en nogenlunde skarp Opfattelsesevne, og dette har ogsaa sin Værdi. Naar Andre i Pynt og Stads løbe til Kirken om Helligdagene, holder jeg sædvanlig Visitats i de Fattiges Huler, og Du kan troe, at dette ikke altid er behageligt. Men Enhver har nu sin Maade at holde Helligdag paa. Jeg dadler ikke Andres Skik, men jeg holder paa min egen.

Dog, jeg snakker vel meget om, hvad jeg beskæftiger mig med, og kommer derved ind paa Gebeter, hvor jeg ikke tør vente, at Mange have Lyst til at følge mig. Det skulde da være Din Søster Sophie, som muligvis kunde falde paa at spekulere lidt i lignende Retninger. Det er ogsaa blot for at betegne og pointere Grunden til, at det ikke gaaer saa let for mig som for mange Andre at skjænke mig selv den fornødne Roe. Jeg *kan* ikke have Roe, naar jeg har en Frygt for, at Noget, jeg har med at gjøre, ikke gaaer efter mit Hoved, eller Forømmelser finde Sted. At lægge sig langs ad Sophaen og lade Vorherre sørge er ikke min Natur givet.

Den 6te Mai.

Jeg blev kjed og træt af at skrive iaftes, og Tankerne løb ligesom bort med mig, saa at jeg ikke kunde finde paa en passende Afslut-

ning. Jeg har sovet taaleligt i Nat, men jeg spytter endnu en blodblandet Substants, som vel ikke er saaledes seigslimet, som da jeg var i Kjøbhvn., men med Hensyn til Blodmængden er den samme. Saalænge Lægen ikke kan eller vil tvinge selve den haarde Hoste, holder Blodspytningen aldrig op, thi der maatte jo være en Dyrehud omkring Lungen, naar Blodet ikke skulde presses igjennem af en saa vedholdende haarde Hoste. Førøvrigt er Hosten idag i Aftagende, men det er jo endnu Morgenstund, og hvo veed, om dette vil vare ved til Aften. Jeg er snart kjed af dette Sygeliv; der er jo ingen Udsigt til nogen Ende derpaa. Dette Seigpineri knækker mit Humør og lammer min Handlekraft forfærdeligt.

Her i Haderslev er man meget utilfreds over, at Jernbanen² skal gaae lige igjennem Landet, 1½ Miil vesten forbi Byen. Navnlig synes det at være en Frygt tilstede for, at en vigtig Deel af Byens Opland skjæres bort, idet man gaaer ud fra, at der ved Banegaarden ved Voiens vil danne sig en Handelsplads, der vil trække Alting til sig. Denne Frygt er nu vistnok overdreven og vil i al Fald kun være af meget begrændset Natur. Paa den golde Hede opstaaer aldrig en betydelig Handelsplads, da Jernbanetransporten er altfor kostbar, og Transporten gjennem en lidet befolket og ufrugtbar Egn til Stationen for lang. Det vil kun være nyslagede Sviin og større Partier Smør, som maaskee ville gaae med Jernbanen sydpaa; maaskee ogsaa Gryn og Meel, naar Skibseqvipering og Udrustning skal hurtig gaae for sig, men dette er Byen temmelig ligegyldigt, thi enten en større Grundeier lader sine Karle kjøre til Byen og læsse af, eller det skeer med Banegaarden, har ikke stort at betyde, da de dog kjøre strax hjem alligevel. Den eneste Fare turde være Colonialhandelen, da en Afsætning vestpaa af de Vare[r], som med Fordeel kunne komme fra Flensborg, er sandsynlig, men selve denne Post er af mindre Betydning, naar man veed, at Høkerne vester paa *allerede nu* lade disse Vare[r] for Størstedelen komme fra Flensborg pr. Axe.

Men nu er det paa Tide at standse. Lev vel! Hils Dit ganske Huus fra mig og siig Sophie Tak for hendes venlige Brev, som jeg muligviis finder en Leilighed til at gjengjælde³. Anne Schrøeter begynder vel allerede at more sig derovre, men husk hende paa at gaae engang i Casino for at see »Cora eller Slavinden«. Hun har nemlig seet det her, men kunde have godt af at anstille en Sammenligning. Det bliver godt givet i Casino, og Stykket kan nok sees 2 Gange. Peter er reist paa Landet for nogle Dage siden og ikke endnu kommet tilbage.

Adjunct Møller og Kone saae jeg igaar, men Ovidia har jeg ikke seet, siden Du reiste. Møllerens har det godt. Farvel!

Din hengivne
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Fiedler 1862 6/5: »Min Læge begynder at snakke om, at hvis jeg ikke kommer mig nogenlunde i denne Maaned, turde en Badereise maaske være det sikreste og hurtigste Middel i en 6 Ugers Tid. Jeg har for Bekostningens Skyld ikke meget isinde dermed. Der er ikke Raad til slige extraordinære Udgifter, saalænge Sønnenne koste saameget« (RA. Fiedlers arkiv).

Et par dage senere, 1862 11/5, fandt Skau helbredet lidt bedre: »Med mit Helbred er det igjen lidt i Bedring. Blodspytningen er holdt op, men Hosten vil ikke gaae bort. Lægen paa-
staaer, at Brystet ikke feiler noget, men at det Onde stikker fornemlig i Halsen og vel nærmest i Luftrøret. Jeg har jo altid havt Hæshed, hver Gang jeg blev forkjølet. Dennyang er det blevet mere ondartet. Han snakker om, at jeg maaskee skal til Ems, hvor Præsterne tage hen i Mængde for at blive hjulpet af med samme Sygdom, som man nu i Kjbhvn. betegner med det almindelige Navn »Præstesyge« (RA. Fiedlers arkiv).

2 Smlgn.: Skau til Godske Nielsen 1862 6/3: »Jernbanesagen har i længere Tid været under Forhandling, og Major Ovesen har været kaldt herover [d. e. København] i denne Anledning. Volfhagen, troer jeg, gjør, hvad han kan for at faae Banen ind til Haderslev, men det er nok Vedel, der fordærver Sagen. Efter en Ytring af Justitsraad Poulsen at dømme maae jeg næsten troe, at Vedel neppe veed, at Haderslev existerer med 8000 Indvaanere og det bedste, rigeste og

mægtigste Opland i hele Slesvig, hvorimod han kan blive Aabenraa vaer i magisk Belysning. Hvis Vedel vilde hjælpe os, troer jeg nok, det vilde gaae, dog ikke fra Haderslev til Lygomkloster og Tønder, men derimod directe fra Haderslev til Voiens og derfra over Ries Mark til Skovkro ved Flensborg. Der skulde da bygges en Sidebane til Tønder fra et nærmere bestemt Punkt af Linnien. Jeg frygter for, at Ovesen holder lidt til Vedels Side, men Beviis derpaa har jeg egentlig ikke« (RA. Godske Nielsens arkiv).

Allerede 1861 3/4, 5/4 og 6/4 havde »Dannevirke bragt en længere artikel om »Jernbaneanlægget i Nord-slesvig«. 1862 27/3 omtaler »Dannevirke« den kommende linjeføring, og 1862 5/5 findes optrykt den officielle koncession for firmaet Peto, Brassey & Betts i London, dat. 1862 1/5.

3 1862 26/6 sendte Sophie Lorenzen Skau et brev, hvis indhold fortæller lidt om den tids måde at være galant på, således som også Skau forstod det: »Jeg har hørt af Julietta, at hun meget gjerne vil have Deres Portrait, og derfor har jeg anseet det for overflødigt at spørge Julietta derom. Det er jo en Selvfølge, at hun maae være glad ved at faae det, og De er virkelig altfor beskeden at yttre Tvivl desangaaende. Ideen at lægge Billedet i en smuk Bog finder jeg udmærket. Jeg har udforsket, at Julietta holder meest af det rørende. For Øieblikket læser hun »Werthers Leiden«, og jeg har derfor tænkt, om ikke et Bind Digte, enten Molbechs

»Dæmring« eller Plougs samlede Digte, vilde være det meest passende. . . . Jeg vilde egentlig helst, at De selv skulde vælge Bogen, thi jeg stoler meget mere paa Deres Smag, kjære Skau, end paa Damernes her og min

egen. Jeg takker Dem meget forud for det mig tiltænkte Portrait. Det har jeg længe ønsket at eie. . . . Jeg kan endnu kun bede Dem bevare i venlig Erindring Deres Sophie« (KB. NKS 1727).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 4/7.

Kjære Skau.

Haarslev Præstegaard, den 4. Juli 1862.

Det er da en Sommer til at fortvivle over for et Medlem af Samfundet, der saaledes som jeg ex officio skal færdes ude fra Morgen til Aften og dobbelt fortvivlet, da jeg har alt arrangeret i Bissrup til, at min Familie kan flytte ud til mig for at – ja det er næsten latterligt at tænke derpaa i 11° Varme – at nyde godt af Strandbade og Strandluft. Jeg har imidlertid fattet den energiske Beslutning trods Regn og Kulde at hente min Kone, [Søsteren] Sophie og [Sønnen] Peter Hjort paa Søndag, da jeg ikke kan opgive Haabet om, at det dog engang maa blive anderledes.

Dette Vejr er da heller slet ikke noget for Dem. Det er jo umuligt for Dem at blive af med Deres Hoste i dette Himmelstrøg. Der er virkelig intet andet for, end at De maa sætte alle Hensyn til Side og tilbringe 6 Uger ved et Bad i et mildere Klima. Jeg kan jo godt begribe, at det i mange Henseender vil være vanskeligt for Dem, men selv om De kan raisonnere Dem til, at De for Deres egen Skyld hellere vil blive hjemme og see at slide igjennem, saa er det meget muligt, at Sagen kan komme til at stille sig saaledes, at De for den slesvigske Sags Skyld vil komme til at fortryde, at De ikke har taget alvorlig fat paa Tingen. Hvorledes vil De kunne gjøre Gavn i Stænderne, naar De ikke har faaet Bugt med Sygdommen.

Hovedindvendingen, De gjør, er, det er for dyrt, og det er for kjedsommeligt at ligge ved et Bad. Begge disse Egenskaber ved Badelivet kan jeg naturligvis ikke bortraisonnere, men den første er jeg dog vis paa vil ikke, naar alt kommer til alt, afholde Dem, og den anden er heller ikke saa slem, som det synes ved første Øiekast. Med den store Lethed, De har til at gjøre Bekjendtskaber, og med Deres aabne Blik for det Morsomme i Livet vil De ganske vist faae Tiden til at gaae. Og kniber det, saa behøver De jo blot at skrive Beretninger til gode Venner om de Opdagelser, De gjør. Jeg veed, at De ikke vil

tage mig ilde op, at jeg saa indtrængende opfordrer Dem. Det er kun begrundet i mit inderligste Ønske om snart at see Dem rask igjen.

Fortiden boer jeg hos en Broder til Pro[v]st Hertel i Moltrup, en rigtig prægtig Mand, som ligner den Gamle meget i Væsen og Tale. De har vist seet baade ham og hans Kone, som ogsaa er særdeles vakker, hos Fiedlers. Det er meget rart for mig, at jeg er hos flinke Folk i denne Tid, hvor jeg næsten altid sidder hjemme og kukelurer.

I Søndags var jeg dog til en overordentlig morsom Soranerfest¹, som De vist har seet beskrevet i Aviserne. Regenburg blev ganske overordentlig feteret; der var en stor Begeistring, da han talte. Det var første Gang, jeg hørte ham holde en Tale, og jeg blev slaaet af den Kraft, der ligger i hans Ord. Det var tidligere af en anden Taler paa-vist, at Sorø havde leveret mange Embedsmænd til Slesvig, hvilket Regenburg sagde, laae i, at Sorø Akademis Opdragelse udviklede Elevernes Energie og gjorde dem derfor fortrinlig skikkede til Embedsmænd i Slesvig. Jeg troer nu rigtignok, at det mere var i Regenburgs Tid, hvor de ældre Eleve[r] regerede de yngre som fuldstændige Despoter og Tyranner. Nu er ogsaa der den demokratiske Regjeringsform herskende.

Jeg beder Dem bringe Deres Kone og alle gode Venner mange Hilsner fra mig og ønsker, at De maae faae Deres gode gamle Helbred igjen inden kort Tid.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Blandt de tilstedeværende var ogsaa Fiedler og Godske Nielsen, se: Fiedler til Skau 1862 3/8:

»For mig var det ikke noget Nyt at høre Folk yttre Betæneligheder, ifald Du skulde savnes ved Din næste Slesvigske Stænderforsamling, thi det begyndte jeg allerede ved Slutningen af Vinteren at gjøre gjældende og fik overalt Medhold, men af Ingen mere end Godske Nielsen ved det store Møde af gamle Soranere sidst

i Juni, hvor vi omtalte den Sag og vare enige om begge at ville overtale Dig til Reisen. Han yttrede sig endog stærkere end jeg, at Minoriteten vilde tabe hele sit Ansigt, naar Du var borte – ja vistnok! det gamle i det Mindste, hvori det dog var begyndt at klare op. Nu, vi ville haabe, at Du vender tilbage med Stemmen klarret saaledes, at den kan taale at lyde med det gamle Malm« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 12/7.

Kjære Fritz!

Mariegaard, 12. Juli 1862.

Tak for Dit venlige Brev af 4de d[enne] M[aaed], dateret Aarslev

Præstegaard. Jeg haaber, at dette mit Svar skal træffe Dig og Familie lykkelig og vel i Bisserup.

Paa Tirsdag eller senest Onsdag afreiser jeg til Ems, da jeg neppe bliver rigtig rask herhjemme, hvor jeg aldrig har Roe for Mennesker, der ville tale med mig om de meest heterogene Ting, saa at jeg alene kunde snakke mig hæs, hvis jeg ikke var det forinden. Det Onde stikker i Luftrøret, og Hæsheden hænger selvfølgelig sammen dermed.

Jeg afsender idag et Par Ord til Rudolf¹, hos hvem jeg har i Sinde at dvæle nogle Timer paa Henreisen, da jeg vel sagtens paa Hjemtoursen reiser fra Kiel med Dampskib til Haderslev. Du seer af alt dette, at jeg følger Dit Raad og begiver mig til das grosse Vaterland, hvor vi jo før i Fællesskab har touret lidt omkring, men dengang havde jeg rigtignok bedre Kræfter end nu.

Tiden skal nok gaae for mig, thi det skulde gaae mærkeligt til, om jeg ikke skulde aftvinge Opholdet i Ems nogle morsomme Sider, og da jeg forresten befinder mig vel, naar jeg undtager nogen Hoste Morgen og Aften, samt den angrebne Hals og Stemme, er jeg jo kapabel nok til at observere Alt. Jeg har søgt Permission i 2 Maaneder, da jeg maaskee vil reise lidt mere omkring, hvis Couren kan endes i kortere Tid. Pengespørgsmaalet er uægtelig det værste, men jeg faaer jo at see, hvorledes jeg hugger mig igjennem dette.

Peter kommer med Sangforeningen fra Kjbhvn. til Flensborg den 25de Juli, men denne Fest gaaer derimod min Næse forbi. Dette kan da endelig ogsaa være ligegyldigt, naar jeg ingen rigtig Stemme har.

Din Kone skylder jeg Brev, men jeg antager, at hun foretrækker at erholde Svar fra Ems, hvorfra jeg maaskee kan fortælle hende eet og andet Morsomt. Foreløbig bedes Du at hilse hende. Det begynder nu at blive mildere i Luften, saa baade hun og Peter Hjort kan profitere af Søbadet ved Bisserup.

Vil Du hilse Hecht med Familie, hvis dertil findes en Leilighed. Til Birkedommer Fiedler skriver jeg, inden jeg reiser², men seer Du ham, da kan Du jo melde ham, at jeg reiser daraussen hin, til hans gode Venner.

Anne Schröeter var paa Veie til at knække Halsen forleden Nat. Hun skulde med Fru Juhl til Hjerndrup for at blive der nogle Dage, men paa Veien kom et Sviin dem imøde, hvorover den ene Hest blev gal, saa Viernervognen vältede ned i en Grøft fuld af Vand, Anne nedenunder med Hovedet igjennem Vinduet ud i Vandet, hvorfra man fik hende op halv druknet og i besvimet Tilstand. En Bonde, der

boer i Nærheden, fik man nu banket op (Kl. 12), hvor Anne fik tørre Klæder paa, hvornæst han kjørte dem ind til Byen igjen. Anne har spyttet Blod i nogle Dage og er først idag kommet op af Sengen. Det værste Onde er nu forbi, men det kunde jo let have gaaet reent galt. Iaften vil jeg derned for at see og høre, hvorledes hun befinder sig. Invaliderne bør jo spørge til hinanden.

Landboforeningen her, hvis Formand jeg er, havde i Mandags Dyrskue³, som gik ypperligt af tiltrods for Formiddagens slette Veir. Du veed, at Egnen har udmærkede Heste og Hornkvæg, som mødte talrigt. En Franskmand, de Bauvois⁴, der synes velhavende, men fortrinnsviis kaster sig over Studiet af Danmarks politiske Historie, besøgte mig Dagen i Forveien. Jeg formaaede ham til at blive for at see denne Masse af velhavende Bønder, og ved Gildet ovenpaa fik jeg en Bonde til at udbringe Franskmandens Skaal, »fordi det kun kunde glæde os, naar Fremmede kom her og selv overbeviste sig om, til hvilken Grad Tyskerne kunde lyve«. Franskmanden svarede paa ret taaleligt Dansk og netop i samme Aand. Han var forbausende godt hjemme i alle vore Forhold.

Papiret er nu fuldt. Tag derfor til Takke for denne Gang og hils Din Kone mange Gange. Vil Gud, haaber jeg at skrive snart fra Ems.

KB. NKS 1725.

Din heng[ivne] Laurids Skau.

1 Se efterstående brev.

2 Skau til Fiedler 1862 14/7: »Naar Du modtager disse Linier, er jeg paa Veien til das grosse Vaterland, hvor jeg i Ems (ved Koblenz) skal forsøge at gjenerhverve min Stemme. Hæsheden vil nemlig ikke gaae over, og Hosten holder ligeledes ved. Det er umuligt for mig herhjemme at faae saamegen Roe, som behøves for her at komme mig. Jeg plages idelig af Mennesker, og denne skadelige Snakken ødelægger mig. Dertil kommer nu Melancholie, der i et Par Maaneder har plaget mig, hvilket jeg aldrig før har kjendt til. Dette gjør, at jeg arbejder over Kræfterne, med den Tanke, at jeg snart døer, og derfor vil feie fra mig alle paabegyndte, tildeels videnskabelige saavel som andre Arbeider.

Kald dette nu Grillenfængeri eller

hvad Du vil, men nødvendigt er det at rive mig løs paa en Tid fra Alt, fra alle baade glade og bedrøvelige Minder og Erfaringer, thi dette seigpinende Liv gaaer ikke godt længer. [Beder om et lån på 1000 rd.]

Den eneste Tilfredsstillelse midt i Svagheden, som jeg har, er denne, at Publikum herovre begynder at forudroliges over min langvarige Sygdom og at spørge sig selv, hvad det vilde blive til, naar jeg gik bort for dem. Man synes at have en Følelse af, at det dog maaskee kan falde vanskeligt nok for Nogen at udfylde min Plads« (RA. Fiedlers arkiv).

3 1862 7/7, omtalt i »Dannevirke« 1862 9/7.

4 E. Beauvois udgav 1864 »La nationalité du Slesvig« (dansk udgave ved J. N. Mohn, Bergen 1864).

Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen 1862 12/7.

Kjære Rudolf!

Mariegaard, 12. Juli 1862

Paa Tirsdag eller Onsdag afreiser jeg herfra til Flensborg for efter nogle Timers – maaskee en Nats – Ophold at reise videre sydpaa til Ems. Jeg skulde imidlertid ikke have noget imod at opholde mig nogle Timer i Slesvig, forudsat, at jeg ikke i Flensborg finder Reiseselskab, thi i saa Fald foretrækker jeg at besøge Dig paa Hjemreisen. Hvis Du imidlertid ikke maatte være hjemme paa Onsdag Aften eller Torsdag Formiddag, turde jeg maaskee vente et Par Ord fra Dig endnu her i Haderslev.

Min Hals, eller maaskee rettere Luftrøret, vil ikke rigtig komme sig. Hæsheden varer ved, og da jeg ikke kan finde Roe herhjemme, men idelig og altid maa snakke, foretrækker jeg at reise til Ems.

Hils Din Kone og Mathilde, som vel nu er hos Dig, fra

Din heng[ivne]

Hvilket Hotel er nærmest ved Din Bopæl?

Laurids Skau.

KB. NKS 1725

Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen 1862 21/7.

Mandag Aften, 21. Juli 1862.

Endelig er jeg da ankommen her idag efter forskjellig Omtumlen. Jeg laae sidste Nat i Köln paa et »Hotel d'Nord«, hvor Opvartningen var slet, men ellers dyrt. Captain eller Major Ovesen vilde denne Vei, og derfor gjorde jeg Følgeskab.

Her er det nu saa fuldt af Badegjæster fra Alverdens Riger og Lande, at man neppe kan trænge sig frem. Idag skriver jeg blot for at opgive min Adresse, som Peter maaskee kan faae hos Dig. Min Adresse er: »Stadt Lüttich«, Bad Ems, i Nassau. Resten af Adressen kjender Du jo.

Jeg boer i samme Huus, hvor Kammerherre Holstein tidligere har boet. Man spurgte strax efter ham, om han kom iaar, hvilket Du kan fortælle ham, naar Du faaer Leilighed til at bringe ham min Hilsen. Det var paa hans Frues Anviisning, jeg søgte denne Leilighed, som synes ret god med henrivende Udsigt. Jeg skal for Værelse og Opvartning betale 5½ Preus[siske] Daler om Ugen. Hvorvidt dette er dyrt, kan jeg neppe sige endnu, men billigt er det vistnok ikke i Forhold til, hvad Andre betale. Table d'hote er derimod dyr, en Gylden og 12 Kreuzer uden engang at faae et Glas Viin til!

Jeg har været hos Dr. Franqué, som han skriver sig istedetfor Francke, for at Franskændene skal kunne udtale det. Imorgen skal jeg begynde at drikke »Kesselbrunnen«, 1½ Glas første Gang, med Stigning af ½ Glas daglig indtil 4 Glas. Om Aftenen skal jeg drikke en anden Slags Vand, hvis Navn jeg ikke husker. Diæten kan jeg nok komme tilrette med, da jeg endnu ikke er vænnet til Snapsen.

Jeg antager, at Peter er kommen til Slesvig¹, naar dette Brev ankommer. Derfor jasker jeg disse Linier af, for at han kan faae at vide, hvor jeg er havnet foreløbig.

Af Danske er der kun ganske Faa, og endnu har jeg Ingen seet. Af mine nærmere Bekjendte er der slet ingen.

Hils nu Din Kone og Mathilde venligt fra mig, ligeledes Peter og Dr. Manicus med Frue². Næste Gang skal jeg skrive et bedre Brev.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Velb[aarne]

Hr. Herredsfoged Hjort Lorenzen, Slesvig.

KB. NKS 1725.

1 Se: Skau til Lorenzen 1862 12/7.

2 Dr. Emil Manicus, der i disse år var konrektor ved Slesvig domskole. 1855 31/5 sendte E. Manicus Skau efterstående beretning om situationen i Sydslesvig: »Det har glædet mig at høre og læse, at der i Nordslesvig bestandig er Liv og Fremgang i dansk Retning. Saa meget mere er det at beklage, at det her i Sydslesvig gaaer meer end langsomt, især da en deel af Embedsstanden ikke ynder Regjerin-

gens Fremgangsmaade og allermindst det danske Sprog. Dog er der jo vundet overordentlig meget, og Regensburg og Krieger arbejdede vel bestandig paa ogsaa i Landets sydlige Egne at faae Besætningen saa Dansk som mulig... Davids er syg og bliver maaskee pensioneret, da han ikke er vel anskrevet blandt de danske Embedsmænd her i Byen« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1862 30/7.

Kjære Rudolf!

Ems, den 30te Juli 1862.

Uagtet jeg saa smaat venter paa Brev fra Dig angaaende Festlighederne i Slesvig og Flensborg¹, vil jeg dog ikke opholde mig derefter, men megetmere begynde paa et Brev til Dig, som maaskee hverken endes idag eller i Morgen. Jeg afsendte et kort, i en Fart afjasket Brev til Dig den 21de d[enne] M[aaed], haabende, at dette skulde naae Dig endnu, inden Du med Studenterne afreiste til Flensborg, hvori jeg opgav min Adresse, nemlig »Stadt Lüttich«, Bad Ems, Her-

tugd[ømmet] Nassau. Jeg gjorde Regning paa, at Du da tillige kunde meddele Peter Addressen, som var uvidende om, hvor jeg var. Om dette nu er slaaet til, og om min Beregning af Postgangen har været rigtig, er jeg endnu uvidende om. Det viste sig iøvrigt i de første Dage, at Bopæls Opgivelse ikke var nogen absolut Nødvendighed, thi et Par Dage senere fik jeg brev fra K[a]m[mer]h[e]r[re] Holstein, som blot skrev »Bad Ems, Herzogth[um] Nassau« udenpaa, og dette Brev var afleveret i min Bopæl.

Jeg er nu saa nogenlunde blevet hjemme her og orienteret. Mit Vand drikker jeg med 4 Glas hver Morgen af »Kesselbrunnen« og 2 Glas hver Eft[er]m[i]d[dag] af »Kränchenwasser«. Det første er 26, det sidste 23 Grader varmt. Om Morgenen bliver jeg mat og træt deraf, hvilket vel delviis kommer af, at man drikker fastende, dels vel ogsaa af den evige Staaen og Gaaen med Glasset i Haanden i et Par Timer, der trætter mere, end om man gik ligefrem til et bestemt Maal som paa andre menneskelige Spadseretoure.

Om jeg senere tillige skal tage nogle Bade, har Lægen endnu ikke villet afgjøre. Efter saa kort Tids Forløb kan der selvfølgelig neppe være Tale om nogen egentlig Virkning af denne Vanddrikken. Hæsheden synes dog at være i Aftagende, men Hosten synes derimod tiltaget, saa at jeg vaagner 4-5 Gange om Natten og hoster stærkt, samt spytter en Mængde Sliim. Folk, der tidligere have været her, sige imidlertid, at dette ingenlunde er usædvanligt, men meget mere en Følge af Vanddrikningen. Hvorvidt dette nu er saa, veed jeg ikke. Men der er ved den megen Hosten mange væsentlige Ulemper foruden selve Ubehageligheden i og for sig, hvoriblandt den betydeligste bestaaer deri, at Hostens Voldsomhed driver Slimet saa høit op i Hovedet, at det gaaer ind i den ene Øregang, hvoraf Døvhed paa dette er Følgen, samt derhos flyder Sliimvædske ud deraf, hvorfor jeg stadig maa bære Bomuld deri. Lægen siger, at det hænger sammen med Ondet i Luftrøret og maae cureses samtidig, da det ene ikke kan hæves uden tillige at hæve det andet.

Men denne Døvhed paa det ene Øre er mig til uendelig Ulempe. Samtaler paa den ene Side af mig gaae aldeles tabte, og jeg maae passe meget nøie paa, naar Flere tale sammen, da jeg ellers ikke forstaaer et Ord deraf. Doppelt slemt er dette, naar der tales Tydsk, og man taler hurtigt. Intet Onde er dog saa stort, at det jo dog kan afvindes en god Side, saaledes ogsaa i dette Tilfælde. Jeg kommer nemlig derved til at skaane mit Taleorgan overordentligt, og dette er

netop et Hovedøiemed med Couren, eftersom jeg ellers neppe var kommen til at reise herved. Jeg gidder naturligviis ikke plage Folk med »hvad behager« eller »wie beliebt«, og som Følge deraf indlader jeg mig ikke med Nogen, undtagen jeg bliver tiltalt. Dette skulde man nu troe, maatte blive kjedsommeligt for mig, men jeg kan dog ikke sige, at jeg har følt det i nogen høi Grad, thi jeg morer mig over at *iagttage*, at modtage Indtryk, hvorved Tiden svinder for mig, uden at jeg rigtig veed, hvorledes?

Den eneste Familie, som jeg omgaaes daglig og har stor Glæde af, er Justitsraad Hillerup med Datter, som Din Kone vistnok kjender fra Bramstrup pr. Odense. Han er en ældre Mand, der lider af Hoste ligesom jeg, men forresten fuld af Spøg og Mutterwitz. Datteren, der er gift med Actuar Holm i Leck, bruger vistnok Couren for unge Koner, thi hun har ingen Børn, og Ufrugtbarhed er jo en Ulykke for Kvinden, som søges hævet her i Ems. Du har vel sagtens hørt Tale om den herværende »Bubenquelle«.

Det er forresten en livlig, vakker Dame, som jeg sætter megen Priis paa at omgaaes, ligesom vi jo ogsaa har mange Tilknytningspunkter for Samtalen deri, at hun i flere Aar har boet i Leck. Desværre reiser denne Familie i Begyndelsen af næste Uge, og det vil da blive mere eensomt for mig, thi de enkelte Danske, som ere her, sætter jeg ikke særdeles Priis paa.

Saaledes er her en Pastor Olesen fra Kjbhv., der ikke burde gaae løs i Tydskland. Han har nemlig den Idee at ville omvende Danmarks Modstandere og gjøre dem til Eidergrændsemænd, men bærer sig ikke blot paatrængende og keitet ad dermed, men har tillige saa usle historiske og politiske Kundskaber, at han stundom formelig prostituerer os. Han forstaaer ikke at skjelne mellem Slesvigs og Holsteens næsten diametralt modsatte statsretlige og politiske Stilling, men kjører det saaledes sammen i een Velling, at de kloge Tydskere formelig have ham til Bedste. Naar dertil kommer, at han udtrykker sig saa slet paa Tydsk, at en Notar forleden sagde til mig, at jeg talte Tydsk som en Professor i Sammenligning med Præsten – og Du veed, hvor slet jeg taler Tydsk – saa kan Du nok tænke, hvorledes hans Deductioner maae blive. Men det Allerværste er dog, at han selv troer at tale Tydsk som en indfødt Tydsker, saa man ikke engang kan oplyse ham om hans Fadaiser. Med alt dette er han forresten en godmodig Mand, men han er rigtignok for aandelig tynd til, at jeg kan more mig ved hans Omgang.

Endvidere er her en Procurator Albrectsen fra Frederiksborg med Kone. Han er en ganske flink Mand, men synes at staae temmelig under Tøffelen. Konen er noget tilaars, maaskee ganske flink, men hendes sikkert altfor store Omsorg for Manden gjør neppe Livet behageligt for Nogen af dem.

Endelig er her en Capitain Skousboe, der er Forretningsfører for Huset Melchior i Kjbhvn. ved Plantagerne i Vestindien. Det er en munter Mand med meget Humeur, men ulykkeligviis har han idag faaet den gængse Sygdom hernede (Diarhoe), og Lægen har raadet ham til at reise hjem, da desuden Datteren, en livsglad 17 Aars Pige, i nogle Dage har maattet holde sig hjemme af samme Grund og ligeledes er anbefalet at reise. Disse tvende afreise om et Par Dage.

Af Dansktalende fra Danmark troer jeg ikke, der iaar er flere, thi nogle fransktalende Grevinder Holstein Lethrabort reflekterer jeg slet ikke paa.

Derimod er her en Vestindianer², Bestyrer af Banken paa Sct. Croix, en født Dansk, som er kommen et Par Dage senere end jeg. Han er en jævn, vakker Mand og bliver vistnok min sidste Omgangsfælle hernede, da de Øvrige reise tidligere.

Ligeledes er her en flink Sorenskriver fra Norge, samt en norsk Læge, der er et snildt Hoved og fornemmelig studerer Lægernes Charlataneri her ved Badet, der er temmelig storartet. Disse Norske slutte sig helst til Danskerne og kun nødig til Tydskerne, medens dette derimod ikke er Tilfældet med en betydelig Mængde Svenskere, især Geistlige.

Disse fraternisere ligesaa gjerne med deres tyske Colleger som med Danske og næsten hellere, uden at jeg rigtig kan see Grunden dertil.

Jeg vil ikke tale om Høikirkemænd som Erkebiskop Reuter Dahl fra Upsala og Andre af samme Klasse, om end lidt lavere Stilling, men der er Geistlige af en jævn Stilling, om hvilke det samme gjælder. Saaledes er her en Provst Berling fra Sverrig, der stadig pleier Omgang med en tydsk Superintendent fra Preusen, der ganske vist er en rask Mand. Men nu traf det sig igaar saa morsomt, at Superintenden ten kom til at sidde i »Hotel Gutenberg« til Middag ved Siden af den ovenomtalte norske Læge, som han ikke kjendte. Der tillod han sig til en tydsk Sidemand saa smaat at gjøre Nar ad alle Nordboer, navnlig Danske, Norske og Svenske, og paastod blandt Andet, at Nordboerne alle talte en Art *Platttydsk* og næsten intet andet Sprog

kunde. Dette havde han overbeviist sig om ved flere Ugers Omgang med dem. Naturligviis løber en saadan Gudsmands Ord Tydskland rundt som et Evangelium, og paa den Maade kan Tydsklands nationale Omraade blive meget stort. Han regnede selvfølgelig ogsaa Hollænderne med til de Plattydsktalende, men her fik han strax alvorlig Tilretteviisning, idet en kold, alvorlig Hollænder, der hørte det, strax udtrykte sin Forundring over, at en lærd Mand ville debitere sligt Nonsens, da det dog var en Kjendsgerning, at store Lærde havde skrevet i det Hollandske Sprog paa en Tid, da de Tydske kun vare Børn i Lærdom imod hine, ja, at flere af de sidstnævnte endog havde skaffet sig et Navn ved at plagiere Hollandske Forfattere o.s.v. Han spurgte endelig den opblæste Superintendent, om han kjendte Erasmus fra Rotterdam. Ham havde Tydskerne dog tidligere seet op til, og han vilde endnu kunne nævne Mænd, der skreve i deres Hollandske Modersmaal, som Tydskerne nok skulde bøie sig for o.s.v. Nu blev Superintendenten flau, men Nordmanden holdt sig rolig, men lovede sig selv at fortælle de Svenske Geistlige, hvilke Øgler de omgikkes. Jeg var ved samme Bord, men uheldigviis for langt borte til at kunne høre det Hele.

Her er en stor Deel Svenske Magnater, men det lader til at de tale meest Fransk. De ere desuden talrige nok til ikke at behøve at søge fremmed Omgang.

Af notable Brøndgjæster er her en Deel, af hvilke jeg fremfor Andre nævner den franske Minister Billault, med et overordentligt klogt Ansigt; Grev Stadion fra Østerrig; Grev Nostitz fra Bøhmen, en Mand paa 70 Aar, med en Kone, der neppe er mere end 18. Han har derfor ogsaa en Mængde adelige Labaner i sit Følge, der maaskee ofte nok gjøre ham Hovedet kruset.

De Østerrigske Damer ere iøvrigt smukke og udfolde stor Pragt. Det gjøre jo forresten ogsaa alle andre Magnaters Damer, men det synes dog, som hine angive Tonen. Men de interessanteste Damer ere dog de *Polske*, hvortil dem fra Posen jo ogsaa bør regnes. De vække alle Interesse og tildeels Opsigt ved deres Haardnakkethed i at bære den i Hjemmet forbudne dybe Sørgedragt. Jeg har havt Leilighed til at tale med et Par af dem, og jeg stæeg betydeligt i deres Agtelse, da de paa Sproget kunde mærke, at jeg var en Nordbo, hvilket de desforuden gjættede ved at see mit danske Ridderbaand, som jeg nok er den eneste, der bærer henede, ialfald *offentlig*. De hade Tydskerne langt mere end Russerne, hvilke Sidste de dog erkjende

som et beslægtet Folkefærd, men det er de tyske Embedsmænd i russisk Tjeneste eller rettere russ[iske] Embedsmænd af *tydsk* Herkomst, som de ansee for deres sande Bødler.

Da jeg ikke snakker meget, men gaaer omkring og observerer, har jeg Leilighed til at gjøre mange Iagttagelser, som maaskee undgaaer Andres Øine. Ved Spillebordene opholder jeg mig nu og da, men jeg tilstaaer, at dette Hazardspil oprører mig. Iaar har det allerede krævet to Offre, der ere druknede i Lahnstrømmen efter at have bortspillet Alt. Men Hertugen [af Nassau] kan ikke undvære denne enorme Indtægt, naar et saa lille Land skal opretholde fyrstelig Glands, Ministerium, Pensionsliste o.s.v. Denne Saison er Hazardspillet af Hertugen bortforpagtet for 600.000 Gulden! Og dog kan Hertugen ikke undgaae ligefuldt at tænke paa nye Skattepaalæg og har bebudet en Værelseskat, sagtens en Afgift paa alle udleiede Værelser. I Smug skjælde Beboerne den lille Hertug ud, men forleden Dag, da det var hans Fødselsdag, 24. Juli, var dog største Delen af Byen illumineret, rigtignok paa Anordning af »der Oberpolizeydirector«. Befolkningen syntes imidlertid tilbøielig til at lystre, tiltrods for den udpinte Tilstand, hvori de leve.

Den 25de Juli blev da ogsaa her feiret efter fattig Leilighed. Jeg fik de Danske og nogle Norske samlede, som i Fællig gjorde en Kjøretour til Nassau, hvorfra vi paa Muuldyr og Æsler rede op paa den saakaldte Stamburg for de to Nassauiske Linier. Oppe paa det høieste Taarn drak vi Mindebægeret for Seiren ved Idsted og morede os overhoved det bedste, vi kunde hitte paa. Damerne decorerede os med Dannebrogssløifer, der vækkede nogen Opsigt, men hvis Betydning Sydtydskerne ikke kunde fatte. Om Eft[er]m[id]d[a]g[en] Kl. 7 vare vi atter i Ems for at drikke vort Kränchenwasser. Men vi forbleve sammen hos Captain Skousboe om Aftenen, hvor der musiceredes og hvor fædrelandske Sange bleve sungne for aabne Vinduer. Det kaldte adskillige Nysgjerrige frem, som ikke fattede det fremmede Tungemaal.

Vi have hernede i nogle Dage havt en forfærdelig Hede, 23-25 Grader i Skyggen, saa man blot har kunnet ligge og vegetere. Men igaar afløstes dette varme Veir af en voldsom Torden og derpaa følgende Skylregn, som afkølede Luften, saa det idag kun er 15 Grader. Idag regner det siden Middag uafbrudt og voldsomt, saa at Enhver er nødt til at blive hjemme. Blot den hidtil almindelige Kulde og Regn ikke atter skulde begynde. Om Egnens Skjønheder siger jeg In-

tet, da baade Du og Din Kone have været her. Hils hende saavel som Mathilde og Dr. Manicus's venligst og skriv snart til

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Efterskrift.

Det falder mig ind, at det kunde være herligt, hvis man havde nogle af vore Hjemmetydskere hernede, for at de kunde see, hvad deres »Weltsprache« duer til. Her i Hjertet af Tydskland haaner man formelig det tydske Sprog. Enhver betydelig offentlig Bekjendtgjørelse, navnlig i Nærheden af Cuurhuset, og hvor de Fornemme boe eller have Tilhold, er udelukkende affattet paa *Fransk*, og da jeg spurgte min Vært om Aarsagen, svarede han: »Französisch ist eine Weltsprache«. Jeg spurgte, om han ikke ansaa Tydsk for at være et Verdenssprog i ligesaa høi Grad. »Nei,« sagde han, »dass ist nur für gemeine Leute«. Dette er nu ganske vist en Latterlighed hernede, thi alle Fremmede forstaae Tydsk, og Befolkningen kan ikke noget andet Sprog. Men dette, mener jeg, vore Hjemmetydskere kunde have godt af at høre og see. De burde see, at man neppe naaer Midten af das grosse Vaterland, forinden Fransk er Verdenssproget, og Tydsk kun for »gemeine Leute«. Maaskee det kunde kurere dem lidt for deres latterlige Lyst efter at lære Tydsk og ligesaa latterlig Troe, at Tydsk er et Verdenssprog.

KB. NKS 1725.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1862 31/7   2 Bankbestyrer Haagensen, se: Skau til
og: Hiort-Lorenzen til Skau 1862   Lorenzen 1862 19/8.
2/8.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 1/8.

Kjære Skau.

Skjelskør, den 1. August 1862.

Jeg er i en stor Brevgjæld til Dem. Deres Brev fra Haderslev, hvor De meddeler mig den glædelige Efterretning, at De har besluttet at reise, har jeg endnu ikke besvaret. Jeg vilde strax have sendt Dem et telegrafisk Levvel, thi til at skrive var der ikke Tid; men Bisserup laae 4 Mil fra det europæiske Næt. Det bliver altsaa først idag, at jeg kan sende mine varmeste Ønsker om Held med Kuren. De komme lidt sent, men jeg kan forsikkre Dem, at de ikke kunne være mere vel mente. Ja, gid De maa komme hjem til os igjen i Deres fulde Kraft med Kjernestemme og Kjernehumeur som i gamle Dage.

Deres lange og indholdsrige Brev har moret os ganske overordentlig, og min Kone beder mig takke Dem meget derfor. Hun frygter kun for, at det har anstrengt Dem mere, end De har godt af i den stærke Varme at skrive saa længe. Jeg seer da, at Deres gamle Evne til at bringe noget morsomt ud af alle Livets Forhold og Deres skarpe Iagttagelsesevne heller ikke har svigtet Dem i Ems, thi De har sikkert i de faae Dage, De har opholdt Dem der, seet og hørt og opfattet mere end de fleste efter flere Somres Ophold.

Da De læser de danske Blade, er De à jour med, hvad der i Politiken er passeret, siden De reiste, og navnlig vil De have faaet en fuldstændig Beskrivelse af de slesvigske Festivi[te]ter¹.

Studentertoget til Sydslesvig har selvfølgelig vakt megen Sensation, og man er endnu ikke ret kommen sig af Forbauselse over det heldige Udfald. Modtagelsen af Bønderne i Hütten Amt lød for mig aldeles eventyrlig, indtil jeg læste, at Blauenfeldt havde været med til det Hele, thi da begyndte jeg at forstaae lidt af denne Fest, da jeg meget godt erindrer, at De altid omtaler ham som en af de snueste Karle, De har kjendt. Jeg anseer det som utvivlsomt, at han, ligemeget om det er af Patriotisme eller Egoisme, har staaet bagved hele Historien.

Rudolf har naturligvis været med til Festen fra først til sidst. Møller fra Haderslev og en Candidat Lund fra Kjøbenhavn boede hos ham. Mathilde boede hos Thulstrups under Festen i Flensborg og fik under Captainens Ægide alt udmærket at see og høre. Clausens Tale har aldeles ikke vundet Ministeriets Bifald². Wolfhagen sagde ganske høit efter Talen: »Jeg synes slet ikke om den«. I det Hele have Udtalelserne jo gennemgaaende været rettede imod den svage Regjerings Politik og Administration, men ingen skal dog have været mere rasende en[d] Pastor Schleppegrell³. Han skummede af Raseri. Hele hans Tale gik paa Melodien dorsk, døsig, jammerlig, elendig.

Kryger fra Beftoft var ikke ved Festen, og han havde det Uheld, at Lieutn[ant] Hartvigsen, som De maaske har hørt omtalt, udbragte hans Skaal⁴. Han blev formelig leet ud. Blandt andet sagde han, »at Kryger desværre ikke havde kunnet komme, da han havde Forretninger *hjemme*. Han var reist bort i nogle Dage«; sic!!

Det gjorde mig meget ondt, at jeg ikke kunde være med til denne Fest, men jeg er ganske overordentligt bunden ved mine Forretninger. Imidlertid haaber jeg til næste Aar, hvis Obelisken paa Skamlings-

banken skal indvies, at kunne rive mig løs et Par Dage, thi til den Fest kan jeg ikke nægte, at jeg ganske overordentlig gjerne vilde være med.

Iforgaars ankom jeg hertil Skjelskør med min Familie efter at have tilbragt en Maanedstid i Bisserup. Vejret var saa uheldigt som muligt, saa at min Kone aldeles ingen Strandbade fik. Sophie trodsede imidlertid Vejret og fik dog en Del. Tiden gik dog ret behageligt for os, da Hechts Familie, navnlig Døttrene og Fruen, ere meget vakkre Folk. Manden smører mig derimod vel tykt paa og er saa bundforfængelig, at jeg ikke ret kunde bruge ham, skjøndt han i alle Maader var forekommende imod os. Hos Fiedler have vi været flere Gange, og jeg kan bringe Dem mange Hilsner fra Birkedommeren, som glædede sig ganske overordentligt ved at vide Dem i Ems. Frøken Fiedler⁵ kom tidt ridende ned til os paa sin Islænder. Hr. Bøg[g]ild er, som De siger, en utilladelig ungdommelig, for ikke at sige noget værre, Herre.

Her i Skjelskør have vi det særdeles godt indrettet. Jeg har været saa heldig at faae 4 smukt meublerede Værelser i en Udkant af Byen med Udsigt over Stranden og en lille Have til. Vi have endnu ikke gjort Bekjendskaber heri Byen. De eneste, vi have besøgt, er Købmand Nagel, som er en Fætter af min Kone. Omegnen her er ret smuk. Jeg glæder mig til at kjøre Sophie og Christiane omkring til Herregaardene her omkring: Espe, Basnæs, Borreby etc., naar Vejret blot vilde blive lidt stadigere. De klager over tropisk Varme og [taler] om at viftes af Slaver. Her bliver vi hver Dag viftede igjennem af en dygtig Sydvest.

Det er sandt: jeg syntes forleden, jeg talte med Fiedler, at jeg kunde mærke, at det ikke var saa aldeles umuligt, at han kunde faae Lyst til at hente Dem i Ems og gjøre en lille Tour med Dem efter Badet. Da jeg veed, at De sætter megen Priis paa Fiedler, skulde De virkelig skrive til ham derom. Han trænger vist til at recreere sig.

Undskyld mi[g], at jeg ikke bedre kan gjengjælde Deres indholdsrige Breve, og jeg beder Dem ret snart at samle gloende Kul paa mit Hoved.

Christiane og Sophie sende Dem mange Hilsner, og vi alle haabe, at De maa komme fuldstændig helbredt tilbage til os.

Deres hengivne

F. Lorenzen.

Jeg glæder mig bestandig over det udmærkede Portrait⁶, De har foræret min Kone.

KB. NKS 1727.

1 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1862 2/8.

2 H. N. Clausen holdt en udpræget eiderdansk tale, se: »Dannevirke« 1862 28/7.

3 Pastor Schleppegrell fra Broager talte imod forfatningen og for et folkeprogram, hedder det i »Dannevirke« 1862 30/7.

4 Appellationsråd Wøldike talte for Laurids Skau, »der ved en tydsk Kilde maatte gjenoprette sit Helbred, og hvem vi Alle dybt savnede« (»Dannevirkes« referat 1862 30/7).

5 Fiedlers datter var et af Skaus damebekendtskaber, og takket være brevvekslingen mellem Skau og Fiedler er det muligt at følge dette bekendtskab fra begyndelsen til enden. Forholdet blev indledet, da Juliane Fiedler efter forældrenes skilsmisse opholdt sig hos Skaus på Mariegård i sommeren 1860, se: Skau til Fiedler 1860 2/8:

»Min Kone og jeg har lært at elske Juliane, som var hun vor egen Datter... Min Kone, som har læst nærværende Brev, beder mig hilse Dig og takke Dig, fordi Du har været saa venlig at sende hende Juliane denne korte Tid herover. Hun har jo ingen Pigebørn selv og er derfor lykkelig over, at Juliane sluttede sig saa venligt til hende« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1860 12/8:

»Juliane har et glødende Indre, men hendes Følelse trænger til Luft. Ved Siden af er hun i høi Grad patriotisk. Dette viste sig, da jeg paa Skamlingsbanke skildrede for hende og Frøken [Sophie] Lorenzen, hvad vi havde stridt og lidt herovre,

hvorledes vi fra den høieste Spidse af den grandiose Skamlingstinde gav vor Harme eller vore Veeklager Luft, og hvorledes vi opmandede os ved at aabne Hjerterne for hinanden og dele hinandens Glæder eller Sorger. Hun kunde neppe trænge Taarerne tilbage, hendes Øine lynede. Det var min Plan at lede hendes overstrømmende Følelser i en ny Retning og give hende en god og smuk Afleder for den indre Gjæring.

Hun havde ikke rigtig vidst, i hvilket betydeligt Omfang Du fra den allerførste Tid havde hjulpet os i den nationale Kamp, navnlig ved at samle Penge til os, thi hun svarede mig: »Gudskelov! De giver mig der een Grund mere til at see op til min Fader«. Der er efter min Erfaring Intet, der i den Grad virker paa den sande Qvinde, end naar man kan give dem noget at see op til. Saalænge den unge Pige ingen Elsker har, er hun fornøiet med at kunne see op til hendes Fader« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1860 3/10:

»Det er kjedelig, at Du vedblivende skranter. Af et Brev fra Juliane seer jeg, at hun i høi Grad er ængstlig for Dig, da Du stundom maae søge Sengen. Husk paa, hvad Weber og jeg sagde til Dig i Kjbhvn. Det var omtrent den tydske Viser Ord: Doch besonders nehmet Euch in Acht, denn Kelch der Liebe gar zu rasch zu leeren o.s.v. – dog det er sandt, en Mundfuld Tydsk er for Dig omtrent som en Malurtsnaps, og det er derfor bedst at stoppe dermed« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1861 10/7:

»En Kombination af Sladdersyge, dumme Tanter og Din første Kone synes at arbejde løs paa atter at bringe Julianes Sind ud af Ligevægt, og denne gang vælger [de] mig til Syndebuk! ... Overfor Juliane er min Stilling en Mellemting af en Faders og en Broders, og jeg har vistnok baade megen og god Indflydelse paa hende. Hun klager sine smaa Sorger til mig, og jeg piller dem lempeligen bort efter bedste Evne og bringer Friskhed og Roe i hendes Sind« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1861 16/7:

»Hun havde Tillid til mig, og jeg tør sige med fuld Føie. Jeg blev hendes Raadgiver og Veileder. Jeg delte hendes Glæder eller Sorger med Indderlighed og Trofasthed. Vi udvexlede Tanker og Følelser med Aabenhed og Frimodighed, men det varede længe, forinden jeg troede paa, at hun nærede dybere Følelser for mig end, hvad hun nærede og kunde nære for en Fader eller Broder, ligesom jeg omfattede hende med faderlig Æmhed. Da jeg omsider følte, at hun elskede mig saa høit, som hun neppe vil komme til at elske nogen Anden, kunde jeg umulig støde denne Kjærlighed fra mig, men jeg gjorde hende Tid efter anden opmærksom paa, at det jo for Tiden var haabløst for os begge, hvilket hun ogsaa erkjendte.

Jeg er mig bevidst at have sagt hende, at hun skulde erindre, at hun ødelagde sin Fremtid ved at knytte sig saaledes til mig, men hendes Svar var stedse: »Troer Du mig istand til at knytte mig til nogen Anden? Troer Du, at jeg som andre Flaner idag kan elske Een, i Morgen en Anden? Jeg fordrer Intet, jeg begjærer Intet undtagen Bevidstheden om, at Du

holder af mig, saa jeg ikke staaer ene« ... Ledet af denne Bevidsthed har jeg givet hende den Tilstaaelse, at »hvad enten hun var min Datter eller min Hustru, kunde jeg ikke elske hende høiere, end jeg gjorde ... Skulde jeg forlade Verden før hun, skulde jeg vide at sørge for hende, som om hun var min virkelige Hustru.« Dette Sidste har jeg bogstavelig holdt, uden at nogen Dødelig aner det eller kan komme derefter og uden, at hun veed et Ord derom. Ved et engelsk Livsforsikringselskab har jeg truffen Foranstaltning til, at Ihændelever af Policen vil faae Livrente ...

I mit personlige Forhold er der kun indtruffen eet eneste Øieblik, hvor min Kjærlighed til Juliane har bragt et syndigt Ønske frem i min Sjæl. Det var i Vinter, da det gamle apoplektiske Tilfælde, hvoraf min Kone har lidt, atter viste sig saa voldsomt, at jeg uvilkaarlig næsten ønskede hende Døden. Gud forlade mig dette, men – jeg er dog kun et Menneske. Et apoplektisk Menneske er i Regelen sig selv til Byrde, og tidlig eller sent vil det ende min Kones Liv, men dette berettiger ikke mig til at nære et saadant egoistisk Ønske, og jeg har ogsaa Sjælestyrke nok til i Regelen at holde slige Tanker borte.

Hvad jeg derimod ikke formaaer, er at rive Julianes Billede ud af min Sjæl. Hvad jeg har givet hende, kan ikke tages tilbage. Dertil ere vi for meget blevne til een Tanke, een Sjæl, eet Hjerte. Ogsaa i politisk Forstand vilde jeg være ødelagt, thi uden hende vilde min Kraft være brudt, min Begeistring sløvet.

Fra min tidligste Barndom har jeg ingen Kjærlighed kjendt, end ikke, da jeg giftede mig. Senere har jeg

engang havt en Anelse om denne Følelses Natur og Væsen, nu har jeg Bevidstheden, thi Juliane har lært mig, hvad det er. Men naar man i den modne Alder først for Alvor henrives af denne Følelse, da er ogsaa hele Personligheden optaget af denne ene Gjenstand. Saaledes gaaer det mig. Jeg formaaer, haaber jeg, at iagttage Formen, saa at kun et varmt Venskab og et gammelt Bekjendtskab skal blive udpræget for Verdens profane Øine . . . End ikke det fjerneste Beviis foreligger paa Noget, der egentlig kan forkleine Juliane. At hun har corresponderet med mig, er da ikke Andet eller Mere end Tusinder af Damer have gjort nu og da. I et Par Aar korresponderede jeg saaledes jævnlig med Fru Castenskjold og med Frøken Grethe; med Fru Gandils Døttre har jeg hyppig korresponderet, ligeledes med unge Koner og unge Piger af de første Klasser i Flensborg.

Hvad vi kan og skal er at holde vor Tilbøielighed for hinanden paa de reent aandelige Enemærker, og dernæst undgaae Alt, hvad der paa nogensomhelst Maade kunde kaste Skygge paa Juliane. Forøvrigt lader jeg Forsynet sørge for os begge. Vil Skjæbnen lyksaliggøre mig i min senere Alder med et saa elskeligt Væsen ved min Side, saa takker jeg Himlen for denne store Naade og Lykke, og jeg veed, at Juliane vilde gjøre ligesaa. Nægtes denne Lykke mig af den haarde Skjæbne, nu ja, saa anseer jeg dette for en Taalmodighedsprøve« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1862 23/5:

»Forholdet mellem Juliane og mig mangler ganske Holdbarhed under de givne Forhold, ligesom der overhoved er mere Udsigt til Skuffelse end

til Haab. Tilbøieligheden indbyrdes indeholder vel en indre Sandhed, men kan, navnlig for hende, let antage Præg af et Gjøglebillede . . . Jo mere fuldstændig Kvinde i Ordets bedste Betydning en ung Pige er, desmere betydelig og moden en Mand skal hun have, naar det fremtidige Liv skal blive lykkeligt . . . Hun skal have en Mand, i hvem hun seer den aandelige Kraft og den mandige Karakter stærkt udpræget . . . Hvilken Maalestok vil hun saa bruge til Sammenligninger? Hun vil bruge Dig og maaskee mig. Men hvor mange troer Du, der findes af den unge Slægt, som kan udholde Sammenligningen?» (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1862 1/6:

»Jeg vil stræbe at gjøre Juliane indlysende, at Hensynet til mig aldeles maatte falde bort og betragtes som en Skuffelse . . . baseret paa den Forudsætning, at Hensyn til eller Tilbøielighed for mig lammede hendes Handlefrihed, saa at hun ikke kunde eller vilde forlove sig med nogen Anden, selv om Partiet iøvrigt i og for sig tiltalte hende . . . Denne Forudsætning er ikke tilstede, idet hun ellers neppe havde forlovet sig med den første den bedste Dreng, der tilbød sig . . . Det er saaledes mig og ikke hende, der er Gjenstand for Skuffelsen. Jeg har overvurderet hendes Soliditet. Hun har idetmindste tankeløst forlovet sig med en Fyr, der ikke er stort mere end en Skoledreng, og hvis eneste Fortjeneste er at kunne synge og musicere og – for at jeg skal være fuldent retfærdig – kan spille ret godt Dilettantkomedie, hvilket er den eneste Roes, han tog med sig herfra Skolen, hvor han saagodtsom blev viist bort formedelst Letsindighed og Dovenskab . . . Læ-

terne her ved Skolen nære stærk Tvivl om, at Bøggild nogensinde faaer Embedsexamen, thi sagde blandt Andre den alvorlige Konrektor Lembke: »Der er ikke skabt Alvor eller Soliditet i hans Karacteer, og derhos er han kun tarvelig begavet, naar undtages Sang, Musik og Komedie-spil blandt Dilettanter« . . .

Som jeg holder af min Søn Jens, i hvem der ved Siden af stor Letsindighed er Stof til stor Dygtighed og et iegodt Gemyt, saaledes kan jeg ogsaa nu holde af Juliane, til hvem jeg dog efter de sidste Erfaringer neppe vilde vove at knytte min Skjæbne, om jeg end i dette Øieblik var ugift og den frieste Mand under Solen« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1862 6/6:

»At vort Venskab ikke rokkes ved, at Juliane og jeg tildeels have fixeret os selv med dumme Indbildninger, følger af sig selv, thi for det første har Du itide sagt os det, og for det Andet kunde og burde vi have sagt os det selv og navnlig burde jeg i min Alder have forudseet, hvorledes Fruentimmer nu eensgang ere« (RA. Fiedlers arkiv).

Skau til Fiedler 1862 25/9:

[Juliane havde i et brev skrevet til Skau:] »Skau! De lider! Mit Hjerte bløder ved at vide det. »Søg Herren, og De skal finde ham«. O, at vi eensgang kunne mødes i Troen – der, hvor der ikke er Skygge af Omskiftelse! – Altid beder for Dem om Fred, til Gud – Juliane.

Det er dog en besynderlig Grille, hun synes at have sat sig i Hovedet, at jeg skulle mangle Fred, formodentlig i Sjælen . . . Juliane har tabt i mit Omdømme . . . Hvis een af os trængte til Medlidighed, maatte det snarere være hende end mig. Jeg kan

finde mig i Had, men ikke i Medlidighed« (RA. Fiedlers arkiv).

Fiedler til Skau 1862 10/10:

»Jeg nægter ikke, at de anførte Julianes religiøs sentimentale Udgydelser vare noget vample, for ikke at sige qualmende. Imidlertid forekomme de mig snarere at fortjene et Smil end den bitre Medfart, Du lader dem til Deel. Bære de end Sporet af, at de ere »søgte«, saa anseer jeg dog en god Mening umiskjendelig og Sententserne mere værdige Overbærelse end Spot. Dit Svar til hende er Os imidlertid ubekjendt, min Kone overgav Billetten, og da [Juliane] havde læst den, udrød hun: »Nei, hvor uforskammet!«, lod den gjøre Bekjendtskab med Lyset og derpaa i Kakkelovnen.

Den sidste Efterretning om Din Tilstand lød jo ret lovende, og da jeg er forvisset om, at Du ikke lyver Dig Selv i Lommen, saa skal det være mig kjært at spørge yderligere Fremgang for Dig Selv« (KB. NKS 1727).

Fiedler til Skau 1863 27/1:

»Juliane har hævet sin Forlovelse med Bøggild, uden Skyld – hvad hun selv indrømmer – fra hans Side. Var Stifelsen af denne Forlovelse mig imod, saa har Ophævelsen ikke mindre mishaget mig, skjøndt jeg fra det beregnende Standpunkt ikke kan have Stort derpaa at sige« (KB. NKS 1727).

Fiedler til Skau 1863 29/9:

[Om Julianes nye forlovelse:] »Her kjender jeg dog Fyren, som vist ogsaa Din Søn kjender som en ualmindelig dygtig Candidat og derhos en solid og retskaffen Charakter. Her kan jeg see et Giftermaal med gode Varsler. Bøggild er for over 1 Maaned siden pludselig forsvunden fra Kolding, der menes til N[ord] America«

(KB. NKS 1727).

6 Vedlagt brev fra Sophie 1862 1/8:
»Kjære Skau! Jeg har endnu ikke ret takket Dem for Deres Billede, som jeg modtog paa Vartou. Det er saa smukt, saa liigt, og jeg har ofte megen Glæde af at betragte det, derfor min inderlige og bedste Tak derfor ... [Omtale af opholdet i Ems] ... Jeg har ogsaa mange kjære og smukke Erindringer fra det dejlige Ems og de mange smukke Toure, man kan

gjøre derfra ... [Omtale af forskellige ture i Ems's omegn og af opholdet i Skelskør] ... I Bisserup havde vi megen Glæde af at omgaaes med de to smukke Frøkner Hecht, som ogsaa altid omtalte Dem med megen Interesse ... [Må slutte] ... Idag vil jeg endnu kun sige, at jeg med megen Interesse følger Dem, kjære Skau, paa denne Badereise og er Deres hengivne Sophie« (KB. NKS 1727).

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 2/8.

Kjære Skau!

Slesvig, 2. August 1862.

Lige siden De forlod os¹, har der været saadan en Uro og Travlhed hos os, at jeg stadig har maattet opsætte at fuldbyrde mine fromme Ønsker om at skrive lidt til Dem. Nu er der kommen lidt mere Ro, saa jeg vil nu dog endelig engang takke Dem for Deres Emser Brev, som jeg modtog midt i Lollfuss, just da jeg med mine Studentergjæster, Møller fra Haderslev og cand. jur. Chr. Lund fra Kbhvn., begav mig op til Gottorp Slot for derfra at kjøre til Dannevirke. Deres Søn [Peter] fik strax Brevet at læse, saa fra ham har De vel allerede hørt.

Da De jo holder »Fædrelandet«, kan det naturligvis ikke mere Dem at høre noget videre om den mageløse Tid, vi have oplevet. Jeg vil jo ikke kunne fortælle Dem noget nyt og væsentlig, da Ploug selv har refereret til »Fædrelandet«². Men at disse Festdage have været en god Vækker for mangan en hernede, der var ifærd med at glemme, hvorledes glade danske Ansigter see ud, kan De være vis paa.

Et af de allerbedste Resultater af hint Tog er dog efter min Mening, at Ploug har faaet en Deel at see med egne Øine og at høre med egne Øren, som han før vist ikke har havt megen Anelse om, idet han har maattet stole paa sine mere eller mindre paalidelige sydslesviske Referenter og derved mangan Gang er bleven ført i Taaget. Han har allerede i en Række af udmærket velskrevne Artikler vist, med hvilken Lethed han har fattet Pointerne, og i den Tone vil han vistnok længe blive ved, revsende, hvad der bør revses, og rosende, hvad der fortjener det.

Gud veed, hvorlænge Wolfhagen kan holde sig i sin blide Slummer. Mon han dog ikke engang vaagner? Jeg saa hans glade An-

sigt i Flensborg. Det vidnede ikke om, at Regjeringens Sorger tynger stærkt paa ham. Man kan ikke sige om ham som om de engelske Ministre og Statsmænd, at de slide dem op i Statens Tjeneste. Gjør han det, er det nok i en anden Slags. Tyk og feed bliver han forresten derved.

I Flensborg og paa Graasten blev De stærkt savnet, og man beklagede almindelig, at De maatte søge at gjenvinde Deres Sundhed ved et *tydsk* Bad, hvilket Wøldike ogsaa fremhævede i en Skaal for Dem³. Kryger og K[am]m[er]raad Juhl saa jeg i Flensborg, de, Frederiksen og Nissen (Claus), samt Godske Nielsen vare, saavidt jeg ved, de eneste fra hele Haderslev Amt.

Amtmændene Stockfleth, [Brockenhuus-] Schack, Heltzen og Johan[n]sen havde sammensvoret sig om ikke at møde, fordi de ikke vare indbudne – hvilken Latterlighed. Holstein, med hvem de øvrige dog maa have corresponderet derom, mødte selvfølgelig. Han gjorde hele Studentertouren med og fik som »gamle Holstein« et rungende Hurra i Ascheffel. –

I dette Øieblik modtog jeg Deres Brev eller Epistel, jeg veed næsten ikke, om jeg tør give det et saa ringe Navn, saa langt og saa interessant som det er. Jeg løb det igjennem i en Fart for strax at kunne besvare det, men agter rigtignok siden at læse det ordentlig. Jeg er skamfuld over, at De har ventet paa Brev fra mig og kan kun søge min Undskyldning i den megen Travlhed, først med Studenterne her og i Flensborg, saa med en Masse i den Anledning udsatte Forretninger.

De skriver, at De ventede Brev fra mig angaaende Festlighederne i Slesvig og Flensborg. Skjøndt jeg ovenfor har antydnet, at De vel havde læst de udførlige Referater i »Fædrelandet«, vil jeg derfor alligevel give Dem et lille Billede deraf, saa godt jeg formaaer det. Det er jo og muligt, at De ikke har faaet »Fædrelandet«.

Tirsdag Eftermiddag⁴ ankom Studenterne med et Extratog fra Neumünster. De havde havt mange Gjenvordigheder underveis, først Storm og deraf følgende stærk Søsyge paa Søen, irriterende og drillevoren Modtagelse af Kielerne, der besvaredes med taus Foragt, og aldeles ingen Imødekommen af Jernbanebetjentene, der knap vilde give dem Extratog, da de vare komne for sent til det ordinaire Morgentog.

Da de nærmede dem Rendsborg Banegaard og endnu befandt sig i en trykket Stemning paa Grund af den ubehagelige Behandling i

Holsten, overraskedes de ved et umaadeligt Hurra. Det kom fra 2 Batailloner danske Jenser, der i Baistrøier (uden Vaaben) havde forsamlet sig der for at kvæge deres af Turnerfesten saarede Hjerter ved Synet af glade Landsmænd. Studenterne vare rørte indtil Taarer over denne Modtagelse, sprang ud af Vognene og omfavnede Jensenne i deres Jubel. Alle de rendsborgske Officerer med deres Damer vare der ogsaa. De havde arrangeret en Hastværkssexa paa Banegaarden. Paa Grund heraf saa vi lutter glade Ansigter, da de kom hertil, og det uhyggelige Indtryk fra Kiel og Neumünster var aldeles forvasket.

Enhver Vært førte nu sine Gæster hjem med sig, og efterat vi havde spist til Middag, samledes vi alle paa Raadhuset, hvor der i den gamle Stændersal gaves en ganske deilig Concert, den smukkeste Musik, der nogensinde har været hørt i Slesvig. Ploug mindede med Rette om, at det var den Sal, hvori min Fader talte Dansk. Salen var propfuld, men desværre saaes næsten ingen af Borgerne, der under hele Studenternes Ophold viste en ikke os, men vore Gæster paafaldende Kulde. En Kjøbmand i min Nærhed havde alle 3 Dage sine Vinduer betrukne med sort Flor – en ægte tydsk Abekattestreg.

Om Aftenen seilede vi i en Masse Baade over til Haddeby, hvor der, efter at Dannevirkevolden paa dette Sted var beundret, holdtes Sexa paa den saakaldte »Markgrafenburg«⁵, en mystisk Benævnelse, der gav Anledning til mange Vittigheder.

Næste Morgen Kl. 9 samledes vi ved Gottorp Slot og kørte i Bøndervogne fra Bustrup, Dannevirke og Husby en deilig Tour gennem Dyrehaven ad en endnu ikke befærdet Colonnevei⁶ til Dannevirke, hvor de forskjellige Befæstningsværker opvakte almindelig Beundring. Paa Thyrborg⁷, en skovbevokset lille Høi bagved Volden, holdtes Kl. 1 Sexa, hvor det gik mageløst gemytligt til. Tilsidst dandsedes der med Bønderpigerne, der i stort Antal havde indfundet sig fra de nærmeste Landsbyer. Om Aftenen var der Bal paa den s[aa]k[aldte] Stampemølle, et Beværtningssted i Dyrehaven, til Kl. 2 om Morgenen, hvor det ogsaa gik meget lystigt til.

Torsdag Morgen kørtes der med frivillige Bøndervogne fra Ascheffel og Brekendorf til de s[aa]k[aldte] Hytten Bjerger, hvor det høieste Punkt, Aschberg, besteges. Udsigten herfra er henrivende, og sættes af mange Studenter over Himmelbjerget og Krogkleven i Ringerige. Om Aftenen forlode Studenterne os og toge med Jernbanen til Flensborg.

Her har De en skizzeret Skizze af de 3 uforglemmelige Dage. Skulde alt fortælles, blev jeg aldrig færdig, saameget oplevedes der i den korte Tid, der for os alle hernede staaer som de skønneste Dage, vi have oplevet her i Sydslesvig.

Hvad der dog naturligvis mest af Alt fryder os alle og ærgrer Tydskerne, er den af Bønderne hernede viste Imødekommen. Det sees idetheletaget bedst paa de holstenske Blade, hvad der baader vor Sag og opdækker deres Løgneæv, thi dette Punkt er saagodt-som det eneste, de ordentlig have omtalt, idet de naturligvis insinuere, at Bønderne ere blevne truede af Embedsmændene til at befordre Studenterne. Denne Løgn er saa infam, at de Kbhvnske Blade end ikke har værdiget den Svar. Naar De tænker Dem, at Blaunfeldt, i hvis Herred Ascheffel ligger, og som dog ellers nok vil vide Besked om, hvad hans Bønder foretage sig, aldeles Intet vidste, inden Deputationen kom hjem fra Slesvig, hvor den havde fremført sit Tilbud for Captain Falkenberg, Comittees Formand. Her ved Slesvig har Knudsen naturligvis givet Stødet ved at opfordre sine Bondefogder til at bringe sligt istand, men der er ikke anvendt noget overtalende Middel fra hans Side. Derom vidner ikke alene den Mængde Mennesker, der mødte os paa Thyrborg, men navnlig den Omstændighed, at de gamle Bønder kjøre deres Heste selv, hvilket de visselig skulde have overladt deres Karl, dersom de vare blevne tvungne til at give Befordringen.

Dog Festen i Ascheffel overgik langt den paa Thyrborg (fra hvilket sidste Sted i Nærheden ved Slesvig naturligvis har holdt mangan en Bonde tilbage, der ellers havde indfundet sig) i Gemytlighed fra Beboernes Side. Her var i en stor »Diele« indrettet Dandseplads, smykket med Grønt, hvor Studenterne paa Kraft svingede de Ascheffeler Piger. Fra flere Gaarde overøsedes vi med Bouketter af Bønderpigerne, der havde havt den sindrige Tanke at binde Ribsgrene i Bouketterne, der derved baade frydede Næsen og lædskede den tørstige Gane. Ideen imponerede øiensynlig Studenterne ved sin Nyhed og Snildhed.

Som et Curiosum maa jeg dog fortælle Dem, at der baade paa Thyrborg og i Ascheffel af nogle Officerer og Studenter bleve givne Gjøglerforestillinger som Parodi paa en Turnerfest, ved hvilke en rundtgaende Talerken hvert Sted indbragte henimod 50 r. til Stedets Fattigcasse. Ideen var god og gudskelov en Øieblikkets Indskydelse. Ellers havde det seet lidt komisk ud. Og da Indsamlingen

øiensynlig gjorde et godt Indtryk det ene Sted, laae det jo nær ogsaa at forsøge at vise denne Opmærksomhed det andet Sted, for ikke at gjøre Forskjel.

Flensborgfesten d. 25°. var meget smuk og høitidelig. [H. N.] Clausen holdt en deilig Tale, hvori han saa smaat snærkede Regjeringen for dens Svaghed og bad den søge at ligne Løven. Denne er mageløs imponerende, seet med den rette Følelse. Tydskerne er den en slem Torn i Øiet. Om Aftenen var der en temmelig mislykket Fest i Marieskoven og Dagen efter en efter Sigende særdeles morsom Folkefest paa Graasteen, i hvilken jeg dog ikke deeltog, da jeg var meget træt af 4 Dages uafbrudte Festligheder. Studentersangforeningen har derimod bevaret baade Stemmer og Kræfter til det sidste og, som jeg baade troer og haaber, vundet mange for den gode Sag og, som en Referent siger træffende, »sunget det Danske ind i de slesvigske Hjerter«. – I Søndags var der en Wühler- – eller som den kaldtes – Sanger-Fest i Husum, hvorom »Dagbladet« indeholder et meget godt Referat, som jeg ikke kan nægte mig den Fornøielse at sende Dem til Opbyggelse.

Med Deres Tilladelse sender jeg imorgen Deres Brev til Frits, der saa vil tilstille Peter det. Der maa absolut flere have Gavn deraf end jeg. Det vidner til min store Glæde først og fremmest om, at De kan bevare deres uudtømmelige Humeur paa et saa kjedsommeligt Sted. Derimod gjør det mig ondt at see, at Deres legemlige Befindende ikke er rigtig godt. Dog Frugterne af en Badereise komme jo aldrig strax og vise sig først, naar man vel er kommen hjem og der i nogen Tid har fortsat sin Diæt.

Mit Brev er vist ikke meget sammenhængende, da det er Løverdag Formiddag, og jeg hvert Øieblik er bleven forstyrret af Bønder. Forat Brevet idag kan komme afsted, maa jeg slutte det, da jeg ikke vil lade Dem vente længere paa at høre fra mig.

Min Søster Mathilde er i denne Tid i Flensborg hos Thulstrups, hos hvem hun blev tilbage efter Flensborgfesterne.

Min Kone sender Dem en venlig Hilsen. Hun har det efter Omstændighederne ganske godt. De veed maaskee ikke endnu, at hun til Vinter agter at formere Husets Befolkning.

Fremdeles Velgaaende i det store Vaterland ønskes Dem af ganske Hjerte af

Dr. Manicus er bortreist i disse Dage.

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Skau havde besøgt Hiort-Lorenzen på vej mod Bad Ems.	Kbh. til Kiel og tog derfra med toget over Rendsborg til Slesvig.
2 »Fædrelandet« 1862 25/7, 28/7 og 31/7.	5 Hedeby.
3 Se: Lorenzen til Skau 1862 1/8, note 4.	6 Nu: Kolonnenweg.
4 1862 22/7. Studenterne sejlede fra	7 Også kaldet: Borgevold, Burgwall.
	8 I anledning af afsløringen af Istedløven.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 10/8.

Ems, den 10de Aug. 1862.

Jeg skylder Dig Tak for Dit venlige Brev af 1ste d[enne] M[aa-
ned] ligesom ogsaa Sophie for hendes indlagte Billet.

Det er til en vis Grad overflødigt at skrive idag, idet jeg vanskeligt kan fortælle noget Nyt, men hvad skal man hitte paa, kjære Fritz! naar det regner udenfor? Det er saaledes mere for Tidsfordriv, at jeg henkaster nogle Linier paa Papiret, og kan det blot lykkes mig at skrive saaledes, at Du ikke falder i Søvn under Læsningen, vil jeg være veltilfreds.

Brøndgjæsterne begynde nu stærkt at svinde hernede, og der er vel neppe $\frac{2}{3}$ af det Antal, som der var, da jeg idag for 3 Uger siden ankom hertil. Fleertallet er fra Frankrig, og der tales for Tiden meest Fransk, hvilket i Grunden er mig kjærere end det tydske Kragemaal, da hiint klinger mere melodisk. Af Russere og især af Polakkere er her ogsaa en Deel endnu, og disse tale i Almindelighed ogsaa Fransk. Uagtet jeg ikke forstaaer noget deraf, kan jeg dog godt finde mig i at høre derpaa, fordi Fransk mændene dog ikke tage Munden saa væmmelig fuld som Tydskerne, og fordi de Sidstes Ordgyderi kan bringe skikkelige Folk af enhver anden Nation til Fortvivelse. At jeg herved nærmest tænker paa de Studeerte, følger af sig selv. Det er da ogsaa lykkedes Tydskerne at isolere sig. Ingen af de andre Nationer synes at ville indlade sig med dem, og man kan til Nød undtage det høieste tydske Aristokratie, som imidlertid da ogsaa maae opofre Modersmaalet og – tale Fransk!

Den eneste Nation, der synes endnu at have lidt Veneration for de tydske Lærde, er den Svenske, hvilket gjør mig ondt at lægge Mærke til. Her har været mange Svenske, navnlig Geistlige, og disse synes formelig at være erobrede af tydske Superintendentter eller lignende Kjeltringer, der ganske vist gjør Cour til Svenskerne – formodentlig, fordi de Sidste hyppig have pryglet dem, da dette jo

complet vilde ligne den tydske Natur – og Svenskerne lade sig tilsyneladende bestikke af dette Courmageri.

En anden Observation, som jeg har gjort, er den, at de Svenske og Norske ere mere Fremmede for hinanden end Englændere og Fransk-mænd og hilse neppe paa hinanden, hvorimod Nordmændene øieblikkelig slutte sig til de Danske som Landsmænd og Venner. At Sproget her har en væsentlig Andeel, er vistnok utvivlsomt, men det *er ikke og kan ikke* være det eneste. Naar man taler med Nordmændene, der ofte paa den ydre Skal ere noget kolde og haarde, men som have stor indre Varme, mærker man snart, at Unionen med Sverrig kun er en *Forstandssag*, medens Forbindelsen med de Danske er en *Hjertesag*. Sligt opdages allerlettest, naar man er i Udlandet og undergivet den fælles Skjæbne at være blandt »Fremmede«. Det Svenske Aristokratie slutter sig nærmest til det Franske, tildeels ogsaa til det Polske, men mindre til det Tydske og da kun gjennem det franske Sprog.

Endelig er her en Mængde Brøndgjæster fra Finland, der paa en paafaldende Maade søge de Danske og helst slutte sig til dem. Jeg talte forleden med en finsk Provst, der er her med Kone og 4 voxne Sønner, om dette Phænomen, og han sagde mig, at han troede, det kom deraf, at Danskerne vare det eneste fremmede Folkefærd, der ubetinget og uden Undtagelse kom dem imøde med Inderlighed og Hjertelighed, og derhos tilføiede han ogsaa, at Finner og Danske vare lige enige om at have et Horn i Siden paa Tydskerne. Jeg kunde forstaae paa ham, at Tydskerne i Finland som overalt, hvor de komme, bore sig ind og ville tilliste sig Embeder og derefter paa sædvanlig Viis propagere i national Henseende med deres Weltsprache – alias Kragemaal. Denne Opdagelse var egentlig ny for mig.

Den bekjendte polske Greve Zamoiski – Formanden for de saa bekjendte polske Landboforeninger, der have spillet en saa fremragende politisk Rolle i de senere Aar – er her med Familie. Det er ikke lykkedes mig at komme til at tale med ham, skjøndt vi spise i samme Hotel ved Table d'hote. Derimod har jeg talt med hans Damer, der ere meget vakkre. Han synes at kunne være 50 Aar, er omtrent paa min Høide, med et energisk og udtryksfuldt Ansigt, hvori dog nogen Kummer synes af og til at kunne læses. En høi Grad af Alvor er Hovedudtrykket i hans Ansigt. Datteren, der er en høi Brunette med et glødende Udtryk, gjorde mig den Kompliment at sige, at jeg havde en paafaldende Liighed med hendes Fader. Om det

er sandt eller ei, vil jeg lade staae ved sit Værd. I Høide, Alder og Figur troer jeg nok, det var sandt.

De fleste Danske ere nu bortreiste, og Resten knibe af paa Onsdag med Undtagelse af en Bankdirecteur fra Sct. Croix, der ogsaa er Dansk, men saa svagelig og nerveus, at han ikke tør reise hjem alene. Da han ankom samtidig med mig, komme vi vel til at reise hjem sammen, og jeg har lovet ham ikke at forcere Hjemreisen stærkere, end at han kan holde ud at følge mig, og navnlig ikke reise om Natten.

Jeg har skreven til Fiedler og foreslaaet ham at komme herved og hente mig¹. Han skal nemlig til Slesvig i de sidste 10 Dage af August, og det kunde netop passe, naar han var her nogle Dage, saa at vi endda kunde komme tidlig nok til Haderslev for at afgjøre hans Forretninger dersteds. Der er imidlertid endnu intet Svar indløben fra ham, saa jeg altsaa ikke veed, hvad det bliver til.

Den 22de Aug[ust] kan jeg muligviis reise herfra, men jeg skal desværre herved næste Aar igjen. Et Halsonde af den Natur som mit, sagde Dr. Franque mig igaar, bliver sjeldent eller aldrig hævet ved eet Aars Brøndkuur. Derimod antog han, at jeg nok i Vinter eller rettere henimod Mortensdag vilde faae Stemmen til fuld Raadighed, naar jeg er lidt forsigtig, og naar jeg dernæst kom næste Aar igjen, kunde faae Halsen fuldstændig kureret. Dette er nu altsammen godt nok, men hvor skal Pengene komme fra til slige Badereiser, netop paa en Tid, da Børnene koste saameget, og da ovenikjøbet Peters Militærtjeneste forestaaer, hvor der jo burde leies en Soldat for ikke at rive ham ud af hans Carriere? Dette er en evig Kilde til Uroe for mig og volder mig mangan søvnløs Nat. Saalænge Børnene koste 14 a 1500 rd. aarlig, er det en Umulighed for mig at faae mere tilovers eller at kunne gjøre Offre paa mig selv.

Jeg kan i Grunden ingen Forandring til det Bedre mærke, og blot Stemmen synes at vinde noget i Klarhed. Hosten er derimod snarere værre end bedre, og saalænge denne ikke gaaer bort, kan Døvheden paa det ene Øre efter Lægens Sigende heller ikke blive hævet. Der er saaledes kun lidet Opmuntrende for mig, og jeg har al min Aandslivlighed og Friskhed behov for ikke at synke sammen under Vægten af disse Betragtninger.

Ved Siden heraf har jeg i sidste Uge havt Ærgrelse og aandelig Overanstrengelse af en anden Art, hvilket jeg jo mindst af Alt burde have, medens jeg opholder mig her.

Forinden jeg reiste, expederede jeg en Ansøgning for Schröeter til Finantsministeriet ang[aaende] en Forandring af hans Afdrag paa Møllen^o, som jeg mundtlig forberedte i Terminen i Kjbhvn., og paa hvis Udfald jeg følte mig sikker. Jeg fraraadede imidlertid Mølleren at lade Ansøgningen afgaae før i Slutningen af August, deels fordi det er Ferietid, da Ministerialembedsmændene hyppig reise, saa at let Een med Sagen ubekjendt kan komme til at forfuske og for-dærve den ved Referatet til Ministeren; deels navnlig, fordi Konfere-ntsraad Johnsen, som var den, man skulde stole paa i denne Sag, netop vilde reise i Slutningen af Juli, og saaledes vor bedste Støtte let kunde være borte; deels endelig, fordi min Reise forestod, og det var langt bedre, naar jeg var hjemme for det Tilfælde, at Resolutio-nen skulde falde hurtig og ikke være efter Ønske. Men Du kjender jo nok Schröeters Ilterhed. Han var utaalmodig, og jeg maatte alt-saa først gaae til Stockfleth for at sikkre os ham og dernæst skrive Ansøgningen og overlevere den til Amtmanden. Dette skete Dagen før min Afreise.

Amtmanden [Stockfleth] – stolende sagtens paa min Fraværelse – forfusker nu Sagen ved i sin Erklæring at indblande Damgrænd-sespørgsmaalet og forsøger at benytte Schröeters Forlegenhed til at aftvinge ham en Anerkjendelse af de urimelige og urigtige Grændser, som Huusfogden [Heuckendorff] vilkaarlig har sat, og som Stock-fleth har været dum nok til at anerkjende.

Resolutionen er nu ikke efter Ønske, skjøndt den indrømmer en Deel af, hvad Schröeter har ansøgt om. Min Frygt viste sig grun-det med Hensyn til Johnsens Fraværelse. En med hele Sagen ube-kjendt Fuldmægtig refererede den for Ministeren, og det vil koste me-gen Uleilighed at faae Sagen i rigtig Gænge igjen. Saaledes er nu i Korthed Sammenhængen. Men nu sender Schröeter mig baade Re-solutionen og samtlige Acter i Sagen herved til Ems og forlanger, at jeg her skal bearbejde den, skrive Erklæringen, som er affordret ham, privat skrive til Ministeren o.s.v.

Skjøndt Sagen godt kunde ligge, til jeg kom hjem, har han dog ikke Taalmodighed dertil. Jeg veed jo godt, at han er et ustyrligt Menneske, naar Sligt indtræffer, og at det ikke er godt at være i Huset, saalænge denne Krisis varer, og dette Hensyn gjorde, at jeg i denne Uge har anstrengt mig over Evne for saavidt gjørligt herfra at tage Braaden fra Resolutionen.

Men jeg tilstaaer, at det er længe, siden jeg har været saa vred paa

Mølleren som over dette. Jeg har nu i 7 a 8 Aar havt stadig Plage og Uvillie fra mangfoldige Sider³ for hans Anliggendes Skyld og gjort Herkules-Arbejder for at bjerge ham, men at blive forfulgt af disse indviklede Sager i Hjertet af Tydskland, hvor jeg som en Lazarus ligger ved et Bad og netop skulde have Roe, dette er dog vel galt og hensynsløst imod mig. Jeg skjelder jo ogsaa ud – men gjorde alligevel, hvad han forlangte! Dette har imidlertid trættet og udmattet mig mere, end jeg havde troet. Man er mat nok af Curen alligevel, saa der ikke behøves Extraangreb paa Cadaveret.

Nu er jeg kjed af at male mere denne gang. Hils Din Kone og Sophie venligst fra mig. Jeg bestræber mig for at kjede mig med al den Anstand, der er mig mulig, og ligesom Modet ikke har svigtet mig hidtil, saaledes haaber jeg ogsaa, at Humøret fremtidig skal blive holdt oppe af

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Siig Sophie, at jeg kun endnu har taget 2 Bade og agter kun at tage ialt 2 eller 3 endnu.

KB. NKS 1725.

- 1 Smlgn.: Lorenzen til Skau 1862 1/8.
- 2 Se: Skau til Lorenzen 1862 29/8.
- 3 Laurids Skau havde 1858 17/8 en artikel om »Møllesagen« i »Dannevirke«. Den gav anledning til redaktionelle bemærkninger og en ny artikel »Møllesagen« i »Dannevirke« 1858 18/8, som 1858 25/8 blev besvaret af Skau med artiklen »Lidt Mere angaaende Møllesagen og Privilegievæsenet«. Den gav 1858 4/9 anledning til en indsigelse fra »Flere Beboere i Nordslesvig«. – Se også J. P. Friis, Ejsbøl, til Skau 1862 12/2: »Herovre er der almindelig Glæde

over Finantsministerens Motivering af Damsagen. Man troer nu, at denne kjedelige Sag endelig vil gaa til Hvile for en lang Tid. Det skulde da være, at Du – hvad der er dem, der troer, for Schroeters Skyld – ved Behandlingen af Spørgsmaalet vil arbejde hen til at faa Dammen solgt, men vil Du tage imod et godt og oprigtigt Raad: saa lad være, thi det kunde være, at Schroeters Fordeel kuns blev lille, hvorimod Du vilde være sikker paa – Du kan dreie det, som Du vil – at høste Utak« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL H. R. HIORT-LORENZEN 1862 11/8.

Kjære Rudolf!

Ems, den 11te Aug. 1862.

Jeg skylder Dig Tak for Dit udførlige Brev angaaende Festlighederne derhjemme¹. Havde jeg end i Aviserne læst en Deel, er dog en Beretning af et Øienvidne altid kjærkommen. Jeg sætter nu Festlig-

hederne i Slesvig langt høiere og anseer dem i *Længden* for betydningsfuldere end dem ved Flensborg. Navnlig har det i høieste Maa-de forbauset, at Studenter og Bønder kunne fraternisere med hinanden, og at de sidste endog leverede Vogne, saa at der kunde holdes Folkefest paa Hüttener Bjerge. Jeg kan ikke blot see Forbauselsen i de tydske Aviser, men endog mærke den her i Ems, idet her er en Deel Nordtydskere, som ret godt kjende vore Forhold, og med hvilke jeg nu og da passiarer lidt.

Følgerne lade sig slet ikke beregne, thi hvo kan f. Ex. sige eller forudsee, hvorvidt Bønderpigerne kunde have Lyst til paany at faae en Svingom med de lystige Studenter? Det er den rigtige Taktik at føre Krigen midt ind i Hjertet af Fjendens Land. Kun stedse mere sydpaa – indtil Eideren, saaledes bør det være.

Af Nyt kan jeg jo ikke fortælle Stort, da jeg skrev temmelig udførligt sidst. Brøndgjæsterne ere nu næsten svundne ind til Halvdelen af dem, der vare her ved min Ankomst. Der tales nu næsten udelukkende Fransk, da Fleertallet af de Fremmede ere fra Frankrig. Fra Polen og Ungarn er her vistnok endnu en Deel, men disse tale ogsaa meest Fransk og kun nødig Tydsk. Det morer mig rigtigt at see Tydskerne formelig isolerede midt i deres eget Land. De Fremmede ville øiensynlig ikke have med dem at gjøre. Saalænge der vare rigtig mange Svenskere her, var der dog een Nation, som fraterniserede med dem, thi det gjør mig ondt at have bemærket, at navnlig de Svenske Geistlige vare Busenfreunde med de tydske, navnlig en Deel Superinten[den]ter og lignende tydske Kjeltringer, medens de – Svenskerne – aldeles oversaae Nordmændene og neppe hilsede paa dem. Nordmændene sluttede sig derimod stedse sammen med de Danske, som Kjød af eet Kjød og Blod af eet Blod. Forbindelsen med Sverrig er for Nordmændene kun en *Forstandssag*, medens Forbindelsen med os Danske syntes at være dem en *Hjertesag*.

Jeg bør nu ikke undlade at bemærke, at Tydskerne gjorde voldsomt Cuur til Svenskerne – ikke de svenske Aristokrater, som tale Fransk og slutte sig til de franske og polske Magnater – og formodentlig kommer dette deraf, at Svenskerne saa hyppig have pryglet Tydskerne, hvilket er det bedste Middel til at blive gode Venner med dem ligesom med Hundene, hvilke Tydskerne i dette Punkt ligne.

Men alle andre Nationer indlod sig ikke med Tydskerne uden Nødvendighed, og man behøver sandelig ikke at bruge lang Op-

mærksomhed for at see, at de ere foragtede af Franskmænd og Engelskmænd og forhadte af Ungarer, Polakker, Danske og deelviis ogsaa af de Norske. Endog Finnerne kunne ikke fordrage dem, fordi de ogsaa der bore sig ind i Embeder og derefter propagere for deres »Weltsprache« ligesom overalt, hvor de komme. Dette fortalte mig en Provst fra Finland, der var her med Kone og 4 voxne Søner. Mærkværdigt nok sluttede Finnerne – af hvilke her har været mange – sig nærmest og helst til os Danske. Provsten angav som Grund, at de Danske ubetinget og under alle Forhold havde viist dem meest Hjertelighed og Imødekommenhed, og dette var ikke blot her i Ems, men overalt, hvor de paa deres Reiser havde opholdt sig og havt Leilighed til at træffe sammen med Danske.

Af mere bekendte Personligheder fortjener at nævnes Grev Zamoiscki, den bekendte Formand for de polske Landboforeninger, som have spillet en saa betydelig politisk Rolle i de senere Aar. Jeg har ikke været saa heldig at komme til at tale med ham, skjøndt vi spise ved samme Table d'hote. Derimod har jeg havt Leilighed til at tale med hans Damer, som ere meget vakkre. Han seer ud til at kunne være 50 Aar, er paa min Høide med et meget alvorligt Ansigt, der stundom viser et Udtryk af Kummer.

Den 22de Aug. tænker jeg foreløbig paa at reise herfra. Jeg bliver tilsidst ganske alene Dansk tilbage, da alle Landsmænd i denne Uge gaae bort, og dette vil jo blive høist kjedsommeligt.

Jeg kan desværre ikke spore nogen Virkning af Curen endnu. Hosten er ikke aftagen, og i det Hele er jeg omtrent, som da jeg kom hened. Stemmen er maaskee noget bedre, og dette er da ogsaa den eneste Bedring, jeg kan mærke. Jeg har jo endnu 10 Dage tilbage, men om disse ville vise Bedring, er jo endnu skjult for mig. Lægen sagde mig igaar, at han ikke tvivlede paa, at jeg vilde blive kureret, men først ved at fortsætte Curen næste Aar! Det var jo en deilig Trøst. Imidlertid meente han, at jeg om en Maanedstid vilde spore god Virkning af denne Cuur, saa at jeg uden Vanskelighed skulde kunne klare min Gjerning i det første Aar, og ved at gjenemgaae Curen næste Aar haabede han, at Halsondet skulde være aldeles hævet.

Jeg er nu træt af at skrive, idet jeg har skreven to Breve foruden dette, nemlig til Din Broder Fritz² og til Hjemmet. Tag derfor til Takke for denne Gang og hils Din Kone, paa hvem jeg godt kunne see, at hun vilde formere Familien i Løbet af Sommeren. Er Mathil-

de kommen tilbage, da hils ogsaa hende. Skulde Du træffe K[a]m-
[mer]h[e]r[re] Holstein, da formeld ham min Kompliment, og be-
var i venlig Erindring

Din hengivne
Laurids Skau.

Velb[aarne]

Hr. Herredsfoged Hjort Lorenzen i Slesvig.

KB. NKS 1725.

1 Hiort-Lorenzen til Skau 1862 2/8.

2 Skau til Lorenzen 1862 10/8.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 15/8.

Skjelskør, den 15. August 1862.

Kjære Skau.

Ret megen Tak, fordi De saa tidt skriver mig til. Jeg maa sandelig meget paaskjønne, at De, som har saa mange at skrive til, kan glæde mig med saa jevnlig Breve.

Det er jo slemt, at Kuren endnu ikke har havt bedre Resultater og dobbelt slemt, at De maa til Ems den næste Sommer igjen. Jeg kan godt forstaae, at De kan være bekymret over de store Udgifter, disse Badereiser medføre for Dem netop i disse Aar, som med Hensyn til Sønnen kræve saa mange Udgifter, men naar De skriver, at det koster Dem søvnløse Nætter, da maa jeg rigtignok sige, at jeg er overbevist om, at dem er Sygdommen Skyld i, thi jeg er vis paa, at De, som har klaret saa mangfoldige gennem ganske anderledes betænkelige Forhold, aldrig vil kunne tvivle om Deres gamle Talent til Finantsoperationer, saa meget mere som det jo dog kun er et begrændset Antal Aar, hvor der vil gjøres saa store Fordringer paa Deres Pung.

At Mølleren [Schroeter] ikke har ladet Dem faae det Otium, som er Hovedsagen ved hele Kuren, men nøder Dem til at tage fat i de Forretninger, fra hvilke De netop er flygtet, gør mig meget ondt. Det burde staae klart for ham ligesaavel som for os andre, at Deres Person og Deres Kræfter ere ganske anderledes kostbare end, at der maatte offres noget deraf for en enkelts private Interesser.

Dagens Thema er, som De vel kan vide, det desværre strandede Forsøg paa at faae Carl Moltke til at overtage den holstenske Ministers Portefeuille¹. Endnu for faae Dage siden ansaae man det for temmelig paalideligt, at han vilde gaae ind derpaa, og hele Landet vilde have takket ham for denne Beslutning, men pludselig igaar seer

jeg, det Hele er strandet, og Gud maa vide hvorpaa. Jeg nærer aldeles ingen Tvivl om, at det vilde have været til stor Gavn ikke blot for Roligheden i Holsten, men ogsaa i Slesvig, om Carl Moltke havde grebet fat med sin Jernhaand. Jeg troer, at det netop i dette Øieblik, hvor Tøilerne ere slappere end nogensinde før, vilde gjøre en aldeles knusende Virkning, om Carl Moltke tog fat, men desværre faae vi ikke dette glædelige Skuespil at see, og hvorfor er det Hele røget i Lyset? Jeg er vis paa, De siger af Dumhed. Man har ikke forstaaet at gribe Sagen an, som den skulde med en Mand som Carl Moltke. Det siges for vist, at man var enig om Hovedprinciperne; ellers havde man jo heller ikke kunnet falde paa Combinationen. Deri ligger altsaa eo ipso, at Sagen er strandet paa Lapperierne. Hvori de have bestaaet, giver naturligvis Gisningerne en meget vid Mark, men »Dagbladet« vil vist maaske allerede idag oplyse hele Comedien.

Denne Begivenhed har aldeles absorberet, hvad der ellers er passeret, og derved er intet tabt, thi Skandalerne i Sydslesvig² ere alt andet end opbyggelige at tænke paa. At Politimesteren i Tønning maa give efter for Pøbelens Fordringer og slippe ud, hvem han engang har taget ved Vingebenet, er dog altfor pjaltet til, at man gider tænke derpaa. Rudolf skrev mig til forleden Dag og fortalte, at Tydskerne vare meget krye. Ja, endog i Byen Slesvig havde de prøvet paa at synge Slesvigholstein, haane Embedsmænd etc., men der var de jo rigtignok kommen meget daarligt fra det.

I Familielivet er der den Nyhed at berette, at min Svigerinde, Magdalene Muus, er bleven forlovet med Dr. Ruge, hvem De vist har seet hos mig en Aften og maaske ogsaa paa Gl. Vartou. Det er en meget dygtig ung Mand. Chemi er hans Hovedfag, og han er den mest kvalificerede til Lektorposterne i dette Fag, hvoraf der er 4 a 5 i Kjøbenhavn. Hans Søster er i disse Dage bleven gift med min Svigerfaders Associé, Grosserer Nagel.

Mathilde er i denne Tid i Flensborg hos Capitain Thulstrups og deltager meget livlig i den flensborgske Selskabelighed. Hun har været til en stor Diner paa 24 Personer hos [de] Meza, til Bal paa Bellevue, som Schöller, Rosen og Wöldike havde arrangeret meget pragtfuldt, og til forskjellige Feter i Marieskov. Hun gjorde ogsaa forleden en lille kort Tour med Thulstrup og hans Kone til Haderslev paa 24 Timer og traf alt vel.

Vi ere meget vel fornøiede med Opholdet her i Skjelskør. Paa

Borreby have vi gjort Visit og ere inviterede derud til paa Søndag. Damerne ere ganske særdeles vakkre. Castenskjold er jo en ganske original Mand. Jeg syntes dog meget godt om ham. Der er under den haarde Skal, han omgiver sig med, noget meget godmodig. Gaarden har det interesseret mig meget at see. Hele det Terrain, hvorpaa den ligger, har jeg havt Leilighed til nøie at studere, og jeg er kommen til den Erkjendelse, at vore Forfædre have havt et mageløst Greb paa at benytte Terrainet.

I Begyndelsen af September drager jeg med hele den mig underlagte Afdeling over til Fyn for der at begynde Opmaalingen. Vi tage rimeligvis fat paa Omegnen af Nyborg. Min Kone og Sophie drage imidlertid ikke med til Fyns Land, men vende tilbage til Gamle Vartou for der at nyde Resten af Sommeren, som her i Landet har været alt andet end heldig. Idag have vi imidlertid en af de faae smukke Dage, og vi benyttede den til en Skovtour til Tuse Mølle med Kjøbmand Nagels Familie. Jeg faaer endnu kun Tid til at sende en venlig Hilsen fra min Kone og fra Sophie og de allerbedste Ønsker om, at Slutningskuren maa være heldigere og gavnligere for Dem end Begyndelsen. En lykkelig Hjemreise ønskes Dem af

Deres hengivne
Frits Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Smlgn.: Fiedler til Skau 1862 10/8:
»Carl Moltke er kommen til Kbhvn., og der underhandles, saa siges, med ham om [at] overtage den holsteenske Portefeuille. Skulde dette være Tilfældet, saa er det ufeilbarlig paa Basis af Holsteens Ikkeudsondring, thi kjender jeg ham Ret, saa opgiver han vist ikke sin gamle Kjøphest, Heelstaten. Han har engang paa mit Spørgsmaal, hvorfor han ikke vilde tage den holsteenske Portefeuille, svaret, at han kunde ikke, fordi det vilde see ud som en Udfordring eller Stridshandske kastet til hans Landsbørn, som havde forfulgt ham, thi Enhver vidste, at fik han Magten, vilde han regere. Gud veed, om han i Nizza er kommen til anden Erkjendelse. Jeg troer det ikke og finder

det meget tvivlsomt, om man skal love sig Noget af hans Gjenkomst mere end, at han vilde give Holstenerne Riis« (KB. NKS 1727).

Skau til Fiedler 1862 12/8:

»Hall har jo nu i længere Tid underhandlet med Carl Moltke om at overtage Gouverneurposten over Holsteen, med en til Kongl. Magt grændsende Myndighed. Men efter hvad jeg hører, ere Underhandlingerne foreløbig standsede, Gud veed, af hvilken Grund. Han vilde være den rette Mand til at tumle Holstenerne og neppe ubehagelig for Udlandet. Jeg hører nu, at Scheele er ankommen til Kbhvn., hvilket ikke er noget godt Tegn. Han vil vistnok helst selv være Gouverneur, men dette vilde jo være splittergalt, skjøndt han just ikke

mangler Dygtighed. Men han er altfor forhadt af Lederne til for Tiden at kunne bruges. Paa Grund af hans Had til Ridderskabet vilde han ellers i visse Maader ikke være ilde« (RA. Fiedlers arkiv).

2 I forbindelse med sommerens sanger-

fest i Husum fandt der tyske demonstrationer sted. 1862 27/7 havde 500 demonstranter fra Rendsborg opholdt sig i Husum, og urolighederne forplantede sig videre til Frederiksstad og Tönning.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 19/8.

Kjære Fritz!

Ems, 19de Aug. 1862.

Dit kjærkomne Brev af 15de d[enne] M[aaened] modtog jeg igaar, og da jeg ikke har noget at bestille, kan jeg ligesaagodt anvende Tiden til endnu engang at tilskrive Dig herfra.

Jeg afreiser forresten den 21de Aug[ust], men reiser langsomt, deels, fordi Lægen synes at ønske det og navnlig mener, at jeg ikke bør reise om Natten, deels ogsaa paa Grund af, at jeg faaer en svaelig Mand paa Slæbetoug, den eneste Danske, som foruden mig endnu er tilbage her i Ems.

Det er en Bankbestyrer Haagensen fra Sct. Croix, der har faaet sit Helbred ødelagt i Vestindien og nu lider af Asthma og Gud veed hvad mere. Han er nervesvag og ængstlig, saa at han ikke tør reise alene, og jeg vil ikke lade en Landsmand i Stikken midt i Tydskland, hvormeget end hans Følgeskab vil genere mig. Vi vente at ankomme til Kiel paa Søndag, og han skal da samme Aften med Dampskibet til Korsør. Muligviis følger jeg med ham heelt til Kjøbenhavn., da jeg dog skal toure omkring en halv Snees Dage alligevel, forinden jeg maae paabegynde min sædvanlige Gjerning i Hjemmet. Dette er dog afhængig af et Brev, som skal træffe mig i Hamborg, fra Fiedler, hvori Tiden for hans Ankomst til Haderslev er fastsat, til hvilken Tid jeg ogsaa vil være der. Hvis hans Ankomst er udsat til omtrent 30. Aug., tager jeg vistnok paa nogle Dage til Kjøbenhavn. og passerer altsaa Korsør den 25de om Formiddagen og kommer tilbage fra Kjøbenhavn. med Morgentoget den 30te Aug. for at gaae med Dampskibet directe til Haderslev. Her har Du saaledes min »foreløbige« Reiseplan, der naturligviis forudsætter, at intet Uheld gjør mig en Streg i Regningen.

At jeg er noget bedre, end da jeg reiste herved, lader sig ikke nægte, men nogen Hoste har jeg endnu, og Stemmen er heller ikke klar. Heller ikke kan jeg høre med det ene Øre, hvilket staaer i Forbin-

delse med Halsen og ikke bliver bedre, før Hosten hører op. Dette sagde baade Lægerne i Haderslev og Dr. Franque her, men ingen af dem befrygter, at dette Onde skulde være varig. Iøvrigt er jeg saa frisk og rask som nogensinde tilforn, men blot noget magrere, hvilket sagtens følger af Diæten, thi jeg har ondt ved at nære mig ved den Kost, som her bydes. Dette evige Ferskmad og bestandig det Samme, kan jeg ikke fordrage, saa jeg spiser næsten Ingenting. Smør faaer man jo heller ikke, og jeg skal saaledes ikke hjælpe paa det Øvrige ved Smørrebrød. Endelig er jeg kjed af dette tyske Kragemaal, saa jeg ikke gidder talt til eller med Nogen, blot af denne Grund.

Det er jo vistnok i »*Øieblikket*« slemt, at Carl Moltkes haarde Haand ikke kommer til at hvile paa Holstenerne¹, og jeg tvivler ikke paa, at man i Almindelighed vil ansee dette for en Ulykke. Jeg er dog noget i Tvivl om, hvorvidt man er beføiet til at see nogen egentlig Ulykke i, at Forsøget med ham strandede. Megetmere forekommer det mig, at man maaskee kan anvende Ordsproget: »Ilde gik det, og vel var det«. Man behøver nemlig ikke at tvivle om, at han aldrig traadte ind i Regjeringen *undtagen paa Basis af det krasse Heelstatssystem*, og at han mindst af Alt vilde finde sig i en deelviis Udsondring af Holsteen. Men nu har man over hele Landet i flere Aar skreget efter en større eller mindre Udsondring af Holsteen-Lauenborg, og Ministeriet synes endelig at være trykket over i denne Retning med en lille Heldning til den skandinaviske Side. Skulde nu dette opgives? Eller skulde man paany begynde paa den skrappe Basis af Kundgjørelsen [af] 28. Jan. 1852 blot for at have den øieblikkelige Fornøielse at see Holstenerne faae tørre Prygl?

1852 var det den forberedte Kundgjørelse af 28. Jan. 52, der jagede Forbundstropperne ud af Holsteen og flyttede os Toldgrændsen til Elben – et af de største Misgreb fra *vort*² Synspunkt, der er skeet siden Krigen. Skulde vi nu juble ved at begynde det samme Spil forfra, blot for den stakkede Fornøielse at see Holstenerne lystre? Der forekommer mig ikke at være stor Logik og Consekvence heri.

Carl Moltkes Optagelse i Ministeriet er Halls og hele Eidergrændsesystemets Falliterklæring, og over et saadant Resultat kan jeg ikke see nogen Grund til at være glad. Du seer heraf, at jeg har min egen Mening i disse Sager. Rimeligviis er jeg for Tiden lidt ene-

staaende, men neppe længere end, til Folk har summet sig lidt paa Tingen. At udtale denne min Mening høit i *dette* Øieblik er vel ikke raadeligt, men det vil ikke vare længe, inden Omslaget kommer.

At det gaaer maadeligt i Sydslesvig, er jo ikke andet end, hvad man kunde vente. *Enten* skal Slesv[ig-]Holstenerne regieres, eller de vil regjere. Da nu Wolfhagen længe har ladet dem gjøre det sidste og undladt det Første, kan man jo ikke undre sig over Resultaterne. Hvorfor kaster man ikke en Battaillion ind i Tønning og *lader Byen underholde den* til Ordenens Opretholdelse, siden Borgerne ikke selv vil? Dette vilde Carl Moltke gjøre, hvis han var Minister.

Til Magdalene Muus's Forlovelse gratulerer jeg. Hendes Forlovede, Dr. Ruge, kan jeg ikke rigtig mindes. Imidlertid veed jeg nok, at jeg har været sammen med ham, og naar jeg seer ham, kjender jeg ham sikkert nok. Fra Schröeter havde jeg Brev igaar². Han fortæller mig om T[h]ulstrups og Mathildes korte Nærværelse i Haderslev. Thulstrup og Kone skulde jo have logeret hos Salicaths, hvis ikke et lille Pigebarns Ankomst³ havde forhindret det, men Jorde moderen lader sig ikke afvise.

Der er kun tynd Morskab for Din Kone og Sophie ved at ligge paa Landet i Sommer – eller rettere iaar, thi Sommer har det jo ikke været i Danmark. Hervede have vi i Aug[ust] havt Middelvarme og mild Luft, fra 13 til 23 Grader. I Juli var der nogle hede Dage, da man neppe kunde røre sig for Varme. Om Aftenen er det dog i Regelen køligt, og jeg gaaer sjelden ud efter Kl. 9, da man let paa drager sig en Forkølelse, som jeg er meget bange for. Det er iøvrigt underligt nok, at den milde Luft ikke virker mere positivt paa min Stemme. Det var ligesom begyndt at svinde med Hæsheden, men siden er det bleven staaende paa samme Punkt uden kjendelig Forandring. Badegjæsterne svinde nu betydeligt, og de enkelte Nyankomne kunne langtfra udfylde de tomme Pladser.

Lad det nu være nok af dette Vrøvl for dennesinde. Hils Din Kone og Sophie venligst fra

Din hengivne
Laurids Skau.

Velb[aarne]

Hr. Capt[ain] Lorenzen, p.t. Skjelskør.

KB. NKS 1725.

1 Carl Moltkes forhandlinger med C. C. Hall siden 1862 23/7 var blevet afbrudt, da han gjorde gældende, at hans politiske mål nu som før var bevarelsen af den danske helstat. I oktober 1862 rejste Carl Moltke til Kurland for at besøge sin derboende familie.

2 Otto Schroeter skrev bl. a. 1862 14/8: »Da Din Kone med Jomfru Petersen, Peter og Clausen og jeg med Familie skal døbe Buhbes Dreng i Morgeneftemiddag Kl. 2 $\frac{1}{2}$, saa foretrækker jeg at skrive i Dag, da man muligt kunde faae en Vaad Fod, og Fanden maae vide, om man blev skikket til at føre Pennen Overmorgen. . . . Hvis jeg kunde fange nogle Aal, synes Du, jeg skulle sende nogle til Fiedler eller lade ham komme og æde dem her, saa faaer han frit Morgen-Brændeviin og $\frac{1}{2}$ Baier. Det vilde glæde mig uendelig, hvis I kom her-

til begge to, saa kunde man da muligt faae Luft igjen. Det har været den kjedeligste Tid, jeg har haft endnu, siden Du er borte. De Andre ere med meget faae Undtagelser ene Staktpissere og Lortesparkere, som ingen fornuftig Mand kan omgaaes med uden at kjede sig, til man falder i Søvn eller drikker sig en Hat« (KB. NKS 1727).

3 Julie Salicath, opkaldt efter sin mor-mor Julie Marckmann. Hun blev senere gift med overretssagfører Carl Friderichsen. Hendes moder, Judithe Salicath, fortæller i sine erindringer (delvis udgivet i »Haderslev-Samfundets Årsskrift 1945« ved Torben Glahn), at kaptajn Thulstrup ofte havde besøgt hendes hjem i Hoptrup, mens han som ingeniørofficer havde været med til at anlægge chausséen. Hans kone var fru Marckmanns søsterdatter, Louise Gandil.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 29/8.

Kjære Fritz!

Kjbhvn., den 29. Aug. 1862.

Da jeg ikke personlig kan komme til Skjelskør, maae jeg dog ved et Par Ord takke Dig for den Opmærksomhed, Du viste mig ved at komme til Korsør forleden Morgen.

Derhos vil det maaskee fornøie Dig at erfare, at jeg idag med Konferentsraad Johnsen, som er Departementsdirecteur, har afsluttet endelig Overenskomst angaaende alle Schröeters Anliggender, naturligviis han – Johnsen – under Forbehold af Ministerens Approbation, og jeg under Forbehold af Schröeters Samtykke, som jeg, under uns gesagt, pr. Telegraph har indhentet.

Grundtrækkene ere følgende: 1. Ministeriet bevilliger Møllerens Ansøgning om at afdrage de sidste 10.000 rd. af Kjøbesummen i 28 Aar, saaledes at han betaler 6 prC aarlig, hvoraf de 4 er Renter og de 2 Afdrag. 2. Ministeriet fritager Møllerens Cautionister fra 1. Jan. 1863 for den af dem stillede Garantie for den contractlige Udbetaling af hele Kjøbesummen og lader sig fremtidig nøie med den Sikkerhed, som selve Eiendommen yder. 3. Ministeriet overlader

Schröeter Fiskeriet i Dammen imod en aarlig Canon svarende til den Indtægt, som Statskassen gennemsnitlig i en længere Aarrække har faaet i Forpagtning. Fiskeriet bliver i kommende Tider et uadskilleligt Pertinents af eller til Møllen. 4. Mølleren frafalder paa den anden Side Protesten imod Grændsereguleringen, der allerede er foretagen og ikke kan ophæves, uden at Schröeter skal sagsøge Ministeriet og kuldkastrer Reguleringen ved en Appellationsretsdømme. Han skal tillade Statskassen at sælge de udenfor de fastsatte nye Grændser liggende smaae Arealer, dog saaledes, at han beholder Ret til at stemme Vandet over dem, forsaavidt Stemmeværkerne gjør det muligt. Ved denne Bestemmelse beholder Mølleren *faktisk* ligesaa stort et Vandbassin som hidtil, idet Landliggerne kunne fylde mange Aar, forinden de ad den Vei kunne indvinde nogle Tdr. Land. *Udenfor* de slaaede Grændsepæle har Mølleren Ret til at bortskjære Siv og Rør efter Forgodtbefindende.

Saaledes er omtrent den Overenskomst, som jeg foreslaer Mølleren at gaae ind paa. Han maa selvfølgelig opgive de under *hans* Formuesforhold vilde og gale Planer ang[aaende] Udtørring, men paa den anden Side kommer han paa en god Fod med alle Partier i Byen. Han slipper for Ærgrelser og Omkostninger ved en lang, kostbar og tvivlsom Proces, som, selv om han vandt den, ikke bringer ham en eneste Skilling i Lommen, men blot berøver Ministeriet Retten til at sælge de ydre Grændser og holder Muligheden af en fremtidig Udtørring aaben, som han dog aldrig kommer til at udføre, saameget mindre som Staten eier Grunden og Bunden i Dammen og desaaarsag vil gjøre Fordringer, der gjør Fordelene ved en Udtørring endmere illusoriske, end de i og for sig allerede ere. Derhos bliver Schröeter Herre over Fiskeriet, som han sætter høi Priis paa, og som virkelig ogsaa har reel Værdi, naar det forvaltes ordentlig. Endelig slipper han fri for Trykket af de store Afdrag paa Restkjøbesummen og kan derhos tilbagegive Cautionisterne deres Garantie, som de i de senere Aar just ikke paa nogen delikat Maade har holdt Schröeter under Næsen.

Jeg formener saaledes at have udført en god og snild Bedrift, der i mange flere Henseender, end jeg her har Plads til at udvikle, er i Faveur af Mølleren, uden at han i Grunden gjør andet Offer end en fix Idee eller Grille, der tidlig eller seent rimeligviis vilde ødelagt ham. Naturligviis bilder jeg mig ind at have udført et diplomatisk Mesterstykke, for hvilket jeg dog nærmest venter Utak, enten paa

den ene eller den anden Maade, thi dertil er jeg bedst tilvænnet. Det er mig imidlertid ligegyldigt, thi jeg er mig bevidst at have gjort, hvad der kunde gjøres for at bjerge det Schröeterske Huus. Jeg har nu pløiet denne Sag i 8 Aar, og jeg er glad, hvis den paa en saa god Maade kan naae en Ende¹.

I Grunden har jeg ikke bestilt andet herovre end forhandle denne Sag nogle Timer hver Dag med Johnsen, og idag er jeg baade træt og hæst af at tale, saa jeg egentlig ikke kan mere.

Hils Din Kone og Sophie venligst. Jeg har besøgt Dine Svigerforældre, hvor Alt var vel indenborde. Paa Tirsdag kommer jo Din Kone og Sophie herind, og Du gaaer vel altsaa til Fyen i nogen Tid. Jeg skal nu pakke ind. Ellers havde jeg maaskee Eet og Andet at fortælle, men tag nu til Takke med dette.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Lorenzen 1862 10/8,
note 3.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 9/9.

Kjære Skau.

Rørbæk, den 9. Sept. 1862.

Ret megen Tak for Deres Brev fra Kjøbenhavn, som jeg først idag besvarer, da jeg først vilde tale med min Svigerfader [E. Muus] i Kjøbenhavn, hvorfra jeg igaar er ankommen hertil. Jeg kan da sige Dem, at dersom De ikke andetstedsfra faaer de Tusind Rigsdaler til 1ste November, hvorom vi talte i Corsør, kan De kun lade mig det vide betimeligt. Jeg skal da skrive til Muus, som da til rette Tid vil sørge for, at de blive Dem tilstillede.

Det glædede mig meget at høre, at De har faaet Møllerens [Schroeters] Sager ordnede, og jeg haaber, at De hermed maa faae Ro for denne Møllesag, hvorpaa De har offret saa meget. I det Hele vil jeg da ret meget bede Dem om, at De i alle Maader baade aandelig og legemlig skaaner Dem for enhver Anstrengelse. Badekuren har sikkert taget saa mange af Deres Kræfter, at De fremfor alt maa søge Ro. Det vil være vanskeligt for Dem i Haderslev, hvor Deres Contor er stadigt beleiret, men naar det som nu er nødvendigt, vil De dog nok kunne sætte det igjennem.

Fra min Kone og Sophie skal jeg bringe Dem ret mange Hilsner. De ere nu paa Gamle Vartou, og jeg lever igjen som Ungkarl, hvilket rimeligvis varer til Slutningen af October. Mathilde reiser

maaske hjem over Haderslev, da hun har lovet at staae Fadder til Salicaths Barn¹. Min Adresse er indtil den 24. September Rørbækgaard pr. Kjerteminde. Efter den Tid vil det være sikkert at sende min Adresse til Muus, Kronprindsessegade, hvorfra de blive mig tilstillede.

Rudolf skrev mig til forleden Dag for at fortælle mig lidt om Troppesamlingen². Der er inviteret Officerer fra Rusland, Sverrig, England og Frankrig (12 ialt) til at overvære Manevrene. Major Kauffmann af Artilleriet, Capitain Kaas af Garden, Capitain Købke af Ingenieurcorpset og Capitain Thomsen af Generalstaben er stillede til deres Disposition. Rusland og Sverrig har taget imod Indbydelsen, men fra Frankrig og fra England er der endnu ingen Svar kommen. Man vil ogsaa tage med dem op til Dybbøl, hvilket jeg anser som meget fornuftigt.

Iøvrigt er man kjed af, at Kongen boer saa langt fra Slesvig. Alle maa tage Vogn, hver Gang de skulle til Cour eller Taffel, hvilket jo forøge Bekostningen for alle, og den kan blive stor nok endda. Det er jo ellers utvivlsomt, at det vil være meget gavnligt, at Kongen er dernede, men kun Skade, at Hoføconomien er saa stor, at det gaaer ud over Armeen. De 6 à 8.000 Rdl., som Kongens Telt har kostet, vilde man jo saa langt nyttigere, som det var foreslaaet af Capitain Schau, have kunnet anvende til at forberede en permanent Leir dernede. Det vilde utvivlsomt have en meget gavnlig Virkning paa Befolkningen, om de vidste, at der engang om Aaret blev concentreret 8 à 10.000 Mand ved Dannevirke. Det vilde standse meget af Wühlernes Agitationer, ikke at tale om den fortrinlige Øvelse, det vilde være for Soldaterne at føre et ordentlig Feltliv.

Jeg beder Dem bringe Mølleren [Schroeter] mange Hilsner fra mig, og Dem selv ønsker jeg ret af Hjerte god Fremgang med Deres Helbredstilstand.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

- 1 Se: Skau til Lorenzen 1862 19/8.
- 2 Manøvren blev afholdt under ledelse af den kommanderende general de Meza. De russiske og svensk-norske

officerer var indlogeret hos H. R. Hiort-Lorenzen. Se iøvrigt dennes Erindringer fra Sønderjylland, s. 37-38.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 13/9.

Kjære Fritz!

Mariegaard, 13. Septbr. 1862.

Dit Brev af 9de d[enne] M[aaned] modtog jeg Dagen efter, at Fiedler var ankommen hertil¹, men hans Nærværelse og den Contract, som han paa Firmaet Webers Vegne skulde afslutte med Boyesen angaaende Benyttelse af dennes overflødige Vandkraft o.s.v., har givet mig fuldt op at bestille, da jeg i Enden maatte affatte Contracten, som var vanskelig nok, men som dog nu idag er expederet ved Actuariatet, og jeg har saaledes ikke havt Tid til tidligere at svare paa Dit kjærkomne Brev.

Hvad jeg maaskee mundtlig sagde Dig i Korsør, er indtruffen: Fiedler har ondt ved at hjælpe sig selv, og det var komisk nok, at han snarere og maaskee mere trængte til mig, end jeg til ham. Det gjaldt netop for ham om at kunne disponere over saamange rede Penge i Efteraaret som muligt, og medens jeg ikke kan hjælpe mig selv, har jeg mærkeligt nok formaaet at hjælpe ham betydelig ved nemlig at formaae en Mand her, som skulde have en halv Snees Tusind Daler udbetalt af Eieren af Østergaardsmølle [Windfeldt]², og som denne havde Løfte paa af Holsteinborg Sparekasse, til at bie til 11. Juni Termin, hvorved Fiedler med Grev Holsteins og Etatsraad Neergaards Samtykke faaer Tilladelse til at disponere over det derved frigjorte Beløb og saaledes faaer Contanter til Raadighed, hvormed han maaskee kan frelse en Sum af 15.000 rd., der ellers vilde tabes for ham.

Jeg er saaledes Dig taknemmelig for Laanet af 1000 rd. fra 8. Novbr. d[ette] A[ar] til 1. Mai 1863, til hvilken Tid jeg ikke tvivler om at finde Udveie. Dog maae jeg tilføie, hvad Du uden tvivl ikke er ganske ubekjendt med, at man her regner 8 Dage som Respitdage, og at jeg ikke kan klage over god Betaling, selv om jeg først erholder Penge den 8. Mai f. Ex.

Men paa den anden Side behøver jeg heller ikke Penge før 8. Novbr. d[ette] A[ar], da jeg jo har samme Ret til at gjøre Brug af Respitdagene. Jeg anfører dette, fordi jeg af Dit Brev seer, at Du arrangerer Laanet gennem Din Svigerfader [E. Muus], der som Forretningsmand selvfølgelig tæller de enkelte Dage efter dansk Skik, ialfald med Fradrag af 2 à 3 Respitdage, som jeg dog troer, man har i Kongeriget. Det sædvanlige Gjældsbeviis skal jeg selvfølgelig udfærdige saaledes, som det her er Skik og juridisk forpligtende, og tilsende Dig det i behørig Tid, dateret 8. Novbr.

Jens er nu kommet i Roe og har faaet Heide til Manufacteur³. Vi bleve enige om, at han pludselig skulde holde op at nyde Spiritus i hvilkensomhelst Skikkelse, altsaa heller ikke Punsch, Grog, Toddy eller hvad det nu hedder, og *udelukkende* holde sig til Øl eller Viin. Dette var *conditio sine qua non*, da jeg ellers vilde sende ham til Amerika. Dette vilde han ikke og foretrak at give Spiritus Afsked. Man kan allerede see det paa ham. Han bliver friskere og sundere af Udseende og efter Manges Sigende ligefrem smuk. Heide læser en Time hver Dag med ham og er meget streng i Fordringerne. Men han siger, at Jens godt kan fyldestgjøre dem, da han er godt begavet. Imidlertid mærker jeg dog nok, at han staaer op Kl. 5 hver Morgen, saa han dog sagtens har fuldtop at bestille.

Jeg er kommet mig ikke ubetydeligt¹, men har dog en Deel Hoste endnu. Men forsigtig maae jeg være, og hverken være sildig ude om Aftenen, eiheller tale altfor meget, da Hæsheden ellers neppe vil gaae bort.

Forinden jeg kom fra Ems, har her været en mystisk Person i Hoptrup, der søgte en Kone dersteds, hvis Mand har været 10 Aar i Amerika uden at lade høre fra sig. Han bad Folkene hilse Konen, at hendes Mand befandt sig vel. Konen var tilfældigviis ikke hjemme, og da Folkene spurgte, fra hvem de skulde hilse, svarede han: »Fra Lorenzen, der tidligere var i Haderslev, men som flygtede bort til Amerika«⁴. Jeg blev bange for, at een af disse Fyre skulde pludselig melde sig her, men jeg har Grund til at ansee det for et Skjælsstykke, efter at jeg har undersøgt Sagen nøiere.

Papiret er nu fuldt, og jeg maae slutte. Lev vel!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Se: Fiedler til Skau 1862 20/9:

»Jeg fandt ikke Din Tilstand anderledes end, at den berettiger mig til det Haab atter at see Dig karsk, men havde jeg kjendt Situationen, saa vilde jeg dog ikke i Kraft af gl. Ven-skab bedet Dig om Logi, da jeg frygter for, at det dennegang kan have været Dig til Besvær.

Jeg bestormes overalt af Spørgsmaal til Dit Befindende, og det lader som Anerkjendelsen bliver først levende,

naar der er Tale om, at Du *maa* trække Dig tilbage. Du feirer en stor Triumf« (KB. NKS 1727).

Skaus svar 1862 25/9:

»Hosten er taget noget af, og Stemmen er taget betydeligt til, siden Du reiste, og naar det blot saaledes vil gaae fremad endnu nogen Tid, skal jeg nok blive kapabel til at bryde en Landse med mine gamle Modstandere i Stænderforsamlingen, hvad da ogsaa dennegang vil være af saameget stør-

re Vigtighed, fordi der efter de nye Valg komme mange nye Kræfter, som det deels kommer an paa at vinde, deels at imponere, og den Holdning, der første Gang i en Valgperiode indtages, somoftest er Blivende for hele Valgperioden. Men i dette Punkt tiltroer jeg mig selv bedre Evner, end de andre danske Deputerede kunne byde over. Derfor er jeg ogsaa mere forsigtig og omhyggelig for Helbredet, end jeg maaskee ellers vilde være, idet jeg meget godt veed, at der – som Du ogsaa mundtlig bemærkede – ikke findes nogen egentlig Taktikker i det danske Partie, og heller ikke Nogen, der specielt kjender Slesvigs provindielle Lovgivning, saa godt som jeg. Formodentlig er det noget Saadant, man har en vis Følelse af, naar man nu med en vis Ængstlighed spørger til mit Befindende« (RA. Fiedlers arkiv). – Ved festen på Kongens fødselsdag i »Harmonien« 1862 6/10 blev den syge Laurids Skau og den fraværende Krüger mindet.

2 1859 havde Knud J. Windfeldt overtaget Østergårds mølle i Hoptrup sogn. 1860 12/8 meddeler Skau Fiedler: »En Svigersøn af Knudsen-Trørborg har været hos mig om at arrangere et Laan paa circa 30.000 rd., Knudsen kan stille Kaution for de sidste 5 a 10.000 rd.« 1862 6/5 omtales atter Windfeldts lån, der nu ønskes på 40.000 rd. »Med Knudsen i Ryggen ere Pengene jo i Grunden udmærket sikkrede«. 1862 4/6 meddeler Skau, at lånet til Windfeldt er gået i orden, men Boysen, Tørning mølle, skal have penge af Windfeldt til brug for en mølle, som han har købt til sin søn.

3 Se: Skau til sønnen Peter 1/9–2/9.

4 1856 22/3 blev møller Otto Hermann Schroeter indsat som curator for Carl Frederik Lorenzen, der senere var i Amerika. Der var desuden endnu en søn, som ikke nævnes i Hauch-Fausbølls Slægtsbog. Se iøvrigt: Skau Kbh, s. 208, 210.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 6/11–7/11.

Kjære Fritz!

Mariegaard, den 6te Novbr. 1862.

Det er nu længe siden, jeg har ladet høre fra mig, vistnok ikke siden 13de Septbr., da jeg tilskrev Dig angaaende de 1000 rd., som jeg ønskede omtrent den 8te Novbr. Jeg glemte dengang at spørge, om jeg lidt forud skulde sende mit Gjældsbeviis, affattet saaledes, som de efter Slesvigs Ret bruges, eller jeg kunde oppebie Pengenes Ankomst. Da Din Svigerfader [E. Muus] nemlig er Forretningsmand, kunde han maaskee ønske en vis Form iagttaget, som jeg selvfølgelig bør fyldestgjøre. Hvis dette Brev imidlertid bliver færdig til Afsendelse forinden den 8de, vil jeg imidlertid vedlægge Gjældsbeviis til Dig, lydende paa 1000 rd., enten Pengene ere ankomne eller ikke. Resten finder sig nok, og jeg er ikke saa ængstelig paa mig, naar jeg veed, hvem jeg har med at gjøre.

Naar man en lang Tid har været syg, bliver man sædvanlig noget

Egoist og faaer en vis Tilbøielighed til imod alle Regler at begynde med at fortælle om sig selv, som om dette var det vigtigste af Alt. Saaledes gaaer det næsten mig, og saamegen Modbydelighed jeg end har for Sygehistorier, maae jeg dog begynde dermed, forudsættende, at Du og Dine Nærmeste har nogen Interesse for mig og derfor kunne ønske at høre, hvorledes det staaer sig med mig.

Naturligviis gaaer det kun smaat fremad, thi et saa haardnakket Onde er seigt og ikke let at slippe fra. Mit Udseende bedrer sig imidlertid, Stemmen bliver efterhaanden noget klarere og Corpus noget fyldigere, men Hosten plager mig endnu af og til dygtigt, og jeg er ømfindelig ved den mindste Forandring af Luft fra Varme til Kulde, og fra Kulde til Varme, da Hosten følger umiddelbar paa enhver Forandring. Jeg iagttager selvfølgelig den største Forsigtighed og vogter mig navnlig baade for Aftenluften og den ofte kolde Morgenluft. Men paa den anden Side maae jeg jo have lidt Bevægelse, da jeg ellers gik tilgrunde, og jeg gaaer derfor lidt ud midt paa Dagen. Det er imidlertid slemt, at jeg strax bliver stakaandet, naar jeg gaaer lidt, især opad Bakke, og jeg er da ikke fri for Asthma, hvormed følger Hoste. Disse ville efter Lægernes Sigende ikke gaae bort, før jeg i næste Sommer atter reiser til Bad, først til Ems og derefter til Tyrol, maaskee Reichenhall.

Rimeligviis forvinder jeg aldrig ganske det Knæk paa Sundheden, som jeg har faaet, men naar jeg blot kan blive brugelig i Samfundet, kan jeg jo ogsaa komme igjennem med lidt mindre Jernhelbred, end jeg tidligere har havt.

Man taler jo nu stærkt om, at Slesvigs Stænder skulle indkaldes til Nytaar, og jeg haaber nok atter at kunne overtage Ledelsen af Minoriteten, om jeg end maae indskrænke min Talen til det Nødvendigste. Fra alle Sider hører jeg, at man begynder at ængstes for, at jeg skulde udeblive, og det synes ligesom at gaae op for Publikum, at der i Flensborg skal noget Andet og Mere til end de Egenskaber, som Krüger kan byde over, naar der skal udrettes noget¹. Medens man nemlig hidtil ligesom har drevet Afguderier med Krüger, idet man i taabelig Godtroenhed har ladet sig vildlede af hans store Forslag i Rigsraadet², som om dette indeholdt Løsningen af den gordiske Knude, medens Sandheden er, at det, seet fra Slesvigs Synspunkt, ikke kunde bringe os ud af Stedet, men meget mere gjennem det Materielle vilde have ført til en eensartet og sluttet Optræden i Rigsraadet af Slesvigerne contra Kongerigets Rigsraader, begynder

Ædrueligheden nu ligesom at vise sig. Man har opdaget, at Krüger var et blot Redskab, og *herovre* har man af min udførlige Anmeldelse i »Dannevirke«³ af Krügers Grundlovsforslag i Rigsraadet faaet Blaarene nogenlunde pillet af Øinene. Imidlertid har al denne Virak dog forvirret Krüger saaledes, at han totalt miskjender sine Evner, saa at han forleden lod mig forstaae, at han nok troede at kunne være Fører i Ständerforsamlingen, og at jeg gjerne kunde skaane mig og – blive hjemme.

Det er morsomt nok, at Forfængeligheden i den Grad kan smitte en saadan Mand, saa at han troer, at en Garibaldi ogsaa kan være en Cavour. Krüger er det meest confuse og distrahit Menneske i hele Ständerforsamlingen. Han glemmer Alt, endog sig selv, og er aldeles blottet for Form, medens allerede Styrke i det Formelle er en Hovedbetingelse for en Leder. Han har ikke Spor af Kjendskab til Lovgivningen og Forretningsordenen, og han bliver øieblikkelig uenig med hans eget Parti, naar jeg ikke er bagved for smidigen at udjævne Differentserne. Endelig bider han sig altid fast i en enkelt Idee, en enkelt Tanke, og det saa stærkt, at han over dette Ene glemmer alt Andet. Derfor duer han ikke til Leder, men er alligevel en brugbar Mand i en slig Forsamling, men han *skal bruges*, ikke *bruge*; dertil mangler han taktiske Evner.

Selv Godske Nielsen, hvis Ærgjerrighed og Forfængelighed bringer ham til i mig at see en Colos, der spærrer ham selv mangan Vei paa den politiske Trappetige og foranlediger, at han seer saa lille ud, overfor mig, selv han gyser⁴ ved Tanken om at skulle have Krüger til Leder. G[odske] N[ielsen] vil skruer Krüger op, *men blot for at have en Personlighed, der kan fylde lidt op ved Siden af mig*; min Personlighed trykker hans Ubetydelighed. Saaledes er i Grunden Situationen herovre for Øieblikket. Midt i al vor Jammerlighed og under den forfærdelige Situation, hvori det danske Element er stædt, efterat Konfirmationspatentet ifjor⁵ blev givet, og under det langt farligere Tryk, som vi ved nye Indrømmelser desværre kunne vente, er smaalige Intriguer og personlig Forfængelighed Løfttestangen netop for dem, der ere kaldede til at bestaae Kampen overfor den hensynsløse Majoritet i Ständerforsamlingen, der ikke skyer de sletteste Midler, naar blot den Slesv[ig-]holsteenske Idee kan tjenes.

Jeg sidder stedse hjemme, og seer alligevel godt alle de Forfængeligheds- og Ærgjerrighedsjern, som lægges i Ilden. Men jeg er lige-gyldig derved, thi lad kun Ærgjerrighedsjægerne først komme under

Behandling af Hansen Grumby, Thomsen Oldensworth, Rumohr o[g] fl[ere], saa svinder nok Drømmene. Jeg spiller den Naive, lader, som om jeg veed Intet, spørger aldrig Nogen om Noget, men lader de Andre spørge mig. Derimod studerer jeg alvorligen, saa at jeg kan møde rustet og have Vaaben og Kugler og Krudt, naar mine Collegers slipper op, og dette kan let skee, fordi de ikke i Forveien studere ordentligt. De ryge Cigarer og raisonnere over den høiere Politik, som ikke hører hjemme i Stænderforsamlingen og bilde sig selv ind, at de nu ere nogle Helvedes Karle, medens de ere uvidende om den Slesvigske Lovgivning, naar det kommer til Stykket, og de for Alvor skulle i Ilden. Mørck Hansen er den Eneste, der forbereder sig ordentligt, men det er selvfølgelig kun i enkelte videnskabelige Retninger⁶.

Hvis jeg ikke efter gammel Sædvane befrygtede at blive altfor vidtløftig, naar jeg først faaer begyndt at skrive, vilde der jo endnu være tilbage for mig at snakke lidt om den engelske Note m. m., om hvilken jeg maaskee har et andet Begreb end det Almindelige. Haabende paa Overbærenhed vil jeg i denne Anledning fortsætte lidt endnu, siden jeg ikke i lang Tid har plaget Dig med lange Breve.

Denne famøse Note fra Lord Russell⁷ er i mine Tanker ikke saa farlig, som den fra *ham* er skammelig. Den kan maaskee endog gaae i flere Retninger. Hall trængte haardt til denne Lection. Han har længe, altfor længe, overvurderet og misforstaaet og miskjendt »engelsk Venskab«, som ikke i vort Sprog betyder andet end »engelsk Fordeel«. Engelske Statsmænd, navnlig Wighpartiet, maae Ingen stole paa. De ere altid ved Haanden med Mægling, men aldrig med Hjælp. De vil have Fred for enhver Priis, ligemeget, om den vedligeholdes paa den Skyldiges eller den Uskyldiges Bekostning, naar det *blot* ikke gaaer paa deres egen Bekostning, thi saa bliver John Bull vred og kan handle energisk. Saaledes skal England nok være paa færde med Kraft i de græske Farvande, hvor uhyre Handelsinteresser let komme paa Spil, hvilket derimod ikke er Tilfældet hos os, hvor Handelen gaaer ligegodt, enten Danmark vinder eller taber. Hvis Hall havde seet Forholdene i denne Belysning, vilde han aldrig have lyttet saaledes til Paget, som han efter den »blaa Bogs«⁸ Udvisende har gjort, eiheller gjort saadanne Indrømmelser.

Lord Russel har imidlertid kompromitteret sig med Noten, og det kan blive vanskeligt nok for ham at holde sig. Men han har derhos saaret det Svenske Hof ved ligesom at ville spænde denne Magt ud,

og dette kunne muligviis blive til for Fordeel. Endelig vidner Ruslands Understøttelse af Noten om, at den skandinaviske Tendents virkelig maae have en dybere Grund, siden den østlige Magt begynder at frygte Naboskabet og derfor støtter Preusen noget overfor Danmark. Den skandinaviske Alliance er Rusland en Torn i Øiet, men lykkeligviis har Rusland saadanne indre Vanskeligheder at overvinde, at hverken Sverrig eller Danmark har behov at frygte denne Magt for Øieblikket.

Endelig er det franske Kabinet i Virkeligheden fuldstændig taust, og dette ængster Preusen mere endog end egentlige Trudslers.

Jeg seer saaledes ikke nogen særdeles Ulykke i Russells Note, thi den kurerer maaskee Hall for hans Troe paa denne saakaldte »ven-skabelige« Magt, og paa den anden Side bidrager Noten vel ogsaa noget til at helbrede alle Alexandra-Tilbedere⁹ og alle dem, der begyndte at indlulle sig i saglig Søvn med den Indbildning, at det engelske Svogerskab væsentligen vilde bidrage til Danmarks Frelse. Disse Lettroendes Tal var nok stort i Hovedstaden, og det er godt, at de rives ud af denne Troe.

Den største Fare ligger i Ministeriets Tilbøielighed til at experimentere med Slesvig, hvor det troer uden Fare at kunne gjøre Indrømmelser i saakaldet liberal Retning. Der tales endog om, at man vil forelægge Stænderne en heel ny Forfatning, der skulde være omtrent ligesaa fri som Kongerigets med en lignende Valglov, samt Skattebevillingsret. Ja, naar Holsteens Udsondring først fuldstændig var gennemført og Udsondringen anerkjendt af Udlandet, saa at ethvert Haab om at skabe et Slesvigholsteen var bristet, saa kunde det maaskee gaae an, men at give Skattebevillingsret, *forinden* disse Betingelser ere fyldestgjorte, vilde være Vanvid, da det kun gjorde det umuligt for enhver Dansksindet at være Minister for Slesvig, eftersom Majoriteten ikke vilde betænke sig paa at nægte Pengebevillinger, naar de ikke anvendtes i Tydskhedens Interesse. Det er dette Ministeriums Grundfeil og største Bommert, at det overhoved har indladt sig paa at forhandle med nogetsomhelst Magt angaaende Slesvig og især om dets indre Administration. Dette vil hevne sig selv frygteligt og blive den værste Ulykke at overvinde.

Vi faae nu snart at see, hvad Ministeriet brygger sammen¹⁰. Meget godt kunne vi jo ikke vente, eftersom Forholdene nu engang ere. Lidt maae man stole paa »Danmarks mageløse Lykke«, som Grundtvig siger. Det kan gaae galt nok endda.

Den 7. Novbr.

Jeg vedlægger nu Gjældsbeviset og forventer de omhandlede 1000 rd. omgaaende, forsaavidt de ikke allerede ere afsendte, naar Du modtager dette Brev. Paa Mandag vilde jeg gjerne udbetale Kreditor.

Hils nu Din Kone og Søster – eller begge, hvis de ere hos Dig – venligst. Møller Schröeter reiste igaar til Odense for at begrave hans Broder. Han var jo en apoplektisk Lazarus, saa det var godt, han slap ud af det.

Din hengivne
Laurids Skau.

Kancelliraad Heide manudcerer Jens til Slesvigsk Examen, og det gaaer fortræffeligt. Han er flittig og ordentlig, og Heide roser hans Evner meget stærkt. Han skal være nogetnærved at kunne tage Examen til Sommeren. Min yngste Søn [Knud], der er en dygtig Landmand – han bestyrer allerede en Gaard – skal i Vinter til Flensborg for hos Veiconducteur Thomsen at lære at tale Engelsk. I Marts reiser han til Skotland.

KB. NKS 1725.

- 1 Smlgn.: Skau til sønnen Peter 1862 19/10.
- 2 Krüger havde fremsat sit forslag til en ny forfatning 1862 21/5, men det var blevet forkastet under 2. behandling med 41 stemmer mod 4!
- 3 »Dannevirke« 1862 27/5, 28/5, 30/5 og 31/5: »Det Krygerske Grundlovsforslag«.
- 4 Se: Lorenzen til Skau 1862 4/7, note 1.
- 5 1861 9/1.
- 6 Specielt vedr. sproglige problemer.
- 7 Smlgn.: Fiedler til Skau 1862 28/10: »Den engelske Nota er noget ganske mærkværdigt ubehageligt, navnlig, fordi det viser, at Prøisen har besat de bedste Veie til at bedaare de Personer, der uvidende om vore Forhold skulde gaae for venskabelige. Den sidste Sommers scandinaviske

- Harcelleringer maae have bestemt Rusland. Hvad har nu Ministeriet Hall udrettet, naar Bestræbelserne endes med fjendtlig Udtalelse af Venerne?» (KB. NKS 1727). – Lord John Russell havde 1862 24/9 offentliggjort et forslag til løsning af det slesvigholstenske problem, der efter dansk opfattelse var i udpræget tysk favør.
- 8 Den engelske blåbog.
  - 9 Christian IX's datter Alexandra var 1862 9/9 blevet forlovet med dronning Victorias søn, prinsen af Wales, den senere Edward VII. Politiske konsekvenser fik denne forbindelse ikke.
  - 10 Den danske regerings svar til Wien og Berlin 1862 6/11, der atter engang fremkaldte en engelsk depeche.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 9/11.

Kjære Skau.

Jeg staaer paa Springet til at kjøre til Gl. Vartou og faaer blot Tid til at sende Dem de 1.000 Rdl.¹ i Anvisning paa Privatbanken, som ikke maa transporteres, men blot paategnes bag paa med Deres Navn under »Betalt«, da saa Ihændeher kan hæve Pengene. Jeg sender de 1.000 Rdl. i 3 Anvisninger, da De saa lettere vil kunne anbringe dem. Jeg skriver igjen imorgen.

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

Med omgaaende [Post] meddeler De mig nok Modtagelsen.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

Kbh., d. 9/11 62.

KB. NKS 1727.

1 Lån fra konsul Elias B. Muus.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 12/11.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 12. Nov. 1862.

Tak for Deres Brev af 6te og af 11te. Det gjorde mig ondt, at det i Søndags ikke var muligt for mig hos min Svigerfader at faae de 1.000 Rdl. i Contanter, og at De maatte have Uleilighed med at faae Anvisningerne sendte tilbage til Kjøbenhavn. Jeg oppebiede nærmere Brev fra Dem om Afsendelsen; ellers kunde De naturligvis ligesaagodt have faaet dem tidligere tilsendt. Nu haaber jeg blot, at Forsinkelsen ingen videre Uleilighed har forvoldt Dem.

Deres lange Brev af 6te har det været mig overordentlig interessant at læse. Jeg fik derved et fortrinligt Overblik over Situationen i Slesvig. At Krygers Selvfølelse og Selvtillid er voxet ved den aldeles urimelige Forgudelse, der drives med hans Person, var at forudsee, men at den skulde optaarne sig til den Grad, at han skulde blive saa forblindet at troe, at han kunde tage Tøjlerne i den slesvigske Stænderforsamling, hvor de allervigtigste Forhandlinger ville komme for, har dog overrasket mig meget.

Jeg kunde ønske, at der fandtes en Personlighed, der i næste Forsamling kunde træde i Deres Sted, thi jeg frygter meget, særdeles meget, for at Deres Kræfter ikke ville slaae til. Jeg saae saa langt hellere, at De blev hjemme dennegang, thi det gjælder om alt for meget. Hvorledes kan De skaane Dem, naar De er midt i Ilden. Jeg

indseer det ikke. Der er jo ingen uden Dem, der har den Aandsnær-værelse, den Overlegenhed, som Herredømme over Stoffet giver. De vil blive nødt til som altid at trække hele Læsset, og jeg seer kun alt for grant, at det bliver et meget tungt Læs dennegang.

Regjeringen vil jo forelægge en friere Forfatning i Forbindelse med en friere Valglov, fornuftigvis i den faste Overbevisning, at Stænderforsamlingen forkaster enten begge Dele eller i ethvert Fald Valgloven, og da det ene ikke kan gives uden det andet, da er det sidste det samme som det første. Det er altsaa kun for Udlandets Skyld, for at vise sin Liberalitet ligeoverfor Slesvig, at Experimentet skal gøres. Jeg havde troet, at man var blevet cureret for Stormagtscourtiseringen siden Russels Note¹, og at man endelig havde fundet paa at gaae paa egen Haand, men vi maa vel opsætte vor Dom, indtil vi see Resultatet af de sidste 2 Statsraadsmøder.

Hvad De skriver om Deres Helbred, er jo til en vis Grad beroligende. Den langsomme, men sikke Fremgang i Deres Befindende lader os haabe, at vi efter næste Sommers Cuur kunne see Dem fuldstændig helbredet iblandt os.

Som De maaskee har seet, er der i disse Dage en Infanteriofficer, som drager tilfelts imod Krigsministerens sidste Udnævnelser i Generalstaben. Jeg er kommen med i denne Artikkel, men da man kun bebrejder mig min Ungdom (32 Aar og 12 Aars Officer), og da Misundelse er den væsentlige Bevæggrund til Artiklen², behøver jeg ikke at tage mig Sagen nær. Det er jo rent taabeligt at forlange, at man skal have været Compagnicommandeur i Felten for at blive Capitain i Generalstaben. Han kunde jo ligesaa godt anke over, at alle de sidst udnævnte Capitainer i Artilleriet, som ere af mine samtidige paa Højskolen, ikke have gjort sidste Krig med som Compagnicommandeurer. Det ene er ligesaa vanvittigt som det andet. »Fædrelandet« vil nu engang af med Thestrup (Nemesis ved Lundbys sidste Dage), og saa tager den Revel og Kravl med for at faae ham vippet. Der findes forskjellige Slags Jesuiter, som kun ligner hinanden i Valgsproget: Midlet er ligegyldigt, naar kun Hensigten er god.

Det glæder mig meget at høre, at Jens gaaer godt fremad i sine Studier. Det er dog en stor Glæde for Dem. Min Kone og Mathilde sende mange Hilsner til Dem og Deres Frue, som jeg ogsaa beder Dem hilse mange Gange fra

Deres hengivne F. Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til Lorenzen 1862 6/11– 2 »Fædrelandet« 1862 10/11: »General Thestrup og Generalstaben«.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1862 23/12.

Mariegaard, den 23de Decbr. 1862.

Dit venlige Brev af 12te f[orrige] M[aaened] har lagt længe i min Mappe, kjære Fritz! og det hører ikke til min daglige Vane at lure saalænge, naar der er Eet og Andet at svare paa. Jeg har imidlertid havt meget at bestille i en Maanedstid, idet jeg ved Siden af de daglige Forretninger har overtaget Realisationen af Boet efter afdøde Momme Petersen i Aastrup, i hvilket baade Executorerne og Advokaten havde løbet sig saa fast, at de hverken vidste ud eller ind. Universalarvingen – en ældre Pige – kom nu i sin Nød til mig, valgte mig til Curator med udstrakt Fuldmagt og bevægede Executorerne til at overdrage mig den faktiske Udførelse af deres Forretninger. Boet er paa henvend 80.000 rd., og der er saaledes nok at røre i.

Det er forresten ganske morsomt at gribe igjennem med fast Næve i forviklede Forhold. Jeg begyndte f. Ex. med at jage 15 Tjenestefolk paa Døren, der havde nægtet at lystre, som naturligviis klagede til Retten alle tilhobe, men som ogsaa bleve afviste tilhobe, efterat jeg i en 3-4 Timer havde staaet og mundtlig procederet med deres Advokater. Derpaa beskikkede jeg en haard Hals til Forvalter, som jeg selv tidligere havde opdraget, og alt dette har hjulpen fortræffeligt, saa de endog nu ere glade ved mig, naar jeg kommer paa Gaarden, thi – sig de – »nu have vi dog faaet en Husbond«. Alle Smaafordringer paa 1 à 300 rd. opsagte jeg strax til Udbetaling, og alene disse løb op til 10 à 11.000 rd., og det Hele gaaer nu som paa en Snor. At dette morer mig, er en Selvfølge, men at det giver en Deel Arbeide, er ligesaa vist. Men man giver ogsaa et respektabelt Honorar, og dette er ret velkomment, naar man har store Udgifter. Dette var nu en lang og kjedelig Indledning. Men da den dog vidner om, at jeg ikke er aldeles kraftesløs, og at jeg i Helbredstilstanden har gjort noget Fremskridt, er det dog ialfald for mig en Tilfredsstillelse at dvæle lidt derved.

Om offentlige Anliggender er det kun lidet Fornøieligt at udtale sig. Det synes klart, at Ministeriet har halvveis rømmet Fæstningen, idet det har ladet sig trykke ud af den ene rigtige Holdning: »kun

med Udlandet at forhandle om Holsteen«. Saalænge Hall fastholdt dette, var Faren ikke stor, men nu seer jeg ikke rettere, end at man alene forhandler om *Slesvig* og gjør Indrømmelser *der*, og dette er i Grunden en Opgivelse af Alt. Naar man er kommet saavidt, er det i Grunden ligegyldigt, enten Hall eller Sponneck er i Spidsen for Ministeriet, thi den første gjør accurat de samme Indrømmelser som den Sidste, blot med den Forskjel, at det varer lidt længere, saa at man ikke engang har Fordelene af en resolut Systemforandring.

Naar man vil give Slesvig en friere Forfatning med deelviis Skattebevillingsret, kan man ligesaagodt følge Tschernings System og give Landsdelene hver sine Domainer med det samme, thi dermed ender man dog alligevel, eftersom en fri Forfatning i Slesvig vil tvinge endog os danske Deputerede til at *fordre* dette. Danmark er altsaa en Føderativstat. Det er den heldigste Ende paa Legen, og det er for den Priis, at Monrad et Consorter beholde Tabouretterne, og dette er idetmindste for ham og Hall Hovedsagen. Derfor gjøgler, kjæler og coquetterer Monrad paa en næsten uanstændig Maade med Folkethinget, medens han haaner Landstinget, og Hall? ja, han bliver reent borte og lader sig ikke see.

Man vil tage feil, naar man spekulerer paa, som Du forleden skrev, at Slesvigholstenerne skulde forkaste den frie Valglov. Jeg kan ikke troe, at de skulde være saa hestedumme. Paa den anden Side er det jo klart nok, at man nødig opgiver den saakaldte *stænderske* Repræsentationsform, da Opgivelsen af denne er det samme som at give Løsenet til en total Reform i hele Tydskland, idet det virkelig frisindede Parti dersteds vilde juble, medens Friheden let kan vise sig smitsom, om den end for Tiden er undertrykt i Tydskland. Man vil derfor i Flensborg anstrenge sig for at ophidse de Deputerede for *Kjøbstæderne*, for at faae disse til at fastholde det gamle Stændervæsen, alene af Interessehensyn, og Ridderskabet og Adelen vil stille sig bagved de Kjøbst[æders] Deputerede for at give deres Kamp et vist *borgerligt-folkeligt Præg*. Deri ligger foreløbig den største Fare i den forestaaende Ständerforsamling. Jeg troer derfor, at taktisk Klogskab vil byde, at, om jeg end anseer en fri Forfatning og et selvstændigt Slesvig for absolut farligt og skadeligt for Øieblikket, vil det dog fra de danske Føreres og især fra min Side være sand Klogskab at tale Frihedens Sag endog med tilsyneladende Iver og Lidenskab, thi dette vil maaskee bringe Slesvigholstenerne til at gjøre det Modsatte.

Jeg har tidt og ofte bemærket, at i politiske Sager have Slesvigholstenerne tidt og ofte ikke havt anden Ledetraad end at gjøre det Modsatte af, hvad jeg anbefaler, idet de anseer mig for deres klogeste og farligste Modstander, og den Snedighed vil de dog neppe tiltroe mig, at jeg af taktiske Grunde skulde anbefale det Modsatte af, hvad jeg i Virkeligheden ønsker. Det vilde jo ogsaa være den meest raffinerede machiavelistiske Taktik, som man endnu har seet og derhos ikke uden Fare for mig selv. Men hvad skal man under saa fortvivlede Forhold gribe til?

Forøvrigt er jeg ikke saa ængstelig endda, naar vi blot faae Kongerigets Valglov heelt og holdent¹ thi dette vilde i mangfoldige Tilfælde gjøre os til Majoritet, hvor vi nu ere Minoritet. Krüger og Godske Nielsen ere i dette Punkt langt mere ængstlige end jeg. Men vi faae nu at see, hvad man vil forelægge os, thi før kan man ikke med Sikkerhed dømme.

Jeg har lagt Mærke til Angrebene paa Generalstaben² og seer meget vel det Overdrevne deri i mange Henseender. Men paa den anden Side troer jeg ikke, at det længe vil gaae med Militairtaten saaledes, som det nu gaaer. Dertil er Opinionen i Befolkningen for stærkt udviklet. Det er imidlertid ikke Forholdet til Generalstaben, der vil slaae Krigsministeren og hans Raadgivere ihjel, men det er megetmere Pryglehistorien i Artilleriet og Insurgentofficererne, samt den jammerlige Forfølgelse mod de Smaalieutenanter, der have vovet at skrive i Aviserne³, der ville blive Pindene til Liigkisten. Havde det været en dansk Officer, som havde fugtlet nogle Soldater, vilde Befolkningen have leet deraf, men nu er det en *Insurgent*, der har tilladt sig Sligt, og som Systemet byder at holde Haanden over. *Dette er Ulykken*. Du har ingen Forestilling om den almindelige Forbittrelse, selv blandt de laveste Klasser i Befolkningen, som hele denne Historie har vakt. Man anseer de høiere Militære siden den Tid for ikke stort bedre som Prindsen af Noer. Dette burde Reich have forudseet og før ofret Insurgentlieutenanten, selv om han var Artillerist, end de danske Officerer, der havde skrevet i Aviserne, som dog ikke engang er beviist. Derfor kan man ikke engang aabne Munden, naar man mødes med Borgerne i Klubben, til Fordeel for Officeersklassen i Almindelighed og Stabsofficererne i Særdeleshed. Man resikerer derved de haandgribeligste Grovheder. Man faaer strax Insurgentofficerens Frelse eller Begunstigelse og de danske Officerers Forfølgelse i Næsen.

Glædelig Juul! for Dig og Dine, og venlig Hilsen til Alle fra

Din hengivne
Laurids Skau.

E. Sk.: Mit Udseende er nu sundt og friskt, Appetiten er ligeledes god, og sove kan jeg i 10 Timer af Døgnet. Kun Hosten er min vedvarende Plage. Men hvad jeg derved spytter op, kalder Lægen sædvanlig bronchitisk Sliim, men ikke Tegn paa, at det har Oprindelse fra Lungerne. Han har nylig undersøgt Brystet og finder det uforandret. Hæsheden er ikke slem, ofte temmelig ubetydelig, men den kommer let ved mindste Forkølelse.

Hr. Capt[ain] Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til sønnen Peter 1862 2 Se: Lorenzen til Skau 1862 12/11.
21/12. 3 Se: Skau Kbh, s. 684.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1862 28/12.

Kjære Skau.

Gl. Vartou, den 28. Dec. 1862.

Denne Jul tilbringer vi ude paa Gamle Vartou hos mine Svigerforældre i Ro og Stilhed, og jeg blev meget glædeligt overrasket ved at modtage Deres Brev imorges. Jeg havde jo nok fra Peter hørt, at Deres Helbredstilstand var i god Fremgang, men det var mig dog en større Beroligelse af Dem selv at høre, at de gamle Kræfter vende tilbage, og at De nu som altid tidligere har Lyst og Kraft til at bringe Orden der, hvor andre har rodet saalænge, til de ikke mere vide ud eller ind. Kun det Ene gjør mig lidt betænkeligt ved Deres Overtagelse af Curatelet ved et saa stort Bo, at det kan give Anledning til, at De i denne strenge Aarstid maa gjøre Sviptoure ud til Gaarden, og derfor maa De dog vist endnu vogte Dem meget.

I hvad De skriver om vore offentlige Anliggender, er jeg for en stor Del enig med Dem. Jeg er fuldt og fast overbevist om, at vor Stilling i høj Grad er blevet forværret ved, at vi have indladt os paa de internationale Forhandlinger, men jeg troer paa den anden Side ikke, at nogen Udenrigsminister, naar først den Dumhed var begaaet at begynde dem, kunde have ført dem bedre, end de ere førte. Jeg troer fremdeles ingenlunde, at vi under det nuværende Ministerium [C. C. Hall] behøve at frygte for, at Forbindelsen mellem Slesvig og Danmark skal blive opgivet og Schleswigholsteinerne træde iste-

detfor, medens jeg derimod ikke er sikker paa, at Sponnecks Politik kunde føre i den Retning ligesom Carlsen[s] og Balthazer Christensens Tilføielse til Finantsloven¹, thi deri vil De dog vist være enig med mig i, at den Side af Oppositionen, som ikke tager i Betænkning at gjøre et saadant Skridt, arbejder lige i Hænderne paa Preussen og Østrig. Det er det eneste, som endnu mangler, at Danmarks Repræsentation skal erklære, at det er Tvivl underkastet, om Danmark-Slesvigs Fælledsforfatning er i Kraft. Saa vil jeg indrømme, at det er ligegyldigt, om Hall eller Sponeck ere Ministre.

Det er meget uheldigt, at den fornemme Følelse, som Andræ er Fader til, vedligeholder sig hos Hall, at den danske Rigsdag skal holdes aldeles uvidende om, hvad Retning vor udenrigske Politik gaaer i. Jeg betragter det som ganske mærkværdigt uklogt af Hall ikke under Finantsloven i Folkethinget at have søgt en Leilighed til at udtale sig. Ganske vist, man var naturligvis ikke blevet det allerringeste klogere deraf. Men naar man som Hall har den store Gave at kunne sige ganske overordentligt meget og godt uden at gjøre sine Tilhørere visere, derfor saa er det dumt ikke at gribe Leiligheden dertil, hellere end at faae opført saadanne uheldige For[e]stillinger som Carlsens og Balthasar Christensens. Jeg gjentager: det er den ulyksalige Andræske Fornemhed, der endnu gjør sig gjældende.

De mener altsaa virkelig, at man maa være ængstelig ved at give Slesvig Skattebevilgningsret under en fri Valglov? Saa maa jeg sige, at jeg er bleven meget skuffet. Det har altid hos mig været en bestemt Mening, som mangfoldige Udtalelser af Andre have bestyrket, at en almindelig Valglov maatte give de Danske Majoritet i Stænderforsamlingen. Jeg anseer det som ganske overordentlig sørgeligt, at det ikke er saaledes, thi hvor er da Muligheden for at faae en dansk Majoritet? Jeg vil haabe, at De her seer Sagen mere ugunstig, end den er. Tænk blot paa, hvad man kan gjøre ved en for danske Valg heldig Inddeling i Valgdistricter. Tænk blot paa, hvad De selv har udrettet ved Valgene til Rigsraadet.

Rudolf har været en 14 Dagstid ovre hos mig. Han har faaet Ministeriets Understøttelse til Udgivelse af en Haandbog for Politiebedsmænd, hvori blandt andet skal optages en Fortegnelse over samtlige straffede og hvor og hvortidt straffede Forbrydere i Hertugdømmet Slesvig. Det er et Arbeide, som samtlige Politiebedsmænd gjerne see udført, da det sparer en Masse Skriveri. Rudolf har selvfølgelig megen Tid til sin Raadighed, og det er ham derfor saare

velkomment at faae et saadant større Arbeide. Der hører en ganske overordentlig Nøjagtighed til at udføre det, og jeg troer, at det ret er noget for Rudolf at rode med².

Apropos, han fortalte mig, at den i Russels Note omtalte Raynals³ ogsaa havde været i Rudolfs Herred, men Rudolf sendte øieblikkelig 2 Gensdarmer ud for at undersøge hans Papirer, og dersom de ikke fandtes i fuldstændig Orden at indbringe ham som Arrestant til Slesvig. Kammerherre Holstein blev ganske frygtelig forfærdet og bad Rudolf takke sin Gud, at Raynals var langt bort[e], da Gensdarmerne kom. Jeg troer imidlertid, at det havde være[t] rigtigere, om alle Embedsmænd havde haft et vaagent Øie med en saadan Spion og sparet Landet for den Forhaanelse, at saadan et Bæst, som jeg hører, denne Fyr er, skal være Dommer i en Sag, hvorom han ikke veed mere end en Stud og saaledes bringe Skam og Haan over Danmark.

Jeg skal endnu kun bringe Dem de hjerteligste Ønsker for det nye Aar. Ingen kan varmere end jeg ønske, at det maatte gjengive Dem Deres gamle fulde Kraft. Slesvig vil endnu i mange Aar trænge til Deres Kræfter. Derfor maa De have dem tilbage helt og holdne.

Min Kone, Mathilde og hele min Omgivelse beder mig bringe Dem Hilsner. Jeg beder Dem hilse Deres Kone ret meget fra mig, ligeledes Jens, som det glæder mig inderligt at høre gaær hurtig frem i sine Studier. Hils Schroeters. Lev vel.

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 1862 19/12 fandt der en heftig debat sted i Folketinget som følge af et ændringsforslag til finansloven, der blev fremsat af Balthazar Christensen og støttet af H. R. Carlsen, Gl. Køgegård.

2 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1863 7/1.

3 En engelsk vicekonsul H. Th. A. Rainals, søn af en tidligere engelsk generalkonsul og født i København,

en mand, der en tid havde taget borgerskab i Helsingør som skibsklærer og kommissionær, blev i 1861 benyttet af det britiske udenrigsministerium som spion i Sydslesvig. Han affattede en beretning om de politiske tilstande, der væsentligt byggede på udtalelser af danskfjendtlige personer. Lord Russell fandt denne beretning »meget interessant«.

H. R. HIORT-LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 7/1.

Kjære Skau!

Slesvig, 7. Jan. 1863.

Af »Dannevirke« seer jeg idag til min Bedrøvelse, at Deres gamle Fader er død¹.

Det var altsaa atter en af den gamle, ægte Stamme, der gik bort, dog lykkeligere end de fleste, idet han har efterladt sig en Stamme, der har lyst og altid vil lyse klart for Slesvigerne som Forbillede paa, hvad de skulde være. Hvem der gaaer bort med en saadan Bevidsthed, maa døe lykkelig, tilmed naar man som Deres Fader i hele Livet ved kun at have gjort sin Pligt og sommetider lidt til.

Efter Deres Anmeldelse i »Dannevirke« antager jeg, at Dødsfaldet maa være kommet Dem aldeles overraskende², og jeg ved heller ikke at erindre mig, at Deres Fader nogensinde har været svagelig. Dog i den Alder, som han opnaede, venter Døden sjældent længe.

Det var i første Øieblik forunderligt for mig at tænke, at De, der staaer i Deres fulde Manddom, først nu mister Deres Fader, medens jeg nu snart i tyve Aar har været faderløs³ og aldrig kjendt faderlige Raad og Formaninger end dem, mine Pleieforældre⁴ og da navnlig De, kjære Skau, have givet mig. Jeg kan derfor ikke forstaae den Tomhed, De nu maa føle, men ligefuldt forstaae, at De maa være bedrøvet, og derfor er det, at jeg skriver til Dem, ikke forat trøste Dem, thi det forstaaer og formaaer jeg ikke, men forat bevidne Dem min hjerteligste Deltagelse i Deres Sorg.

Af Deres Brev til Sophie, der nu atter har forladt os, saae jeg, at De var aldeles uvidende om vor lille Helenes Fødsel⁵. At jeg ikke har meldt Dem den, vil De nok undskylde mig, naar jeg siger, at jeg bad min Svoger Møller om strax at underrette Dem derom. Dog jeg burde bedre have husket paa hans Uefterrettelighed i slige Sager og maa derfor bede Dem tilgive mig, at jeg ikke skrev til Dem selv, og bringe en lignende Undskyldning til Morbroder, som Møller formodentlig ogsaa har undladt at melde det.

Medens jeg var i Kjøbenhavn, havde min Kone en slem Skræk over lille Helene, der blev voldsomt angreben af Kighoste og vistnok var Døden nær, hvorefter min Kone strax lod hende døbe. Jeg ilede strax tilbage hertil og fandt gudskelov Alt vel, og saaledes er det endnu.

Frits skrev ogsaa forleden, at De selv var bedre tilfreds med Deres Sundhed i den senere Tid, hvilken Efterretning glædede mig meget. Jeg haaber, at dette Brev maa træffe Dem vel, og at Deres Faders Dødsfald ikke maa tage formeget paa Dem.

I denne Tid har jeg iøvrigt meget travlt med min Forbryderliste⁶, hvis Udgivelse jeg med megen Møie fik sikkert hos Wolfhagen, da Appellationsretten forunderlig nok havde fraraadet at understøt-

te min Plan med Pengemidler. Dog de høie Herrer have maaske faaet min Bemærkning – i min Ansøgning – om, at deres halvjaarlige Fortegnelser ikke vare meget værd, i Vrangstruben. Ved en saadan Leilighed er det godt at staae paa en god Fod med Vedel, som har vist sig meget flink og forekommende imod mig i denne Sag. Han har lovet mig at kjøbe 100 Expl. til Gensdarmeriet, og derved er Udgivelsen sikkret. Det vil nu blot komme an paa, hvorvidt jeg kan faae behørig Assistance af mine Colleger, thi uden den bliver det hele naturligvis mangelfuldt.

Min Plan om en Polititidende fælleds for Kongeriget og Slesvig gik derimod i Lyset, da Bræstrup ikke vil have noget med Slesvig at gjøre, og at udgive en separat for Slesvig har jeg for mange Betænkeligheder ved, da det saa kun bliver et slesvig-holstensk Blad, idet Holstenerne naturligvis vilde sende mig alle deres Stikbreve, som jeg ikke kunde nægte at modtage.

Med en venlig Hilsen fra min Kone og de bedste Ønsker om at glædeligt nyt Aar for Dem og alle Deres er jeg

Deres hengivne
Hiort-Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 »Dannevirke« 1863 3/1, 5/1, dødsannonce, underskrevet af Laurids Skau. En meget smuk omtale af den hedengangne findes i »Dannevirke« 1863 10/1, dagen efter hans begravelse.

2 Det nævnes i annoncen, at Jens Lauridsen Skau døde efter et døgnssygeleje.

Endnu i august havde han besøgt Schroeter, jvf. Schroeter til Skau 1862 13/8: »Din Fader og Peter [d.e. Peder Skau, Bukshave] var hos mig forleden Aften. Det er længe siden, jeg har seet den Gammele saa rask og liflig. Anne [Schroeters datter] spillede Fortepiano for ham, og det lod til, at han kunde bruge god Musik. Men da Klokken slog 10, da vilde han hjem, og derved fik jeg en lille Snyder, idet han, efter at jeg

havde beedt ham sidde lidt endnu, sagde han: »Nu er det miin Tid, og Du og Laus [d.e. Laurids Skau] havde gjort klogere i at holde dette Klokkeslet før. Nu er i vel bleven saa kloge!« (KB. NKS 1727).

3 Peter Hiort Lorenzen døde 1845 17/3.

4 I oktober 1843 kom de to brødre til Sorø Akademi, hvor deres farbroder Carl Lorenzen var adjunkt.

5 Født i Slesvig 1862 17/11, gift 1891 med overlæge Henrik Gottschalk.

6 En fortegnelse over straffede personer i hertugdømmet Slesvig med vedføjelse af alle deres straffe. Hiort-Lorenzen nævner i sine erindringer (s. 33), at de preussiske embedsmænd senere bad ham om eksemplarer af denne fortegnelse.

Mariegaard, den 19de Februar 1863.

Det er reent gaaet ud af min Hukommelse, naar jeg skrev sidst til Dig, kjære Fritz!, men saameget veed jeg dog nok, at det er saa længe siden, at jeg neppe resikerer at blive trættende, naar jeg nu atter lader nogle Linier løbe af Stabelen. Uagtet det er urimeligt af mig at klage over Mangel paa Tid, da jeg saagodtsom aldrig gaaer ud, undtagen i godt Veir en Timestid midt paa Dagen, har jeg dog altid fuldt op at sysle med, saa Tiden sjelden bliver mig lang, og jeg altsaa ikke af den Grund behøver at tye til Brevskrivning for at slaae Tiden ihjel. Derhos har jeg da ogsaa i den senere Tid haft mange private Anliggender at ordne, thi om jeg end er meget stærkere og har godt Haab om at kunne bevare Livet en Række Aar endnu, saa hører jeg dog til den Art Mennesker, der sætter Priis paa at have Sagerne saaledes ordnede, at man ikke – hvis Monsieur »Død« pludselig skulde overraske mig – skal kunne sige om mig, at jeg er deserteret fra knuddrede private Anliggender, men at de tvertimod ere saa ordnede og klare, at man ikke efter min Død skal kalde mig en Klodrian.

Til den Ende har jeg nu af offentlige Midler erholdt et i 25 Aar uopsigeligt Prioritetslaan¹ til 4 prC., der vil være at udbetale mig 1. Mai d[ette] A[ar], hvormed jeg da dækker al Gjæld. Jeg har derhos Ret til at afdrage 500 rd. aarlig paa Laanet, indtil det er nedbragt til 35.000 rd., som derefter kan blive staaende som fast Prioritet i Eiendommen. Ved dette Arrangement ansee Alle min Eiendom for 10.000 rd. mere værd i Handel og Vandel, end ellers vilde være Tilfældet. Den er ved retlig Taxation ansat til en Værdie af 78.300 rd. i Handel og Vandel, og før det ommeldte Pengelaan blev endelig afsluttet, og den forrenter beviisligen for Tiden 84.000 rd.

Gaarden kan saaledes overtages af Een, der ikke eier 4 sk., hvis jeg pludselig skulde døe. Laanets Størrelse er 45.000 rd., og naar Gaardens Værd blot regnes til 78.000 rd., og mit Indboe er assureret af uvildige Mænd til 5.000 rd., bliver min virkelige Formue altsaa circa 38.000 rd., hvilket formeentlig ikke er saa daarlig skuldret, da jeg kun havde 800 rd. Crt. at begynde med i Aaret 1836. Derhos har jeg anvendt over 7.000 rd. paa Drengene, af hvilke No. 2 [Jens] i Løbet af Aaret vistnok tager Slesvigsk Embedsexamen, medens No. 3, Knud, om faa Dage afreiser til Skotland, hvor han hos og i en

stor Farmers Familie skal forblive et Aars Tid. Peter kjender Du jo; han kan snart hjælpe sig selv.

Skulde jeg altsaa imod Forhaabning pille af, forekommer det mig dog, at mine Dreng, saavel som den øvrige Verden, skulde være nødsagede til at indrømme mig idetmindste den Roes, at jeg ikke har sovet mit Liv bort. Muligviis tør det vel ogsaa kunne siges, at jeg ved mit offentlige Liv har reist min egen Bautasteen, saa mine Børn ikke behøver at anstrenge dem for at sikkre mit Minde mod Forglemmelsen.

Dette var nu en lang Præk om mig selv tvertimod alle Smagsregler, der vistnok byde, at man kun bør tale lidt og altid tilsidst om sig selv. Det er altsaa ikke Dumhed, naar jeg seiler imod Smagsstrømmen. Men deels har jeg jo ikke meget herovre at fortælle den, der lever i Statens Centrum, Hovedstaden, deels tør jeg vel ogsaa regne paa en Art familiær Deeltagelse i private Anliggender, der gjør min lange Snak tilgivelig, hvor den under andre Omstændigheder ikke vilde være det; deels endelig vilde jeg ogsaa nok tydeliggjøre Dig, at jeg agter at betale de 1.000 rd. prompte, og at jeg har saamegen Vished, som menneskelige Forhold kunne give, for ogsaa *at kunne* præstere. – Lidt har jeg forresten endnu at sige om mig selv, men dette skal dog bie til Slutningen.

Din Onkel Schröeter med ganske Huus har det godt, men nu har han funden paa en ny Spekulation, som dog heldigviis er eet af de klogeste og bedst beregnede Indfald, han endnu har havt, naar han blot kan komme over den første Svie. Den Extragjæld paa 3.000 rd., som siden Pengekrisen har piint ham, er nu endelig betalt. Jeg har den 1ste i hver Maaned affordret ham 200 rd., og paa denne Maade er den afdraget. Pengene gjorde jeg frugtbringende i Sparekassen.

Du veed, at han eier en umaadelig Vandkraft og ved Siden deraf en udmærket Veirmølle. Halvparten af Vandkraften i Forbindelse med Veirmøllen er meer end tilstrækkelig til at formale det Korn, der kræves formalet, naar han ikke vil male til Udførsel, og dette kan han ikke give sig af med, da dertil udfordres mindst 80.000 til 100.000 rd. Driftskapital, naar det skal forslaae noget. Bagerne ere vænnede til en urimelig lang Kredit, medens Hveden maae betales contant. Dette fordrer altsaa enorme Pengekræfter, som Schröeter ikke *kan* og efter Omstændighederne heller ikke *bør* disponere over, selv om han kunde faae dem. Paa den anden Side er det jo ærger-

ligt at lade Frislusen bestandig løbe, thi dette er jo i Grunden rede Penge. Denne Betragtning har bragt ham til at paabegynde Anlæg af *et Træliberi* ligesom Weber paa Christiansdal². Fabrikatet kan i Regelen sælges mod contant Betaling til Papirmøllerne, og Fortjænten er meget betydelig. Weber har et Nettoprovenüe af 25-26 rd. daglig, og dog er Transporten af baade Træ og Fabrikat meget betydelig, medens dette falder tildeels bort for Schröeters Vedkommende, der boer lige ved Fjorden.

Pladsen og Vandhjulet er tilstede ind til den saakaldte Stampe-mølle, og hele Anlægget vil neppe koste 1.000 rd. Han har nemlig alt Træmateriale liggende i tør Tilstand.

Det indrettes foreløbigt kun til een Steen, men kan fordopples uden Vanskelighed, naar Forsøget lykkes. Dette sidste har jeg maa-skee forarsaget, idet jeg ikke vilde, at han skulde løbe nogen synderlig Risico. »Forsigtighed er en Borgermesterdyd«.

Anlægget er saaledes let overkommeligt for ham, men *først da* kommer den egentlige Knibe, nemlig Driftskapitalen. Om han ogsaa kun sliber et Par Favne Bøgetræ daglig, er dette dog strax circa 20 rd. daglig til Raamateriale, og dette maae kjøbes forud paa de store Skovauktioner, medens han maae calculere paa 3 Maaneders Venten efter Betaling for Fabrikatet.

Efter en Calculation, som jeg paa egen Haand har gjort, vil der egentlig behøves circa 6.000 rd. til Driftskapital, men hvorledes skal man skaffe ham dem? Han kan nok betale 5 prC. Rente og afdrage 200 rd. maanedlig paa samme Maade, som jeg fik ordnet Afbetalingen paa hans Gjæld fra Pengekrisen, idet jeg paatog mig at være Mellemand og krævede uden Lempelse Pengene den første i hver Maaned og derpaa satte dem i Sparekassen. Jeg havde dennegang megen Lyst til at bidrage til at sætte ham i Trit, men den Kilde, hvoraf jeg sidste Gang skaffede ham de 3.000 rd., der nu ere betalte, kan ikke dennegang bruges, fordi der er disponeret idetmindste i et Aar over alle Midler, hvortil jeg selv har været Vidne. Nu har Schröeter givet Salicath Fuldmagt til at forsøge at skaffe ham disse Penge³, men jeg stoler ikke ret paa dette. Jeg er jo vant til at manøvrere selv. Skulde Du nu kunne hitte paa een eller anden Udvei, da forsøm ikke at skrive mig til derom, thi ved nærværende Leilighed er hans Spekulation rigtig efter mit ringe Begreb, medens jeg langt-fra altid gjør Din Onkel denne Indrømmelse.

Idag har Lægen atter foretaget en Generalundersøgelse af mit

Bryst, men ikke forefunden den ringeste Feil eller Svækkelse. Lungerne vedblive at holde sig friske og uangrebne, tiltrods for den ofte voldsomme, næsten krampagtige Hoste, hvoraf jeg hyppig lider, men som udelukkende synes at have fæstet Bo i Struben og Respirationsorganerne. Det er saaledes en besynderlig Sygdom, hvoraf jeg lider. Appetitten er fortræffelig, og Kræfterne tiltage, ligeledes bedrer Udseendet sig, om end langsomt, saa dog stadigt og sikkert. Stemmen vil derimod ikke blive rigtig klar, og en vis Stakaandethed er ligeledes vedholdende. Mærkeligt nok generer Tobakken mig slet ikke. Jeg kan endog uden at hoste deraf sidde i den stærkeste Røg og selv ryge med. Jeg agter ogsaa at give Møde i Rigsraadet, naar dette bliver indkaldt. Kan jeg end ikke tale synderligt, saa kan jeg dog stemme, og forresten – spise gule Ærter og Flæsk! Dette kan Du fortælle Din Kone og Sophie, som formodentlig ville blive saare opbyggede ved denne vigtige Efterretning. Det er snurrigt nok, at Regjeringen ikke lader sig forlyde angaaende Tiden for Rigsraadets Indkaldelse. Jeg har i de sidste 8 Dage havt Privatbrev baade fra Orla Lehmann⁴ og fra Volfhagen, men ingen af dem berøre Rigsraadets Indkaldelse, medens den Førstnævnte ellers afhandler visse politiske Spørgsmaal med mig. Du vil formodentlig erkjende, at jeg endog med Papir er öekonomisk, siden jeg har benyttet alle Hjørner og Kanter. Nu lakker det da ogsaa ad Enden, og der er neppe mere Plads end fornødent for at bede Dig hilse Dit ganske Huus og Din Svigerfaders [E. Muus] med, de kjære Pigebørn mindst af Alle at forglemme. Seer Du Peter, som jeg i sidste Brev gav en Portion Grovheder, da hils ham.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1863 25/1.

2 Smlgn. Fiedler til Skau 1863 8/2: »Theob[ald] Weber kom til mig for en Time siden og fortalte, at hans Broder Sivard iaftes havde meldt ham, at Schroeter havde forespurgt, om han havde Noget imod, at han anlagde Træsliberi ved Slotsvandmøllen, hvilket faldt noget gaadefuldt. [Theobald Weber ønskede, at Skau diskret skulde undersøge sagen]. Jeg vil i Din Erindring gjenkalde vores Samtale ned ad Gaden sidste Efter-

aar med Drevsen og Godske Nielsen, hvoraf vi syntes at ville slutte, at Drevsen havde Noget isinde med Slotsvandmøllen« (KB. NKS 1727).

3 Om forholdet til Salicath, se: Skau til Fiedler 1863 23/2: »Vore fælles Forretninger i Laanesager have iøvrigt i denne Tid næsten bragt mig i Forlegenhed, saa jeg muligviis behøver Din Qvittering for de modtagne Honorarer«. Heuckendorffs fuldmægtig havde taget gebyr for at skrive ansøgninger, Skau havde gjort Heu-

ckendorff opmærksom på dette for flere år siden, og nu blev Skaus skriver beskyldt for det samme. Salicath havde muligvis rejst sagen i forbitrelse over, at de bedste lånesager gik hans

nåse forbi. Nu bedes Fiedler give kvittering for, at det er ham, der har modtaget honorarerne (RA. Fiedlers arkiv).

4 Se: Skau Kbh, s. 215–216.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 23/2–25/2.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 23. Febr. 1863.

Skjøndt jeg saa jevnlig gennem Peter er bleven beroliget med Hensyn til Deres Befindende, har jeg dog havt en stor Glæde af ifor-gaars fra Dem selv at faae Bekræftelse paa, at Sygdommen ikke har forværret sig. Jeg kan jo ikke nægte, at jeg frygtede for, at Vinterkulden skulde have været Dem slem, men Gud skee Lov, alt er gaaet godt, og vi ville allerede begynde at glæde os til at see Dem her i Byen til Rigsraadet, som vel ikke bliver indkaldt før i April, hvilket da ogsaa vilde være det Bedste for Dem.

Det er aldeles hebraisk for mig, hvorledes hele Maskineriet, som kjører fast i Itzehoe i det slesvigholstenske Morads, skal komme i Gang igjen¹. Naar Monarkiets Kassebeholdning er opbrugt, og Ministeriet ikke tør bruge den kongelige Resolution, som blev givet ifjor Efteraar om, at Holstens Bidrag bestemmes af Kongen uden Stændernes Medvirkning, saa veed jeg virkelig ikke, hvorledes Maskineriet skal kunne gaae. Kongeriget og Slesvig bevilger kun sin Kvotadel, Holstens maa jo skaffes tilveje. Jeg veed næsten ingen anden end Bismark, der kan løse den Knude. Ja, det er højt Spil, Forsamlingen spiller i Itzeho. Man maa jo næsten spørge som Bargum i sin Tid: »Wollen Sie Aufruhr, meine Herren?»

Rudolf skriver, at hele Sydslesvig er i en utaalelig Spænding. Embedsmændene blive controlerede og angivne, som om det var Forbrydere, ja, Rudolf siger, at hvem der er ængstlig, tør knap mere rise en Dreng. Det bliver strax en Lidelseshistorie, som kommer paa alle tyske Lirekasser.

R[udolf] har meget travelt med et Criminalhistorisk Arbeide², som han skriver med Ministeriets Understøttelse. Det er meget godt, at han har dygtig at bestille, thi Embedet er saa lille, at han med 2 Timers Arbeide expederer det Hele.

Den Idee, De omtaler i Deres Brev, at Onkel Otto skulde benytte en Del af sin overflødige Vandkraft til at drive et Træsliberi, forekommer mig særdeles tiltalende. Hele Risicoen er jo kun en An-

lægscapital paa 1.000 Rdl. og forudsat, at Afsætningen kan sikkert, maa det jo kunne blive et særdeles indbringende Foretagende. Jeg skal ogsaa ganske vist, dersom jeg kan hitte paa en eller anden Vej, hvorfra den fornødne Driftscapital kunde skaffes ham, ikke forsømme at skrive Dem til derom. Det eneste Sted, jeg kunde tænke mig nu, var hos Sophie og Mathilde, men deres Capital er, som De veed, sat fast og skal være det efter Fru Muus's Ønske.

D. 25. Febr.

Mit Brev er bleven liggende et Par Dage i Anledning af, at Salicath flere Gange forgjæves har søgt mig, og jeg nok kunde vide, at det var i Anledning af Møllerens [Schroeters] Affairer³. Endelig imorges har jeg truffet ham, og jeg har lovet at tale med Muus om Møllerens Affairer, men tillige sagt ham, at jeg efter tidligere Udtalelser er temmelig vis paa, at der hos ham ikke vil være at faae de fornødne Capitaler. Salicath vil medbringe Svaret. Sig Mølleren, at jeg gjør for ham, hvad jeg kan i denne Anledning, men at jeg ikke har megen Tillid til Udfaldet.

Nu kom Deres Depesche med Lykønskningen. Tusind Tak. Det var virkelig altfor meget. Bring Deres Kone min og vor alles Gratulation. Jeg er ophængt fra Morgen til Aften med at være Examens-censor ved Højskolen. Derfor undskyld Hastværket. Med mange Hilsner og de bedste Ønsker til Deres Sundhed.

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

KB. NKS 1727.

1 Den holstenske Stænderforsamling krævede, at alle lovforslag, der tilgik Rigsrådet, ogsaa skulde forelægges de holstenske Stænder.	2 Se: Hiort-Lorenzen til Skau 1863 7/1, note 6.	3 Se foranstående brev.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 18/3.

Kjære Skau.

Kjøbenhavn, den 18. Marts 1863.

Deres Anmodning om at yde den unge Trabolt min Assistance til at blive antaget som Guideaspirant skal jeg med Glæde opfylde. Det, hvorpaa det væsentligst vil komme an, er, at han 1. er godt anbefalet af Regimentet, og 2. har Anlæg for Tegning. Samtlige Ansøgninger blive sendte fra Krigsministeriet til Erklæring af Direkteuren for den topografiske Tjeneste, og dennes Indstilling følges. Naar de komme der, skal jeg nok bede Direkteuren om at have sin Opmærksomhed henvendt paa Trabolt, og jeg tvivler ikke om, at det vil lyk-

kes ham at blive antaget, dersom han har de ovennævnte Kvalificationer.

Igaaraftes afholdtes i Casino et politisk Møde for at forberede en Udtalelse af Folkevillien om at faae Holsten udsondret¹, selv om store Offre skulle bringes. Man vil over hele Landet faae afholdt Forsamlinger, hvor en energisk Udtalelse i denne Retning skal vedtages. Jeg seer nu rigtignok hellere, at Ministeriet benyttede netop dette Øieblik uden at afvente yderligere Udtalelser af Folket, hvis Villie de 40.000s Adresse fuldelig har udtalt til at avancere. Er det sandt, at Sverrig har tilbudt at stille et Corps paa 40.000 Mand paa Frankrigs Side, er der efter min Mening ikke andet at gjøre for os end at tilbyde 30.000. Sverrig har Lyst til at spille Sardinien's Rolle, men vil vi undgaae Neapels, maa vi tage Parti.

Det glæder mig ganske særdeles, at De er saa langt fremme med Faders Biografi², og jeg takker Dem meget, fordi De vil lade mig læse Manuscriptet. Et mageløst stort Arbeide maa det have været at pløje den Masse utydelige Breve igjennem, at rode i alle disse utallige Aviser.

Sygdommen har ikke gjort noget Skaar i Deres Arbeidsdygtighed, kan jeg da Gud skee Lov mærke, og jeg seer da ogsaa, at De venter at give Møde til Rigsraadet³. Vi glæde os alle ganske overordentligt til at leve lidt sammen med Dem igjen. Det er jo heldigt, at Mødet ikke bliver før heni April Maaned, saa kunne vi da vente, at det milde Vejr er begyndt.

Sophie er ovre hos Grosserer Bock paa Klippen. Hans Kone er en Frøken Hvidt, som Sophie imellem besøger. Jeg haaber at see Peter her paa Onsdag, da vi skulle have en lille Dands her.

Min Kone og Mathilde sende Dem mange Hilsner, og jeg beder Dem hilse Deres Kone og Møllerens [Schroeters] mange Gange.

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Man vedtog følgende resolution: 1. Efter Tysklands optræden er en helstatsforfatning en umulighed. 2. Det konstitutionelle bånd mellem Danmark og Slesvig bør bevares. 3. Hol-

sten bør udsondres.

2 Se: Skau til sønnen Peter 1863 22/3.

3 Rigsrådet skulde træde sammen 1863 22/4.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 19/7.

Kjære Skau.

Blangstedgaard pr. Odense, d. 19. Juli 1863.

Det var da et stort Slag, Slesvigholstenerne slog i Fredags i Stænderforsamlingen¹. Vi havde endnu kun faaet de korte Telegrafefterretninger, men de ere jo tilstrækkelige til at see, at der forestaaer overordentlige Begivenheder. Suppleanterne have naturligvis Ordre til ligeledes at nedlægge deres Mandat og hvad saa? Der staaer jo intet i den slesvigske Forfatning om, at Halvdelen af Medlemmerne skulle være tilstede for at fatte en Beslutning, altsaa maa de 19 Medlemmer kunne fatte en gyldig Beslutning.

Der er en vid Mark for politiske Speculationer, men det er vel det Fornuftigste ikke at nære sangvinske Forhaabninger. Jeg vil blot haabe, at De maa være ved Deres gamle Kraft, at De maa være istand til at faae det mest Mulige ud af denne Minoritetens uforudsete nye Situation.

Jeg har ikke kunnet see, om Provst Otzen selv er mødt²; ellers vil Minoriteten jo muligvis kunne drives op til 20, det var jo et stort Fremskridt. Til Halvdelen bliver det vel ikke muligt at arbejde sig op, da alle Suppleanter ere Slesvigholstenerne af reneste Vand³.

Jeg haaber, at Peter har opnaaet sit Ønske at komme over til Flensborg som Secretair ved Stænderforsamlingen⁴. Jeg lever herude paa Landet i uskyldig Uvidenhed om, hvad der foregaaer i Verden. Fortiden boer jeg 1 Mil fra Odense paa Blangstedgaard, hvor jeg har lejet en Leilighed til min Familie. Min Kone er hos mig, og Mathilde, som fortiden er i Jylland, venter jeg hver Dag herved. Sophie er hos Rudolf i Slesvig og agter nok at rejse hjem over Haderslev.

Det er næsten ubeskedent i denne Tid, hvor De naturligvis har fuldt op at bestille, at bede Dem om at skrive mig et Par Ord til, men jeg beder Dem blot om at lade mig vide (dersom De selv har for meget om Ørene, da bede Peter derom), hvorledes De har det. Der er gaaet saa lang Tid, siden jeg har skrevet Dem til, at jeg længes meget efter at høre lidt om Dem. Naar man lever et saa ensformigt Liv som jeg, taber man Lysten til at besvære andre med Breve. De maa tage til Takke med disse kjedelige Linier.

Har De faaet noget skrevet paa Faders Biografi?

Nu seer jeg, at »Dagbladet« beretter, at der maa være 33 Medlemmer tilstede for at fatte en gyldig Beslutning⁵. Kan det være rigtig?

Min Kone sender mange Hilsner.

Deres hengivne
F. Lorenzen.

Hils Peter.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 De slesvigholstenske deputerede besværede sig over valget i Tønder, og da deres klager afvistes, forlod samtlige 24 salen. Se: Skau til Lorenzen 1863 21/7–22/7.	3 Af 16 indkaldte suppleanter mødte der kun 3.
2 På grund af tyskernes udvandring af Stænder-salen kunde der ikke vælges en præsident.	4 Dette blev ikke til noget på grund af situationen, se: Skau til Lorenzen 1863 22/7.
	5 Der kom et kgl. reskript om at slutte samlingen.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1863 21/7–22/7.

Flensborg, 21. Juli 1863.

Dit venlige Brev modtog jeg i Morges, og det er mig let forklarligt, at Du ønsker Oplysninger. Med et Par Ord skal jeg derfor meddele, at Tydskernes Færd rimeligviis er en Overilelse; Bomben er sprunget for tidlig. At man vilde forsøge at stemme Nogle ud af Forsamlingen, for derved at svække den stærke Minoritet, vidste vi meget vel, og naar de Herrer havde begyndt med Godske Nielsen, vilde det med ham være lykkedes for dem, fordi Commissarius ikke kunde have nægtet at lade komme under Afstemning, om hans personlige Qualificationer vare af den Natur, at han kunde forblive i Salen. Han har nemlig været under Tiltale, som af Oversagføreren i sit Indlæg blev givet en criminel Karakter, og skjøndt han blot blev dømt for Overtrædelse af Trykkefriheden, og vi let kunne bevise, at han i og for sig ikke kunde betegnes som derved at have faaet et plettet Rygte, vilde dette jo ikke have hjulpet, naar Majoriteten forud var enig om at stemme ham ud.

Men nu begik man den Dumhed at angribe Valget i Tønder eller rettere *Valgbestyrelsen*, men da Forordningen udtrykkelig siger, at selv om Feil fra dennes Side bevises, vil dette dog ikke kunne ophæve det stedfundne Valg, kunde Commissarius selvfølgelig ikke lade Valgets Gyldighed blive Gjenstand for Afstemning. De Herrer løbe saaledes deres Vei uden lovlig Hjemmel.

Der har nu været Uenighed tilstede mellem Commissarius [Kra-

nold] og vi 19 Deputerede paa den ene Side og Ministeriet paa den anden. Det sidste vil opløse Forsamlingen, medens vi fordre Suppleanternes øieblikkelige Indkaldelse, som Loven foreskriver. Vi ville ikke slippe den lovlige Grund, og vi fordre ethvert lovligt og forfatningsmæssigt Middel benyttet for at give fuld Føie og Berettigelse til under givne Omstændigheder at octroiere en anden Forfatning eller ad lignende Vei at komme ud af vor nuværende Tilstand. Men Beviset for, at det er umuligt at regjere med en Forsamling, der vælges efter den nuværende Lov, maae da fremfor Alt være ført, og dette er ikke Tilfældet, forinden Suppleanterne ogsaa have været indkaldte. Ad telegraphisk Vei have vi nu i et Par Dage discuteret dette Spørgsmaal, og endnu er der ingen Orden indløbet til Commissarius [Kranold].

Ministeriet er rimeligviis bange for Minoriteten, navnlig for, at vi skulde udstæde en Erklæring, hvori vi antyde, at Regjeringen fjerner sig fra Forfatningen ved ikke at indkalde Suppleanterne. Og dette kunde for Ministeriet let blive en farlig Spøg.

Dette skal jeg nu nok forhindre, saa at Regjeringen ikke brækker Halsen paa Minoriteten, thi jeg har ganske godt Tøilerne paa mine Collegaer. Jeg har i dette Øieblik nedskreven Momenterne til en Slutningstale, hvori jeg vil præcisere de modsatte Partiers Stilling: »Ulovlighed contra Lovlighed« og dænge vore Modstandere tilgavns til, hvilken Udtalelse er beregnet paa, at alle de øvrige Herrer skulle reise sig og tiltræde min Udtalelse. Vi faae nu at see, hvorledes det gaaer. Bliver Suppleanterne indkaldte, er der jo Tid tilbage, og vi opsætte da ethvert Skridt til Slutningen. Suppleanterne møde formodentlig ikke, da der kun er 16 tilbage, som altsaa kom i Minoritet imod de 19, der ere Loyale. Provst Otzen er forbleven hos os og gjør Pligt. Han synes at slutte sig til mig, der naturligviis passer paa ham og ikke mindre paa hans Frue, der synes at føre Herredømmet.

Paa Din Faders Liv har jeg skreven næsten ligesaameget til som det, Du allerede har læst. Kan jeg sende Dig Manuscriptet til Blangstedgaard? Der er især eet Hefte, som det er mig magtpaaliggende, at Du læser¹. Jeg er færdig med 1843 og har begyndt paa 1844, hvor der blot er den korte Periode i Marts, April og Mai, da de danske Deputerede nedlagte deres Mandater, som kræver en omhyggelig Behandling. Resten vil jeg snart kunne blive færdig med. Trykningen begynder ikke før Septbr., saa at første Deel kan udkomme i Octbr.

Jeg har ikke Tid til Mere idag, thi alle Mennesker løbe mig paa

Døren og spille mig megen Tid. Hosten plager mig noget, men ellers er jeg rask, kan ogsaa nok tale taaleligt. Lev vel! Hils Din Kone fra

Din heng[ivne] Laurids Skau.

22/7 63.

Det blev for silde at afsende hosfølgende lille Brev igaar. Jeg tilføier desaaarsag endnu et Par Linier, skjøndt intet Nyt er passeret.

Peter er her ikke, da vi traf den Aftale med ham, at vi skulde telegraphere efter ham, naar Præsidenten var valgt, og denne havde erklæret at ville have ham. Det er nemlig Præsidenten, som antager Forsamlingens Sekretærer og ikke Commissarius. Det var iøvrigt afgjort med Provst Otzen, at jeg strax skulde telegraphere efter Peter, saasnart han var valgt til Præsident, som vi forudsaae, han vilde blive, da Tydskernes Parti ikke taalte at miste Nogen, naar de skulde bibeholde Majoriteten og derfor vilde have stemt paa Otzen. Vi kom jo nu ikke saavidt, at vi fik en Præsident valgt, og følgelig kunde heller ingen Sekretærer antages. Jeg er nu glad ved, at han ikke gjorde en forgjæves Reise, der vilde have kostet ham en Deel, og derhos vilde jo Opholdet her [have] revet mange Penge med sig, da det er [et] dyrt Sted at boe. Der kunde nemlig ikke anvises Diæter, før han var antaget, og dette kunde jo kuns skee af Præsidenten.

Jeg kan saaledes ikke følge Din Anviisning og bruge Peter til Sekretær, men maae hjælpe mig ved egen Dulighed!

Det seer besynderligt ud, at »Berlings Tidende« i Mandags meente, at vor Forsamling skulde opløses denne Dag, medens vi nu har Onsdag, og det dog ikke er skeet endnu. Aarsagen hertil er, at Opløsningen var besluttet i Ministerraadet, men at man nok er bleven bange for vore tordnende Depescher. Vi vente nu idag den endelige Resolution.

Farvel!

Din heng[ivne]

L. Skau.

Herr

Capt[ain] F. Lorenzen!

KB. NKS 1725.

1 En udateret brevstump handler vistnok om det ømtålelige forhold mellem Laurids Skau og Peter Hiort Loren-

zen i 1844: »... denne piinlige Historie, vil Du vistnok finde rigtig, og at jeg med Smidighed og kjærlig

Haand har listet mig udenom denne Skyggeside, hvis Ophavsmand jeg godt husker var Koch og *ham alene*, faaer jeg at tage paa min historiske Samvittighed. Jeg har den Forpligtelse, at jeg ikke maae skrive noget, som *ikke er sandt*, men jeg har ingenlunde lovet eller forpligtet mig til at fortælle Alt, hvad jeg veed, selv om det er Sandhed. I nærværende Tilfælde har jeg foretrukken at tie.

Sophie har under hendes Ophold herovre læst hele Manuscriptet og lod til at være meget fornøiet dermed.

Jeg sender ikke blot Slutningsheftet, men ogsaa det næstgaaende, da jeg ikke ret husker, om Du har havt dette.

Da jeg neppe bliver længere hjemme end til den 22de d[enne] M[aa-ned], er Du maaskee saa god at læse det strax og atter tilbagesende det i Løbet af en 8 Dage. Du har da læst Alt, og jeg har saaledes holdt mit Ord »ikke at lade Noget komme i Trykken, forinden Du har havt Leilighed til at læse det igjennem«.

Jeg er nu saa nogenlunde rask, idetmindste af Udseende. Min Stak-aandethed og vedholdende Sliimhoste lammer mig dog meget, saa jeg neppe kan tale meget i forestaaende Rigsraad, selv om Lysten dertil maatte være stor.

Lev vel! Din heng[ivne] Laurids Skau.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 24/7.

Kjære Skau.

Blangstedgaard pr. Odense, d. 24. Juli 1863.

Det glæder mig ret, at Minoriteten fik sin Villie sat igjennem, og at Commissarius indkalder Suppleanter¹. Det var mig ufatteligt, hvorfor man kunde have Betæneligheder derved. Det er dog klart som Dagen, at Skade kan det aldrig gjøre, og derimod har det dog den store Nytte, at Regjeringen staaer paa det strengt lovlige Standpunkt, hvorfra det har det i sin Magt at gjøre meget, som enhver Regjering og især en betænkelig forsigtig Regjering som denne ikke vil vove, før det har udtømt Loven tilbunds.

Den danske Minoritet har megen Grund til at være tilfreds med Kranolds Optræden, og jeg har meget glædet mig over den Anerkjendelse, De i Deres Tale² lod ham vederfares, ligesom det var et Ord i rette Tid, at De slog lidt koldt Vand over al den Vemodighed, der blev talt om, og fremhævede den glædelige Side af Situationen. Det er en mageløs Gave altid at kunne finde det rette Ord i rette Tid. Jeg kan ikke sige Dem, hvor glad jeg er over, at De ved denne Leilighed var paa Deres Plads i Stændersalen. De skriver, at Hosten plager Dem endnu noget. Jeg vil ret ønske, at De snart maa slippe den helt.

Jeg bliver paa Blangstedgaard i 4 Uger, og det vilde være mig

ganske særdeles kjært, om De vilde lade mig læse Fortsættelsen af Manuscriptet, som De meget godt kan sende hertil. Maaske henleder De med et Par Ord min Opmærksomhed paa de Hefter, som De særlig lægger Vægt paa, at jeg læser, for at jeg nøjere kan gaae det igjennem.

I min landlige Indgetogenhed har jeg intet at fortælle Dem. Vi have det godt alle sammen. Min Kone er nok lidt svag, men det ligger i Omstændighederne. Med mange Hilsner og megen Tak for Deres venlige Brev.

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Af 16 indkaldte suppleanter mødte der kun 3.	Kongens repræsentant, Kranold, havde hævdet loven. Hans færd havde i alle måder været hæderlig, stolt og værdig («Fædrelandet» 1863 22/7).
2 Skau havde udtalt, at der ikke var grund til at nære vemodige følelser, så længe man stod på lovens grund.	

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1863 4/8.

Kjære Fritz!

Mariegaard, 4. Aug. 1863.

Hermed sender jeg Fortsættelsen af Manuscriptet¹, forsaavidt som Hefterne ere fuldskrevne. Jeg beder Dig nu snarest muligt læse det, og forsaavidt Du maatte have Bemærkning at gjøre til Eet og Andet, da at skrive dette paa et løst Blad, med Angivelse af Pagina i Manuscriptet. Det er kun grumme nødigt, at jeg betroer saadant Manuscript til Posten, thi hvis det forulykkedes, vilde jeg neppe kunne skrive et Nyt paa samme Maade.

Min Udtalelse i Flensborg² (ikke »Erklæring«, som Referenten til »Fædrelandet« hestedumt siger³) haaber jeg har tilfredsstillet Dig, og at jeg fik Provst Otzen til at reise sig og tiltræde den, er i mine Tanker et ikke ringe Stykke Arbeide. Taktikken er kjendelig nok: jeg har villet rydde Grunden for videregaaende »overordentlige« Foranstaltninger. Har Ministeriet nu Mod, *kan* der gjøres Noget. Jeg har holdt alle Veie aabne.

Paa Mandag den 10. Aug. reiser jeg formodentlig til Kjbhvn. og kommer tilbage igjen Løverdag d. 15de.

Jeg har besøgt Rudolf, som Du sagtens har hørt. Hils Din Kone
venligst fra

Din
Laurids Skau.

*Hr. Capt[ain] Lorenzen,
p.t. Blangstedgaard, pr. Odense.*

KB. NKS 1725.

- 1 »Peder Hjort Lorenzens Levned«.
- 2 Se: Skau til sønnen Peter 1863 2/8.
- 3 »Fædrelandet« 1863 4/8 har følgende berigtigelse fra Laurids Skau: »Jeg har ikke oplæst nogen »Erklæring« paa Nogens Vegne, thi dertil havde jeg ingen Bemyndigelse. Hele Formen giver allerede noksom tilkjende, at det er en Tale, som jeg alene har

Ansaret for . . . At saa Mange have tiltraadt de Grundsætninger, som Tabellen indeholder, og de almindelige Sandheder, som jeg har bestræbt mig for at give Form og Ord, er for den gode Sag af væsentlig Betydning og for mig en ikke ringe Tilfredsstillelse«.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 7/8.

Kjære Skau.

Blangstedgaard pr. Odense, den 7. Aug. 1863.

I dette Øieblik har jeg gjenne læst de mig tilsendte Hefter, og jeg kan ikke finde Ord til at udtale, i hvor Grad jeg føler mig henrevet af den uforlignelige Fremstilling, af det mesterlige Sprog, det klassiske Sprog, af den Varme for den danske Sag, den Begeistring, hvortil De forstaaer at henrive. Ja, De har sandelig løst den saare vanskelige Opgave paa et mageløs Maade. Jeg kan ikke sige Dem, hvormegen Tak jeg paa mine Sødskendes og mine egne Vegne skal bringe Dem for den mesterlige Biografi af vor Fader. Jeg havde naturligvis fra Deres Haand ventet at faae et klart og smukt Billede af ham og hans Tid, men noget saa klassisk i Stil og i Holdning som dette, har jeg ikke ventet mig, kunde jeg ikke vente, og ingen positivt, ingen uden De kunde hæve sig op dertil.

Det er en Selvfølge, at jeg aldeles ingen Bemærkninger har fundet. Alt er korrekt. Jeg beundrer Deres Hukommelse; ingen Tøddel maa rettes.

Kun disse faae Ord idag. Jeg vil ikke beholde Manuscriptet længe end idag, og nu skal Budet afsted.

Deres Udtalelse i Flensborg har glædet min Sjæl i høj Grad⁴. Gud skee Lov, De er ved Deres gamle Kraft. Lykkelig Rejse til Kjøbenhavn. Hils, hvem De seer af Bekjendtere. Endnu en Hilsen til Deres

Kone, til Jens og alle Vennerne i Haderslev. Min Kone og Mathilde bede hilse.

Deres heng[ivne]
F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Se foranstående brev.

LAURIDS SKAU TIL FREDERIK LORENZEN 1863 11/8.

Kjære Fritz!

Kjøbenhavn, 11. Aug. 1863.

Igaar modtog jeg Dit Brev af 7de d[enne] M[aaed], som Jens sendte mig, medens han beholdt den medfølgende Pakke hjemme. Det glæder mig særdeles meget, at Du er tilfreds med Manuscriptets Form og Indhold. Vi ville nu haabe, at Læseverdenen i Almindelighed og Historikerne i Særdeleshed ville sige det samme.

I Torsdags modtog jeg et Telegram fra Volfhagen, hvori han anmodede mig om strax at begive mig til Kjøbhvn., da han ønskede at konferere med mig angaaende den tilstedeværende, ved Begivenhederne i Flensborg fremkaldte Situation¹. Jeg har derfor maattet reise herover i Fredags og har allerede havt tvende lange Conferencer med ham.

Det er langt vanskeligere at bringe noget reelt Udbytte ud af den i og for sig udmærkede Situation, end Udenforstaaende troe, navnlig naar det fordres i kort Tid. En Deel vigtige Love ville udkomme provisorisk, som vi ellers vanskelig vilde have faaet igjennem Stænderne, hvorved en gjennemgribende Overeenstemmelse med Kongerigets Indretninger bringes tilveie, hvilket er af største Nødvendighed for at bane Veien for fuldstændig Sammensmeltning, som er og bør være Endemaalet. Denne Ende vilde upaatvivlelig hurtigere naaes, hvis Holsteen blev besat af Executionstropper, hvorved Kongen og Regjeringen ville betragte sig som løste fra Forpligtelsen til og Løftet om *Ikkeincorporation*. Men denne Besættelse vil neppe finde Sted, idetmindste neppe før næste Aar, og indtil da vil en Incorporation møde den stærkeste Hindring hos *Kongen personlig*.

Jeg anseer nu ikke nogle Aars Venten for at være skadelige. Tværtimod: det giver langt større Sikkerhed for et godt og gavnligt Resultat, idet Slesvig og Slesvigerne endnu ikke ere modne til Incorpo-

rationen. Men dette tør man jo i vor Tid neppe vove at udtale høit. Vore indre Indretninger i Slesvig ere endnu for stærke Contraster til Kongerigets, som meget kan udjævnes ved adskillige særlige Love. Vort Pante- og Hypothekvæsen vil nu blive bragt i Overeenstemmelse med Kongerigets ved provisoriske Love. Dette vil hjælpe saare meget. Men Matrikuleringen staaer tilbage, og inden denne er foregaaet, vilde Incorporationen upaatvivlelig møde saa store Vanskeligheder, at den fra Begyndelsen af vilde blive upopulair for selve Slesvigerne, hvilket noget nær vilde være den største Ulykke. Men dette sees kun af den, der er dybt inde i Forholdenes sande Beskaffenhed. Det bliver imidlertid for vidtløftigt her at omhandle dette Thema.

Paa Løverdags Morgen reiser jeg hjem, da Jens er indkaldt til den 20. Aug. til Sønderborg. Han staaer nemlig ved 7. Battaillion, og der er jo Adskilligt at varetage for at faae ham udstyret. Jeg antager ikke, at han bliver mere end en Maanedstid til Tjeneste.

I mit sidste Brev har jeg maaskee fortalt Dig, at jeg besøgte Rudolf, medens jeg var i Flensborg. Han har det godt. Igaar spiste jeg til Middag med flere Andre, deriblandt Peter, hos Din Svigerfader. Alle havde det godt derude.

Tag nu til Takke for denne gang. Hils Din Kone og Mathilde venligst.

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

*Hr. Capt[ain] Lorenzen,
p.t. Blangstedgaard.*

KB. NKS 1725.

1 Skaus forhold til Krüger får man et indtryk af i et brev til Skau fra C. H. Møller, Skovgård ved Åbenrå, 1863 24/6. Det hedder her, at Krüger havde en plan om at mødes med Hansen-Grumby for at få Stændermødet i gang igen. Mærk Hansen vidste ikke noget, men Godske Nielsen var informeret. Møller selv var blevet ilde til mode ved gennemlæsningen af et brev fra Skau, »idet jeg seer, at den Frygt, jeg længe har havt, ikke har været ugrundet. Og skulde det gjøre mig særdeles ondt, hvis Du

og Krüger, I to gamle trofaste Førerere, ikke kunne vedblive at gaae samme Vei og virke i Forening nu, da ventelig snart vigtige Spørgsmaal ville komme til Forhandling... Hvis Du vil høre mit Raad, kjære Skau, saa søg at nærme Dig til Krüger. Dit skarpe Blik vil ikke lade Dig mis-kjende Situationen« (KB. NKS 1727).

Ligeledes: C. H. Møller til Skau 1863 20/8: »Krüger er ikke reist i Dit Selskab, hverken hen eller tilbage, saa jeg maa antage, der ikke har været nogen Aftale mellem Eder. Kan

Krøger da ikke indsee, at naar der skal og kan udrettes noget, det kun kan skee, naar idetmindste han har Dig paa sin Side. Kan han ikke huske det fra tidligere Tid, der har givet ham saa rigelig Leilighed til at gjøre denne Erfaring, saa maatte han jo dog kunne mindes, hvad der for faa Dage siden passerede i Flensborg, hvor det saa ret viste sig, at da der skulde udrettes noget, Du var den, der kunde og som tog Tøilen i Haanden og kjørte og førte ham saavel som os andre. Det glædede mig dog saa inderlig, da jeg saae Dig uden videre indtage den Plads, som ene tilkommer Dig og som Du er født og baaren til...

Hvorledes staaer det sig saa med Helbredet? Det er mit inderlige og

idelige Ønske, at det maatte bedres Dag for Dag, saa Dine legemlige Kræfter kunde holde Stand med de aandelige, saa vare vi ovenpaa... Hvis Du ikke vilde tage det ilde op, vilde jeg gjerne give Dig en lille Formaning. [Skau bør give afkald på foreningsarbejde] Lad dem [foreningerne] standse lidt i Farten, derover gaaer Danmarks Rige saamænd ikke til Grunde... Men at Du nu slider Dig op med Taler og Oplæsninger i disse Møder og ødelægger Dig i Tobaksqualm og drikker daarligt Øl, det gjør mig rigtig ondt i Hjertet. Skaan Dig dog, kjære Ven! Der er jo dog meget andet og vigtigere Arbejde for Dig og tænk paa, at en Nation gjør Krav paa Dine Kræfter og seer op til Dig« (KB. NKS 1727).

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 23/8.

Kjære Skau.

Blangstedgaard pr. Odense, d. 23. Aug. 1863.

Naar jeg først idag besvarer Deres venlige Brev af 11te fra Kjøbenhavn, da er det, fordi jeg gjerne samtidig vilde sende Dem mit Fotografi, som jeg endelig har faaet saaledes, at man med nogen Velvillie kan see, hvem det skal være.

Det glædede mig meget, at De strax efter Stænderforsamlingen blev kaldt over til Kjøbenhavn, og endnu mere vilde det rigtignok glæde mig, om Wolfhagen vilde have hørt paa nogle af Deres gode Raad, om han vilde mande sig op og gjøre nogle af de Ting, som ere saa paatrængende, og som dels kunde have været gjorte administrativt for længe siden, og dels nu jo med fuld Føje kunne sættes igjennem ved provisoriske Love.

Alle disse Projekter, som jeg har seet i »Fædrelandet«, »Fyns Avis« og »Dannevirke«¹, om at bruge Valgloven til den grundlovgivende Forsamling til at danne en konstituerende Forsamling for Slesvig kan jeg slet ikke indsee det Gavnige i. Hvad enten man bruger en saadan gammel skrinlagt Valglov, som ad en meget tvivlsom Omvej kan føres til et godt Resultat, eller man gaaer den lige Vej, saa kommer man dog ikke et Skridt videre uden en Octroy.

Naar det gunstige Øieblik er dertil, saa skal man slaae til med ét

Slag, men jeg er aldeles af samme Mening som De: nu er Øieblikket der ikke. Men vi maa haabe, at der ud af de indre tydske Forviklinger maa fremkomme en Situation, som kan give os frie Hænder. Endnu er Spaltningen i Tydskland ikke saa stor, at de ikke vilde kunne forenes i et Overfald paa os, men det turde nok være muligt, at den kan naae saa store Dimensioner, at selv Stikordet Slesvigholsten ikke mere kan nytte. Det er sandelig en tarvelig fri Forfatning, den østrigske Keiser præsenterer det tydske Folk, den ene Æske indeni den anden, og i den allerinderste sidder det 500 Mands Parlament og kan ikke røre sig.

Nu kunne vi vel hver Dag vente Sammenkaldelsen af Rigsraadet². Det er kjedeligt, at jeg ikke er i Kjøbenhavn til den Tid. Jeg følger næmlig min Kone hjem paa Fredag, men rejser selv strax tilbage og flytter til Rynkebygaard pr. Odense. Før Slutningen af October venter jeg ikke at komme hjem.

Sophie er jo i denne Tid i Haderslev. Jeg veed ikke, om hun møder os i Korsør, saaledes som jeg har foreslaaet hende.

Det kan jo blive en moersom Tour for Jens at være med ved Troppesamlingen i Slesvig³. Alle, der vare med ifjor, vare meget tilfredse med Udbyttet.

Min Kone og Mathilde sende Dem mange Hilsner. De glæde sig meget til snart at see Dem i Kjøbenhavn. Med mange Hilsner til Deres Kone.

Deres heng[ivne]
F. Lorenzen.

*Hr. Amtsforvalter Laurids Skau,
Ridder af Dbg. og Dbm.*

KB. NKS 1727.

1 De forskellige blade indeholder alle artikler fra begyndelsen af august under den karakteristiske overskrift »Hvad bør der gøres?«.

2 Samlingen åbnedes 1863 28/9.

3 »Dannevirke« 1863 17/8 offentliggør den kgl. kundgørelse af 1863 12/8 om troppesamlingen ved Dannevirke.

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 19/9.

Kjære Skau.

Odense, den 19. Sept. 1863.

Jeg har nu da gjenneumlæst hele Manuscriptet til Faders Biografi¹. Det var med megen Vemod jeg atter gjennelevede hans sidste Dage, som De har fremstillet saa smukt, saa gribende. Jeg har ikke Ord til at sige, hvor meget jeg og mine maa takke Dem for det stol-

te Billede, De har givet af hans daadrige, bevægede Liv, for det clas-
siske Mesterskab, hvormed De har skildret hans Liv og hans Vir-
ken. Jeg beundre[r] højt den Gave, som De har havt, og som ingen
uden De vilde have kunnet opnaae eller blot komme nær, til med
fuld Bevarelse af den historiske Sandhed at lade ham træde frem
stolt og mandig gennem alle politiske Kampe, store og smaa. Ja, et
herligt Eftermæle har De sat vor bortgangne Fader!

Det er saa sandt og smukt, som De lader Moder fremtræde som
den mildnende og forsonende. Her som overalt har De vidst at
træffe det Rette. Jeg tvivler ikke om, at De vil faae megen Paaskjøn-
nelse og Anerkjendelse fra alle Sider, men den største Løn og Glæde
for dette vanskelige Værk, De nu har endt, vil De dog finde i Be-
vidstheden om at have gjort Deres til, at »et herligt Navn ej skal
dø«.

Jeg beklager ret ikke at være i Kjøbenhavn, naar De kommer
der til Rigsraadet². Jeg venter først at være færdig i Fyn henimod
Slutningen af October, men haaber dog endnu til den Tid at træffe
Dem der.

Valget af et Medlem til Rigsraadet gennem den Slesvigske Stæn-
derforsamlings Medlemmer lader det dog til, Regjeringen opgiver, og
heldigt er det, thi Ministeriet vilde komme i en farlig Stilling, der-
som det gjorde et mislykket Forsøg, og jeg kan ikke indsee, at et an-
det Ministerium vilde kunne bringe os et Skridt videre uden Fare for
at bringe os i en Situation, som er langt værre end den nuværende.

Jeg havde faaet saa langt bedre Efterretninger om Deres Befin-
dende gennem Sophie, at jeg havde haabet, at De i Rigsraadet vil-
de kunne faae fuld Brug af Deres Stemme, men jeg seer, at De dog
frygter for ikke at kunne tale igjennem i den større Forsamling og
beklager det meget, thi det vilde vist netop dennegang blive nød-
vendigt for Dem tidt at tage Del i Discussionen.

Med mange Hilsner til Deres Kone og øvrige Omgivelse og i
Haab at see Dem i Kjøbenhavn forbliver jeg

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

S.T.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til
den dansk-slesvigske Historie af Lau-
rids Skau. Udgivet efter Forfatterens

Død af den danske Folkeforening.
Kbh. 1865.

2 1863 28/9. – Det ses af M. P. Bruuns

Dagbog 1856–74, at Skau søgte at over mod Centrum.
drage overappellationsråd Chr. Juel

FREDERIK LORENZEN TIL LAURIDS SKAU 1863 20/12.

Kjære Skau.

Mod Sædvane har jeg ladet længe vente paa Svar paa Deres sidste Brev¹, men jeg trækker et saa stort Læs, at der aldeles ikke har været Tid til Privatcorrespondance.

Jeg har erindret Ankjær om at have Knuds Ansøgning² i Erindring, naar den endelige Approbation paa Antagelsen skal skee, ligesom jeg, hvis der gives mig Leilighed til at yttre mig, skal have Wühleren S³ i Erindring, men det er tvivlsomt, om jeg faaer Sagen at see, da man jo ikke veed, hvad Øieblik man bliver sendt til Krigsskuepladsen.

Vi trække os altsaa ud af Holsten uden at løsne Skud, ja lad gaae, hvis det kan bevirke, at vi ikke blive angrebne ved Dannevirke, naar Frosten har gjort Stillingen precair, og hvis vi kunne faae Leilighed til at faae vore 50.000 Mand rigtig godt indøvede og sammenarbejdede i et Par Maaneder, men Rendsborg og Brohovedet ved Frederiksstad maa vi beholde; det sidste à tout prix.

For Øieblikket arbejdes der med Kraft paa at forsyne Armeen med et saa fuldstændig Train som muligt, for at ikke Slesvig skal blive formeget medtaget af Privatkjørsler. Modtagelsen af Heste i Slesvig begynder sandsynligvis d. 28de, og jeg haaber, at de ere parate til den Dag. I Jylland begynder ligeledes Modtagelsen af Heste meget snart.

Undskyld, at jeg ikke kan give Dem mere end disse udjaskede Liniér. Jeg skal nu op i Ministeriet.

Hils alle Venner og Bekjendte. Min Kone og mine Søstre sende Dem og Deres Kone mange Hilsner.

Deres heng[ivne]

F. Lorenzen.

Kbh., d. 20 Dec. 1863.

Hr. Amtsforvalter L. Skau, Ridder af Dbg. og Dbm.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

3 Det ses ikke, hvem der menes.

2 Se: Skau til sønnen Knud 1863 4/12.

Kjære Fritz!

Det har gjort mig ondt at høre Din Svigermoders [Maria Muus's] Død midt i disse Tidens Urolighed, og medens flere af hendes Børn befinde sig herovre i dette Stridens og – ak! at jeg skal sige det – nu forraadte Land^t, og ikke engang have kunnet ile til Kjbhvn. for at dele Sorgen med den kjærlige Familie. Jeg bevidner Din Kone min inderlige Deeltagelse og dobbelt i dette Øieblik, da Du rimeiligviis neppe faaer Lov til at være meget i hendes Nærhed.

Men det er dog et Tab, hvorpaa man i Aaringer har været meer eller mindre forberedt, men hvad man ikke kunde forberede sig paa eller dog neppe har *villet* tænke paa, er Dannevirkestillingens Opgivelse ved et skjændigt Forræderi. Thi hvad er det vel Andet, naar Wrangel har erfaret og vistnok erkjendt, at han vilde neppe kunne tage Tyren ved Hornene, men maaskee blev nødt til at be-
leire, idetmindste deelviis, og saa dog gaae bort uden Sværds slag?

Kongen [Christian IX] er neppe ude af Byen, førend Ordrene gives til at forberede Tilbagetog, hvori han naturligviis har været indviet. Steinmann, Hegermann og Kaufmann, det er et godt Trekløver, enige om Forræderiet, og den stakkels udlevede Meza maae lægge sin hæderlige Ryg til for ved sit Navn at dække Skurkenes Kjeltringestreg!

At rømme en fast Stilling uden Sværds slag, uden at levere et Hovedslag, uden næsten at være angreben, dette er et uhørt Forræderi, thi Feighed er en altfor mild og undskyldende Betegnelse. Her ligger idag en Mængde Dragoner, hvis Officerer og Menige formelig græde over saaledes at ofre Armeens Ære. Vi kunde have taalt at tabe et Hovedslag, thi Æren kan frelses selv i et Tilbagetog. Men vi kan ikke bære et Tilbagetogs Skjændsel paa den Maade, det nu er skeet.

Hvis disse Generaler ikke øieblikkelig afskediges og stilles for Krigsret, vil jeg for mit Vedkommende ansee det fuldt beføiet at anerkjende Prætendenten [Friedrich VIII], thi man skal ikke lade sig gjøre til Nar. Og hvis Krigsministeren [C. C. Lundbye] ikke ved denne Leilighed griber igjennem og enten skaffer sig Oprejsning efter Krigsrettens strengeste Love eller ogsaa forlanger Afsked, er han jo ikke et Haar bedre end de Kjeltringer, der har bedækket Armeen med Skjændsel ved hiint skamløse Tilbagetog uden Sværds slag.

Saaledes dømme hver eneste loyal Mand herovre, og jeg er for-

visset om, at, hvis der ikke øieblikkelig skeer noget for at tugte de foran nævnte Forrædere, vil der om faa Dage ikke findes dansksindede Mænd i Slesvig mere, thi Fanden skulde holde sammen med Folk, der ikke straffe Forrædere.

Jeg kunde ønske, Du lod Major Ankjær læse dette Brev, thi det er et Udtryk for den almindelige Mening herovre, som han dog bør kjende.

Farvel! Jeg kan ikke skrive mere paa Grund af den Harme, som overvælder mig. Rudolfs Familie, som er kommen hertil², kunde desværre gjerne have blevet hjemme. Krigen kunde i al Fald ikke have generet dem mere. Derfor har de feige og forræderske Generaler draget Omsorg.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Ploug 1864 6/2, se: 2 Som flygtninge fra Slesvig by.
Skau Kbh, s. 687-688.

LAURIDS SKAU TIL SOPHIE LORENZEN [og hendes familie] 1864 6/3.

Kjære Sophie!

Mariegaard, den 6. Marts 1864.

Du vil maaskee synes, at det er et besynderligt Indfald at skrive til Dig under de nuværende Forhold og Omstændigheder, men deels betragter jeg det som en Recreation at rive mig lidt løs fra de daglige prosaiske Beskjæftigelser, deels dukke gamle Erindringer frem for Sjælen midt i Trængselens Dage, der ligesom med Magt ville passere Revue for Phantasien og paa en Maade minde mig om, hvad man gennem et bevæget Liv har døiet, og hvori Dit Billede jo ogsaa har sin Plads navnlig i Tiden før 1848, deels endelig vil Du have let ved at forstaae mig, da Du har gennemlevet den samme Tidsalders Bevægelser, hvilket ikke saaledes gjælder om den yngre Slægt, som ikke fra Begyndelsen af har lært den Kunst at »lide« med Standhaftighed og »haabe« med Troens urokkelige Kraft, troe og haabe paa Sandhedens evige Seier over Løgn og Uret. See, derfor skriver jeg idag til Dig, kjære Sophie! der sikkert med sympathetisk Velvillie vil læse nogle Linier fra mig, forudsat at det lykkes Brevet at slippe igjennem.

Det er ingenlunde nogen behagelig Tilværelse, vi have herovre¹, og dobbelt piinlig bliver det jo paa Grund af det strenge Afspær-

ringssystem, der gennemføres, og som muligviis er nødvendigt eller dog forklarligt, naar hensees til, at det er fremmede Tropper i et fremmed Land og omgivet af en alene dansktalende Befolkning, men som bliver lige byrdefuldt for Enhver, der er dømt til at bøje sig under samme. Breve kan man neppe skrive, da Forsigtigheden byder kun at omtale, hvad Ingen bryder sig om at høre, og at faae dem lykkelig og vel afsendt, er næsten endnu vanskeligere. Saaledes er jeg som oftest i den største Forlegenhed med at faae Embedsbreve ud i mit District, da dette ikke er besat af de fremmede Tropper, og paa den anden Side fordres der stadig Rekvisitioner af Havre og Høe, som selvfølgelig kun kan skaffes, naar Ordrene kunne passere gennem Forposterne ud til Sognefogderne. Ingen kan forestille sig de forunderlige Forvirringer og Scener, som derved fremkaldes, og stundom har jeg store Ubehageligheder derved og stedse fordopplet Arbeide.

Det synes nu ogsaa, at Overkomandoen har sat sig i Hovedet, at Spioneriet fra dansk Side drives efter en stor Maalestok. Heri feiler man nu storligen, da dette Punkt netop er den danske Kommandos svageste Side, men Indbildningen er nu engang tilstede, og der gaaer neppe nogen Dag forbi, undtagen Flere transporteres herind, der ere mistænkte for dansk Spioneri. Disse Stakler behandles vistnok særlig haardt og strengt, og jeg har den bestemte Overbeviisning, at Mistanken i de allerfleste Tilfælde savner virkelig Grund. Men dette er jo eet af de mange Onder, der ere uadskillelige fra Krig.

Igaar blev endelig Amtmand Stockfleth afskediget² paa Grund af, »at hans Sympathier gik i modsat Retning af den, som det nuværende faktiske Regimente i Slesvig nødvendigviis maae hylde, og at man af den Grund ikke kunde betroe ham den vigtige Overøvrighedspost«. Formularen til denne Afskedigelsesgrund kan saamænd bruges til de allerfleste Embedsmænd herovre, og der er da heller ikke nogen, som stole paa at forblive i længere Tid paa deres Poster. Istedetfor Stockfleth have vi faaet Otto Kier, en Søn af den velbekjendte tidligere Herredsfoged og senere provisoriske Borgermester i Haderslev. Jeg troer, han hidtil har været Koogsinspektør i Ditmarsken.

Amtssekretær Gregersen reiser bort med Stockfleth, hvorimod det øvrige Contoirpersonale nok bliver. Hammerichs Contoirister gik derimod alle bort, og den ny Borgermester har endnu ikke været

istand til at faae sit Contoir ordentlig besat. De militære Autoriteter, Komandantskaber o.s.v. ere ingenlunde fornøiede ved disse nye Embedsmænd, der hverken vide Besked om det Ene eller det Andet, hvorimod de Gamle øieblikkelig forstode at fyldestgjøre enhver Fordring. Den ny Borgermester er født paa jydsk Grund⁸, i Brede pr. Lygomkloster. Han er opdraget paa Christiansfeld, studerede i Kiel, kom derefter et Par Aar i Kongerigets Indenrigsministerium, derfra i det Holsteenske Ministerium, dernæst Cancellist i den Holsteenske Regjering i Plöen, senere under den nuværende Regjering i Kiel, og er nu endelig havnet her som Borgermester.

Jeg har i lang Tid havt 2 østerrigske Stabsofficerer med Tjenere i Qvarteer. De genere os ikke, da de blot om Morgenens faae Kaffe, hvorpaa de gaae bort Kl. 8 og komme først tilbage Kl. 11-12 om Aftenen. Tjenerne ere besværligere end Herrerne, deels fordi de ikke forstaae og endnu mindre kunne tale Tydsk, deels fordi de holde Kakkellovnen gloende hele Dagen og saaledes bruge en urimelig Masse Brænde. Min Forpagter [P. Sørensen] har nogle Dragoner, der have 9 a 10 Heste paa Stalden, som tilhøre Staben. Da der imidlertid er god Mandstugt, kunne vi ikke klage over dem.

Anderledes forholder det sig længere ude paa Landet, hvor de ere fjernede fra Overkomandoen og drister sig desaarsag til at husere meget slemt. Adskillige af dem have ogsaa et maadeligt Begreb om »Mit og Dit« og rase derfor, hvor der er lidt Leilighed. De menige Østerrigere ere Italienerne, Tyrolere, Ungarer, Galiciere, Kroater, Tscheker, Bøhmere o.s.v., hvoraf kun sjeldent Nogen kan Tydsk. Men de vinde meget ved nærmere Bekjendtskab, maaskee ogsaa, fordi de ligne stærkt vore egne Soldater, som de stedse omtale med Agtelse, medens derimod Preuserne omtales med Foragt og Had. Befolkningen her kan heller ikke fordrage Preuserne, der stedse vise sig som hovmodige og pralende Herrer, der omtale de Danske med Ringeagt. Østerrigerne sige, at saalænge det bliver ved Beskydningen af Dybbølstillingen, ville Preuserne maaskee være de Danske overlegne, men skal der stormes, saa faae de Prygl. Den 1ste Battaillions Kamp ved Bilskov sammenligne Østerrigerne med et Angreb af de franske »Turkos«, thi disse og hine ansees for i lige Grad desperate til at gaae paa. Hvad der endvidere har været interessant at lægge Mærke til, er det paafaldende Had, som Østerrigere og Preusere nære til hinanden. Officererne ere i dette Punkt enige med de Menige, og jeg troer, at, hvis Østerrigerne kunde faae Lov dertil, toge

de med Glæde Parti med de Danske, blot for at have den Fornøielse at prygle Preuserne.

Din Onkel [Otto Schroeter] kommer prægtigt ud af det med hans Indkvartering. Han har en østerrigsk Auditeur – en riig Ungarer – med hvem han lever en familie. Desuden af og til en Ritmester, som ikke vil slippe det gode Qvarteer. Det er morsomt at høre paa, at den tykke Møller fortæller Røverhistorier og river drøie Vittigheder af for disse Herrer. Han tager Munden forsvarlig fuld, hvortil det tydske Sprog jo saa godt egner sig, og man kan ikke undgaae at lee ad deres Samtaler⁴. Baade Mølleriet og Træsliberiet gaaer ogsaa ret godt i denne Tid, saa jeg troer, han tjener godt.

Om mig selv har jeg Lidet eller Intet at sige. Hoste og Stakaan-dethed er min stadige Plage og er snarere tiltaget end aftaget, især det sidste Onde. Jeg forlader aldrig mine Værelser, undtagen nød-tvungen, og da altid i Viernovogn, thi jeg kan ikke holde ud at gaae. Jeg bliver jo en enkelt Gang kaldt til Amthuset i Embedssager, og nogle enkelte Gange har Schröeter hentet mig, men forresten kan Du nok begribe, at det kun er lidet lysteligt at passere igjennem Byen. Jeg boer jo ogsaa bedre end de Fleste og har somoftest fuldtop at bestille. Mine Embedsforretninger kan jeg godt besørge, naar jeg blot er fri for al legemlig Anstrengelse. Jeg er legemlig svag, men aandelig stærk og har i Regelen mere Mod under de vanskelige Forhold end de Fleste af mine Lige, der dog kunne glæde sig ved Sundhed og Styrke, som jeg desværre savner.

Hidtil har baade det preusiske og østerrigske Hovedkvarter været her i Haderslev, men maaskee forestaaer en Forandring, idet en stor Masse Østerrigere idag ere marscherede nordpaa, saa det jo er rimeligt, at Hovedkvarteret følger efter, i al Fald det østerrigske.

Hils nu Slægt og Venner hjerteligen fra mig og bevar i venlig Erindring

Din altid hengivne
Laurids Skau.

Adjunct Møller har det godt, men Latinskolen er jo lukket⁵, og al Underviisning af Lærerne forbudt, undtagen naturligviis privat, hvis Nogen vil eller tør bruge dem. Saavidt jeg kan forstaae, er det Møllers Hensigt at forblive her saa længe som muligt, og saalænge han kan skaffe sig Existentsmidler. Det er jo ikke godt at løbe bort fra Huset.

S.T. Frøken Sophie Lorenzen i Kjøbenhavn.

KB. NKS 1725.

1 Smlgn.: Skau til Fiedler 1864 2/3:
»Det er en eiendommelig Tilstand, vi leve i her i dette forladte – for ikke at sige forraadte – Land Slesvig. Hærskarere af danske Embedsmænd ere jo allerede fordrevne, og de Tilbageblevne kunne ikke beregne, naar deres Time slaar.

Det er selvfølgelig politiske Probenreutere, Hjemmetydskere, der ikke kunne Tydsk, brødløse Advokater og Theologer, som staae ledige paa Torvet, og unge Læger uden Praxis, der fortrinsviis hidse de østerrigsk-preussiske Civilcommissærer til at rydde stærkere op, end det for deres egne Planer ellers vilde være fornødent. Det er kjendeligt, at Civilcommissærerne ere daarligt forsynede med kyndigt Personale, thi alle Forholdsregler vidne om fuldstændigt Ukjendskab med Administrationen. I Aaret 1848 gik det i den Henseende bedre, idet gamle, med Administrationen grundigen bekjendte Sl.Holstenere overtog Forvaltningen...

Her i Haderslev er endnu kun Borgmester Hammerich afsat, og jeg bør tilføie, at det er hans egen Skyld, idet hans sædvanlige Kantethed og dumme Stædighed opirrede den kommanderende General. Han nægtede en lille ubetydelig Rekvisition af Bræder og Planker, maaskee af 60–70 rd. Værdi, og denne Bagatel i Forbindelse med Nægtelsens Form, var Aarsag i, at han blev fjernet fra Embedet...

Det har undret Mange, at jeg har faaet Lov til at forblive saalænge paa min Post, og ganske vist seer det ogsaa paafaldende nok ud. Gaaden kan maaskee dog forklares ved at

betænke, at jeg vistnok har talrige politiske Modstandere, men ingen personlige Fjender blandt Sl.Holstenerne. Af Mange er jeg endog personlig afholdt og af Alle respekteret. Hvis man altsaa skulde jage mig bort, maatte det være for det politiske Princip's Skyld, men herimod kommer igjen den Modvægt, at jeg er en Indfødt, at min Slægt er forgrenet omkring i Amtet, og at den uhøre store Majoritet af Befolkningen i min Person vilde føle sig saaret, hvis jeg leed Overlast. Folket har efterhaanden vænnet sig til at see en Incarnation af sig selv i min Personlighed, hvortil $\frac{1}{4}$ Aarhundredes vedholdende offentlige Virksomhed vistnok har bidraget sin gode Deel. Da nu Slesvigholstenenerne fortrinsviis ere arrige paa de saakaldte Indvandrede fra Norden, bliver min Forbliven maaskee lettere forklarlig. Men Sikkerhed har jeg jo ingenlunde, og jeg har altid Kufferten pakket. Men jeg holder ud indtil det Yderste...

En General som Hegermann Lindencrone! Han yttrede her til Amtmanden: »Vi vilde ikke itide meddele Krigsministeren vor Beslutning om Tilbagoget, fordi vi vidste, at vi fik Contraordre!!!!« Alle her omtale denne Hofgeneral med afgjort Had og Foragt.

Om mig selv har jeg kun Lidet at sige. Jer er legemlig svag, men aandelig stærk. Mod og Haab mangler ikke, og mange Embedsmænd hente lidt af disse Egenskaber hos mig, da jeg endnu har Forraad.

Schröeter hugger sig under alt dette Virvar ret godt igjennem. Tyd-

skerne kunne godt lide hans resolute og flotte Manerer, og da han taler Tydsk som en indfødt, er dette ham ogsaa en stor Hjælp.

Godske Nielsen er kneben ud og reist til Kjøbenhavn.

Krüger derimod kukulurer hjemme i Beftoft Mølle, og det synes næsten, som om han ikke ret vel tør vove sig herind til Byen« (RA. Fiedlers arkiv).

2 Stockfleths afskedigelse er dateret 1864 2/3.

3 D.e. de Kongerigske Enklaver. Borgmester Peter Brodersen Hansen var født i Bredebro.

4 Otto Hermann Schroeter døde endnu samme år.

5 1864 3/3 fik eleverne meddelelse om, at skolen var lukket.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED SINE EGNE SØNNER

I sit ægteskab med sin tolv år ældre hustru efterlod Laurids Skau sig tre sønner, Peter, Jens og Knud, født henholdsvis 1837, 1839 og 1844. De blev alle tre dimitteret fra Haderslev Latinskole, og de to ældste tog som studenter fat på at studere jura, mens det var tanken, at den yngste, der havde fået realeksamen, skulle arve Mariegård og blive en af egnens fremtrædende bønder.

Jura var netop det fag, som den unge Laurids Skau så brændende kunne have ønsket at studere. Med en embedseksamen i ryggen ville hans vej gennem livet have været langt lettere. Han ville da have kunnet optræde på den politiske arena med samme sikkerhed og elegance, som havde været den unge Orla Lehmanns styrke. Nok havde Laurids Skau for så vidt haft medbør i livet. Han havde arbejdet sig frem til at sidde som gårdejer på Mariegård, og han beklædte samtidig embedet som amtsforvalter over Haderslev vesteramt. Det var et spring, som ingen i samtiden havde gjort ham efter, men så kunne han heller ikke forvente at komme højere op på samfundsstigen.

De to ældste sønner studerede måske netop derfor jura, men meget tyder på, at deres studium ikke var videre lystbetonet. Peter Skau klarede sig imidlertid igennem skærene og fik sin juridiske embedseksamen. Jens Skau nåede det derimod ikke. Han skildres som en kæk, glad og munter ungersvend, der altid havde et passende svar på rede hånd, men til studier stod hans hu ikke, og den fremadskridende tuberkulose, som hele hjemmet efterhånden kom til at lide under, søgte han lindring for i spiritussen. Alligevel syntes han at rette sig noget til allersidst, da krigen var en kendsgerning. Han kunne da glæde sin dødssyge fader med, at en af sønnerne satte sit liv ind for landets forsvar. Krigens strabadser har dog nok været ham for svære, thi endnu inden udgangen af året 1864 døde han, godt et halvt år efter sin fader.

Knud fik en videregående uddannelse ved landbruget. Som andre af Haderslev-egnens mere fremtrædende bønder kom han på et

studieophold i Skotland, men snart viste det sig, at også han var ramt af brystsygen, og siden 1870 sad Laurids Skaus enke alene tilbage med sin ældste søn Peter.

Allerede som student havde Peter Skau efter bedste evne søgt at træde i sin berømte faders fodspor, men i udseende og væremåde skal han mere have slægtet sin moder på. I hvert fald arvede han ikke faderens temperament, og vel kun alt for ofte har han måttet sande, at det ikke var let at være søn af Laurids Skau. Efter embedseksamen havde Peter Skau påbegyndt en juridisk løbebane, der imidlertid blev brat afbrudt, da budskabet om den sidste broders død kaldte ham tilbage til Haderslev som bonde på Mariegård. Han gjorde dette mere af pligt over for sin aldrende moder end af egentlig lyst. Efter nogle års forløb blev han i 1875 gift med Rose Schrøder, men snart viste det sig, at den ubønhørlige sygdom, der havde bortrevet så mange af familiens medlemmer, også havde tag i det unge ægtepar. I 1882 døde hans hustru efter trange og svære år i kamp mod sygdommen, og da han året efter, i 1883, havde bragt sin moder til graven, nærede han ikke længere noget ønske om at blive på Mariegård. Sine to små børn, en dreng og en pige, fik han anbragt hos nære venner og slægtninge, og selv fandt han beskæftigelse som jurist i Odense. Men han var da for længst dødsmærket, og på en rejse for at besøge sin ligeledes syge dreng fik han pludselig blodstyrting og udåndede blandt fremmede.

Tilbage er blot at fortælle, at han et års tid senere, i 1885, blev fulgt i graven af sin lille dreng. Peter Skaus efterladte datter fik derimod et langt liv i vuggegave, og hun er blevet stammoder til Laurids Skaus efterslægt, men det betyder, at ingen af Laurids Skaus efterkommere bærer hans efternavn. – Se i øvrigt: Sønderjysk Månedsskrift 1970.

Laurids Skaus breve til sønnerne udgør et sjældent materiale til belysning af hans private forhold, men det siger sig selv, at en korrespondance af den art kun lader sig offentliggøre, når den som i det foreliggende tilfælde er over 100 år gammel. Breve af en så privat karakter har naturligvis aldrig været tænkt at skulle ses af offentlighedens øjne, og de skal derfor læses med forståelse for baggrunden for deres tilblivelse. Det er intime breve, og de er ført i pennen af et gemyt, der som følge af den uheldelige sygdom har været tyngt af en vedholdende depression. For at forstå dem ret, må man også bag ved det hårde, skrevne ord, hvor det måtte forekomme,

have evne til at skimte det forsonende kærlighedens bånd, som nu engang binder forældre og børn sammen.

Laurids Skaus broder, Peder Skau til Bukshave, nærede ingen betæneligheder ved at lade de her bragte breve offentliggøre. Det har han oven i købet ment burde ske allerede i årene omkring århundredskiftet. Han skriver således den 17. januar 1898 til H. R. Hiort-Lorenzen: »Heldigvis har jeg hans Breve til Sønnerne, som er fortrinlige og kaster et smukt Skjær paa ham, særlig dem til Peter, da han var i Kjøbenhavns Politiret, idet de er saa uforbeholdne og dog indeholder betydelige Meddelelser om hans Gjøren og Laden til forskjellige Tider herovre, samt om Personligheder«.

Lad disse ord stå som afslutning på introduktionen til denne brevsamling.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN JENS 1859 6/4.

Mariegaard ved Haderslev, d. 6te April 1859.

Dette Brev adresseres til Dig, kjære Jens! eftersom jeg skylder Dig Svar paa Dit Brev ang[aaende] Carnavalet¹, hvis Indhold forresten vidnede om, at Du ikke havde gnedet Søvnen rigtig af Øinene. Men iøvrigt ere efterfølgende Linier i alt Væsentligt bestemte for Eder begge.

Med Hensyn til Knud kan jeg blot meddele, at han endnu maae holde sig inde, idet Saaret og Hudløsheden inden i Halsen er i høieste Grad haardnakket og efter Dahls Sigende af en eiendommelig og usædvanlig Natur. Ang[aaende] Oprindelsen tør han ikke udtale sig med Vished. Igaar syntes han imidlertid dog at troe paa Muligheden af, at Aarsagen kan være meget uskyldig.

Med mig selv gaer det overordentlig langsomt². Jeg kan nok sidde ved Skrivebordet og arbeide, men Gangen er slet, og Dr. Dahl seer heller ikke gerne, at jeg anstrenger mig mere end nødvendigt. Efter den almindelige Mening skal mit Udseende være slet, saa at jeg efter dette at dømme maatte være mindst 10 Aar ældre. Dette hidrører formodentlig fra Mangel paa Luft, da jeg ikke er vant til at sidde inde. Jeg lever jo iøvrigt som sædvanligt, saa det altsaa ikke er deraf, at det daarlige Udseende fremkommer.

Af »Dannevirke«³ har I vel seet, at jeg har deeltaget i Mødet paa Gram ang[aaende] Nordslesvigs Adgang til den Jydske Kreditforening, og at jeg sammesteds har været Hovedordfører. Da hele denne Historie er drevet paa en mærkelig Maade, der omsider vak-

te min Mistanke og opildnede hele min naturlige Energie, skal jeg dog kortelig skizzere dens Oprindelse og Udvikling.

Artiklerne om Kredit- og Pengevæsenet i »Dannevirke«⁴ dannede Begyndelsen. Deres reelle Indhold hidrørte upaatvivlelig fra Heide, skjøndt han aldrig vil vedkjende sig Sligt. Senere blev jeg af Krüger anmodet om at følge med til Redacteur G[odske] Nielsen efter Sidstnævntes Anmodning for at tale om Tilslutning til den Jydske Kreditforening. Jeg mødte der Heide, Heuckendorf og et Par Nulliteter foruden Krüger. Man begyndte at tale om Sagen, men efter mit Skjøn kun en passant, og da [Godske] Nielsen æskede min Mening, var jeg ingenlunde tilbøielig til at udtale mig uforbeholden, idet jeg havde en Følelse af, at man vilde »pumpe« mig for senere at puste sig op med, hvad man havde stjaalen fra mig. Jeg har nemlig Grund til at antage, at selv dem, der nødig ville have Udseende af at reflektere paa mig, i Grunden have en høi Grad af Respekt for min Skarpsindighed og frygte min Modstand. Da man ikke fik noget ud af mig, undtagen at jeg syntes, »Øieblikket var uheldigt, da Coursen paa Obligationerne var for lav«, – »at Pengene bleve for dyre«, – »at Slesvigerne neppe havde Lyst« o.s.v., gik man over til at tale om noget Andet.

Senere hørte jeg ikke et Ord om Sagen, hverken af den Ene eller den Anden, som dog kom til mig, medens jeg maatte holde mig inde, heller ikke af Krüger, førend jeg læste dennes dundrende Artikkel i »Dannevirke«⁵, hvoraf man maatte troe, at Nøden var større her end Andetsteds.

Man loe ad hans Ak- og Veeraab, og jeg saae strax, at dette vilde ikke virke paa Slesvigerne paa Grund af Overdrivelsen, undtagen paa dem, der ventede Fallitten, og det er dog ikke med Saa-danne, man skal holde Entrée i den Jydske Kreditforening. Jeg var desaarsag taus som Graven, og Ingen anede min Opfatning af Sagen, endnu mindre, at jeg lagte høi Vægt paa Sagen, naar den saaes fra en *politisk* Side.

Omsider kom Krügers Avertissement⁶, hvori han indbød til Mødet paa Gram. Jeg havde allerede underhaanden faaet at vide, at Heide og G[odske] Nielsen havde sat sig i Forbindelse med Justitsraad Bregendahl, Formand for Kreditforeningens Bestyrelse, og at denne strax havde sendt Statutterne, samt et udførligt Memorandum ang[aaende] Vanskelighederne, der vare til Hinder for Ideens Realisation, somogsaa ang[aaende] Maaden, hvorpaa disse

skulde overvindes o.s.v. Ligeledes vidste jeg, at de havde holdt flere Møder med Krüger, og denne kom nu til mig samme Dag, som Avertissementet blev indleveret til »Dannevirke« og fortalte mig »beiläufig«, at han vilde indbyde Publicum til et Møde den 31. Marts. Jeg var godmodig nok til at raade ham til at bestemme Mødets Afholdelse til paa Gram istedetfor Haderslev, da han paa hiint Sted kunne regne paa talrigere Forsamling. Han udtalte Haabet om, at jeg kunde give Møde, men anbefalede mig paa samme Tid og i samme Aandedræt med en saadan Iver, at jeg skulde være forsigtig og vogte mig for Forkølelse o.s.v., saa jeg strax fik den Mistanke, at han helst vilde være fri for min Nærvarrelse.

Jeg pleier ikke at betænke mig længe paa, hvad jeg vil eller ikke vil, og min Beslutning var snart fattet. Dagen efter kjørte jeg ned til G[odske] Nielsen, tilsyneladende for at gjøre skyldig Gjenvisit, men i Virkeligheden for at skaffe mig Vished om, hvorvidt man vilde »spænde mig ud« i denne Sag. Da han hverken vilde vise mig Bregendahls Brev – han foregav ikke at have det – eiheller laane mig Statuterne, som han havde liggende, »da han ikke kunde undvære dem«, kjørte jeg strax hjem og skrev til Amtmanden i Veile, [Orla Lehmann], som strax sendte mig samme. Derpaa skrev jeg til Stiftamtmand Dahl i Aarhus, der har været Medlem af Kreditf[oreningens] Bestyrelse, og denne sendte mig det sidste Aars udførlige Regnskab, samt Bestyrelsens Beretning til sidste Generalforsamling. Endelig skrev jeg til Bregendahl, som jeg staaer mig godt med, og fra ham fik jeg, hvad jeg tilsidst savnede. Derpaa anvendte jeg Nat og Dag i 8 Dage paa at trænge tilbunds i Statuterne (39 trykte Sider i Qvart) og det hele vidtløftige Regnskab, endvidere Forhandlingerne paa Rigsdagen 1850, da Loven, der er Grundlag for Kreditforeningen, er given, endelig den Slesv[igske] Pantelovgivning og de for Kreditvæsenet i Almindelighed gjældende Lovregler, dels efter Esmarch og Krieger, dels andre Retslærde, navnlig Falck og Paulsen, saa at jeg ogsaa var hjemme i de Hindringer, der optaarnede sig af vore egne aparte Forhold imod Ideen, hvorhos jeg naturligviis havde dannet mig *en klar Forestilling om Maaden, hvorpaa de kunde bortryddes*, hvorom jeg forresten under min sidste Nærvarrelse i Kjbhvn. allerede havde konfereret med Vedel og Regensburg.

Jeg var saaledes rustet fra Top til Taa eller indtil Tænderne og derhos fast besluttet paa at give Møde paa Gram, om jeg saa skulde

lade mig bære af Vognen og ind i Huset, men hermed taug jeg. Jeg lader mig ikke spænde ud af et offentligt Anliggende uden Kamp, og dertil var jeg rustet. Munden var god, skjøndt Benene ikke due- de noget, men jeg skulde jo heller ikke fægte med Hælene.

Dagen før den 31te fik jeg fat paa Kammerraad Juhl fra Hjern- drup og betroede ham min Mistanke og min Plan, og han tilbød strax at ville følge med mig. Ligeledes Boysen fra Tørning og et Par Andre. Juhl var oprørt paa Krüger for hans Forfængelighed og Lumsk- hed, thi Andet – paastod han – var det ikke.

Heide og [Godske] Nielsen vilde forsøge, om de ved at opstille Krüger som Skjærnbræt kunde gennemføre en større Idee uden min Hjælp og saaledes praktisk godtgjøre min Undværlighed. Krüger derimod lod sig indbilde, at hans Anseelse var stor nok til at kunne fremkalde et Møde uden mit Navn til Hjælp, og da han nok holder af at være No. 1, saa var det ham behageligt at være alene, hvilket han jo nu lettest kunde blive, da min Sygdom efter al Sandsyn- lighed vilde hindre mig i at møde. Dertil kommer den Omstændig- hed, at han generer sig ved at træde op som Taler ved Siden af mig, navnlig ligeoverfor Bønderne, der lee ad hans Stammen og Hakken, og saaledes skulde da dette drabelige Forsøg gjøres, vistnok til en Prøve.

Den 30te Marts henad Aften kom imidlertid Heide og [Godske] Nielsen til min store Forbauselse op til mig, tilsyneladende i den Hensigt at spørge, om vi skulde kjøre sammen, men i Virkeligheden vistnok mere for at erfare, om jeg vilde give Møde, thi da jeg sagde, at Juhl skulde kjøre med, men at der var Plads i Wienervognen til 4, vendte de strax om og yttrede, at dette blev altfor begrændset Plads. De bleve Begge lange i Ansigtet, da de hørte, at jeg vilde til Gram, og især da jeg yttrede, at jeg vilde tage *alvorlig* Deel i Dis- kussionen, hvis der blev nogen Debat. Derhos lod jeg dem føle, at jeg var hjemme i Sagen, men heller ikke mere.

Iøvrigt spillede vi gode Venner, og jeg er nærved at troe, at der i den 11te Time var paakommet dem en Ængstelse med Hensyn til mig og en vis skjult Frygt for, at de ikke kunde magte Sagen. Maa- skee havde de ogsaa nogen Frygt for, at Høgsbro kunde finde paa at examinere dem o.s.v. Saaledes var den lange Historie, som gik forud, og de Herrer fik Dagen efter at føle, at jeg kjendte Sagen. De troede maaskee ustraffet at kunne sparke til en saaret Løve, men det kom anderledes.

Da jeg den 31te kom til Gram, sad Krüger alene med kun 4 Habenichts'er fra Beftoft, hvis Adkomst var Nysgjerrighed. Han blev lang i Ansigtet ved at see mig og dobbelt, da jeg sagde ham tilsyneladende venskabeligt, at jeg havde sat mig tilgavns ind i Sagen, »skjøndt man inde i Haderslev ikke havde gjort mig den Ære at meddele mig Nogetsomhelst af de forudgaaende Forhandlinger«.

Dette var som koldt Vand paa Hovedet for ham. Det var næsten komisk, saaledes som han anstrengte sig for at spille Fortrolig med mig, medens jeg piinte ham ved at yttre, »at jeg ikke endnu vidste, hvilken Stilling jeg ville indtage, førend jeg hørte de forventede *udtømmende* Oplysninger, som jeg forudsatte, de Herrer vilde give«. Juhl morede sig kostelig over det Hele.

Omsider kom Heide og [Godske] Nielsen, og efterhaanden samledes der vel omtrent nogle og 50 Mennesker, hvis Fleertal jeg strax saae vilde være paa min Side i paakommende Tilfælde.

Krüger aabnede Forhandlingerne med nogle almindelige Bemærkninger af en noget krybende Natur, hvorefter han foreslog Heide til Dirigent, som formodentlig var aftalt i Forveien. Han – Heide – indtog derpaa Forsædet med Krüger paa den ene Side og [Godske] Nielsen paa den anden. Jeg valgte min Plads i Baggrunden, midt iblandt Bønderne.

Heide opfordrede til at tage Ordet, men Ingen reiste sig. Det var en uhyggelig Pause. Omsider reiste Juhl sig og erklærede, at han havde ventet af Indbyderen eller een af de andre Herrer nogle Oplysninger om Sagens Natur og Væsen, da det ikke kunde antages at være Hensigten, at Forsamlingen skulde stemme i Blinde om, som de Fleste vare uvidende om. Da disse imidlertid ikke syntes at fremkomme, vilde han tillade sig gennem Spørgsmaal at fremkalde, hvad man upaatvivlelig savnede. Juhl gjorde nu en Mængde velrettede Spørgsmaal om Statuternes Beskaffenhed, de Fordringer, som disse gjorde til Laansøgere, om Taxationernes Beskaffenhed, om Amortisationen og Reservefondet, om Rentefoden, om hvilke Tab Foreningen havde lidt under Krisen, om Realisationen af Obligationerne og de dermed forbundne Tab, om de Hindringer, der fandtes i den Slesvigske Lovgivning, som vanskeliggjorte Opfyldelsen af Statuternes Krav, deriblandt den hurtige Inddrivelsesmaade, som man ikke kjender her, endvidere hvilke Midler man havde tænkt at anvende for at borttrydde disse Vanskeligheder o.s.v., o.s.v.

Alles Øine vendte sig paa Krüger, men han taug, ligeledes de an-

dre Herrer, som rimeligviis bleve forskrækkede over den lange Række af Spørgsmaal, der i og for sig vare fuldt berettigede og derhos fremsatte med Beskedenhed.

Jeg blev ved at tie, thi Juhl havde vendt sig til Krüger specielt og eventuelt til de andre Herrer! Omsider følte [Godske] Nielsen saa stærkt det Piinlige i Situationen, at han reiste sig, og jeg troede nu, at han var Hovedtaleren. Men alt, hvad han sagde, indskrænkede sig til at opfordre mig til at klare Erterne!

Nu begyndte Alles Blikke at vende sig til mig, efter at Høibordsmændene havde gjort Fjasco, og jeg styltrede nu frem for at besvare hele Rækken ved et almindeligt orienterende Foredrag, som lykkedes godt, men var noget anstrengende, da det varede over 1 Time. Havde jeg ikke i Forveien tilgavns studeret Sagen, vilde det ikke været mulig for mig saa udtømmende at have gennemgaaet dens Detaillie, men Ærgrelsen over, at jeg troede, man vilde spænde mig ud, havde drevet mig til at anvende større Flid, end jeg maaskee ellers havde gjort, og det lønnede sig godt.

Ingen af de Herrer kjendte Sagen tilbunds. De havde fusket lidt paa Overfladen, saameget som omtrent behøves til *almindelige* Bemærkninger, men ikke trængt igjennem Detaillien. Kun de reent juridiske Qvæstioner kunde Heide nogenlunde løse, skjøndt ingenlunde uden Bommerter, men dette gjorde ikke stort, da jeg ikke vilde kritisere ham, og Andre kunde ikke, selv om de vilde. Enden blev Valget af en Comitee, som I jo vel sagtens har seet i »Dannevirke«⁸. Nu *bagefter* har jeg faaet Bregendahls 18 Ark stærke Skrivelse, og jeg har idag sluttet Conceptet til Svaret, som allerede er sendt til Heide, for at han kan drøvtygge sammes juridiske Deel.

Siden Gram-Mødet har baade Krüger, Heide og [Godske] Nielsen behandlet mig overordentlig høfligt og tydelig røbet, at de har Respekt for mig. De have mærket, at jeg ikke lader mig omgaae, endnu mindre spænde ud, og Krüger har mærket, at hverken hans Evner eller Kundskaber slaae til, naar han staaer *alene*, og at de Hjælpere, som stod bagved, ved denne Leilighed vare af en anden Art end den, han er vant til i Stændersalen at have i Ryggen.

Den gode Mand er bleven forkjælet. Jeg har stedse ladet ham tale *først* i Stænderne, hvorved det var muligt for ham at være forberedt, medens jeg maatte tage den vanskelige og utaknemmelige Rolle at *vente*, og først naar mine Venner havde udtømt sig, kom min Tid, hvor jeg altsaa stedse *uforberedt* skulde tale, og derhos

ofte imødegaae Grunde og Paastande fra Modstanderne, som man ikke anede vilde fremkomme. Denne lette Stilling for Krüger, men vanskelige for mig, har han hverken vurderet eller paaskjønnet, men maaskee har Gram-Mødet bidraget til at rive Bindet fra Øine-
ne paa ham.

Jeg har i al Fald foreløbig faaet Opreisning, og dette er ret godt. Igaar var Rudebeck her. Han var ikke paa Gram, men Herreds[og-
ged] Frederiksen havde iforgaars besøgt ham og fortalt, »at Skau var den Eneste, der vidste Besked om Kreditforeningen og det, som det egentlig paa Mødet kom an paa. Han kaldte det dumt af Krüger at begynde paa noget, som han ikke kunde magte, men en Lykke var det, at Skau ikke har dovnet sin Tid bort«. Som Medlem af den valgte Comitee skal jeg nu nok drive Sagen igjennem, om jeg end skal dele Æren med Andre, men dette er mig i Grunden ligegyldigt.

Igaar ankom 2det Hefte af »Slesv[igske] Provindsialefterretninger«, udgivne af Etatsraad Knudsen i Flensborg⁹. Samtidig bragte Posten mig det mig tilkommende Honorar for den Afhandling ang[aaende] Brandvæsenfællesskabet med Holsteen, som jeg har leveret, og hvormed Heftet begynder. Ved at læse den paa Tryk maae jeg erkjende, at Sproget vel er livligt, paa sine Steder endog smukt og veltalende, men dog paa sine Steder temmelig bittert. Andre sige derimod, at det skader ikke.

Efter min Afhandling følger en Række Cancellieskrivelser, Resolutioner o.s.v. angaaende Bienniet ved Kiels Universitet, der ere af en uberegnelig Vigtighed. De have aldrig været trykte, men den utrættelige Regenburg har naturligviis rodet dem op i Archiverne og meddeelt dem. Man seer deraf, at det snarere er *Kjøbenhavns Universitets Ret*, der er beklippet, end Kieler Universitetets, og at en fuldstændig Reciprocitet af selve det *tydske* Cancellie er anerkjendt ligetil Aaret 1831. Det er et godt Svar til den Holst[eenske] Stænderforsamling.

Formodentlig holdes »Provindsialefterretninger« i Studenterforeningen, og I maae endelig see at faae det læst, – ogsaa paa Grund af, at jeg har skreven deri, for i fornødent Fald at kunne snakke med.

Jeg arbejder stærkt paa P. H. Lorenzens Levnet, der ogsaa er bestemt for dette Tidsskrift.

For Tiden har jeg iøvrigt et større Arbeide paa Stabelen af en anden Natur og »paa Embeds Vegne«. I vide vel sagtens, at der for

en 2-3 Aar siden var en Commission nedsat, bestaaende af Geheimeraad Bardenfleth, Konferentsraad Kirstein, Etatsraaderne Schjern og Springer, samt Konferentsraad Brinck-Seidelin, der under Førstnævntes Forsæde skulde afgive detailleret Betænkning over Posteringerne i Budgettet, navnlig om Adskillelsen mellem *Fælleds* og *Særligt* var rigtig. Grunden hertil var ikke blot de Holst[eeske] Rigsraaders Skrig over Prægravation, men snarere mit Angreb i Rigsraadet paa Posteringerne, hvor jeg paaviste aabenbare Urigtigheder, der bleve anerkjendte. Alene i Had[erslev] Østeramt leed Slesvigs særlige Kasse et Tab af over 16.000 rd. aarlig, blot paa Grund af Skjødsløshed og Feil. Commissionen afgav sin 194 Sider i Qvarto store trykte Betænkning, der med Undtagelse af den Deel, som Minoriteten, Etatsraad Springer, har skreven, er yderlig slet motiveret. Dette Opus har Minoriteten nu sendt alle Amtstuer i Slesvig til Betænkning, og jeg har nu i Sinde at ryste samme i alle Fuger. Dette giver mig meget Arbeide, men det er heldigt, at det træffer i den Tid, da jeg nærmest er bunden til Stuen.

Paa Tirsdag den 12te skal Eskild¹⁰ have Bryllup, og Onsdag den 13de skal der være Afskedsgilde i »Harmonien« for Pastor Boisen i Vilstrup¹¹. Det Sidste har jeg selvfølgelig tegnet mig til, skjøndt jeg just ikke synes om, at dygtige danske Mænd smører Hæle, hver Gang et større Embede i Kongeriget er at erholde.

Dette Brev var nu »eine grausame Salbe«, men jeg havde et Par Timer tilovers, og det forekom mig derfor passende at give en længere Historie til Bedste.

Lev vel!

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Smlgn.: Skau til Lorenzen 1859 3/4.

2 Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1859 2/3.

3 »Dannevirke« 1859 1/4: »Navnlig holdt Amtsforvalter L. Skau et klart orienterende Foredrag, som hørtes med Opmærksomhed«.

4 »Dannevirke 1859 22/2, 24/2 og 25/2: »Credit- og Pantevæsenet i Nordslesvig«.

5 »Dannevirke« 1859 8/3: »Mere om Pengevæsenet i Nordslesvig«.

6 »Dannevirke« 1859 25/3.

7 Skau Kbh, s. 191–194.

8 »Dannevirke« 1859 1/4: Kancelliråd, herredsfoged Heide; amtsforvalter, gårdejer Skau; gårdejer Krüger; kammerråd, gårdejer Chr. Juhl; gårdejer Dreyer til Agentoft, formand for Den nordslesvigske Landboforening.

9 Omtalt i »Dannevirke« 1859 8/4.

10 Skaus broder Eskild Skau i Sommersted, gift med Anna Elisabeth Brandorff.

11 Det var til denne afskedsfest, at

konrektor Edvard Lembcke skrev sin bekendte sang: »Vort modersmål er dejligt«. I »Dannevirke« 1859 20/4 findes et ret drilsk angreb på

pastor Boisen, fordi han havde ladet sig forflytte til et større og mere indbringende embede.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1859 7/6.

Kjære Peter!

Mariegaard ved Haderslev, d. 7de Juni 1859.

Jeg har nu endelig faaet Luft, efterat min store Betænkning angaaende Posteringen i Budgettet og Delingen mellem »Fælles« [og] »Særligt« er bleven færdig og indsendt. Den omfatter 7 tætskrevne Folioark og beviser forhaabentlig med urokkelige Grunde, at Slesvig ved Sondringen mellem Fælles og Særligt bliver snydt til Fordeel for Kongeriget for cirka 2 a 300.000 rd. aarlig, og at, hvis man ikke snarlig træffer en Forandring, vil samtlige danske Slesvigere blive rebelske og jeg selv med. Gud maae vide, hvad Fenger og Krieger ville sige til dette, men jeg hverken vil eller kan tie længere, da mine Landsmænd og jeg selv med aabenlyst blive plyndrede for at fylde Kongerigets særlige Kasse, medens Slesvigs Kasse tiltrods for store Paalæg neppe formaaer at pensionere en stakkels Skolelærer.

Hidtil har de gode Kjøbenhavnske Finantsmænd stolet paa, at jeg taug af lutter Danskhed, og Krüger taug ligeledes af Uvidenhed; og saalænge det kun var gamle Peter Lüders eller Thomsen-Oldensworth, der klagede over Prægravation, kunde man paaskyde Slesvigholsteinismen Skylden og lukke Øinene for Uretten til Fordeel for Kongeriget. Dertil kom desforuden, at hverken Lüders eller Thomsen kunde magte Spørgsmaalet, eiheller tage det paa rigtig Maade. Men anderledes stiller Sagen sig, naar jeg hugger løs. Igaar læste Krüger min Betænkning, hvori jeg troer med uigjendrivelige Grunde og slaaende Klarhed at have godtgjort, at Posteringen er bygget enten paa kolossal Uvidenhed eller lumpen Egennytte. Krüger svor paa, at hvis mit Arbeide blev offentliggjort¹, vilde Ministeriets Dage være talte, medmindre de øieblikkelig traf Forandringer. Men netop derfor skal det ikke offentliggjøres, førend jeg seer, at intet lempeligere Middel frugter.

Hvis jeg, inden dette Brev skal bort, erholder en Afskrift, som Hoff arbeider paa, skal jeg dog vedlægge den, da Du og maaskee Jens med kan have ganske godt af [at] see den nøgne Virkelig-

hed. Men Du maae sende den tilbage igjen, da min Concept er temmelig utydelig til at henlægge i Archivet.

Med Hensyn til Dine ironiske Bemærkninger angaaende den forstaaende »ikkepolitiske« Skamlingsbankefest, da tager Du noget feil. Næst efter at bemærke, at det ikke vilde blive udtalt i »Dannevirke«, at man tilsigter nogen udpræget politisk Fest, naar ikke Stockfleth udtrykkelig havde fordret det, og jeg derfor blev tvungen til at skrive, som skeet er, er der dog ogsaa en anden Side, som jeg har beregnet, men som Du nok har overseet, skjøndt Du synes stærk i Ordsprog. Jeg skal nemlig erindre Dig om, at »forbuden Frugt smager bedst«, og det skulde undre mig meget, om Folk ikke netop fik Lyst til at være Politikkere, fordi der fra Bestyrelsens Side ikke tilsigtes sligt. Jeg skal selv byde Forsamlingen »Velkommen«, og jeg vil neppe kunne dye mig, thi snakke om Heste og Stude har jeg ikke Lyst til. I Festprogrammet, som jeg skrev igaar og iaften læses i »Dannevirke«², vil Du heller ikke finde Spor af, at Politik er udelukket.

Naar nu blot Jens har læst ordentlig til Philosophicum, saa at han kan faae laud:, thi det er for ham af Vigtighed at gjøre gode Examina, da dette dog kan hjælpe lidt paa andre Brøst. At han er blank for Penge ved Maanedens Ende, undrer mig ikke, thi han har hverken Evne eller Villie til at holde Ligevægt i Noget somhelst. Rimeligviis drikker han en Deel op i Bayersk Øl. Han *burde* forresten ikke være i Forlegenhed, da han dog i sidste Maaned fik 5 rd., som jeg efter hans Skrivelse maatte trække af, men som jeg dog ikke har gjort.

Jeg har meget at bestille med Forberedelser til Landmandsmødet og standser derfor med at skrive. Clausens Hefter faaer jeg. Af J. E. Larsen³ er 2den Afdeling, 3die Binds 2det Hefte udkommen, indeholdende den danske Arveret, samt en Bedømmelse af Normanns Dissertation: De jure repræsentationis. Den kan vel ligge, til Du kommer hjem.

Din velv[illige]
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 I »Dannevirke« 1859 30/5 har Laurids Skau en artikel »Om Kassebeholdningen«.
- 2 »Dannevirke« 1859 7/6. I bestyrelsen for festen på Højskamling sad: Laurids Skau, Falle E. Anker, B. Han-

sen, C. H. Juhl, O. Juhl, S. P. Raben, H. J. Staal, H. Tingleff og M. Utzon.

- 3 J. E. Larsen: Samlede Skrifter I-X, der udkom 1857–60.

Laurids Skau til sønnen Peter 1859 25/6.

Kjære Peter!

Mariegaard ved Haderslev, d. 25. Juni 1859.

At jeg har travlt, kan Du nok tænke. Borgmesteren [Hammerich] og jeg maae bære hele Arrangementet til det forestaaende store Landmandsmøde¹, men han er ogsaa en ihærdig Hjælper ved slig Leilighed.

Du yttrede i Dit sidste Brev paa ironisk Maade, at det kunde tage sig godt ud, om jeg paa Skamlingsbanke talte om Køer og Stude o.s.v. Jeg kan til Din Beroligelse meddele, at – skjøndt jeg i 14 Aar ikke har skreven en Tale² – har jeg denne Gang gjort det, og at den helt igjennem i Virkeligheden er Politik, skjøndt i saa rolig og værdig Form, at selv Aristokrater skal kunne finde sig deri. Maaske den endog paa sine Steder vil befindes at være noget gripende for Følelsen, uden derfor at indeholde Svulst eller Pathos.

KB. NKS 1727 (afskrift ved Peder Skau, Bukshave).

1 Den syvende danske landmandsfor-samling i Haderslev 1859 28/6–2/7. Komiteen bestod af W. W. Stockfleth, E. Hammerich, Laurids Skau, kammerråd C. H. Juhl og gårdejer J. Kall. Baron Blixen-Finecke var forsamlingens præsident.

2 Skamlingsbanke-festen fandt sted 1859 30/6 med deltagelse fra det

store landmandsmøde i Haderslev. Laurids Skau bød velkommen og nævnte, at resultatet af den nationale kamp var blevet, at Slesvig nu blev anset af alle for et dansk kronland, og at den særlige slesvigskehed, som havde været slesvigholstenismens forbundsfælle, nu var ihjelslået. Senere talte baron Blixen-Finecke.

Laurids Skau til sønnen Peter 1859 9/7.

Kjære Peter!

Af Jens hører jeg, at muligen en Deel Studerende have i Sinde at feire Idstedslagets Aarsdag den 25. Juli paa Skamlingsbanke. Da dette er en ypperlig Idee, finder jeg Anledning til at meddele Dig følgende:

Jeg har talt med baade Borgermesteren [Hammerich], Schröeter, [P. A.] Madvig og Fl[ere] derom, og vi ere enige i at række Studentmagersvendene en venlig og hjælpsom Haand ved denne Leilighed. Det skulde skee paa følgende Maade:

Jeg er Formand for Skamlingsbankebestyrelse og -Selskab og møder i denne Egenskab paa Høiskamling for at byde de unge Her-

rer »Velkommen«. Schröeter og jeg og maaskee [P. A.] Madvig leier hver en 4stolet Vogn og møde til bestemt Tid for om Aftenen at tage hele Klatten med os ind til Haderslev, hvor vi i Forveien sørge for Qvarteer. Forsaavidt vi ikke have Vogne nok, for hvilket vi iøvrigt nok skal sørge, naar vi saa nogenlunde faae Antallet af Studenter at vide *itide*, udskrive vi et Par Bøndervogne til Assistance. Drikkevare o[g] d[eslige] haabe vi at kunne møde med herfra ved at formaae Buhbe eller en anden Vært til at tage derned og sælge Mad og Drikke for Betaling, men herom konferere vi nærmere, naar Du kommer hjem.

Dagen efter, den 26. Juli, kan blive arrangeret Dands i »Harmonien«¹, hvor vi overlade den studerende Ungdom at svinge vore dandselystne Damer, som vi have i stort Antal.

See, dette var nu et foreløbigt Program, der formeentlig ikke er saa tosset. Træf nu Aftale med Dine Bekjendte desangaaende og husk paa, at det er nyttigt, at de *Unge itide* trækkes herover, saa at de i fremtidige Kampe ikke ere i den Grad uvidende om Stridens Land som den ældre Slægt, der bedre kjende sachsisk Sveits end den danske Krones Ædelsteen.

Et Par Gjæster kunne vi med Lethed have i Huset, hvis Du venter Besøg i Ferien, og hvis Fordringerne ikke ere altfor store, kunne vi ogsaa have 3 à 4. Disse Bemærkninger tjene til Svar paa Dine Ytringer i Dit sidste Brev til Din Moder.

Sophaen og Skabet med Marmorpladen haaber jeg, Du lader Snedkeren indpakke og med første Skipper oversende. Jens lovede at skrive til Dig desangaaende. Disse Meubler ere for gode til at flytte omkring med.

Men som jeg begyndte, saa slutter jeg: Mødet paa Høiskamling den 25. Juli er en ypperlig Tanke. Glem den ikke og lad navnlig ikke ængstlig Forsigtighed afholde fra at love Eet eller Andet, som kan være til Nytte, men hvorom der ingen Tid er til at korrespondere. Et Løfte af Dig angaaende et Studentermøde paa Høiskamling vil jeg betragte som en Vexel, som jeg maae honorere, hvad enten det angaaer Logie, Befordring eller andet Lignende.

Maaskee hente vi Dig paa Onsdag i Aarø Sund, men er jeg eller Jens der ikke, saa faaer Du at sørge for Dig selv. Lev vel, til vi sees.

Din velv[illige]

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

Hr. Student P. Skau.

1 Festen på »Harmonien« afholdtes 1859 26/7, fordi der var marked i byen på Isted-slagets årsdag. Det ses

ikke af referatet i »Dannevirke«, at det er blevet til noget med studenternes besøg.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1859 30/8.

Kjære Peter!

Mariegaard ved Haderslev, d. 30te Aug. 1859.

Iaftes skrev jeg i en Fart et hidsigt og maaskee grovt Brev til Dig¹, men som dog vistnok indeholdt adskillige drøie Sandheder, skjøndt fremsatte i en barok Form. Jeg har nu sovet paa Sagen og benytter Morgenstunden til et Forsøg paa at nedskrive mine Tanker i en roligere Form.

Grunden til, at jeg skrev saa hidsigt, er vistnok nogle Ærgrelser, som jeg paa det Offentliges Vegne igaar havde af Sortkjolerne, deels et Regnestykke, som Krüger og jeg igaar opgjorte, hvis Resultat var, at Kirkevæsenet fortærer $\frac{1}{8}$ Deel af Hertugdømmet Slesvigs Marv uden tilsvarende Nytte, deels endelig Krügers udtrykkelige Anmodning om reent ud af Posen at sige Dig, at Du er godt paa Veie til ved *Din Leven i Ideer udenfor Dit Fag at blive Bedrager* baade imod Dig selv, imod mig og imod det *danske Folk*, og det sidste kunde jeg umulig tilgive. Krüger sagde, at, hvis Du blev ved, som Du havde begyndt, nemlig med Sjæl og Sind at være Theolog og kun Jurist af Mechanisme, saa kunde Du *maaskee* blive en paa-lidelig, men *aldrig en fremragende* juridisk Embedsmand, og af Middelmaadigheder havde vi nok, saa Du ikke havde nødig at arbejde Dig ind i Disses Tal. Han paastod endvidere, at han af meget skarpsindige Folk havde hørt sige, at Du næsten ikke kunde snakke om andet end kirkelige Sager, og Du i andre Anliggender var overfladisk og røbede kun altfor tydeligt Mechanisme i Raisonnementet.

Heri tog nu Krüger noget Feil, idet Dine Ytringer om Alt, hvad der ligger udenfor det Kirkelige og Nationale, snarere røber Mangel paa *Øvelse* i at behandle Spørgsmaalene, der forefalde, end noget-somhelst Andet, og dette indrømmede Krüger omsider ogsaa. Og jeg indseer godt, at det ikke kan være anderledes, thi Dine Omgangsvener ere jo lutter Theologer, der ere samvittighedsfulde nok til at beskæftige sig *fortrinsviis med deres Fag* og leve og aande i samme, medens Du er den eneste i denne Kreds, der lever og aander i en Retning, som ligger *udenfor Dit Fag*.

Du er paa en vis Maade en *Forført*, uden at Du veed af det at sige. Dine Venner ere som alle Theologer: De ville gjøre Proselyter, og Du er een af de fangede Sjæle. Jeg bebreider nu slet ikke Theologerne, at de leve og aande i deres Fag, men jeg bebreider Dig, at Du ikke gjør ligesaa, at Du lever og aander i de Andres istedetfor i Dit eget Fag, og *deri ligger netop Bedrageriet*. »Siig mig, hvem Du omgaaes, og jeg skal sige Dig, hvem Du er, og hvad Du er«. Det er godt nok at være klog paa Himlens Tegn, men hvad kan det nytte, naar man paa Jorden er en Klodrian. Det er interessant nok at observere det kirkelige Livs forskjellige Retninger, men til med Skarpsindighed at skrive en Dom i en Proces hjælper kirkelige Kundskaber ikke stort, medmindre Processen netop angaaer dette Gebeet, f. Ex. naar man har handlet imod Forordningen af 1742 angaaende gudelige Forsamlinger, som endnu gjælder her i Slesvig.

Hvis Du havde nogle flinke Jurister til Omgangsvener, vilde Din juridiske Skarpsindighed udvikles i en utrolig Grad og langt skarpere, end Du selv har Anelse om, og derfor er det, at jeg er utilfreds med Dine Omgangsvener, skjøndt jeg baade agter og ærer dem som brave Mennesker, der passe deres Fag og *lever og aander deri* og saaledes danne en Kontrast til Dig.

Istedetfor at trænge tilbunds i *Retshistorien*, studerer Du *Kirkehistorien*. Den sidste læser Du med *Lyst*, den første til – Examen!

Hvad i alle Guders eller Djævles Navn vil Du i Lund til et Kirkemøde?? Ret beseet ere vore Kirkemøder blot en anden Form for Prælaternes Kirkemøder, for at støtte den vaklende Pavemagt. Vore Sortkjolers overveiende Fleertal have ingen anden Hensigt med at besøge Kirkemøder end ret tilbunds at studere den Kunst at blive souveraine Herrer i Aandeverdenen og at blive eneste Politimestere til at udstæde Pas til »det himmelska Riket«, som det hedder i en svensk Vise. Egennyttens vil man finde bagved de 99 af 100 blandt Sortkjolerne. Allerede have de Geistlige jo nu og da ladet sig forlyde med, at Kirketugten burde indføres. Det næste Stadium er *hemmeligt* Skriftemaal! Ja, det gaaer jo prægtigt.

Hvis der ikke var den Omstændighed tilstede, at Kirkemødet i Lund maaskee kunde gavne den Skandinaviske Idee, vilde det eneste Fornuftige være at lægge Krudt under Gulvene i Forsamlingslocalet, og naar alle Sortkjoler vare samlede da at stikke en Gnist til og lade hele Flokken springe i Luften og saaledes befri Samfundet fra de værste Vampyrer, der findes paa Jordkloden.

Til alle Tider, i alle Lande og i alle Troessamfund have Præsterne været de farligste Mennesker af alle, og det ophæver ikke Regelen, at een og anden hæderlig Undtagelse kan paavises. Derfor kan jeg ikke fordrage, at Du reiser til Lund, thi slet Selskab kan Du finde i Kjbhvn., saa at Du ikke behøver at spille Penge paa at reise efter Sligt. Den største Part af Geistligheden er ikke andet end de værste Gjøglerere, men saadanne kan Du for 1 mk.s Penge faae at see paa Dyrehavsbakken, saa Du ikke behøver at forlade Land og Rige for at see dem, thi i Lund vil Du blot faae Gjøglerere at see i en forandret Udgave, i en anden Form.

Men nu nok herom. Hvis Du reiser alligevel, da skaan mig idetmindste for den Ærgrelse at fortælle mig det. Uvidenhed vilde i saa Tilfælde for mig være den lykkeligste Tilstand. Af det Anførte vil Du see, at jeg aldrig kunde falde paa den Forrykthed at sende Penge, der skulde anvendes til en Reise til Kirkemøder. Lad Theologerne reise til dette Slags Forsamlinger, naar de have Lyst. Hvis Du studerede Theologie, skulde jeg aldrig have nægtet Reisepenge. Men at Du lever og aander i det theologiske Vrølekompanie istedetfor at leve og aande i Dit Fag – dette oprører mig.

Hvis Du ikke besøger Kirkemødet, men derimod vil høre og deeltage i Nellesmanns Examinatorium og ligeledes Bornemanns, hvilke koste 4 rd. og 10 rd., altsaa ialt 14 rd., da skal disse blive sendte, naar Du nærmere angiver mig, til hvilken Tid de skulle bruges, om jeg saa selv skal laane dem, thi Nytten deraf kan jeg indsee, ligesaa godt som jeg kan indsee Skaden, Du er udsat for ved Sortkjølemødet i Lund. Naar Du reiser dertil, saa er det ligegyldigt, om Du beder om Penge til noget Nyttigt, thi det er jo ikke andet end en maskeret Form. Har Du Sparepenge til en Reise i et for Dig selv absolut skadeligt Øiemed, saa har Du ogsaa Penge til Forelæsninger o.s.v., og saa behøver jeg ingen Penge at sende. Du veed nok, at det ikke er Kniberi, men ramme Alvor. Jeg nægtede Dig ikke Penge til Upsalataouren⁹, skjøndt denne var ulige dyrere, men jeg hader Præstemøderne som Pesten, og derfor vil jeg paa ingen Maade give Penge dertil. Da Du omtalte, at Du var tegnet, lod jeg Dig utvetydigen forstaae, hvor modbydeligt det var mig, at Du rodede Dig ind i de kirkelige Vrøvlerier, og det har derfor overrasket mig, at Du alligevel skriver derom og derhos vil have Penge, om end efter Angivende til noget Nyttigt. Det beviser blot, hvor stærkt Du er hildet og indsnøret i Theologernes Garn. Du bilder Dig ind at være selvstændig,

men, Gud bedre det! Din Selvstændighed bestaaer blot deri, at Du sjokker i Dine theologiske Venners Kjølvand.

Kochs Bøger⁴ skulle blive sendte med Pakkeposten. Din Pibe er ikke kommen. Boysen fra Tørning var forleden paa Hedegaard og skulde havt den med, men glemte den.

Angaaende Knuds Optagelse paa Landbohøiskolen⁵ skrev jeg jo samtidig med Ansøgningen til Minister Kri[e]ger, og det var dog nok muligt, at han, selv imod Etatsraad Dahls Ønske, kunde give Tilladelsen.

Nu er Brevet fuldt. Farvel!

Din velv[illige]
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet. – Ifølge familieoverleveringen spekulerede Peter Skau på den tid meget på at gå over til teologien, og han besluttede i den anledning at opsøge sin meget gode ven, Ludvig Wagner, for at høre dennes råd. Peter traf imidlertid ikke venen hjemme og tog dette som et fingerpeg om, at han skulde følge sin faders ønske. Hans valgsprog var:

»Ær din fader og din moder, at det må gå dig vel, og du må leve længe i landet«.

2 Det andet skandinaviske kirkemøde i Lund 1859 31/8.

3 Se: Lorenzen til Skau 1856 8/6.

4 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

5 Skaus søn Knud kom i stedet i realklassen på Haderslev Latinskole.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN JENS 1859 7/9.

Kjære Jens!

Mariegaard, den 7. Septbr. 59.

Uagtet Dit Brev af 1ste d[enne] M[aaened] egentlig ikke kræver noget Svar, saa vil jeg dog svare et Par Ord derpaa, da jeg netop har et Øiebliks Tid. Du fortæller, at Du læser med Knud, men Du siger ikke noget om, hvorvidt det er kommet med hans Optagelse paa Høiskolen, og om han har Haab om Legat o.s.v. I mit sidste lange og *rolige* Brev til Peter¹, som Du siger, at Du ikke har seet, spurgte jeg derom, men da han ikke har svaret derpaa, saa gjentager jeg Spørgsmaalet til Dig, som formodentlig ikke over Kirkenækker glemmer slige lidet interessante Ting.

Saalænge Du ikke har læst mit *sidste* Brev til Peter, kan Du neppe forstaae det første rigtigt, men det sidste indeholdt tilstrækkelig Forklaring for Enhver, der er modtagelig for Forklaring. Denne Modtagelighed venter jeg nu ikke i dette Punkt af Peter, men jeg vilde ligefuldt give den, og dette baade alvorligt og tydeligt, fordi jeg ikke vilde have paa Samvittigheden, at jeg havde forsømt at ud-

tale mig om, hvorlunde jeg troer, at det er Bedrageri baade imod sig selv og Verden, naar man i Formen studerer Jura, men med Sjæl og Sind lever paa de theologiske Kamphaners Enemærker.

Og dette er Tilfældet med Peter. Han har aabenbar rodet sig dybere ind paa Theologiens Væsen og Kirkevæsenet, end han burde, og Beviset søger og finder jeg i den Omstændighed, at det neppe er muligt at tale med ham en halv Time, hverken for mig eller Nogen, uden at man pludselig og ofte umærkelig kommer ind paa Præste- & Kirkevæsen og andet Væsen i samme Kategori, hvorimod han aldeles ingen *virkelig* og *dyb* Interesse har for sit Fag, som han studerer af *Pligt*, men ikke af *Lyst*. Derfor vil han ifølge sin Redelighed godt kunne blive en jævn brugelig, men aldrig en skarpsindig og fremragende Jurist.

Da jeg nu synes, at de Middelmaadiges Tal er stort nok her i Landet, saa meente jeg, det var nyttigt at sige til itide og fortælle ham reent ud af Posen, hvorledes det hang sammen med ham. Jeg fortalte med det samme, hvor dumt det var *udelukkende* at omgaaes Theologer, da dermed den Øvelse i Diskussioner om Ting, der hører til hans Fag, gik tabt. Iblandt Juristerne findes der dog ogsaa skikkelige Folk og – efter min Erfaring – flere end blandt Theologerne, skjøndt neppe saa skinhellige. Hvorfor har Peter ikke søgt og funden een eneste Omgan[g]sven blandt disse? Svaret er let: »Fordi han studerer Jura af Pligt, men ikke af Lyst«. Jeg gad nok vidst, hvad han vilde sige, hvis Vagner ikke kunde tale en halv Time med Nogen uden stedse og altid at rode sig og Andre ind paa juridiske Anliggender. Mon man da ikke med Rette kunde bebreide ham, hvad jeg nu bebreider Peter? Men Vagner kan man dog tale med om andre Ting, og han er langtfra saa eensidig, selv i hans eget Fag, som Peter er det i – en Andens!

Med alt dette har jeg hverken villet eller kunnet bebreide Peter, at han søger at være fast og klar med sig selv i religiøs Henseende, thi dette er baade godt og rigtigt. Heller aldrig har jeg sagt et Ord om, at han gaaer flittig i Kirke, skjøndt det ingenlunde er nødvendigt at drive det til Pedanteri, som Peter er ifærd med.

Jeg raader Dig til flittig at besøge Kirken ligesom han, men ikke i den Forstand, at Munden altid er fuld, saa den i enhver Samtale løber over af kirkelige og theologiske Ting. Det er nok, naar Hjertet er fuldt. Christendommen skal ikke virke til at hjælpe en Mand *af* sit Fag, men derimod *i* sit Fag, og jeg troer endog i Chri-

stendommens Navn at kunne huske Peter paa Ordsproget: »Skomager, pas Din Læst«, ikke blot af Pligt – thi dette er ikke nok – men ogsaa af Lyst.

Og er Juraen ikke Peters Læst, saa i Guds Navn da, saa staaer det jo frit for ham at vælge Theologien, som jeg iøvrigt ikke troer, han duer til, netop fordi han er en næsten altfor redelig og retfærdig Natur, baade til at kunne finde sig i og forsone sig med al den Raadendhed, der findes i vort hele kirkelige og geistlige Væsen, men som han endnu ikke har Erfaring og Skarpsynethed nok til at blive vaer, og paa den anden Side, fordi han vel har Hjerte nok, men ikke dette mægtige Hoved, denne vældige Aand, som behøves for at udmøge en slig Augias Stald, og da hans Sind alligevel vilde drive ham til Forsøg derpaa, vilde Følgen blive, at han gik tilgrunde derved.

See, alt dette har længe gjæret i mig, og jeg har tænkt alvorligen derover, men det kom nu til Udbrud paa Grund af Kirkemødet i Lund.

Det er interessante Forelæsninger, Du skal høre af Nellemann og Bornemann, men jask nu ikke med Philosophien, saa Du skal hinde med et Haud, om ikke noget værre.

Nærværende Brev maa Du gjerne lade P[eter] læse.

Din velv[illige]

KB. NKS 1727.

L. Skau.

1 Skau til sønnen Peter 1859 30/8.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1859 15/9.

Mariegaard, den 15de Septbr. 1859.

Kjære Peter!

Paa Dit Brev af 10de d[enne] M[aaened] har jeg egentlig kun saare lidt at svare, da dets væsentlige Indhold indeholder nogenlunde sund Fornuft, og det er i det Hele taget et af de bedste Breve, som jeg har modtaget fra Dig. Det er nemlig hverken sat paa høiere philosophiske Stylder, end at Mennesker med sund Forstand kan følge samme uden at brække Halsen derved. Eiheller er Forskruetheden saa fremtrædende i theologisk Retning, som Dine mundtlige og skriftlige Udtalelser tidligere har været, og som jeg derfor greb den ved Kirkemødet i Lund¹ givne Leilighed til at ivre imod. Kun et Par mindre betydelige Bemærkninger skal jeg fremsætte til Overveielse.

1. Jeg har aldrig, hverken directe eller indirecte, bebreidet Dig

Mangel paa *Flid*, men naar jeg har sagt, at Dit juridiske Studium blev mekanisk, saa skal dette kun forstaaes som *Modsætning* til Din overhaandtagende kirkelig-theologiske Retning. Jeg veed godt, at Du studerer med Alvor Dit Fag, men det var Din *Formegenleven i et andet Fag*, jeg ønskede at dæmpe lidt, og derfor fremdrog jeg den skarpe *Modsætning* i Udtryk, der vistnok vare stærke for en forkjælet Natur, men som i *min* Mund ikke var andet end et naturtro Udtryk af den Kraftessents, der er medbragt fra det sunde og kraftige Folk, i hvilket jeg er født og opdraget, og i hvilket jeg har levet og virket. Slikkede Udtryk og Talemaader passe kun daarligt i min Mund.

2. Jeg har endvidere ikke sagt eller ønsket, at Du skulde *unddrage* Dig al aandelig Næring og *udelukkende* leve i og for Juraen. »Mennesket lever ikke af Brød *alene*«, og det er endog nødvendigt at uddanne Aanden i andre Retninger for at forstaae Juraen. Derfor er jeg godt tilfreds med, at I har Plads i Theatret, thi den æstetiske Retning er ikke uvigtig i nogetsomhelst Fag og desforuden en Betingelse for Livet i et civiliseret Samfund.

3. Jeg har ikke sagt, ei heller ventet, at Du skulde og kunde blive en *udmærket* Jurist, naar Du blot selv vilde, men jeg haaber og troer, at Du kan blive en *dygtig* Jurist, naar Dit Studium ikke tager en altfor eensidig Retning. Men dette vilde være Tilfældet, naar Du vilde gjøre en kras dogmatisk-kirkelig-orthodox Betragtning af Livet til *udelukkende* Grundlag for Dit juridiske Studium og derimod lade *Naturretten* vel meget i Baggrunden. Den *sidste er Grundlag for al Jura*, det første skal blot tjene til at *formilde det logiske Streng*, der ellers vilde faae mere Herredømme end en kristelig, mild, kjærlig Betragtningssmaade kan tilstede.

4. *Ubetinget* var min Fordømmelse af Præsterne ikke, men den var haard, fordi jeg ikke kjender nogen Klasse i Samfundet, der mere fortjener en streng Dom. Der er eet Ord i vort Sprog, som i sit Væsen indbefatter al Christendom, og det er Ordet *Kjærlighed*. Men jeg har kun kjendt een Præst ([Hans Wilhelm] Hertel), som forstaaer Omfanget deraf, idet de Herrer ellers i Almindelighed staaer og truer med Død og Fordømmelse i den ene Haand, medens de saae Kjærlighedens Sæd med den anden. De Stakler vide ikke, eller ville ikke vide, at det Første kvæler og fortærer det sidste. Men herom mere mundtlig.

5. Kirkeforfatningen og Spandets Forslag ere ganske vist saa-

kaldte brændende Spørgsmaal, men i Lund er Stedet neppe til at løse dem. Det kirkelige Liv i Sverige mangler det naturlige Mellemlid². Enten ere de Geistlige derovre halvgale til den ene eller til den anden Side. Enten staae de paa det strengt kirkelig-lutherske Standpunkt, som man kort efter Reformationen kjendte her i Landet, da man næsten frygtede og dømte en Katholik haardere end en Hedning, eller ogsaa opløse de Alt i tøilesløs Frihed i aandelig og kirkelig Retning, og dertil er den store Masse neppe moden, saa de altsaa i Sverrig ere i *denne* Retning et Sekulum *forud* for deres Tid. Det *humane* Mellemlid mangler.

Heri Landet har Rationalismen væsentligen bidraget til, at Overgangen hverken er farlig eller skadelig, jeg mener Overgangen fra de tidligere Kirkeloves Tvang til den nu fordrede absolute kirkelige Frihed. Det er maaskee Rationalismens eneste gode Frugt, men den er heller ikke saa ganske ringe.

I vor Grundlov have vi et tosset Ord: »*Folkekirke*«. Dette Ord er – rigtig beseet – meningsløst og vil bestandig blive det mere, eftersom den af Spandet begyndte og nu af Barfod fortsatte Retning vinder Terrain paa Lovgivningsomraadet.

Skriftemaal for Præster som saadanne er Christendommens *absolute Misfoster*. *Kirketugt* er ikke andet end Geistlighedens Skabning i det Øiemed at blive Herrer over Sjælene, og i den Henseende høre Skriftemaal og Kirketugt sammen som to Alen af eet Stykke. Jeg gad nok seet, hvor der i Christendommen kan paavises *sand* Hjemmel for sligt Tøieri, thi i Evangelierne skal man nok lade være at finde nogen Hjemmel, der ikke kan rives overende som et Kort-huus.

Om alt Sligt kunne vi imidlertid tale mundtligt, da det er for vidtløftigt at udvikle paa Papiret.

Det vilde være dumt, hvis Du opgav Studenterlivet, dumt for Din *egen* Skyld, dumt for Jens's Skyld. Men jeg kan ikke ret forstaae, at Du skriver: »Du *troer nok*«, at Jens kommer meget i Studenterforeningen, thi naar Du selv kommer der, saa maatte Du jo see ham, medmindre I ikke kommer der *samtidig*, hvilket jo vilde være det heldigste.

Ved Vestervold er der flere gode Bopæle, naar det blot ikke er et altfor gammelt Huus, som I har valgt, thi der findes i saadanne ofte Væggetøi, som man jo med et pænere Udtryk kalder disse Udyr. Huusleien betaler jeg selvfølgelig, da I ellers ikke kan leve anstæn-

dig. Forresten kan jeg jo ikke have nogen Mening om en Bopæl, jeg ikke har seet.

Formodentlig reiser jeg herfra den 23de d[enne] M[aaaned]³, men afgjort er endnu intet i denne Henseende.

Med Skipper Beyerholm afsendes en Ost i Slutningen af denne Uge.

Hils nu Jens. Jeg har ikke Tid til at skrive mere. I dette Øieblik fik jeg Brev fra Pastor Christiansen i Medelby, fra hvem jeg skal hilse Dig.

Din velv[illige]

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 1859 31/8.

3 I anledning af Rigsrådets sammen-

2 Skau har læst om kirkemødets emner

træden 1859 26/9.

i »Dannevirke« 1859 6/9 og 8/9.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1859 30/12.

Mariegaard, d. 30/12 59.

Kjære Peter!

Disse Linier ville vel komme i Dine Hænder Nytaarsmorgen og dermed Ønsket om et godt og glædeligt Nytaar. Du har ingen Sorger beredt mig i det gamle Aar, men nu og da en ikke ringe Glæde. Gud give, jeg kunde have sagt det samme til Jens.

Hoslagt følger 40 rd. Det er Alt, hvad jeg i Øieblikket kan sende, da jeg nødvendigviis maae betale Præst og Degn Høitidsoffer for hele Aaret og Lægen sit Honorar, saa jeg beholder kun et Par Daler tilbage til eget Brug. Men jeg vilde dog nødigt, at Du paa Aarets første Dag skulde være aldeles blank, og jeg har derfor foretrukken at sende vedlagte Sum, hellere end bie, til jeg kan sammenskrabe Resten.

Betal nu Dr. Engelsted sit Honorar og undskyld Jer pænt, fordi I ikke har Raad til at give mere! Et godt Ord finder altid et godt Sted.

Det seer iøvrigt galt ud med Pengevæsenet, og jeg nærer stor Frygt for, at jeg ikke vil være istand til vedblivende at sende Eder 73 rd. maanedlig. Hvis Jens ikke vil tilegne sig saa meget moralsk Mod, at han kan komme ud med, hvad jeg maanedlig sender, saa seer det galt ud, og han maae da ligesaa gjerne holde op først som sidst.

Hans Extrafordringer har nu bragt mig til det fortvivlede Skridt at gjøre mig til *Dagleier for Godske Nielsen*⁴, for hvem jeg arbejder saameget, at jeg daglig kan fortjene 2 mk. Det er jo en passen-

de Stilling for Slesvigs første politiske Personlighed, som jeg dog nok for Tiden er. Ak! Jens veed neppe, hvilket forfærdeligt Offer han har tvunget mig til at gjøre. Forsøg, om Du kan gjøre ham det begribeligt. Men selv deri skulde jeg finde mig, naar han med det ny Aar vilde begynde et nyt Liv, komme tilbage som den forlorne Søn og *arbeide tilgavn*s, thi jeg har en forfærdelig Angst for, at han ingen Embedsexamen faaer, forinden Militærtjenesten tager ham bort, og saa er jo det Hele spildt.

Knud Schmidts Papirer skal jeg see at faae istand i betimelig Tid².

I Onsdags havde jo Rud[olf] Lorenzen Bryllup³. Jeg antager, at Du og Jens ikke have forsømt igaar at gratulere baade de Unge og Gamle.

Otto Jacobsen var her i Tirsdags og bragte en Hilsen fra Dig⁴. Jens lod han, som han slet ikke kjendte, og derved stødte han Din Moder for Hovedet, saa hun i Grunden gav ham en ikke ringe Reprimande. Da han ville gaae, sagde han, at han vilde hilse Peter mange Gange, hvortil Moder svarede: »Ogsaa Jens skal De hilse; de ere *begge* mine Børn«. Jeg troer, han følte Braaden, thi det blev sagt paa en Maade, at det ikke kunde undgaaes. Ogsaa jeg blev gal i Hovedet, men lod mig naturligviis ikke mærke med noget.

Men denne snerpede Stymper af Theolog behøver ikke at spille den Ubekjendte, da han dog ikke kan undgaae nu og da at see Jens, som neppe nogensinde har gjort ham Fortred. Men Sagen er, at den gode O[tto] Jacobsen mangler det første Vidnesbyrd paa Christendom og Dannelselse, nemlig *Humanitet*. I sin egen indbildske Hellighed troer han sig berettiget til at ignorere Synderen istedetfor med kjærlig Haand at stræbe efter at hjælpe ham op af Snavset og med kristelig Overbærelse tilgive forhaandenværende Feil.

Men – Theologerne ere jo nu engang ikke anderledes. Vagner er dog en hæderlig Undtagelse. Hvis man forlangte af mig, at jeg skulde opsøge *virkelige* Christne, da vilde Theologernes Række være *den sidste*, jeg vilde gennemgaae, fordi jeg troer, at Christendom er sjeldnest hos disse Folk. Thi at snakke om Guds Ord, at »takke Gud, fordi man ikke er som denne Tolder« o.s.v., at puste sig op af sin Helligdom og *see ned* med et medlidende Blik paa Synderen – dette er mindst af Alt Christendom. Denne skal fremfor alt vise sig i Overbærelse med Næstens Skrøbeligheder, og hvor man ikke sporer denne, der er heller ingen virkelig Christendom.

Student [Reinhold] Hertel besøgte os igaar. Han gjorde et bedre Indtryk end Jacobsen.

Hils Vagner fra mig. Det gjør mig ondt, at han skranter. Jeg holder overordentlig meget af ham.

Din velv[illige]

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Skau skulde bl. a. give referater af 3 Se: Skau til Lorenzen 1859 29/12.

Stænderforsamlingens møder i 1860. 4 Åbenbart en teologistuderende.

2 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 5/1.

Mariegaard, d. 5te Jan. 1860.

Hoslagt følger Udkast til en Ansøgning, der baade i Form og Indhold blot behøver at overføres paa det stemplede Papir til 40 sk. (Ansøgningspapir) og derefter underskrives af Knud for at kunne indleveres til Ministeriet eller afgives til Underviisningsraadet for af dette at indsendes. Efter Dit Brev at dømme har Du nok forudsat, at jeg skulde udfærdige Ansøgningen paa det stemplede Ark, men dette vilde jeg ikke gjøre, deels, fordi det synes rigtigere at købe Papiret, hvor man opholder sig, altsaa »Kongerigsk Papir«, deels kjender Ministeriet baade min og Contoiristernes Haandskrifter, og min Virksomhed i den Sag blev derved vel meget fremtrædende. Endelig synes det ogsaa rigtigst, at Knud skrev den selv.

I Eftermiddag telegrapherede jeg til »Student Skau«, for at Depeschen kunde aabnes af enhver af Eder. Rygtet fortalte nemlig, at I vare arresterede eller i al Fald havde været med i Opløbet Nytaarsnat¹, og Din Moder vilde ikke give Fred, førend jeg havde benyttet Telegraphen for at skaffe Vished.

Jeg lægger nu i og for sig ikke saa stor Vægt paa, om Du eller Jens eller begge tilsammen havde faaet et Par Skrup eller været stukket i Arresten en Dags Tid, da dette ikke pleier at ansees for særdeles nedværdigende. Men paa den anden Side synes det at have været mindre godt Selskab, tildeels den lave Pøbel, som har været virksom, og blandt denne Klasse var det ikke ønskeligt at tages ved Vingebenet.

Hvorledes alt dette nu hænger sammen, gad jeg dog nok hørt noget om, og i ethvert Tilfælde er det mærkeligt, at Ingen af Jer har ønsket Moder et godt Nytaar. Du skrev sidst den 28. Decbr., og fra Jens hører jeg jo aldrig et Ord, undtagen naar jeg kræves for

hans Gjæld, og ligesaa lidt har han fundet det passende eller fornødent at skrive til hans Moder. Dette sidste gjælder for en Deel ogsaa Dig, skjøndt ikke i saa høi Grad.

Men at vi under de givne Omstændigheder desforuden skal svæve i Uro, idet Rygtet fortæller, at ogsaa *Studenter* ere arresterede, see, dette er dog egentlig haardt nok. Jeg er nu slet ikke ængstlig. Dette er derimod Din Moder. Men jeg er derimod i en anden Forlegenhed, nemlig med de Mange, der spørge mig i den Forvisning, at jeg jo fra Eder maae erholde paalidelige Meddelelser. Jeg beklager mig derfor ogsaa over, at I ikke have skreven hjem, og selv om I havde været arresterede, hvilket jeg indtil videre ikke vil troe, saa burde I ligefuldt sendt mig Underretning desangaaende. Uvished i slige Sager er værre end alt Andet, og Hjælp kunde jeg maaskee ogsaa skaffe, hvis det kneb, da jeg dog har enkelte formaaende Bekjendte.

Da jeg ikke har Knud Schmidts Adresse, er jeg nødt til at sende hosfølgende Papirer til Dig.

Vi forvente nu at høre fra Eder med det Allerførste.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Der var nytårsnat 1859–60 demonstrationer i Kbh. Regeringen blev kaldt »Danmarks Sorg og Ulykke«,

der blev råbt: »Ned med Grevinden«, »Ned med Ministeriet«, »Leve Kongen«.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 14/1.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 14de Jan. 1860.

Fra Redacturen af »Vestslesvigske Tidende« modtog jeg igaar et Par Ord, hvori han beder mig opgive ham »Stud. jur. Skaus« Adresse, da han har Noget at tilskrive ham om, skjøndt han ikke siger, hvad det er. Addressen havde han forlagt.

Jeg har strax svaret ham, at der var tvende juridisk Studerende af dette Navn, som boede sammen, men at jeg formodede, det var den Ældre, hvilken jeg vidste havde Interesse for hans Blad, og jeg nævnte altsaa Cand. phil. P. L. Skau.

Af et Brev, som jeg idag fik fra Jens, seer jeg imidlertid, at han har skreven Meddelelsen til »Vestslesvigsk Avis«¹ ang[aaende] Optøjerne Nytaarsaften, og den Slutning ligger nær, at det er i denne Anledning, at Redacturen vil skrive til Student Skau. Herover er jeg nu meget urolig, thi jeg har ikke læst Artiklen og veed derfor

ikke, om den er skreven med fornøden Forsigtighed, og jeg er meget bange for, at der skulde være sagt Ting deri, for hvilke han kunde komme under Tiltale.

Det er ærgerligt at tænke paa, at han mulig kunde vorde tiltalt, dømt, relegeret fra Universitetet eller Gud veed hvad mere, som man ængster sig med. Thi hverken har Jens juridiske Kundskaber nok til at kjende, *hvad* man maae skrive, og hvad *ikke*, og heller ikke er han forsigtig. Hvis nu enten Regjeringen eller Grevinden er omtalt paa en saadan Maade², at Loven kan ramme ham, er det jo en ny Historie, der fyldes i det Galdebæger, som Jens saa jævnlig rækker mig. Som Følge deraf gaaer jeg i en stadig Frygt, indtil dette opklarer sig. Skulde han gaae hen at blive mulkteret, maae han finde sig i at lide paa Kroppen, thi jeg hverken *kan* eller *vil* betale flere Dumheder.

Hvad nu angaaer Politipryglene, som han og Student Hoff har faaet³, da skader det slet ikke, thi i urolige Tider skal man ikke gaae hjem *efter Midnat*, men derimod *Kl. 10, directe fra Theatret*, og man skal fremdeles ikke være nysgjerrig, men megetmere undvige Sligt. Jens har derfor snarere faaet for lidt Prygl end for mange. Skriv mig endelig til, hvorledes Du mener, det hænger sammen, thi jeg har en Mistanke om, at Jens har drukket i Studenterforeningen, saa han ikke har været ganske ædru.

Endvidere ønsker jeg ogsaa nok at vide, hvad Udgiveren af »Vestslesvigsk Tidende« melder, thi jeg frygter kun for, at Politiet har rekvireret Forfatterens Navn, og at Redacteuken har glemte Addressen og saaledes benyttet en List til at faae mig til at opgive den, idet han ikke har fortalt Sammenhængen. Bare ikke Hofhistorier eller Blixen Finecke eller lignende Ting ere omtalte paa en upassende Maade, thi derved vilde baade hans og deelviis min Stilling være spoleret.

Jeg sender hoslagt 10 rd., som jeg ovenikjøbet har laant. Forpagteren betaler ikke, Regninger indløbe, Skatterne restere, jeg er fortvivlet, og Jens er vel sagtens nok istand til at fuldstændiggjøre Ulykkerne. Men Du maae skrive *samme Dag, som Du modtager dette*, thi ellers træffer Brevet mig ikke, da jeg *Onsdag Morgen* d. 18de d[enne] M[aaened] afreiser til Flensborg til Stænderforsamlingen.

Send mig »Vestsl[esvigsk] Tidende«, hvori Jens's Artikkel staaer, hvis Du har den, thi denne Historie er jeg mere bange for end

Politivrøvlet, som desuden er ret godt fortalt i »Fædrelandet«⁴, hvis Fremstillingen er sand, thi derpaa kommer det jo an.

Hvis jeg kan skrabe 5 rd. sammen endnu, skal jeg sende dem. Men Jens bruger for meget til Dagligdags, det er Ulykken. Du kan lade ham læse Brevet, thi jeg skriver ikke til ham, da man jo ikke veed, om han er nappet af Politiet.

Venligst
Laur. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet. – Se: J. L. Skaus og 3 Herom har Skau åbenbart fået un-
B. Hoff's indlæg i »Fædrelandet« derretning.

1860 13/1.

4 »Fædrelandet« 1860 2/1.

2 Jvf. Skau til sønnen Peter 1860 5/1.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 16/1.

Mariegaard, d. 16/1 60.

Hoslagt følger en Recipisse paa Privatbanken paa 3200 rd. Boyssen i Tørning sendte mig denne Obligation for derpaa at gjøre Laan, men da han ikke selv var tilstede, maatte jeg optræde som Laantager, og Vexlen løber altsaa paa mig. Man sagde mig imidlertid, at, naar Recipissen fremlagtes, og Laanet forlangtes fornyet paa 3 Maaneder, var der Intet iveien, naar Renten for næste Fjerdingaar indbetaltes *samtidig* med Fornyelsen. Jeg sender Dig altsaa Recipissen hoslagt tilligemed 30 rd. i Rente for næste Fjerdingaar.

Gaae nu op i Privatbanken, som har Contoirtid fra Kl. 10 til 2, fremlæg Recipissen og forlang Vexlen fornyet paa $\frac{1}{4}$ Aar. Betal dernæst de 30 rd. i Rente for dette Fjerdingaar, og naar Recipissen har faaet Paategning desangaaende, navnlig angaaende Rentens Betaling for det løbende Fjerdingaar, saa send mig Recipissen under Adresse til Flensborg.

Jeg kunde godt have forskaaet Dig for denne Forretning, men jeg anser det for godt, at Du *prøver* at gjøre Pengeforretninger, for at Du kan faae et Begreb om, hvorledes dette Slags Sager behandles. Skulde Du troe at være i een eller anden Forlegenhed, skal Du gaae til *Etatsraad Broberg*, forevise ham dette Brev og bede om hans Veiledning. Han er en fuldkommen honnet Mand, og Du kan stole fuldkommen paa ham. Han er derhos Directeur for Privatbanken.

Vær nu expedit, thi husk paa, at, hvis Vanskeligheder skulde indtræde, have vi endnu Tid at løbe paa, da Vexlen først forfalder til 31. Januar, men man skal sikkre sig itide. Brug altsaa Telegraphen, hvis nogensomhelst Vanskeligheder viser sig. Jeg maae selvfølgelig erstatte Omkostninger.

Ved Siden af de 30 rd. sender jeg 5 rd. til Fuldstændiggjørelse af de Penge, som Du har betalt til Manufacteuren for Jens. Jeg har endnu ikke faaet Penge af Forpagteren, men naar Alt kommer til Alt, kan jeg dog endnu reise Laan, hvilket Jens ikke kan.

Siig ham forresten, at, naar man har faaet Prygl, er det klogere at tie dermed end at publicere det i Bladene¹.

Jeg veed, at der er Opfordringer i Gang angaaende at møde paa et bestemt Sted paa Tirsdag Aften². Jeg beder nu om, at baade Du og Jens vil holde Eder udenfor dette Craval, thi Vedkommende vil komme baglænds fra det.

Venligst
L. Skau.

E[fter] Sk[rift]: Privatbanken er paa Børsen, Indgang fra den søndre eller østre Ende.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Skau til sønnen Peter 1860 14/1.

2 »Dannevirke« 1860 19/1 meddeler,

»at der Intetsomhelst er blevet af den paatænkte store Demonstration af

Pøbelen i Kjøbenhavn Natten imellem den 17. og 18. ds. Optøierne kunne vel nu betragtes som ophørte«.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 21/1.

Kjære Peter!

Flensborg, den 21de Jan. 1860.

Jeg skrev ikke noget angaaende de 64 rd. Renter, da jeg troede, de vare anviste til 11te Decbr. paa Amtstuen i Haderslev og saaledes maatte blive liggende, indtil Obligationerne kom tilbage. Det er imidlertid sandsynligt, at Privatbanken førend Terminerne corresponderer med Finantshovedkassen angaaende, hvilke Obligationsnummere den har i Pant og paa denne Maade erholder Renterne. Man da Du nu engang har denne Rentekvittering eller hvad den kaldes, saa er det bedst, at Du gaaer op i Finantshovedkassen og forsøger, om Du kan faae Renterne, hvilket jeg endnu ikke rigtig kan faae i mit Hoved. Men at forsøge det, skader jo ikke, thi vil man ikke betale, kan Du jo beholde Qvitteringen tilbage. Hvis de 64 rd. Renter imidlertid blive Dig udbetalte, er det bedst, *Du beholder dem derovre* til Dækning af Febr[uar] M[aa]n[e]ds Penge. Restbeløbet kan jeg da senere sende med Posten. Derved spares Penge, og Boyesen kan jeg jo betale Renten herhjemme. Han kommer desuden her til med det Første.

Skulde man i Finantshovedkassen svare Dig, at Renten er anviist paa Østeramtstuen, og at de altsaa ikke vil betale, saa kan Du blot

sende mig Qvitteringen *tilligemed Recipissen*, for hvilket Brev det er bedst, Du tager en Qvittering paa Posthuset for Indleveringen, da det er et altfor vigtigt Document, til at man tør resikere det. Hvad dette koster, kan jeg siden dække, men det er kun 2 à 3 sk., naar Du ikke frankerer.

Igaar aabnede vi da Stænderforsamlingen. Majoriteten negligerede os endnu værre, end Bondevennerne gjøre ved deres Modstandere i Folkethinget, idet de blot valgte deres egne Folk, thi Christiansen fra Medelby er en Pjalt, der endog stemte paa Hansen fra Grumby til Vicepræsident! Denne blev da ogsaa valgt, hvilket fuldkommen svarer til J. A. Hansens Valg til samme Stilling i Folkethinget. Kl. 5 gav Commissarius [Kranold] en stor Diner for 80 Personer, som var fyrstelig baade med Hensyn til Mad og Drikke. 15 Retter!

Der blev imidlertid Mudder i Leiren, forinden vi kom fra Bordet, hvortil jeg gav Anledning ved en ironisk Skaaltale. Da Kranold havde udbragt Kongens Skaal paa *Dansk*, udbragte Præsidenten, Otzen, en Skaal for Commissarius paa *Tydsck*. Kranold udbragte nu Præsidentens Skaal, ogsaa paa *Tydsck*, hvorefter Mohrhagen udbragte endvidere en Skaal for »god Diæt«, ogsaa paa *Tydsck*, og endelig udbragte Ahlefeld-Lindau en Skaal for K[a]mm[er]h[e]r[re] Stemann, ligeledes paa *Tydsck*.

Alle disse tyske Taler kompletterede den Galde, som jeg havde samlet i Salen under de eensidige Valg, og jeg klinkede da paa Glasset¹. Forbauselse og dyb Taushed var Resultatet. Med Kulde og bidende Ironi begyndte jeg med at udvikle, hvor stærk Modbydelighed jeg følte for Alt, hvad der kunde kaldes Borneerthed, især i politiske Forsamlinger, og jeg vilde bevise min Tro i Gjerningen ved at foreslaae Vicepræsidentens [Hansen-Grumbys] Skaal o.s.v. Jeg udtalte endvidere, at han og jeg vare bestemte Modstandere, men det var en Lykke, at vi upaatvivlelig respekterede hinanden. Ialfald var jeg glad ved at kæmpe med *ham*, fordi han besad Dygtighed, hvilket var mig langt behageligere, end naar jeg skulde stride imod politisk Dumhed og stædig Borneerthed o.s.v. Kort sagt: min Roes over ham var i samme Grad bitter Snært til Majoriteten, der ikke engang havde givet os Danske et Vink om, hvem de vilde vælge, men derimod afgjort alle Valgene ved et Glas Grog Aftenen i Forveien.

Min Tale gjorde stormende Lykke ved alle Danske og tildeels og-

saa hos de Tydske, og navnlig syntes Hansen-Grumby godt om den og takkede mig yderst smigrende. Men Thomsen Oldensworth blev derimod desperat. Han rasede som en gal Mand, idet han følte hele Bitterheden i den Virak, jeg ydede Hansen paa alle de Øvriges Bekostning. Der blev et Mudder, der overgik al Beskrivelse², saa at man foer op fra Bordet, uden at vi fik noget af Desserten. Jeg blev siddende ganske rolig og lod de Andre vrøvle. Hovedresultatet var, at Thomsen Oldensworth grundig prostituerede sig, medens jeg tiltvang mig Respekt – hos de Tydske Frygt for mine bidende Bemærkninger, hos de Danske Glæde over, at jeg med fuldendt Roe og Kulde gav vore Modstandere Kapital og Renter paa eengang.

Vi skiltes først [hen] ad Kl. 10, efter at jeg havde haft den kosteligste Morskab af at see paa, hvor elendige Tydskerne ere, naar saadan en Fyr som Thomsen bliver haandteret tilgavns og derefter selv stræber af bedste Evne at prostituere sig.

Kranold var omtrent ligesaa betuttet som Slesvigholstener[n]e, og da en Flensborger senere hen udbragte en Skaal for gamle Danmark, blev han siddende – som jeg haaber – af lutter Betuttelse. Onde Tunger ville rigtignok paastaae, at han gjorde sig tunghør af – Hensynsfuldhed til vore Modstandere.

Jeg har nu indtaget min faste Position³. Man veed, at jeg aldrig lader en Dumhed eller Uforskammedhed gaae ustraffet hen, og man føler, at Svøben er baade skarp og rammer godt. Idag agter jeg at tage Ordet i Forsamlingen angaaende Stenografer, om hvilket jeg er bleven enig med Hansen fra Grumby.

Jeg har skreven saa vidtløftigt, fordi man maaskee kunde spørge Dig om Eet og Andet, da man jo veed, at Du hører fra mig imellemstunder.

Lad Jens læse dette Brev, thi jeg kan ikke overkomme at skrive ogsaa til ham idag. Det glæder mig, at han er uskyldig i Politivrøvlet⁴, thi dette duer ikke at indlade sig paa, især for ham. Gid han nu kunde slippe godt over Examen.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. »Dannevirke« 1860 23/1: »L. Skau udtalte sin Misforfølelse over den forrige Talers [Kittels] altfor slesvigske Toast. Han var nu engang en afgjort Hader af al Bornærthed. Han sluttede sit Foredrag

med en direkte Henvendelse til og Skaal for Stænderforsamlingens Næstformand [Hansen-Grumby], i hvem han vel saa en ivrig politisk Modstander, men en saadan, der kæmpede ærlig, og som han derfor

havde Respekt for«.

- 2 Smign.: M. Mørk Hansen: Livs-Erindringer, 1968, s. 161: »Vi havde et overdaadigt Gilde paa Statens Regning, hvor der forefaldt flere Skandaler, da mange var fulde. En Lieutenant Satterup [general Ræders adjutant] fornærmede den tyske Thomsen-Oldensworth, og Kammerraad Juhl fra Hjerndrup, Laurids Skaus gode Ven, blev ogsaa fuld og vilde have slaaget Hansen-Grumby, hvis jeg ikke havde holdt ham tilbage. Lieutenanten blev forsat fra Flensborg«.
- 3 Interne drøftelser mellem de dansk-sindede deputerede viste hurtigt, at Krüger og Skau havde vanskeligt ved at gå i spænd sammen, se: Skau til Godske Nielsen 1860 22/1: »Der er iaftes i et Møde af Minoriteten passeret en Scene, der er langt sørgeligere. Krüger fremsatte følgende Theses: 1. At være deelagtig i en Fællesforfatning, saaledes som den er og i sidste Rigsraad forsvarede af Hall, er complet utaaelig for Slesvig, idet man ikke kan skeep sin Ret, undtagen af Kongerigets Naade og Barmhertighed. 2. Han foretrak derfor det Udkast til en Forfatning, som udkom 1848, hvis væsentligste Særkjende var, at Hertugdømmerne skulde have ligesaa mange Stemmer i Repræsentationen som Kongeriget. 3. Hvis dette ikke nu kunde sættes igjennem, vilde han foretrække en reen Føederativstat, hvor hver Landsdeel var overladt til sig selv og beholde alle Indtægter, medens man bidrog til alle Fællesudgifter efter Folketal, altsaa den Tscherningske

Idee i dens krasseste Skikkelse. 4. Saaledes som det er, skeer vi (Slesvig) en blodig Uret og forurettes med Forsæt og vitterligt fra Kongerigets Side, der har Magten i Rigsraadet gjennem sin Majoritet og virkelig bruger den som betegnet. – Hertil svarede jeg følgende: »Dit Raisonnement fører lige directe til Slesvigholsteinismen. Det er Uret og Uretfærdighed at sige om Kongerigets Rigsraader, at de forsætliggen forurette Slesvig. Beviis for det Modsatte er givet i sidste Rigsraad, og dette Beviis skal atter blive ført i det næste, vel at mærke, naar vi godtgjøre virkelige Feil i Posteringen. Det er dobbelt uværdigt for Dig, Krüger, at gjøre en saadan Beskyldning imod Kongeriget, der har behandlet Dig personlig med en saadan Forkjærlighed og Godhed, og Dit Raisonnement indeholder efter mit Begreb en sort Utaknemmelighed, som idetmindste oprører min Følelse«. Hertil svarede han blot, »at dette var ham aldeles ligegyldigt, thi det var sandt ethvert Ord af, hvad han havde sagt«.

Skau til Godske Nielsen 1860 25/1: »Krüger synes at have fortrudt hans voldsomme Optræden forleden Aften. Han har i al Fald siden den Tid været yderst aimable, og Juhl mener, at det kommer af, at han virkelig har en Følelse af at have forløbet sig. Vi faae nu at see, men godt er det, hvis vi kan bevare ham fra offentlig at udtale saadanne Grundsætninger, der ville blive tagne til Indtægt af fælles Modstandere« (RA. Godske Nielsens arkiv).

4 Se: Skau til sønnen Peter 1860 14/1.

Laurids Skau til sønnen Peter 1860 2/2.

Kjære Peter!

Flensborg, d. 2. Febr. 1860.

Du har faaet mit Brev ang[aaende] Baron Blixens Ophold her.

Han har udrettet meget godt, og jeg troer ikke, der vil flyde en eneste Mislighed af hans Ophold her. Dette maae Du sige Høit og lydeligt i Studenterforeningen, og hvor Du ellers vil. *Hele* Minoriteten er eenstemmig af den Mening, at Blixen under givne Omstændigheder kan gavne os mere end den svage Volfhagen, der Intet gjorde¹.

Nu skal sidstnævnte efter en igaar indkommen Proposition af Thomsen Oldenswort sættes under Tiltale.

Majoriteten er mere fremtrædende slesvigholstensk end tidligere. Jeg bekæmper den hver Dag, Skridt for Skridt, næsten *con amore*. Vi lade os ikke forknytte, men blive snarere mere energiske ved Modstanden.

Din
L. S.

KB. NKS 1727 (afskrift ved Peder Skau, Bukshave).

1 Smlgn.: Lorenzen til Skau 1860 ca. 20/3.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 28/3.

Kjære Peter!

Mariegaard, den 28. Marts 1860.

Det var et sandt Ord, hvormed Du sluttede Dit sidste Brev, hvori Du tillagde Dig selv Adjectivet »vrøvlende«, thi Dit Skriveri var Pæremost fra Ende til Anden, hvori ganske vist fandtes adskillige Draaber Viin, men som svandt reent bort i det Øvrige.

Imidlertid har det alligevel moret mig at læse en saadan Smule Kluk af en Hanekyilling; thi jeg sporer meget godt den i og for sig smukke Tanke, der ligger til Grund for hele Raisonnementet, den nemlig, at Du frygter for, at jeg skulde blive *forfængelig* og *beruset* af den Roes og Virak, der maaskee strømmer til os, o.s.v.¹.

Nei, hvis Intet foruroliger Dig ellers, kan Du saamænd være rolig med Hensyn til mig; jeg har gjort alt for bitre Erfaringer til, at jeg skulde personlig lægge Vægt paa en Roes idag, der sædvanlig forvandles til bitter Daddel i Morgen. En Mand, der, som jeg, har staaet 20 Aar paa Valpladsen og i en Række af Aar har døiet Haan og Spot og Forfølgelse ved Siden af latterlig og overdreven Roes og smiger – der har seet den mest udsøgte Roes og Smiger forvandle sig til den bitreste Daddel – og som navnlig har lært den store Sandhed, at den *danske Nation har allertravlest med at rive ned, hvad den selv har skruet op til en unaturlig Høide*, og at *danske Folk* – langt mere end Tydske – ere ærgerlige, hver Gang de have

hævet een af deres egne lidt over det Middelmaadige, fordi deres egen Forfængelighed ikke kan taale, at Nogen rager op over dem selv; – hvo der, som jeg, har gjort den Slags Erfaringer, vil vel vide at foragte de Danskes Roes og Smiger fuldt saa meget, som man foragter Tydskernes Haan og Spot.

Hvis Du havde været Vidne til min hele Færd i Flensborg, havde været Vidne til de Offre af egen Ære, Dygtighed og, om Du vil, Forfængelighed, som jeg har maattet gjøre hver Dag i hele 2 Maaneder, for at holde vor lille Flok sammen, været Vidne til, hvorledes jeg har *ladet Andre faa Æren for, hvad jeg alene og udelukkende har gjort og udført* – hørt, hvorledes jeg i Borgerforeningen dandsede paa Line i min – som jeg nok tør sige – snilde og mesterlige Tale, for at desorientere Flensborgerne og sikre P. A. Petersens Valg, samt tage Cancelliraad Schmidt til Indtægt for Minoriteten og tvinge ham til at holde paa sin Kollega for at holde paa sig selv ved de forestaaende Valg; – havde Du været Vidne til, hvorledes Krüger *kun var syg, indtil jeg havde motiveret hans Forslag* til en Valglov, for hvilket *han* vilde have Æren og virkelig en Time efter *modtog Virak derfor paa Gaden*, ligesom jeg ogsaa talte, som om *han* havde leveret mig en fix og færdig Motivering; – naar Du havde været Vidne til alt dette, saa vilde Du ikke følge Danskes sædvanlige Skik og nære Frygt for, at man skulde blive beruset af Virak. Nei, jeg finder mig kun deri for at bruge Alle og Enhver, der ville og kunne bruges i det Offentliges Tjeneste.

Naar Du dernæst siger, at vi i Grunden Ingenting have gjort, saa beviser Du dermed, at Du kun har læst Tidenden² og Ændringsforslagene og Diskussionerne med maadeligt Blik samt en kolossal Uvidenhed om Forholdene.

Det er en Feiltagelse, naar Du siger, at der er stor Bevægelse *syd-paa*, det er kun ganske *Enkelte*, medens der snarere er Tendens til, at vi *Danske* vinde Terrain i Syden.

Til Sommer flytte vi vor Skamlingsbankefest 1½ Miil syd for Flensborg³. Er dette Intet? Er det Intet, at jeg totalt har ødelagt de privilegerede Kaster, saa at Bønderne i Angel omtale dem med Foragt? – Er det Intet, naar iøvrigt slesvigholstensksindede Folk erklære, at de tyske Deputerede ikke ere en Pibe Tobak værd i Sammenligning med de Danske? Og dog er det nøgen Sandhed, at dette siges temmelig almindeligt. Er det Ingenting, naar det er lykkedes mig at gjøre det klart for hele Landbostanden, at det er de privile-

gerede Klasser, Riddere og Godsejere, der *udelukkende* ere Aarsag i, at vi ikke faa en Vandledningslov, som Alle længes og sukke efter? – Er det Intet, at man tvinger Slesvigs Ulykke, dets Achilles-hæl (Godsejere og Ridderskab) til at knuse og ødelægge sig selv?

Du har sagtens kun læst Tidenden indtil 5. Marts, maaskee endog kun Referatet i »Dannevirke« og de øvrige Blade, men husk paa, at andre Kollegaer have leveret *selv* til »Dannevirke«s Referat, medens jeg *ikke har leveret et Ord til nogetsomhelst Blad, hvorved jeg er kommen noget i Skygge.*

Men læg nu Mærke til de sidste 14 Dages Forhandlinger og see, *hvem* der har præsteret Noget, der *forslaaer*. Der skal nu være Gilde her i Morgen for os⁴, og en Deputation fra Odense kommer herover for ved denne Leilighed at overlevere en Adresse. Jeg har i Sinde at benytte Leiligheden til at sige dem, hvor vigtigt det er at være *vaagen*.

Du snakker om et dansk Blad i Flensborg, men Du veed ikke, at jeg for mere end et Aar siden fik Puggaard i Spidsen for en Subskription, og at *alle Pengene vare samlede*, men *Wolfhagen (!!!)* nægtede at give et *Privilegium!* Godskjøb herovre! – Ja, det er Noget, men jeg har ganske anderledes gigantiske Planer, hvis jeg kommer til Kjøbenhavn, som jeg dog sagtens kommer strax efter Paaske.

Om jeg kan faa det doctrinære Professorministerium til at gjøre Noget – det er et andet Spørgsmaal; men jeg vil have Samvittigheden fri, derfor vil jeg derover.

Men nok om alt dette. –

Jeg glemte ovenfor at tilføie, at Mørk-Hansen er fortrinlig i alle *videnskabelige* og *politisk-historiske* Debatter, skjøndt han slet ikke er Taler⁵, men det seer godt ud i Tidenden, hvad han leverer, og han kompletterer paa en vis Maade mig, som er overlæsset nok aligevel⁶.

Jeg er da ogsaa kommen hjem baade hæs og træt og aandelig udhulet; thi naar man skal blive ved at holde Taler flere Gange hver Dag i et Par Maaneder, uden at kunne faa Tid til at læse og indvinde Noget igjen, kan Forraadet let slippe op, skjøndt jeg maaskee var bedst forberedt denne Gang af dem Alle. Fra *Regenburg* fik jeg ifor-gaars et høist smigrende Brev⁷ i Anledning af min Færd i Stænderne; jeg holder nok af *denne Mands Anerkjendelse.*

Venligst
L. Skau.

Trykt: Peder Skau: *Minder fra mit Liv og min Tid*, 1909, s. 74–77.

1 De mange fester og takadresser efter Stænderforsamlingens afslutning 1860 19/3, se: Skau Kbh, s. 201.

2 »Stændertidende«.

3 Se: Skau til Lehmann 1860 5/4 (Skau Kbh, s. 201–203).

Smlgn.: Emil Müffelmann til Skau 1860 12/5: [Vedr. mødet i Angel 1860 26/7 (det blev afholdt i Lundsgårds Vesterskov 20/7)]: »Med hensyn til, at Skjærbjerg ligger i hjertet af Angel, vilde det jo vistnok være det herligste punkt, men dels er det en enklave under Munkbrarup herred, sorterer altså under Berger og eies af en fanatisk tysk saddelmager, som baron Wedell har været så galant at concessionere der, dels påviste Willemoes en meget heldigere plads ved Lundsgårds vesterskov omtrent midt imellem Nykirke og Langballeå, hvor man både har skov [og] sø lige i sin nærhed... Dette nordvestlige hjørne af Grumtofte sogn frembyder den fordel, at det er meget dansksindet, da det aldeles er i lommen på en indflydelsesrig og meget dansksindet derboende Sandemand Lorenzen« (KB. NKS 1727).

4 Festen for de stænderdeputerede af-

holdtes i teatret i Haderslev 1860 29/3. Billetter til festmåltidet skulde ifølge festcomiteens avertissement i »Dannevirke« være afhentet hos hr. vinhandler Buhbe i »Harmonien« inden kl. 3½ om eftermiddagen. I alt mødte »noget over 200 Bønder og Kiøbstadborgere, samt alle de særlige Embedsmænd«. Festen er udførligt refereret i »Dannevirke« 1860 30/3.

5 Under arbejdet med udgivelsen af Mørk Hansens erindringer meddelte hans dattersøn, proprietær Kristian Vyff, udgiveren, at hans moder, Elise Vyff, født Mørk Hansen, havde fortalt, at Mørk Hansen ikke var nogen stor taler.

6 I sine Livs-Erindringer giver Mørk Hansen Laurids Skau det smukkeste vidnesbyrd om anerkendelse, ligeledes i sin i 1865 trykte mindetale over Laurids Skau.

7 I forbindelse med sin påskønnelse af Skaus »store Fortjenester af den gode Sag« nævnte Regenburg i sit brev af 1860 23/3 over for Skau, at det havde været ham »en stor Fornøielse at virke for en Forbedring af Deres økonomiske Kaar« (KB. NKS 1727).

Laurids Skau til sønnen Peter 1860 23/5.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 23/5 60.

I Continuation af mit Brev af igaar til Jens meddeler jeg Dig herved, at jeg idag afsender et Brev til Prof. [H. N.] Clausen¹, hvis Frugt jeg næsten er vis paa vil være, at Madam Lorenzens ældste Dreng skal blive antaget blandt de Drengbørn, der optages til fri Opdragelse for de Puggaardske Penge.

Jeg har imidlertid skreven til Clausen, at jeg idag tilskriver Dig desangaaende, med Anmodning om, at Du snarest muligt gaar op til Prof. Clausen og taler mundtlig med ham om Sagen og navnlig faaer at vide, hvad der skal foretages i formel Henseende, for at Maalet kan naaes.

Jeg anseer det for en fortrinlig Plan, at Drengen kommer fra Moderen, thi han er begavet og har en dygtig Natur, men bliver absolut ødelagt, naar han længere bliver hjemme hos Moderen. Tal med Jens om Sagen, thi han har talt med Madam Lorenzen og senere tilskreven mig om at gribe alvorligt ind for at naae Maalet. Dette har jeg nu gjort og *mere alvorligt*, end Jens havde tænkt sig det, men jeg kan ikke lide at gjøre noget halvt.

Gaae nu endelig op til Prof. Clausen. Det er jo desuden en god Leilighed til at faae en Passiar med ham. Dertil kommer, at det er en Nødvendighed, fordi jeg har sagt i mit Brev til ham, *at Du vilde komme i den Anledning*. Ligeledes har jeg sagt ham, at vi Alle – Du og Jens inclusive – have taget os noget af denne stakkels Familie, alt efter fattig Leilighed. Ligeledes har jeg fortalt ham, at Fru Muus var Hovedvelgjøreren².

Hvis Clausen ønsker at see Moder og Søn, bør Du foranledige dette, men jeg antager det neppe, men det er dog muligt. Drengen kan altid blive bedre opdraget end hos Moderen, og det skulde gaae underligt til, om det ikke var en god Gjerning at hjælpe til. Har Du end travlt, bliver der dog nok Tid til at gaae op til Clausen en af de allerførste Dage. Man skal aldrig opsætte en god Gjerning til den Dag imorgen.

Hils Koch³ og de andre Studentmagersvende. Baade Schröeter og jeg ville revangere os, naar vi i Terminen komme til Kjbhvn.

Hils Jens!

Din velv[illige]

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 Smlgn.: Lorenzen til Skau 1858 16/5.

3 Det ses ikke, hvem der hentydes til.

Det kan vel næppe være fotograf P.

Chr. Koch, »Dannevirkes« tidl. redaktør.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 28/6.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 28. Juni 1860.

Igaar modtog jeg fra Thrige et Brev¹, hvori han meddeler, »at Knud paa Grund af at have været Formand for et raat Drikkelag, og fordi han skal have spillet høit og betalt Spillegjæld ved Skolebøger, er dømt i et Lærermøde til *enten* at forlade Skolen uden at stedes til Examen *eller* underkaste sig en corporlig Revselse«.

Jeg gik strax til Rektoren og forlangte at see Skoleprotokollen, hvoraf fremgik, at 11 Disciple havde gjort en Seiltour paa Dammen, paa hvilken de – foruden Spisevare – havde medtaget 2 Fl[a-

sker] Extract til Punsch og 2 Pæle Brændeviin (circa 10 Snapse). Efter Hjemkomsten var Halvdelen gaaet op til en Kamerat og paa dennes Værelse drukket Punsch, hvortil 1 Fl[aske] Rum var bleven kjøbt, samt spiiist den levnedede Mad dertil. Knud kom hjem Kl. rigelig 10, var ikke beruset og nød endnu noget Kage. Uroe, Forstyrrelser, Støi, kort *ingen Scandaler have fundet Sted.*

Hvad Spillet angaaer, da er det *Løgn*, og hvad Skolebøgers Salg anbelanger, da er det deels Bøger, som Knud har kjøbt paa offentlig Auction, deels nogle gamle, ubrugelige Bøger, som Du eller Jens have efterladt, og som hans Moder havde tilladt ham at sælge for ikke at fylde Huse med dem. Altsaa er deri *ikke handlet imod Skolelovene.*

Det Hele forekommer mig vistnok daddelværdigt, men ikke strafværdigt, og jeg har derfor udarbejdet et stærkt Forsvarsskrift², hvori jeg navnlig paaviser deels det Overdrevne i, hvad der er sagt om Drikkeriet, deels det Løgnagtige i Fortællingen om høit Spil (Solo med 4 sk. Indsats), deels det fuldstændig Berettigede i Salget af Bøgerne, og dette Skrift faaer Rektoren iaften. Jeg er bleven enig med Knud om, at han helst skal tage nogle Skrup af Spanskrøret, da hans Fremtid vil blive ødelagt ved at jages ud af Skolen uden Examen, som Rektor troede, han kunde bestaae.

Dette har jeg sagt i min Skrivelse, men tillige tilføiet, »at, da den fældede Dom er drakonisk og efter min fulde Overbeviisning en blodig Uret, der hverken er støttet paa Sandhed eller Lov og Ret, og da jeg efter en saadan Erfaring maae befrygte, at Executionen af Pryglestraffen vil blive ligesaa blodig som Dommen, saa andrager jeg paa, at Huuslægen maae være tilstede for at paasee, at ingen legemlig Beskadigelse finder Sted, og at der saaledes maae indrømmes Knud det samme, som enhver Misdæder kan forlange, der idømmes corporlig Revselse.«

Vi faae nu at see, hvad denne Skrivelse vil virke. Bitter er den at døie, og Fordringen om, at Lægen skal være tilstede, er jo et Tegn paa, at jeg anseer Lærerne for Blodhunde og da navnlig P. Dorph³.

Det er nu reent forbandet, at Du ikke er hjemme for at kunne overvære Examen, thi jeg frygter for Dorphs Hævn, ligesom jeg heller ikke stoler paa Adjunct Møller, der er skrækkelig lunefuld. Der er overhoved en slet Tone ved Skolen og især mellem Lærerne indbyrdes. Hvis Du nu hver Dag kunde overvære Examen, vilde man undsee sig. Jens kan jo ikke komme hjem for sine Timer.

Denne bedrøvelige Historie ærgrer mig forfærdeligt, thi hvor let kan Knuds Fremtid ikke derved spoleres.

Jeg sender idag 50 rd. Resten kommer først 8 Dage ind i Juli M[aa]n[e]d.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Thrige til Skau 1860 26/6: »Det gjør mig ondt at maatte meddele Dem, at Deres Søn atter har forset sig saaledes, at han maatte tildrage sig en Skolestraf. Han har nemlig – efterat at være fritaget for den resterende Del af den ham tidligere tildømte Straf – været Hovedmand for et raat Drikkelag, og det er ved samme Leilighed blevet oplyst, at han meget hyppig med et Par andre Disciple har spillet højt Spil, deri tabt 13 Rd. og betalt disse tildels ved Skolebøger . . . Ved en idag afholdt Lærersamling blev det derfor bestemt, at han enten maa underkaste sig en korporlig Revselse eller forlade Skolen uden at tilstedes Adgang til Afgangsexamen« (KB. NKS 1727).

2 Skau til Thrige 1860 28/6: »I Skrivelse af 26de d. M. har Deres Velbaarenhed meddelt mig, at min Søn er idømt en efter de foreliggende Omstændigheder meget haard Straf for – som der paastaas – at have været Formand for et raat Drikkelag, samt jævnlig spillet Kort i Løbet af Vinteren og deri tabt ialt 13 Rdrl., som formenes at være betalt tildeels ved Skolebøger. De har derhos havt den Godhed at overlade mig Valget imellem de tvende Straffe, som man har fundet passende at dictere for de formeentlige Forseelser.

Jeg kan naturligviis kun med Bedrøvelse modtage en saadan Efterretning, og man vil vistnok finde det naturligt, at jeg stræber at tilegne

mig en Overbeviisning, baade om den formeentlige Brødes Natur, som ogsaa om den Domsconclusion, hvortil de omhandlede Præmisses vel sagtens skulle være Grundlag, og forinden jeg træffer mit Valg blandt de tvende Straffemaader, skal jeg aabent og ligefrem meddele Resultatet af mine Efterforskninger.

Af Skoleprotokollen saae jeg igaar, at 11 Disciple have gjort en Seiltour, til hvilken ialfald min Søn havde erhvervet sin Moders Tilladelse, som det ikke kunde falde ind, at deri kunde være noget brødefuldt. Endvidere var det ikke skjult, at der medtoges et Par Flasker Extract, som ikke antages at være formeget til 11 Mennesker, der vel Alle vare konfirmerede, i al Fald Fleertallet, og i ethvert Tilfælde var det *ikke saameget, som Disciplene notorisk have drukket paa Skoutoure under Lærernes specielle Tilsyn*. Endvidere havde de medtaget 2 Pægle Brændeviin, altsaa neppe en Snaps til hver Enkelt, og, uagtet denne Drik er af en noget plebeisk Natur, og desaaarsag ikke passende for studerende Mennesker, saa er det dog paa den anden Side en Kjendsgerning, at Skolens Lærere stundom selv nedlade sig til at drikke den, og Nydelsen kan altsaa neppe ansees forbryderisk, om den end for de Unge ikke bør billiges. Endelig have nogle af Selskabet hos *en Kamerat* (altsaa ikke i et Værtshuus, som i § 11 af Skolelovene er forbudt) nydt Resten af deres paa Touren levned Mad, og da Drikkevarerne

vare slupne op, have de kjøbt en Flaske Rum og deraf lavet Punsch, som de til Maden have drukket, hvorefter de have forføiet sig hjem. De have ikke gjort nogen Uro eller Forstyrrelse, der er ikke fremkommet nogen Klage, og for min Søns Vedkommende kan tilføies, at Ingen kunde mærke nogen Beruselse, og at han nød sin Aftensmad som sædvanlig.

[Angående anklagerne mod sønnen for at have tabt 13 rdl. i kortspil i løbet af vinteren, nævner Skau, at det drejer sig om en spilleaften to gange ugentlig, altså ca. 30 spilleaftener, og at drengen faktisk har siddet i uheld.

Da det nu overhoved ikke er forbudt Disciplene at spille Kort, og da maadeholdent Spil vel endog af Deres Velbaarenhed erkjendes for en uskadelig Recreation, naar Sjælen er træt af alvorligere Studier, saa formaar jeg ikke i de foreliggende Kjendsgerninger at see nogen fyldestgjørende Grund til en saa haard Straf, ... hvortil jeg ikke formener at finde nogen anden Grund end en ubegribelig Lyst til at komme min Søn eller mig tillivs ... Samtlige Straffegrunde ere skruede op paa en utilbørlig Maade, flere af dem ere aldeles uholdbare, de ere alle tilhobe af en saa ringe Betydning, at det efter min Formening vilde være den blodigste Uretfærdighed derpaa at begrunde en Dom, hvorved et ungt Menneskes hele Fremtid sættes paa Spil ... Jeg er ikke riig nok og har heller ikke Haardhed nok til at forstyrre min Søns Fremtid ved at tage ham ud af Skolen i det Øieblik, Afgangsexamen forestaer. Som Følge deraf vælger jeg den saakaldte corporlige Revselse eller Pryglestraffen

og tilføier, at min Søn er enig heri. Da jeg imidlertid anseer Dommen for urimelig haard og ikke bygget paa Sandhed og Ret, maa jeg derved blive paabyrdet en grundet Frygt for, at Executionen vil blive af samme Natur. Jeg tillader mig derfor at andrage paa, at der maa indrømmes min Søn, hvad de værste Forbrydere have lovligt Krav paa, nemlig at min Huuslæge, Dahl, maa være tilstede, medens Korporalstokken danser paa Knuds Ryg, for at paa-see, at legemlig Beskadigelse ikke finder Sted« (LA. Haderslev Latinskoles arkiv; trykt i uddrag: M. Favrholdt: Haderslev Latinskoles Historie 1567-1967, 1966, s. 190).

Thriges svar lød, at skolen ikke ønskede en læges tilstedeværelse, hvorimod han selv vilde overvære revselsen. Dersom Skau ikke accepterede denne beslutning inden 1860 29/6 kl. 16, vilde Knud være at anse for udmeldt!

- 3 Se: P. Dorph til Skau 1860 29/6: »Hr. Professor Thrige har viist mig et Brev fra Deres Velbaarenhed. Jeg har af dette fundet mig foranlediget til i mit eget Navn, *kun* i mit *eget* Navn, at give Dem en Oversigt over den omhandlede Sag, som De jo iøvrigt har havt tilstrækkelig Lejlighed til at blive bekendt med [Dorph gennemgår derefter sagens forhistorie] ... Og nu, faa Dage efter, at Resten af hans Straffetid er ham eftergivet, er han ikke alene *med* i et højst utilbørligt Drikkeri, men een af de to Forstandere for det. (Deres Velbaarenheds Angivelse af Kvantiteten er ikke korrekt, ligesom Sammenligningen med Skolens Skovtur ingenlunde er træffende). Da de kom hjem fra Skovturen (ca. 9^{1/2}), gik de 5 af Selskabet hjem, men 6 bleve til-

bage hos Jessen af 6te, og af disse gik nogle, deriblandt Deres Søn, ind til en Kjøbmand efter mere Rum og sade saa og drak indtil Kl. omtr. 11 . . .

At Sagen maatte bedrøve Dem og gaae Dem til Hjerter, intet er naturliger end det, men jeg ventede ogsaa, at De vilde forene Deres Bestræbelser med vore, for at den idømte Straf kunde komme til at virke, hvad den skulde, at den Skyldige for Alvor fik Øjnene op for sin Brøde. Selv om De var uenig med os i Straffens Form, burde jeg ikke troe Andet, end at det vilde være Dem magtpaaliggende, at Deres Søn i den skulde see en Advarsel og Paamindelse, thi det vilde jeg ansee for en blodig Uret imod ham, om den Følelse blev næret hos ham, at han var Offer for en tyrannisk Vilkaarlighed; den med Straffen tilsigtede Virkning vilde være tilintetgjort, og hans Hjerter fyldes med Had og Bitterhed. Hvorledes De har talt med Deres Søn, kan jeg ikke vide, det er jo Deres og ikke min Sag, men i det Brev, Prof. Thrige viste mig, har De udslynget en Mængde Beskyldninger mod Lærerne i Almindelighed, med specielle Allusioner til mig i Særde-

leshed, saasom: Kryberi for de Fornemme, Partiskhed, Animositet, Uretfærdighed, Beskyldninger, som, hvis de vare sande, vilde gjøre os uskikkede og uværdige til den os anbettede Gjerning, berøve os vort Krav paa Medborgeres Agtelse . . .

Inden jeg slutter disse Linier, kan jeg ikke tilbageholde en Udtalelse, som maaske er Dem ganske ligegyldig: at jeg har skrevet disse Linier uden nogensomhelst Animositet mod Dem, den Maade, hvorpaa De har stillet Dem til Sagen, har kun gjort mig hjertelig ondt; at jeg altid har ydet Dem den Anerkjendelse, Ære og Ros, som tilkommer Dem; at jeg troer, De blandt Lærerne har Deres oprigtigste Venner, og at jeg personlig har glædet mig ved det venskabelige og gjensidige Agtelses Forhold, som jeg troede bestod imellem os. At dette nu er forbi, Andet kan jeg ikke faae ud af Deres Udtalelser, beklager jeg meget.

Med det Ønske, at Deres Søn Knud i Tiden maa gjøre Dem megen Glæde, underskriver jeg mig Deres ærbødige Poul Dorph« (KB. NKS 1727; trykt i udtog: M. Favrholt: Haderslev Latinskoles Historie 1567 – 1967, 1966, s. 191–192).

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 22/9.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 22/9 60.

Hoslagt følger Ansøgningen tilbage forsynet med Paategning. Det var nærved, at jeg havde sendt den uden Paategning, og at det ikke er skeet, da er det alene, fordi jeg ikke vilde bringe Dig i Forlegenhed. Men saameget er vist, at, hvis jeg var i Grevindens Sted, vilde jeg kaste Ansøgningen i Papirskurven. Det er nemlig urimeligt at tigge for en yngre Kone, der kun har eet Barn at ernære, og naar man anbefaler en saadan Ansøgning, *nedsætter* man sin egen Anbefalings Værd til 0.

Det undrer mig derfor, at Du vil forlange Sligt af mig, thi, hvis

Ansøgningen lykkes, unddrages derved anden mere Trængende utvivlsomt en Hjælp, der kommer en mindre Trængende tilgode. Det vil udelukkende være *mit Navn*, der maaskee vil hjælpe, men indseer Du ikke, hvor uforsvarligt det er paa saadan Maade at misbruge det? Kom mig derfor ikke nær med slige Tiggerbreve oftere, thi jeg sender dem uden videre tilbage. Jeg har nu sørget for den ene Søn¹. Lad hende nu selv sørge for den anden. Ingen har Ret til at lægge Børn til udelukkende paa Andres Bekostning. Det er Øllebrødsbarmhertighed, naar man tager sig af en yngre Kone med kun eet Barn.

Det er jo heldigt for Knud med det betydelige Legat. Det har ganske vist hjulpet, at jeg talte med Kranold. Han lovede mig det, men jeg vilde ikke sige det, da det jo dog *kunde* mislykkes, og det er aldrig behageligt at vække Forhaabninger, naar man ikke har fuld Vished om Opfyldelsen. De 5 rd. havde jeg reent glemmt, men nu er det jo ligegyldigt.

Din Broder Knud er allerede bruun af Solen som en Tater. Han var Kudsk for Din Onkel [Peder Skau] igaar her til Markedet, fo[d]rede Hestene o.s.v. Det lader til at gaae godt med ham.

Han fik igaar Jagtgeværet med. Naboen tager ham nemlig imellemstunder med paa Jagt, og han vilde derfor helst have det bekendte Gevær. Men Jagttasken mangler. Han paastod, at Jens har taget den med til Kjbhvn. Spørg ham, om han har den, eller hvor den er. Det vilde være skammeligt, om han havde kastet den bort, da den var splinterny og temmelig dyr. Han skulde dog vel aldrig have solgt den?

Hvad August Lorenzen angaaer², da har jeg ikke meget tilovers for ham. Han har ved Uredelighed kompromitteret mig 2 Gange, og jeg agter ikke at brænde Fingrene tredie Gang. Naar jeg kommer til Kjbhvn., kan jeg maaskee mundtlig gjøre noget for ham, men paa Papiret vil jeg ikke sige Ord. Dertil kommer, at 4 velhavende Sødskende nok kunde hjælpe den 5te Broder. De gode Lorenzener har lidt Tendents til Paaholdenhed. Dette synes jeg ikke om. Du skal vogte Dig for at indlade Dig for dybt med baade August og Kone, thi Du vil i Enden komme skidt fra det.

Hvor skal I boe? Naar flytte I?

Venligst
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1860 23/5.   2 August Lorenzen var åbenbart vendt tilbage fra Australien.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 29/10.

Kjære Peter!

Mariegaard, 29/10 60.

Hoslagt følger Maanedspenge saaledes, at jeg af Forskuddet kun fradrager 5 rd., da det vist er bedre at fordele det paa 2 Maaneder. Altsaa til Dig følger: 31¹/₂ rd.

Til Jens, efter Fradrag af hofølgende Drikkeregnings Beløb, nemlig ialt 7 rd. 4 mk. 3 sk., som jeg har betalt, fordi jeg hverken kan finde mig i eller taale dette Slags Regninger: 28 rd. 77 sk., og er der altsaa dennegang intet Afdrag gjort til Skrædderen.

Comentaren til Drikkeregningen og Brevet overlader jeg Dig og Jens selv at lave, thi jeg er kjed af at raisonnere over ham og hans Færd. Men bittert er det rigtignok: Jeg har nemlig ikke blot maattet laane de Penge, jeg idag sender, for at I prompte kan betale Huusleie m.m., men ogsaa ovennævnte Drikkeregnings Beløb, og dette sidste ærgrer mig meest. Men dette er formodentlig ogsaa Jens's Hensigt, thi ellers er det mig complet uforstaaeligt, at han reiser hjemmefra, efterladende en Drikkegjæld, som han maatte vide, at man krævede hos mig, og altsaa saare mig paa den ømfindtigste Maade. Hvorfor ikke sige mig det strax? Jeg vilde da maaskee have skjændt paa ham, men *derhos tillige erkjendt*, at det var point d'honneur hos ham, medens jeg nu maae ærgre mig over det Modsatte.

Det bemærkes, at Jens har skreven et – rigtignok flaut og indholdsløst – men dog altid et Brev til hans Moder, og som Følge deraf sender jeg Penge som sædvanlig.

Du har vel sagtens ikke havt Tid til at høre den interessante Debat i Folkethinget ang[aaende] Sø og Handelsretten. Jeg har læst den med stor Fornøielse.

Schjørrings Angreb i Løverdagsnummeret af »Fædrelandet«¹ paa det juridiske Facultet er meget alvorligt, men formodentlig velbøiet. Jeg gad seet, hvad de Herrer Professorer ville svare.

Venligst

KB. NKS 1727.

L. Skau.

1 »Fædrelandet« 1860 27/10: »Spørgsmaal til det juridiske Facultet« af højesteretssekretær Schjørring.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 16/11.

Mariegaard, d. 16/11 60.

Det er dog en oprørende Fremgangsmaade af Jens. Han havde skre-

ven til hans Moder, at hans Skjorter vare i Pjalter, og da Dit Brev af – jeg troer – 5te eller 4de Novbr. kom til, hvori Du siger, at han *afbetaler* betydelig Gjæld og tydeligen gjør Fremskridt, og hans Brev samtidig ankom, som jeg her vedlægger, for at Du selv kan dømme, saa ansaae jeg det for rigtigt *directe* at skrive til ham, da han jo bebreider mig, at Alt gaaer igjennem Dig. Jeg sendte alt-saa ved Postanviisning 8 rd., som Postbudet maae have betalt ham ved Qvittering. Dette Brev indleveredes her den 6te, som Du vil see af min Notering paa Brevets øverste Hjørne.

Samme Dag afsendte jeg et Brev til Dig, hvori var indlagt *en blaa Seddel*, da Du gjorde opmærksom paa, at jeg havde glemt de 8 rd. til Manucteur. Men om Modtagelsen af disse 5 rd. skriver Du idag ikke eet Ord. Hvorledes hænger det sammen? Jeg skrev rigtignok *ikke* udenpaa Brevet, at der var indlagt 5 rd., da denne enkelte Seddel ikke kunde fylde saameget, og dette fortryder jeg nu, thi saa kunde jeg have taget Regres hos Postvæsenet, hvis Brevet blev borte.

Thi Jens skulde dog vel aldrig have modtaget ogsaa Dit Brev og af Nysgjerrighed aabnet det? Og beholdt baade Brev og Penge? Saa var det jo en endnu skrækkeligere Demoralisation. Mit Brev til Jens var iøvrigt venligt, men jeg anmodede ham indstændig om *strax* at kjøbe Skjorter og ikke ringere end Dine.

Jeg havde ventet, at han *strax* havde skrevet og idetmindste sagt Tak for disse Extra-Penge, men desværre: jeg har ikke seet et Ord fra ham siden, skjøndt 10 Dage ere forløbne, og jeg frygtede derfor det Værste. Mit Brev til ham var saa venligt og kjærligt, som det kunde være. Ak! den forlorne Søn!

Han har jo flere Gange faaet Assistance og blevet hjulpet i hans Pengeforlegenhed. Han burde dog gyse for den Tid, da jeg ikke *kan* hjælpe ham mere. Husk ham paa August Lorenzens Skjæbne.

Jens har vel sagtens ogsaa pantsat eller solgt sit Uhr, thi naar han har saa paatrængende Kreditorer, at han æreløst gaaer hen og bruger disse 8 rd. tvertimod Hensigten, saa maae jeg antage, at han har brugt enhver Udvei først, inden han kommer til slig Yderlighed. Jeg ærgrer mig skrækkelig over det Hele.

Forresten vil jeg gjøre Eder begge til Pligt, at I hver Gang jeg sender Penge eller Penges Værdi, skal I omgaaende kvittere for Modtagelsen. Dette er ikke blot en billig Fordring, men den hører simpelt hen til god Genkskabsorden.

Jeg troer næsten, at jeg vil skrive til Jens og lade, som jeg ikke veed, at de 8 rd. ere misbrugte, men fordre Qvittering for Modtagelsen og spørge, om han har købt Skjorter.

Heller ikke fra Cancelliraad Juhl har jeg hørt Noget, skjøndt jeg samme Dag sendte ham 3die Qvartal, 25 rd., for Manuduction og bad derhos om Underretning, hvorvidt Jens passede sine Timer ordentlig¹. Juels Taushed lader mig nu befrygte det Værste. Du kunde dog sagtens spørge Juell desangaaende. Dertil kan Du sagtens vinde Tid.

Jeg har ikke Tid til at skrive mere idag. Men svar mig paa dette Brev kort og godt: 1. om Du har faaet den i mit Brev til Dig indlagte *blaae Seddel*, 5 rd., 2. om Jens passer sine Timer hos Manuducteuren, 3. om han har sit Uhr endnu, og 4. hvad Virkning mit Brev gjør paa ham, som jeg haaber at kunne afsende samtidig med dette.

Venligst

Hr. Cand. phil. Pet. L. Skau.

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Kancelliråd Juell havde påtaget sig at sørge for manuduction til Skau

søn Jens. Senere blev det Alexander Heide i Haderslev.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1860 4/12.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 4. Decbr. 1860.

Med min sidste Skrivelse sendte jeg 50 rd. Naar jeg deler disse imellem Eder, har Du tilgode 11 rd. 48 sk. og til Manuducteur 8 rd., ialt 19 rd. 48 sk. (+ 1 rd., jfr. nedenfor, 20 Rd. 3 Mkr.). Jens, som vel efter Fradrag til Skrædderen har tilgode 6 rd. 48 sk., kan vel ikke taale Afdraget i denne Maaned. Det bliver altsaa 11 rd. 48 sk., [tilsammen] 31 rd.

Da imidlertid Jens ikke har anvendt Pengene, jeg sendte til Skjorter, men han paa den anden Side er ødelagt i Kjbhvn., naar han ikke har godt Linned, vil jeg endnu engang hjælpe paa de forfaldne Sager, skjøndt jeg i Grunden har opgivet Haabet med Hensyn til ham. Jeg sender derfor 9 rd. paa den *udtrykkelige Betingelse, at Du kjøber Skjorterne* til ham og ikke betroer ham Pengene. Altsaa 9 rd. Den ene Daler har Du nok Krav paa for en tidligere Maaned, men jeg husker det ikke ret. Altsaa 90 rd., hvoraf de 50 rd. ere sendte, og de 40 rd. følger hoslagt.

Det er neppe rigtigt gjort, at Du har indløst Jens's Overfrakke. Det var den sande, naturlige Straf, at han skulde fryse. Hvis han frøs ihjel, kunde Bebreidelsen kun ramme ham selv og ikke mig, og Verden tabte Intet derved. Jeg vilde hellere have betalt 100 rd. til Hospitalet end 10 rd. Drikkegjæld.

Han har ihjelslaaet den sidste Rest af Faderkjærlighed i mit Bryst, ikke blot ved scandaleus Brug af surt erhvervede Penge, men megetmere ved ikke at skrive til mig, ikke engang at sige Tak for tilsendte Penge, uagtet jeg to Gange har tilskreven ham og skreven *mildt og skaansomt*. Dette er formeget at byde mig, thi jeg er den *sidste og eneste Støtte*, som han kunde og burde betragte som Redningsankeret. At han ikke har Gnist i sin Sjæl af Kjærlighed til hans Forældre, beviser hans hele Færd. Jeg er bleven valgt idag med glimrende Majoritet, men jeg kan ikke glæde mig derved. Jeg har grædt som et Barn over den forlorne Søn. Ak! han veed ikke, hvilken Sorg han gør mig. Hvis Du vil vise ham dette Brev, saa maae Du gjerne. I dette sidste Halvaar synes jeg, at Jens har været værre end før, hvis dette er muligt, thi ellers forstaaer jeg det ikke. Han læser jo og tjener derved betydeligt. Jeg betaler Manufacteur, som han formodentlig forsømmer, og Gud veed, hvad han bruger sine Penge til. Hans Regning hos Skrædderen er sagtens enorm. Hvad skal Enden blive?

Naar jeg vedblivende saaledes skal give Penge til, maae jeg gaae tilgrunde derved. Din Moder trænger saa haardt til en Vinterkaabe, at hun formelig maae blive stadigt inde, fordi hun ikke kan være bekjendt at vise sig paa Gaden. Hun kunde ogsaa faaet den, men de extraordinaire Tilskud, som hver Maaned kræves, gjør det umuligt. Siig Jens dette, men *ikke i Hidsighed*, thi dette gjør Ondt værre.

Jeg spekulerer nu paa at sælge Gaarden, skjøndt Knud derved berøves den deiligste Eiendom i Slesvig¹, men saalænge Jens ikke giver Haab om Bedring, er dette den eneste Maade at undgaae at blive Tiggere alle tilhobe. Det gaaer ud over Knud, men Jens har dette paa Samvittigheden. Jeg vilde ikke beklage mig over at hjælpe ham, *naar han blot selv vilde hjælpe til*, men dette gjør han jo ikke. Tvertimod snarere det Modsatte.

Maaskee kommer jeg til Kjbhvn. i Terminen, men sikkert er det ikke. Jeg er næsten bange for, at Jens's Kreditorer ryge paa mig.

Venligst L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 I et brev til Fiedler 1861 9/7 gav Skau knap så mørkt et billede af sin økonomiske situation:

»Da jeg købte min nuværende Eiendom (paa hvilken jeg er budt 14000 rd i Fortjeneste), var min Nettoformue 22000 rd. Gaarden kostede 60000 rd., hvoraf de 2/3 staae uopsigelige i Eiendommen indtil 1869 mod 4 pr.C Renter. Den 1/3 af Købesummen betalte jeg ved Tiltrædelseren med 20000 rd., og de 2000 rd. anvendte jeg til et nyt Meublement. Derefter byggede jeg en Qvistetage paa Vaaningshuset, lod det teglhænge og gav overhoved Gaardens Bygninger tilhobe en Hovedreparation,

som kostede 4000 rd., hvilke jeg laante paa simple Gjældsbeviser. Senere har jeg bygget en Forpagterbolig, hvortil jeg laante 1000 rd., medens Resten dækkedes af Overskud«. Skau oplyser videre, at der er betalt afdrag på byggegælden, så der kun er 2600 rd tilbage, møbler og bogsamling er takseret til 5000 rd. Han har en nettoindtægt af ejendommen på 3200 rd, hvoraf 1700 går til afdrag, rest bliver 1500 rd + 2000 rd embedsindtægt + 500 rd Rigsrådsgage. De to sønner har tidtil kostet 4731 rd 64 sk. Den yngste skal have gården (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 5/2.

Mariegaard, d. 5/2 61.

Skjøndt det vel er overflødigt at skrive, siden jeg seer, at I begge handler stik modsat af mine Ønsker og lige imod mine Raad, saa kan jeg dog ikke lade være atter at udtale, at Eders Skridt i mine Øine er saa langt fra at være patriotisk, at det meget nær er det Modsatte. Det er Dumhed, Bulderbasseri, Forfængelighed, Blæleri eller maaskee lidt af alle Dele tilsammen. Jeg har i et tidligere Brev paapeget *Tidspunktet*, da et saadant Skridt burde gøres, og naar dette Tidspunkt indtraadte, vilde jeg maaskee endog selv have opfordret Studenterne dertil, fordi disse ifølge deres Dannelse m.m. i faa Uger kunne uddannes til Underbefalingsmænd. *Nu* er det derimod utidigt og overilet handlet og vil desaarsag medføre Fortrydelse.

Troer Du, at jeg i al Evighed kan bære en aarlig Udgift til Eder af over 1000 rd.?

Ved Eders frivillige Tjeneste opnaaer I ikke engang at aftjene den almindelige Værnepligt, men blive ligefuldt udskrevne, naar Udskrivningsalderen kommer. Er slig Fusentasteri ikke Drengestreger, saa veed jeg ikke, hvad det skal kaldes. I Realiteten har I derved paalagt mig den værste Krigsskat, der er mulig, men troer Du da ikke, at jeg vil blive ramt saa følelig, at jeg neppe vil kunne bære det, naar Tiden kommer?

Naar tydske Tropper gaae over Eideren og anfalde Danmarks Rige¹, *da*, men ogsaa *først da* er det Studenternes Pligt at møde frivillig, men naar det skeer tidligere, er det blot en utidig Beskatning af Forældrene, der er ubillig og uretfærdig, fra hvilken Side den end sees. Det er derfor ogsaa at gjøre Nar ad mig, naar Du snakker om at gaae paa Examinatorier eller høre Forelæsninger, thi dette hører aldeles op, naar Krigsskolen begynder. Men jeg vil sige Dig, at i samme Øieblik, som I frivillig indtræde i Armeen *uden mit Samtykke*, hører ogsaa Pengeforsendelserne op hjemmefra, thi har I vilkaarlig og *stik imod mit Raad* forladt Eders Gjerning i utide, skulle I sandelig ogsaa selv bære Følgerne og prøve at leve af den Lønning, som Staten giver Soldaten.

At melde sig *nu*, da Udsigterne til Krig i Norden ere mindre end tidligere, og da ikke noget tydsk Blad engang tør tilraade Krig undtagen den af Slesvigholsteneren [Karl] Lorenzen redigerede »Preuss[ische] Zeitung«², er Galmandsværk, og jeg vil derfor ogsaa tage under Overveielse, om jeg ikke bør skrive til Krigsministeren [Thestrup] og protestere imod, at det skeer uden mit Samtykke, thi efter danske Love ere ingen af Jer myndige.

Det er for Tiden kun Vigtigmageri af Bruun at drive paa Sligt. Maaskee Baldamer ville synes godt om det, men en Politiker leer deraf, fordi det er i utide. Jeg er nærved at troe, at Bruuns Tapperhed har Ende, naar der virkelig kommer Alvor og Fare. I ethvert Tilfælde misbilliger jeg bestemt at spilde Krudt i utide. Jeg forlanger ikke, at I skulle blive hjemme, *naar Krigen begynder*, men jeg forlanger, at I først skulle møde, naar der er *virkelig Fare*, thi at begynde før, er at begynde Dagdriveri.

Den Moder sidder og flæber i den anden Stue, medens jeg skriver dette. Hun kan forstaae, at I gaae med, *naar Landet er i Fare*, men hun kan ikke fatte, at I *inden* dette Tidspunkt gjør Brud paa Studeringerne og maaskee forstyrrer eller fordærver Eders Fremtid.

Forresten er det jo overflødigt for mig at skrive, da I ingen Notits tage deraf. »Jeg kan ikke blive, jeg har ingen Roe, jeg maae med de Andre til Leiren«, passer ikke endnu, thi *hvor er Leiren?* Den er i forskruede Kjøbenhavnernes Hjerne.

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Efter preusserkongen Wilhelm Is overtagelse af tronen 1861 2/1 tru-

ede en kraftigere udenrigspolitik at føre til en såkaldt forbundseksekution

i hertugdømmet Holsten. Orla Lehmann havde 1861 9/1 udtalt i Rigsdagen, at en overskridelse af Eideren vilde føre til krig, og mulighederne for en forbundseksekution var også blevet indgående drøftet i »Dagbladet« 1861 11/1.

2 Jvf. »Dannevirke« 1861 23/1: »Dr. C. Lorentzen, bekendt fra 1846 fra Tumulten i Neumünster, hvor han spillede en Hovedrolle, derpaa for

at unddrage sig Lovens Arm politisk Flygtning, under Krigen Sekretair ved den slesvigholstenske »Landesversammlung«, efter 1850 Skolelærer og Literat i Gotha, er nu ifølge formaande Beskyttelse bleven Redakteur af den officielle »Preussische Zeitung« og giver i dette Organ sit Had mod Danmark Luft i de mest fanatiske Udbrud og de hadefuldeste Skildringer«.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 6/2.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 6/2 61.

Jeg skrev igaar i Hidsighed – ikke, fordi I vilde gaae i Krig, hvis en saadan indtræffer, thi dette er i sin Orden – men fordi Valget af *Tidspunktet* formelig oprører min politiske Klogskab og Taktik. Det beviser, hvad jeg forresten i hele mit Liv har erfaret, at man i Kbhvn. og overhoved de Danske ere brave Patrioter, men derimod de sletteste Politikere under Solen. Jeg havde troet, at Du og Jens havde arvet saameget efter mig, at ethvert fornuftigt Menneske ikke med Føie kunde kalde Eder Fæhoveder. Nu er denne Illusion forbi, og I ere, som jeg seer, af samme Stof som de øvrige Danske. De kunne være Gjenstand for Medlidenhed, da de ere for skikkelige til at rammes af Foragt.

Skjøndt unge Bruushoveder sjelden ere modtagelige for Fornuftsgrunde, skal jeg dog fremsætte enkelte saadanne til Overveielse.

Naar I *nu* melde Jer som Frivillige, saa have I eo ipso tiltraadt Dagbladspolitikken. I ere ikke længere *Eidergrændsefolk*, men derimod *Elbgrændsemænd*, der hylde Heelstatspolitikken, som enhver loyal Holstener ligesaa godt og med samme eller endog større Føie kan træde i Skranken for som slesvigiske Studenter. Dernæst tabes den store politiske Fordeel, der kunde blive en Frugt af Eders Forehavende, hvis det udførtes i *det rette Øieblik*. Medens det *nu* vil blive *virkningsløst* paa den overveiende Deel af Nationen, at I melde Jer frivilligt, vilde det derimod være en *Begivenhed*, naar I Slesvigere udstæde et Manifest eller blot udtaler i en Skrivelse til Krigsministeren [Thestrup], at den første tyske Soldat, der gaaer over Eideren i fjendtlig Hensigt¹, vil I (Slesv[igiske] Studenter) betragte som en Indkaldelsesordre til at prygle dem ud igjen eller dog til at forsøge derpaa, og at I derfor strax til et saadant Tidspunkt ere

parate til at paabegynde den hver Enkelt paahvilende Militairpligt uden foregaaende Session og formelle Udskrivning. Hvis dette sidste ikke betinges, ville I, naar den lovlige Udskrivningsalder indtræder, *paany* blive udskrevne, endog i Fredstid, og Tjenesteaarene blive regnede fra dette Tidspunkt uden Hensyn til, om I have tjent eet eller to Aar som Frivillige. At dette vilde være en Dumhed, maae vel indrømmes mig, thi det kan fornuftigviis ikke antages, at Studenter ønske at spille deres bedste Aar med i Fredstid at gjøre Støvlettjeneste og ligge paa Kaserne.

Overhoved bør Studenter ikke gaae med, før tæt forud for det Øieblik, der bliver ordentligt Slagsmaal. *Da* og *først da* har det *politisk* Betydning. Men at melde sig *nu*, da det endog er tvivlsomt, om der bliver Krig, altsaa blot til Støvlettjeneste, er dumt i dobbelt Henseende: 1., fordi I derved spilder Tiden, som I skulde anvende til Studeringer, og 2., fordi I derved spillede den kolossale Virkning paa Nationen, som det vilde gjøre, naar I *kun* erklærede at ville møde frivillig, naar fjendtlige Tropper gaaer over gamle Danmarks ældgamle Grændse, Eideren.

Da Andragendet eller Addressen² ventelig ikke endnu er sendt Krigsministeren, vil jeg foreslaae, at dette forhindres, indtil samtlige Underskrivere have holdt et Møde og discuteret Foranstaaende.

Salicath sagde mig iaftes, at han havde tilraadet Godske [Marckmann] at gaae med, naar *virkelig Fare var tilstede, men ikke før*, og mindst af Alt, fordi en svulstig Preusserkonge holder en vanvittig Tale³, thi Mere er det egentlig endnu ikke. Han deelte desaarsag fuldkommen min i nærværende Brev fremsatte Opfatning.

Lad Jens læse dette og overvei Alt nøie. Brug Brevet ogsaa til at vise Andre, hvis Du synes, det er nyttigt.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Orla Lehmanns tale til Rigsdagen 1861 9/1, se: foranstående brev.

2 I en adresse til krigsminister Thestrup lovede en række slesvigske studenter deriblandt Stud. jur. P. L.

Skau, at lade sig indrullere i den danske hær, så snart krigen begyndte, se: »Dannevirke« 1861 18/2 og 19/2.

3 Kong Wilhelms trontale 1861 14/1.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 8/2.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 8/2 61.

Jeg kommer atter tilbage til een af de kolossaleste Dumheder, som Regjeringen har begaaet siden 1852: »Patentet af 4. Jan. 1861«.

Læs endelig »Fædrelandet« for Onsdag og Torsdag, No. 31 og 32; maaskee følger der endnu en Artikkel¹. Jeg kjender ikke Forfatteren, men den ligner Pastor Hagerup i Store Solt.

Lad Dine forrykte Grundtvigianske Venner endelig lægge Mærke til slige Udtalelser, der ere sandere end Grundtvigs sandeste Yttringer, eller *opgiv hellere Slesvig først som sidst*, thi saa faaer Pinen dog Ende i Døden, den aandelige Død, der er den udeblivelige Følge af Tydskeriets Herredømme i Slesvig. Enkelte Matadorer tvinge den store Masse til at forlange Tydsk, om de end ikke forstaae et høitydsk Ord. Det er tydske Magnaters Herredømme, der i hiint Patent er proklameret. Det er Menigmands aandelige Dødsdom i de blandede Districter, Patentet har stadfæstet, uden den ringeste Nytte.

Hvis der er mindste Stænk af folkeligt Blod i Dine Aarer, da vil Du komme bort fra Grundtvigs forrykte Sludder om indre Sammenhæng mellem Daab og Konfirmation i *sproglig* Henseende. Dixi.

Venligst
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 »Fædrelandet« 1861 6/2 – 8/2: »Patentet af 4de Januar 1861 og Den slesvigske Ministers Circulaire til Kir-

kevisitoriet af 9de Januar«. – Artiklen har mærket N.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 16/2.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 16/2 61.

Jeg antager, det vil mere Dig at læse den vedlagte offentlige »Erklæring«, som vi vedtog i Flensborg den 13de d[enne] M[aaed]¹.

Den vil blive underskrevet af mange flere Deputerede og Suppleanter, som ved Snefog vare forhindrede i et møde, deriblandt de tvende Stændermænd fra Føhr, hvorimod Pastor Christiansen i Medelby mærkværdig nok er noget tvivlsom. Jeg har imidlertid igaar tilskrevet ham meget alvorligt og haaber, at han, naar han seer ogsaa Cancelliraad Schmidts Underskrift, vil fatte Mod til at gaae med.

At vi fik alle Flensborgere med, anseer jeg for det største taktiske Mesterstykke, jeg har udført, og [det] har i politisk Henseende en overordentlig Betydning. Vi maatte vistnok lempe Erklæringen en Deel for at opnaae dette og skjule Adskilligt under snilde Vendinger, navnlig den nøiere Forbindelse og Tilslutning til Kongeriget, men ved nøiere at læse Alt, vil man dog skimte samme, navnlig i

»den yderligere Udvikling og forfatningsmæssige Ordning af de ved den Allerh[øieste] Bekjendtgjørelse af 6. Novbr. 1858 givne Tilstande«, hvorved Holsteen og Lauenb[org] som bekjendt udsondredes.

Om en 8 Dage haaber jeg, Offentliggjørelsen kan finde Sted. Du kan gjerne vise Dine Venner og Bekjendte »Erklæringen«, *men offentlig i Bladene maae den ikke omtales*, førend Originalen staaer der².

Forresten havde jeg den Satisfaction at sætte Godske Nielsen i Respekt ved den Leilighed. Jeg var Dirigent, og han yttrede bag efter til Krüger: »Hvis Skau ikke var her, kunde vi ligesaa godt [være] blevet hjemme, men hans Roe og Takt kan endog holde Djævle sammen«.

Hils Jens. – Til Regensburg har jeg sendt Erklæringen. Du kan vise Frits Lorenzen den *strax*³. Det vil more ham at kjende den *førend* Andre.

Venligst
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Fiedler til Skau 1861 11/2: »Det var et stolt Resultat, der strides for, at faae en Adresse om Inkorporation i Gang fra selve Slesvig, hvilket skal forhandles i Flensborg d. 13de, men jeg frygter meget for, at det ikke vil opnaaes. Hvor meget har jeg ikke under mit Ophold i Slesvig modvirket det halvt slesvigholsteenske Standpunkt, som Pluraliteten af dem, der vilde gjælde for Loyale dengang indtog, naar de førte i Skjoldet: »Vi ville være Slesvigere, hverken Dan-

ske eller Tydske«, og dog var den eneste Mand, jeg kunde faae til at forlade det, den brave Sognefoged i Astrup (Brøns), Søren Degn. Det er derfor altid glædeligt, at denne Anskuelse har gjort sig saameget stærkere gjældende, at den tør udtales for en større Kreds« (KB. NKS 1727).

2 Erklæringen er offentliggjort i »Dannevirke« 1861 2/3.

3 Se: Skau til Lorenzen 1861 23/2.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 31/3.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 31/3 61.

Paa Dit Brev af Gaars Dato maae jeg svare et Par Ord. Jeg antager, at Du idag eller maaskee først i Morgen modtager et Brev med 75 rd., hvoraf de 2 rd. skulde anvendes i det Tilfælde, at Du eller Jens skulde komme til at vise Bruun omkring i Kjbhvn. eller maaskee gaae i Theatret med ham eller noget lignende. Du seer heraf, at jeg idetmindste i slige Ting ikke glemmer at tage fornødne Hensyn.

Ved Postanviisning følger nu 8 rd., som Du i Brevet, jeg modtog idag, forlanger til Manufactureuren.

Jeg har ikke megen Lyst til for Øieblikket at reise til Kjbhvn., da det let kunde give Anledning til Misforstaaelse og i al Fald let bringe mig i en skjæv Stilling. Mit gamle Bekjendtskab med de betydeligere Oppositionsmænd, min Enighed og delvise Overeenstemmelse med Krüger, min bestemte, faste, uforanderlige Overbeviisning om, at Holsteens fuldstændige Udsondring er det eneste Middel til at klare Stillingen og muligen føre til en fremtidig taalelig Tilstand, alt dette vilde drive mig ligeover i den nuværende Oppositions Leir: »Dannevirkeforeningen«¹ og altsaa i en fjendtlig Stilling til det nuværende Ministerium.

Men dette er endnu ikke uden Betænkelighed for mig, dels som Embedsmand, dels ogsaa som Politiker. Jeg er nemlig ikke saa særdeles glad ved at tænke mig Blixen som Udenrigsminister. Det er va banque Spil, der vistnok i store Farer kan være forsvarligt, men dog ogsaa har sine Misligheder. Dertil kommer den Omstændighed, at i et nyt Ministerium Blixen vilde Fønnesbeck blive Finantsminister, og dette frygter jeg næsten mere. Han duer ikke dertil, og desuden er han i politisk Forstand farlig for Slesvig, hvis Incorporation i Danmark han nylig har udtalt sig stærkt imod for sine Vælgere ved et Møde i Slagelse. Han staaer Tscherning, Geert Winther og Zahle meget nær og er et Slags Bondeven af reneste Vand, i den Betydning. Langt hellere Balth[azar] Christensen som Minister end Fønnesbeck, og dette er dog at sige meget.

Imidlertid kan Situationen let blive saaledes, at man maae friste Lykken og Skjæbnen, og hvis Blixen vil *udsondre Holsteen og bringe en skandinavisk Alliance istand*, skal jeg ikke opponere imod ham, men megetmere hjælpe til, hvad jeg kan.

Dernæst er jeg betænkelig ved at reise over til Kjbhvn. netop i en mulig Ministerkrise, thi, hvis Fremtidens Mænd har Brug for mine Evner i een eller anden Retning, saa vide de jo, hvor jeg boer, og kunne kalde mig, hvis de ville høre min Mening. Men jeg vil ikke være paatrængende, endnu mindre tilbyde min Viisdom, som de maaskee slet ikke skjøjte om, og som i al Fald herhjemme vilde blive Gjenstand for ondskafuld Fortolkning, idet man – ligesom ved en tidligere Leilighed – vilde beskyldte mig for at tragte efter en Ministertabouret.

Derimod maae Du sige Krüger, at, hvis Situationen forværre sig,

og han anseer det for nyttigt, at jeg f. Ex. directe gik til *Kongen* for alvorlig at paavirke ham, skal jeg ikke holde mig tilbage. Men jeg nærer nogen Tvivl om, hvorvidt *Øieblikket* er kommen endnu. Heller ikke har jeg hørt noget fra anden Kant, hverken fra Blixen, Flor, Clausen, Ploug eller Andre, men skulde fra Flor, eller maaskee Du endog kunde besøge ham, da siig ham, at jeg ikke er bange for at pleie Raad og tage activ Deel, saasnart det kan føre til noget.

Mere har jeg ikke Tid til at skrive idag.

Du kan for den Slags Skyld gjerne vise Krüger nærværende Brev, hvis Du synes derom.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Fiedler til Skau 1861 18/2: »Jeg er tiltraadt Dannevirkeforeningen for Hovedsagens Skyld uden at lade mig kyse af, at man her agiterer virk-

somt imod den ved at tillægge Blixen F[inecke] dens Oprindelse med det særlige og eneste Formaal at styrte Ministeriet her« (KB. NKS 1727).

Laurids Skau til sønnen Peter 1861 2/4.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 2/4 61.

Af en Yttring, som Din Moder idag lod falde, maae jeg antage, at Du vil gaae op til Examen i Sommer uden dog at føle Dig fast og sikker i den Videnskab, Du har ofret adskillige Aar, eller rettere, »som Du har givet Dig Skin af at studere«, thi i Virkeligheden har Du nok studeret mere Theologie end Jura.

Jeg finder Anledning til herved kort og godt at sige Dig, at det for det Første er stik imod *min* Villie og *mit* Ønske, naar Du gaaer til Examen uden at føle Dig sikker i Videnskaberne, og at det for det Andet er *uforsvarligt*, da Landet ikke kan være tjent med halv-studeerte Røvere, men megetmere fordrer fuldstændig modne Jurister til Dommere. Dette Sidste er sand Christendom, langt sandere end hele Vrøvlet om Tro, Daab o.s.v.

Den, der er kaldet til eller selv har kaldet sig til at veie Ret og Skjel i Landet, til at holde Retfærdighedens Vægtskaal nøiagtig lige, er ikke berettiget til at løbe med halvt Ærinde, ikke beføiet til at søge Vidnesbyrd for Dulighed, saalænge han ikke selv troer *fuldstændig* at besidde den. Dette vilde være Bedrageri; det danske Sprog har ingen nøiagtigere Betegnelse. Men Bedrageri er ikke Christendom, og det nytter ikke at *snakke* om det Sidste, naar man gjør sig skyldig i det Første. Og dette vilde Du gjøre, naar Du gik op til

Examen med den Tanke, at Du efter al Rimelighed kun fik 2den Carakteer, hvilket i mine Øine betyder det samme som »halv-duelig«.

Men Du studerer ikke for at blive halv-, men derimod for at blive *heel-duelig*. Naar dertil kommer, at Krigen neppe bryder ud i Sommer, og endelig, at jeg ikke nægter Resourser til at fortsætte Studiet, saa er det mildest talt uforsvarligt at gaae op til Examen, med mindre Du føler Dig stærk nok til at tage den *tilgavns*. Hvis Du fik 2den Karakteer, vilde jeg desuden ubetinget tilraade Dig at gaae op igjen for om muligt at faae den første, thi dette Stempel kan nu engang i vor Tid ikke undværes. Det er heller ikke nok at kunne fortjene Føden til sig selv, man skal kunne noget mere. Man skal være skikket til *at ernære en Familie*, naar man vil have Ret til at leve i det borgerlige Samfund.

Det er en daarlig Dom, der med Rette fældes over Mennesket, naar der blot kan siges om ham: »Han aad og drak, levede og døde«. Menneskets Kald er noget større. Det er ikke nok at drømme om Christendom, nei, Mennesket har et *praktisk* Kald baade i *Kraft af Natur og Christendom*, og begges Fordringer falde sammen og er nøie overeenstemmende, thi ellers vilde een af Delene være en Løgn, hvilket er umuligt, naar begge ere af Gud. Christendommen egner sig ikke til Gjenstand for Reflexionen saaledes som Juraen, og Du vilde vist gjøre vel i at reflektere lidt mindre over den Første og lidt mere over den Sidste.

Her har Du min Mening. Gjør nu, som Du vil.

Venligst
L. Skau.

KB. NKS 1727.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 2/4.

Mariegaard, d. 2/4 61.

Kjære Peter!

Jeg skrev idag et Brev i en temmelig hidsig Stemning, tildeels støttet paa løse Yttringer af Din Moder. Det er muligt, ja næsten sandsynligt, at jeg deels har misforstaaet dem, deels smuurt tykkere paa, end der var Anledning til. Jeg iler derfor med endnu med samme Post at tilføie nogle yderligere Bemærkninger.

Det er angaaende Din Examen, jeg vilde sige et Ord. Jeg fastholder nu den Mening, at Du ikke bør gaae op, medmindre Du føler Dig nogenlunde grundmuret, saa at Du dog med nogen Rime-

lighed kan vente Laudabilis, thi ellers bliver Du jo nødt til at gaae op igjen og læse til Examen paany.

Paa den anden Side er jeg ikke blind for de store Fordele, *hvis Du er nogenlunde sikker i Dit Fag, nu* at tænke paa at gaae op, inden Krigen bryder ud, ei at tale om den Anciennitet, som vindes ved at være færdig saameget tidligere. Men det, der gjorde mig noget ængstlig var, at Du efter Din Moders Yttringer *manglede Tillid til Dig selv og Dine Kundskaber*, og dette duer ikke, naar man skal tage Examen.

Ellers er jeg egentlig talt ikke saa bange for Dig, da Andre sige, at Du kan en Deel og har været flittig, og dernæst synes jeg heller ikke, at Du har Letsindighed nok til at stole *blot og alene* paa Lykken, men at Du, naar Du tænker paa at gaae op, ogsaa troer paa, at Du nogenlunde kan klare for Dig.

Om Sagen selv kan jeg jo iøvrigt ikke dømme. Du maae derfor bedst selv vide, hvad Du kan, og dernæst maae jo ogsaa Manuducteuren kunne have en Mening derom.

Disse Linier have saaledes kun til Hensigt at komplettere det andet, hidsigere Brev. Gaaer Du altsaa til Examen, da gak med Gud, thi uden Hans Hjælp duer det ikke. Men paa den anden Side skal man jo ikke friste Lykken, og det var derfor, jeg frygtede, siden Du selv røbede Mistillid til Dine Evner og Kundskaber, hvis ellers Din Moder har refereret rigtigt.

Venligst
Laurids Skau.

Med Skipper Gadeberg afsendes om et Par Dage en Ost til Eder. Fragten er betalt, men Drikkepenge maae vel ligefuldt gives til den, der bringer Osten.

KB. NKS 1727.

Laurids Skau til Sønnen Peter 1861 23/5.

Kjære Peter!

Mariegaard, den 23de Mai 1861.

Jeg sender hoslagt Brevet fra Jens, for at Du kan læse det og tage Adskilligt deraf ad notam. Jeg har idag sendt ham Dit Brev til Gjennemlæsning, for at han kan see, at det ikke indeholder noget til hans Forkleinselse, samt betydet ham, at det jo stod i hans Magt at blive fri for Dine Paamindelser ved at ophæve Aarsagerne til dem, og derhos har jeg tillige sagt ham, at det tildeels var min Skyld, da

han jo selv ved *aldrig at svare paa mine Breve* tvang mig til at søge denne indirecte Vei for mine Advarsler. For øvrigt er det jo rimeligt nok, at Du stundom har trættet ham ved en altfor vidtløftig Præken. Det frugter mere at sige Sligt kort og godt. Ligeoverfor Jens behøves i saa Henseende ingen Begrundelse.

Det er nu meget godt, hvis Branth vil paatage sig Manuuctionen, men hvorledes skal man paa en god Maade slippe fra Juel?¹ Man kan ikke hensynsløst behandle en saadan Mand, og jeg bør navnlig erindre, at han er Contoirchef i Slesv[igske] Ministerium, som ikke er mig ligegyldigt, og at man maae undgaae at saare ham. Jeg har tilskreven Jens dette og foreslaaet ham personlig at gaae til Juel for mundtlig at hæve Manuuctionen, da »den lange Vei« m.m. taalelig kan anføres som Undskyldning. Derhos har jeg foreslaaet ham at sige til Juel, »at om han ogsaa ikke blev manuduceret af ham, vilde han desuagtet gjerne udbede sig Tilladelse til nu og da at besøge ham« o.s.v. De maae kort sagt skilles ad *som Venner*, og dette kunde maaskee naaes paa den af mig foreslaaede Maade. Du kan jo nu tale med Jens derom.

»Fædrelandet« for 21de d[enne] M[aaed] har en gruelig, men sand Skildring af Confirmationspatentets Frugter². Det faaer man for at hengive sig til Grundtvigs Vanvid, som Hall har Tilbøielighed til. Den Dag Grundtvigs Død spørges, er Stockfleth og jeg enig om at drikke os en Ruus af Glæde.

Underhandlingerne lover jeg mig Intet af, undtagen Uheld og Ulykker. Halls Udtalelse indeholder intet Positivt. Det er et Væv over en Pølsepind. Krig bliver der ikke iaar, men det er kun Galgenfrist.

Pas endelig paa med Helbredet. Rør Dig dygtigt. Det er bedre for Maven end Piller.

Din kjærlige Fader
L. Skau.

I dette Øieblik fik jeg Opfordring fra Aarhus Amts 3die Distr[ict] til at stille mig til Folkethinget, men jeg troer neppe, jeg indlader mig derpaa.

KB. NKS 1727.

1 Smlgn.: Skau til sønnen Peter 1860 16/11.

2 »Fædrelandet« 1861 21/5: »Om Strykrets Opførelse«. Artiklens forfatter

hævdede, at agitatorer fik småkårs folk til at anmode om tysk konfirmation. »En umaadelig Glæde hersker over denne Agitationens Seir«, hed-

der det ironisk. –

Det såkaldte Kloster-møde i Løgumkloster 1861 25/4 havde også givet anledning til en kritik af den førte sprogpolitik. Både Skau og Krüger deltog i dette møde, der ellers førte til samling af landsdelens grundtvigsk indstillede under navnet

»Kloster-brødrene«. »Frihed for Sprogtvang er for Tiden en Terrorisme. Sprogtvungen er en Beskyttelse for de Svage, igjennem den kan den simpleste Huusmand hævde sin Ret«, sagde Skau bl. a. ifølge »Dannevirkes« referat 1861 27/4.

Laurids Skau til sønnen Peter 1861 31/8.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 31. Aug. 1861.

Hoslagt følger 80 rd. Du kan nu deraf benytte 7 a 8 rd. til Afdrag hos Boghandleren. Jens burde selv komplettere med 2 rd., saa der maanedlig kunde afdrages 10 rd. for dog at faae Ende paa Vrøvlet.

Eskilds Kone har født ham en Datter for nogle Dage siden¹. Saavidt vi vide, befinde begge sig ret vel.

Hoslagte Linier til Jens vil Du give ham. Det er altid nødvendigt at minde ham om, hvad den yngste Skoledreng neppe vilde forsumme. Regnkappen savner jeg.

Venligst
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Marie, født 1861 23/8. Hun blev kendt under navnet Marie Skau Petersen, se: »Sønderjyske Kvinder un-

der Fremmedherredømmet«, s. 148–169.

Laurids Skau til sønnen Peter 1861 12/11.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 12. Novbr. 1861.

Jeg har med en vis Glæde læst Brevet fra Jens, thi uagtet jeg har tabt al Tillid til ham, saa hænger man sig fast endog i et Halmstraae, naar der er mindste Udsigt til Redning af den forlorne Søn. Men paa den anden Side har jeg læst det med dyb Smerte, netop fordi jeg saagodtsom er ude af Stand til at hjælpe. Jeg kan nemlig ikke laane af Creti og Pleti, undtagen jeg ruinerede min Credit, og Følgen deraf vilde være, at al Vexelgjæld blev mig opsagt, hvorved jeg vilde blive en fuldstændig ødelagt Mand og meget let kunde komme til at miste Embedet ovenikjøbet, hvorved vi alle bleve Tiggere.

Jeg har i Løbet af Aaret kun ved fortvivlede Anstrelgelser gjort

Udveie til Jens's extraordinære Udskrivninger, og disse skulle paa denne Tid betales. Derhos blev jeg igaar 800 rd. opsagt, som jeg aldeles ikke veed Udveie til. Det er haardt, at jeg, som har Ord for at være prompte Betaler og en nøiagtig Regnskabsfører, skal være udsat for at miste mit gode Navn og Rygte for Jens's Udskeielser.

Han beder om Tilgivelse: Ja, jeg kan tilgive ham mange Feiltrin, men jeg troer neppe, jeg nogensinde kan tilgive ham, at han *umiddelbar efter*, at jeg i Sommer eller i Foraaret grundig hjalp ham ud af hans Gjæld og dernæst skaffede ham Manucteur, som han aldrig brugte, lønnede mig med at gaae til Pantejøder, næsten inden jeg var ude af Byen, og udelukkende for at faae Penge til at drikke og æde op. Siden den Tid har jeg troet, at han lagde an paa *forsætlig* at ødelægge mig, og jeg har derfor ogsaa stræbt at rive hans Minde ud af Hjertet og betragte ham som mig uvedkommende.

Det har vistnok ikke villet lykkes, men jeg havde dog gennem usigelig Bitterhed og Smerte tilkæmpet mig et Slags Roe. Hvad jeg siden har spildt paa ham, er alene skeet paa Din og Din Moders Forbøn, thi Jens's Færd med Pantejøder og ved at tage Bøger paa Regning for bagefter at afhænde dem for Bagateller til at drikke op – hvorved Gjælden sikkert er stegen til det firedoppelte af, hvad han i Virkeligheden har forbrugt – dette blev mig formeget, og naar Jens skriver, »at hans Gjæld er ærlig«, saa siger jeg derimod, at dette er Løgn. Slig Gjæld er ikke ærlig.

Men med alt dette troer jeg dog, at Planen er rigtig med at blive Reserveofficer. Her kommer nu Ulykken: Saasnt han bliver antaget, ville naturligviis Een eller Anden sætte ham i Gjælds fængsel, og naar han sidder der, er det forbi med Skolen.

Her strander nu min Forstand, thi jeg indseer, at der maae træffes Accord med de farligste Kreditorer, men jeg *vil ikke* love, hvad jeg *ikke kan holde*, nemlig at betale. Jeg vil ikke bringe os Alle i Ulykke for om muligt at frelse ham, hvad desuden vistnok er forgjæves. Hvis der ikke falder en Engel ned fra Himlen med Frelsen, saa er Alt fortabt. Jens *kan* ganske vist frelses ved den af ham indslaaede Vei, naar han har Styrke nok til at begynde et nyt Liv, men hvorfra skal et saadant gudforladt Menneske hente saadan Styrke fra? Ære kjender han neppe af Navn. Religionen er rime ligviis bortdunstet med Spiritussen. Alles Agtelse har han forspildt og fortabt. Elendig Karakterløshed er hans Særkjende. Han har ikke Spor af Herredømme over sig selv, og dette i Forbindelse med

hans Mangel paa sand Ærefølelse umuliggjør efter mit Begreb hans Redning. Hans Gjæld er sikkert flere Hundrede Daler, og hvorledes skal jeg her hjælpe? Jeg er nærved at fortvivle derover.

Ja, kunde han komme ud af Officersskolen som ærekjært Meneske, der for Alvor vilde begynde *forfra* med Studeringer, saa formaede jeg vel ogsaa at glemme og tilgive, men hans Forsikringer er kun Sæbebobler. Der skal Kjendsgjæringer til, forinden jeg trøer. Naar Jens blot forbedrer sig *grundig*, hvortil hører *totalt at bryde med hele hans tidligere Omgangskreds*, saa skal ogsaa jeg gjøre, hvad jeg kan for at støtte ham. Uniformen kan hjælpe en Deel, og en honnet Opførsel gjør Resten. Vi ville da let skaffe ham Adgang til gode Huse og dannede Familier, hvor han med sine aandelige og legemlige Egenskaber snart vil formaae at gjøre sig afholdt. Siig ham alt dette. Jeg formaaer ikke idag at skrive til ham.

Din velv[illige]

KB. NKS 1727.

L. Skau.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 15/11.

Kjære Peter!

Mariegaard, 15. Novbr. 1861.

Skriv til min Broder i Boxhave [Peder Skau], om han kan sende 100 rd. i Begyndelsen af Decbr. Dermed kan da Pantejøden og Prior stoppes Halsen. Selv kan jeg ikke sende mere, end Du pleier at faae, nemlig 50 rd.

Din Opgjørelse holder ikke Stik, thi de 50 rd. til Pantejøden bør medregnes, da dette er ny Gjæld. Jeg antager, at Jens siden Ferien har ødelagt cirka 400 rd. *foruden* Vexlens Beløb og *foruden* de første Maaneder, da jeg sendte regelmæssige Maanedspenge. Det er saameget, som han kunde leve godt for i mere end et Aar. Jeg er nærved at blive tosset i Hovedet over alt dette. Den øvrige Gjæld maae helst saa smaat som muligt, omtrent, som Du har foreslaaet, og i Jens's Navn, thi hverken Du eller jeg bør overtage hans Gjæld, da Følgen kun vilde være, at han gjør ny Gjæld, og Aagerkarlene stoler paa, at vi betale.

Det er mig i Grunden modbydeligt at hjælpe Jens, thi jeg anseer det for aldeles spildt. Der bør derfor heller ikke betales hos Pantejøden, medmindre Tøiet bliver bragt Hjem *til Dig*, thi han bør kun have det Allernødvendigste paa Officeersskolen og *slet ingen civile Klæder*. See at faae disse Hjem til Dig alle tilhobe. Heller ikke bør han have Manschetskjorter, men derimod *Natskjorter*, som ere

stærkere, billigere, ogsaa for *Vadskens* Skyld. Har han ikke nok af disse, kan han faae et Par af mine. Mere end 4 behøver han ikke.

Ideen om Officeersskolen er god, men ikke af den Grund, at det hjælper paa ham, men fordi den sidste fortvivlede er mere aaben, nemlig at tage Tjeneste i den Amerikanske Armee.

Det er min Overbeviisning, at han er redningsløs fortabt, hvis han ikke har Styrke nok til pludselig og uigjenkaldelig *at forsage al Spiritus* med Undtagelse af Øl. Saalænge han ikke gjør dette, vil jeg ikke have med ham at gjøre, undtagen jeg bliver tvungen til at betale for ham i Arbeidshuset eller paa Ladegaarden, hvilket jeg maaskee ikke kan undgaae. Hvis han derimod *aldrig smager Spiritus mere*, troer jeg mig istand til at tilgive hans tidligere Daarskaaber og maaskee bidrage lidt til, at han kan komme i en hæderlig Stilling paa den ene eller den anden Maade. Men Drikkeriet hverken vil eller kan jeg taale. Det nytter slet ikke at tale om Maadehold. Hvis han ikke er *totalt* afholdende, bliver han strax forført.

Det hjælper heller ikke, at han faaer juridisk Examen. Kjerulf har Laudabilis, men hvad nytter det? For Øieblikket forhandles der alvorligt om hans Afsættelse *paa Grund af Drikfældighed*¹, skjøndt han i og for sig vilde være vor dygtigste Embedsmand, naar han blot kunde holde sig ædru.

Jens kan ikke forlange en billigere Betingelse for Tilgivelse og Hjælp i Fremtiden. Siig ham dette paa bedste Maade. Det er dog hans egen Fordeel. Naar han kan faae bayersk Øl, kan det heller ikke være nogen svær Kamp at nægte sig Brændeviin, Grog, Toddy, Portviin, Made[i]ra og andre Vine. Jeg forlanger selvfølgelig ikke, at han ikke maae drikke et Glas rød Viin, naar han kommer i *ordentligt* Selskab.

Naar han kommer paa Officeersskolen og fra *Begyndelsen af* nægter at smage *enhversomhelst Spiritus*, vil han blive afholdt af Lærerne og Kameraterne, og hans Renomee vil reises ligesaa hurtigt, som det er tabt. Men drikker han først eet Glas med dem, *saa er det forbi*, og saa kommer han derhos strax i *Gjæld til Kameraterne*, og saa hundse de ham, og den militaire point d'honneur er forbi.

Din velv[illige]

Laurids Skau.

Jeg begriber egentlig ikke, hvorfor min Broder [Peder Skau] vil laane Jens Penge, thi jeg betaler ham ikke.

1 Smlgn.: Skau til Hiort-Lorenzen 1861 6/11.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1861 22/12.

Kjære Peter!

Mariegaard, d. 22/12 61.

Af Dit sidste Brev seer jeg nok, at der af Dine Penge ikke kan blive noget tilovers til Julefornøielser. For Dit eget Vedkommende er dette vel ogsaa temmelig ligegyldigt, da Du har Familier nok at gaae til. Men Jens derimod er jo ynkeligt stødt. Han har selv arbeidet sig ud af alt godt Selskab.

Maaskee kunde [Du] dog tage Dig lidt af ham, f. Ex. tage ham med i Theatret. Jeg sender hermed 5 rd., for at Du ikke skal savne Midler dertil.

Det er dog til at blive gal over, denne Pantsættelsesmanie. Lad ham gaae barbenet, den Slyngel, naar han pantsætter sine Støvler, og lad ham gaae nøgen, naar han pantsætter Klæderne. Hans Frakke burde han ikke have. Jeg troer, det er Løgn, naar han siger, at han blot fik Vaabenfrakke, thi de exercerer sædvanlig i Bays- eller Lærredstrøie. Du kunde jo engang gaae ind og see paa Exercitsen, saa vilde Du strax see, at det hænger sammen, som jeg siger. Du skylder ham ikke at bede om Forladelse, fordi Du er mistænkelig, thi Jens lyver tiere, end han taler Sandhed, og man maatte være gal, om man ikke overfor ham var mistænkelig. Jeg troer nu ikke et Ord af, hvad han siger, naar det ikke falder sammen med, hvad jeg ligefuldt kan slutte mig til, er sandt.

Regnskabet har to Poster, som ikke burde være betalte, nemlig Værten i Kaffehuset »Helvede«, 2 rd., og Værtshusholder Petersen, 4 rd. 1 mk. 9 sk. At betale slig Gjæld er kun at aabne ny Kredit. Send kun Tøiet Hjem med Posten. Det er det sikkreste. Du kan jo købe en Sæk og putte det i.

Jeg frygter for, at naar han faaer flere Skjorter, saa pantsætter han dem strax. Derfor er det nok bedst at bede ham hjælpe sig, som han bedst kan. Lad ham selv købe og prøve, hvad det vil sige. Den hele Manøver for at hjælpe ham ud af Snavset er i mine Tanker spildt. Han staaer ikke til at frelse, fordi han *ikke selv vil*, og derfor er det blot en dyr Galgenfrist, vi vinde. Jeg finder mig ogsaa kun i, at Din Onkel [Peder Skau] giver Penge dertil for derved at gjøre os fri for Selvbepreidelser.

Imidlertid, jeg vil dog hjælpe til, hvad jeg kan, ligesom ogsaa ved indlagte 5 rd. bidrage mit til, at Julen ikke skal blive altfor trist for den ynkelige Stakkel, der ikke engang kan betroes en lille Julegave, uden at man løber Fare for Misbrug. Naturligviis er de 5 rd. til Deling mellem Eder, saaledes dog, at Du raader med for Anvendelsen af Jens's Andeel. Maaskee kunde han dog ogsaa komme i Studenterforeningen.

KB. NKS 1727.

Venligst
Laurids Skau.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 5/1.

Kjære Peter!

Mariegaard, den 5. Jan. 1862.

Dit Brev af 4de d[enne] M[aaend] var rigtignok en Jobspost¹, men dog ikke anderledes, end jeg havde ventet den og i ethvert Tilfælde ikke værre, end jeg kan bære den. Siden jeg for 2 a 3 Aar siden talte om, at Du maaskee hellere burde kaste Dig over det theologiske Studium, idet Du med Sjælen levede i dette, medens Du med Leget studerede Jura, har jeg stræbt at gjøre mig fortrolig med Tanken om, at Du kun fik anden Caracteer, og naar jeg oftere har yttret mig om, at Din Omgangskreds med Nødvendighed sjælelig maatte føre Dig bort fra Dit Fagstudium, idet Du hverken var legemlig stærk nok eller aandelig begavet nok til at kunne bære to saa forskellige Studier, og Du eensidig kun havde varm Interesse for Theologien, med andre Ord: Medens Du om denne altid talte med Liv og Lyst og derimod om Jura kun af *Pligt* og *uden Varme*, saa har det været med den Bagtanke, at det med Juraen vilde gaae uheldigt. Din Omgangskreds har været hæderlig, men desuagtet formeentlig Din Ulykke. Dette er nu min Tro og har altid været det.

Jeg er enig med Dig i, at det er rigtigst at gaae op til mundtlig Examen, thi 2den Caracteer er bedre end Intet, og hvis Krigen bryder ud, vil denne jo forhindre videre Studium. Derhos sagde Kjærlig mig i dette Øieblik, at Du med anden Caracteer ikke behøvede at læse om igjen mere end $\frac{1}{2}$ Aar, hvis Du i dette troede at kunne gjøre Dig færdig, medens derimod Enhver, der til første Examen kun havde non, eller 3. Car[acteer], ubetinget skulde studere et heelt Aar, inden det atter kunde tilstedes at gaae op til Examen. Ligeledes er jeg enig i, at Du ikke bør følge Paulsens Exempel, thi dette fører i Længden ikke til noget. Vil eller rettere kan Du *legemlig og aandelig holde ud* at læse om igjen, vilde jeg foretrække det-

te. Herom kan vi imidlertid mundtlig tales ved, naar jeg om en 14 Dage kommer til Kjbhvn.

Det kan nu ikke nytte at være forknyt, thi for det Første bør man aldrig tabe alt Haab, idet det dog *ikke* ligefrem er *umuligt* at hæve Dig i det mundtlige, og dernæst har Du jo Ret til at læse om igjen, hvis Du ellers troer at kunne holde det ud, hvilket sidste imidlertid er min værste Frygt. Hvad Pengespørgsmaalet angaaer, da er dette det Underordnede, og har jeg fundet Udveie hidindtil, lykkes dette vel ogsaa et Aar endnu. Heller ikke er det en Umulighed, at Du kunde faae Borchs eller Ehlers Collegium, hvilket altid vilde hjælpe noget. Og selv om denne Hjælp ikke kan erholdes, taber jeg ikke derover Modet.

Der er kun to Ting, som jeg saaledes frygter. Det ene er, at Dit Helbred ikke er stærkt nok til at læse om igjen, det andet er Dine theologiske Griller og Dine geistlige Omgangsvener, der gjøre Dit Studium til en *Pligt* istedetfor til en *Lyst*. Havde Du omgaaedes Jurister istedetfor Theologer, vilde Din dialectiske Skarphed have givet Dig umærkelig en ganske anderledes Udvikling, saa at Du med de samme Kundskaber kunde have præsteret dobbelt saa velskrevne Afhandlinger. Herom er jeg nu ligesaa overbeviist som om, at 2 og 2 er 4, og den Tid vil komme, da Du selv vil indsee, hvad Selvklogskab og Stivsind maaskee hidtil har hindret Dig i at see.

Theologerne kunne tidt og ofte hjælpe sig igjennem med Ordgyderi. Hos Juristerne fordres derimod Skarpsindighed, dialectisk Skarphed og Frihed for luftig Idealisme. Det er denne positive Modsætning mellem de tvende Studier, som Du ikke har kunnet eller ikke villet aabne Øinene for, skjøndt jeg tidt nok har peget hen derpaa. Du lider nu meest selv derunder.

Du skal ikke oftere høre mig klage, thi det hjælper ikke. Heller ikke bebrejder jeg Dig Mangel paa Flid, thi dette vilde vistnok være uberettiget. Kan Du holde ud at læse om igjen, skal jeg uden Krymperi holde ud at give Dig nødtørftige, men tilstrækkelige Midler. Men gaae ikke og ærgre Dig over, hvad der *er* skeet, thi dette er Dumhed og Forfængelighed. Gjør, hvad Du kan mundtlig, og lad os tage Skjæbnen, som den falder.

Jeg troer, at Jomfruen ærgrer sig mere eller er mere bedrøvet endnu end Din Moder over Dit Uheld.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Det var åbenbart gået sønnen Peter juridiske embedseksamen. Se iøvrigt dårligt ved den skriftlige del af den efterstående brev.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 14/1.

Mariegaard, 14/1 62.

Depeschen modtagen og sender strax min bedste Lykønskning til Udfaldet og til overstaaet Kattepine. I Middags modtog jeg fra Jens et Brev, hvori han med en mærkværdig Tillidsfuldhed udtaler Haab om, at Du nok skulde faae Laud. Dette er jo lykkedes¹, og det gjør ikke stort, om Du har et point meer eller mindre. Nu behøver Du dog ikke at tage mere end et Par Discipliner i Flensborg².

Jeg behøver ikke at sige, hvormeget dette Laud glæder mig. Jomfruen omfavner baade Mandfolk og Fruentimmer af Glæde, medens Din Moder græder og leer paa een Gang.

Søndag eller Mandag kommer jeg til Kjbhvn. Lev vel, til vi sees.
Hils Jens.

Din glade Fader
Laurids Skau.

1 Smlgn. foranstående brev.

Skau skulde tage slesvigsk juridisk eksamen.

2 Her var det meningen, at den unge

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 5/6.

Mariegaard, 5/6 62.

Kjære Peter!

Ligesom jeg fik et Brev fra en Wolf, har Krüger¹ faaet Brev fra en vis Meinert, der har sendt ham indlagde Seddel med Anmodning om at sende mig den, samt at formaae mig til at tage over til Kjbhvn.

Det er tydeligt nok, at det er Ultraerne, som skrive disse Breve, og som med Fusentasteri let kunde ødelægge den skandinaviske Sag, hvis de vare stærke nok. »Fædrelandet«² har i den Henseende anslaaet den rette Takt, som sikkert bør følges.

Det løber imidlertid rundt i mit Hoved, at det dog maaskee ikke var saa galt, at en Sønderjyde kom over og lod sin Røst høre³, navnlig for at *hævde som en Ret* en Plads for vor Landsdeel indenfor den Kjæde, der omslynger Norden. Det er en *Pligt for Norden* at hævde Nordens *ældste* Grændseskjæl, og det er et retmæssigt *Krav af Befolkningen at fordre dette*.

Grændsen er endnu hævdet indtil denne Dag, men i Længden kan det blive svært for Danmark at gjøre det alene. Norden derimod *kan* hævde den og rimeligviis uden Sværds slag, idet Tyskerne nok

skulle vogte Næsen, naar de vide, at et Forsvarsforbund er sluttet. Den nordiske Folkeeiendommelighed er tydelig og kjendelig, selv hos Sydslesvigerne, paa hvilke lidt tysk Sprogklistet for det overfladiske Blik tildeels tilsløre den. Sæder og Skikke, Bygninger og Klædedragt – Alt vidner om Oprindelsen. Størstedelen af Befolkningen taler nordisk Tungemaal, og skulde alt dette ikke berettiget til at *fordre som en Ret* at være en Deel af Norden og forsvares som saadan ligesaa godt som Nørrejylland?

Disse Tanker bør udtales netop af en *Sønderjyde*, og jeg var vel den Kompetenteste dertil. Men Studenterne komme mig noget for tidlig, da det tidligste jeg kunde komme, vilde være den 13de – 14de. Maaskee kunde det gaae an i Børsalen den 16de om Morgen, hvor jeg seer, der skal være Diskussion.

Havde Du blot haft lidt stærkere Stemme, kunde Du maaskee selv finde Leiligheden, f. Ex. til Svar paa en Skaal for Slesvig, at gjøre den stolte Tanke om Sønderjyllands *Ret* til at være en Deel af Norden gjældende. Vi have nemlig tiltrods for Aarhundreders Ulemper hævdet *vor gamle* Grændse mod Syden, men har Sverrig formaaet dette mod Østen? Nei. Vor Stilling er altsaa *stoltere* og vort Krav paa Assistance mere berettiget, end det under andre Omstændigheder vilde være.

Du kan tænke lidt over disse tildeels nye Synspunkter for vor Stilling. De indeholde Stof til en Tale.

Jens narrer mig nok for 3 rd. Du erindrer maaskee, at jeg sendte 3 rd. til nogle nye Portraiter, da de andre ikke ganske tilfredsstillende, men de ere ikke komne endnu. Jeg bryder mig ikke om de 3 rd., men det, som ærgrer mig derved, er hans Upaalidelighed, og at han er aldeles blottet for point d'honneur.

Din velv[illige]

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 At Skaus forhold til Krüger var blevet stærkt tilspidset, ses af: Skau til Godske Nielsen 1862 21/2: »Krüger talte igaar, men ikke heldigt at høre paa... Han skjældte ud paa den Slesvigske Selvstændighed og paa Ministeriet for vaklende Politik. Det sidste vilde han neppe have gjort, naar han havde læst de meddeelte politiske Actstykker. Forresten slut-

tede han sig til J. A. Hansen, hvis Udtalelser han i det Væsentlige accepterede. Han slog endelig stærkt paa Grundlovens Indførelse i Slesvig, som han troede, Folket ønskede, men da dette for Tiden er umuligt, var det selvfølgelig en Røst i Ørkenen. Efter de diplomatiske Actstykker at dømme er Incorporation af Slesvig og Grundlovens Indførelse dersteds

for Øieblikket en fuldstændig Umulighed, og at omtale det eller fordre det *nu* er kun Phrasemageri« (RA. Godske Niensens arkiv).

Skau til Godske Nielsen 1862 6/3: »Krüger troer, at Ministeriet ikke er stort andet end en Samling af Landsforrædere, der ofre Alt for at blive siddende paa Tabouetterne. Jeg kan ikke tilegne mig en saa forfærdelig Mening om de paagjældende Mænd. Megetmere har jeg den Overbeviisning, at ethvert hurtigere Skridt henimod Eiderstaten ubetinget strax vilde have en Krig med Tydskland til Følge og være en velkommen Anledning for Preussen til at stikke det opsætsige Deputeretkammer Blaar i Øinene ved at kaste sig over Danmark som i 1848 og derved bortlede Opmærksomheden fra dets egne raadne Tilstande... Jeg undrer mig ikke over, naar man synes, at jeg har talt vel lidt, men De, som kjender mig og veed, at jeg dog ikke er uden Evne til at tale og endnu mindre mangler Forfængelighed eller Ærgjerrighed, vilde dog maaskee vise mig den Retfærdighed at troe, at min Taushed er fuldt saa talende som f. Ex. Krügers Udtalelser, som intet Menneske i Rigsraadet hører paa. De kan være forvissat om, at det koster mig ikke ringe Selvovervindelse at tie, thi Forfængeligheden byder at tale, og Intet er for Selvbehageligheden mere pirrende end at indtage Krügers Standpunkt eller J. A. Hansens Consekventsjageri. Naar jeg desuagtet overvinder mig selv og ofrer de Laurbær, som jeg lettere end Krüger kunde vinde, da mener jeg, dette dog fortjener lidt Anerkjendelse – ikke just af den Udannede, men af dem, der have lidt mere Forstand end til Hverdagsbrug« (RA. Godske

Niensens arkiv).

At Skau også forstod at slappe af fra det politiske arbejde vidner efterstående beretning om:

Skau til Godske Nielsen 1862 6/3: »I Søndags saae jeg Fru Heiberg spille i Vaudevillen »Nei«, sandsynligviis for sidste Gang. Ialfald sagde H. C. Andersen dette, og han veed dog maaskee Besked om Sligt. Det var ret mærkeligt, at hun endnu saa mesterligt kunde udføre denne Rolle, saa at Alderen ikke syntes at genere hende. Hun var ganske mesterligt sminket, hvilket bidrog til, at man bortleledes fra Tanken om, at hun dog nu kan kaldes gammel med en vis Ret« (RA. Godske Niensens arkiv).

2 »Fædrelandet« 1862 4/6.

3 Fra Fiedler kom der 1862 7/6 en kraftig opfordring til Skau om at komme til Kbh. til det skandinaviske studentermøde, der begyndte 1862 11/6: »Jeg vilde ansee det for særdeles heldigt, om Du, der er blevet en historisk Person, vilde vise Dig mellem de nordiske Studenter ved det forestaaende Møde og, naar blot Dit Helbred tillader det, at holde en kjærnefuld Tale til dem. Mon ei hermed blot kunde virkes – ogsaa ved at blandes mellem dem, gjøre gældende, at den skandinaviske Idee finder Anklang i Slesvig og – hvad jeg har erfaret baade i Frisland og i Hohn, at Rigernes Forening vilde erobre Slesvig, cfr. Yttringen i Jægerkro: »Ja, wenn de 3 Rik vereent werden können, so wollen wi Dänen sein) (KB. NKS 1727).

Skau gav 1862 10/6 Fiedler et positivt svar. Han vilde tage med diligenzen 11/6:

»Sønderjylland skal da ikke savne en Ordfører ved denne festlige Lei-

lighed, og det lykkes vel nok for mig at hævde ikke blot Nordens Ret til Sønderjylland, men ogsaa Sønderjyllands Ret til Norden. Tanken er ikke saa paradox, som den ved overfladisk Betragtning seer ud. Jeg tænker nok, mit Helbred og Stemme slaar til, naar jeg iøvrigt lemper mig. C[arl] Ploug har sørget for formeligt Indbydelseskort til mig, saa at jeg altsaa ikke er ukaldet... Jeg boer i Hotel d'Angleterre.

E. Skr.: Det tegner idag kun daarlig for mig med Hensyn til Reisen. Koldfeber-Symptomer synes at vise sig og lidt Hovedpine og Hoste har jeg. Er jeg godt tilpas i Morgen tidlig, reiser jeg imidlertid alligevel, thi man pleier dog kun at plages hver anden Dag, og hvis dette slaar til, bliver Fredag min gode Dag, og da er

det jo netop, at Festen skal være« (RA. Fiedlers arkiv).

Det fremgår ikke af »Dannevirkes« udførlige referater, at Skau tog ordet ved studenterfesten. Derimod nævnes det, at Flor holdt »et mat Foredrag«.

Om hjemrejsen har Skau berettet følgende til Fiedler 1862 24/6: »Det var et Hundevair, jeg havde til Hjemreisen. De fleste Reisende bleve søsyge ude i Kattegattet, hvor baade Storm og Strøm var os imod. Jeg bliver ikke søsyg, men Kulde og Vand kan man ikke værge sig imod, naar der er Svineri under Dækket af søsyge Mennesker. Lidt Forkølelse fik jeg da ogsaa, der er traadt frem i Hoste, men idag ere de dog i Forsvinden« (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 31/7. Ems, den 31te Juli 1862.

Efterat Du nu vel kan antages at være kommen i Roe efter Flensborgertouren, skal jeg fortælle Dig lidt om mit Ophold her, kjære Peter!

Jeg maatte jo tage Beslutningen noget Hovedkulds, da Brøndsaisonen ender med Septbr. Maaned. Cancelliraad Heide drev mig især dertil, idet baade Hosten og Hæsheden uforandret vedblev, og hvis Stænderne til Efteraaret skulde blive indkaldte, var det meget usandsynligt, at jeg kunde give Møde, hvilket han var saa galant imod mig at betegne som en Ulykke for den danske Sag, da jeg var den eneste i Flokken, som havde fuldstændigt Herredømme over mig selv og den fornødne Snarraadighed i alle paakommende Tilfælde, ligesom han ogsaa meente, at jeg var den smidigste til at holde de gamle Kræfter sammen og lede dem, samt muligviis vinde nogle af de Nye.

Conclusionen var altsaa – oversat paa godt Dansk – at jeg skulde forcere min Helbredelse »for det Offentliges Skyld«, med andre Ord: offre en 3 a 400 rd. paa Fædrelandets Alter, hvorfor jeg selvfølgelig ikke engang erholder saameget som »Tak« af noget levende Væsen. Jeg sagde Heide dette reentud, maaskee med en vis

bitter Følelse, og han indrømmede Sandheden, men paastod tillige, at jeg uden Undseelse kunde ansøge Ministeriet om Reiseunderstøttelse, da neppe Nogen kunde siges at reise af Hensyn til det Offentlige i den Grad som jeg.

Dette var der nu ikke Tid til, og naar Ministeriet med Ligeegyldighed betragtede min Sygdom og maaskee ikke i den Grad følte sig overbeviist om Nødvendigheden af min Nærværelse i Stænderforsamlingen som Heide og muligviis derved komme til at afslaae en eventuel Ansøgning om Understøttelse, vilde dette saare mig saa dybt og bittert, at jeg vanskelig vilde forvinde det. Jeg foretrak derfor foreløbig at gjøre Udlæg, skjøndt Gud veed, det kreperede mig at skulle laane Pengene til Reisen, thi jeg har altfor ofte paa lignende Maade maatte[t] punge ud af Hensyn til det Offentlige. Saaledes er jeg da nu her. Grunden dertil seer Du.

Den 21de Juli om Morgenen begyndte jeg at drikke 4 Glas af »Kesselbrunnen«, der smager ikke saa ilde, naar man først er vandt dertil. Vandet er 26 Grader Reaumur. Om Eftermiddagen drikker jeg 2 Glas »Kränchenwasser« (23 Grader). Om Morgenen drikkes fastende og spadseres derhos i 2 a 3 Timer, forinden man maae faae Kaffe med Hvedebrød, hvortil man Kl. 8–9 har god Appetit, idet man træt og mat kommer hjem fra den anstrengende Morgentour.

Jeg staaer i Regelen op Kl. 5–6, medens de Fornemmere (Magnaterne med deres Damer) først komme Kl. 7, og jeg gaaer tilsengs Kl. 9–10 om Aftenen. Aftenluften skal man overhoved vogte sig for, thi der opstaaer ofte pludselig en klam og kold Taage, der viser sig paa Bjergtoppene og synker ned i Dalen. Især skulle Alle, der lide af Feil i Respirationsorganerne – som jeg – eller Brystlidende vogte sig for Aftenluften. Diæten er ikke strengere, end at man godt kan finde sig deri. Viin maae drikkes med Maade. Jeg drikker hver Middag $\frac{1}{4}$ Flaske, men Spiritus og Øl er forbudt, og man føler egentlig heller ingen Trang dertil.

Her er Brøndgjæster fra alle Verdens Hjørner, og der frembyder sig en riig Mark for Observationer, som jeg ikke lader ubenyttet. Af Danske er her ikke Mange. Den Familie, som jeg sætter mest Priis paa, er Justitsraad Hillerup til Cathrineberg paa Falster med Datter, der er gift med Actuar Holm i Leck, men de reise om faa Dage, og dette vil for mig være et føleligt Savn, thi alle de øvrige ere deels borneerte, deels temmelig tynde i aandelig Forstand. Her er en Pastor Olesen fra Kjbhvn., en skikkelig og godmodig Mand,

som ulykkeligviis har den Indbildning at kunne tale Tydsk som en Indfødt, medens Sandheden er, at han taler splittergalt og ofte siger det Modsatte af det, han mener. Derved prostituerer han os ofte, fordi han indlader sig i Debat med lærde Tydskere, som han bilder sig ind at ville omvende fra deres Slesvigholsteenske Troe og gjøre til Eidergrændsemænd.

Nu vil Skjæbnen, at han er komplet uvidende i historisk-politiske Anliggender, navnlig hvad Hertugdømmerne angaae, og kan navnlig slet ikke skjelne Forskjellen mellem Slesvigs og Holsteens *statsretlige* Stilling, men rører begges Historie saaledes sammen i een Velling, at Tydskerne grine ad ham, medens jeg ærgrer mig derover. Jeg har nogle Gange hjulpen ham ud af Klemmen, thi Tydskerne ere jo ogsaa uvidende om vore Forhold, og jeg kan med største Lethed bugte dem. Men det er jo spildt Arbeide, selv om man bringer dem til Taushed, thi Tydskerne *ville* ikke lade sig overbevise.

Ved den megen Øvelse fra Stænderne samt Læsning har jeg den Fordeel at udtrykke mig klart og bestemt paa Tydsk, naar Talen er om *politiske* og *statsretlige* Anliggender uden at begaae Tankefeil i Udtrykkene, medens dette selvfølgelig ikke udelukker Feil i »der, die, das«, som jeg ikke kan undgaae. Men saaledes gaaer det ikke med Præsten. Forleden sagde han: »die Theilung 1720-21«, medens han meente Slesvigs Incorporation, som han forresten ikke kjender det allermindste til. Den tydske Superintendent, som han talte med og som vidste ret taalelig Besked, loe ham ud, og da dette ærgrede mig, brød jeg igjennem og haandterede den tydske Vindbeutel saaledes, at han blev taus og flau, thi i Grunden var han kun taaleligt hjemme paa Overfladen.

En anden Gang var Præsten i Lav med en Notarius fra den franske Grændse. Denne, et fiint Hoved med mange Kundskaber, spurgte Præsten, »hvorfor alle Konger ligetil den nuværende havde konfirmeret Chr[istian] 1stes Privilegier til Slesvigholstein *ordret*, naar de ikke skulde være »evig ungedelt««. Pastor Olesen blev Svaret skyldig. Jeg bemærkede da, at Privilegierne for det første vare konfirmerede for Slesvigs Ridderskab *særligt* og ligeledes for Holsteens Vedkommende, endvidere, at for Slesvigs Vedkommende stod stedse de Ord: *secundum tenorem legis regiæ*, og at Slesvigs Riddere og Prælater samt øvrige Stænder havde hyldet og svoret Kongeloven eller efter dens Lydende 1721, hvorved Incorporationen af Slesvig fik sin fulde *retlige* Betydning, ligesom der heller ikke siden 1712 var holdt

nogen fælles Landdag. »Ja – svarede Notaren – dass ist freilich etwas Anderes, dass habe ich nie früher gehört«. Men disse simple Ting kjendte Præsten ikke.

Pastor Olesen synes noget gnaven over ikke at have faaet Præstekald i Slesvig, men jeg kan godt fatte, naar Etatsraad Regensburg har havt Betæneligheder ved at ansætte ham, thi R[egenburg] har en fiin Næse og tager neppe let feil af sine Folk.

Af Norske er her adskillige meget flinke Folk, deriblandt en Læge, en snild, sarkastisk ung Mand, der har lagt her i 5 Uger, tilsyneladende for at studere de tydske Lægers Charlatanerier her ved Badet, i hvilken Henseende han er kommet til forbausende Resultater. Fra Sverrig er her en Mængde Magnater, ligeledes Geistlige, hvilke Sidste fraternisere stærkt med de betydeligere tydske Geistlige. Jeg vil ikke omtale Erkebiskop Reuterdahl, der nu er reist. Han teede sig her som en Cardinal, og flere Geistlige af lavere Rang stræbte efter fattig Leilighed at ligne ham. Men der er adskillige Andre, som de tydske Superintendenter uidentvivil løbe af med og bagefter misbruge de Svenskes Tillid.

Den norske Læge og jeg bleve saaledes Vidner til en Samtale igaar ved table d'hote i Hotel Gutenberg, hvor en tydsk Superintendent fra Stettin, der ikke kjendte os, fortalte nogle Herrer og Damer ved Bordet, at han nu i 4 Uger havde holdt stadig Omgang med Danske, Norske og Svenske, ja endog Laplændere (hvoraf her ikke findes en eneste), og at han var bleven overbeviist om, at hele Norden i Grunden taledede et Slags *Platttydsk* og ubetinget i national Forstand hørt til Tydskland!

Nordmanden var rasende over hans Ridiculiseren over Nordboerne, men vi bleve enige om at tie for at see, hvor stærkt denne Gudsmand kunde lyve. Men omsider fandt han en Modstander, som han neppe havde ventet. Een af dem, der længe havde hørt paa Superintendentens Løgne, var en kold, rolig Hollænder, der talte reent Tydsk, og da den Geistlige tilfældigviis kom til at sige, at det samme var Tilfældet med Hollænderne som med Nordboerne, brød denne kolde Mand igjennem og paaviste saa eftertrykkeligt Usandheden af alle Superintendentens Paastande, baade for Hollands og Nordens Vedkommende, at den Anden næsten blev aldeles taus, og da han som Forsøg paa Forsvar bemærkede, at de omhandlede Nationer egentlig ingen Litteratur havde, opregnede Hollænderen en saadan Masse hollandske Lærde fra de ældste Tider indtil vore Dage,

at det næsten svimlede for os, og endte med at sige, at Hr. Superintendenten maatte vide, at tyske Lærde havde i sin Tid vunden Navn alene ved at plagiere flere af de af ham nævnte lærte Hollændere, deriblandt Hugo Grotius og deelviis Erasmus fra Rotterdam, og at han derfor handlede klogest i at lade enhver Nation beholde Ære og gode Navn, som de rettelig tilkom, da alt det øvrige kun var tysk-nationale Drømmebilleder. Det var for os Andre en reen Glæde at see denne tyske Superintendent saa totalt slaaet af Marken.

I »Berlings Tidende« har jeg læst Beretningerne om Studenternes Reise¹, hvoraf især Touren i det sydlige Slesvig glæder mig. Jeg seer, at min Ven Arp har været een af de 4 Mænd fra Hytten Herred, der har været i Spidsen for Opmærksomhederne sammesteds. Dette glæder mig særdeles, men det kan jo nok være, at baade han og de Andre bagefter kan faae nogle Ubehageligheder deraf. Festen i Flensborg seer jeg er løbet godt af, og især Touren til Graasteen, hvor jeg seer, at Krüger er bleven tillagt Prædicatet »den værdigste Repræsentant for alle nulevende Slesvigere« af den lange Lieut[e]n[ant] Hartvigsen, Anfører for Vaabenbrødrene. Hvis Krüger er den *værdigste* Slesviger eller blandt deres Repræsentanter, saa maae det sandelig staae slet til med alle de Øvrige, eller ogsaa maae Ordet have faaet en anden Betydning, end det havde i min Skoletid. Havde Lieutenanten endda sagt den »kjernefuldste«, saa havde det dog for en Deel kunnet forsvares, men ellers vilde det være saarende, hvis en betydeligere Mand end H[artvigsen] havde sagt det. Sagen er, at Lieutenanten har seet sig blind paa Krüger ved Lhombrebordet i Kjbhvn. under Rigsraadets sidste Session.

»Fædrelandet« og »Dannevirke« faaer jeg sendt hjemmefra 2 Gange ugentlig, men det bliver rigtignok noget dyrt. Af »Fædrelandet« har jeg allerede for 26de Juli, saa det endda ikke gaaer saa ganske langsomt. »Berlingske Tidende« holdes i Cuursalen.

Her er – som maaskee foran sagt – en Mængde Magnater, ikke blot fra Sverrig, men især fra Østerrig, Polen, Posen, Ungarn o.s.v. De udmærke sig med deres deilige, pragtførende Damer, der see sunde og stærke ud, medens Mændene – især Østerrigerne – enten ere udlevede Vellystninge eller enerverede Ynglinge. Ialfald see de saaledes ud. Meest interessere de polske og posenske Damer mig, som alle haardnakkede bære den dybeste Sørgedragt, der er forbudt hjemme.

Jeg har et Par Gange havt Leilighed til at tale med enkelte af dem. Eengang tabte een af dem en elegant Vifte, som jeg tog op og rakte hende. Hun takkede venligt i det tydske Sprog, og da jeg svarede, mærkede hun, at jeg var en Nordbo, hvorved jeg syntes at stige i hendes Agtelse. Hun satte sig paa en Bænk og gav mig Tegn til at tage Sæde paa en Stol ligeoverfor hende, hvorpaa hun yttrede, at det var hende behageligt, at hun ikke skyldte nogen Tydsker Tak for Viften, der havde Affectionsværdie for hende. Jeg svarede: »Deres Naade elsker altsaa ikke Tydskere, og jeg er stolt af fuldkommen at dele Følelser med Dem i denne Henseende«. Hun saae paa mig med et lynende Blik og gjensvarede: »Det vidste jeg allerede, thi ellers bar De neppe det danske Ridderbaand«. (Jeg er vistnok den eneste, der bærer det offentlig her, skjøndt der vel sagtens findes enkelte, som have Decorationen). Efterhaanden fik jeg udpillet af hende, at de i Grunden ikke hade Russerne, som de snarere betragte som Stammebeslægtede, men at det fornemlig ere de Embedsmænd af *tydsk Oprindelse*, som Russerne fortrinsviis have ansat, de kalde Bødler. I at hade Tydskerne synes man efter Yttringer at dømme at være enige, baade i Polen og Posen. Jeg spurgte da, om de Alle lærte Tydsk. Hertil svarede hun, at den dannede Verden ikke undgaae det, fordi de vare nødte til at bruge tydske Gouvernanter til deres Børn, da de ikke altid kunde faae franske. Men forresten talte de altid Polsk indbyrdes.

Det er morsomt, at Tydskerne ret have Talent til at gjøre sig forhadte allevegne, men mærkeligt er det, at de *her* i Hjertet af Tydskland i Grunden forhaane sig selv. Man seer næsten ikke andet end *franske* Bekjendtgjørelser, mens dog Alle forstaae, og Fleertallet tale tydsk. Jeg spurgte min Vært om Aarsagen og fik til Svar, at Fransk var et Verdenssprog. Det tydske var kun »für gemeine Leute«. Dette skulde vore Hjemmetydskere høre og see, som troe i Tydsk at finde Verdens Universalsprog. De kunde have besynderlig godt deraf, og jeg vilde ret ønske at have nogle hos mig, for at jeg rigtig kunde vise dem Sligt.

Næste Gang forsøger jeg maaskee at vise Dig de raadne indre tydske Tilstande. De ere frygtelige, naar man rigtig seer tilbunds i dem. Papiret er nu fuldt, og jeg maae slutte. Hils Jens. Han er vel færdig?

Din kjærlige Fader
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 I forbindelse med afsløringen af Isted-løven 1862 25/7 på Flensborg kirkegård foretog studenter fra Kø-

benhavn en udflugt til det sydligste Sønderjylland, se: Hiort-Lorenzen til Skau 1862 2/8.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 14/8.

Ems, den 14. Aug. 1862.

Kjære Peter!

Af mit sidste Brev til Nagel, som formodentlig ikke har været ankommen, da Du sendte Dit Brev af 8de Aug. afsted, vil Du see, at jeg efter min herværende Læges, Dr. Franque's Mening bør komme næste Aar igjen¹. Jeg har idag talt udførligere med ham, og skjøndt han nok antager en Vallekuur for gavnlig, saa mener han dog ikke, at denne bør gennemgaaes før *ovenpaa næste Aars tilendebragte Cuur i Ems*. Dette beder jeg Dig sige Madvig, naar Du leilighedsviis seer ham.

Men selv om Lægen sagde det samme som Madvig, og selv om Alverdens Læger vare enige om Sagen, forbyder det sig dog af sig selv, thi kan jeg blive færdig her og anvende nogle Dage extra paa Hjemtouren, som Dr. Franque ønsker, er jeg tilfreds, thi mere har jeg ikke Penge til.

Det er desuden paa høie Tid for mig at komme Hjem for at træffe Forholdsregler i Pengesager, og enten jeg lever eller dør, vil jeg betale saa nøiagtigt, som min fattige Leilighed tillader. Hvis jeg modtog Efterretning om, at Jens var død, vilde jeg troe paa Muligheden af at holde det gaaende i Pengesager, uden at det Hele springer i Luften – og i dette Tilfælde vilde jeg ligesaa gjerne fremskynde min Død, som søge Helbredelse. Men saalænge jeg skal rykke ud med 14 a 1500 rd. aarlig, hvoraf han bruger $\frac{2}{3}$, kan man anvende Alverdens Lægemedler paa mig, uden at det hjælper det Ringeste.

Det er Ærgrelsen over Jens's Misbrug af Penge og hans ligefremme *Lyst til Drik*, der slaar mig ihjel. *Det er denne Ærgrelse, der er Hovedaarsagen til min Sygdom*. Dette veed jeg godt og allerbedst selv, men har aldrig sagt det, thi hvad kan det nytte?

At sige det til Din Moder eller Dig fører ikke til Noget, at sige det til Jens, er det samme som at helde Vand paa en Gaas. Han er aldeles ligegyldig med, om jeg lever eller dør, undtagen forsaavidt han mulig skulde frygte Savn af Penge til Øl og Brændeviin, thi ædlere Drikke er han formeget i Rang med Gadesjouere til at bryde sig om. Men forresten vilde han ikke bryde sig det mindste om, jeg

døde, og hele Formuen gik ad Helvede til. Han vilde neppe nægte sig selv en Snaps for at give sin Moder Skillingen til tørt Brød eller Knud til noget Lignende. Tanken om, at han er uundgaaelig forloren, forfølger mig overalt og plager mig her i Ems, saa jeg ofte vaagner midt om Natten derved.

Under saadant et Tryk kan jo ingen Cuur virke, thi jeg forudseer med mathematisk Nøiagtighed, at han drager mig med sig i Faldet og dermed ogsaa hele Knuds Fremtidshaab, saa hans (Knuds) eneste Udsigt er at blive Arbeidskarl sit Liv igjennem istedetfor at blive en velstaaende Gaardmand.

Du kan sagtens ikke fatte denne mørke Opfatning. Men Tingen er, at jeg nu i flere Aar har maattet gjøre Klatgjæld. Dette kunde jeg have afdraget igjen, naar Jens for det første ikke havde brugt langt mere, end han burde, hvorved Gjælden er bleven formeret, og for det andet havde givet en bestemt Udsigt til engang at blive Kandidat, saa at den evige doppelte Udgift til ham, og endnu ogsaa til Dig, kunde høre op.

Men Tiden til Afdrag kommer ikke, før det er for sildig. Ja, naar Jens aldeles *standsede med at drikke* og paa den anden Side *læste paa Kraft*, vilde man kunne paapege med nogenlunde Vished, naar det hørte op, og han kunde ernære sig selv, medens jeg kunde samle alle Kræfter til at afdrage Gjæld og muligviis frelse Gaarden til Knud, om end meget bebyrdet med Gjæld. Kreditorerne vilde da ogsaa see rimelig Udsigt til at faae deres Penge. Men hvad nu? Jeg kan som ærlig Mand ikke give Haab til Nogen eller sætte nogen bestemt Frist, thi saalænge Jens drikker, har han hverken fuld Forstand, Arbeidsdygtighed eller Haab om nogensinde at kunne hjælpe sig selv.

Jeg kunde med Forpagtningsafgiften i Efteraaret dække alle paa-trængende Fordringer, men jeg er foruden disse tvungen til at gjøre Udveie til 1600 rd., som Nis Steffensens Enke eller rettere hendes Søn har opsagt mig til 1. Novbr. Hvor skal jeg ulykkelige Menneske faae en saadan Sum? Forpagtningsafgiften vilde have givet omtrent 6 a 700 rd. Overskud under almindelige Forhold, men disse medgaae hver Skilling til de extra Laan, som jeg Tid efter anden har maattet gjøre for at dække Jens's Udskeielser, og som forfalde til 1. Novbr. og *maae* betaales, da det er Æresgjæld, et Begreb, som Jens jo desværre ikke kjender noget til, men jeg derimod desbedre.

Hvorledes skulde det nu gaae, hvis jeg blev længe i Udlandet?

Ingen kan rede Sagerne, hvis jeg ikke kan selv, og jeg gyser næsten ved Tanken om, hvad der venter mig hjemme i disse Pengeansliggende. Jeg kunde have holdt ud at præstere 800 rd. aarlig, 400 rd. til hver af Eder, indtil I begge vare færdige, men med Dig tager det lang Tid, og Jens bliver det aldrig. Men nu har han alene i Eet og Alt brugt 800 rd. aarlig uden næsten at have blot *begyndt* paa Studeringer!

At han er Lieutenant, er mig temmelig ligegyldigt, thi dette formerer kun Udgifterne uden at give Indtægt. Hvis det kunde føre til at lære ham Begrebet *Ære* at kjende, var dog noget vunden, men dertil er ikke mindste Udsigt, saalænge han ikke holder aldeles op at drikke Spiritus.

Under saadanne Omstændigheder kan Du indsee, at jeg er glad ved, at Du har sendt ham Brændeviinspenge. Det vilde være langt billigere at levere ham en Tønde Brændeviin, thi saa beholdt man dog selv Udskjænkernes Fortjeneste, der sagtens er mere end selve Varen. Men nu er disse 20 rd. engang bortkastede, og det nytter jo ikke at skjænde paa Dig bagefter. Muligviis har han betalt Gjælden paa Casernen, men han har sikkerligen nok i andre elendige Kneiper, thi paa ordentlige Steder kan han neppe lade sig see.

Conclusionen af alt dette er altsaa, at jeg reiser herfra den 22. Aug. og stiler efter Hjemmet. Naar jeg tænker paa Jens, er det mig ogsaa ganske ligegyldigt, om jeg lever eller dør; næsten hellere det Sidste end det Første.

Hils Alle i Hjemmet fra

Din forknytte Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Smlgn.: Skau til Fiedler 1862 12/8: »Badelægen troer ikke, jeg faaer Halsondet fuldstændigt hævet, medmindre jeg gjennemgaaer en Kuur mere i næste Sommer. Det er overhovedet sjældent, at slige Halsonder kureres med mindre end 2 gjentagne Kure, og mit er saa haardnakket og concentreret, at jeg endnu mindre end de fleste Andre maae gjøre mig Illusioner i dette Punkt. Saaledes lyder Lægens Ord til mig, og han tilføiede, at, da jeg forresten havde en Jernnatur og Intetsteds leed af nogen-

somhelst Skavank, saa dreves selvfølgelig alt Sygdomsstof til det svage Punkt i Halsen eller Struben, hvorved det blev endmere haardnakket.

Jeg lægger megen Vægt paa Festen i Hüttener Bjerge, thi ikke blot har Befolkningen godt af at fraternisere med de danske Studenter, men disse kunde maaskee have endnu mere godt af med egne Øine at see, at Befolkningen endog i den sydligste Deel er loyal, og at det blot er Enkeltes Terrorisme, som foranlediger alle Optøier og Spetakler. De kunne have

godt af at bringe hjem til Hovedstaden de gjorte Erfaringer, hvor man – tiltrods for Alt, hvad der mangfoldige Gange er bleven de gode Kjøbenhavnere sagt – er tilbøielig til at beregne den sydslesvigske Oppositions Størrelse, Styrke og Betydning efter Antallet af tydsktalende Folk, medens den blot bør beregnes efter

Antallet af baade dansk- og tydsktalende slesvigholsteenske Terrorister. Maaskee vil man bedre troe Studenterne end os Andre, en Artikkel for nogen Tid siden i »Fædrelandet« vidner i al Fald om, at Ploug har følt sig slaæet af de sydslesvigske Bønders Færd« (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 1/9–2/9.

Kjære Peter!

Mariegaard, 1. Septbr. 1862.

Da jeg i Løverdags ankom til Skibsbroen¹, holdt Schröeter med Vogn efter mig, og Jens var med ham.

12te Bataillions Indkvartering her, ved hvilken Minister Monrads Søn er komanderet til Tjeneste, som er Reserveofficeer og logerede hos Mølleren [Schröeter], havde forhindret Touren til Sommersted, og Hensyn til mig fandt det selvfølgelig ikke Jens ind at tage. Han gik ned til Mølleren, medens jeg kjørte Hjem. Schröeter havde nemlig inviteret nogle Officerer, deriblandt Major Junghans, som er fungerende Comandeur, og dette Selskab morede naturligviis Jens.

Da de Fremmede vare borte, fik Jens imidlertid en drøi Lection af Schröeter paa Grund af den Flottenheimer-Maneer, hvormed han modtog mig og derefter negligerede min Hjemkomst, medens Schröeter, uagtet han havde Fremmede, satte sig ind i Vognen til mig og kjørte med mig Hjem. Jeg gik strax i Seng, og igaar Morges vaagnede jeg med Bitterhed i Sindet mod Jens. Men jeg sagde ikke et Ord, og da han Kl. 9 kom ind til mig og begyndte at sige: »Vi skulde vel ha'e talt noget om, hvad jeg nu skal begynde paa,« svarede jeg: »Jeg vil ikke tale om nogen Ting idag. Den første Dag vil jeg have Fred,« hvorpaa han sagde: »Nu ja, godt!« Dette Svar tydede paa, at han var noget stødt, men jeg taug bomstille og gik ud.

Senere gik jeg ned til Mølleren, som fortalte mig Scenen fra om Aftenen, da han blandt Andet havde sagt, »at hvis hans Søn bød ham det Halve af det, som De byder Deres Fader, slog jeg ham Arme og Been istykker.« Enden blev, at Jens skulde strax gaae til mig og falde til Føie, hvilket han lovede. Men nu havde jeg jo afviist ham, hvilket Schröeter forsaavidt beklagede, som han ventede, han var meget mør, men dette Indtryk gjorde han ikke paa mig.

Om Eftermiddagen kom Schröeter herop, og jeg troede næsten, at Mølleren i sin Hidsighed havde pryglet Jens – saaledes tog han paa Veie. Det var det sædvanlige Flottenheimeri, hvorunder Jens sædvanlig søger at skjule sin Jammerlighed, ved f. Ex. at marschere op og ned af Gulvet med Hænderne i Lommen, medens vi Andre sad i al Alvor og talte om, hvorledes det fremtidig var muligt at bjerge ham, der oprørte Schröeter, saa at han foer op og begyndte: »Din elendige Laban! Troer Du at kunne puste Dig op, saadan et forfaldent Subjekt« o.s.v. Du kjender jo nok Møllerens Mund.

Omsider blev Jens dog noget mør, men aldeles ikke hidsig. Han stræbte at forsikkre Mølleren, at det var en vistnok uheldig Vane saaledes at gaae op og ned, naar han talte, og at han ikke i mindste Maade tænkte derpaa o.s.v. »Ja,« sagde S[chröeter], »saa er det kun et Vidnesbyrd mere om det slette Selskab, Du har svinet i, hvor slig lapset Vane taales.« »Men,« vedblev han, »ligeover for Din svage Fader, som Du er godt paa Veie til at ærgre Livet af, er det complet utaaeligt, og det er maaskee ogsaa alene Hans Svaghed, Du kan takke for, at han ikke allerede har kastet Dig paa Døren, som Du tilfulde har fortjent. Jeg er kommen her for at bede om Skaansel for og med Dig, men jeg frygter desværre for, at Du ikke fortjener det.«

Ovenpaa denne skrækkelige Lection yttrede Jens, at han jo var beredt til Alt, naar man blot roligen vilde sige ham Maaden, samt hvad han skulde gjøre o.s.v. Nu fik jeg Leilighed til at sige, at »Du veed jo, Jens, at Alt, hvad jeg hidtil har gjort for at hjælpe Dig, har været spildt. Min Overbærenhed har snarere gjort Ondt værre. Du kommer Hjem uden at eie en Trevl af, hvad Du har paa Kroppen. Alle Klæder, Linned, Støvler o.s.v. ere pantsatte, ja, Du har endog ranet Andres Bøger og solgt eller pantsat disse med, og det tiltrods for alle tidligere Løfter. Alle Dine Dumheder stammer fra een Kilde: *Drik*, og jeg troer ikke, at Du i ædru Tilstand har gjort en eneste egentlig Dumhed. Derfor fordrer jeg ubetinget, at Du fra nu af skal lade være at nyde Spiritus, det være sig Snaps, Grog, Toddy eller, hvad det nu heed, medens Du maae drikke Øl, eller et Glas Viin, naar passende Leilighed er der. Imodsat Fald vil jeg reise med Dig til Hamborg og betale Reisen til Nyyork i Haab om, at Du tager Tjeneste i Armeen der og aldrig kommer tilbage, medmindre Du kan komme med Ære.«

Det første Alternativ foretrak han. Dog vilde han nødig miste

Snapsen til Smørrebrød, men dette fastholdt jeg, fordi jeg af Erfaring veed, at naar man i længere Tid ingen Spiritus har nydt, kan man tilsidst ikke fordrage samme, og desuden vidste, at det strax vilde rygtes i Byen, at han var vendt om, og dermed vilde Alles Velvillie strax vindes for ham. Schröeter var heri fuldstændig enig med mig. »Besøg mit Huus,« sagde han, »og Du skal finde glade Ansigter, et godt Glas Viin, et Hjem, om det behøves, men kan Du ikke offre Spiritus, som er Aarsag i Din Ulykke, saa kom ikke, thi jeg lader Røgteren kaste Dig i Rendestenen, hvor slige Folks Plads er.«

Omsider syntes han at opmande sig til en rask Beslutning, idet han erklærede: »Nu ja, det er dog alligevel bedst. Jeg vil fremtidig ogsaa nægte mig denne Nydelse af Snaps. Grog og Toddy kan jeg ikke taale, og det er altsaa intet Offer, men I maae hjælpe og lette mig det i Førstningen.«

Nu tog Schröeter ham i Armene og yttrede, at han vilde behandle ham som sin Søn, naar han holdt Ord, og derpaa gave de hinanden Haanden »med Ære og gode Navn«. Jens kom nu hen til mig og sagde med brudt Stemme: »Faer, vær ikke vred.« Nu forlangte Schröeter, at han strax skulde gaae op til sin Moder og meddele hende Overeenskomsten. Hun laae nemlig tilsengs. Herom har hun vel selv idag tilskrevet Dig.

Imorgen vil Schröeter nu tale med Heide og bede ham række Haand til Jens's Frelse ved at manuducere ham. Maaskee kan man ogsaa faae nogen Manuduction af Kjerulf. Dette er det Væsentlige af, hvad der er passeret.

Han har været baade iaftes og idag i »Harmonien« og læst Aviser, hvor han har drukket Øl. Der har været budt ham baade Toddy og Snaps, men han har sagt nei og angivet som Grund, at han ikke kunde sove om Natten, naar han drak Spiritus. Idag hører jeg, at Kjøbmand Thuesen har sagt et Par Steder, »at det dog var rart, at Jens Skau var bleven et saa solidt Menneske, som ikke drikker mere og gaaer præcis Hjem til ordentlig Sengetid.« Sligt farer jo som en Løbeild omkring.

Jeg har sagt Jens, at han strax skal skrive Dig til og opgive, hvor Tøiet, Bøger, Støvler o.s.v. er pantsat, samt sende Sedlerne, hvis han har dem, eller, hvis de ogsaa ere pantsatte, da opgive, hvor de ere. Det svimler iøvrigt næsten for mig, thi der maae jo betales 3 rd til Skræderen, ligeledes til Prior, til denne Foureer, Du skriver om; til Smed Greisen 20 rd. og desforuden til Indløsning af Bøger, Klæ-

der, Linned, Støvler o.s.v. Jeg formaaer ikke at opgjøre, hvormeget der behøves, og sender derfor paa Slump 80 rd. ialt til Dig og til Indløsning af Tøi, samt Afdrag paa Gjæld. Jeg kan ikke afsee mere, thi hele Huset faaer ikke saameget at leve af i hele Maaneden. Hvorledes jeg skal slippe ud deraf og dermed, er mig en Gaade.

Huusholdningen koster ogsaa mere i denne Tid end sædvanlig. Til Clausen² skal der f. Ex. laves aparte Mad, og nu bruges jo ogsaa en Deel mere, da Jens er hjemme. Din Moder har forlængst glemt Begrændsning, og Enhver skal beværtes, som kommer ind og siger Goddag, om man saa end neppe kjender dem. Ingen spørger om, hvor Pengene kommer fra. Regningerne komme jo til mig. Jeg er Pakæslet.

Mit Helbred er snarere slettere end bedre. Hosten er tiltaget i Haardhed og Hyppighed, og Kræfterne blive færre. Den Eneste, som er alvorlig urolig og ængstlig over min Sygdom, er, saavidt jeg kan forstaae, Knud. Han synes at forstaae at vurdere Omfanget af det Slag, som min mulige Bortgang vilde være.

Menneskelig Deeltagelse røbes tidt og ofte for mig, men jeg troer ikke paa den, og derfor er den mig omtrent ligegyldig. Naar jeg blot var fri for ekstraordinære Sorger og Tryk, troer jeg nok, jeg kunde komme mig, men dette bliver jeg ikke før i Graven.

Det smerter mig bitterligt, at jeg ikke har Raad til at lade Knud forberede sig i Vinter hos Veiconducteur Thomsen i Flensborg, for derpaa i Foraaret at reise til Skotland. Militærtjenesten kan let komme for tidlig paa, og desuden bliver Knud mindre bøielig, naar han bliver ældre.

Det er ogsaa Hensynet til Knud, som piner Jens meest, eftersom det lader til, thi han er et Par Gange kommet med Yttringer om, at det ærgrer ham at tænke paa at skulle bære Skylden derfor. Men – hvad hjælper dette? Dermed kan jeg ikke betale.

Siden Overenskomsten igaar har jeg været jævnt venlig imod Jens og ikke yttret et Ord om hans Fadaiser. Der skal heller ikke undslippe mig et Ord derom, naar han holder Overenskomsten og herefter læser ordentligt. Du behøver ikke at frygte Hidsighed hos mig. Min Kraft er desværre saa brudt, at jeg neppe *kan* blive *synlig* hidsig, men desværre nager det indvendig.

Den 2. Septbr.

Inat har jeg sovet noget mere, og Hosten har kun vækket mig to-tre Gange, men jeg er træt og stakaandet af deres Voldsomhed og

derhos noget øm i Brystet af den evige Støden. Clausen er noget i Bedring, men hans Diæt er dog streng endnu, og Ondet er heller ikke ganske hævet. Der kan vist ikke være Tale om, at han kan reise i de første 14 Dage. Forresten er hans Udseende bedre, og det vil ved Forsigtighed vel nok gaa fremad.

Nu er jeg kjed af at skrive. Lev vel!

Din kjærlige Fader
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Om Skaus hjemrejseplan, se: Skau til 2 Rimeligvis en forvalter.
Lorenzen 1862 19/8.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 6/9.

Mariegaard, 6. Septbr. 1862.

Kjære Peter!

Jeg har talt med Jens om de tvende Officeersveste. Den ene er den, som jeg har betalt, og hvis Anskaffelse vi kjende. Den anden siger han, at han har kjøbt og *betalt* med 3¹/₂ rd. ved Afgangen fra Skolen. Han benægter bestemt at have bestilt den ved nogen Skrædder, men at den derimod *er betalt*. Da han er reist Hjem *uden Vest*, med tilknapet Frakke, er det jo muligt, at hans Opgivende er rigtigt.

De 2 Par Buxer paastod han at have havt paa Reserveofficeersskolen, og Frakken, Buxer og Vest er vel sagtens den civile Dragt, som han bildte sig ind, han behøvede paa Skolen, men som – hvad jeg dengang sagde Dig – naturligviis omtrent hele Tiden har været hos Pantejøden.

Hvis Du ikke allerede har afsendt Frakke, Vest og Buxer, var det vist klogest først at lade en Lappeskrædder vaske, presse og oppudse samme, *forinden* de komme herover, da det her gjøres slet. Endelig er der ikke eet, men *to Par Støvler* pantsatte, men de findes paa tvende forskellige Sedler.

Hvad angaaer de tvende Officeersveste, da har Jens bedt mig skrive, at de ikke koste 6 rd. at indløse, men derimod, inclusive Rentr, ialt 4 rd. 5 mk. 10 sk., hvilket er 1 rd. 6 sk. *mindre* end af Dig angivet. Forresten havde Du tilføiet »circa«, hvilket jo antyder, at Du kun løselig har regnet det ud. Men det er dog bedst at regne nøiagtigt, da det ikke er værd at skjænke Pantejøden noget.

De af Dine Bøger, der ere pantsatte, ere følgende: a) 4 Bind af Bangs og Larsens Proces¹ og b) 6 Bind af Forordningernes sidste Aargange². Andre eller flere Bøger paastaer han, at han ikke har

pantsat eller borttaget. Den Bog, Du savnede, da jeg var i Kjbhvn., af Studenterforeningens Bibliothek, hvor Du havde laant den, benægter han bestemt at have taget, og jeg seer heller ikke, hvad han skulde bruge den til, da den jo er stemplet og mærket og kan ikke antages at ville blive antaget som Pant. Maaskee findes den derfor Eet eller Andetsteds, naar Du rigtig faaer Dig seet for, medmindre Du selv har laant den ud og glemt til hvem.

Paa Mandag Morgen Kl. 8 begynder Heide at læse med Jens, altsaa i Morgen tidlig. Der begyndes med Vedels Privat- eller Tingsret, hvad den nu hedder, som jeg eier. Kriegers tvende Skrifter af omtrent lignende Indhold (Formueret bl. Andet)³, som Du fik, har jeg paany anskaffet. Ligeledes har jeg kjøbt Larsens Proces, den ny nemlig, om Slesvigs Proces. Men for det første bruger han den jo ikke. Jeg har læst den og finder den i det Hele paalidelig og vel-skreven.

I dette Øieblik kom Din Onkel P. Skau og Knud. Ærindet var, at en vis Buch fra Vonsyld Sogn, der har opholdt sig et Par Aar i England, tilbød min Broder at skaffe Knud en fortrinlig Plads i en velhavende Familie – større Forpagter – i Skotland, hvor han selv havde været, og hvor det ikke kostede ham andet end selv at leie et meubleret Værelse i Byen, men havde Forresten Alt frit i Familien. Han kunde deeltage i Arbejderne efter Behag, men det fulgte jo af sig selv, at, naar der var travlt, grebes alvorligt fat. Naar Familien, som satte Priis paa at have et ungt Menneske fra et fremmed Land uden derved at søge anden Fordeel end den, der fulgte af den nogenlunde dannede Ungdom, syntes om Knud, vilde han efter nogle Maaneders Forløb faae Anbefalinger til større »Farmers« i forskjellige Egne, til hvilke han da kunde reise næsten gratis og see Alt.

Den eneste Betingelse er, at Knud skal kunne tale noget Engelsk, forinden han kommer, og i den Henseende meente Buch, at et Par Maaneders Ophold hos Vindfeldt paa Østergaards Mølle vilde være tilstrækkeligt⁴. Selv havde han ikke Huusrum, da han ellers vilde have taget Knud selv. Vor Aftale blev nu, at jeg skulde tale med Vindfeldt, og da Knud siger, at han endnu til Nød kan skrive et engelsk Brev, vilde det vel ikke være vanskeligt for ham i et Par Maaneder at tilegne sig Færdighed i at tale taaleligt Engelsk.

Buch antog, at 300 rd. vilde være fuldt tilstrækkeligt til et Aars Ophold, og forsaavidt jeg ikke selv kan skaffe dem tilveie, meente

min Broder [Peder Skau] foreløbig at ville paatage sig det. Jeg tør ikke lade denne Leilighed gaae ubenyttet hen. Det vilde være stor Uret imod Knud, og Betingelserne ere jo fordeelagtige. Derimod vil jeg nødig sende Knud til Flensborg for at gennemgaae et Cursus hos Thomsen, da det koster saa meget, og Nytten vel endda er tvivlsom nok.

Venligst
L.Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 P. G. Bang & J. E. Larsen: Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade, 1837–43.
- 2 For perioden fra 1748 til 1864 findes kronologiske og systematiske udgaver af love og forordninger. Her er der rimeligvis tænkt på: Chronologisk Samling af Forordninger, Rescripter etc.
- 3 Arbejder af E. Vedel og A. F. Krieger.
- 4 En del østeregns-gårdmænd tog i disse år ophold i Skotland for at lære roedyrkning, dræning og anvendelse af kunstgødning. Foruden Buch i Vonsild kan nævnes Knud Windfeldt, Østergårds mølle.

Laurids Skau til sønnen Peter 1862 15/10.

p. t. Flensborg, 15. Octbr. 1862.

Jeg fik ikke Tid til at svare paa Dit sidste Brev, inden jeg reiste hertil¹, uagtet jeg havde adskillige Bemærkninger at gjøre til Dit Regnskab, idet jeg ikke kan opdage Din sædvanlige Oekonomie i samme. Hvad der medgaaer *over* 40 rd. maanedlig, kalder jeg Misbrug af min Formue, ikke fordi jeg jo vel seer, at der *kan* bruges mere med al Anstændighed, men mere fordi det i og for sig er mig umuligt at præstere 40 rd. til hver Enkelt af Jer.

Jeg er imidlertid nu saa kjed af dette Regnskabsvæsen, at jeg omtrent er sløv derfor, og det gaaer mig som Kongen ligeoverfor Grevinden: Han bliver omsider træt af hendes Bearbejdelser og Trakasserier, saa at [hun] tilsidst faaer sin Villie. Ligerviis gaaer det mig med Pengesagerne. Jeg seer, at de ikke kunne holde sammen uagtet alle mine Anstrengelser, og jeg er derfor ifærd med at opgive Alt og lade staae til, saalænge det kan.

Knud har ogsaa paa Reisen brugt mere end fornødent. Paa Dampskibet derover² har han omtrent brugt 4 rd. til Fortæring fra Morgen Kl. 7 til Aften Kl. 10¹/₂ eller 11, og dette bebreidede jeg ham, thi hvorledes er det muligt, at han kan reise i England, naar han anlægger en saadan Maalestok for Mavens Fordringer? Men han fandt det passende paa en tølperagtig Maade at slaae Døren i

for Næsen af mig og murrende at gaae sin Vei og talte heller ikke til mig siden, men reiste bort med sædvanligt Stivssind uden at erkjende, at jeg havde Ret og uden at søge eller høre nogen nærmere Forklaring om Aarsagen o.s.v.

Jeg seer iøvrigt godt, at det deelviis kunde hændes, thi han har selvfølgelig troet, at hans point d'honneur krævede, at han ikke blot ombord, men ogsaa i Korsør og Ringsted skulde sætte sig formelig *tilbords* istedetfor at tage en Portion Smørrebrød o.s.v., og han har altsaa betalt 3 á 4 mk., hvor han godt kunde [have] sluppet med 1 mk.

Alt dette kunde jeg jo godt have forklaret ham, hvis hans dumme Stædighed ikke havde udelukket al Forklaring. Han faaer nu at prøve, om han ved Stædighed og tølperagtig Færd imod mig kan komme igjennem, thi jeg giver ikke efter eller bøier mig for denne væmmelige Stivhed, om jeg saa aldrig seer ham mere. Heller ikke rører jeg mig af Stedet med Hensyn til Englandsreisen, forinden han bøier sig.

Jeg har nu reist jævnlig i næsten 22 Aar, og naar han ikke kan indsee, at jeg har Erfaring, og at han kan lære af mig, saa er Alt spildt paa ham; saa maae han for mig passe sig selv.

Den ledige Plads i Appellationsretten skal nok snart besættes, men der er 2 Partier overfor hinanden. Stemann skal indstille, og Kongen udnævne efter Ministerens Referat. Men nu vil Volfhagen helst have Schmidt fra Graasteen³, medens Stemann fordrer, at Supplikanten skal have Slesvigske Examen, og dette har Schmidt ikke. Meyer bearbejder desuagtet Volfhagen til Fordeel for Schmidt, og begge synes at være blevne enige om at bearbejde Stemann, men denne lader til at holde sig stiv.

Næstefter Schmidt kan der ikke godt være Tale om nogen Anden end Cancelliraad Juel, thi Rathgen i Slesvig er jo endnu ung og har ikke været Underdommer. Juel har imidlertid mægtige Modstandere, fordi man synes at ville ansee ham for en ufredelig og høist intrigant Personlighed.

Schmidt er imidlertid en *indfødt Slesviger*, og denne Omstændighed benyttes stærkt til hans Anbefaling. Jeg troer iøvrigt, at Stemann har meest Lyst til at indstille Juel, skjøndt han kun kjender saare lidt til ham. Hvis Regenburg vilde skrive privat til Stemann og anbefale Juel, er jeg næsten overbevist om, at han vilde blive foretrukken for Schmidt, thi Stemann lægger fuldt saamegen Vægt paa

Regenburgs Ønske som paa Volfhagens. Maaskee var det ogsaa godt, at Juel kom herover, da han nogenlunde kunde revillere Meyers prædominerende Indflydelse og styrke Knudsen lidt, som vistnok føler sig lidt trykket overfor Meyer og Koch.

Maaskee Du kunde give Juel Vink herom, men i saa Fald maae det skee med Forsigtighed, og fremfor Alt maae baade Dit og mit Navn holdes skjult. Forresten har jeg ikke saa faa Betænkeligheder ved at faae Juel ind i Appellationsretten, thi hans intriguante Natur kunde muligviis nok i andre Henseender skaffe os Bryderier. I sidste Rigsraad var han aabenbar ikke ærlig imod mig⁴, og dette gjør, at jeg har nogle Betænkeligheder. Han kunde jo gjerne finde paa at drive de samme Konster under Stænderforsamlingen, hvorved store Misligheder kunde skabes.

Jeg overlader derfor ganske til Dig selv, hvorvidt Du vil lade nogle Vink falde til ham. Kun saameget tør jeg nok paastaae, at Du vil stige i hans Øine ved at *lade ham føle, at Du veed Besked om adskilligt af det, der passerer bag Coulisserne uden dog at røbe Alt*, og at Du har Kilder, som ikke staae til Enhvers Disposition. Den Kundskab, som *anes uden dog at sees*, bliver altid høit vurderet. Dette siger jeg Dig blot som Veiledning i Verdenskundskab.

En anden Ting, som jeg opdagede paa Lyksborg⁵, er denne, at Kongen personlig er rasende forbittret paa Geheimeraad Scheele, medens Grevinden derimod er indtaget i ham. Det er *hende*, som arbejder paa at faae Kongen til at tage til Pløen, og det er Kongens Animositet med Scheele, som forhindrer, at det ikke skeer. Denne Sidste har været dum nok til at skabe sig Fjender i Kongens nærmeste Omgivelser, og besynderligt nok er det en af de Ubetydligste, som netop bliver hans Banemand, nemlig K[am]m[er]-h[e]r[re] Berregaard. Denne *bruges* selvfølgelig af de Snedigere til at plumpe ud med Ting til Kongen, som ellers Ingen vovede at sige – omtrent som Fortidens Hofnarre – og det klæber ved hos Kongen langt mere, end man skulde troe.

Grevinden er rasende paa »Dagbladet« i denne Tid, fordi det i den franske Revue har udeladt et Ord, som den franske Oberst i sin Tale henvendte til hende ved Afskedstaflet, og istedetfor sat 3 Streger. Dette kunde Volfhagen forresten heller ikke lide, da det var ligefremt Drilleri. Jeg talte meget længe med hende, og hun plappede mange Ting ud, som hun aldrig vilde [have] sagt, hvis hun ikke havde været hidsig og vred.

Med Scheele er det ude, *hvis han ikke allierer sig med Blixen*, men *deri* ligger den egentlige Fare for Tiden, thi B[lixen] tager ikke i Betænkning, hvilke *Midler* han bruger og Scheele endnu mindre. Magten er for begge Hovedsagen, og da Scheele er en langt større Kjeltring, vil han ved hans hensynsløse Færd let ødelægge det Gode, som ellers kunde være hos Blixen. Jeg troer imidlertid ikke, at vore Politikere og heller ikke Ministeriet har tænkt sig denne Fare, fordi den ligger endnu noget fjernt, og denne Tryghed er jo altid vor Ulykke.

Paa Fredag reiser jeg Hjem igjen. Disse Linier har jeg skreven, for at Du kan være istand til at skimte lidt af, hvad der skeer bag Coulisserne. Det er desværre i vor Tid nødvendigt at lægge Mærke til Alt, selv Kjeltringestregene, naar man vil holde sin egen Ryg fri.

Hils Juel fra mig.

Venligst
Laurids Skau.

Jeg nedlod mig til at besøge K[am]m[er]h[e]r[re] Scheele, alene af Klogskabshensyn, og ligeledes besøgte jeg det modsatte Parti.
KB. NKS 1727.

1 Laurids Skau var rejst til Flensborg for at aflægge besøg på Glücksborg, hvor Frederik VII og grevinde Danner opholdt sig.

2 Knud rejste bort som gårdbestyrer, inden han skulde oplæres for at kunne klare sig i Skotland, se: Skau til Lorenzen 1862 6/11–7/11.

3 Der menes herredsfoged, auditør Ho-

ther Smith i Gråsten, der var født i Sønderborg.

4 Appellationsråd Juel knyttede sig ligesom Krüger ret nær til Bondevennerne. Mørk Hansen kalder ham i sine erindringer »en intrigant person«.

5 Smlgn.: Skau Kbh, s. 682–684 (Skau til Ploug 1862 12/10).

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 19/10.

Kjære Peter!

Mariegaard, 19. Octbr. 62.

Jeg modtog Dit Brev i Middags, og det er jo forsaavidt godt, at Du blev kasseret, som jeg bogstavelig ikke saae Udvei til at leie for Dig. Men forresten er Cassationsgrunden kun lidet glædelig, skjøndt den ikke overrasker mig. Jeg har megetmere for 14 Dage siden sagt baade Din Moder og Jens, at, *hvis* Du kasseredes, vilde Brystsvagthed blive Grunden. Dit hele Udseende, Gang, Holdning, Brysthvælvingsens Fladhed o.s.v. indgav mig denne Tanke, som nu har stadfæstet sig. Til en rigtig skarp Undersøgelse er der imidlertid paa Sessionen neppe Roe nok, og det er derfor rigtigt at spørge Engelsted

tilraads itide, som i Hjemmet kan undersøge Dit Bryst med det sædvanlige Instrument og derefter bestemme Forsigtighedsreglerne.

Med Hensyn til Juel er det vistnok bedst at holde sig udenfor og tie stille, som Du jo ogsaa har skreven. Jeg er efterhaanden bleven bange for intrigante Mennesker, og Juels Færd i Forbindelse med Krügers imod mig under sidste Rigsraad, samt hans paafaldende gode Forstaaelse med Godske Nielsen, gjør mig endnu mere betænkelig.

I Flensborg kunde jeg forresten nok have givet et Stød til hans Fordeel, men jeg tænkte som saa, at man maaskee stod sig bedst ved at holde sig udenfor Vrøvlet.

Juel er det bedst at være gode Venner med, *naar man ikke blotter sig for ham*, thi man er aldrig sikker paa, hvortil han benytter, hvad han veed. Saalænge man – som Krüger – staaer saa langt under ham i enhver Henseende, at han har Følelsen af, at »dette Kreatur er min Skabning«, gaaer Alt fortræffeligt, men da dette hverken med Hensyn til Stilling i Samfundet eller i andre Henseender saaledes kan siges om hans Forhold til og over for mig, bliver Sagen en anden.

Maaskee vil Krügers Ridderkors¹ bidrage til at vække Misundelsen ogsaa mod ham, medens den tildeels allerede har udraset mod mig. Jeg syntes at spore Tegn til Sligt i Flensborg, og det er jo ofte saa, at de samme Folk, der ere allerivrigst med at juble, bagefter blive bange for at have skruet den Paagjældende for høit i Veiret og derfor ere ligesom ivrige med at rive ned igjen.

Det morede mig saaledes i Flensborg, naar Nogen jamrede over Muligheden af min Udeblivelse, at svare, »at dette jo ikke havde noget at betyde, saalænge man havde Krüger, der jo nu i et Aars Tid havde kunnet glæde sig ved at blive tillagt en Betydning og et Bifald, som endnu ingen dansk Mand havde opnaaet«. Men herom vilde Flensborgerne ikke høre noget, og de fralagde sig endog Deeltagelse i denne overdrevne Juhej o.s.v., men hertil svarede jeg blot, at dette jo saa maaskee var en Mangel hos dem selv og ikke en Mangel hos Krüger. Men Sagen er sagtens den, at man i Flensborg har hørt med egne Ører, hvad vi begge kunne præstere².

Med Vesten hænger det nok sammen, som Skrædderen siger, at Jens har bestilt den, og det er da eet Tilfælde mere til Vidnesbyrd om hans scandaleuse Maade at gjøre Penge paa. Du bør *snarest muligt* sende Vestene Hjem, og det er forkeert, at Knud ikke fik dem

med, thi Du maae erindre, at Jens gaaer *uden Vest*, indtil de komme. Han kom jo Hjem saaledes, men det bliver efterhaanden koldt. Jens benægter ikke Faktum. Forresten er han flittig og hans Opførsel god.

Min Stemme vinder noget i Styrke, om det end gaaer langsomt. Hosten derimod holder temmelig ved, og for nogle Dage siden blev det værre derved, at jeg ved hurtig at dreie mig i Sengen fik et Sting i den ene Side af Brystet, der foraarsager ulidelige Smerter, naar jeg skal hoste. Idag har jeg faaet en Sennepskeg paa, der brændte som Ild, og nu svier det bagefter, uden at Stinget er gaaet bort, om det end er svækket noget i Styrke.

Jeg har dog ikke opgivet Haabet om at indtage min Plads i Stænderforsamlingen, der sagtens kommer sammen til Juul eller Nytaar, men jeg vil vistnok komme til at begrændse min Virksomhed til det allernødvendigste. Rimeligviis faaer jeg aldrig min gamle Kraft mere, men dette faaer jo at hjælpe sig, naar jeg blot ikke sættes aldeles ud af Virksomhed. Noget langt Liv maae jeg ikke regne paa.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Krüger havde fået ridderkorset i anledning af Frederik VII's fødselsdag 1862, Skau var blevet udnævnt til ridder 1857 28/6.
- 2 Smign.: M. Mørk Hansen: Livs-Erindringer, 1968, s. 160: »Det danske Mindretal besad i Laurids Skau en veltalende, raadsnild og dristig Fører,

men næst efter ham var der ingen, som særlig ragede frem... Krüger blev senere en ganske udmærket, kraftig og fast Talsmand for de danske Slesvigere i Berlin, men i Flensborg i 1860 traadte han ikke op med nogen mærkelig Kraft, og han var desuden langt fra veltalende«.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 17/11.

Mariegaard, den 17. Novbr. 1862.

Det er med ikke ringe Opmærksomhed, jeg har læst den Landsthinget forelagte Lov og de derom førte Forhandlinger angaaende »Omordning af Overformynderivæsenet udenfor Kjbhvn.«, hvoraf jeg tillige seer, at af de mange indhentede Betænkninger er der kun faa, der anbefale en Tilnærmelse til, hvad der her i Slesvig er gjældende Lov, men at man megetmere ogsaa i dette Anliggende arbejder sig bort fra al Liighed med os. Det gjør mig altid ondt, naar en ny Forskjellighed reises mellem Kongeriget og Slesvigs Lovgivning

– dobbelt, naar ogsaa *det Gode*, som her forefindes, bliver bortkastet.

Det maae have udviklet sig forunderligt i Kongeriget, naar det der er kommet saavidt, at saagodtsom Alle udtale sig med Ringeagt om Værgerne og Udførelsen af deres Hverv. For en Slesviger er dette et ufatteligt Phænomen, og man er derfor ogsaa tilbøielig til at kaste Skylden for Mislighederne over paa Overformynderne eller paa de Lovbestemmelser, hvorefter disse »skulle rette sig«, eller paa begge tilsammen.

Det historisk Givne og Nedarvede bør, naar det er godt, ikke lettelig bortkastes, men nu er det vel en Kjendsgjerning, at Værgemaalet historisk tilkommer de nærmeste Slægtninge, og at disse ere *ansvarlige* for deres Myndlingers Formue. Det Sidste har man nok forlængst glemt eller opgivet i Kongeriget, men det er fastholdt *her* med ubøielig Strengthed. Formynderbrevet, som Bønderne kalder det, protokolleres strax paa Værgens Folium, og det er Overformynderens Sag at paasee, at Værgen er vederhæftig nok for Myndlingens Formue. Er han det ikke, men som den nærmest Beslægtede berettiget til at være Formynder alligevel, maae han enten paavise, at hele Myndlingens Formue er anlagt enten i gode Prioriteter, der efter Lovgivningen skulde være *saa* gode, at Tab tør kaldes umulige, eller ogsaa anbringe dem i Kongl. 4 % Obligationer, som da faae Paategning af Overformynderen om, at de ikke maae afhændes uden hans Samtykke. Kan Værgen ingen af disse Dele fyldestgøre, maae han finde sig i at afgive Værgemaalet til en vederhæftig Slægtning, og er en saadan ikke forhaanden, da til en anden af Overformynderen dertil valgt Mand.

Man har – naar enkelte Tilfælde i Byerne undtages, hvor Overformynderen saae igjennem Fingre med, at Umyndiges Midler udlaantes til Comüner under Krigen til det tvungne Laan – intet Exempel paa, at Umyndiges Midler ere tabte her i Slesvig. Jeg kjen-der derimod et Exempel her i Byen paa, at en Værge, der i Aarene 1852–57, da Byggelysten var stærk her, udlaante Myndlingens Penge – og vel at mærke med Overformynderens Samtykke – til en Mand, der byggede et stort Huus, men som ved Fallitten 1858 kun kostede Halvdelen af Byggeprisen, og dessaarsag 1000 rd. tabtes for Myndlingen, [da] maatte Værgen bære Tabet og ved Myndighedsalderen udbetale Pengene af sin egen Lomme.

Maaskee vilde man hertil indvende, at det maae være vanskeligt

at faae Formyndere under et sligt strengt Ansvar, men dette er ingenlunde Tilfældet, thi at være Formynder er *en Æres- og Hæderspost* i Folkets Bevidsthed. Man veed, at man træder i Faders Sted, og det hører vistnok til særdeles sjeldne Opdagelser at træffe en Værge, der gjør sig Fordeel paa Myndlingens Bekostning, og naar et sligt Tilfælde opdages, rammes Formynderen i den Grad af den almindelige Foragt, at kun Faa kunne udholde Straffen og forblive i den Egn, hvor Sligt er skeet. I ethvert Tilfælde bliver en slig Kjeltring aldrig troet mere af Publikum, og i alle Forhold dækker Enhver sig imod en saadan Person med alle optænkelige juridiske Sikkingsmidler. Man troer ham aldrig mere.

En saadan Paalidelighed, Troskab og indre Bevidsthed om Ansvaret, der paahviler en Formynder, kan ikke opveies med Guld. Det viser klart, at det Gode, der er nedarvet fra Fædrene, kan opnaae en vis Hellighed, som ingen profan Haand tør gjøre Brud paa, uden at strax den værste Straf af alle, den offentlige Foragt, rammer hurtigt og sikkert, somoftest endog forinden Overformynderen opdager noget, thi Folket selv lægger med Argusøine Mærke til Formynderens Færd og kriticerer den høit og blodigt, naar der er det Mindste at udsætte, selv om det endog kun er et Skin.

Saaledes og ikke anderledes er den Side af Formyndervæsenet i Slesvig, og da fortrinsviis i Nordslesvig, som man nu i Kongeriget er ifærd med aldeles at kaste overbord.

Men der er derimod et andet svagt Punkt, der klæber ved vort Formynderivæsen, som man kunde ønske reformeret, fordi derved kunde vindes ganske enorme Fordele. Det er en Art *Massebestyrelse*, som vi trænge til. Istedetfor at Formynderen skal søge enten Prioriteter eller Obligationer, hvoraf de første jo kun kunne erhverves indtil Myndighedsalderen, da de maae være opsigelige, vilde det aabenbar være bedre, at de kunde indsende eller, som man her vilde sige, *indsætte* dem i en Overformynderikasse imod 4 pr.C. Renter.

Naar alle Smaasummer kom ind i samme Kasse, kunde deraf atter udlaanes paa Prioriteter, som ikke behøvede at opsiges, fordi, hvad der hvert Aar kom ind, omtrent kunde dække, hvad der hvert Aar fordredes ud af Kassen. Man vilde Intet have imod, at $\frac{1}{4}$ Procent af Renten anvendtes til Reservefond, indtil denne havde en passende Størrelse, thi $3\frac{3}{4}$ % ansees her for en ret anstændig Rente af sikkre Penge. En saadan Indretning vilde ikke forandre det

mindste i Formyndereens egentlige Function. Han vilde faae en Art Sparekassebog for sin Myndling istedetfor en Obligation, det var det Hele.

Mindre Summer indsættes for Tiden af Formynderne i Sparekassen, og der gaaer neppe en Contoirdag forbi, undtagen een eller flere Formyndere kommer med deres Myndlings Sparekassebog og faaer indbetalt og indført i Bogen, hvad der i Regnskabsaaet er blevet tilovers eller tilfældig er indkommen. Bogen forevises derefter for Overformynderen, og Alt er i Orden. Der gaaer ingen Tid bort, hvori selv Smaasummer ikke ere rentebærende. Formynderen sætter en Ære og Stolthed i at kunne levere sin Myndling ved det 21 Aars Indtrædelse en Sparekassebog, hvor en Masse smaae Summer efterhaanden ere løbne op til store Beløb.

Naar der nu var et Overformynderi, hvor Summer over 200 rd. *skulde* indsættes, og som stod under Statens Control, medens Udlaan derfra alene skete i Prioriteter og *efter Laanecommissionens Bestemmelse*, omtrent som paatænkt i Kongeriget, medens alle mindre Summer og saadanne mindre Indtægter, der stundom haves udenfor de ordinære Terminstider, ubetinget og strax bleve indsatte i Sparekasserne, og Overformynderne blot controllerede, at dette skete, vilde der her i Slesvig ikke være noget tilbage at ønske, idet paa den ene Side den nedarvede Institution bibeholdtes i dens hele Reenhed med Formyndere og disses ansvarlige Bestyrelse af deres umyndige Slægtninges Midler, ligesom Tilsynet med hele Opdragelsen forblev som hidtil hos Formynderen, og paa den anden Side vilde Midlerne kunne komme Laansøgere tilgode paa en langt bedre og fordeelagtigere Maade, idet de i Regelen ikke behøvede at opsiges, naar Renterne ordentlig betales. Antallet af dem, der søge Prioritetslaan vilde efterhaanden formindskes, idet et langt større Antal efterhaanden fik Prioriteter, der ikke bleve opsagte, fordi en Umyndig naaede Myndighedsalderen, og en hidtil følt Trang vilde væsentlig være afhjulpen.

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 7/12.

Kjære Peter!

Mariegaard, 7/12 62.

Iaftes sendte jeg Dig 5 rd., for at Du kunde være istand til at deel-

tage i Soranernes Gilde i Hotel Phøenix Løverdag den 13de d[enne] M[aaened].

Der er mange Grunde, som tale for ikke at opgive de Fordele, som muligviis kan flyde af at være Medlem af denne Clique¹, der synes ligefrem at antage Præg af en Frimurerklub².

Regenburg er for Tiden Centralsol blandt Soranerne, og det er en af denne dygtige Mands *svage* Sider, at han seer i Soranerne et bedre Stof end i andre Dødelige, hvorfor disse ogsaa ved mangfoldige Embedsbesættelser have erholdt Fortrinnet herovre i Slesvig fremfor Andre. I al Fald er det ikke muligt at øine nogen anden Grund. Han er nu for Tiden *en Magt*. Benzon i Ministeriets 1ste Departement er ogsaa der med, ligeledes Wegener. Bille er en Fremtidsmand, og hans Taler i Folkethinget tyde paa, at han vil komme opad.

Birkedommer Fiedler gjorde mig allerede i Sommer en Bebreidelse, fordi jeg ikke havde sørget for, at Du var med i Sorø, saamegetmere, fordi Foreningen havde – eller i al Fald vilde faae – en *politisk Baggrund*, vistnok i decideret dansk Retning, men dog maa-skee ogsaa blive et Støttepunkt for Enkeltes politiske Ærgjerrighed.

Allerede den pure Egoisme kunde saaledes opfordre til at være med, og det er selvfølgelig denne i Forbindelse med Ærgjerrighed og Forfængelighed, der driver den magelige Godske Nielsen til at være ivrig for denne Forening, og han reiser da ogsaa i denne Anledning derover. Han sammenligner sig naturligviis selv med Bille og Ploug, især nu, da han er valgt til Stænderdeputeret, men da han ikke kan være blind for sin egen Lidenhed, sætter han Himmel og Jord i Bevægelse for at slaae sig op og gjøre sig bemærket – i Skyggen og i Læ af Andre. Til den Ende er det hans Opgave, som synlig nok træder frem, at gjøre sig *identisk* med Krüger og Mørk Hansen.

Det er jo let ved en fiin Vending, et vist Smiil at lade Folk føle, at »bag ved den store Krüger« staaer en lille Personlighed, hvis Villie Krüger kun er et Redskab og Echo af, og Folk kjende Krügers Evner altfor vel til, at en saadan Tanke ikke skulde vorde troet. Derfor skal jeg isoleres, thi Ingen vil troe om mig, at jeg er Echo af G[odske] Nielsen. Krüger er forfængelig nok til at gaae i Tøiet, og han lader til mere og mere at komme under den Andens intriguante Planer.

G[odske] N[ielsen] har nu formaaet Krüger til at reise med til Kjbhvn.¹, og rimeligviis vil han søge »ved Siden af Krüger« at give

sig den Betydning, som han *alene* ikke har eller kan faae. Det skulde derfor heller ikke undre mig, om G[odske] N[ielsen] gjorde et fortvivlet Forsøg paa at smugle Krüger med i Soranergildet, og især af den Grund er det mig magtpaaliggende, at Du er med, for at jeg dog paa den Maade kan faae Lys i Sagerne.

Men selv om dette ikke skeer, vilde der være Grunde nok til, at Du er med. At udeblive kunde let være »Skillingsklogskab og Dalersdumhed«, som Bille ret vittigt bemærkede forleden i Folkethinget. Jeg anseer derfor disse Penge for *klogt* anvendte, og derfor bør Du være med, hvad der jo i og for sig kan være ret morsomt.

Paa Onsdag reiser Krüger og G[odske] Nielsen til Kjbhvn. Krüger kommer til mig Tirsdag Eft[er]m[i]dd[a]g og logere[r] om Natten. Jeg har nemlig gjort ham glad ved at give ham en Forretning paa mine Vegne, thi han var ilde tilpas – mærkede jeg nok – ved at savne et ordentligt Ærinde. Jeg har nemlig igaar indgivet Ansøgning til Livrenteanstalten om et første Prioritetslaan paa 45.000 rd. og en ditto til det Slesvigske Ministerium om, at min Embedscaution desuagtet vedblivende maae blive staaende paa anden Prioritet, og jeg skrev desangaaende ligeledes et Privatbrev til Volfhagen.

Maaskee kommer Du selv til at journalisere Ansøgningen, og Du har da Leilighed til at læse baade denne og Taxationsforretningen, der følger som Bilag. Du vil af denne sidste see, at Eiendommen³ i Handel og Vandel er taxeret til 78.330 rd., og at den for Tiden beviisligen forrenter over 84.000 rd. Der er saaledes i Grunden Sikkerhed nok, men det er jo ligefuldt en Velvillie fra Finantsministerens Side at bevillige mig et saa stort Laan, og en stor Opmærksomhed af den Slesvigske Minister, naar han indrømmer mig, at Cautionen 9600 rd. maae staae bagefter.

Hidtil var der jo kun 40.000 rd. foran, men nu har jeg efter Krügers Raad forlangt 5.000 rd. mere for at kunne rydde paatrængende Vexelgjæld af Veien, og med denne Prioritet kan Knud ogsaa være tjent med i sin Tid at overtage Gaarden og endda staae sig vel derved, da disse Penge ikke opsiges, naar Renten blot nøiagtig betales.

Det Slesvigske Ministerium skal jo gjøre Undtagelse fra den lovligt foreskrevne Regel for Embedscautioner og er muligviis nødt til at erhverve en Kongl. Resolution dertil, og det er saaledes en ikke ringe Begunstigelse.

Ligesom jeg nu for nogle Aar siden reiste til Kjbhvn. for at dri-

ve et lignende Laan igjennem til Krüger⁴, saaledes gav jeg ham nu den Commission at gjøre Gjengjæld, og han beroliger nu sig selv med den Tanke, at han reiser af *Pligt*, og jeg troer vel da ogsaa nok, at han vil gjøre sit Bedste for mig. Uagtet al min Mistænkkelighed kan jeg dog ikke tiltroe ham den Lumpenhed at ville fordærve mit Anliggende eller blot endog behandle det ligegyldigt.

Du veed jo, han boer i »Hotel Dannevirke«, og Du kan jo gjerne søge ham op. Du træffer ham allersikkrest paa Torsdag Morgen henimod Kl. 9. Maaskee er han til den Tid neppe engang opstaaet. Denne Opmærksomhed vilde maaskee ikke være ilde anvendt, saamegetmere som han ymtede noget om, at det nu skulde høre op, at Du arbeidede i Ministeriet uden Gage.

Forresten har han sat sig den mærkelige Grille i Hovedet, at jeg bør være Departementschef i Kranolds Sted, og det kan let træffe sig, at han vil tordne for Ministeren i den Retning. Med Clod til Departementssekretær paastaaer han, at jeg er den Eneste, man kan bruge til at tumle det »Indre« – vort Indenrigsministerium. Det klinger for mig næsten komisk, skjøndt der maaskee er nogen Sandhed i Raisonnementet. Saasnart Du hører noget om, hvem man designer i Kranolds Sted, kan Du sagtens skrive mig et Par Ord derom. Det er jo min nærmeste Foresatte, som er Chef for 2det Departement, og det er mig derfor ikke ligegyldigt, hvem det bliver.

Idag har jeg ikke mere at skrive om, derfor Farvel til næste Gang.

Din kjærlige Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Godske Nielsen deltog i Soranerfesten 1862 13/12.

2 Laurids Skau var selv frimurer siden 1859 16/11, optaget i logen »Zorobabel og Frederik til det kronede Håb«, se: Olav Christensen: Frimureriet i Haderslev, 1957, s. 29.

3 Smlgn.: Skau til sønnen Peter 1860

4/12, note 1. – Det fremgår af skyld- og panteprotokollerne for Haderslev herred (LA), at lånet fra Livrente- & Forsørgelsesanstalten på 45.000 rbdl. til 4 % pro anno trådte i kraft 1863 2/5.

4 Se: Skau Kbh, s. 194.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1862 21/12.

Kjære Peter!

Mariegaard, den 21de Decbr. 1862.

Jeg skal begynde med at bebreide Dig Din Keitethed. Naar Du nu havde deelt Dit Brev i to og sendt det første til mig i Søndags eller Mandags, og det andet i Slutningen af Ugen, saa havde jeg baade faaet bedre Breve og mere Glæde af dem. Du skriver *Afhandlinger*

istedetfor Breve, og derved bliver det hverken det Ene eller det Andet. Det er ikke blot keitet, men tillige smagløst, og det kjeder at læse Sligt istedetfor at opmuntre. Jeg veed meget vel, at Aarsagen er deels indvævet i Din Natur, som ved Studiet har taget en philosophisk-kritisk Retning, hvorved Du kommer til at ligne Madvig istedetfor J. L. Heiberg. Breve og Taler ligne sædvanlig hinanden, og det er derfor, jeg minder Dig derom og bringer i Erindring Grundtvigs Vittighed om Madvigs Taler: »De lyde som det bornholmske Stueuhr«. Saaledes vil det gaae med Dine Taler, naar Du ikke overvinder denne kritiserende, moraliserende, filosofierende Retning, hvorved Folk allersnarest falde i Søvn, men aldrig rives med. Kun naar Madvig bliver hidsig, taler han godt, og jeg skulde feile meget, om det ikke gaaer Dig ligesaa.

Naar Du nu umiddelbar ovenpaa Soranerfesten – Søndag Morgen f. Ex. – da Du havde det umiddelbare Indtryk, havde henkastet en Beretning paa Papiret uden denne – jeg kunne næsten sige forbandede – Grundighed, vilde der sikkerlig være kommet et interessant Brev ud deraf, og jeg var blevet befriet fra den i Grunden uanstændige Venten derpaa i 5–6 Dage. Du maae dog kunne indsee, at hele Nyhedens Interesse jo gaaer tabt paa en saadan Maade, og hvad er der vunden derved? Ja, et Frimærke! og hvad er Tabet? Et Drab af al Interesse for Tingen!

Løvrigt indeholdt Dit Brev jo ikke saameget som de offentlige Blade om Soranerfesten, hverken i Qvalitet eller Qvantitet. 11 Lini-er var Alt. Du skriver, at »om Politik taltes der slet ikke«, og formodentlig anseer Du dette for tilstrækkelig Grund til at ignorere det Hele. Men husker Du da ikke Taillérands berømte Ord: »Man har Talen til dermed at skjule Tanken«, og seer Du ikke det kolosalt betegnende i *Forskjellen* mellem Festen i Kjbhvn. og den i Sommer i Sorø? Paa sidste Sted var det lutter national-politiske Taler, som holdtes, i Kjbhvn. derimod slet ingen. Hvad er Aarsagen? Hovedsagelig *Sponnecks Nærværelse*. Du er jo naiv som et Barn, naar Du ikke strax seer dette og øieblikkelig derefter af Talernes Indhold kan slutte Dig til hele Taktikken og deraf kombinere Resultaterne.

Seer Du ikke Dristigheden i, at Grev Sponneck overhoved møder, *efterat* de offentlige Beretninger om Festen i Sorø maatte have sagt ham, at han i dette Selskab passede som en Hund i et Spil Kegler? Og seer Du endvidere ikke alle de Andres *Jammerlighed*, incl.

Heltene Bille, G[odske] Nielsen o.s.v., saa at ikke en Hund tør gjøe, ikke et Menneske slaae an paa de Strengene, hvorpaa man udelukkende spillede i Sorø ved Festen i Sommer?

Jeg er nu overbeviist om, at Sponneck har leet dem ud alle tilhobe som nogle sande Pjalter, og at han er kommet hjem fra Festen med den Følelse, at naar jeg, Grev Sp[onneck], viser mig, er dette mere end tilstrækkeligt til at bringe alle nationale Skraalere til Tausshed.

Den lille Smule Greve, hvis Betydning langt mere ligger i hans Frækhed og Hardiesse end i hans Dygtighed, hvilket næsten det hele Soranerselskab saare godt vidste Besked om, kan saaledes skræmme vore ivrigste Nationale i et Musehul! Det er opbyggelige Erfaringer!

Jeg har nu forlængst været fortrolig med Sligt og overraskes ikke deraf, og jeg vilde sandelig ikke have spildt saamange Linier paa denne Historie, hvis det ikke var for at aabne Dine Øine for flere Sider af Livet og specielt for at vise Dig Din egen kolossale Naivitet, som fremgaaer af Din overfladiske Opfatning af bemeldte Soranerfest.

Hvad nu det Krügerske¹ – eller for at blive ved Sandheden – Juel-Regenburgske Forslag angaaer, da har jeg i formel Henseende den Bemærkning at gjøre, at de Herrer stille sig i Skjul bag Krügers brede Ryg. Hvad kan det nytte, at vi have Mænd med Klogskab, naar de krybe i Skjul med den? Og hvad berettiger slige Folk til at skjælde ud paa Ministeriet Hall, der med Ængstlighed søger at bevare deres egen Stilling? Om vi fik Raasløff, C[arl] Moltke, Blixen[-Finecke], Scheele eller vilkensomhelst Minister for Slesvig, saa er Juel ligefuldt den evig smilende Contoirchef, der har *Befordring* for Øie, og R[egenburg] som altid den alvorlige, arbeidsomme Departementschef, der er urokkelig. Regenburg burde *selv erklære sig villig til at danne et Ministerium*, thi Kjærligheden til det nuværende Kabinet bestaaer blot i *Mangel paa dets Efterfølgere*. Saa længe man kun kjender Grev Sponneck som eventuel Efterfølger, er man jo tvungen til at holde Haanden over Hall.

Forresten troer jeg, at, hvis vi havde Regenburg i Volfhagens Sted, og *man kunde blive af med Monrad*, som er den allerskadeligste, vilde de[t] nuværende Kabinet være det bedste, som for Tiden er mulig. Hall skal stives op, men dette skeer nu ikke.

Dernæst er der den Feil ved det Krügerske Forslag, at det ikke

omfatter en anden Valgbasis for Rigsraadet². Saalænge Indtægten 1200 rd. giver Valgkvalification, vil Folket i Almindelighed og Slesvigerne i Særdeleshed kun see i Rigsraadet en Art Absolutisme i boureaukratiske Uniformer, men aldrig en virkelig Repræsentation. Man vil aldrig have Tillid eller faae Tillid til en Repræsentation, der fortrinsviis dannes af de paa Statskassen *tærende* istedetfor af Samfundets *nærende* Medlemmer.

Lidt høiere eller lavere Census gjør ikke stort til Sagen, naar blot *Beskatningen er udelukkende Grundlag* for Valgbarhed og Valgret. Hvis Tyngdepunktet i min Optræden ikke laae i min Egen-skab af en af de største Skatteydere, vilde jeg forlængst være blæst bort fra Skuepladsen med samt min Uniform og tiltrods for alle mulige tilstedeværende Talenter, som ikke vilde forslaae eller gjøre Udslag.

Saalænge der ikke kommer en Forstærkning af circa 100 virkelige Borgere og Grundeiere ind i Rigsraadet, er det i Virkeligheden ikke andet end et raadgivende boureaukratiske Conseil, og jeg seer ikke, at der i Realiteten er stort vundet ved at faae et Antal Slesvigske Uniformer med iblandt de Øvrige, thi derved bliver det ikke bedre.

Det skulde altsaa blot være for *Principets* Skyld, nemlig at Slesvigerne sad sammen med Kongerigets Mænd og noterede Budgettet for begge Landsdele, og dette har vistnok Betydning. Men jeg vilde nødig have, at dette Princip skulde fra først af gjøres upopulairt ved Valg paa Basis af Indtægt, og det er derfor, jeg anseer en Forandring for nødvendig.

Du taler meget om Forfængelighed. Dette er nu et Slags Stikord. Der er Nogen, der fortrinsviis har tillagt mig denne Egen-skab, ergo: har jeg den. Men forsøg at læse samtlige Stændertidender igjennem og see, om Du kan finde Spor af Forfængelighed. Du vil ganske vist finde Spor af *Ærgjerrighed*, men ikke af Forfængelighed. Jeg er forfængelig i *Smaating*, men *ikke i store* og vigtige Anliggender. Med Krüger er det stik modsat, og deri ligger en væsentlig, maaskee den væsentligste Forskjel mellem os To.

Du tager fejl, naar Du troer, at jeg frygter G[odske] N[ielsen] af forfængelig Frygt for en Rival eller for, at han skulde trykke mig ud af min Stilling. Dertil har han Villien maaskee, men dermed er det ikke gjort. Nei, hvad jeg frygter, er *de Midler*, han vil anvende til at slaae sig op, de Intriguer, han vil sætte i Bevægelse for at

skabe sig et Parti midt i Partiet, midt i vor lille Minoritet, thi han vil *Personen først* og derefter *Sagen*. Jeg gaar den modsatte *Vei*, først *Sagen*, og kan der derefter dryppe lidt af til *Personen*, er jeg forfængelig nok til at tage derimod.

Forresten har min langvarige Sygdom kureret mig godt for Forfængelighed, men den har desværre taget Ungdommeligheden med, og jeg veed da ikke, om der er noget vundet. Du skal imidlertid ikke komme til at spore Forfængelighed hos mig, naar jeg atter kommer i Stænderforsamlingen, men heller ikke *min tidligere Aabenhed*.

Ideen om at blive Hovmester for een eller anden Riigmands Søn var jo ikke saa ilde, dels fordi der betaales godt, dels ogsaa fordi Du maaskee derved kunde komme til at reise i fremmede Lande. Men herved vil Din Forsømmelighed i at vedligeholde Din Kundskab i Fransk være Dig til stor Skade. Men Du maatte jo ikke gjerne tabe Dit Avancementsnummer i Ministeriet ved at modtage en mulig indtræffende Hovmesterpost, men dette antager jeg da heller ikke er Hensigten. Til Hovmester kunde Regenburg saamænd med god Samvittighed anbefale Dig, medmindre han skulde ansee Dig for altfor naiv dertil og altfor ukjendt med Verdens Daarskaber.

I dette Øieblik hører jeg, at Appellationsraad Lehmann i Flensborg skal være designeret til Kranolds Efterfølger. Dette klinger saare rimeligt. Han er Volfhagens gamle Yndling, og det er den sikkreste *Vei* til Amtmandsstillingen, som er Lehmanns Yndlingstanke. Endelig kunde Volfhagen vel ogsaa nok ønske en personlig Ven i sin Nærhed, der tillige er nogenlunde Jurist, saa at han ikke i Eet og Alt skal være tvungen til at gaae til Vedel, naar en juridisk Knude er at løse. Paa den anden Side vil Lehmann vistnok komme godt ud af det med Regenburg, hvilket ikke er uvigtigt. Men et andet Spørgsmaal er det, om de kamerale Anliggender høre til hans naturlige Fag, hvilket jeg tildeels betvivler.

At Du har kjøbt eller vil købe Skjorter, er jo fornuftigt nok, men overhoved skjønner jeg ikke, at *periculum in mora* er saaledes tilstede, at Du just har nødig at gjøre ængstlige Forberedelser for at møde Fremtiden.

Hermed være nu sluttet for dennegang. Det blev et længere Brev, end jeg just havde tænkt, men det er dog skreven paa een Tour og ikke i flere Dage, som Du bruger, hvorved Du ødelægger Dine Brevs sande Værd. Glædelig Juul!

Din trofaste Fader L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Trykt: »Dannevirke« 1862 27/3.
2 Skau havde i sin gennemgang af »Det
Krygerske Grundlovsforslag« i »Dan-

nevirke« 1862 27/5 ff. anket over
dette forhold.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 5/1.

Kjære Peter!

Mariegaard, 5. Jan. 1863.

Jeg skriver idag blot paa Grund af en Yttring i Dit Brev om, at Du vil skrive til Jens, for om Du mulig vil tage Hensyn dertil.

At jeg kun deelviis har været tilfreds med ham, vil fremgaae af mine tidligere Breve, og det bliver i Grunden værre med hver Dag. Jeg tilstaaer og erkjender, at han kun een Gang – og det er længe siden – er kommen hjem med en Blyhat, men jeg troer ikke, han har smagt Spiritus i den sidste Maaned. Grog kan han ikke taale, og Snaps synes han ganske at have vænnet sig af med. Jeg har jo mange paalidelige Folk, hvis Udsagn jeg kan stole paa, men Ingen har seet ham drikke andet end bayersk Øl eller et Glas Viin. For-
saavidt er jo Alt godt.

Derimod er jeg fuldstændig utilfreds med hans Læsning eller – om Du vil – hans Ikkelæsning, thi jeg regner ikke en Smule paa den »Busen til« et Par Timer, før han gaaer til Heide. Det er det samme, som Bønderne kalde »at fodre Heste paa Hammelstokken«, med andre Ord: naar deres Heste ere saa usle, at de ikke kunne trække uden først at faae en Mundfuld Havre istedetfor i Forveien at have fodret dem kraftige, saa at de uden Forberedelse altid kunde gjøre fuld Pligt.

Heide klager vel ikke, men han siger dog, at han stundom er mindre vel forberedt, stundom ogsaa er blevet aldeles borte, og dette er endog skeet uden i Forveien at have meldt H[eide] det. Dette troer jeg dog, Jens er bleven klog paa, at det ikke gaaer an, og jeg troer, Heide engang meget alvorligt har ladet ham det vide. Men Jens læser ikke en Linie mere, end han ligefrem er tvungen til for at kunne slippe igjennem hos Heide, og det er altsaa som *Slaven*, han arbejder, ikke af Lyst, men af Frygt.

Dernæst gidder han ikke skrive. Det er en reent fortvivlet Manie hos ham. Saaledes lovede han mig for 6 à 7 Uger siden at skrive til Dig om forskellige Ting, og endskjøndt jeg mindede ham mangfoldige Gange derom, hjalp det dog ligemeget, uagtet han dog vidste, at jeg harmede mig derover.

Naar derfor hans Moder vedblivende snakker om, at Jens har Respekt for mig, er bange for mig o.s.v., saa svarer jeg ligefrem, at det er en grov Løgn, thi hvis der var nogen Sandhed deri, vilde *Gjærningen* vise, at jeg havde Uret. Der skulde et rystende Dødsfald til for at bringe ham til at sende Dig nogle Linier, som selvfølgelig ikke angik det, som jeg ønskede, han skulde skrive om, og som det da ogsaa nu var for seent af afhandle.

Jeg regner ikke det mindste paa hans Venlighed og tilsyneladende Godhed, naar det ikke vises i *Gjærningen*, deels ved at rette sig lidt i Bagateller efter mine Ønsker, f. Ex. at hænge sin nye Overfrakke i Entreen istedetfor at kaste den paa Sengen, hvilket han uagtet flere Ugers Anmodning endnu ikke en eneste Gang har føiet mig i, deels ved i store og vigtige Ting at tænke paa et Livsformaal og arbeide lidt jævnt istedetfor at »drive«.

Men i ingen Henseende tager han Notits af mine Anmodninger eller Ønsker, skjøndt det Sidstnævnte dog ligefrem ikke er Ønsker for *min* Skyld, men alene for *hans egen*. Nei, Jens føier sig *kun* efter mig, naar det falder sammen med hans egne Luner.

Jeg nævnte foran, at han ikke gad skrive. Heide har for flere Uger siden givet ham en skriftlig Opgave, men uagtet Jens nu i hele Juleferien har dreven og ikke havt Bog i Haand, har han dog ikke været [til] at formaae til at skrive denne stakkels Afhandling! Heide venter den og har sagt mig det, men det hjælper aldeles ikke, at jeg har sagt Jens dette. Han gjør det ikke.

At jeg stundom bliver irritabel ved Dag ud, Dag ind at skulle see paa en saadan Driver, der ikke har andet Formaal end Dyret og ikke *vil* høre paa enten venlige Raad eller alvorlig Tale, dette vil vel findes rimeligt og tilgiveligt, især da jeg selv fra Morgen til Aften slider som en Hest og aldrig lover noget, som jeg ikke holder, men punktlig fyldestgjør enhver Gjærning, som jeg har paataget mig.

Jeg skal nu fortælle, hvorledes Jens's daglige Liv er eller rettere har været i 14 Dage eller saa omtrent. Heide har deels givet Ferie i Julen, deels havt nødvendige Reiser eller andet Forfald. Kun een eneste Time har Jens været hos ham og dertil brugt nogle faa Timers Forberedelse. Jens ligger til Kl. 10–11 hver Dag. Jeg har vel 100 Gange bedt hans Moder kalde paa ham senest Kl. 8, men hun er sløv som et Stykke Træ og gjør det kun, naar jeg *hver enkelt Gang* fordrer det. Jeg selv er for svag til altid at komme op

præcis før 8, og jeg har alligevel en Tidlang holdt ud at kalde paa ham om Morgen, men jeg er bleven træt og kjed deraf, thi hvad fører det til? Blot at han 1 Time tidligere driver ud i Byen.

Naar han nu har faaet Kaffe henimod Middag, som man har Ulykker nok med at holde varm til denne Herre, dører han $\frac{1}{2}$ Time ved at gloe i »Dannevirke«, som han neppe engang læser tilgavns, og derpaa klæder han sig paa og – driver i Byen!

Han er nu borte i 2 à 3 Timer og kommer hjem neppe tidsnok til Middag Kl. $1\frac{1}{2}$ –2. Naar Maden er sunken og Kaffen drukken, omtrent Kl. 3 à $3\frac{1}{2}$, driver han atter ud i Byen og kommer først tilbage efter 3 à 4 Timers Forløb, omtrent Kl. 7 à $7\frac{1}{2}$, til Thetid. Kl. $8\frac{1}{2}$ omtrent driver han endelig ud for tredie Gang og kommer først hjem, naar hele Huset sover. Han ringer da paa den stakkels Pige, som hver Nat omtrent maae staae op og lukke ham ind, men derved vaagner tillige jeg, og jeg kan nu ikke falde i Søvn igjen paa Grund af Sorg og Ærgrelse, men ligger stundom og kvæles den største Deel af Natten, stundom i den bittreste Graad. Og dette skeer *stadigt*, uagtet Jens godt veed, at tidlig, rolig og god Søvn samt Sindsroe ere Hovedbetingelser for, at jeg kan gjenvinde mit Helbred!

Naar derfor Nogen siger til mig, at Jens har Godhed eller Respekt for mig, saa kan jeg næsten blive rasende af Harm, thi at sige dette til mig under de givne faktiske Omstændigheder er jo en grov Forhaanelse, som jeg maae døie ovenikjøbet. Nei, Jens sælger mit Liv for $\frac{1}{2}$ Bayer, hvis han har en Kjøber.

Saaledes er det nu gaaet i 14 Dage, og det gaaer delviis, om end med lidt Indskrænkning, paa samme Maade, naar han hver Dag skal til Heide. Formiddagsdriveriet gaaer jo derved overstyr, men dette er da ogsaa omtrent det Hele. Lad os nu recapitulere Livet daglig i de sidste 14 Dage, og Resultatet er da: 1. Driveri Formiddag $2\frac{1}{2}$ Time, 2. Eftermiddag $3\frac{1}{2}$ Time, 3. Aften 2 à 3 Timer, udgjør ialt 8 à 9 Timer i Døgnet. Resten anvendes til Søvn og Spisen og Drikken!

Du vil maaskee indrømme mig, kjære Peter! at jeg ikke har Uret, naar jeg paastaaer, at Jens er mere et Dyr end et Menneske, og at han ialfald kun har Dyrets Formaal i Livet, men ikke Menneskets.

Jeg har nu faaet ham udstyret med smukke civile Klæder, men Takken derfor bestaaer deri, at *han driver endnu mere* end forhen, thi hans Forfængelighed tillader ham bedre at vise sig. Denne sidste

Egenskab er overhoved den eneste menneskelige Egenskab, som jeg kan spore hos ham, og selv denne er for *ham* kun en Drivefjeder til større Tilfredsstillelse af dyriske Tilbøieligheder, medens Forfængeligheden hos sædvanlige Mennesker dog stundom kan drive til at ville udmærke sig i Eet eller Andet.

Jeg er nu bleven saa træt og sløv af at minde ham om at bedre sig, at jeg ikke kan mere. Jeg er indskrænket til at *ærgre mig*, og Ærgrelsen har hyppigen været saa stærk, at Tanken om at berøve mig selv Livet for at slippe fri for den grusomme Qval at see en saadan forloren Søn daglig for Øine desværre ofte har været nærved at bemestre sig mig.

At Jens nogensinde skulde faae nogensomhelst Examen – det vil sige »fortjent« – har jeg forlængst opgivet. Det skulde da være, at man af Medlidenhed med mig ikke vilde lade ham dumpe. Men dette er jo for mig endnu en næsten mere fortvivlet Tanke. Ingen har endnu faaet Examen ved at drive paa Gaden eller ved at spille Billard.

Jeg antager saaledes, at Du ikke vil finde min Begyndelse af det nye Aar misundelsesværdig. Jeg misunder næsten min Fader den Død¹, der skjænker ham Gravens Roe. Han har efterladt os et hæderligt Eftermæle, men – Jens bærer og desværre pletter den virksomme Gamles Navn.

Af Din Moder hører jeg, at Jens gjerne vilde med til hans Begravelse². Men mig forekommer det næsten at være en Forhaanelse, hvis Jens har den Frækhed som hans Navne at vise sig ved Liget. De sidste Ord, min Fader sagde til mig, var en Yttring omtrent saaledes: »Gid jeg endda kunde leve at see Jens som Candidat efter en god Examen«. Og da jeg i dette Punkt svarede noget haabløst, græd den gamle Mand som et Barn. Men godt er det, at han er død, thi han er derved forskaaet for at blive Vidne til Slægtens Forbandelse, som jeg frygter for, at Jens bliver. Noget mere Forfærdeligt kan vel ikke rummes i en Faders Bryst end denne Tanke, og dog tør jeg ikke lade være at gjøre mig fortrolig med den for ikke paa een Gang at blive knust af den ved Overraskelse.

Jeg har bestræbt mig for at skrive dette Brev med Forstandens Roe og uden al Lidenskab. Gud give, at jeg maatte tage fejl i mine mørke Anelser, men desværre er der for den skarpe, klare Forstand ingen Udsigt dertil.

Medens Knud i Julen næsten hver Dag skrev og læste og oversat-

te Engelsk³ o.s.v., faldt det aldrig Jens ind, at der for ham var noget Formaal at stræbe efter. Han er fortabt. Dette er Hovedsummen af det Hele. Hvis jeg kunde udrive hans Billede af mit Hjerte, og hvis jeg kunde blive frie for at see ham mere, vilde en Lindring dog være mulig, men dette kan jeg jo ikke. Netop fordi Forældre elske Børnene, bliver disses Vanart den haardeste Forbandelse. Jeg kan tilgive Jens alle hans Udskeielser, jeg kan glemme alle de Penge, han har sat overstyr, alle de Forlegenheder, han har forvoldt mig, men jeg kan aldrig tilgive *Driveriet, Lediggangen*, kort sagt, at han har Dyrets Formaal istedetfor Menneskets.

Men lad mig holde op. Du kan af det Foranstaaende have nok for at begribe den Ærgrelse og Sorg, der daglig tærer paa mig og gjør ogsaa mig ubrugbar for Menneskelivet.

Gid Du nu iaar maatte have lidt Lykke med Dig! Og skulde Ud-sigterne end være mindre gode, vil jeg dog berolige mig med, at Du ikke støder den forsætlig bort, og jeg vil da med kristelig Taalmodighed tage, hvad Skjæbnen i den Henseende byder. Maaskee kommer ogsaa Lykken, naar man mindst venter den, og Du skal derfor ikke være forknyt, om det end en Tid seer mindre heldigt ud.

Din kjærlige Fader

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Sognefoged Jens Lauridsen Skau døde 1863 2/1, 68 år gammel. Smlgn.: Hiort-Lorenzen til Skau 1863 7/1.	3 Knud forberedte sig til sin rejse til Skotland, se: Skau til sønnen Peter 1862 15/10; Skau til Lorenzen 1862 6/11-7/11.
2 Begravelsen fandt sted 1863 9/1.	

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 10/1.

Kjære Peter!

Mariegaard, 10. Jan. 1863.

Cancellieraad Juhl har været i Flensborg, hvor Krüger hentede ham. Disse 2 Herrer ere jo ligesom voxede sammen¹. Juhl vilde søge den ledige Post som Appellationsraad, men Stemann ville ikke indstille ham. Dette fortalte Krüger mig, hvorimod der er Sandsynlighed for, at Rathgen i Slesvig vil blive indstillet. Dengang Schmidt fra Graasteen blev udnævnt, havde Stemann indstillet Mussmann fra Slesvig, og der er derfor nogen Rimelighed for, at Rathgen vil vinde Seier dennegang, da det jo ikke godt gaaer an at ignorere Stemanns Indstilling hver Gang.

Hvis Du strax efter Modtagelsen af dette, eller i al Fald samme Dag, træffer Etatsraad Vedel, eller kan gjøre Dig et Ærinde til ham, kunde Du maaskee finde Leilighed til at fortælle Vedel, at Stemann ikke vil indstille Juhl. Du veed vel, at han, Vedel, og Juhl ikke male videre godt sammen, og V[edel] vil derfor muligviis ikke faae dette at vide, før Stemanns Indstilling kommer. Muligviis kunde Du ved en saadan lille Meddelelse vinde Vedel for Dig, hvilket kan være Dig til stor fremtidig Nytte.

Fra Flensborg er Juhl nok i Torsdags fulgt med Krüger til Bef-toft, thi igaar – Fredag – kom han med Krüger til Sommersted til Faders Jordefærd². Amtmanden, 2 Herredsfogeder (With og Rumohr) og Actuar Kjerulf foruden en Mængde Borgere herfra Haderslev og næsten alle Amtets Dannebrogsmænd havde frivillig indfundet sig til Begravelsen, ligeledes Haderslev Musikkorps. I Aften kommer nok en nærmere Beskrivelse deraf i »Dannevirke«³, efter hvad G[odske] Nielsen sagde mig. Alle Sognets Gaardmænd mødte ogsaa ved denne Leilighed. Artiklen iaften i »Dannevirke« har Møller Schroeter foranlediget. Du maae dog læse den.

Iaftes kom Krüger og Juhl til Haderslev, hvor de toge ind i Postholderiet og gik derefter strax til G[odske] Nielsen, hvor de – noget seent – spiste til Middag. Heide og Salicath vare der ogsaa.

Imorges kom Krüger noget tidlig til mig, og det lod til, som han og Juhl havde aftalt at træffe sammen her. Efterat Krüger havde fortalt en heel Deel, uden at jeg havde spurgt om Nogetsomhelst, gik han sigende, at »nu komme de vist ikke før efter 12 – 1, og jeg maae derfor om til dem.« Kl. omtrent 2 kom Juhl og G[odske] Nielsen drivende og sad og røg en Cigar. Jeg spurgte om Intet og talte om ligegyldige Ting, men omsider begyndte Juhl at tale om Politik og ligesom at æske min Mening.

Han blev tilsyneladende noget forbauset ved at høre mig sige omtrent følgende: »Ja, jeg veed ikke stort om Politikken, mindst om den store Politik. Denne bliver sagtens discuteret i Kredse, hvor jeg ikke kommer, og af Mænd, der tiltroer sig større Statsmandsviidom, end jeg gjør Krav paa at have eller besidde. Jeg sidder stadig hjemme i min Celle, omgaaes Ingen og hører Intet, ikke engang, hvad der i vor egen Bye er Gjenstand for Samtale«. Her faldt G[odske] Nielsen ind med den Bemærkning, at »under min Sygdom var dette jo Undtagelse fra Regelen«. Og Juhl yttrede synlig forbauset: »Saa, De sidder ene og omgaaes saagodtsom Ingen?«

Hertil svarede jeg: »Ja, Kjære, dette udelukker jo ikke, at jeg ligefuldt kan danne mig en Mening om de offentlige Anliggender, og De vil allerede have lagt Mærke til, at Midlerne ikke savnes«. (Han havde nemlig bladet i Tidsskrifter og Aviser af alle Slags, samt løbet Udskrifterne paa mit Bibliotheks Indhold igjennem, der tilstrækkelig røbede for ham, at jeg tilbunds var Politikker).

Derpaa fortsatte jeg: »Jeg er i mit Cellestudium nærved at komme til den Erkjendelse, at jeg staaer temmelig ene med min Mening, og derfor er det jo rimeligt, at den er forkeert.« Paa hans nysgjerrige Spørgsmaal om, hvad jeg da meente, svarede jeg: »En isoleret Mening bør neppe udtales, men for at antyde et Exempel skal jeg dog anføre, at naar det nu er Mode at hyle forskrækkeligt over, at man tiltænker Slesvig lidt større Friheder, er det meget langt fra, at jeg kan deeltage i dette Hyl. Jeg er i dette Punkt ikke saa bange, og det er i al Fald min Overbeviisning, at man ikke paa den *nuværende* Maade kan regjere Slesvig i 5 Aar til, undtagen man regjerer al Danskhed ud af Provindsen med Undtagelse af Boureaukratiets, Embedsstandens, og dette kan jeg ikke see er heldigt.«

Jeg udtalte mig tildeels yderligere i stærk *demokratisk* Retning⁴ og betegnede en Deling af Minoriteten i Stænderforsamlingen som en rimelig Mulighed. Idet G[odske] Nielsen yttrede sig om et saadant Tilfælde som det allerfarligste Træf, reiste han sig og vilde gaae, netop da Juhl tilsyneladende var ifærd med at gaae stærkt ind paa min Tankegang. G[odske] N[ielsen] skjøttede formodentlig ikke om, at Juhl skulde høre mere af den Art Forelæsninger, og de gik da, idet Juhl udbrød: »De er jo i Virkeligheden langt stærkere Demokrat, altsaa af mine Folk, end man hidtil har troet«.

»Ja,« sagde jeg, »det kommer af, at De rimeligviis *ikke har hørt en virkelig demokratisk Yttring herovre*, og derfor overraskes De lidt af mine Ord. Men faaer jeg min Stemme inden næste parlamentariske Forsamling, kan jeg maaskee faae Leilighed til at overbevise Dem om, at jeg baade har en Mening og en Villie, selv om jeg ikke hver Dag taler »Storpolitik«, eller fordi jeg indtil en vis Tid holder mig taus.«

Hermed endte Samtalen, og jeg opnaaede, hvad jeg tilsigtede, nemlig at lade de Herrer føle, at jeg havde en fix og færdig Mening, uden at de rigtig bleve kloge paa, hvor jeg vilde hen. Naturligviis vilde jeg forsætlig være tilbageholden[de], da Juhl kun gjorde

de mig en fransk Visit, og hele Kliquen selvfølgelig var enig om at forhindre, at jeg kom til at lukke den locale Slesvigske Bog op for Juhls undrende Øine. Boureaukratiet frygter mig, medens det holder sig gode Venner med Krüger, der jo ogsaa har den Fortjeneste aldrig at røre ved denne ømme Streng. Embedsstanden og Pressen, som her for Tiden er eet, skal nok sørge for at tillægge Krüger en Folkelighed og udskraale den for Verden, uagtet selve Folket mere og mere bliver blind derfor, saa det ikke formaaer at see den hos ham. Men Folkets inderste Tanke sniger sig omkring som en Hjemløs og Fredløs.

Idag skal der være Middagsselskab hos Heide, hvor blot Kliquens Medlemmer komme sammen. Men det er rigtignok de største Modsætninger, der kunne tænkes, forsaavidt de overhoved have en politisk Mening, men dog hovedsagelig Boureaukrater, til hvilke G[odske] Nielsen hører med Liv og Sjæl. I politisk Forstand er jeg jo iøvrigt heldig, idet jeg bliver hjemme og nu er politisk-tilbageholden[de], thi jeg vinder derved en langt friere Stilling, naar Tidens Fylde kommer, og hvis jeg overhoved faaer min Stemme igjen, thi ellers er jo Alt omsonst, hvad jeg spekulerer paa.

Om Du vil sende Brevet fra mig til Jens eller ikke, maae Du selv raade for. Det kan jo ogsaa gaae an, at Du i Dit Brev til ham fortæller, hvad jeg paa Dine Forespørgsler om ham har svaret Dig. Forresten kom Jens aldeles døddrukken hjem netop den Aften, da jeg afsendte sidste Brev, men dette undskylder jeg dog noget, da han var kommet i Lav med Hertel, Steffensen og et Par andre Studenter, som skulde reise, og der skulde altsaa drikkes »Lykke paa Reisen«. Jens taaler jo ikke noget, og 2-3 Glas kan gjøre ham pærefuld. Det er derfor ogsaa hans Lyst til at »drive« i Byen flere Timer daglig, som for Tiden oprører mig meest.

Igaar var han med til Begravelse, altsaa fri hos Heide; idag har han heller ikke været hos ham. Han siger, at han idag skulde skrive en Afhandling, men jeg troer ikke rigtig derpaa, men dette faaer jeg nok nærmere Besked om.

Jeg holder »Tidsskrift for Retsvæsen« af Schjørring, Nyholm og Juhl, men om Jens læser det, veed jeg ikke. Jeg har imidlertid givet ham det, og han yttrede Lyst til at læse det, men jeg vil see det først, inden jeg troer det. Jeg har jo en temmelig riig Samling af værdifulde juridiske Skrifter og lignende Arbejder, deels til Eie, deels tillaans, men jeg har aldrig seet Jens lukke en Bog op, und-

tagen ligefremme Lærebøger, som Heide fordrede, endsige læse deri.

Han mangler totalt videnskabelig Interesse og overhoved *aandelige* Interesser, og han studerer vistnok udelukkende i den Hensigt at blive istand til selv at fortjene »Ædelse« og »Drikkelse«, naar han ikke længere kan faae det hos eller af mig. Det er netop Dyrets Interesser, han har, og ikke Andet eller Mere. Deri ligger Grunden til min største Sorg.

Her er i Byen en ung v. Krogh, som hans tyske Venner og Slægtninge kalder en Driver og Døgenicht, jeg derimod ikke, thi jeg har opdaget een virkelig Interesse hos ham, nemlig *for Insekter*. Han har af disse en uhyre Samling og studerer dem udelukkende. Medens han sælger Klæderne af Kroppen for $\frac{1}{2}$ Bayer, og medens Intet ellers er ham helligt, vil man ikke for Guld kunne fravriste ham en Flue. See, dette kalder jeg en Interesse, der ikke er dyrisk, og jeg sætter ham derfor ogsaa langt over Jens, skjøndt hans Nærmeste naturligviis kalder en slig Interesse for Insekter for Gal-skab.

Jeg antager nu, at Du af disse Linier, i Forbindelse med mit tidligere Brev, vil have opfattet, hvad det egentlig er, som jeg hos Jens beklager mig over, saa at Du kan være istand til at tilskrive ham med Holdning og Sikkerhed. At han aldrig føier mine Smaaønsker, f. Ex. ved at hænge sin Overfrakke i Entreen istedetfor i Soveværelset eller gaae den rigtige Vei ud af Huset istedetfor gennem Vaske-rummet nord ud af Huset, som jeg kalder Snigveien, disse og lignende Ting maae jeg jo see at overvinde min Modbydelighed for, skjøndt det var saa uendelig let for ham at føie mig i Sligt.

Hvad nu Dreyers Samling af Love og Rescripter angaaer, da fo-rekommer dette mig at være et temmelig unyttigt Arbeide og kan i al Fald i ingen Henseende erstatte Esmarchs systematiske Samling⁵, fordi den blandt Andet først begynder omtrent, hvor Esmarch ender, idet Dreyer blot udgiver de vigtigere Ting fra 1850 af, medens Esmarch har *Alt*, hvad der endnu er lovligt gjældende i den borgerlige Ret før 1848.

Da jeg nu hvert Aar kjøber den fuldstændige chronologiske Samling, som redigeres i Ministeriet – jeg troer af Vedel – saa veed jeg ikke, hvad jeg skulde med en *indskrænket* Samling ved Siden af, der hverken er hugget eller stukket. Dens Mangel paa Fuldstændighed gjør den jo ogsaa mindre brugelig for Studerende, thi der vil

bestandig savnes Eet eller Andet, som er udeladt. Det er slet ikke Prisen, der afholder mig fra at købe dette Værk, men udelukkende de ovenanførte Aarsager. En anden Sag vilde det være, naar Samlingen kunde erstatte Esmarchs Samling, men deraf er der ikke Spor, da den kun omfatter de senere Aar.

Til Jens forbeholder jeg Intet. Jeg er af Skade bleven klog. Den chronologiske Samling af Forordninger fra 1748 til den Dag, jeg lukker Øinene, er bestemt for Dig, som ikke vil sælge dette kostbare og med megen Møie og store Omkostninger samlede Værk, saaledes som Jens øieblikkelig vilde gjøre, hvis han blev Eier deraf, naar jeg var død og borte.

Hvis Du ønsker alligevel – uagtet de anførte Modgrunde – at have denne Dreyerske Samling, skal jeg gjerne subscribere paa den. Til Jens behøves den ikke, da han stadig bruger chronologisk Samling af Forordninger og Esmarchs Samling ved Siden af, hvori der findes adskillige ældre end fra 1748. En anden Sag vilde det være, hvis Dreyer senere vilde udgive en lignende Samling som Esmarchs *for Tiden før 1848*, thi da maatte man nødvendigviis have den, og jeg er overbevist om, at det vilde betale sig langt bedre end den Stump isolerede Love og Rescripter, som han nu udgiver. Jeg troer ogsaa, at jeg vil skrive til Dreyer i denne Anledning. Han vilde nemlig faae mange flere Subscribenter, naar man vidste, at der kunde ventes noget Heelt, noget Fuldstændigt, istedetfor det, han nu udgiver, som hverken [er] det Ene eller det Andet.

Forresten maae Esmarchs Samling dog vel endnu være at faae, om ikke i Boghandelen, saa dog hos Bogjæder. Om den koster 1 rd. mere eller mindre, bør ikke komme i Betragtning, naar Du blot kan faae fat paa den. Jeg skulde iøvrigt troe, at den kan faaes i Kieler Boghandlinger. Spørg en Boghandler derom eller lad ham skrive desangaaende til Kiel, hvor vistnok Forlæggeren boer.

Dette blev et meget længere Brev, end jeg egentlig havde tænkt mig, men da jeg kom til at skrive om Juhls Nærværelse her, kunde jeg ikke komme til at standse. Jeg skal ogsaa endnu tilføie, at jeg har en stærk Mistanke om, at det ikke blot er Stemann, som nødvendig vil have Juhl til Flensborg, men at endog Etatsraad Meyer staaer bagved. Han har nemlig tidligere i Samtaler med mig yttret sig paa en Maade, der giver mere end Anledning nok til at troe, at han ikke godt lider Juel og ikke har nogen Respekt for hans Dygtighed. Ligeledes udtaler Politimester Hammerich i Flensborg [sig] med Ringe-

agt om Juel, og Du mindes vel, at netop Hammerich blev Juels Efterfølger i Bøking Herred. Naar nu et Par saadanne Mænd blæse Alarm, baade hemmelig og offentlig, og naar det er at formode, at Bagger paavirker Stemann i Disfaveur af Juel, medens Kam[er]-h[er]r[e] v. Holstein i Slesvig arbejder saa stærkt som muligt for Rathgen hos Stemann, og naar man endelig veed, at Stemann har gjort det til Princip for sine Indstillinger til Besættelse af Appellationsraadspladserne, at der idetmindste skal være ligesaa mange af dem, som ere fødte i Slesvig eller Holsteen, som af dem, der ere fødte i Kongeriget, saa kan man nok i Almindelighed forstaae Oppositionen imod Juel.

Jeg har fortalt Dig alt dette saa omstændeligt, for at Du efterhaanden kan lære at kjende de utallige Intriguer, som ere virksomme, og de mange Krogveie, der benyttes ved slige Leiligheder. Jeg kunde maaskee have anført adskillige flere Hensyn, der ved denne Leilighed komme i Betragtning, saaledes troer jeg f. Ex., at baade Volfhagen og Vedel gjerne vil af med Juel i Ministeriet, naar de kunne komme det paa en god Maade, men den Sidstnævnte vil dog formodentlig helst anbringe Juel i et localt Embede, og maaskee vilde V[olfhagen] ogsaa helst dette. Men Juel vil jo netop ikke søge et Saadant⁶.

Jeg er nu sikker paa, at Juel strax vilde blive misfornøiet i Flensborg, om ikke [af] anden Grund saa for Konens Skyld, thi hun vilde aldrig kunne nære sig blandt Flensborgs formelle og paa den anden Side skarptungede Damer i de Kredse, som hun vilde være henviist til at omgaaes. Juel selv er intriguant og vilde øieblikkelig faae Fjender, om end skjulte og hemmelige. Men disse kunne jo ligefuldt forbitte ham Livet en heel Deel, og skjøndt jeg nu ikke troer, at han personlig vilde reflektere paa Sligt, saa vilde man snart finde paa at anbringe Braaden, hvor den vilde ramme føleligst, nemlig gennem Konen, der er saa modtagelig for Saar og blotter sig hvert Øieblik.

Lad det nu være nok for denne Gang. Brevet er langt og maaskee kjedeligt, men en Deel positivt Indhold har det dog, hvoraf Du maaskee kan profitere Eet og Andet, og jeg fortryder derfor ikke at have anvendt en Timestid paa at skrive det.

Hvis Du ønsker Dreyers Samling, maae Du udtrykkelig tilskrive mig derom.

Din trofaste Fader
Laurids Skau.

- 1 Smlgn.: Skau til sønnen Peter 1862 15/10 og 19/10, samt Skau Kbh, s. 212–214 (Skau til Lehmann 1863 16/1). – Der er her ment den senere overappellationsråd Christian Juel.
- 2 1863 9/1.
- 3 »Dannevirke« 1863 10/1 med en smuk omtale om den afdøde sognefoged Jens Lauridsen Skau.
- 4 Skaus politiske linje: ved en demokratisk kurs at løse sammenholdet mellem slesvigholstenerne og således bryde Ridderskabets magt.
- 5 Das in Schleswig geltende bürgerliche Recht, 2. udg. 1854.
- 6 Christian Juel fik udnævnelsen til overappellationsråd i Flensborg, mens herredsfoged Hother Smith i Gråsten kom til Flensborg som appellationsråd. Der blev i den anledning 1863 30/1 afholdt en stor afskedsfest for Hother Smith i Gråsten, se: M. Mørk Hansen: Livs-Erindringer, 1968, s. 196–197; »Dannevirke« 1863 3/2.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 14/1.

Kjære Peter!

Mariegaard, den 14. Jan. 1863.

Jeg har nu bestilt Dreyers Samling af Love, Rescripter o.s.v.¹, samt tilskrevet ham om at gaae ikke blot *fremad* fra 1848, men ogsaa *tilbage* og efterhaanden gjøre alle ældre tydske Lovsamlinger overflødige her i Slesvig. Naar man nemlig først har en nogenlunde fuldstændig og billig *dansk* Udgave, vil det ikke kunne betale sig at foranstalte nye Oplag eller Udgaver paa Tydsk, og dette var saaledes ogsaa en lille national Erobring, som ved Siden deraf maatte betale sig godt ogsaa i pecuniær Henseende.

Hoslagt følger et Exemplar af det Krügerske Grundlovsforslag, der – hvis Du kan erindre min udførlige Anmeldelse deraf i »Dannevirke«² – er heelt igjennem en Sammendragning deels af Kongerigets Grundlov, deels af den bestaaende Fællesforfatning, medens dog Grundlovens Præg synes meest fremtrædende.

Hensigten er jo, at baade fælles og særlige Indtægter og Udgifter skulle voteres for Danmark-Slesvig i een Forsamling, og at Landsdelene i finantsiel Forstand bleve en fuld Eenhed, medens de særlige Forfatninger ligefuldt skulle vedblive. Det er let at see, at Ministeriet ikke kunne gaae ind derpaa, da det i Virkeligheden var Incorporation. En anden Sag er det, om Ministeriet burde have modsat sig, at Forslaget kom til Forhandling. Dette troer jeg ikke var rigtigt, da den *midlertidige* § 4 i Virkeligheden lader det Gamle bestaae med Undtagelse af Valgloven, som i og for sig var en Forbedring.

De særlige Forsamlinger ville efter Krügers Forfatning blive end-

nu *ubetydeligere* end et Amtsraad, thi et saadant har dog Bevil-
lingsmyndighed indenfor sit Omraade, men dette beholdt de særlige
Forsaml[inger] efter hans Forslag ikke. For Kongeriget vilde det
være et Offer, idet Slesvigerne fik Medvirkning ikke blot paa Fælles-
indtægter og Udgifter, men ogsaa Stemmeret i Kongerigets særlige
Anliggender med Bevillingsmyndighed. Slesvig derimod blev den
vindende Part, thi hidtil have vi jo slet ingen Indflydelse havt i
Stænderforsamlingen paa de særlige Indtægter eller Udgifter, idet vi
kun bleve spurgt ved *nye* Skatter ang[aaende] Udredelsesmaaden,
men ikke om *Størrelsen*, medens vi efter Krügers Forslag vilde faae
17/100 af Stemmerne, naar Kongeriget havde 63/100 (ifølge Fol-
ketallet) og altsaa en væsentlig Indflydelse paa alle Anliggenders
Afgjørelse for hele Danmarks Rige. Kongeriget fik derimod ikke et
tilsvarende Vederlag, idet den Indflydelse paa Slesvigs Indtægter og
Udgifter, som samme vilde faae, ikke opgaves af den særlige Re-
præsentation, men derimod af Kongen og Ministeren, der hidtil
have havt den udelukkende finansielle Afgjørelse for Slesvigs Ved-
kommende. Og herpaa har Kongeriget allerede nu en overveiende
Indflydelse, idet Slesvigs vigtigste Anliggender afgjøres i Statsraa-
det, hvor Kongerigets Ministre regjere baade i Antal og aandelig
Overlegenhed. Kongeriget har saaledes allerede *nu* gennem dets
Ministre den afgjørende Magt i Slesvig ligeoverfor den svage Volf-
hagen.

1852, da Kundgjørelsen af 28. Jan. udkom, vilde *maaskee* – un-
der Carl Moltkes Auspicier – et saadant Arrangement [have] væ-
ret muligt. Nu derimod er det et Phantasiebillede, som intetsomhelst
Ministerium kan gennemføre, vel at mærke, naar det skal holde
sig, thi et Par Maaneder gik det vel sagtens, men hvad kunde det
nytte.

Hvis *den Slesv[igske] Stænderforsamling* derimod kom med et
saadant Forslag, vilde det være *en anden Sag*, da kunde det være
udførligt³, men ogsaa *kun da*. Man vil naturligviis sige, at saa skeer
det aldrig. Jeg har nu den modsatte Mening, men der er kun Faa,
der har Mod til at dele den, og Færre, der har Taalmodighed og po-
litisik Seighed og Udholdenhed nok til at afvente den, skjøndt jeg
dog troer, at 10 Aars Flid vilde være mere end nok til at opnaae de-
te Resultat, og vilde dette da ikke være den sikkreste og ærligste
Vei?

Jeg trøster mig til at kunne godtgjøre Rigtigheden af min Tanke-

gang med matematisk Vished, men hvad kan det nytte? Jeg staaer jo isoleret med min Mening – maaskee jeg dog har Orla Lehmann paa min Side – og man vil derfor ikke høre mig. Skryderne høres lettest.

Jeg vil naae det samme Maal som Krüger & Consorter, men ad den modsatte Vei. Jeg anseer den Forbindelse af Slesvig med Kongeriget, der grunder sig paa det sidstes Majoritet, altsaa Spyd-stageretten, for raadden i sin Begyndelse, for hurtig forgængelig. Derimod anseer jeg den Forbindelse, der grunder sig paa *den svage-re Parts eget Forlangende* for sund, gennemførlig og holdbar i Ti-dens Længde og *umulig at forhindre af Udlandet*. Dette er min Poli-tik for Tiden. Den er ikke i Mode, men derfor kan den ligefuldt være rigtig.

Du skriver, at Du var lidt bange for at levere Elberling mit Brev⁴, da Du antog ham for indgaaet med Juhl. Denne Tanke for-staaer jeg ikke. Mit Brev var jo skreven ligeud af Krügers Hjerte, altsaa ogsaa Juhls, idet det gik ud paa at bestride Rigtigheden af Sondringen af Skatterne i Fælles og Særlige, saaledes som dette er udført, hvorved Slesvig ligefrem forurettes. Herover har baade Krü-ger og jeg ført Klage i alle Rigsraadmøder, og det er altsaa Usand-hed, naar Elberling siger, at den *nuværende* Fællesforfatning ingen Klager har fremkaldt fra den *mindre* Landsdeels Side. Men Ulyk-ken er nok, at Du selv ikke rigtig forstaaer Spørgsmaalet, og hvad det egentlig dreier sig om.

Hvad Krüger angaaer, da har hans Færd imod mig nu paa tredje Aar været lumsk og i Grunden nederdrægtig, og jeg betragter ham i Grunden som en Mand, hvis politiske Forfængelighed driver ham til at arbeide paa at træde mig i Støvet for selv at stige op paa min Ruin. Dette er nu ikke saa let gjort, men Hensigten er tilstede, og dette er mere end nok.

Jeg har ham derhos mistænkt for, at han i Kjbhvn. forsætliggen har fordærvet mit Laaneanliggende, baade hos Ministeren og hos Directionen for Livrenteanstalten, og det under den hyklerske Ma-ske at arbeide i min Interesse. Deri ligger den største Nederdræg-tighed. Muligviis har Cliquen hjulpet til. Jeg veed det ikke. Naar dertil kommer, at Cliquen udtaler den Grundsætning, at der maae nødvendiggen sættes en Stopper paa Familien Skau's Indflydelse her i Amtet⁵ (tildeels Heides Ord), og at til den Ende ingen af mine Brødre maae blive Sognefogder eller Sandemænd, uagtet Befolknin-

gen gjør Alt for at drage dem frem – saa har man Systemet klareret.

Naturligviis skal jeg nok vogte mig for at *udtale* min forfærdelige Mistanke til Krüger. Jeg er blot paa Vagt, og jeg troer ham aldrig mere. Men som Svar paa Din Yttring om, at jeg ikke kan finde mig i, at K[rüger] feteres, maae jeg jo ud med Sproget.

Af Jens har jeg idag en stor Sorg. Vestergaard er nemlig kommen til Byen, og da han stedse er baade fuld og gal, skyer ethvert ordentligt Menneske ham. Han har sidst engang pantsat sin Forlovelsesring og sit Uhr og drukket Pengene op. Men Jens skyer ham ikke. Det er to Alen af eet Stykke. I Formiddag ere de mødtes paa en Kneipe, have sagtens drukket sammen, og endelig inviterer Svinet Vestergaard Svinet Jens til at spise til Middag med sig, medens Kone og Børn formelig lide Sult. Og Jens? Ja, han er forrykt nok til at modtage Invitationen og sende en Billet hjem for at melde det! Naar dette nu rygtes i Byen, er Jens's Rygte totalt spoleret, thi een, der indlader sig med Vestergaard, bliver ubetinget Gjenstand for Foragt. Jeg troer, jeg vil jage Begge paa Døren, hvis de vove at komme herop. Jens skal dog ikke have Lov til at lægge mig paa Pinebænken længere.

Nu gidder jeg ikke skrive mere. Lev vel!

L. Skau.
Din kjærlige Fader

KB. NKS 1727.

1 Se foranstående brev.

2 »Dannevirke« 1862 27/5, 28/5 og 31/5. »Igaar har jeg leveret Godske Nielsen Stof til 4 a 5 Nummere angaaende det Krügerske Grundlovsforslag. Han har Ingen kunnet faae til at underkaste det en gennemgaaende Betragtning, og jeg maatte altsaa benytte Tiden, medens Sygdommen fængslede mig til Stuen, til at udføre dette Arbeide« (Skau til Fiedler 1862 13/5; RA. Fiedlers arkiv).

3 D.e.: lade sig udføre.

4 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

5 Se f. eks. Sofus Høgsbros brev til Chr. Flor 1861 16/5: »Krüger var

her forleden og talte Politik med mig, men sagde dog ved sin Bortgang på mit Spørgsmål, at han havde tænkt, at Jørgen Hübschmann fra Nustrup, tidligere Elev, burde være Bestyrer i Hagens Sted. Han er vist en skikkelig, måske lidt forfængelig Mand, har en stor Gård, som han driver godt og har ganske vist ingen grundtvigske Nykker. Han kunde vist meget godt udfylde f. Eks. Kloppenborgs Plads, men – han er gift med en Søster til Laur. Skau, og det kunde jo let blive Skolen et farligt Svogerskab. Jeg skal imidlertid hverken råde til eller fra« (KB. NKS 1766).

Kjære Peter!

I Overeensstemmelse med min sidste Skrivelse følger hermed Dreyers Udtog af Forordninger m.m., og jeg vedlægger derhos et Brev fra ham, hvoraf Du vil see hans endelige Plan.

For et Par Dage siden har jeg fuldendt et omfangsrigt politisk Arbeide, som Hoff nu er ifærd med at reenskrive. Jeg havde først tænkt at sende det til Orla Lehmann, men jeg er i dette Punkt endnu ikke enig med mig selv.

Det indeholder: 1. Forslag til saadanne Forandringer i Fællesforfatningen, som paa den ene Side turde ansees nødvendige, hvis man vil indrømme større Friheder i Slesvig, og i og for sig anbefale sig selv, og paa den anden Side ere de dog saaledes formede, at Hensyn til Udlandet eller til conservative Interesser ikke kunne hindre deres Gjennemførelse af det nuværende Ministerium, som ogsaa antages at kunne vedkjende sig dem. 2. Forslag til større Friheder i Slesvig, som kunne gives uden Fare, og som Ministeriet antages at spekulere paa. Og 3. Forslag til en planmæssig Fremgangsmaade, sigtende til at bringe selve den Slesvigske Stænderforsamling til at andrage paa en nøiere og inderligere Forening med Kongeriget, hvilket for mig er Endemaalet. Naturligviis er det Hele motiveret omhyggeligt og udførligt¹.

Flor og Helveg læste det forleden Dag og vare nærved at acceptere det heelt og holdent. Jeg har selv inderlig Overbeviisning om Udførligheden af den deri indeholdte Politik, ligesom den burde og maaskee ogsaa *kan* tilfredsstille enhver Fædrelandsven, der ikke jager efter Phantasiebilleder.

I ethvert Tilfælde har jeg den Nytte af Forslaget, at det har skjærpet min Tænkning og givet mig Klarhed og Overblik over Situationen.

De sædvanlige Politikere herovre beder jeg naturligviis ikke see et saadant Arbeide, thi de Fleste ville i Grunden *kun sig selv* og ikke Fædrelandet, ialfald kun secundairt. Maaskee dog K[am]m[er]-r[aa]d Juhl skal læse det, da han ikke har specielle egoistiske, forfængelige Hensyn at tage.

Hvad bestiller Du egentlig i 1ste Departement? Fortæl lidt herom, naar Du leiligviis skriver.

Min Helbredstilstand gjør vistnok Fremskridt, men saare lang-

somt². Kræfterne tiltage forholdsviis stærkt, og Appetiten har ikke i mange Aar været saa jævnt god. Derimod vil Hosten ikke aftage i samme Grad, som Kræfterne tiltage, skjøndt Bedring er kjendelig. Heller ikke vil Hæsheden ret gaae bort, skjøndt Stemmen dog har begyndt at faae Dybde og Omfang.

Jens arbejder i Regelen godt i 2 a 3 Timer, bruger andre 2 Timer til Spiisning, medens han *driver* 6 a 8 Timer daglig i Byen, Gud veed hvor. Resten af Døgnet soves bort. Derimod synes han aldrig egentlig at drikke, undtagen reent tilfældige Omstændigheder føre det med sig, og det er da i Viin eller Øl, medens Spiritus, Grog o.s.v. synes banlyst. Men dette forbandede Driveri i Byen giver mig tidt Ærgrelser, i Grunden uafbrudt, thi jeg kan ikke forsone mig dermed. Mit Liv er derfor ogsaa kun en uafbrudt Kjæde af varig og uforanderlig Kummer.

Farvel! Lev vel!

Din trofaste Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Findes blandt Skaus papirer.

Se iøvrigt: Skaus korrespondance med Orla Lehmann (Skau Kbh, s. 212 ff.).

2 Smlgn.: Skau til Fiedler 1863 26/1: »Med min Helbredelse har det en eiendommelig Fremgang. Medens Udseendet stadig bedrer sig og Kræfterne tiltage, tildeels ved Hjælp af en god Appetit, saa at jeg vel omtrent har mit fordums Udseende, vil Hosten derimod ikke rigtig svinde bort og komme i al Fald igjen med den mindste Forkølelse. Hæsheden tager vel noget af, men det gaaer saare

langsomt, og Stemmen er endnu langt fra moden til egentlig Anstrengelse. Lægen bliver med hver Dag mere overbeviist om, at det ikke er Brystet, men alene Respirationsorganerne, der ere angrebne, og heller ikke betvivler hverken den ene eller den anden af vore Læger min fuldstændige Helbredelse henad Foraaret«. Derefter oplyser Skau, at yngste søn, der er landmand, skal til Skotland 1. marts for ét år, Jens læser til slesvigske jurist hos Heide, Peter er i det slesvigske ministerium (RA. Fiedlers arkiv).

Laurids Skau til Sønnen Peter 1863 25/1.

Mariegaard, 25/1 63.

I dette Øieblik modtog jeg et Privatbrev, ifølge hvilket Finantsministeren under 21de d[enne] M[aaened] har resolveret, at »der bevilliges mig et Laan paa 45.000 rd. til 4 pr. C. Renter¹ og paa Bettingelse af, at jeg om 5 Aar, altsaa 1868, begynder at *afdrage* paa Laanet med 500 rd. aarlig, indtil det er nedbragt til 35.000 rd.«.

Dette sidste er jo et surt Æble at bide i. Naar Afdragene endda

standsede ved 40.000 rd., vilde jeg endda have fundet det taaleligt. Men naar man foruden Renten skal rykke ud med Kapitalafdrag aarlig paa 500 rd., er jeg næsten bange. Dertil kommer, at Jens – Jens! Kan man vente om 5 Aar at være fri for Udgift til ham? Thi at Du om 5 Aar kan hjælpe Dig selv, anseer jeg for afgjort. Jens *burde* jo være færdig længe før 1868, hvis han ellers overhoved no-gensinde bliver færdig, men jeg har nu engang tabt al Troe, alt Haab, skjøndt han snarere bedrer sig lidt end bliver ringere.

Hvis jeg om 5 Aar *sikkert* turde bygge paa, at Du og Jens kunde renoncere paa ethvert materielt Krav, vilde jeg endda ikke være saa ængstlig, thi Knud vil efter alle Julemærker blive dygtig, og hvis jeg kan leve blot nogle Aar med ham, vil min Gage desuden kunne bære Kapitalafdraget, idetmindste for Størstedelen. Men min ubeskrivelige Angst for *Extraudskrivninger* fra Jens's Side er net-op det, der foruroliger mig. Knud *kan* holde Gaarden, naar slige Extrabyrder *ikke* kommer til, og jeg *kan* hjælpe til, hvis jeg lever. Og i saa Fald vilde rigtignok Meget være vundet, thi Knud vilde efter nogle Aars Forløb blive en velstaaende og indflydelsesriig Mand med næsten den smukkeste og bedste Eiendom i Nordslesvig. Det er sjeldent, at jeg er raadvild, men i nærværende Tilfælde staaer min Forstand stille, fordi Beregningen udelukkende og totalt maae bygges paa, at jeg 1868 er *fri for ethvert Extrakrav*, idetmindste for nogle Aar.

Jeg kan nemlig ikke forsvare at bygge Knuds Fremtid paa at overtage Gaarden, naar der ikke kan sikkert ham Frihed for Extrakrav, thi hans Fremtid er paa Spil derved, medens den paa den anden Side kan være temmelig betrygget, saavidt menneskelig Beregning kan række, naar alle materielle Kræfter med Aaret 1868 kan koncentrerer udelukkende paa og til Sikkring af Eiendommen, deels ved de store aarlige Afdrag, deels ved Forbedringer paa Gaarden, som ovenpaa en Bortforpagtning ere absolut fornødne.

Jeg ønsker nu at høre Din Mening om Sagen og beder Dig tilskrive mig snarest muligt.

Jeg gaaer ind paa Laanet med en vis Rolighed, naar jeg blot ikke havde Frygten for Jens at plages med. I 5 Aar vil jeg endnu kunne hjælpe ham lidt, forudsat at jeg lever. Han er da 29 Aar, og det vilde jo være skammeligt over al Maade, om han i den Alder ikke kunde sørge for sig selv. Men, men –

Imorgen vil jeg forelægge ham selv Sagen. Jeg vil overhoved ikke

afgjøre dette for hele Familien materielle Livsspørgsmaal paa eget Ansvar. I ere Alle myndige og skulle sandelig hjælpe mig at bære Byrden af et Ansvar, hvortil jeg selv føler mig for svag. Ogsaa Knud vil jeg tilskrive herom, thi han er maaskee ligesaa klog og skarptberegrende som jeg selv.

Venligst
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1862 7/12,
note 3.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 30/1.

Kjære Peter!

Mariegaard, 30te Jan. 1863.

Ligesom Du synes, jeg bør modtage Laanet, saaledes gjør ogsaa Knud det. Han har i denne Anledning sendt mig en klar og tydelig Skrivelse, der røber megen Modenhed, hvorfor den ogsaa har glædet mig.

Idag faldt ved et Tilfælde tvende Dokumenter ud af Jens's Lomme, medens jeg søgte efter en Vest og derved kom til at rive hans Frakke ned. Da jeg saae, det var Stempelpapir, blev jeg ængstlig og saa derfor efter, hvad det var. Det ene var da en Fuldmagt til at anlægge en Sag mod en herværende hæderlig Borger, forsaavidt ikke Forlig kunde tilveiebringes. Det andet Dokument var et Slags Forskrivning eller Anviisning paa 50 rd., som Jens kunde modtage af en tredie Mand til 1. Mai d[ette] A[ar].

Det Hele var det reneste eller rettere skidneste Kjeltringeri som vel muligt. Jens er nemlig truffen sammen med den forrige Eier af Østergaardsmølle, Brodersen, der gaaer her for en fuldendt Løgner og Kjeltring, samt Tugthuskandidaten Hans Holtum, med hvilke Fyre han selvfølgelig svirer noget. Brodersen, der altid lyver og praler, tilbyder Jens 50 rd., som han formodentlig hos Ingen har tilgode, naar han vilde paatage sig som Befuldmægtiget at indlede en Proces imod en Borger, der ikke i mindste Maade har forbrudt sig imod Brodersen. Det er fra Ende til anden en Kjeltringestreg, som ovennævnte tvende Kjeltringer have bevæget Jens til for Penge at gennemføre, efterat de først have benyttet ham til at skrive en Proformacontract ligeledes beregnet paa Falsk og Bedrageri.

Dette Hele blev mig vel meget. Jeg tog Dokumenterne til mig, og da han kom hjem, kaldte jeg ham ind og sagde ham i hans Moders

Nærværelse, at jeg ansaae hans Samkvem med slige Folk for halv Deelagtighed i Falskneri, og hvis han vilde benytte disse Papirer eller modtage slige Blodpenge, skulde han gjerne faae Dokumenterne, men paa Betingelse af øieblikkelig at forlade mit Huus, hvor hidtil kun Ærlighed havde fundet Huusly og et Hjem, medens jeg, saalænge jeg kunde aande, agtede at holde det frie for enhver Plet af Falskneri og Bedrageri eller directe eller indirecte Deeltagelse deri, og da jeg maatte betragte de omtalte Dokumenter som Beviis for Deeltagelse, kunde jeg ikke stille ham andet Valg.

Jeg var fuldkommen rolig i det Ydre, og dette syntes at slaae Jens. Han tilbød nemlig strax at skrive et Brev til Brodersen, hvormed Dokumenterne skulde tilbagesendes ham, da han »paa Grund af indtrufne Omstændigheder« ikke kunde have med disse Sager at gjøre. Et saadant Brev skrev han strax og leverede mig, men jeg er ligefuldt mistænkelig og frygter, at han spekulerer paa at bedrage mig, idet han jo godt kan skrive et Privatbrev til Brodersen med samme Post, hvori han underhaanden fortæller, at jeg har gjort Vrøvl, og at han blot skal sende Papirerne tilbage, addresserede til [værtshusholderen] Amandus Buhbe o.s.v.

Der er nemlig neppe noget Plattenslageri, som Jens undseer sig ved, naar der er Udsigt til at tjene Penge. Jeg troer derfor, at jeg selv vil tilskrive Brodersen, at baade Fuldmagten og Anviisningen er i mit Værge, hvor de indtil videre forbliver, da jeg ikke vil taale, at min Søn indlader sig paa saadanne Streger, saalænge han er i mit Huus. I al Fald!

Ved samme Leilighed maatte han tilstaae, at han baade hos Amandus Buhbe og i Postholderiet skyldte noget, som han dog meente kun var mindre betydeligt. Det er netop disse tvende Steder, som jeg mangfoldige Gange har advaret ham imod at komme, hovedsagelig fordi han der altid træffer slet Selskab og for ham uværdigt Selskab, men ogsaa fordi jeg frygtede Drikkegjeld. I Postholderiet, som i Grunden er en Wühlerkneipe, hvor Marque[u]-ren er en Insurgentsoldat, Dylræge Raben, som er Postholder, er en Insurgentdragon, hans Broder Lægen er en af de værste Wühlere her i Byen, og de Folk, som forresten komme i Huset, af den slettere Art – at Jens som dansk Officeer, som Søn af Laurids Skau, som dansk Student vil nedværdige sig til at skylde et Par Mark for Drik, og at dette skal løbe hele Byen rundt fra Sladderkompagniet Madam Raben & Consorter – dette græmmer mig forfærdeligt.

I Harmonien skylder han forresten ogsaa lidt, men dette er dog ikke saa nedværdigende. Jeg giver ham 5 rd. maanedlig til Tærepengge, som udelukkende løber ham gennem Halsen, og jeg synes, dette burde være nok.

Alt dette foreholdt jeg ham i en fuldkommen rolig Tone, skjøndt jeg var nærved at synke sammen af indre Harmen. Han lovede mig naturligtviis at afholde sig fra disse tvende Kneiper, men hans Løfte er jo i Grunden kun en dybere moralsk Synken, idet jeg er overbevist om, at han ikke holder, hvad han lover, ja, maaskee aldrig har tænkt paa andet end blot foreløbig berolige mig.

Af denne lange Talen forenet med den voldsomme Betvingelse af Harmen er min Stemme nu saa totalt borte, at neppe Nogen kan høre, hvad jeg siger. Saaledes gaaer det stadig. Saa snart jeg har erholdt lidt Stemme, skal Jens nok ved en eller anden dum Streg ødelægge den.

Han maae gjerne for mig gaae hver Aften i Harmonien, men jeg kan ikke lide, han gaaer paa Kneiper og i Kjeltringeselskab og gjør Drikkegjæld. Saalænge han saa totalt sætter sig ud over mine vigtigste Ønsker, lever jeg i Grunden i et Helvede, og at jeg heller ikke i et saadant Liv nogensinde faaer min Stemme igjen, er ligesaa afgjort.

Derimod troer jeg paa den anden Side, at han studerer en Deel, idet Heide ikke tager saa lempelig fat, men saalænge Jens har Tid til at drive 6 a 8 Timer daglig, kan der ikke være Tale om Anstrenge. Han er aldrig i Huset, undtagen i de 3-4 Timer, da han læser, samt naar han spiser og sover. Jeg har i 3 Maaneder ikke kunnet opnaae en eneste Samtale med ham, undtagen jeg ligefrem skal tilsige ham, og dette saarer mig, saa at jeg er kjed af at sige dette. Hver Gang Moder og Jomfruen er ude, som jo dog skeer nu og da, sidder jeg ene i Huset, thi det falder jo ikke Jens ind at blive hjemme hos mig. Naar man imidlertid har været indelukket saalænge som jeg, bliver Livet trist og Eensomheden trykkende. I saadant Stormveir, som vi nu i 14 Dage have havt, gaaer jeg aldrig udenfor Døren, da Lægen fraraader det.

Testamente koster ikke stort, men det kan ikke sikkre Knud, som Du synes at formene, thi jeg kan ikke testere anderledes, end at *Pligtdelen* skal være forbeholdt Dig og Jens. Det eneste, der kan sikkre ham er, at Du og Jens begge give lovligt Afkald paa Fædrene- og Mødrenearv. Saaledes bar min Fader sig ad. Vi gave alle Afkald

efterhaanden, som vi bleve myndige, og disse Afkald gjemte Fader. Paa Grund af at disse vare tilstede, arver Eskild nu¹ Gaarden som *eneste* Arving, saa at Øvrigheden ikke engang kan tvinge ham til at tage en Contract. Derved er mange Penge sparet.

Jeg har derfor ogsaa tænkt paa denne Udvei, men *vil* Jens saaledes paa Tro og Love give Afkald? Dette er Spørgsmaalet. Du kan jo gjerne foreslaae ham det, naar Du skriver til ham, thi at jeg ligefuldt gjør ham sin fulde Ret, følger af sig selv, og dette *kan* jeg gjøre ved Testamente, thi jeg kan deri forpligte min eneste Arving til at fyldestgjøre de Bestemmelser, som jeg gjør, naar Afkald forud er givet af I andre to.

Nu skal Brevet afsted. Farvel!

Din Fader
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Efter sognefoged Jens Lauridsen Skaus
død 1863 2/1.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 11/2.

Mariegaard, 11/2 63.

Det var dog en fortvivlet Fordring at komme med med Hensyn til Aug[ust] Lorenzen, og endnu mindre kan jeg fatte, at han kan forlange den af mig. Det vidner ikke om Fremskridt i Moralitet, at han kan tiltroe mig en saadan Demoralisation, at jeg skulde anbefale ham til et *Kassererembede!* Efter mit Begreb er det en Fornærmelse at forlange det af mig, og Dit Raisonement til Fordeel for Meddelelse af Anbefalingen har virkelig gjort mig bitterlig ondt. Jeg troede dog og havde hidtil glædet mig med den Tanke, at Du besad *sunde, moralske* Grundsætninger, men jeg seer, det staaer kun daarligt til, naar Du kan ville friste mig til at begaae et Bedrageri, thi meer eller mindre er det ikke at anbefale Aug[ust] Lorenzen til et *Kassererembede*.

Dit Raisonement er kun et Coquetteri med Løgnen eller – om Du vil – med Sandheden, men det indeholder ikke Skin af virkelig Sandhed. Som Følge deraf skal jeg svare med et saa bestemt Nei som muligt i denne Sag, og ligesaa haaber jeg, at Du heller ikke paa egen Kappe indlader Dig paa at bedrage det Offentlige ved directe eller indirecte at understøtte Aug[ust] Lor[enzen] i dette Forehavende. Det høieste, der kan forlanges af Dig eller mig, er, at vi ikke tale et Ord om, hvad vi kjende til og om hans tidligere Forhold, og lykkeligviis blive vi vel ikke spurgt.

Med Hensyn til det andet Anliggende, da forbeholder jeg mig nærmere at svare. Jeg lod Jens i Middags læse Brevet uden at sige et Ord til ham. Jeg vilde see, om han kom ind til mig for at tale med mig om Sagen. Han spiser iøvrigt til Middag hos Herredsf[oged] Rumohr, hvor der er ankommen en Frøken Nutzhorn fra Kjbhvn. med to Fættere, som skulle til Rødding i Morgen.

Forleden var han til Bal hos Rumohr, og paa Søndag skal han til Præsten i Starup til Bal. I Tirsdags var han til Bal i Harmonien, og saavidt jeg kan mærke, er han vel seet paa Ballerne. Jeg lægger heller ikke Hindringer i Veien, fordi han netop trænger til Omgang med Damer og overhoved med den dannede Verden, og jeg tør ikke nægte, at han synes at have gjort Fremskridt til det Bedre og det i større Grad i den senere Tid, end jeg havde ventet.

Siden jeg med den store og gribende Inderlighed foreholdt ham hans dumme Streger med Brodersen¹, hvorom jeg skrev Dig til for nogen Tid siden, uden selv at blive hidsig eller tabe den rolige Fatning, forekommer det mig, at større Alvor og bedre Opførsel i det Hele at være fremtrædende. Jeg skriver dette, fordi jeg ikke vil forurette ham. Der kan være nok tilbage at dadle.

Hans Studeringer forekommer mig ogsaa stadige og alvorlige. Men forresten har jeg jo ikke egentlig Glæde af at have ham hjemme. Jeg er nærved at troe, at min af Sygdommen maaskee forstærkede Alvor trykker ham noget, thi han er ligesom undseelig i min Nærvarrelse og grumme lidet talende.

Maaskee er det bedst, Du ikke lader ham mærke, at Du kjender Affairen med Brodersen.

Iforgaars var jeg meget medtaget af Hosten. Igaar og idag noget bedre.

Din trofaste Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se foranstående brev.

Laurids Skau til Sønnen Peter 1863 1/3.

Mariegaard, d. 1/3 63.

Dit Brev og Pakken ere i dette Øieblik ankomne.

Du gaaer ud fra en urigtig Slutning, naar Du betragter Høiskoleanliggendet¹ som en Opposition til Rødding. Der mangler Beviis for denne Mening.

Reinhold Hertel har tilskrevet mig udførligt angaaende det samme, og jeg har gjensvaret ham i en Skrivelse paa 2 fulde Ark², hvori jeg har behandlet hele Emnet, og Du vil hos ham kunne faae udførlig Besked. Du gjør Dig skyldig i den samme Bommert som Hertel, nemlig at snakke løs uden at vide Besked, og uagtet dette formodentlig i Kraft af det velbekjendte Grundtvigianske Hovmod fra Partiets Standpunkt ansees berettiget og i al Fald er ægte Tydsk, skal jeg dog ikke blive kjed af at modsige Sligt.

Tydskeren opstiller en Forudsætning, ligegyldigt om den er rigtig eller urigtig. Derfra raisonnerer han ud og kan stundom i en uendelig Tankerække fremsætte mange sunde Meninger, men da Udgangspunktet er falsk, bliver hele Tankerækken ogsaa falsk.

Saaledes er det gaaet Dig og Hertel, men naar I vil raisonnere over slige Ting, kunde man dog med Rette forlange, at I skulde læse Referatet om den paagjældende Sag først. Dette har Hertel – som han selv skriver – ikke gjort, og hvis man kan dømme efter Din Skrivelse, har Du ligesaa lidt læst det. Jeg har selv skrevet det i »Dannevirke«³ under »Haderslev« og veed derfor, at det er correct. Af dette Referat vil fremgaae, at Ideen om en Skole i Østeramtet egentlig er fremkaldt derved, at en 10 a 12 Stykker unge Mennesker stadig ere herfra sendte til Skolelærere eller lignende Folk i Angel eller Husumegnen for at lære noget mere, end Landsbyskolen kan kaste af sig, deriblandt vel ogsaa Tydsk. Disse Unge vinder derved Intet, men tabe somoftest, og Pastor Rasmussen drog stærkt tilfældts imod denne Uskik. Han henviste til Høiskolen i Rødning som langt heldigere at benytte, men han kunde og vilde ikke lægge Skjul paa den klare Kjendsgerning, at Østboerne kun *undtagelsesviis* benyttede Høiskolen, som han iøvrigt roste.

Naar man imidlertid *ikke vilde* benytte Rødning, burde der langt hellere indrettes en ny Underviisningsanstalt, hvis derved denne Senden-sydpaa kunde forhindres. I al Fald meente han, at Landboforeningen var kaldet til at tage Sagen under alvorlig Prøvelse. Dette skeer nu i en Comitee af 6 Medlemmer, som Du vel har seet af min Bekjendtgjørelse i Onsdagsnummeret af »Dannevirke«⁴. Jeg har draget Omsorg for, at 3 af Rødning Høiskoles dygtigste tidligere Elever ere blevne valgte til Medlemmer af denne Comitee, og mere Hensyn fra min Side i Egenskab af Formand kunde og burde ikke tages.

Hele Planen vilde iøvrigt styrte sammen som et Korthuus, naar

Bestyrelsen for Høiskolen i Almindelighed og Helveg i Særdeleshed, samt Lærerne ved Skolen, ikke bare sig ad som rene Bæster. Formodentlig er dette atter en Frugt af deres Grundtvigianske Hovmod, Intolerance m.m.

Ikke Een mødte paa Generalforsamlingen, hvor Enhver kunde komme, der blot meldte sig og betalte 2 rd. Contingent. Jeg sagde det til Helveg, og medens den fattige 2den Præst i Haderslev, Møller, betalte sine 2 rd. og derved blev Medlem af Landboforeningen, blev Helveg borte. Personlig er jeg glad derved, thi jeg kan næsten ikke taale at see ham, siden han har benyttet nogle Aabenbareelser, der tilhørte Skriftestolen, og som jeg med Døden for Øine i Efteraaret meddeelte ham angaaende forskjellige Personligheder, som Vaaben imod mig og ialfald brugt dem til at sætte ondt Blod mellem Krüger og mig. Dette tilgiver jeg aldrig.

Men for *Høiskolens Skyld* burde han have mødt og berigtiget een og anden Vildfarelse, der nu og da dukkede op om Høiskolen. Heller ingen af Lærerne viste sig. Wegener forsmaaede i sin Tid ikke at komme i vore Forsamlinger, for at Folk kunde lære ham og han dem at kjende. Dette er naturligviis de nuværende »Ynglinge« hævet over. I Grundtvigiansk Hovmod behøver ikke engang Ynglinge at uleilige sig for at vinde Befolkningen, endsige Kandidater, som Paven har stemplet som ægtebaarne Sønner. Derimod møde baade Nutzhorn og Wiinstedt hver Gang, der er lidt paafærde i den *vestlige* Landboforening, udbringer Skaaler o.s.v. (vidi »Dannevirkes« Referater).

Her paa Østsiden var saadant nødvendigt, hvor Ingen kjender dem, men Østboerne kunne snarere vente et Spark fra den Kant end Veiledning, venlig Tale, Stræben efter at nære, vække og styrke Folkelivet. Havde blot een af Lærerne med en lille Smule Takt traadt op og forklaret paa en menneskeligforstaaelig og ikke paa en opstyltet, forskruet Maade, at man ikke blot lærte de Unge at synge Kæmpeviser, men ogsaa lærte dem Landmaaling, Nivellering, at føre et Regnskab, ikke blot for dem selv, men ogsaa for Comünen, at skrive og tale for sig, selv paa Tydsk og Engelsk, om de Unge dertil maatte have Lyst, da vilde jeg have havt noget at bide mig fast i, og med den mig eiendommelige Smidighed og Øvelse i at behandle Bønderne vilde jeg – tiltrods for min svage Stemme – have været istand til at bevise, at vi i Rødding havde Alt, hvad vi behøvede.

Havde Flor været her, vilde han havt Leilighed til at feire den skjønneste Triumph, thi uden at opgive en Tøddel i den oprindelige Plan for Skolen behøvede han blot at have modificeret Bestyrelsen en Smule, men selv beholdt hele Magten. Han skulde opgive Helveg og tage en anden Præst, f. Ex. gamle Hertel, hvis han ikke vilde have Rasmussen, hvilken Sidste han saamænd kunde svøbe om en Finger. Istedetfor den ultragrundtvigianske Bunde Refslund, hvis Forfængelighed gjør ham blind for alle Aandens gode Egenskaber, undtagen de allergaleste Grundtvigianeres, maatte man have gjort Sandemand S[imon Peter] Raben i Vonsyld eller min Broder Peder til Medlemmer af Bestyrelsen. Og han kunde godt have beholdt det nuværende Lærerpersonele.

Hvorfor har ingen af Lærerne tilbudt at holde et Foredrag i vor Landboforening? Dette gjøre andre duelige og dertil skikkede Folk. Atter Hovmod og Intolerance!

Og det er ingen Bagatel, der er paa Spil, men en meget alvorlig Sag. Jeg turde for $\frac{1}{4}$ Aar siden have paataget mig at snøre vor af 400 rige Østboer bestaaende Landboforening saaledes sammen med Høiskolen, at der sandelig ikke skulde blive Tale om at oprette nye Skoler, endnu mindre savne Elever i Rødding. Nu svigter Stemmen og Kræfterne mig. Ellers turde jeg, skjøndt det *nu* er vanskeliggere, paatage mig at udføre Bedriften endnu. Og *dog vilde jeg ikke forandre en Tøddel i Skolens oprindelige Plan*, saaledes som Flor selv har skreven den!

Det er ikke Praleri, hvad jeg her siger. Flor skulde nok ladet være uden mig at have oprettet Skolen 1845 og holdt den gaaende i alle Trængselens Dage. Har der været een Eneste af alle de Bestyrelser, der har været siden min Tid, der har kunnet aabne Bøndernes Punge og Hjerter for Skolen? Nei, ikke een. Men i den haarde Nød 1845 byggede vi et stort Huus til Eleverne, og hvem samlede Pengene? Det var atter mig, som opdrev hos Bønderne ikke mindre end mellem 2000 og 2500 rd.

Men alt dette er glemt. Bestyrelsen taler aldrig til mig om Høiskolen, Lærerne kjender jeg ikke, idet jeg kun nogle Øieblikke har seet Schrøder, da han med sin Kone gjorde os en fransk Visit, rimeeligviis for Din Skyld. Nutzhorn har jeg aldrig seet, idetmindste veed jeg ikke af det at sige. Viinstedt kommer hyppig til Friis i Eisbøl⁵, med hvem han stadig skjændes om Grundtvigianismen, men

mig har han aldrig besøgt. Jeg traf forleden sammen med ham i et Selskab hos Friis, men han talte ikke et Ord til mig om Høiskole-sagerne, uagtet han i Forveien havde sagt til Friis, at han gjerne vilde tale med mig derom.

Under saadanne Omstændigheder kan jeg næsten ikke, selv om jeg gjerne vilde, tage mig af Rødding. Man ligesom *undviger* mig, rimeligviis af Samvittighedsnag, fordi man 1853⁶ eller omtrent paa den Tid paa en skjændig Maade sparkede gamle Schmidt, Hans Nissen, Hertel og mig ud af Bestyrelsen, netop da vi havde tilveiebragt en Kassebeholdning af omtrent 2500 rd., for at overgive Magten til den herskesyge og ufordragelige Høxbro.

Nu var Øieblikket til at dreie af fra den gale Vei og atter komme i Forbindelse med Østboerne. Der behøvedes blot at tage et Par Mænd af Haderslev og Tyrstrup Herreder ind i Bestyrelsen istedetfor blot at see paa at faae de stærkeste Grundtvigianske Fanatikere og dertil udelukkende vesterpaa, hvorfra man aldrig kan vente hverken Penge eller talrige Elever. Disse to Løftstænger kunne vi herinde fra levere, men – man sparker os bort ved at gjøre den ene kolossale Dumhed ovenpaa den anden.

Flor hører ikke længere gennem den *egentlige Befolknings Ører* saaledes som i tidligere Dage, men alene gennem den fanatiske Helvegs Ører, som er ildelidt næsten baade af Tydske og Danske og derhos det meest upraktiske Menneske under Solen. Han kan spile Næseborerne op som en vrinsk Hingst og holde en Tordentale hvert Øieblik, men paa det praktiske Livs Forhold og til at manøvrere med og blandt Befolkningen er han dummere end en Stud.

Deri bestaaer Flors store Misgreb, at han fortrinsviis hører gennem Helvegs Mund og lader sig paavirke af hans Indflydelse, medens han lidet eller intet hører af Befolkningen, thi denne melder sig ikke, fordi Flor fra Cathedret i Rødding spørger den, men den melder sig gennem saadanne Folks Mund, som daglig tumler sig med Befolkningen og som har Frimodighed og Uafhængighed nok til ikke altid at snakke den Gamle efter Munden. Saadanne Folk *har Flor til Disposition*, naar han vilde bruge dem. Hans egne gamle Høiskoleelever have vi her i Egnen i Snesetal, og flere af dem ere allerede mægtige og indflydelsesrige Mænd. Men Helveg skal nok forhindre, at den Gamle lærer dissers Mening at kjende.

Saaledes er Situationen, og jeg skal blot endnu tilføie, at baade jeg og mine Brødre ere enige om, at *Flors oprindelige Skoleplan med*

stærkt Grundtvigiansk Tilsnit ikke bør forandres, men blot udvikles i en smuk æstetisk Retning, og at vi ere langt fra at ville have en blot Landbrugsskole, at vi meget mere troe, at *de bedste og brugeligste Landmænd netop bliver til efter Flors Plan*. Det er altsaa blot Grundtvigianismens Udvæxter, vi ikke kunne bruge, men derimod nok det Gode af disses Grundsætninger.

Hermed skal jeg standse denne Skolediscussion for denne Gang. Jeg har blot skreven saa udførlig, for at Du ikke skal være aldeles uvidende, naar Sagen omtales. Formodentlig hører Du aldrig andet end ensidig Tale om slige Anliggender, da Din Omgangskreds jo vel er af ensidig Beskaffenhed. Derfor har jeg troet det nyttigt at gjøre det muligt for Dig – hvis Du selv vil – at være noget mere end blind Eftersnakker om dette Anliggende. Om Uleiligheden er spildt, veed jeg ikke, men det veed jeg, at hvad jeg har skreven, kan udholde en Ildprøve.

Imorgen Kl. 11^{1/2} reiser Knud⁷. I Flensborg forbliver han en Dag over og afreiser derpaa i Selskab med de andre 4–5 Skotlandsfærere til Hamborg, hvorfra de med Dampskib tage directe til Leith.

Jeg er nu træt af at skrive. Farvel.

Venligst

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 1863 2/2 havde pastor Rasmussen, Halk, holdt et foredrag i Landboforeningen for Haderslev Amt, hvori han foreslog oprettelsen af en folkehøjskole, beliggende i Haderslev østeramt.

2 Skau til stud. theol. Reinhold Hertel 1863 21/2:

»Jeg beklager, at De ikke har læst det paagjældende Nummer af »Dannevirke«, hvor jeg blandt Avertissementerne med Navns Underskrift har meddeelt et kort Referat, og under »Haderslev« et udførligere Referat baade af Rasmussens Foredrag og af den stedfundne Discussion. Begge Steder ville vise, at jeg ikke blot selv har ledet Forhandlingerne, men ogsaa – tiltrods for min svage Stemme – tildels *behersket* Discussionen. Ras-

mussen gjorde saa langt fra noget Angreb paa Rødding, at han meget mere beklagede, at Bønderne ikke sendte deres Sønner derhen, istedetfor den bundfordærvelige Skik at sende dem til Angel eller længere sydpaa ^{1/2} Aars Tid. Imod denne sidstnævnte Skik rasede han stærkt, næsten for stærkt. Spørgsmaalet: »Hvad der da var at gjøre?« besvarede han med at henvise til Rødding; og naar Nogen da modsagde ham med den Kjendsgjerning, at fra Østeramtet, navnlig de østligste Herreder, gjorde man det nu engang ikke, – svarede han: »Nu ja, saa indret da selv en Skole, som dog er langt bedre, end at sende de Unge sydpaa, hvor de snarere fordærves, end forbedres.«

Efter ham tog jeg strax Ordet paa

fortolkende, mildnende og lempende Maade. Jeg gjorde stærkt gjældende, at selv om man besluttede sig til at forsøge Oprettelsen af en Skole, maatte det dog ikke paa nogen Maa-de betragtes som en Opposition eller som en Modsætning til Rødding, men snarere som en Hjelper, som en Kom-plettering af førstnævnte Anstalt. Imod denne Yttring reistes fra flere Bønders Side – støttede af Jagtjunker *Fangel* – en alvorlig Indsigelse. »Vi kjende ikke De Herrer Lærere i Rød-ding; medens de møde ved offentlige Forsamlinger, deriblandt Landbofor-eningsmøderne paa Gram og holde Taler paa Kraft, lade de Herrer sig aldrig see i Østeramtet, møde aldrig i *vor* Landboforening, skjøndt den er 4 Gange saa stor og stærk som den vestlige.« Og fremdeles: »De ville ikke have med os at gjøre; de isolere sig fra Befolkningen, og fraternisere med Vestboerne, medens de ignorere Østboerne«, o.s.v.

Dette sidste er en saa uimodsigelig Sandhed, at jeg selvfølgelig maatte li-ste mig udenom dette Punkt. Derimod faldt det mig let at forhindre *øieblik-ke*ligt Valg af en Comitee, som for-øvrigt blev fordret af Majoriteten. Man fulgte mit Raad at overveie Sa-gen i Hjemmet og med Naboer og Venner, og først i det næste Møde – nu ansat til paa Mandag – eventuelt vælge en Comitee, hvis man ikke be-tænkte sig forinden.

Jeg maatte døie en Mængde Grov-heder og blev haanet dygtigt, fordi jeg tog saa lempeligt paa Rødding, hvor man meget vel vidste, at jeg var bleven haardt krænket, i Forbindelse med d'Herrer Koch, gml. Schmidt og Hans Nissen. Man spurgte mig spot-tende, om jeg kjendte nogen *virkelig* valgt Bestyrelse, og jeg maatte jo sige

nei. Dernæst erindrede man mig om, at jeg selv i Form af Actier havde indsamlet henved 4000 rd. til den ny Elevbygning, og efter at denne var opført og en Kassebeholdning af et Par Tusind Daler tilveiebragt, havde jeg af nogle hovmodige Grundtvigi-anske Geistlige ladet mig hundse, saa at hele Bestyrelsen sprængtes i Luften, og siden den Tid havde der i Virke-ligheden ingen Bestyrelse med faktisk Myndighed existeret, men derimod kun nogle Statister for *Høgsbro*s Egenraadighed.

»Og hvem teer sig nu som Bestyrel-se?« spurgtes der. »En sløv gammel Mand [Flor], som i den korte Tid fra 1845 til 46, da han selv bestyrede Anstalten, satte en 6 a 8000 rd. overstyr og sin hele Anseelse herovre ovenikjøbet, og iøvrigt lever i Kjbhvn. eller Sverrick, hvorfra han i Ny og Næ gjør en Afstikker herover.« »*Hel-veg?*« Ja, det meest fanatiske, liden-skabelige Menneske i Nordslesvig, som aldrig har haft Begreb om Ad-ministration; som hylder Grundtvigi-ernes inhumane Valgsprog: »Den der ikke er med mig, er imod mig«, der endog var gal nok til at forsvere Grundtvigs vanvittige Frihedsideer i Anledning af Sprogforholdene i Sles-vig o.s.v. – »*Kloppenborg?*« som ikke er agtet i sit eget Sogn, og kun meget lidt udenfor samme, hvis Afgud heed *Sveistrup* og hvis Villie ligesaa. – »*Bunde Refslund?*« en opblæst Dreng, der i Fanatisme overgaaer Alle, og som udelukkende regjeres af den gale *Ley*, der er Huuslærer etsteds i Tøn-der-Egnen, og hvis eneste Udmærkel-se bestaaer i at være en affekteret Nar.

Disse og lignende Grovheder – som ulykkeligviis tillige ere deelwise Sand-heder – maatte jeg deels offentlig og

deels privat døie, og De vil maaskee være enig med mig i, at dette ikke var nogen meget behagelig Opgave at holde Haanden over Rødding.

Ikke en eneste af Rødding Høiskoles Venner mødte i den iøvrigt overordentlig talrige Forsamling. Jeg opfordrede et Par Dage i Forveien *Helveg* til at møde, men han er ikke Medlem af Landboforeningen og vilde ikke give 2 rd. ud for at blive det .. *Helveg* foragter rimeligviis Befolkningens Stræben efter Oplysning, naar denne ikke er udgaet af en Grundtvigiansk Smeltedigel; ellers kan jeg ikke fatte hans Udeblivelse.

Det kostede mig iøvrigt nogen Overvindelse at opfordre *Helveg* til at møde, men jeg beherskede mig selv og gjorde det for *Høiskolens* og *Schrøders* og *Kones Skyld*, som jeg begge lider godt .. Lykkeligviis kan man her i Egnen ikke rokke min Anseelse, som neppe nogensinde har været større i Østeramtet end netop nu, da man ved min langvarige Sygdom har lært at føle Savnet af mine Taleevner. Og det er mig en stor Tilfredsstillelse her at benytte Leiligheden til at fortælle Dem, at uagtet der var over 200 Mennesker tilstede i sidste Generalforsamling, hvoraf flere havde drukket dygtigt og altsaa ikke vare rolige, naar Nogen talte, desuagtet bleve tause som Graven, saasart de bemærkede Lyden af min endnu svage, og at jeg endnu aldrig har været Vidne til en saa almindelig og hjertelig Glæde, som lyste ud af alle Bønders Ansigter, da de saae, jeg selv tog Klokken i Haanden, og de altsaa vidste, at jeg atter kunde og vilde lede Forhandlingerne.

Naar jeg derhos fortæller Dem, at ved Comiteevalg løbe *danske* Embedsmænd omkring blandt Bønderne

og hviske dem i Ørerne: »Vælg, hvem I vil, kun ingen »Skau«, thi denne Slægt bliver altfor mægtig«, og Bønderne desuagtet eller *maaskee netop derfor* just vælge mine Brødre enkeltviis i alle Comiteer, saa vil De kunne slutte Dem til, hvorledes Luften omtrent er beskaffen herovre. Jeg skal saaledes indrømme Dem, kjære *Hertel!* at det muligviis nok staaer i min Magt at ødelægge hele Planen til en højere Skole her i det østlige Haderslev Amt, men et andet Spørgsmaal er, om jeg *tør* og *bør* gjøre det? Ansvarret er i samme Grad tungt, som min Indflydelse og Magt er stor.

Lad os engang see lidt nøiere paa Sagen. Jeg har allerede foran antydnet, at Personalet i Rødding begaaer den utilgivelige Feil at isolere sig fra den østlige Befolkning. Naar jeg undtager Amtmanden, Deres Fader, *Boysen* i Tørning og mig selv, er der neppe et Menneske i Østeramtet, som kjender *Schrøder*, og *Nutzhorn* kjender slet ingen eller rettere er ikke kjendt af Nogen, maaskee undtagen Deres Fader. Det er formeget forlangt af disse puur unge Mennesker, at gamle Mænd skulle valfarte til Rødding, for at nyde den Ære eller Lykke at skue deres Ansigter. Alle havde ventet at see dem herinde, da Høiskolesagen netop skulde forhandles i sidste Møde af Landboforeningen, og jeg er aldeles vis paa, at hvis de havde givet Møde og talt lidt venligt til Befolkningen, vilde hele Ideen om Oprettelsen af en Høiskole herinde være fløiet i Luften. Naar nu »Cliquen« (*Godske Nielsens* Parti) skraaler paa, at disse Grundtvigianere i deres Hovmod og Inhumanitet foragte Østboerne, saa kjender De vore Bønders Æmfindtlighed godt nok til at vide, at en slig Beskyldning slaer an, naar Intetsom-

helst taler imod samme, men meget mere baade Lærernes og især *Helvegs* Udeblivelse fra Mødet taler derfor. *Kjendsgjerningen* foreligger, hedder det, og jeg veed virkelig ikke, hvad man skal sige derimod. Derved leveres Fjender af Rødding de skarpeste Vaaben ihænde, og det er let at overtale Bønderne til at lade være at sende deres Sønner et Sted hen, hvor det hedder, »at de kun modtages af Grundtvigiansk Naade og Barmhjertighed«. Dette lader vore Bønder sig ikke byde, thi de ere baade forfængelige og stolte, og man maae ikke troe i blindt Hovmod at kunne byde dem, hvad man maaskee kan byde de af Trældom, Hoveri og Fæstetvang forkuede Bønder paa Øerne.

Jeg troer under de givne Omstændigheder ikke paa, at det vil lykkes at faae vore Bøndersønner til at besøge Rødding, førend *De*, eller en anden indfødt Slesviger, der er fortrolig med Befolkningens Egenheder, kan træde op som Lærer i Rødding, og ikke vil forsmaa passende Leiligheder til i større Møder at samles med Befolkningen. Det var dette Sidste, som *Wegener* i sin Tid saa mesterlig forstod, og hvorved han ubetinget erhvervede Nøglen til Bøndernes Hjerter.

Dernæst er der en anden Ting, som jeg anser for en *Feil i den Methode*, der anvendes af alle Grundtvigianere ved Underviisningen, og specielt i Rødding. Eleverne faaer for *lidt Positivt* og *for meget Negativt*. Det er godt nok, at de lære at synges Kæmpeviser og Fædrelandssange, at føle for Danmark og Norden, men *det er ikke nok*.

Af alle de Elever, som findes her i Amtet fra Rødding, lige siden dens Stiftelse 1845, er de brugbareste og

dygtigste Folk i det praktiske Liv *netop dem fra Wegeners Tid*, og næstefter disse fra Justitsraad *Poulsens* Tid, da han og *Helveg* nogenlunde veiede op imod hinanden. Alle dem fra en senere Periode ere kun lidet praktisk brugelige Borgere i Samfundet, fordi de kun ere skikkede til at føle, men ikke til at handle, de kunne hverken regne eller skrive, undtagen de have kunnet det fra Landsbyskolen, og De veed nok, kjære *Hertel!* at i det comunale Liv fordreres fremfor Alt, at man kan bruge sin Pen og føre et Regnskab; man slipper ikke med at synges selv de meest nationale Viser. Det nytter ikke at man uddanner Ungdommen til Føleri for gamle Danmark. Man maae ved Siden deraf gjøre de Unge til praktisk nyttige Borgere. Den, der ikke er en nogenlunde god og nyttig Borger i det Timelige, bliver det neppe nogensinde i det Evige. Den, der ikke formaaer at aagre med sine Pund i det Jordiske, fortjener neppe at faae Noget at aagre med i det Himmelske. Maaskee vil De ikke i Eet og Alt finde disse Billeder correcte, men tro mig: De vil i en modnere Alder komme til at see, hvor træffende de ere.

Jeg er kun bange for, at hvis man nu dræber Ideen til en Skole, der vel at mærke let kan faae mere end Elever nok her i Østeregnet af dem, der aldrig kommer til Rødding alligevel, vil Eet af To indtræde: *Enten* forblive de hjemme og hjælpe dem med, hvad de kan lære i Landsbyskolen eller hos een eller anden Fuser i Faget, *eller* de sende dem endnu i større Udstrækning sydpaa end hidtil, og begge Dele er omtrent lige uheldige, det sidste egentlig værre end det første.

Foreløbig har jeg nu tænkt paa at

lade en Comitee prøve at bearbejde Spørgsmaalet. I Comiteen har jeg tænkt at faae valgt ikke mindre end 4 tidligere Høiskoleelever fra Rødding, og det netop af de Allerdygtigste, som derfra ere udgaaede, hvilke nu allerede ere Gaardeiere og tildeels i ansete Stillinger. Ved Siden af disse 4 bliver formodentlig Adjunct Grønlund valgt, og Pastor Rasmussen tør vel betragtes som født Medlem, siden han har reist Spørgsmaalet. Af de 4 Høiskoleelever ere de 2 ubetinget tilbøielige til at holde paa Rødding, og de andre 2 ogsaa, dog paa Betingelse af, at der vælges en ny Bestyrelse af Skolen paa samme Maade, som i de første Aar af dens Bestaaen, hvori 2 videnskabelige dannede Mænd (Flor og een til) og 3 Landmænd, hvoraf idetmindste een skal boe i Skolens umiddelbare Nærhed, skulle have Sæde. Med Lærpersonalet er man tilfreds indtil videre, da de som Lærere betragtede ikke have noget ringe Ord paa sig.

En mere venligsinde Comitee imod Rødding formaaer jeg ikke at skabe. Det vilde jo være en let Sag at bringe et Forlig tilveie, naar man ikke havde det Grundtvigianske Hovmod at trækkes med .. Derfor har jeg kun ringe Lyst til at blande mig directe i Sagen. Brændt Barn skyer Ilden, og skjøndt jeg for Intet i Verden vilde undvære det Grundtvigianske Element ved Skolen, som det meest vækkende og opfriskende, saa seer jeg dog klart, at det netop er dette Element, der vil slaae den gode Idee ihjel, den Idee nemlig at gjøre Skolen stærkt besøgt fortrinsviis af Slesvigere.

Jeg veed meget vel, kjære Hertel! at De selv er Grundtvigianer; men jeg har derfor ikke villet tilbageholde min deelviis strenge Dom om disse,

fordi jeg hader Hovmod og Intolerance som Pesten, og fordi det ikke kan skade Dem at kjende netop den Kræftskade, der vil opæde Partiet med alle dets gode Sider, saasnart den gamle Pave [Grundtvig] er død. Forhaabentlig vil De see af det Hele, at jeg vistnok ikke godt forsoner mig med den Art Mennesker, som stille sig op paa Gader og Stræder og udraabe: »Jeg takker Dig, Gud, at jeg ikke er som andre Mennesker eller som denne Tolder« o.s.v., men at jeg paa den anden Side gjerne gaaer 2 Skridt, naar Grundtvigianerne gaae eet, naar dette kan føre til det store Maal: »Folkets Oplysning og Forædling« (RA. Hertels arkiv; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 69-73).

3 »Dannevirke« 1863 4/2.

4 »Dannevirke« 1863 25/2. Foruden pastor Rasmussen, Halk, valgtes: »Vindfeldt af Østergaards Mølle, P. Skau af Bokshave, H. C. Vildfang af Vonsbæk, Adjunkt Grønlund af Haderslev og S. Raben af Vonsild«.

5 Smlgn.: J. P. Friis, Ejsbøl, til Skau 1862 12/3: [Friis udtrykker modvilje imod Krygers og Dreiers valg til amtsrådet]: »Faaer Vesterboerne Overvægten denne Gang, saa spiller de os reent paa Næsen .. Man har bedt mig om at arbeide for Kryger, men jeg har erklæret reent ud, at jeg ikke vilde. Arbeide imod ham, behøves ikke, det kan Broen over Nibsaa gjøre. I Rigsraadet indtager han en sær Stilling. Han synes nu ganske at gaae i Bondevennernes Kølvang, og den Slags Folk kan vi herovre ikke ret døie« (KB. NKS 1727).

6 Der sigtes til generalforsamlingen i Rødding 1853 14/6.

7 Knuds afrejse til Skotland, se: Skau til sønnen Peter 1863 5/1.

Kjære Peter!

Angaaende Rødding Høiskole har jeg egentlig ikke mere at sige, end hvad der er udviklet, navnlig i mit *sidste Brev til Reinh[old] Hertel* og tildeels ogsaa i Brevet til Dig. Jeg har behandlet Sagen udførligt, og om det end kunde være et Spørgsmaal, som stedse kunde afvindes en ny Side, saa maae jeg dog renoncere paa denne Fornøielse, da mangfoldige andre Anliggender gjøre Krav paa min Tid og Kraft.

Det staaer sig nok nu saaledes, at, naar nogle Præster undtages, er jeg vistnok den eneste Embedsmand herovre, der kan forsones sig med Grundtvigianerne og virkelig har noget tilovers for Høiskolen, som jeg selv har været med baade at kjøbe og at stifte, hvis oprindelige Plan jeg haardnakket fastholder den Dag idag, men hvis Udskeielser fra denne jeg ikke kan eller vil finde mig [i], fordi ethvert Haarsbred, som man har fjernet sig fra Flors Plan, ikke blot med Underviisningen, men ogsaa med Hensyn til Sammensætningen af Bestyrelsen, har været et Skridt mere i Retning af Ødelæggelsen.

Det laae i den oprindelige Plan, at Høiskolen skulde undgaae Skindet af at være en *religiøs Partianstalt*, da dette vilde støde mange gode *nationale* Kræfter bort. Men man har saa langtfra fastholdt dette, at Alverden *nu* kalder den en Propagandaskole for den udelukkende Grundtvigianske Retning, medens enhver anden Retning haanes med sædvanligt Hovmod, og de bedste *nationale* Kræfter stundom stødes bort paa en for dette religiøse Parti eiendommelig Maade.

Der holdes 3 Gange ugentlig gudelige Forsamlinger af Pastor Sveistrup. Dette hører ikke med til dens oprindelige Plan, og hvis Præsten finder dette nyttigt, har jeg intet derimod, naar han gjør det i sin Præstegaard, og Eleverne paa Skolen maae for mig gjerne deeltage i disse, *forsaavidt de dertil har Lyst*. Men ved at afholde slige Møder i *Skolens* Locale, paalægges Eleverne en *moralisk Tvang* til at deeltage deri, og dette er i ligefrem Strid med det Frihedsprincip, hvorpaa Høiskolen er grundet.

Den her herskende Mening er, at man har opgivet den *oprindelige nationale* Retning eller dog gjort det Nationale til det *Secundaire*, medens den religiøse Grundtvigske Troesbekjendelse er blevet det *Principale*. Dette veed Flor ikke og troer det formodentlig heller

ikke, fordi han troer blindt, hvad det meest upraktiske Menneske i Slesvig, Helveg, fortæller ham.

Men det nytter ikke at benægte, hvad Tusinder hver Dag see og troer med Føie at kunne kalde en Kjendsgjerning. Hele Lærerpersonalet er stokgrundtvigiansk. Fenger, som skal afløse Viinsted, er af samme Skole. Hele Bestyrelsen tilhører den Grundtvigianske Retning, og Tillidsmændene? Ja, hvad skal man sige om disse? Krüger har ikke Spor af Interesse for Skolen og har aldrig havt det, ei heller viist det i Gjerningen, men han har megetmere viist det Modsatte. Og de tvende andre ere Grundtvig selv og Knudsen, som [er] en Abekat af eller efter ham. Hvad skal man nu svare Angriberne ligeoverfor disse Kjendsgjerninger? Hvad skal man svare, naar der paastaaes, at Helveg & Consorter har gjort Skolen til et Grundtvigiansk Universitet, og at Partiet – som gode Jesuiter – ikke tager det saa nøie med Valget af Midlerne, idet det opstiller den *nationale* Fane for at fremme dets særlige, eensidige, religiøse Proselytmageri?

Alt dette og megetmere maae jeg finde mig i at høre, hver Gang jeg har et Ord at sige til Røddings Fordeel. Grundtvigianerne ere naturligviis for hovmodige til at søge Forlig og Overenskomst og foragter Østboerne altfor meget til at ville søge at forbinde sig med dem.

I tidligere Dage, da Flor omgikkes med Befolkningen herovre, vare Hovmod og eensidige Retninger Contrabande blandt de Danske, nu er det omvendt. Naar han nu en enkelt Gang kommer herover, passer Helveg paa ham, saa at han ikke lettelig skal faae nogen Røst at høre, der ikke strax kan afpareres eller bagefter udslettes, naar han har den Gamle alene. Bønderne, der fordem forgudede Flor, hører man nu ikke sjeldent sige, at han har »givet sig i de »Helliges« Vold«, hvormed de mene saadanne, der holde gudelige Forsamlinger, »og derfor see vi Andre ham ikke«. Det er Mændene af *den gamle, faste Stok*, der have gaaet Skjærsilden igjennem, som yttre sig saaledes og ofte med Vemod. Det er piinligt under saadanne Omstændigheder at være Baandet mellem den gamle og den nye Tid, saaledes som jeg tildeels er.

Comiteebetænkningen¹ er nu indkommen angaaende Høiskolesagen, men jeg vil ikke lade den komme til Forhandling før i Mai M[aa]n[e]d.

Jeg har indrettet Alt saaledes, at jeg personlig *kan* holde mig

ganske udenfor hele denne Sag, undtagen som Leder paa Generalforsamlingen, hvor jeg ligeledes har det i min Magt at dække mig under Forretningsordenen og holde mig strengt til det Formelle. Men jeg troer ogsaa nok at have Sagen saaledes i min Magt, at jeg kan foranledige den *stillet i Bero*, indtil vi see, hvad Viinsteds Skole i Oversø² bliver til, og om den muligviis tilfredsstillende billige Fordringer, samt hvorvidt de nye Høiskolelærere i Rødding ville optage Skolens *oprindelige* Plan og lade det Nationale være Hovedsagen og derimod opgive den religiøse Propaganda.

Inden jeg træffer mit Valg, er der adskillige Ting, som jeg vil observere, men *for Øieblikket* og i længere Tid har jeg haft meest Tilbøielighed til paa en snild og smidig Maade at stille Sagen i Bero. Men dette veed intet Menneske herovre, og *skal Ingen vide*, før Bedriften er udført.

Jeg beklager meget, at Flor ikke i Forbindelse med mig har haft en fortrolig Samtale med Rasmussen i Halk. Det er i Virkeligheden den meest nationale Præst næstefter gamle Hertel, der findes herovre. Man bør ikke nævne Helveg ved Siden af Rasmussen, thi H[elveg] er og bliver en *tydsk Theolog* i paatagne danske Klæder³, medens den Anden i sin hele Væren og Væsen er den personificerede Nationale.

Jeg veed nok, at Helveg kimser ad ham og kalder ham et Vrøvl o.s.v. Men en Kjendsgjerning er det dog, at han *eier Befolkningens Hjerte*, og dette er mere end Helveg og nogensomhelst anden Præst, maaskee med Undtagelse af Hertel, skal kunne rose sig af. Derfor syntes jeg heller ikke om, at Reinholt [Hertel] omtalte ham i sit første Brev med nogen Uvillie og ikke uden et vist Grundtvigiansk Træk af Hovmod, thi man skal ikke lade haant om en Mand, der vinder Hjerterne, netop fordi han selv er en Personification deraf. Og ved Siden deraf er han godt begavet og saa ivrig national, at vi, siden Marckmann døde, ikke har en Eneste af de yngre Præster, der kan maale sig med ham.

Det var ogsaa af reen national Iver, at han holdt sit ypperlige Foredrag for Landboforeningen, og til Beviis herpaa kan jeg anføre, at han igaar sagde til mig – efter at jeg havde mindet om Rødding og dens Fortid: »Ja, kjære Skau! Veed De nogetsomhelst Middel til at vække Østboernes Interesse for Rødding og til at gjenoprette den tabte Tillid til denne Skole, da vilde jeg ubetinget tilraade at lade vor ny Plan falde eller i al Fald lade den hvile«. Rasmussen og jeg

ere maaskee de trofasteste Venner, naar det kommer til Stykket, som Rødding Skole har til denne Side af den selv, og os synes man netop at sigte for det Modsatte!

Sagen skal nu som sagt hvile til Mai, da jeg først vil til Kjbhvn., forinden jeg tager min endelige Beslutning, og naar jeg først har fattet denne, skal jeg ogsaa vide at gennemføre den tiltrods for enhver Hindring.

Inde i Haderslev har man nu bragt det saavidt, at det »danske« Deputeretcollegium, hvis Medlemmer næsten alle paa *Grund af deres Danskhed* bleve octroierede strax efter Krigen af daværende Borgermester Lassen, forleden har foreslaaet 6 af Byens værste Wühlere for Magistraten, hvoraf denne skulde vælge tvende nye deputerede Borgere! Hvad siger Du dertil? »Det gaaer tilbage, Hakon!«

Borgermesteren opfandt Formfeil⁴, og Omvalg blev forordnet. Igaar kom nu en Deputation af baade tydske og danske Borgere til mig og yttrede, at de vilde overlade mig Afgjørelsen, »da« – som een af dem tilføiede – »De aldrig hundser eller foragter en Borgermand«. Jeg kom i en piinlig Stilling derved, da Misundelsen ikke taaler, at der vises mig fortrinlig Tillid. Jeg har nu idag forsøgt paa at lede det Hele til et fornuftigt Resultat, men om det vil lykkes, er endnu ikke afgjort, skjøndt jeg har godt Haab. Det er imidlertid sørgeligt, at det danske Element nu er sunket fra $\frac{3}{4}$ af Borgerne ned til omtrent kun $\frac{1}{3}$! Kan Du nu forstaae, at jeg og gamle Hertel stundom hyle.

Lev vel! Hils Reinholt [Hertel] fra

Din velv[illige]
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Fra den nedsatte komité for højskole i østeramtet, se: Skau til sønnen Peter 1863 1/3, note 4. – I Laurids Skaus avertissement i »Dannevirke« 1863 4/5 vedr. den forestående generalforsamling 1863 18/5 meddeles det, at der er indkommet forslag om at vente med oprettelsen af en sådan for ikke at svække kandidat Viinsteds skole i Oversø ved konkurrence, og for at erfare, om den nye lærerbesætning på Rødding Højskole (efter Ludvig Schrøders tiltrædelse som for-

stander) vil give undervisningen der en anden retning!

2 1863 7/5 åbnede J. A. Viinsted en landboskole i Oversø sogn. Der skulde her oplæres i agerbrug, fædrelandets geografi, sprog og historie, samt efter ønske i tysk og engelsk.

3 Edvard Lembcke fortæller samstemmende hermed i sine erindringer, at Helweg med sin tyske dannelse kunde virke »überschwänglich« og extravagant, og at han til tider kunde finde på at holde tordentale om Ha-

derslevs vantro og ugudelighed (Haderslev-Samfundets Årsskrift 1935, s. 40).
4 Valgbestyrelsen for Haderslev by,

borgmester E. Hammerich, N. S. Gyldenfeldt og N. N. Aggersborg, meddelte, at de fremlagte valglisten kunde komme til drøftelse 1863 19/3.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 22/3.

Mariegaard, 22/3 63.

Igaar Aftes skrev jeg et langt Brev og fandt hverken Tid eller Plads til at melde noget om det, der ligger mig nærmest paa Grund af den kjedelige Høiskolesnak, som jeg nu er saa leed og kjed af, at jeg neppe gidder høre Ordet nævne.

Jeg er paa Grund af Dit Brev nærved at give Rødding Høiskoles Modstandere Ret i den Paastand, at man kun har Valget imellem *enten* at krybe i Skidtet for Grundtvigiansk Hovmod, Tyranni og Uforskammeth *eller* at føre Krig med Partiet paa Liv og Død. Naar Du forlanger af mig, at jeg skal gjøre det *første* Skridt til en Overenskomst med Høiskolehovmodet, efter at jeg eengang er *sparket* ud af Bestyrelsen¹ for at gjøre Plads for Helveg et Consorter, naar min *egen Søn* forlanger dette af mig, saa veed jeg, hvad Klokken er slagen, og skal tage mine Forholdsregler derefter. Men nu nok om dette Kjeltringerie.

Jeg maae nu spille et Frimærke for at sende Dig Knuds Adresse, da Du muligviis kunde falde paa – hvis Grundtvigianerne til-lade Dig det – at skrive engang til ham. Den er saaledes: Mr. K. L. Skau, care of Richard Todd, Esq., Balcommie Castle, Crail, Fifeshire, Scotland.

Han kom den 10de til Edinburg, altsaa tidlig nok til at see alle Bryllupshøitidelighederne², der efter hans Beskrivelse overgik al Forstilling. Men Byen var da ogsaa saa fuld af Mennesker, at Knud et Comp[agni] havde kommet til at ligge paa Gaden, hvis ikke en fattig tydsk Skomager havde forbarmet sig over dem. Han skriver fra Scotland kun til mig, da Portoer er omtrent 2 mk. 8 sk. i vore Penge for et Brev. Jeg faaer da den Uleilighed at give Andre Efterretning.

Af Lommetyve var Byen fuld ved denne Leilighed, men Knud slap dog med at miste nogle smaae Portraiter af Alexandra. Han har iøvrigt seet sig godt for i Edinburg, hvilket glæder mig, da det altid er lidt Udbytte af Reisen, der tegner til at blive dyr nok. Een af Dagene skriver jeg til ham, da han ikke skriver, før han har hørt fra mig.

Imorgen er jeg bleven anmodet om at møde paa Generalforsamlingen i Dampskibsactieselskabet³, hvor man paa sidste Generalforsamling bragte det saavidt, at det er lige ved at springe i Luften, og Frelsen troer man nu afhænger af mig og min Indflydelse paa Bønderne, som have en stor Mængde Actier. Havde man kommet til mig *itide*, vilde Opgaven været let, men man ærgrer sig over, at min Ringhed er en Nødvendighed i slige Sager, og derfor forsøges det yderste for at hjælpe sig uden mig.

Forresten er Hoste nu min eneste Sygdom, og naturligviis er Stemmen derved ogsaa belagt. Imorgen skal jeg imidlertid tale, hvis det er muligt.

Krügers Pjece⁴ er idag udkommen, hvori han søger at forsvare sit Grundlovsforslag, som Ingen har angreben.

Jeg er nu kommen til Side 87 med mit paa Folioark skrevne Manuscript »Peter Hjort Lorenzen og hans Tid«. Dette Skrift er mit daglige Arbeide, hvilket Du gjerne kan fortælle Juel. Jeg vilde gjerne have det færdigt inden Rigsraadets Møde⁵.

Nu har jeg ikke Tid mere. Farvel!

Din kjærlige Fader

Laurids Skau.

Beslutningerne, som skulle forelægges Forsamlingen i Børssalen, har jeg faaet privat meddeelte.

KB. NKS 1727.

- 1 Der sigtes til generalforsamlingen i Rødding 1853 14/6.
- 2 Christian IXs datter, prinsesse Alexandras formæling med dronning Victorias søn, Edward VII.
- 3 Det lokale dampskibsselskab afholdt 1863 23/3 generalforsamling på »Harmonien« i Haderslev for at træffe beslutning om salg af dampskibet »Haderslev«. Baggrunden var jernbanebyggeriet.
- 4 Hans Andresen Krügers pjece »Mit Forslag til Grundlov for Danmarks Riges Fællesanliggender«.
- 5 Smlgn.: Fiedler til Skau 1863 2/4: »Det glæder mig at vide Dit Helbred saameget forbedret, at Du tør give Dig paa Reiser. Med behørig For-

sigtighed vil vel Hosten atter svinde« (KB. NKS 1727). – Skau oplyste i sit svar, at han rejste til Kbh. den 2. påskedag: »Det er jo et stærkt Tiløb til Udsondring af Holsteen, som Regjeringen i disse Dage har taget. Blot det nu ogsaa bliver godt gennemført og Art: 5 navnlig godt benyttet, thi herpaa vil det væsentlig komme an. Det morer mig at tænke paa, hvorledes Holstenerne ville vaande sig over en Toldgrændse ved Eideren, og hvorledes de ville forbande Scheel Plessen, som af ustyrligt Had og Hævnlyst ret egentlig har ført Stænderne paa glat Iis« (RA. Fiedlers arkiv).

Det var jo heldigt, hvis Du kunde faae Legatet¹, thi jeg indseer jo nok, at 30 rd. maanedlig i Længden ikke kan dække alle Udgifter. Det var jo ogsaa beregnet paa, at Du selv paa een eller anden Maa-
de kunde fortjene lidt til Hjælp, men denne Idee maae man vel
sagtens opgive, baade fordi Du sagtens mangler aandelig Force til at
feie fra Dig, og fordi Du rimeligviis er og bliver en Stymper til at
være om Dig, som det jo kaldes.

Det er klart nok, at 9 Skjorter ikke er mere end fornødent, og
ligesaa klart, at man under nuværende Conjuncturer helst maae
kjøbe heel Lærred. Sorte Klæder kunne maaskee vente til Efteraaret,
forudsat, at Stænderne ikke forinden komme sammen², og Du der
kommer med, som jeg haaber, thi i saa Fald maae Du vel ikke blot
have sort Kjole, Vest og Beenklæder, men ogsaa Frakke, da man i
Flensborg sædvanlig gaaer velklædt. Skjorterne gjør Du vistnok klog-
gest i at faae snarest muligt, hvorledes det end gaaer med Legatet,
thi ellers blive dem, Du har, slidte op, inden Du faaer de nye.

Jeg er ikke rigtig glad med Hensyn til Knud eller rettere: jeg er
i Grunden ængstlig for, at han ligger syg. Jeg har ikke faaet Brev
fra ham i meget lang Tid; det sidste var skreven den 5. Mai. Til
min Broder Peter han har rigtignok skreven den 15. Mai, men paa
Foden af Brevet stod omtrent følgende: »Her i Egnen grasserer i
denne Tid en ondartet Hals-syge (Brøiner), som bortriver Adskillige.
Jeg har frygtet meget for, at den ogsaa vilde angribe mig, da jeg i
nogle Dage har befunden mig mindre vel.«

Da der nu i saa lang Tid ikke er kommen Brev til mig, ligger
Frygten nær for, at han skulde ligge syg. I Søndags skrev jeg til
ham, at han, hvis han var syg og ikke kunde skrive, blot kunde faae
en anden Person dertil, for at vi dog kunde faae at vide, hvorledes
det stod sig. Det var jo let for Jens at læse Engelsk, og Sproget var
saaledes ligegyldigt. Hvis han skulde være farlig syg, kommer Du
nok til at reise til Skotland til ham, hvor jeg saa end skal tage
Pengene dertil, thi jeg vilde ikke kunne berolige mig ved at lade
ham ligge syg og maaskee døe i et fremmed Land uden Ven og
Frænde.

Det vilde være et forfærdeligt Slag for mig, hvis han skulde døe,
da han er den eneste, som jeg kunde vente lidt Støtte af, naar jeg

selv bliver ældre, og hvad skulde jeg med Gaarden, naar det ikke var for hans Skyld?

Naar derimod han engang kunde komme hjem og blive gift, havde jeg dog Haab om lidt ungdommelig Venlighed, naar jeg begynder at ældes, og man netop trænger til Ungdom om sig. Alle disse Tanker gjør mig mere forknytt, end jeg tør vove at lade Nogen mærke, og dobbelt, fordi jeg jo ikke venter mig nogensomhelst Glæde af Jens. Hvis jeg skulde være saa ulykkelig at miste Knud, vil jeg snarest muligt see at faae Gaarden solgt.

I forrige Uge skrev jeg til Professor Allen og bad ham sende mig alle mine Breve og hele Correspondance fra 1841 til 1848, som jeg før eller under Krigen deponerede hos ham, for at de ikke skulde gaae tabte for Historien. Nu har jeg imidlertid Brug for dem ved Udarbeidelsen af P[eter] H[iort] Lorenzens Liv, samt hans Tid, og jeg kan næsten ikke komme over 1843, uden at jeg har disse mine Breve. Men han har hverken svaret mig³ eller sendt mig Brevene, skjøndt jeg bad om dem *snarest muligt*.

Kunde Du ikke tale med Juel derom? Det kan jo dog ikke være ham ligegyldigt, at mit Arbeide bliver maaskee mindre fuldstændigt, da det skal trykkes i »Provindsialefterretninger«, hvis Medudgiver han jo er. Muligviis seer han Allen paa Universitetet og kunde erindre ham om at sende mig Brevene. Han kan jo desuden faae rigeligt Vederlag, naar jeg indsender alle [Peter Hiort] Lorenzens Breve til Geheimearchivet. Men hvis jeg ikke engang kan faae min egen Correspondance, vilde jeg dog betænke mig paa at udlevere en eneste Stump Papir af, hvad jeg er Ihændeowner af, og dette er sandelig betydeligt. Du kunde jo ogsaa selv gaae til Professor Allen og bede ham udlevere mine Breve eller oversende mig dem snarest muligt.

Nu er det Sengetid, og dette Brev kommer altsaa først bort i Morgen. Men da baade Din Moder og Jomfruen skulle med mig til Aastrup i Morgen, hvor jeg har nogle Forretninger, frygtede jeg, at der ikke blev Tid til at skrive.

Din kjærlige Fader
Laurids Skau.

Hr. Cand. jur. P. L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Det ses ikke, hvad der hentydes til.
2 Stændermødet begyndte i Flensborg
1863 17/7.

3 Allens svar er fra 1863 15/6, se: Skau
Kbh, s. 71.

I Anledning af Dit Brev til Moder blot to Ord.

Efter et Brev, som Godske Nielsen har modtaget, skal Kranold have erholdt Ordre til at holde sig parat, saa at han kan aabne Stænderforsamlingen den 18. Juli¹. Jeg veed ikke, om det er sandt, men det synes ret rimeligt.

Der er altsaa ikke lang Tid at løbe paa, og skulde Konsul Hage ikke meget snart resolve sig, er det jo paa Tiden at passe paa, gjøre Visit hos Kranold, der halvveis har lovet mig at tage Dig med til Stænderne, men hvad Du jo dog selv maatte bede ham om. Hvis Du skulde komme til Hage, altsaa tiltræde i August, var det jo nogenlunde rimeligt, at Du gjorde en lille Ferietour hjem i Slutningen af Juni Maaned, skjøndt jeg selv ikke har den Ære at kjende Begrebet »Ferie«. Men jeg veed jo nok, at der eksisterer et saadant Hylster for en Maanedes Magelighed blandt Studenterne. Men kommer Du derimod *ikke* til Hage og heller ikke veed, naar Stænderne skulle sammen, og om Du der skal med, turde det dog være betænkeligt af Feriehensyn at forlade Kjbhvn., thi ved at ligge og sylte Valle paa Mariegaard kommer Du ikke videre.

Men naar Du skriver, at hvis Du faaer Pladsen hos Hage, saa vil du ikke til Flensborg, »da Du saa ingen Ferie faaer«, da maae jeg aldeles bestemt misbillige denne Betragtningmaade. At *opgive* at komme med til Flensborg, *blot for at faae Ferie*, er Vanvid, thi det er at sætte Dovneriet over alt Andet. Feriens Nødvendighed troer jeg ikke paa, og dens Nytte er i mine Øine tvivlsom. Den megen Raaben paa Ferie er hos voxne Mennesker i Regelen et Skjul for Mageligheden, som man blot giver et pænere Navn.

Opholdet i Flensborg vilde være ikke blot nyttigt, men tillige fornøieligt. Arbeidet er ikke stort og neppe værd at tale om. Gilderne og Bekjendtskaberne medtager Tiden. Naar Du derfor kunde komme med til Flensborg uden derved at tabe eller opgive den mulige Plads hos Hage, vilde det være taabeligt blot for en saakaldt »Feries« Skyld at opgive Flensborg. Flensborgertouren er i mine Øine en Ferie, blot med den Forskjel, at den medfører Udbytte, mens Ferie i Haderslev snarest giver det Modsatte.

Det var blot disse Par Betragtninger, som paakom mig ved at læse Dit Brev, som jeg idag vilde meddele.

Hvad bliver det til med Legatet?¹ Herom har jeg endnu ingen

Underretning og veed altsaa ikke, om Du skal have Penge til 1. Juli eller ikke.

Venligst
L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Smlgn. foranstående brev.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 28/6.

Kjære Peter!

Mariegaard, 28. Juni 1863.

Hoslagt følger 22 rd. til Dækning af Jens's Gjæld. Aarsagen til, at jeg sender 2 rd. mere end sædvanligt, ligger i de norske Sedler, hvoraf jeg maatte bytte Dr. Hebbe paa hans Gjennemreise 6 Speciessedler, da Kjøbmændene her ikke gjerne ville have dem, og da jeg ikke holder af at udjævne med Sølv, foretrækker jeg at sende 2 rd. mere. I Kjbhvn. kan Du jo sagtens blive af med norske Sedler.

Pladsen hos Hage¹ skal Du dog ikke være alt for ligegyldig ved eller altfor let opgive, thi for det Første er det altid godt at være en mægtig Mands høre Haand, og dernæst kan Du lære Adskilligt af hans Forretninger, der senere kan komme Dig til Nytte. Paa den anden Side har jeg i mit sidste Brev blot villet udtale, at Du ikke bør lade Lønningen være *eensidig* bestemmende for Dig, om den end bør tages med i Betragtningen.

Sekretærposten hos Kranold er ikke stort mere end en Sinecure, hvad enten det er første eller anden Plads. Clods Arbejde sidst var væsentligen at skaffe ham Alt tilveie, hvad han i en Fart skulde bruge, f. Ex. naar han i chronologisk Samling hurtig vilde see en Forordning. Ligeledes troer jeg, at Clod redigerede de daglige Indberetninger til Ministeriet m.m. Men ingen af dem bestilte stort.

Men at sidde i Salen og daglig høre Forhandlingerne, at omgaaes Slesvigske Retslærde stadigen, at komme i Appellationsraadernes og Andres Familier, deriblandt de talrige Embedsmænds o.s.v., alt dette er ogsaa Noget, naar man forstaaer at udbytte det rigtigt.

Det gaaer neppe an positivt at anholde hos Kranold om 1ste Sekretærpost, men kun ganske *i Almindelighed* at tale til ham om at komme med som officiel Sekretær. Om man kalder det Copist eller et andet Navn, er synes mig ligegyldigt, thi Hovedsagen er at *overvære Behandlingen af en Mængde vigtige Love*, der gribe ind i vort hele Retsvæsen, og som det for een, der senere skal tage Examen, forekommer mig at maatte være til Nytte.

Den ny Appellationsraad Juel var her for lidt siden for at gjøre Visit. Kort efter kom Krüger, som blev her temmelig længe – som jeg troer i Mangel af et Sted at gaae hen. Krüger og G[odske] Nielsen vare efter Opfordring af Juel reiste til Flensborg i sidste Uge for at tage imod Juel, hvorfra Godske [Nielsen] kom tilbage i Fredags Aftes, medens de andre To kom i Morges med Posten. De vare naturligviis i Formiddags hos [Godske] Nielsen, hvor de begge skulde til Middag sammen Kl. 4^{1/2} med Cliquens øvrige Medlemmer.

Juel begyndte lidt smaat at tale om Politik, men jeg indlod mig ikke derpaa, da »jeg jo sidder stadig hjemme og ingen Ting hører og aldrig spørger« og derfor var uvidende om Alt!² Han yttrede, at han vilde tale mundtlig med Hage om Dig, og han syntes at lægge nogen Vægt paa at skaffe Dig denne Plads. Jeg takkede ham selvfølgelig for hans Velvillie.

Jeg troer imidlertid ikke Juel *personlig*, thi han er mig altfor sød. »Naar Krokodillen ynksomt græder, den allersnarest Folk opæder«, siger een eller anden Digter, og jeg tager Alt, hvad hele Cliquen, Juel og Krüger indbefattet, sige som Noget, jeg ikke maae lægge mere Vægt paa end som Veiledning til at holde mit eget Compas i god Orden.

Forresten skal jeg angaaende Ferien bemærke, at, da jeg aldrig selv har kjendt Sligt, kan jeg ikke have nogen særlig Interesse derfor. Jeg kan blot ikke finde mig i, at der *blot for at faae Ferie* maatte forspildes noget Vigtigere. Iøvrigt kan jeg jo ikke have noget imod, at Du kommer hjem en lille Tour.

Jeg troer ikke, det nytter Jens at tænke paa Examen til Efteraaret, at sige, naar han skal have 2. Karakteers 1ste Grad, og dette forekommer mig at være *conditio sine qua non* for ham. Romerretten har han jo ikke seet paa, og de øvrige Fag jasker han vel igjennem, men en Repetition forekommer mig dog en absolut Nødvendighed, naar han ikke skal kæntre til Examen.

Saalænge Vagner er her, holder han [d.e. Jens] Ferie. Naar Du kommer hjem, atter Ferie, og da der om Sommeren altid kommer Nogen, venter jeg hele Sommeren forvandlet til Ferie. Vagners Demittent har jeg ikke seet, og Jens har iaftes været keitet nok til at forsømme at bede ham til Middag idag. Jeg brummede over det *i Vagners Paahør*, naturligviis forsætlig, og nu ere de gaaede ned til ham for at hale ham med til The iaften.

Jeg spekulerer paa lidt ind i Juli Maaned at gjøre en lille Tour

over til Engelsted, da det gaaer vel langsomt med min Bedring.

Nu er Bladet fuldt. Lev vel!

Din kjærlige Fader

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se foranstående brev.

2 Smlgn.: Skau til sønnen Peter 1863 10/1.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 2/8.

Kjære Peter!

Mariegaard, 2den Aug. 1863.

Igaar kom jeg omsider hjem fra Flensborg, temmelig træt og medtaget af telegraphiske Underhandlinger med Ministeriet¹ og endnu mere af at danne og skabe den stærke Minoritet og bringe Underordnelse og Sammenhold tilveie, som jeg nok tør paastaae vilde været en Umulighed uden min Nærværelse. Man tænke blot, hvad det vil sige at bringe Provst Otzens og Krügers, Godske Niensens og Cancellieraad Schmidts, K[a]m[mer]r[aa]d Juhls og Pastor Christiansens Hoveder under samme Hat!

Jeg skylder iøvrigt Godske Nielsen at tilstaae, at han har været en trofast Kamerat, et heelt andet Menneske end herhjemme i Haderslev, medens Krüger lod meget tilbage at ønske, og Pastor Christiansen som sædvanlig har været det værste Vrøvlhoved af Alle og ligesom tidligere næsten [har] været farligere end den værste Fjende.

Min Tale² blev altsaa Centralpunktet og Udtrykket for Flokken. Jeg havde veiet Ordene og Sætningerne med største Omhu, og medens den i Formen er rolig, maadeholden og i visse Maader rhetorisk gribende, er den paa den anden Side hverken flau eller tom. Veien er holdt aaben i alle Maader, og jeg skjønner ikke rettere, end at Regjeringen maae være fornøiet med den, medens paa den anden Side Fremskridtspartiet og de Iltre ikke er lagt en eneste Hindring i Veien. Appellationsraad Juel kaldte den et Mesterstykke af Snildhed. Jeg gad nu vidst, hvad man dømmer om den i Kjbhvn. Du skylder mig Brev og kunde maaskee med et Par Ord sige mig, hvad Du i den Henseende hører.

Angaaende en Chakot og Hue til Jens maae jeg ogsaa bede om et Par Ord, for at jeg kan sende de fornødne Penge. Hermed følger de sædvanlige 20 rd. Skal Du selv have Tilskud i denne Maaned? Jeg har næsten glemst det.

Kranold er rasende forbittret paa Volfhagen og ikke uden Grund. Det Nærmere mundtlig. Jeg kommer vel henad Midten af August til Kjbhvn.

Din velv[illige]

L. Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau påvirkede Kranold til at kræve hos minister Wolfhagen, at suppleanterne blev indkaldt.
- 2 »Det er ikke vor Skyld, naar Lovgivningsarbeidet standses, ... naar Slesvig endnu længe maa savne en Ordning af Pantevæsenet, Brandforsikringsvæsenet, Vandafledningsloven, Fallitloven, Hoveriets Ophævelse paa adelige Godser og mange flere paatrængende Lovarbeider ... Jeg føler mig overbevist om, at det vil glæde Hans kongelige Hjerter, at vi endnu sidde paa vore Pladser, beredte til at røgte vor Gjærning, med Gud, for Konge og Fædreland«. Det oplyses videre i »Fædrelandets« referat, at alle 19 rejste sig, og at der lød stærkt bifald fra tilhørerspladserne.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 5/8.

Mariegaard, 5/8 63.

Hvis jeg ikke kommer til Kjbhvn. inden den 15. Aug., skulle 10 rd. blive sendte med Posten.

I Grunden har jeg Intet at skrive om, men der er i Dit Raisonnement ang[aaende] min Tale i Flensborg deels noget komisk, deels noget bedrøveligt, som jeg dog føler mig fristet til at yttre mig over.

Det er komisk, naar Du siger: »Hører Du Nogen dadle Dig, da kan Du stole meget mere paa deres Dom« (end paa dem, der rose). Dette er deelviis absurd, thi jeg maatte i saa Fald stole mere paa Klosterprovst Buchwald end paa Etatsraad Regenburg. Den Første veed jeg raser imod min Tale, den Sidste veed jeg er tilfreds og lidt til. Det er en forskruet »Kjerkegaardiansk« Opfattelse, som vilde jage mig i et Musehul, hvis den var sand, og bringe mig til at hade Alt i Verden, hvis den var almindelig. Dermed skal ikke være sagt, at al Roes kan tages til Indtægt, ligesaa lidt, som jeg vilde tage mig al Daddel nær. Det Ene er ofte ligesaa godt eller slet som det Andet, men der er dog Maade med Alt i Verden.

Det Bedrøvelige for mig i nogle af Dine Yttringer ligger i, at Du røber Uvidenhed, og at Du efter al Rimelighed vil være ubrugelig i Slesvig, naar Du i den Grad er fremmed for de simpleste Ting herovre. Det er saaledes aldeles skjævt og urimeligt, naar Du mener, at en *veloverveiet, forud skreven* Tale ikke bør have rhetorisk Sving el-

ler en vis Pathos. Havde Du sagt, at der er kun *meget Faa*, som har indre Varme nok til at kunne give en saadan forud veloverveiet og nedskreven Tale et rhetorisk Sving og fornøden Pathos, da havde Du sagt en Sandhed. Det er netop det Allervanskeligste, men tillige *nødvendigt* at anbringe rhetorisk Pathos, naar man med Virkning skal tale til og for Folk, der blot har en Qvartdeel af *tydsk* Dannelsen. De 3 Ord, som Du især stødes over, »med Gud, for Konge og Fædreland«¹, have maaskee bragt 3 Mennesker til at reise sig, og navnlig sagde Provst Otzen og Pastor Christiansen, at denne Sætning var den smukkeste og bedste i hele Talen.

Dette havde jeg forudset, thi jeg »kjenner mine Luus paa Gangen«, siger et plumpt Mundheld herovre, og derfor havde jeg brugt dem. Men jeg kalder det bedrøveligt, at Du ikke bedre har studeret Modsætningerne mellem Dansk og Tydsk, og at Du ikke bedre kjen-der Nøglerne til at rive navnlig Mellem- og Sydslesvigerne med sig, end at Du ikke i første Øieblik seer Aarsagen til, at jeg netop har brugt dem.

Dernæst er det ogsaa en total Miskjendelse baade af mig og Andre, naar Du siger, at vi i Virkeligheden kun have tænkt meget Lidet paa Vorherre i den Anledning. I og for sig er det anmassende og en Frugt af egen høi Indbildning om Fromhed at undervurdere Andres Gudelighed, der ofte finder Udtryk paa eiendommelige Maader hos de Enkelte, saa at man bør være varsom med at frakjende dem Tanken paa Gud. Men i nærværende Tilfælde synes Tanken dog ikke at ligge fjern. Man kan nemlig ikke godt rase løs mod Djævelen (Forræderiet) uden at have et levende Begreb om Modsætningen (Gud), og jeg forsikrer Dig om, at jeg ved at nedskrive Ordene virkelig tænkte paa disse Modsætninger. Slesvigeren er overhoved tilbøielig til at samle disse 3 Begreber til en høiere Eenhed. Man forstaaer godt en »Konge af Guds Naade«. Det er ikke en uddød Troe fra Absolutismens Dage.

Endelig maae Du ingenlunde troe, at jeg ikke talte »meget varmt og bevæget«. Jo netop, og dette har Godske Nielsen ogsaa været ærlig nok til at skrive i sit Referat til »Dannevirke«². Jeg havde selv megen Møie med at holde Taarerne tilbage, og netop fordi man følte min *indre* Bevægelse, var der ikke Faa, der formelig vare rørte og ligefrem græd, blandt andre Kranold selv.

Jeg havde en klar og levende Forestilling om den næsten »forfærdelige« Betydning, som denne min Tale kunde faae, naar Ministeriet

blot forstod at benytte sig deraf. Jeg vidste, at vor diplomatiske Stilling var afhængig af den Klogskab, hvormed jeg benyttede Situationen, at naar blot een eneste Mand blev siddende (Otzen), vilde det være værre end et tabt Slag. Han *skulde* varmes og rives med af Situationen, om det saa skulde koste mit Hjerteblod, thi uden *ham* vilde Schmidt og Pastor Christiansen heller ikke have reist sig. Det uhyre Ansvar, som tynger Een ved en saadan Leilighed, kan Du sagtens ikke fatte, fordi Du mangler Erfaring, men om det end klinger forunderligt, saa er det dog sandt, »at i det Øieblik, jeg talte, havde jeg den indre Følelse, at jeg gav Tilhørerne Valget mellem Gud og Satan, Himmel eller Helvede, Troskab eller Forræderi«. Formodentlig har min hele Personlighed ogsaa baaret Udtrykket af det Alvorlige, thi om Aftenen, da en talrig Masse bragte os en Sere-nade, yttrede en Slesvigholstener paa Gaden til Kleving i det plattyske Sprog: »Jeg er idag bleven overbeviist om, at Skau har en Samvittighed. Hvis jeg kunde vælge ham til vor Præst, gjorde jeg det strax«.

Du gjør derfor idetmindste mig Uret, naar Du mener, at jeg kunde have udelukket »Gud og Kongen«, thi det vilde været mig baade fysisk og moralsk umuligt i det givne Øieblik. Og naar Du siger, *I* have neppe tænkt paa o.s.v., saa passer det ikke, thi der findes ikke et Ord i Talen, som tilhører nogen Anden end mig selv. Du synes at være smittet af det hestedumme Referat i »Fædrelandet«³, der giver Sagen Udseende af, at min Tale var *forud discuteret* og *vedtagen* og altsaa kun var en Erklæring, men min Berigtigelse i Tirsdagsnummeret af »Fædrelandet«³ vil maaskee have bragt baade Dig og Andre ud af denne falske Indbildning.

Endnu maae jeg modsige Dig, naar Du synes at nære den Troe, at en »veloverveiet« Tale ikke bør have rhetorisk Sving. Dette er netop Konsten. De fleste forud overveiede og gennemreflekterede Taler ere desværre *tørre* og kjedelige. Men jeg vil ikke ved min Tale virke søvndyssende, men vækkende, ikke fremkalde Død, men tilveiebringe Liv. Den klare Tanke behøver ingenlunde at udelukke Hjertets Varme, men saa er man ogsaa henviist til den Form, som jeg har anvendt. Talen skulde derhos ogsaa paavirke det store Publikum. Sætningen: »*Det er ikke vor Skyld*, naar denne Landsdeel endnu længe maae savne de allernødvendigste Love« o.s.v., og naar jeg har peget hen paa, at den uskyldige Befolkning skal lide under, at de 24 løb deres Vei – denne og lignende Ytringer ere naturlige-

viis beregnet paa at skulle virke paa Masserne og berøve de hidtilværende bortløbne Deputerede Befolkningens Tillid.

Jeg kunde skrive meget mere om dette Emne, men Tiden tillader det ikke. Kun endnu eet Ord: »Hvorfor troer Du vel, at jeg har citeret og lagt sær Vægt paa Forordningen af 15. Mai 1834?» Jeg kunde ligesaa godt have beraabt mig paa Anhanget til Forfatningsforordningen. Men deels er en igjennem næsten 30 Aar fastholdt Fortolkning mere vægtig end om den kun har 10 Aars Hævd, deels er hiin ældre Forordning givet af den absolute Konge Fred[erik den] 6te og ikke ovenpaa en Revolution af en constitutionel Konge og en voldsom Minister (C[arl] Moltke), og netop er den i Tydslands Øine desmere uangribelig. Dog nok herom.

Artiklen i »Times« kommer vistnok heelt og holdent i »Dannevirke«⁴, thi Tauber, som nu redigerer Bladet, fik igaar min Concept til Artiklen for at spare sig Oversættelsen. Jeg havde maaskee aldrig seet Artiklen i »Times«, der ikke holdes her, men Torben Bille har været saa artig at sende Bladet til Hall, som atter har sendt mig Bladet med en meget smigrende Skrivelse, hvori han takker ikke blot for Artiklen i »Times«, men ogsaa for »den mesterlige, kloge Tale« i Flensborg.

Uagtet jeg just ikke lægger Vægt paa Halls glatte Ord, saa er det dog rimeligt, at han dengang mener, hvad han siger, eftersom det netop er mig, som har tvungen Ministeriet til at indkalde Suppleanterne, hvilket det ikke vilde, hvis det selv havde raadet, og man var derfor noget bitter paa mig under vort Ophold i Flensborg. Men naar han nu skriver, at »min Tales Form og Indhold har hævet enhver tidligere Tvivl om Rigtigheden af den fulgte Fremgangsmaade«, saa er det dog muligt, at han kan mene det.

Nu forlanger Skriveren Brevet til Posten, og jeg slutter derfor, haabende snart mundtlig at kunne fortsætte.

Venligst

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1863 2/8, note 2.

2 »Dannevirke« 1863.

3 Se: Skau til sønnen Peter 1863 2/8, note 2, og: Skau til Lorenzen 1863 4/8, note 3.

4 »Dannevirke« 1863 5/8 og »The Ti-

mes« 1863 31/7. Skau siger bl. a. et sted: »Hvad vilde England sige, om fremmede Magter forlangte for Skotland og Irland den samme Selvstændighed, som Lord Russell ønsker at tilstaae det gamle danske Kronland Slesvig?»

Kjære Knud!

Det er nu længe siden, jeg har skreven til Dig, men der har været gyldige Aarsager, der have forhindret mig deri. Det er bedrøveligt, at jeg blandt disse dog maae nævne min vedholdende Svagelighed som en Hovedgrund, og Du kan nok forestille Dig Omfanget af denne Svagelighed, naar Du mindes den Lethed, hvormed jeg tidligere skrev Breve, ligesom ogsaa, at jeg aldrig har været doven eller lad af mig.

Hvad der egentlig piner mig meest ved denne Svagelighed, er den Omstændighed, at baade min egen Familie og hele den ydre Verden stille de samme Fordringer til mig, som da jeg var en legemlig Kæmpe. Følgen har været, at jeg i det sidste halve Aar har arbejdet langt over mine Kræfter, og at jeg som Følge deraf bliver mager og mat med ringe Kraft til at bære Noget. Dog, det kan sagtens nytte at hyle over, hvad ikke kan ændres. Jeg kunde maaskee nok hænge sammen endnu nogle Aar, naar jeg blev skaanet en Deel og nogenlunde kunde slippe fri for Ærgrelser, men dette har jo sine store Vanskeligheder.

Store Begivenheder have jo optaget Alles Interesse herhjemme i Danmark i det sidste $\frac{1}{4}$ Aar. Først kom jo Rigsraadets Sammentræden¹ og det samme forelagte vigtige Grundlovsforslag for Danmark-Slesvig. Det vil vistnok glæde Dig at erfare, at jeg aabnede Discussionen i Rigsraadet² over dette vigtige Anliggende med en udførlig Tale, hvorved jeg hævdede mit Renomme baade som Taler og skarpsindig Politiker, saa at Lykønskninger bleve mig rigelig til Deel.

Det var min Hensigt strax i Begyndelsen at vise Publikum, at jeg kunde magte Publikum, og at Krüger – som man i de sidste Par Aar har skruet i Veiret paa min Bekostning – i Grunden var en Sinke ved Siden af mig³. Paa den ene Side vilde jeg fra Begyndelsen af angive den Retning og det Spor, hvori vor hele høiere Politik skulde gaae, navnlig fra det Slesvigske Standpunkt, og paa den anden Side vilde jeg tage Hævn over den Tilsidesættelse, som Kliquen i Haderslev i et Par Aar havde viist mig, og vise Verden, at jeg besad virkelig Dygtighed og Sagkundskab⁴. Dette lykkedes mig langt over Forventning. Min Stemme var vel noget hæst, men dog stærk nok til at høres i alle Hjørner, og den naturlige Veltalenhed stod mig godt bi.

Alle de følgende Talere vare meer eller mindre et Echo af min Hovedtale, og Krüger formaaede ikke engang at skaffe sig Taushed og Ørelyd, da han bagefter med nogle matte Yttringer, som Ingen kunde forstaae, forsøgte paa at tiltræde »det ærede Kongevalgte Medlems« (mine) Udtalelser.

Hjemme i Slesvig vakte det Opsigt, at »den syge og svage Mand« pludselig stak op som Hovedtaler i Rigsraadet, og min Anseelse blev atter grundfæstet. Jeg kom selvfølgelig ind i Udvalget, som ned-sattes til at behandle Sagen. Ligeledes blev jeg Medlem af Finantsudvalget, men dette har rigtignok været lidt mere, end mine Kræfter kunde bære. 10 a 12 Timers Arbeide daglig i fordærvet Luft har taget stærkt paa mig, og jeg tænker derfor ogsaa paa om nogle Dage at reise hjem for at hvile ud, da alle vigtigere Sager nu ere tilende-bragte. Jeg har faaet baade Grundloven og Valgloven omtrent saa-ledes vedtagne, som jeg ønskede, og alle mine Ændringsforslag, der vare mig vigtige, har jeg sat igjennem.

Det var imidlertid en stor Spænding, vi længe levede i her, først Grundlovens Behandling og endelige Vedtagelse, derpaa Kongens pludselige Død, inden den ny Grundlov havde faaet den Konge-lige Underskrift, endelig den store Frygt, hvori vi levede i flere Dage for, at den ny Konge skulde nægte at stadfæste Grundloven og kaste sig i Reactionens Arme⁵.

Dette er nu altsammen lykkelig overstaaet. Kongen har under-skreven og bekræftet Grundloven, og han har modtaget hele Nationens jublende Hylding derfor⁶. Den Politik, som derved er grund-lagt, er det ikke let at komme fra. Slesvigs nøiere Forbindelse med Danmark er grundlagt, medens en særlig, mere sondret Stilling for Holsteen er paa Dagsordenen.

Forsaavidt er nu alt godt, men Forholdet til Holsteen gjør os mange Bryderier, og muligviis bliver en Krig Følgen. Embedsmæn-dene i Holsteen nægte at aflægge Ed til den ny Konge, i al Fald en Deel af dem. Vel have vi stærk Militærstyrke dernede og fuldkom-men Magt over Forholdene, men Forbundet truer jo med Besættelse af Holsteen, og derved er Krigen næsten uundgaelig.

Hertil kommer nu den næsten latterlige Farce, som en Søn af Hertugen af Augustenborg⁷ opfører. Han er nemlig traadt op som Prætendent paa Slesvig og Holsteens Hertugkrone og har faaet en Deel Smaafyrster i Tydskland med Hertugen af Koburg i Spid-sen til at anerkjende ham. Alle Wühlere fra 1848 ere i Bevægelse og

spille det samme Spil. Der holdes Folkeforsamlinger overalt i Tydskland, og glemmende deres egne slette Tilstande søge de Luft for deres jammerlige nationale Erobringslyst i Had til og Skraal over det lille Danmark, som man ikke kan finde sig i er det frieste Land i Verden.

Vi fra vor Side ere naturligviis heller ikke ledige. Vor halve Arme er allerede paa Krigsfod og Holsteen og det sydlige Slesvig stærkt besat med Tropper. Flere Krigsskibe ere allerede i Søen, og Resten af Flaaden kan udrustes med kort Varsel. Rigsraadet bevilliger Regjeringen en overordentlig Kredit paa 15 Millioner, hvoraf 5 strax i Form af Krigsskat. Kommer det altsaa til Krig, vil det blive langt alvorligere end i 1848, da vi nu have mindst de dobbelte Forsvarskræfter. Men slemt er det, hvis vi faae en haard Vinter, thi da kan man jo let oversvømme Halvøen, naar tydske Troppemasser i Mængde vælte sig ind paa os. Paa den anden Side synes de tydske Stormagter at vise en stærk Tilbageholdenhed, og rimeligviis advarer baade England og Frankrig stærkt imod at angribe os. Telegraphen melder idag, at den engelske Kanalflaade er beordret til Østersøen⁸, og fra Berlin telegraferes der, at den vil blive stillet til Danmarks Disposition, hvis Tydskland angriber os. Dette troer jeg nu ikke rigtig paa, men imidlertid gjør det dog en vis Virkning i Øieblikket.

Hvad der for Øieblikket gjør os mange Bryderier, er den Omstændighed, at Regjeringen ikke har kunnet bevæge nogen Holstener til at overtage det Holsteenske Ministerium. Man har forhandlet med Adskillige, men endnu uden Held, og imidlertid tiltager og udvikles Anarchiet i denne Landsdeel. Der er endnu lidt Haab om at bevæge Grev Carl Moltke til dette Hverv, som aabenbar er den rette Mand. Kongen forhandler personlig med ham, og Haabet om et lykkeligt Udfald holder sig⁹.

Midt under alt dette Virvar kommer nu den afdøde Konges Bisættelse. Paa Mandag skal Liigtoget gaae fra Glücksborg til Flensborg, hvor det bringes ombord i et Dampskib, som er indrettet dertil, og som ledsaget af et Par Krigsskibe ventes at ankomme hertil paa Onsdag. Det Kong[elige] Liig skal da hensættes paa Slottet Christiansborg til den 18. Decbr., da Bisættelsen i Roeskilde Domkirke skal finde Sted.

Det er i denne Tid meget trist at være her i Hovedstaden. Alle Theatre ere lukkede, al Musik og alle Forlystelser ophørte. Alle gaae

sortklædte, og i Boutikkerne er Alt sort. Den store Kjærlighed, som Folket nærrede til den afdøde Konge, giver sig tilkjende paa mangfoldige Maader. I Slesvig vil det vise sig ved Liigbegængelsen. Deputationer fra alle Byer møde i Glücksborg for at følge Liget til Flensborg. Fra det *sydligste* Amt, Hütten, i Slesvig møde alle Ridefogder og en Deel Bønder, og det er et smukt Vidnesbyrd om, hvor stor en Løgn det er, man har udbredt, naar man har sagt, at han behandlede sine tyske Slesvigere ilde.

Denne løgnagtige Paastand, som endog engang blev troet i England, bliver paa en eclatant Maade modbevist ved den Kjendsgjerning, at netop den Bondestand, der skulde have været Gjenstand for tyrannisk Behandling, paa en haandgribelig Maade viser deres Sorg over Kongens Bortgang og ikke skyer den lange Reise for at vise den afdøde Konge den sidste Ære. Overhoved er Loyaliteten i Slesvig i det Hele taget stærkt fremtrædende under de nuværende Begivenheder. Kun nogle faa Wühlere i Slesvig, Tønning, Ekernførde og Husum synes lystne efter nye Spektakler, men det er hovedsagelig Folk, der Intet have at tabe ved en Krig, hvorimod den overveiende Masse ere glade ved at have Udsigt til dansk Frihed for Person og Eiendom og frygte fremfor Alt en Krig, hvorved Ingen vinder undtagen Vagabonder, medens Mængden taber derved.

Saaledes er omtrent Tilstanden herhjemme. Endnu have vi jo Fred, men ere beredte paa Krig. Om den vil udbryde snart eller seent eller slet ikke, er aldeles uberegneligt. Imidlertid gjør Du dog klogt i at erkyndige Dig itide, om der gaaer Dampskib i Løbet af Vinteren fra Leith til Kjøbenhavn, da det, hvis Krigen udbryder, ikke gaaer an at reise over Hamborg. Og over Land bliver Reisen vistnok for kostbar, da jeg har stor Møie med at skaffe de allernødvendigste Penge tilveie. Hvis denne Omstændighed ikke var, vilde det jo unægtelig være interessant, at Du lagde Veien over London.

Din Onkel i Bokshave [Peder Skau] har nok lovet at hjælpe til, men *hans* Hjælp har jeg i disse Dage faaet Prøve paa, hvad den duer til. Han laante mig nemlig de sidste 100 rd., jeg sendte Dig, da han fik saa mange Penge for Raps, at han meente for længere Tid at kunne undvære dem. Jeg blev derfor meget overrasket ved for et Par Dage siden at faae et Brev fra ham, hvori han underretter mig om, at han trænger til Pengene, hvorfor han anviser 20 rd. paa mig her og beder sig de 80 rd. tilsendt. Det var altsaa kun et Par Maaneder, jeg har havt dem, og havde jeg vidst dette dengang, vilde jeg

aldrig have laandt dem af ham, thi herovre, hvor jeg skal leve hver Dag af min egen Pung, har jeg stor Møie med at skrabe sammen, hvad jeg nødvendig skal bruge. Dertil kommer endnu Læge og Medicin, samt at jeg er saa stakaandet, at jeg som oftest maae kjøre, da jeg ikke kan holde ud at gaae uden at blive overfald[e]t af den voldsomste Hoste. Det er mig klart nok, at Din Onkel kun maadeligt forstaaer at gjøre Calcüle. Saasnart han engang har lidt rigelig Penge, troer han, de kunne vare til Dommedag, medens det snart viser sig, at han har naaet Bunden paa hans Pung.

Jens er endnu i Sønderborg, men Bataillionen skal vel sagtens snart sydpaa. Han bliver sig selv liig. Uagtet jeg klæder ham heelt og holdent, kan han alligevel ikke leve af Gagen, men gjør Gjæld som sædvanlig. Han skriver kun til mig, naar han vil have Penge, men jeg svarer nu slet ikke og sender heller ikke Penge. Et bundløst Svælg kan det ikke nytte at tænke paa at fylde. Forresten gaaer det ham, saavidt jeg veed, godt.

Peter har jo for kort siden skreven til Dig. Han har endikke mindste Udsigt til Gage, og da han er en jammerlig Stakket, der ikke har mindste Greb paa at skaffe sig selv noget at fortjene, maae jeg endnu holde ham, som om han endnu var Student. Overhoved frygter jeg for, at hans Liv i Grunden er forfeilet. Han bliver neppe nogensinde en *virkelig* Jurist. Det gjør mig usigelig ondt at skulle gjøre mig selv denne Tilstaaelse, men jeg har advaret ham itide og bedt ham forlade Juraen og gaae over til Theologien¹⁰, medens det endnu var Tid. Han vilde ikke høre mig, men egentlig Interesse har han ikke og faaer han aldrig for sit Fag. Og hvad kan det saa nytte?

Jeg har tænkt paa at reise hjem og forblive hjemme den 3. Decbr., men for et Par Dage siden fik jeg en smertelig Tandpine ved Siden af mine øvrige Skrøbeligheder, og nu er jeg stærkt ophovnet paa den ene Side af Hovedet, saa at jeg maae holde mig inde. Alle Tegn tyde paa, at det vil blive til en ondartet Tandbyld, der kan være meget slem og maaskee tvinge mig til at udsætte Hjemreisen. Saasnart jeg imidlertid kan, reiser jeg, da jeg baade er kjed og træt af at være her og nu godt kan undværes, ligesom jeg virkelig heller ikke længere har Penge til at leve for. Min Ære har jeg hævdet herovre, og min Anseelse er konsolideret. Jeg kan derfor med roligt Sind reise hjem.

Tag nu til Takke med disse Kragetæer for dennesinde. Det er jo

et temmelig langt Brev, og jeg har skreven det i en Fart. Lev vel! og
tænk venligt paa

Din skrøbelige Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Sammentrædt 1863 28/9.
- 2 »Dannevirke« 1863 17/10 har i stor opsætning »L. Skaus Ændringsfor-slag«.
- 3 Smlgn.: Johan Wegener til Godske Nielsen 1863 11/11: »Spillet med Kryger gaaer ei meer og gjør stor Skade. Den arme Mand er ganske fortumlet. Hans Taler ere latterlige, og selv hans Ven Tscherning skaa-ner ham ei, som De kan see af »Rigsraadstidenden«, men siger lige-frem, at han vrøvler meningsløst. De Taler, som Juell tidligere skrev for ham, holder Juell nu selv. Jeg beder Dem derfor: læg Tømme paa ham, opbrug ham ikke, og lad ham holde inde!« (RA. Godske Niensens arkiv).
- 4 Skau til Godske Nielsen 1863 11/10: »De kan vel sagtens begribe, at hverken dette eller noget andet Mi-nisterium for *Øieblikket* vil eller kan gaae ind paa Krügers Forslag, og jeg har derfor ved min Ændring villet antyde, deels, at vi *kun* indtil videre ville finde os i den givne Til-stand, deels sikkre os Forandring ved simpel Lov, saa at en Ændring ikke skal være at ansee som en Grundlovsforandring« (RA. Godske Niensens arkiv).

Skau til Godske Nielsen 1863 15/10: »At forkaste det Hele [d.e. Grundlovsudkastet] anseer jeg for betænkeligt, ja næsten for en Opgi-velse af Danmark-Slesvigs Forbin-delse, thi den Forbindelse, som der eksisterer gennem det *nuværende* Rigsraad med sine 33 Hovedstads-medlemmer og kun 3 – siger tre – Medlemmer, som tilhøre Folket i

Slesvig, nemlig Schmidt, Krüger og jeg, dette er dog virkelig den værste Parodi paa en Forbindelse, som kan tænkes. Vi staae maaskee overfor en Krig paa Liv og Død og paa flere Aar, om den end ikke bryder ud før til Foraaret. Hvorledes er det nu tænkeligt, at det nuværende Rigs-raad kan bære en saadan Krisis? Naar derimod 29 folkevalgte Sles-vigere komme sammen med det til-svarende Antal fra Kongeriget, bli-ver Forholdet et ganske andet. Vi maae for Alting ikke glemme, at vi ikke har Valget mellem Danmarks Riges Grundlov og det ny Grund-lovsudkast, men derimod mellem at beholde det gamle Rigsraad og der-igjennem den gamle Stænderfor-samling og paa den anden Side det nye Udkast, med rimelig Udsigt til at slaae den gamle Stænderforsam-ling ihjel« (RA. Godske Niensens arkiv).

Skau til Godske Nielsen 1863 27/10: »Bismarcks Brev til Blixen indeholder nu 3 Fordringer, som Blixen synes ikke ere farlige, nem-lig Ophævelse af Kundgjørelsen [af] 30. Marts, Ophævelse af Fællesfor-fatningen og endelig Sprogscriptet i Slesvig! Paa Basis af dette Pro-gram glæder han sig i Haabet om at komme til at underhandle med ham!!« (RA. Godske Niensens ar-kiv).

- 5 Fiedler til Skau 1863 15/11 – 17/11: »Det er mig dog en Fornøielse at kunde melde Dig, at det ikke blot er fra Tilhørerpladserne og Hoved-staden, men ogsaa fra Landet, at der er lydt Jubel ved Grundlovsud-

kastets Vedtagelse, idet vi deri deels see Begyndelsen til at komme paa en fast Fod, et Sammenhold, deels et Program for den Vei, den saalænge nølende og vaklende Regering vil være nødt til at følge, deels en Anerkjendelse af den scandinaviske Eenhedstankes Rigtighed og i det Hele, at der er gjort en Begyndelse paa at naae Enden, hvad saa end denne vil blive . . .

Iaftes Kl. 5 naaede et Rygte fra Slagelse om hans [Frederik VII's] Død hertil, og Posten bragte Kl. 8 paa eengang de Berlingske Bulletiner og Efterretning om hans Død. Kl. 7 var et stort Selskab samlet hos min Nabo Godsforvalter Petersen til Thee, Damerne vare lovede lidt Dands. Jeg bad den udsat til Postens Ankomst, og da erklærede jeg, at enten maatte Musikanterne eller jeg forlade Selskabet. Det blev naturligviis de Første, som maatte trække af. Efterretningen fremkaldte jo Misstemning, og den er ogsaa fuldt berettiget. Lad Os nu see, hvad Londonertraktaten duer til, lad os see, om Chr. IX vil antage og besværg Grundlovsudkastet og gaae frem i den Retning, hvorom vi have Regeringsudtalelser, Holsteens Udsondring, Slesvig ingen særlig Skattebevillingsret, lad os see, om den nye Huusbond, vi faae, vil gjøre David til sin høire Haand m.m. Det er virkelig et Spændingens Øieblik« (KB. NKS 1727).

6 Skau til Godske Nielsen 1863 16/11: »Saa fik vi da en ny Konge proklameret. Det er nu anden Gang, jeg har overværet denne Acte i Conseilssalen, eller hvad det er, den kaldes, thi jeg var nemlig ved en tilfældig Omstændighed ogsaa tilstede den Dag, da Fred. 7de blev

udraabt. Men ak! hvilken Forskjel! – Vi Rigsraader vare samlede i Salen, hvor Ministrene lidt efter kom tilstede, efterat de i Statsraadet havde modtaget Eden af Kongen. Strax efter kom Kongen selv, blot ledsaget af Landgreven. Han talte et Par Ord med Hall, hvorpaa denne gik ud paa Altanen og med stærk, men bævende Stemme raabte 3 Gange: »Kong Fred. 7de er død, længe leve Kong Chr. den 9de«. Derpaa gik Kongen ud og viste sig for den talløse Mængde, hilsende med Haanden til alle Sider. De ret stærke Hurraraab blandedes med Hyssen. Kongen kom nu ind og talte nogle Ord til os, der udmærkede sig ved Tomhed og Huulhed. Han endte med at bede os staae ham bi for at gjøre hans Folk lykkeligt. Biskop Martensen holdt nu en lille Tale til ham, der var smuk og passende. Dermed var i Grunden Alt forbi, med Undtagelse af nogen Hujen og Skrigen paa Gaderne« (RA. Godske Nielsens arkiv). – Skau og Krüger repræsenterede Slesvig, da Rigsrådet modtog Christian IX's ed på forfatningen, se: M. P. Bruuns Dagbog 1856–74, s. 51.

7 Den såkaldte »Friedrich der Achte«.

8 Aviserne havde netop i de foregående dage meddelt, at en engelsk flåde vilde komme til Østersøen for at hindre russerne i at besætte Holsten.

9 1863 21/11 meddelte »Dannevirke«, at Carl Moltke vilde blive minister for Holsten-Lauenburg, 23/11 dementeredes dette, men endnu 27/11 meldtes der om forhandlinger med Carl Moltke. Han nægtede imidlertid at indtræde i regeringen, men blev i juli 1864 minister uden portefeuille og var dermed med til at

slutte den fred med Preussen, der virket for at bevare.
sønderrev den gamle helstat, som 10 Se f. eks.: Skau til sønnen Peter
holsteneren Carl Moltke altid havde 1859 30/8.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN KNUD 1863 4/12.

Kjære Knud!

Mariegaard, den 4de Decbr. 1863.

Dit sidste Brev, dateret den 25de Novbr., modtog jeg et Par Dage efter, at jeg havde afsendt et langt Brev til Dig, som Du sagtens nu har modtaget. Jeg gjorde mig deri Uleilighed med at fortælle lidt om Begivenhederne herhjemme, saaledes som de Slag i Slag ere indtrufne.

Dengang var der imidlertid intet synligt Tegn fra tysk Side paa, at Krigen snart vilde bryde ud, men neppe var Brevet afsendt, før Efterretninger indtraf, der sandsynliggjorde Ufred, idet man i Tydskland begyndte ligefrem at bringe deres topmaalte Galskab i et Slags System. Vort Krigsministerium traf nu hurtige og energiske Forholdsregler. Hele 8 Aars Mandskab indkaldtes paa eengang, omtrent 4000 Heste til Artilleri og Trainet m.v. foruden den sædvanlige Styrke rekvireredes, Penge bleve i Rigsraadet bevilligede, kort sagt: Alt indrettedes saaledes, at vi i Løbet af 8 Dage har 50.000 Mand Kjernetropper i og omkring ved Dannevirkestillingen, hvis Volde og Bastioner derhos ere bedækkede med 200 svære Kanoner. 100.000 Tydskere vilde neppe være istand til at angribe denne vor Forsvarslinie med Haab om Seier, og det Hele kan saaledes meget snart antage store Dimensioner. Du seer heraf, at det tegner alvorligt nok hjemme hos os, og at det er kommet hurtigere, end man for kort siden havde Grund til at vente.

Hvad nu angaaer Dit Ønske om at komme paa Reserveofficersskolen, da faaer jeg vel at finde mig deri, men der er da ingen Tid at spille. Peter lovede at skrive til Dig igaar og at sende Dig en Concept til en Ansøgning til Krigsministeriet, som Du egenhændig skal skrive og derpaa *strax* sende den i en Convolut til Peter i Kjbhvn. (Farvegade, No. 3, 1ste Sal). Hvis Du ikke allerede har skreven Ansøgningen, naar dette Brev ankommer, vil jeg dog gjøre opmærksom paa, at slige Dokumenter bør skrives paa Folioark eller – hvis Du ikke har et saadant – dog mindst paa et fuldt Postark eller samme Størrelse som dette Brev. Du maae skrive det saa godt og læseligt som muligt.

Da Ansøgningen skal være inde den 10. Decbr., vil den imidler-

tid komme for seent, men for at afdarere denne Hindring skriver jeg selv en Ansøgning til Ministeriet og beder om, at Fristen maae blive forlænget nogle Dage for Dit Vedkommende, hvilket man neppe vil nægte mig. Din Døbeseddel, Examensbeviis, samt Vidnesbyrd for Opførsel fra Din Onkel [Peder Skau] og [fra] Thomsen i Flensborg skal jeg samle og indsende til Ministeriet, men Du maae bede Mr. Richard Todd om et Vidnesbyrd om god Opførsel og Vandel i den Tid, Du har været hos ham, hvilket han vistnok gjerne giver Dig. Det gjør jo ikke noget, om det er skreven paa Engelsk, thi man læser det nok i Krigsministeriet.

Jeg har idag afsendt 100 rd. til Thomsen i Flensborg og anmodet ham om øieblikkelig at sende Dig Anviisning paa Beløbet. Pengene har jeg laandt, og Du maae derfor anvende dem med Sparsommelighed. Du maae helst, hvis det er nogenlunde muligt, reise directe til Kjbhvn. eller ogsaa til Gøtheborg, thi deels er Hamborg vistnok besat af tydske Forbundstroppe, forinden Du kommer til Rigets Grændser, og deels skal Du jo dog til Kjbhvn. øieblikkelig alligevel.

Det Værste er, at der forlanges en Sundhedsattest, men denne kan jo ikke skaffes, forinden Du kommer til Kjbhvn., hvor Peter kan gaae med Dig til en Læge. Jeg skal imidlertid see, om jeg kan faae en Interimsattest af [P. A.] Madvig, som man vel foreløbig tager for god, indtil Du personlig kan blive undersøgt. Der er saaledes gjort Alt for om muligt at overvinde Vanskelighederne, der stille sig i Veien for Dit Ønske. Vorherre maae raade for Resten.

Jens er rimeligviis idag marscheret med hans Bataillion til Flensborg. Den skal nok boe i Dannevirkestillingen for det første. Hvis Regnveiret vil blive hyppigt, vil det blive drøit ved Vintertid at ligge i Feldten. Hans Penge kan som sædvanlig ikke slaae til. Da Du nu ogsaa har stillet betydelige Krav, har jeg næsten ingen Udvei mere. Men nok herom.

Jeg er lidt medtaget af Hjemreisen, og det trætter mig en Deel at skrive. Derfor standser jeg her. Saasnart nu Dine Rejsepenge ere ankomne, maae Du altsaa være parat. Erkyndig Dig forud om enhver Dampskibsleilighed fra Leith til Kjbhvn. eller Gøteborg. Maa-skee kunde der ogsaa gaae Skib til et andet Sted ved Østersøen, hvormed det kunde lade sig gjøre at reise og da gaae i Land i Helsingør. At reise med Jernbane gennem England til en Havn, hvorfra lettere gaaer Leilighed, bliver vel for dyrt. Det er jo en Udvei i yderste Nød.

Herhjemme er Alt ved det Gamle. Fra Moder, Jomfruen m. fl.
venlige Hilsener.

Din kjærlige Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 6/12.

Mariegaard, den 6. Decbr. 1863.

Uagtet jeg er saa træt, at jeg næsten ikke kan mere, er jeg dog næsten tvungen til at svare paa Dit vanvittige Brev af Gaarsdato. At Du er en Drømmer, omtrent som afdøde Pastor Marckmann, med ofte skjønne, ideelle Tanker, der blot have den Mangel, at de ikke hører hjemme i den virkelige Verden, dette har jeg desværre længe observeret og dybt og bitterlig beklaget. Men at Du var ifærd med at blive vanvittig, dette erfarer jeg dog først af Din sidste Skrivelse. Jeg har læst Brevet 2 Gange, men er ikke istand til at finde blot en eneste Sætning, der tyder paa *sund Fornuft*, men derimod en sørgelig Forskruethed og sygelig Opfatning af Livsforholdene og af, hvad der virkelig og praktisk ligger for. Uagtet forskruede Mennesker sjelden eller aldrig tage imod Fornuft, er det dog min bedrøvelige, bittere Pligt at gjøre et Forsøg og skal til den Ende forklare mig lidt nærmere.

For det Første forekommer det mig latterligt at gjøre et nyt Forsøg paa at blive kasseret, efter at Du eengang er erklæret utjenstdygtig. Jeg synes dog, at Du endnu maatte have saamegen *sund Fornuft* tilbage, at Du maae kunne sige Dig selv, at den, der er utjenstdygtig til Soldat, vil endnu være det endmere til Officeer, og at ingen Læge eller Commission vil vove at antage Dig, efter at Sessionsdeputationen eengang har erklæret Dig utjenstdygtig. Men hvorfor da paany underkaste [Dig] den Ydmygelse at blive nok engang kasseret?

Men selv om Du blev antaget, hvad jeg anseer som umuligt, vilde det da være forsvarligt at belemre Armeen med en Officeer, der efter al menneskelig Sandsynlighed vilde tjene til Beboer af Lazaretherne – forudsat, at Du holdt Skolen ud, som jeg forresten ikke troer.

Du snakker om Samvittighed! Sandheden er, at Du forvexler Samvittighed med en forskruet, dum, opstyltet Indbildning om Fædrelandskjærlighed, der kan være tilgivelig for en Fruentimmerhjerne, der er overfyldt af Romanlæsning, men er utilgivelig for en voxen Mand i ædru Tilstand. Den *sande* Fædrelandskjærlighed be-

staaer ikke alene eller udelukkende i at gaae i Krig, men den bestaaer i at tjene sit Fædreland paa den eller de Maader, hvortil man *er meest og bedst tjenlig*.

Det vilde f. Ex. være en vanvittig Trods imod Vorherre, hvis jeg faldt paa at ville være tilhæst daglig og følge Armeen og navnlig styre det hele Befordringsvæsen ved samme, og dog er det en Kjendsgjerning, at der i hele Landet ikke findes en Personlighed, der netop forener saamange af de Egenskaber til dette uhyre vigtige Hverv som netop jeg. Der har ogsaa været tænkt paa mig, og navnlig vilde de Slesvigske Amter strax antage mig, *hvis* jeg blot *kunde*. Jeg veed ogsaa fra sidste Krig, at hvis Befordringsvæsenet havde været rigtig organiseret, vilde mange Hundreder været frelst efter Idstedslaget, som nu døde paa Valpladsen. Uagtet jeg saaledes veed og føler mig overbeviist om, at jeg virkelig alene kunde gavne Armeen mere under givne Omstændigheder end et Compagnie Soldater, saa har jeg dog Forstand nok til at sige mig selv, at jeg til dette Hverv savner de legemlige Kræfter, og jeg bliver derfor med Resignation hjemme, hvor jeg paa mange andre Maader kan gavne uden at blive Armeen til Byrde.

Du er nu eengang erklæret utjenstdygtig, og en samvittighedsfuld Borger trodser ikke Dommen, men underkaster sig den. Efter mit Begreb er det samvittighedsløst at ville, hvad man *ikke kan*, og jeg er juridisk berettiget til at slutte, at Du ikke duer til den antydede Tjeneste og ialfald moralsk berettiget til indtil videre at nære en grundet Tvivl derom.

Det er saaledes ikke andet end Halsstarrighed eller Forskrueethed, naar Du absolut vil tjene i Armeen paa den Maade, hvortil Du efter alle Julemærker og foreliggende Data er *mindst skikket*. Om Faren end er nok saa stor, skulle Alle dog ikke gaae i Krig. Der er Adskilligt at gøre, som ikke just bestaaer i Slagsmaal. Tusinde civile Forretninger, deriblandt Tjenesten i Ministeriet, skulle besørges, hvis ikke hele Krigsførelsen skal falde sammen over sine egne Been. Jo haardere Krig, des stærkere Krav til den civile Administration. Og er Du sikker paa, at ikke Adskillige af dem, der ere foran Dig i Ministeriet, enten ere værnepligtige eller maaskee kunne faae samme Nykker som Du, men med *større Ret*, fordi muligviis Flere af dem kunne være faktisk tjenstdygtige. Endvidere bør erindres, at adskillige Amtsekretærer upaatvivlelig ville blive indkaldte, saa at Amtmændene maaskee kunne komme i Forlegenhed, og dette kan for Ar-

meen være langt farligere end at mangle nogle Soldater, thi Kanonfoder due næsten Alle til, men til Amtssekretær due kun de Færreste.

Om Studenterne ville gaae med, beviser aldeles intet for Dig, thi for det Første ere sagtens Fleertallet *militærpligtige*, og saa er det jo simpel Pligt, og for det Andet vil selvfølgelig *kun* saadanne komme med, som ere *tjenstdygtige*, men dette er Du ved en Dom erklæret ikke at være, thi Sessionskjendelsen er en Dom, og en slet Statsborger er den, der ikke vil respektere Dommen. See, dette er *virkelig* Samvittighedsfuldhed, medens hele Dit Raisonnement om Samvittighed kun er fremkunstlet Foster af en sygelig Phantasie. Ved at forsøge paa at skaffe Dig paany et Tjenstdygtighedsbeviis er Du paa-veie til eller dog udsat for at begaae et Bedrageri imod Armeen. Jeg seer ikke rettere.

Der gives kun een Vei, hvorpaa Du med god Samvittighed kan komme til at gavne Armeen paa *directe* Maade, om end ikke i Ba-taillion. Dette er ved Intendanturen. Hvis Du er kjed af at studere og virkelig bestille noget nyttigt i Din nuværende Stilling, saa kan Du jo ansøge om at blive Lazarethforvalter, Depotbestyrer, Regnskabsfører eller noget Lignende. Dertil er Du *sikker* paa at kunne bruges, medens Du ved den active Tjeneste har meest Udsigt til at blive en ufrivillig Beboer af et Lazareth, altsaa til Byrde for Armeen.

Dit Raisonnement angaaende Pengevæsenet er ligesaa vanvittigt som alt det Øvrige. Jeg tvinges derved til at omtale mig selv og Din Moder. Naar Du nu i Dit 27de Aar løber med i Kraft af Ordsproget: »Naar et Faar løber tilvands, løber de Alle«, faaer Du for det Første aldrig Slesvigsk Examen, og for det Andet glemmer Du det Lidet af Juraen, som Du maaskee endnu kan. Følgen er, at Du i Tidens Løb bliver en slet Embedsmand, men efter Dit Brev at dømme anseer Du vel sagtens Sligt for ligegyldigt, idet al Din Samvittighed er concentreret i den ene opstyltede Tanke: at gaae i Krig. Det er nu saa drabeligt! saa nordisk! saa Grundtvigsk! Det passer udmærket i en – Roman, men for den nøgterne Forstand stiller det sig anderledes. Jeg maatte betragte hver Skilling, som jeg nu aarlig i 16 Aar møisommelig har skrabet sammen til Dig, for spildt, og ligervviis gjør Din Moder, der sidder og græder over Dig, medens jeg skriver dette. Jeg maae dernæst ansee Din Fremtid for spoleret, men hertil svarer Du sagtens, at dette er Din egen Sag, thi overfor Dine Forældre gjælder formodentlig intet Samvittighedshensyn. Jeg gjør heller ikke noget Krav gjældende, thi Du er myndig, og jeg kan

ikke binde Dig. Men det skal siges, at naar Knud vil i Krig, saa kan det vel bedrøve mig, at han gaaer før Tiden, men han er *værnepligtig*, og da han allerede har de legemlige Kræfter, er det correct at tilbyde sig strax, og jeg siger da: Gaae med Gud! Men naar Du vil gjøre det Samme, da kalder jeg det samvittighedsløst og halv bedragerisk, baade imod Fædrelandet, imod Dine Forældre og imod Dig selv. Dette kan umuligt lykkes og vil heller ikke lykkes, thi der klæber en Forbandelse ved enhver Trods imod Forholdene, som naturligen foreligge, og den vilde snart og ufeilbarligen ramme Dig og maaskee os Alle. Baade Din Moder og jeg ere derfor af den Mening, at Din Lyst til at gaae i Krig kun er et Foster af en sygelig Indbildningskraft, som vi aldrig kunde billige at give Raaderum over den sunde Fornuft, og denne byder, at Du ikke som mange andre Vindbeutler deserterer fra Din Tjeneste i Ministeriet for at trodse Forholdene ved at gaae til Armeen. Dette kalder jeg Pligt, medens Dine Planer om at gaae til Armeen kun er afsindigt Drømmeri, idet Du langt bedre tjener Fædrelandet ved at tjene det i de civile Forretninger end ved at gaae i activ Tjeneste uden almindelig Sikkerhed for, at Du duer dertil. Jeg anseer det ikke for nogen Skam, at mit Helbred ikke tillader mig stærke legemlige Anstrengelser, men jeg anseer det for en Pligt at tjene Fædrelandet ved de mindre anstrengende Arbejder, som jeg kan magte. »Man skylder sit Fædreland Alt«, skriver Du. Ja, naar Sætningen forstaaes med Fornuft. Men giver man da Alt ved at gaae i Krig? Det er Hazardspilleres Raisonnement, Du er inde paa; det er romantisk Drømmeri og intet Andet. Det er et væmmeligt Conquetteri med Fædrelandskjærligheden, naar det altid hedder, at man »giver Alt« ved at gaae i Krig. Mon Wassington¹ var større Fædrelandsven end Franklin, hvilken sidste dog ikke gik i Krig?

Imorgen skal jeg sende Knuds Papirer². Pengene ere alt afsendte fra Flensborg. Hans Forehavende er fornuftigt, derfor billiger jeg det. Dit er vanvittigt, derfor billiger jeg det aldrig.

Din bedrøvede Fader

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Således stavet.

2 Jvf. Skau til sønnen Knud 1863 4/12.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1863 9/12.

Kjære Peter!

Mariegaard, 9/12 63.

Det glæder mig saavel som Din Moder, at Du synes at være kommen

til Fornuft og opgiver Tanken om Reserveofficeersskolen, men det gør mig ondt, at Din juridiske Dannelse i den Grad har lagt under for vilde Phantasier, at Du ikke har kunnet sige Dig selv forlængesiden det Samme, som nu baade [Fritz] Lorenzen og jeg har stræbt at gjøre Dig begribelig, at nemlig Sessionens Kjendelse er en Dom, der ikke tør antastes bagefter, endnu mindre kjendes ugyldig ved at antage Dig til Officeersskolen. Men nok om denne Sag.

Hoslagt følger et Brev fra Jens. Jeg har idag skreven et meget udførligt Brev til ham og uforbeholdent oplyst ham om, hvorfor jeg ikke svarede hverken paa Brev eller Telegram. Navnlig har jeg fremhævet, at naar han enten modtog directe Ekvipering fra mig eller reiste hjem for at forsyne sig paa min Regning indtil for 15 rd.s Beløb, forelaae der ikke Grund til at sende rede Penge, og naar han havde Raad til at spille circa 5 mk. paa et Telegram, hvor et Frimærke kunde gjøre samme Tjeneste, indsaae jeg ikke, at dette tydede paa Forlegenhed. Men mindst af Alt sendte jeg Penge til en Kneipevært, hvor jeg rimeligviis kom til at betale Drikkegjæld, især saalænge ældre Prioriteter af lignende Art i Kjbhvn. gjorde større Krav, end jeg var istand til saasnt at dække.

Derimod gik jeg strax i Morges i Byen og købte 2 udmærkede Uldtrøier og et strikket Mavebælte, som jeg vilde sende i Aften. Men Moder protesterede for den ene Trøies Vedkommende, som hun meente burde vente lidt, da Armeen maaskee snart kom tilbage igjen til Slesvig, og han havde nok at kaste bort af paa en Retraite alligevel. Der afgaaer saaledes i Aften 1 Uldtrøie, 1 Mavebælte og 2 Par Strømper under Adresse: »7. Regiment«, p.t. Neumünster. Jeg haaber da, at det finder ham.

Iøvrigt har jeg skreven venligt og fortalt ham om baade min egen Tilstand og om Dine Griller, men at Du nu foreløbig havde opgivet dem. Endvidere har jeg udførlig meldt ham, hvad der er foretaget med Hensyn til Knud, og at han snart ventes til Kjbhvn. Ligeledes har jeg klaret op for ham, hvorledes Du med Føie kunde omtale mig som forknyt. Deels Mangel paa de nødvendigste Penge, deels Frygt for Fallit, hvis jeg pludselig døde, deels Ængstelse for, at Knud ikke kunde holde sig ved Gaarden, om han end opnaaede at komme i Besiddelse [af den], naar baade Du og Jens idelig krævede Tilskud, deels endelig det Nedadgaaende i min Tilstand, der stærkt tydede paa, at jeg kun havde kort Tid at leve i.

Jeg har ogsaa fortalt ham, at det var med Døden for Øie, at jeg

overanstrengte mig i Rigsraadet¹, baade for indtil det Sidste at sikkre mit Eftermæle og derhos ogsaa for at faae Grundloven og Valgloven vedtagen, saa at der kom Hold i Danmarks Politik, hvortil jeg vilde knytte mit Navn.

Imorgen skal Peter Sørensen og Kirsten Berg i Aastrup have Bryllup². Der skal ingen Andre være med end hans Onkel Jørg[en] Jensen af Bramdrup og jeg, og det gaaer saaledes i al Stilhed. Din Moder skal dog med, for at Kirsten ikke skal føle sig altfor ene. Vognen henter os.

Jeg kan iøvrigt ikke gaae, men maae endog kjøre ned i Byen, da Stakaandethed snarere er tiltaget end aftaget. Paa mit Udseende er der dog intet Tegn til, at jeg er slettere. Hils Fr[itiz] Lorenzen fra

Din kjærlige Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til sønnen Knud 1863 29/11.

2 Skaus forpagter, se: Skau til sønnen Peter 1864 8/2.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN KNUD 1864 22/1–23/1.

Mariegaard, 22/1 64.

Kjære Knud!

Du ønsker, at jeg skal sende Dig et »Indrulleringsbeviis«; dette Udtryk kjender man ikke her, hvorimod Du nok kan faae et Beviis for, at Du staaer i Lægdi i Haderslev By. Dette følger nu hoslagt, men jeg har en stærk Formodning om, at det er et Flyttebeviis, man mener, og at man, fordi Du er paa Reserveofficeersskolen, vil have Dig overflyttet i den Kjøbenhavnske Lægdsrulle. Peter og Jens bleve paa den Maade overflyttede, men dette skete paa Grund af, at de vare Studenter og lettere kunde møde paa Sessionen i Hovedstaden end i Haderslev. Denne Grund er jo for Dig ikke tilstede, idet Du allerede er i Tjeneste og altsaa ikke paany kan udskrives. Du kan nu forsøge, om det hosfølgende Beviis er tilstrækkeligt, eller maaskee spørge en Officeer tilraads og ikke glemme at gjøre opmærksom paa den Omstændighed, at uagtet Du ikke har opnaaet Udskrivningsalderen, er det ligefuldt Mening og Hensigten med at gaae paa Reserveofficeersskolen, at Du paa denne Maade vil *aftjene Din tilkommende Værnepligt*, skjøndt Tiden endnu ikke er kommen. Forlanger man imidlertid, at Du skal overflyttes til Lægdet i Kjøbhvn., kan jeg jo nemt skaffe Dig et Flyttebeviis herfra.

At Du vilde kjede Dig ved Meget af, hvad der skal læres paa

Skolen, har jeg forudset. Soldatertjenesten stemmer ikke overens med romantiske Forestillinger. Der ligger imidlertid en alvorlig Hensigt til Grund for den 7–8 Timers mekaniske Skuldren Gevær og dette »Høire og venstre«. Det udvikler Musklerne og hærder Legemet i en forbausende Grad, og dette er for en god Soldat en ubetinget Fornødenhed. *Theorien*, hvorom Du skriver, nemlig Soldatens Pligter, Feldttjeneste o.s.v., er ligeledes af den allerstørste Vigtighed. Hvis Thorvald Paulsen og hans Kamerater havde lært disse Theorier tilgavns, vilde de ikke [have] været udsatte for den uafvættelige Skam, som de nu ifølge hosliggende Brev fra Jens maae finde sig i, hvorved disse unge, dannede Mennesker have afskaaret sig selv ethvert Avancement i Armeen for Fremtiden, ei at tale om det farlige og slette Exempel, de have givet de simple Soldater af den menige Befolkning.

At den *uvidende* Soldat fra Holsteen eller Sydslesvig kan gjøre sig skyldig i Insubordination, kan dog tilgives, men at *danske Studenter* giver et saa slet Exempel, der under givne Omstændigheder kunde koste os omtrent Alt, maaskee Danmarks Tilværelse, dette kan og bør ikke tilgives, og hvis jeg var Dommer, vilde disse Fyre faae en blodig Straf. Husk derfor paa, at *ubetinget Lydighed* er Soldatens første Pligt, og kast ikke Vrag paa de Theorier, der lære Dig dette og andet mere.

Hvad kan det nytte i Studenterforeningen at synge patriotiske Sange og holde bramarbaserende Taler, naar de, saasart de komme til Armeen, fordærve denne ved slet Exempel og lære de trofaste og ærlige Bønderkarle Insubordination? Jeg koger af Harme ved at tænke derpaa.

Naar Din Gage kan strække til at dække Din daglige Levemaade og Haandpenge, kan der neppe forlanges mere. Uagtet jeg neppe veed, hvorledes jeg skal skaffe Pengene tilveie, maae jeg jo finde mig i at betale Støvler, Undertøi o.s.v. Jomfruen troer jeg har et Par stærke Lærredsskjorter færdige til Dig, som kan sendes, naar Du skriver derom.

Peter har ikke ladet høre fra sig, siden jeg sidst skrev. Du kan sige ham, at jeg gjerne vilde lade Afdrag paa Jens's Gjæld skride over Febr. Maaned, da jeg i denne skal betale imellem 60 og 70 rd. til Livrenteanstalten for Din Moders Police. Saavidt jeg husker, kan Peter ogsaa i Febr. M[aa]n[e]d hjælpe sig selv med hans Legat. Herom ønskede jeg dog gjerne lidt Underretning.

Paa Amtstuen kunne vi næsten ikke bestille andet end betale Marschpenge til Forstærknings- og Frilodsmænd, som uafbrudt indkaldes til Tjeneste. Igaar maatte Hans Bachmann fra Sommersted afsted. Jørgen og Lise fulgte ham herud. Nis Boysen i Tørning, der havde erholdt Frilod paa Sessionen, er ogsaa indkaldt. Han leiede en Stedfortræder igaar for 1600 rd., troer jeg. Det samme har N. de Wolf gjort, ligeledes den tydske A. Juhl, Madam Juhls Søn.

Der er skrækkeligt Savn paa Karle, og der findes Gaarde, hvor ikke et eneste Mandfolk er tilstede, da unge Gaardmænd jo ogsaa hyppig ere værnepligtige. Din Onkel i Bokshave [Peder Skau] har det Held at have ældre Karle, som ikke kunne indkaldes. Din Onkel Oluf i Sommersted er bleven et heelt nyt Menneske, ligesom ogsaa hans Kone, siden han blev Sognefoged. Alt har faaet et forhøiet Sving i hans Huus. Han er nu ogsaa valgt af Amtets Vælgere til Opsynsmand over Amtets større Vandløb, der medfører mange Reiser og et godt Vederlag. Foruden Oluf bestaaer Commissionen af Veiinspektør Lahde og Andr[eas] Juhl i Kjelstrup, men faktisk regjerer Oluf det Hele. I disse Dage er han ifærd med at kjøbe Jens Lindholms Gaard i Sommersted, som han nok har bestemt for en af hans Armee af Pigebørn¹.

Jeg hoster idag næsten uafbrudt og er i det Hele en sølle Makker². Denne stadige Sidden hjemme gjør mig vel ogsaa mere modtagelig for enhver Forkølelse.

Igaar sendte jeg en lille Artikkel til »Fædrelandet«³ ang[aaende] Amtmand Johannsen og de opsætsige Godseiere i Sydslesvig.

Dette Brev er selvfølgelig ogsaa til Peters Gjennemlæsning.

Din velvillige Fader
L. Skau.

Den 23/1. Fortsættelse.

Borgermestercontoiret narrede mig igaar ved Smøleri, som jeg ikke fik Lægdsbeviset og altsaa ikke kunde indlevere Brevet iaftes. Jeg vil derfor benytte Tiden til at skrive et Par Ord endnu.

Af Dit Brev seer jeg, at Du anseer det for et Gode, en Fordeel, at slippe saa snart som muligt fra Akademiet og Skolen i Kjbhvn. og komme over til den active Armee. Da jeg nogetnær tænker stik modsat, skal jeg fremsætte mine Grunde. Naar Du nu i Marts Maaned, som Du antyder, kom over til Armeen, vilde det selvfølgelig blive i det Høieste som Undercorporal, det vil sige: de ældre Under-

officerers Skriver, Arbejder og Hundedreng. Det Første duer Du ikke stort til, det Sidste vilde være Dig en Kilde til stadig Ærgrelse. Det vilde være for en stor Deel afhængig af en maaskee raae Underofficers Skjøn og Anbefaling, om Du egnede Dig til Avancement, og tidt og ofte vilde en saadan Underofficers Anbefaling beroe paa den større eller mindre Douceur, for ikke at sige Bestikkelse, som Du er istand til at byde. Det nytter ikke at betragte Feldtlivet gennem Romantikens Briller, Mennesker ere og forbliver Mennesker.

Dernæst vil Du – med kun 10 a 12 Ugers Skole – af den gamle, øvede Underofficer blive betragtet som en kun halvlært Rekrut, der idetmindste burde være et Aar eller to simpel Soldat, forinden Du bør hæves til hans egen, i *hans* Øine betydelige Stilling og Værdighed. Den simpleste Menneskekundskab har tvunget mig til denne Betragtning, der i 99 af 100 Tilfælde vil vise sig rigtig i det praktiske Liv.

Du kan blot tænke paa, at, da der var Tale om, at Landfoged Krogh skulde være Minister, blev vor honnette og skikkelige Amtmand Stockfleth halvrasende og hvorfor? Fordi Landfogeden stod i Klasse med Herredsfogderne, altsaa rangerede under Amtmændene! Og gaaer det saaledes med høitdannede Folk, hvorledes kan man da vente Andet af en »Peervigtig«, der er Underofficer.

For mig stiller det sig tvivlsomt, om Du ad den Vei nogensinde opnaaer at blive Officer, og hvis dette skulde glippe, som dog hører til Mulighederne, vil Du blive betragtet som en »Frivillig«, der vil blive *udskereven paany*, naar Din rette Værnepligtsalder kommer. Saaledes gik det mange Frivillige i sidste Krig, der havde meldt sig inden Værnepligtsalderen. Deres frivillige Tjeneste i 2 Aars Krig blev aldeles ikke regnet dem tilgode.

Alle disse Vanskeligheder undgaaes, naar Du bliver paa Officeresskolen, indtil Du faaer Dine Lieutenantsepauletter. Da *skal* man ansætte Dig som Officer, og baade Underofficerer og Menige *skal* lystre Dig, enten det behager dem eller ikke. Det beroer da paa Din egen Dulighed og Conduite, om Du, saaledes som Jens ypperlig har formaaet, er istand til at skaffe Dig Respekt og hævde Din Stilling. Hvis altsaa overhoved Nogen af Aspiranterne forblive den hele fastsatte Tid af 8–9 Maaneder paa Skolen for da om muligt at gaae ud som Lieutenanter, bør Du sætte alle Seil til for at blive iblandt disse, hvortil Du formedelst Din Ungdom vel maatte

have en særlig Adkomst og Ret, og jeg kan ikke troe Andet, end at Skolens Officerer og Forstandere vilde billige dette. Saa svag og elendig jeg end er, vilde jeg dog hellere udsætte mig for en Kjøbenhavnsreises Besværligheder for personlig at sætte denne min Opfatning igjennem, end jeg vilde see Dig gaae over til Armeen i Marts Maaned, da Du hverken er Kjød eller Fisk.

Jeg bringer – som sees af Ovenstaaende – aldeles ikke Din Moders Raisonnement med i Beregning, der gaaer ud paa, at, saalænge Du er paa Skolen i Kjbhvn., bevarer Du dog ventelig hele Lemmer, hvilket ikke saa lige kan ventes ved Armeen. Jeg nævner det blot, for at Du kan veie det, som Du bedst synes. Et passende Hensyn tilkommer iøvrigt ogsaa hendes Mening, skjøndt jeg i dette Tilfælde ikke gjør den til min. Alle de Militære, som jeg har talt med, ere imidlertid enige i den Anskuelse, at Reserveofficeerspiranterne faae en fast utaalelig Stilling, naar de komme til Armeen som Underofficerer, idet de ere Skive for Alles Kritik, baade fraoven og fra-neden. Overvei nu alt dette. Jeg har nu advaret itide og vasker siden mine Hænder.

En Hilsen fra Din Moder og Jomfru ved

Din velvillige Fader
Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 Laurids Skaus broder Oluf blev i årene 1846–63 fader til 10 døtre.

2 Se: Fiedler til Skau 1864 11/1: »Slutningen af det forløbne Aar har været særdeles anstrængende for Dig. Gid Ro og Fred i det kommende atter maa bringe Cadaveret i Ligevægt. Dette Ønske kunde jo under Forholdene forekomme noget sarkastisk, medens en Okkupation af Dit Hjem staaer i Udsigt, dog, om dette skal skee, maae vi dog heller ikke see bort fra, at der stilles i Udsigt en stor og endelig Afregning med hele den tydske Bagage, stor, mellem og lille, som Retfærdighed længe har

fordret. Lad nu Tiden om, hvad den bør bringe, og lad os see, om det skal lykkes den skændige engelske Regering at udvide vor Arvefjendes Gebet paa vor Ruin forat tjene Victorias ældste Datter og i et stærkt Prøisen at forøge Modvægten mod Frankrig, thi deri maa man nok søge Grunden til den senere Tids saa overraskende Pression« (KB. NKS 1727). Der er ovenfor tænkt på den preussiske kronprins's engelske gemalinde. – Skaus svar er dateret 1864 13/1.

3 »Fædrelandet« 1864 25/1, se: Skau Kbh, s. 687.

Laurids Skau til Sønnen Peter [1864 8/2].

Kjære Peter!

Mandag Morgen, Kl. 9.

Vi venter hvert Øieblik Fjenden, hvorved vi indtil videre afskjæres fra Kongeriget. Fra Jens har jeg Intet hørt og veed ikke, hvor han

er¹. Maaskee skriver han nu først til Dig, og jeg beder Dig da tilskrive mig over Sverrig og Tydskland om en 8 Dage, naar Posten ad denne Vei forhaabentlig kommer igang. Brevet maae selvfølgelig skrives forsigtigt og *ikke adresseres til mig*, men til *Forpagter P. Sørensen* paa Mariegaard pr. Haderslev.

Jeg bliver paa min Post saalænge som muligt, men Afsættelse er jo en Mulighed. I saa Fald vil jeg maaskee forsøge at slippe herfra, over til Kjbhvn.

Du maae nu laane Penge, naar Du behøver Mynt, thi jeg er ude af Stand til at sende Penge, da Spærringen overholdes strengt. Ligeledes maae Du jo see at hjælpe Knud. Jeg har ingen Penge faaet for mit Manuscript »Peter H[jort] Lorenzen«, da Ministeriet ingen har sendt til Godske Nielsen. Jeg er derved bragt i den største Pengeforlegenhed, idet man her ikke kan faae Laan. Ingen har Penge, da Producterne ikke kunne sælges.

Mon Du ikke paa disse Penge kunde faae Forskud hos Regenburg, imod Qvittering? Man kunde jo senere trække mig af derfor. Tal endelig med Regenburg om Din Stilling og om, at Du ogsaa maae hjælpe Knud. Kast Din Forfængelighed og Hovmod overbord og siig ham, at Du og Din Broder ere fuldstændig blottede for Resourcer. Muligviis fik Du dog under slige Omstændigheder lidt Gage.

Hele Befolkningen her skriger høit paa Forræderi formedelst Armeens Tilbagetog uden Sværds slag². Soldaterne, som strømme nordpaa, græde over Ærens Tab. Det er en skrækkelig Tilstand at være Vidne til. Din Moder er forknytt og frygter for, at jeg ikke lades med Fred.

Hammerich har aldeles tabt Hovedet³. Han har nok ingen god Samvittighed. Slesvigholstenerne true med at jage ham bort. Den samme Dom synes fældet over [P. A.] Madvig og Stockfleth, medens Ingen synes at tænke paa at jage mig bort⁴. Nagels Svigerfader, som er med i de tydske Kneiper, har ikke hørt Nogen sige, at jeg skal bort. Man betegner mig med at være »en hæderlig Mand«. Jeg finder mig nu i min Skjæbne, hvad den saa bliver.

Alle Embedsmænd synes at ville forblive paa deres Post saalænge som muligt. Jeg har jo en vanskelig Stilling, idet jeg er den eneste Embedsmand, som ligger inde med store Pengesummer af Amtets Kasse (Repartitionsfondet).

Jeg maae nu standse. Lev vel! Hils Knud! Din kjærlige Fader L. Skau.

1 Umiddelbart før rygtet om Dannevirkes rømning var nået til Haderslev, sendte Skau 1864 5/2 sin ven Fiedler dette brev: »Schröeter har idag fo[d]ret mig med gule Ærter og Flesk, og jeg benytter Leiligheden, medens jeg er her, for blandt Andet at fortælle, at min Søn Jens med 200 Mand har havt Forsvaret af de forreste Skandser i den morderiske Kamp, som fandt Sted i Forgaars ved de Tydskes Angreb paa Dannevirkes Hovedstilling. Om han er levende eller død, veed jeg ikke. Jeg har blot hørt, at Fleertallet af Flokken er falden. At jeg længes efter Efterretninger, vil Du vist finde naturligt. Glædeligt er det, at Tydskerne have faaet forfærdelige Prygl, og maaskee Vrangels Overmod har faaet et lille Knæk. Han bildte sig ind at kunne spadserere over Dannevirke paa en Dags Tid.

Det er derhos heldigt, at vi slaae Kjeltringerne tilgavns i Førstningen, baade fordi det hæver vore Troppers Mod, og fordi det vækker Udlandet og navnlig Svenskerne, som dog nok komme engang, om det end varer lidt.

Jens's sidste Brev er af 2. Febr. Han havde været i Tøiet fra det Øieblik, da han var med at sprænge Broen over Sorgfloden i Luften, indtil den 2. Febr. om Aftenen. Det var saaledes strengt nok at komme i Kamp paa Liv og Død den 3die. Men han melder, at Soldaterne ere modige og flinke, saa det gaaer godt« (RA. Fiedlers arkiv).

2 Smlgn.: Skau til Ploug 1864 6/2 (Skau Kbh, s. 687–688) og Skau til Lorenzen 1864 6/2.

3 Se: Skau Kbh, s. 693–694.

4 Laurids Skau blev afsat fra sit embede 1864 31/3.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1864 10/2.

Kjære Peter!

Mariegaard, 10/2 64.

Endnu i denne Morgenstund kom der en ridende Post fra Aabenraa, som endnu i Nat har været fri for Fjender. Østerrigerne Forposter skulle dog staae vestlig for Byen, og den besættes vel altsaa idag.

Iforgaars kom vore sidste Tropper herigjennem, medens en større Afdeling nok er gaaet ad Oxeveien nordpaa. Navnlig passerede herigjennem 2 Dragonregimenter og *7de Regiment*. Inden Tropperne vare marscherede ind i Byen, overraskedes jeg imidlertid af en Dragonpatrouille paa 6 Mand, der reed herop til Gaarden og til min Forbauselse anførte af – Jens!

Han var af General Hegermann Lindenchrone bleven rekvireret fra Bataillionen og medgivet disse 5 Dragoner for at gjøre et Streiftog langt vesterpaa for at sikkre Troppecorpset imod Angreb i Flanken, det vil sige: bringe Advarsel, hvis der fandtes Fjender. Jens reed en stor Dragonhest, og Dragonerne vare meget glade over hans

Komando. Her blev han nu om Aftenen stillet til Disposition for Forpostcommandøren eller rettere for Corpsets Hale, bestandig forsynet med sine Dragoner til Disposition.

Grunden er sagtens, at Jens er bekjendt i Egnen baade med Veie og Mennesker, og derhos har han i hans Regiment Ord for at være den snildeste og brugeligste til vanskelige Poster og Expeditioner. Dette fortællendes som en almindelig Mening i Regimentet og navnlig blandt Soldaterne, hvilke sidste forgode Jens. Borgerne i Byen, som beværtede hele Corpset langs ad Gaderne, hørte kun een Mening om Jens, og den var saa fordeelagtig som mulig. Møller Schrøeter græd af Glæde derover, thi han har jo altid holdt meget af Jens og hans Kone og Datter ligesaa.

Han har kun været lidt i Bataillie den 3die, men i 4 Uger stadig paa yderste Forpost. Han var ene Lieutenant ved Compagniet, da den anden længe har været syg. Jeg spurgte en Soldat af hans Compagnie, der af Comandøren var sendt herop for at sige noget til Jens, om de nok kunde hjælpe dem med den unge Lieutenant, hvortil han svarede: »De kan gjerne give ham hele Regimentet, for saa er man i al Fald sikker paa, at de slaaes til sidste Mand«.

I 4 Uger har Jens ikke seet en Seng og ikke været af Klæderne. Han havde med sine 200 Mand besat Skandsernes yderste Linie fra No. 8 til 16 omtrent, hvor han Nat og Dag stod i 3 Døgn, og hvor han med Soldaterne skiftedes med at sove paa den bare, frosne Jord. Folkene vare dog uforknytte og stolede paa, at de snart fik Leilighed til Hevn. Men istedetfor kom Ordre til at gaae tilbage! Da Jens fornaglede Kanonerne og komanderede Soldaterne til at vælte dem ned i Gravene, græd de som pidskede Børn. Ordet »Forræderi« løb tyst og stille gennem Rækkerne¹.

Fra Dannevirke lige hertil havde de marscheret uden at komme under Tag, i al Fald kun undtagelsesviis. Naar man sagde til Soldaterne, at Overcomandoen fandt, at Tropperne bleve udmattede, fik man til Svar: »Ja, hvorfor jager man hele Armeen i Gevær, saasnart Tydskerne knalder en Nøglebøsse af?« og endvidere yttredes, at Fjenden jo for Størstedelen laae paa den nøgne Hede og kom ligesaalidt i Huus som vi; »troer man da, at disse kunne bedre holde ud, end vi gamle hærdede Karle?« Men nok herom. Skrive Græmmelsen bort, kan jeg ikke. Jens saae frisk og stærk ud og lovede snarest muligt at skrive til Dig. Jeg bliver jo nu afskaaren fra Eder og ham.

Som jeg skrev sidst, forblive Embedsmændene paa deres Poster. Hammerich har meest tabt Hovedet og Modet². Godske Nielsen havde ogsaa i Sinde at blive, men igaar syntes Buxerne at ryste noget paa ham, saa jeg formoder, at han kniber ud i det yderste Øieblik. I Tønder har man allerede jaget Herredsfogderne Kjær og Lind bort. Derimod ere Amtmanden og Borgermesteren forbleven. Her i Haderslev er Madame Chr[istian] Juhls Enkes Søn, Andr[eas] Juhl, den meest fanatiske af Alle. Det er en Fætter til Fritz Lorenzen³, og Du kan fortælle ham dette, saavel som det Øvrige af dette Brev.

Moder begynder at komme lidt til Modet igjen. Jeg tænker, at min kolde Rolighed virker paa hende. Rimeligviis bliver dette de sidste Linier, som jeg i længere Tid kan sende. Vi have igaar og idag ingen Tropper seet. De Danske ere paa jydsk Grund, og de Tydske staae i Høide med Aabenraa.

Lev vel! Hils Knud! Ligeledes [Fritz] Lorenzen og hans Familie.

Din kjærlige Fader

Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

- 1 Smlgn.: Skau til Ploug 1864 10/2 3 Søn af en af Peter Hiort Lorenzens (Skau Kbh, s. 689–692). »tydske svogre«, se: Skau Kbh, s. 290.
2 Jvf. foranstående brev.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1864 20/2.

Kjære Peter!

20/2 64.

Igaar ankom der nogle Linier fra Dig til Moder, men Din sædvanlige Distraction har medført, at der ingen Dato var angiven. Denne Tankeløshed gjør det umuligt for os at see, hvorvidt Brevet er afsendt, *førend* Du kunde have mine sidste tvende Breve. Dette troer jeg dog, thi jeg veed med Vished, at et Brev, som jeg samme Dag¹ afsendte til C[arl] P[loug], er arriveret til Kjbhvn.

Jens var her nogle Timer, sund og rask, men hvor han *nu* er, maae Gud vide. Vi ere jo afspærrede her, og jeg kan ikke engang vide, om dette Brev naaer Dig. Der er ankommen Brev fra Richard Todd til Knud, men jeg vil vente en Dags Tid, før jeg afsender det. Nogle agronomiske engelske Blade fulgte med.

Om Krigen tør jeg selvfølgelig ikke skrive, og de følgende Linier skulle derfor blot melde, hvorledes det staaer til herhjemme hos os. Alle Embedsmænd ere forblevne paa deres Poster imod at afgive en

Erklæring om at underkaste os Wrangels og Civilcommissærernes Myndighed, saalænge Landet er besat af de preuss[isk]-østerrigske Tropper. Hammerich har været og er arresteret nu paa 4de Dag, men det er hans egen Skyld, en Art Keitethed og Ubehjælpssomhed. Heide er constitueret.

Vi kunne indtil Dato ikke klage over Uordener, da Comandanten synes at holde god og streng Justits. Begge Overgeneraler ere her i Hovedkvarteret, men Rygtet fortæller, at en Forandring forestaaer. Kronprindsen af Preusen boer hos K[am]m[er]h[er]r[re] v. Krogh paa Marielyst. Vi have 2 østerr[igske] Stabsofficerer i Qvarteret med 2 Tjenere. De gaae til Hovedkvarteret om Morgen Kl. 8 og komme først tilbage Kl. 11–12 om Aftenen. De genere paa ingen Maade Husets Roe og Orden.

Forpagteren [P. Sørensen] har 9 Heste og 4 Dragoner til at passe dem. Der gives Naturalforpleining, men vistnok for lidt, navnlig Kjød. De Danske faae meer end det Doppelte. De Dragoner, som ere her paa Gaarden, have imidlertid ikke bragt det mindste af Naturalierne til Huset, hverken Brød eller Kjød. Man fortæller, at de sælge det i Byen og købe Spiritus og Cigarer for Pengene. De faae altsaa fuld Forpleining paa Gaarden. Da Vesteramtet ikke er besat, maae Østeramtet bære alle Rekvisitioner, som ikke ere ubetydelige.

Det er besynderligt at høre den Omtale, som Preusere og Østerrigere give hinanden indbyrdes. Den vidner om et indædt Had imellem disse Stormagters Befolkning, der maaskee er gammelt; muligviis oprinder det fra Frederik den 2dens Dage. Efter hvad der fortælles nede i Byen, er det ikke blot de Menige, men maaskee endnu mere Officererne, der lader hiint Had skinne igjennem.

Eskilds Kone fødte en Søn² et Par Dage, før Sommersted blev besat af de fremmede Tropper. Din Onkel fra Bokshave [Peder Skau] var her igaar. Han og i det Hele Sognet havde endnu ingen Indkvartering havt.

Thorvald Paulsen³ faldt ved Bilskov. Bruun fra Aarø Sund faldt – vistnok dødelig saaret – ved Kongshøi syden Slesvig⁴. Jens havde det Hverv at fornagte Kanonerne i flere Skandser ved Dannevirke, hvortil hans Compagnie gav Hulkemusik. Det var den haardeste Opgave, han havde havt under Krigen.

Din Moder befinder sig vel. Du kjender iøvrigt hendes Sindelag, som jeg stundom har Møie med at hindre fra et bryde igjennem i Ord. Dette vilde være lidet tjenligt for Øieblikket. Jomfruen irrite-

rer hende ved den totale LigeGYldighed netop for det, der ligger dybest hos Din Moder, og som ligger os Alle paa Hjerte. Mildest talt er Jomfruen blottet for al Nationalitet, men Moder mener endog, hun er paa den modsatte Side af hende.

Din Onkel Peder kom i dette Øieblik og fortalte, at han paa Sognets Vegne leverede et stort Parti Høe, men at Intendanten – mærkværdig nok – havde lovet ham kontant Betaling derfor. Hidtil er Intet betalt, men rigtignok heller ikke fordret. Amtmanden loe min Broder ud, da han yttrede, at han havde hørt, der kunde erholdes Betaling. Nu vilde han hen at hente Betalingen og derefter ud til Amtmanden for at vise ham Mønten.

Idag er Borgermester Hammerich transporteret til Flensborg. Han er iøvrigt behandlet ordentligt og godt. Hvad man videre vil foretage med ham, vides ikke. Sønnen, der var Politimester i Flensborg, er ogsaa afskediget.

Nu veed jeg ikke mere Smaant at fortælle. Kun om mig selv skal jeg tilføie, at jeg siden Nytaar ikke har forladt Stuen undtagen tilvogns, da Hoste og Stakaandethed forbyder mig at gaae. Mine Forretninger kan jeg iøvrigt nok besørge. Jeg sender dette Brev over Lübeck, som Postmesteren forlanger. Om det naaer Dig, vil Tiden lære. Kjøbhvnske Blade ere ankomne for 16de Febr.

Din velv[illige]

L. Skau.

1 1864 10/2, se: Skau Kbh, s. 689 ff.

22/1–23/1.

2 Jens Lauridsen Skau, f. 1864 12/2, d. 1871 18/8.

4 Se: H. R. Hiort-Lorenzen: Erindringer fra Sønderjylland, 1919, s. 42–43,

3 Smlgn.: Skau til sønnen Knud 1864

48–49, 58–59.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1864 1/3.

Mariegaard, 1. Marts 1864.

Baade den 20de og 22de Febr. d[ette] A[ar] har jeg afsendt Breve til Dig, kjære Peter! men man veed jo ikke, om de nogensinde naae Kjøbenhavn. Postcontoiuret siger, at de sendes via Lübeck, men dette er ogsaa Alt, hvad vi vide. Dette Brev haaber jeg at faae med Leilighed til Ribe, hvorfra det ventelig vil kunne naae over til Dig. Det sidste Brev, som jeg har seet fra Dig, var nogle indholdsløse Lini-er til Din Moder, som dog har fundet Veien om ad Tydskland.

I mit Brev af 20de Febr. omtalte jeg nogle Timers Besøg af Jens paa Gjennemmarschen. Han var sund og rask, men havde i flere Uger ikke seet en Seng. Jeg og flere Andre havde Leilighed til at

tale med Soldaterne af hans Compagnie, der alle forguede ham. En ældre Officeer yttrede, at Lieutenant S[kau] var en uvurdeerlig Officeer i Feldten, og Schröeter – thi det var til ham, dette sagtes – var lyksalig over denne Roes over hans Yndling. Det var navnlig Jens's Snarraadighed og Behændighed under de vanskeligste Omstændigheder, der tiltalte Officererne, medens Soldaterne vare henrykte over hans Humeur, og fordi han deelte den sidste Bid med dem, ja endog selv havde staaet Vagt, medens han lod den udmattede Soldat sove.

Det er nu kjedeligt for ham at tradske omkring nede i Jylland, hvor Intet skeer undtagen Plagerier med unyttige Vagter, hvilket i Grunden er i Strid med Jens's Natur. Hans Plads var langt mere ved Dybbøl end i Veile. Og saa at tjene under en General som Hegermann Lindencrone! Du har intet Begreb om den Foragt, hvormed denne Hof-General omtales og bedømmes her.

Mit andet Brev af 22de Febr., hvormed jeg sendte Richard Todds Brev til Knud, som faa Dage før var ankommen, veed jeg jo heller ikke, hvorvidt det har naaet Dig. Jeg nævner det nærmest her, for at Knud kan faae at vide, at R[ichard] Todd har skreven og tillige sendt nogle agronomiske Tidender, som jeg lader ligge til videre.

De danske Embedsmænd begynde at svinde dygtigt, ikke just her i Amtet, men fra de vestlige og sydligere Egne. Idag afreiser Etatsraad Hammerich til Kjbhvn., men det er efter Alles Mening her hans egen Skyld, at han blev afsat. Det var hans sædvanlige Kantethed og Stædighed, der opirrede den komanderende General. Vi holde os, saalænge vi kan, men hvorlænge det vil vare, er jo uberegneligt.

Idag er det 1ste Marts, og vi skulde have Gage, men endnu ere hverken Maanedsgager eller Pensioner anviste, uagtet baade Huss og jeg for 8 Dage siden have andraget hos Civilcommissairerne om Udgiftsordre. Efter hvad der siges, have Civilcommissairerne ikke et eneste Menneske til Tjeneste, der har Begreb om Amtstuesager. Jeg maae naturligviis finde mig i at skrive Tydsk i alle Sager, der kunne enten directe eller indirecte komme disse nye Magthavere for Øie. Jeg har faaet et tydsk Signet, hvoraf baade Krone og »Kongelig« selvfølgelig er forsvunden.

Der udskrives circa 1000 Tdr. Havre og 50.000 Pund Høe hver anden Dag, og dette giver Amtstuerne dygtigt Arbeide. Men det gaaer dog ret godt, og det klinger komisk, skjøndt det dog er sandt,

at jeg – den meest legemlig svage, som ikke forlader Stuen – dog noget nær er den modigste og meest energiske af Embedsmændene herovre. Jeg tordner fra mit Skriverbord til alle Sider, deels imod Uordener ved Leverancerne, deels imod Bestikkelser, der vanskeligen ganske kunne forebygges ved slige uhyre Rekvisitioner, deels imod sideordnede og underordnede Embedsmænd, der ikke prompte og nøiagtig gjøre Pligt.

Jeg støtter Amtmanden [W. W. Stockfleth] ved i energiske Forestillinger at rage Kastanier ud af Ilden for ham og udtaler mig stedse i en bydende og afgjørende Tone, der udelukker enhver Tvivl. Nagel leer tidt høit over mine bydende Manifeste, der maatte bringe Verden til at troe, at jeg besad en Konges Magt. Men jeg troer dog, Fremgangsmaaden er klog og velberegnet, thi der bliver derved i alt dette Virvar en Orden og Præcision, som jeg har Grund til at antage, at Østerrigerne paaskjønne.

Jeg skylder ogsaa at sige, at Kommandoen anstrenger sig for at holde alle disse Ungarer, Kroater, Italiener, Polakker, Bøhmere og Gud veed hvormange Slags i Ave. Livsstraf anvendes hyppigt og Prygl til dagligt Brug.

Vi have hele Tiden havt 2 Stabsofficerer med Tjenere og Heste i Qvarteer. Desforuden ere Hestene, som tilhøre de Officerer, der ere hos Huss, ogsaa her paa Gaarden. De Menige, som passe Hestene, forpleies af Forpagteren.

De store Udskrivninger af Havre og Høe ere alene til de østerrigske Tropper. De betale en fastsat Priis for Leverancerne, som senere bliver fordeelt i Amtet i Forhold til Præstationerne, men det er selvfølgelig kun en lille Betaling, som Beboerne derhos længe maae vente paa. Men Spørgsmaalet bliver, om Høet længe vil slaae til, saa der ikke bliver Fodermangel.

Wrangel med en Hærskare af Prindser i sit Følge har længe havt Hovedkvarteer her, ligeledes den østerrigske Overgeneral med Stab. Det er disse Overkomandoers store Anhang og Trods, der besvære os her, thi af egentligt Militær er her i Byen ikke noget stort Tal. Der tales om, at Wrangel atter vil sydpaa, og maaskee vil man paa ny slaaes ved Dyppel. Forresten see vi kun faa Preusere. De danne Avantgarden mod den jydsk Grændse, og Hovedstyrken af Preuserne ligge i Sundevit og andre sydligere Steder. Det er et mærkeligt Had, som er tilstede mellem Østerrigere og Preusere. Man kan neppe have Officerer af begge Slags i samme Stue, og det er sagtens

endnu værre med de Menige. Jeg er forvisset om, at Østerrigerne langt hellere vilde prygle Preuserne end gaae imod de Danske.

Iforgaars reiste Godske Nielsen til Kjbhvn., og idag er Tauber reist, og med ham følger G[odske] Nielsens Kone og Børn. Den Første reiste over Ribe, de Andre over Hamborg og Lübek til Kjbhvn.

Iøvrigt er det en drøi Tid at leve her, saagodtsom afskaaren fra den øvrige Verden. Bladene fra Kjbhvn. komme dog nogenlunde ordentligt, men naar Qvartalet er udløbet, hører det sagtens op, thi man veed jo ikke, om Postcontoiret kan eller vil modtage Betaling for et nyt Qvartal. Det vilde være et grusomt Savn, hvis jeg ikke kunde faae disse Blade, saa at man dog kan følge med, hvad der foregaaer derovre. Jeg faaer ogsaa »Hamb[ur]ger] Nachrichten«, men det er drøi Lecture at fordøie.

Din Moder har det godt, men Forholdene gjøre hende som Alle, der dele hendes Anskuelse, forskrækkelig bitre i Sindet. Jomfruen er jo ikke fri for den modsatte Mening, og jeg har Møie nok med at holde Styr paa disse bitre Modsætninger. Dine Onkler have det Alle godt. Eskild har Huset fuldt af Østerrigere, medens hans Kone ligger i Barselseng med en Søn¹. Han har en Prinds i Qvarteer, som han godt kan forliges med. Han kalder Eskild en brav dansk Mand. I Fjelstrup er man hidtil sluppen for Indkvartering. Peder kommer jævnlig herind til Byen og glæder mig med Besøg.

Dette Brev er naturligviis ogsaa skreven til Knud, som jeg haaber har det godt.

Det er grændseløst med Udskrivning af Kjørsler. Der forlanges naturligviis det dobbelte Antal Vogne af dem, der kunne bruges, og det vil see galt ud, naar Pløietiden kommer.

Hvis Du havde en Bekjendt i Ribe, til hvem Du kunde sende Breve i Convolut til mig, kunde jeg derfra let faae dem tilsendt, da der i hver Uge kommer Vognmænd derfra.

Hils Lorenzen, baade Fritz og Rudolf, samt hvem der ellers gidder høre en Hilsen fra mig. Jeg er legemlig svag, men aandelig stærk, og jeg skal nok holde ud til det yderste. Levvel!

Din kjærlige Fader

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se foranstående brev.

Dit Brev af 27de Febr. d[ette] A[ar] modtog jeg 3. Marts og seer deraf, at Du har emanciperet Dig fra Dine Forældres Raad¹ ved at søge om at blive antagen som Reserveofficeersaspirant.

Du kjender forlængst min Mening i dette Punkt, og jeg kan derfor spare mig al videre Udvikling. Jeg anseer dette Skridt for taabeligt i enhver Henseende og fordærveligt netop for den Sag, som Du i fixe Drømmerier bilder Dig ind at tjene. Jeg anseer ethvert distrait Menneske for en Ulykke i et Officeerscorps, og enhver Drømmer for vore egne Soldaters farligste Banemand, og den gode Villie og Hensigt kan her ikke tjene til Undskyldning. Derfor er Jens netop en dygtig Officeer, fordi han er fri for Distraction og Drømmeri, og derfor vil Du blive en slet Officeer, idet Du er distrait og bevæger Dig med Tankerne i en philosophisk Drømmeverden, som vil føre til, at Du og de ulykkelige Soldater, som staae under Dig, ville blive et let Bytte for en listig Fjende. Du *vil* netop det, som Du *ikke duer til*, medens Du *ikke vil* det, som kunde være til Gavn og Nytte for Dit Fædreland. Havde Du taget Auditeurexamen, vilde Du have været en Velsignelse for det Corps, hvis retsindige Dommer Du var bleven. Som Officeer vil Du have meest Udsigt til at blive Hærens Ulykke. Men ogsaa denne Kalk maae jeg jo tømme. At jeg ikke mødes med Jer mere, er det sandsynligste, da jeg stedse bliver svagere, om det end kun viser sig langsomt.

Jeg anseer det nu ogsaa for et Misgreb, at Knud meldte sig frivillig, men dette kunde man dengang ikke vide. Nu, efter at Slesvig er forraadt, er det jo en Taabelighed for ham at slaaes i den danske Hær, og det piner mig en heel Deel, fordi jeg har en Anelse om, at han er den Første af Jer, som jeg mister, men som jeg mindst kunde undvære, naar jeg seer hen til min Eiendom og til Moders Underhold paa sine gamle Dage.

Paa Dig kan jeg jo ikke regne mere, naar Du nu i fremrykket Alder forlader Dit Fag for at tilfredsstille forfængelige Drømme. Hvis Du ikke bliver slaadet ihjel i Krigen, som jeg antager, kan Du maaskee drive det til at ende Dit Liv paa et Tagkammer som en udslidt Timelærer, hvis Liv er forfeilet. Jens har jeg forlængst opgivet med Hensyn til Hjælp og Støtte for hans Moder, og hvis nu ogsaa Knud gik tabt, saa --- har jeg ikke mere at tabe.

Idag er Stockfleth afskediget², »paa Grund af, at hans Sympa-

thier gik i modsat Retning af det nuværende Regimentes, og at man altsaa ikke kunde betroe ham Overøvrighedsmyndigheden i et saa stort og betydningsfuldt Amt«. Denne Formular for en Afskedigelse kan bruges om og til de Fleste af os herovre, dog med Undtagelse af Huss og Postmesteren, som man tillægger andre Sympatier. Vi blive imidlertid saalænge som muligt, og jeg er maaskee tvungen dertil, da jeg neppe kunde holde ud at reise, selv om jeg blev afskediget.

Til Amtmand skal vi nu have Otto Kjer, en Søn af den tidligere Herredsfoged og senere provisorisk Borgermester her i Haderslev. Han har i de senere Aar havt Ansættelse som Koegsinspecteur i Ditmarsken, troer jeg.

Du taler om at gjøre Jens Forskud, hvis han maatte skrive derom. Dette maae jeg advare imod. Han har nu vænnet sig til at leve af Gagen, og hvis han nu mærkede, at der kunde erholdes Tilskud, bleve Fordringerne grændseløse. Fra Sønderborg fik jeg jo en Skrædderregning tilsendt i Kjbhvn., som Du selv tilraadte at betale. Jeg sendte ham da Pengene, men for nogle Dage siden fik jeg et skamløst Brev fra Skrædderen, hvori han truede mig med Offentlighed i Aviser, hvis jeg ikke betalte Beløbet. Jeg svarer selvfølgelig ikke og sender endnu mindre Penge anden Gang. Jens har altsaa brugt Pengene og ladet være at betale. I intet Tilfælde maae Du regne paa, at jeg nogensinde dækker Udlæg til Jens, thi det er kun til hans og Alles Ødelæggelse.

Vi have stor Vanskelighed paa Amtstuerne med Regnskaberne, da Civilcommissariatet ikke svarer os paa vore positive Forespørgsler. For næsten 14 Dage siden skrev baade Huss og jeg om Instrux om, hvorvidt vi uden nærmere Anviisning kunne udbetale Gager og Pensioner, der forfaldt til 1. Marts, men uden at vi have erholdt noget Svar. Istedetfor er der nu kommet i »Verordnungsblatt« No. 5 nogle almindelige, overfladiske Regler, som ere uforstaelige og som vidne om, at Concipisten enten er fuldstændig fremmed for vort hele Kasse- og Regnskabsvæsen eller ogsaa vil lave Faldgruber, hvori man efter Behag kan lade dumpe, hvem man vil.

Vi skulle nu indsende en Art summarisk Generalextract af de sidste 11 Maaneder af Regnskabsaaret, sandsynlig for at man deraf vil erhverve nogen Kundskab om Status. Vi have nu maatte[τ] udbetale Gager m.m., som forfaldt den 1. Marts, stolende paa, at det vil blive anerkjendt, men stole derpaa kan man selvfølgelig ikke. Vi

sidde saaledes som paa Naale uden at vide hverken ud eller ind.

Huss bjerger sig jo nok, da den ny Borgermester har trængt til hans Hjælp, idet Huss overlod ham en Fuldmægtig, da ingen af Hammerichs Folk vilde blive, og desuden ansees Huss jo for at være idetmindste Halvblods³. Med mig er det derimod en anden Sag, thi skjøndt jeg egentlig ingen *personlige* Fjender har her, kan det jo dog ikke nægtes, at jeg i politisk Retning har en bestemt Farve.

Østerrigerne sige, at de nu skulle forlade os og rykke nordpaa. Jeg kan i det Hele godt lide dette Folkefærd af alle mulige Stammer. De Menige ligne vore Soldater saare meget, og naar man blot passer paa, at de ikke faae Leilighed til at rapse, gaar det ret godt med dem, skjøndt Ingen forstaaer deres Sprog, thi der er kun Faa, der kunne Tydsk. Preuserne ere mere hovmodige, men sikkert med mindre Berettigelse end Østerrigerne. Indbyrdes Had er Hovedtrækket imellem disse tvende Stormagtsfolk.

Dit Brev til Jørg[en] Hybschmann⁴, som nu er const[itueret] Sognefoged, afsendes iaften, hvis man ellers kan komme igjennem Forposterne, thi dette er saare vanskeligt, naar det er mørkt. Vore beordrede Expresser, som have Attest med sig, kunne endog stundom blive nægtet Passage vesterpaa, og Rekvisitionerne kunne derfor ogsaa kun med Møie præsteres prompte.

Hils Knud fra os Alle. Jeg er glad ved, at han ikke kommer for tidlig fra Skolen, thi saalænge det ikke er Foraar, er det haardt at være ved Armeen. Han kan desuden sagtens tidlig nok blive slaaet ihjel.

Forresten er der ikke videre at melde, da jeg selvfølgelig ikke kan skrive om Troppebevægelser eller lignende utilladelige Ting.

Moder vilde have en Hilsen sendt til Knud paa hans Fødselsdag, som nok indtræffer i denne Tid, men jeg har glemte Dagen. Pigen er syg og sengeliggende, og Jomfruen smaabrummer. Dette er Alt, hvad jeg kan melde om Huset.

Din kjærlige Fader

L. Skau.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til sønnen Peter 1863 6/12.

2 Stockfleths afskedigelse er dateret 1864 2/3.

3 Huss overtog Laurids Skaus embede,

mens Skau og Heuckendorff begge blev afskedigede 1864 31/3.

4 En svoger til Laurids Skau.

LAURIDS SKAU TIL SØNNEN PETER 1864 10/5.

Kjære Peter!

Mariegaard, den 10. Mai 1864.

Da jeg ikke kan skrive længere, maa Du nøies med et Par Liniers Dictat for at erholde Underretning om vor Tilstand herhjemme.

Den Brystarcanum, som Du har sendt, er idag ankommen. Den har Paaskrift Hesse i Kiel, hvilket her ikke er nogen Anbefaling. Men bortset fra dens Værd vil Du dog vel indrømme, at man paa Grændsen af Liv og Død ikke let prøver den Slags Midler.

Det er nu i en Maanedstid gaaet saa stærkt tilbage med mig, at jeg neppe kan hjælpe mig selv længere, saa at Din Moder tildeels maa klæde mig paa og af. Aarsagen er at søge fortrinsviis i en umaadelig Søvnløshed, hvoraf Følgen har været, [at jeg] i flere Uger næppe har kjendt Søvn. Naar dertil kommer den vedholdende kolde og tørre østlige Vind, synes der at være et Slags S sammensværgelse i Naturen tilstede, der hindrede enhver Bedring i Helbredet.

Under disse Omstændigheder føler Din Moder og jeg Trang til at ordne vore Anliggender med Gud og Mennesker, forsaavidt det var muligt her paa Jorden, og gjorde til den Ende Begyndelsen med Sacramentet, hvori hele Forsoningen finder sit Udtryk. Provsten [H.P. Kofoed-Hansen], som var fuldkommen enig i vor Betragtningmaade, kom hjem til os og udførte den hellige Handling.

Siden den Tid har jeg anvendt mine faa Kræfter til nøie Undersøgelse af min Formues Status, paa hvilke[t] Undersøgelsergrundlag jeg derefter nedskrev mit Testamente. Actuar Kierulf var ved denne Leilighed min Retsconsulent. Jeg kan ikke idag indlade mig paa dets Detaillie. Kun skal jeg bemærke, at det store Hovedtræk selvfølgelig maa dreie sig om Knud, medens der er tillagt Dig udelukkende Arv af alle mine Bøger, Papirer, Manuscripter, Breve o.s.v., medens der paa den anden Side er sørget for, at Jens ikke skal savne Midler til et Par Aars for[t]sat Studering.

Idet jeg saaledes i alle Maader er reiseferdig til en anden Verden, hvortil jeg for mit Vedkommende troer, der er meest Udsigt, skylder jeg dog at tilføie, at [P. A.] Madvig paa ingen Maade vil indrømme, at Faren er særdeles stor. Vi faae nu at see, hvem der i Enden har været sikkrest i sin Sag.

Vores sidste Breve have krydset hinanden. Dit var dateret 19. April, og siden have vi ikke hørt fra Dig før idag, og da jeg har været tildeels ude af Stand til at skrive, saa har Du Aarsagen til, at Du ikke har hørt saalænge fra os.

Jens har ikke skreven, siden han var herhjemme, og Knud heller ikke, siden han forlod Kjøbenhavn. Adresser kjende vi ligesaa lidt, og saaledes medfører det jo Vanskeligheder fra vor Side at aabne Brevvexling. Forunderligt, men dog sandsynligt er det jo, at jeg efter al Rimelighed kommer til at døe herhjemme uden dog at see en af mine Børn inden den Tid.

Moder og Jomfruen gjør deres Bedste for at pleie mig saa godt som muligt. De have begge erindret Jens's Fødselsdag forleden¹, hvilket han maaskee neppe har nogen Anelse om. Mange venlige Hilsener fra dem. Vil Du sørge [for] at sætte Jens og Knud i Kundskab om Indholdet af foranstaaende Brev.

Din kjerlige Fader
L. Skau².

KB. NKS 1727.

1 1864 9/5; han døde 1864 7/12.

2 Kun underskriften er med Skaus hånd.

Laurids Skau døde dagen efter, 1864 11/5. Ved hans begravelse udtalte

provst H. P. Kofoed-Hansen: »Han var et skud af folkets livsrod, dens inderste, et herligt skud. Der kan gå lange tider, der kan gå århundreder hen, før der udsendes et lignende«.

TIDSTAVLE FOR BEGIVENHEDER MEDDELT I NOTERNE

Fra noterne vil den pågældende begivenhed kunne findes omtalt i brevene. Oplysninger om personer skal almindeligvis søges i navneregistrene.

1840

- 14/5: Sprogreskriptet. Skau Kbh 127, 511; Skau S Jy 22.
- 11/7: »Dannevirke« får avertissementsret. Skau S Jy 22.
- 4/8: Kongebesøg i Haderslev. Skau S Jy 22.
- 14/8: Peter Hiort Lorenzens udtræden af Slesvig Stænderforsamling som repræsentant for Haderslev. Skau S Jy 22.

1841

- ?/6: Kronprins Frederik (VII)s formæling med Mariane af Mecklenburg-Strelitz. Skau S Jy 42.

1842

- 20/1: Højesteretsdom over Orla Lehmann. Skau Kbh 126.
- ?/3: Prinsen af Noer udnævnt til statholder og kommanderende general. Skau Kbh 126; Skau S Jy 42.
- 17/6: Tavlesagen offentliggøres. Skau Kbh 127, 511; Skau S Jy 39, 45.
- 3/8: Fest på Himmelbjerget. Skau S Jy 47.
- 9/11: Peter Hiort Lorenzens danske demonstration i Slesvig Stænderforsamling. Skau S Jy 47.

1843

- 4/1: Festen på Kbhs Skydebane. Skau S Jy 50.
- 21/2: Festen i Sommersted. Skau S Jy 50, 54, 64.
- 6/3: Skamlingsbanke-selskabet stiftes. Skau Kbh 381.
- 26/3: Bøndernes klage over tavlesagen afvises. Skau S Jy 60, 64.
- 13/5: Amtmand Fr. Johannsens 25-års jubilæum. Skau S Jy 60, 64.
- 14/5: »Syvstjernen« stiftes. Skau S Jy 66.
- 18/5: Skamlingsbanke-møde. Skau Kbh 134; Skau S Jy 58, 66, 245.
- 12/6: Den Slesvigske Forening stiftes. Skau Kbh 253, 534; Skau S Jy 66.
- 12/7: Slesvig-holstensk fest i Hundeklemmen ved Åbenrå. Skau S Jy 70, 77.

- 18/9: Festen i Gram. Skau Sjy 70, 71f., 76f.
 6/10: Den Slesvigske Forenings gratulation til Frederik (VII). Skau Sjy 82.
 27/10: Den Slesvigske Forenings bestyrelse ankommer til Kbh. Skau Kbh 491; Skau Sjy 79.
 27/11: Møde i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 79; Skau Sjy 81.
 16/12: Aftale om køb af gård til højskolebrug i Rødding. Skau Kbh 491.
 22/12: Møde i Kolding om slettelse af toldgrænsen ved Kongeåen. Skau Kbh 78; Skau Sjy 92.

1844

- 2/1: »Syvstjernens« tilsagn om støtte til en højere bondeskole i Nord-slesvig. Skau Kbh 77, 78; Skau Sjy 86.
 8/1: Repræsentantskabsmøde i Den Slesvigske Forening. Skau Sjy 86.
 20/1: Fest i Rødding. Skau Kbh 491.
 12/2: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Sjy 90.
 12/2: Den første direktion for Rødding Højskole valgt. Skau Kbh 494; Skau Sjy 100.
 12/2: Udkast til kontrakt om køb af »Vampruggård« i Rødding. Skau Kbh 79.
 26/2: Repræsentantskabsmøde i Den Slesvigske Forening. Skau Sjy 90.
 5/3: Den slesvig-holstenske bankforsamling i Rendsborg. Skau Sjy 124.
 11/3: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Sjy 90.
 11/3: Forslag om komité for dansk undervisnings fremme i Slesvig. Skau Kbh 80, 81, 325.
 29/3: Patent om tysk forhandlingssprog i Slesvig Stænderforsamling. Skau Kbh 33, 79, 104, 236, 394, 500, 517, 625; Skau Sjy 99, 108.
 29/3: Møde hos gæstgiver Iversen, Haderslev, for de sognefogeder, der ikke var medlem af Den Slesvigske Forening. Skau Sjy 124.
 ?/5: Kronprinsesse Mariane forlader Danmark. Skau Sjy 42.
 13/5: Møde i Den Slesvigske Forening. Skau Sjy 109, 111, 112.
 18/5: Gustav Lassen borgmester i Haderslev. Skau Sjy 90.
 28/5: Stænder-institutionens 10-års dag. Skau Kbh 502.
 9/6: Møde i Viuf kro. Skau Sjy 115.
 11/6: Kommission for tiendevæsenet i Haderslev provsti. Skau Kbh 537; Skau Sjy 117.
 12/6: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 22, 83, 258, 507, 537; Skau Sjy 118, 119.
 12/6: »Protokolekstrakten«. Skau Kbh 22, 83, 507; Skau Sjy 118, 119, 320.
 17/6: Kgl. tilladelse til oprettelse af Rødding Højskole. Skau Sjy 111.
 4/7: Skamlingsbanke-møde. Skau Kbh 132, 236, 238, 502, 503, 507; Skau Sjy 115.
 1/8: Fest på Himmelbjerget. Skau Kbh 510; Skau Sjy 119.
 3/8: Kongebesøg i Haderslev og Hammelev. Skau Kbh 332, 513, 517; Skau Sjy 124.

- 14/9: Kongebesøg i Skrave. Skau S Jy 253.
 6/10: Fest på Fjellumhøj. Skau Kbh 306, 378, 533.
 5/11: Orla Lehmanns tale om nationalitetsspørgsmålet. Skau Kbh 139.
 7/11: Rødning Højskoles indvielse. Skau Kbh 140, 541; Skau S Jy 130.
 25/11: Sognefoged Jens Skaus 25-års jubilæum. Skau Kbh 542.
 7/12: Laurids Skau hyldes af studenterne. Skau S Jy 135.
 20/12: »Verwahrungsact« vedtages i Itzehoe Ständerforsamling. Skau Kbh 33, 565.

1845

- 2/1: Slagsmålet i »Borgerforeningen« i Haderslev. Skau Kbh 175, 268, 270, 553.
 10/1: Resolution om Den Slesvigske Forenings frigivelse. Skau Kbh 85, 143, 239, 269; Skau S Jy 135, 148, 252.
 13/1: Skandinavisk studentermøde i Kbh. Skau Kbh 143.
 20/1: Tiendekomité for Haderslev provsti. Skau Kbh 249, 258, 270.
 9/2: Johan Wegeners kaldelse til Halsted-Avnede. Skau S Jy 246.
 10/2: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 148, 560; Skau S Jy 148, 152, 153, 156, 252.
 27/2: Ansøgning fra kirkesangere og lærere i Tørninglen om bibeholdelse af særlig enkekasse. Skau Kbh 147.
 1/3: Skaus ophold i Kbh. Skau Kbh 146; Skau S Jy 152.
 10/3: Den Slesvigske Forenings protest imod »Verwahrungsact«. Skau Kbh 28, 87, 560; Skau S Jy 149, 156, 160, 162, 164, 252.
 17/3: Peter Hiort Lorenzens død. Skau Kbh 146, 564; Skau S Jy 167, 256.
 10/4: Adresse til Kongen fra Kbhs borgerrepræsentation. Skau S Jy 161.
 11/4: Skandinavisk Selskabs møde i Kbh. Skau Kbh 567.
 16/4: Chr. Flors entledigelse som lektor i Kiel. Skau Kbh 286, 567.
 1/5: Laurids Skaus valgbargørelse. Skau Kbh 89, 334; Skau S Jy 172.
 1/5: Laurids Skaus gårdkøb i Hovst. Skau Kbh 89, 153, 253; Skau S Jy 172.
 1/6: Stiftelse af Den Slesvigske Troskabs Forening. Skau Kbh 303.
 12/6: Fest i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 295; Skau S Jy 177.
 23/6: Den skandinaviske studenterfest i Christiansborgs ridehus. Skau Kbh 92, 149, 295, 580, 581, 582, 595, 610.
 7/7: Stiftelse af Den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening. Skau Kbh 149, 290, 324, 325, 329, 378.
 18/7: Skamlingsbanke-møde. Skau Kbh 302, 571, 582, 583.
 22/7: Slesvig-holstensk møde på Erlevbanke ved Haderslev. Skau Kbh 61.
 20/8: Dansk demonstration i Åbenrå. Skau Kbh 325.
 27/8: Tiltale mod dr. Heiberg i Slesvig. Skau Kbh 306.
 18/9: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 317, 596, 599.
 18/9: Fest på Fjellumhøj. Skau Kbh 306, 311, 378.
 19/9: Samtale i Haderslev mellem Flor, Skau og Tscherning. Skau S Jy 269.

- 22/9: Landmandsforsamling i Randers. Skau Kbh 312, 322.
 8/10: Krav om offentligt regnskab fra tiendeydere i Haderslev østeramt. Skau Kbh 329, 397.
 8/11: Bondecirkulæret i Kongeriget. Skau Kbh 39, 602; Skau SJy 262, 293.
 15/11: Opfordring til dannelse af Landboforeningen for Nordslesvig. Skau Kbh 339.
 25/11: Bondefesten på Skydebanen i Kbh. Skau Kbh 39, 333.
 26/11: Laurids Skaus anbefaling af den almindelige værnepligt. Skau Kbh 334.

1846

- 1/1: Laurids Skaus augustenborgske plan. Skau Kbh 166, 600, 602; Skau SJy 269.
 11/2: Møde i Den Slesvigske Forening. Skau SJy 276.
 31/3: Direktionsmøde i Rødding. Skau Kbh 357; Skau SJy 283.
 26/4: Direktionsmøde i Rødding. Skau SJy 289.
 23/5: Jagtpetitionen. Skau Kbh 167, 347, 606; Skau SJy 274.
 25/5: Landmandsforsamling i Odense. Skau Kbh 101, 175, 347, 361, 373, 617; Skau SJy 289.
 30/5: Kommunallovspetitionen. Skau Kbh 167, 347, 606; Skau SJy 274.
 10/6: Slesvig-holstensk møde på Erlevbanke ved Haderslev. Skau Kbh 364, 378.
 12/6: Møde i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 337.
 8/7: Det Åbne Brev. Skau Kbh 42, 94, 98, 99, 168, 177, 249, 364, 384, 394, 416, 617, 618, 630; Skau SJy 160, 181, 248, 296, 302.
 15/7: Orla Lehmanns andragende om fri forfatning. Skau Kbh 177, 385, 387; Skau SJy 181.
 20/7: Slesvig-holstensk protestmøde i Neumünster. Skau Kbh 384, 617; Skau SJy 181.
 27/7: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 379, 382; Skau SJy 162.
 2/8: Den Slesvigske Forenings takadresse for Det Åbne Brev. Skau Kbh 382, 387.
 3/8: Skamlingsbanke-møde. Skau Kbh 168, 177, 373, 381, 387, 618; Skau SJy 181, 281, 296.
 17/8: Stænderforsamlingen i Itzehoe standser sin virksomhed. Skau Kbh 42, 182, 621.
 24/8: Audiens på Føhr. Skau Kbh 98, 101, 168, 618.
 13/9: Slesvig-holstensk folkeforsamling i Nortorf. Skau Kbh 182.
 18/9: Skamlingsbanke-møde. Skau Kbh 378, 621.
 21/10: Stænderforsamlingen i Slesvig træder sammen. Skau Kbh 182.
 27/10: Andragende i Viborg Stænderforsamling om fri forfatning. Skau Kbh 103, 394, 403, 621.
 25/11: Orla Lehmann: »End raader ei Tydsken i Danmark«. Skau Kbh 182.

- 28/11: Adresse fra Den Slesvigske Forening til Viborg Stænderforsamling. Skau Kbh 624.
 14/12: Stænderforsamlingen i Slesvig afsluttet. Skau Kbh 182.
 21/12: Fest på Skydebanen i Kbh. Skau Kbh 182.

1847

- 27/1: Valgene til Stænderforsamlingen begyndt. Skau Kbh 106, 107, 200, 406, 410, 411, 416, 630, 631, 635.
 14/2: Slesvig-holstensk demonstration i Haderslev. Skau Kbh 107.
 1/3: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau Kbh 635.
 12/3: De danske lederes fællesmøde i Åbenrå. Skau Kbh 113, 412.
 19/5: Kgl. reskript om dansk undervisning på Haderslev Latinskole. Skau Kbh 430, 433.
 11/6: Kgl. resolution om dansk seminarium i Vonsbæk. Skau Kbh 430, 448.
 12/6: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau S Jy 184.
 28/6: Skamlingsbanke-møde. Skau S Jy 184, 302.
 1/8: Nordslesvigske Folkeadresse. Skau Kbh 104, 438, 631.
 4/10: Generalforsamling i Den Slesvigske Forening. Skau S Jy 191.
 22/11: Peter Chr. Koch overtager »Lyna«. Skau S Jy 194.

1848

- 28/1: Januarkundgørelsen. Skau Kbh 46, 53, 56, 447.
 28/1: Udkast til oprettelse af et dansk superintendentur i Nordslesvig. Skau Kbh 430.
 17/2: Slesvig-holstensk møde i Kiel. Skau Kbh 188.
 24/2: Erklæring fra 17 liberale i Kbh. Skau Kbh 452.
 28/2: Erklæring fra 45 liberale i Kbh. Skau Kbh 452.
 11/3: Det første Casino-møde i Kbh (i marts). Skau Kbh 449, 644.
 16/3: Protest fra sjællandske godsejere. Skau Kbh 452.
 16/3: Nordslesvigske adresse om danske tropper til Slesvig. Skau Kbh 449, 451, 640, 643, 647.
 18/3: Slesvig-holstensk fællesmøde i Rendsborg. Skau Kbh 200, 450, 452, 643.
 20/3: Det store Casino-møde i Kbh. Skau Kbh 641.
 23/3: Den provisoriske regering i Kiel trådt sammen. Skau Kbh 647.
 23/3: Dansk proklamation fra Haderslev. Skau Kbh 450, 647, 650.
 27/3: Troppernes afmarch fra Kbh. Skau Kbh 650.
 27/3: Det sidste Casino-møde i Kbh (i marts). Skau Kbh 649.
 28/3: Kongens proklamation til slesvigerne. Skau Kbh 650; Skau S Jy 202.
 29/3: Den danske hær overskrider Koldingå. Skau Kbh 453, 648.
 3/4: Regeringskommissionen for Slesvig udnævnt. Skau Kbh 60, 68, 655.
 9/4: Slaget ved Bov. Skau Kbh 61, 453.
 15/4: Kongebesøg i Haderslev. Skau Kbh 60, 656.
 15/4: Laurids Skau udnævnt til dannebrogsmænd. Skau Kbh 60; Skau S Jy 239.

- 23/4: Dansk nederlag ved Slesvig. Skau Kbh 453, 660.
 2/5: Wrangels indmarch i Jylland. Skau Kbh 455, 660.
 22/5: Wrangel rømmer Jylland. Skau Kbh 660.
 6/6: Træfningen ved Hoptrup. Skau Kbh 660.
 2/7: Våbenstilstand i Malmø. Skau SJy 196.
 14/7: Statsråd med forslag om Laurids Skau som minister. Skau SJy 196.
 4/12: W. F. Treschows sendelse til London. Skau Kbh 466.

1849

- 23/4: Slaget ved Kolding. Skau Kbh 471, 664.
 5/6: Junigrundloven. Skau Kbh 662; Skau SJy 105.
 6/7: Slaget ved Fredericia. Skau Kbh 662, 664; Skau SJy 200.
 10/7: Fredspræliminærerne i Berlin. Skau Kbh 63, 68; Skau SJy 200.

1851

- 26/3: Statsrådet udpeger Laurids Skau til medlem af Notabelforsamlingen. Skau SJy 208f.
 15/5: Notabelforsamlingen træder sammen i Flensborg. Skau SJy 208.
 22/9: Generalforsamling i Skamlingsbanke-selskabet. Laurids Skau bliver formand. Skau Kbh 668.

1852

- 27/1: Ministeriet Bluhme tiltræder. Skau SJy 223, 320.
 26/3: Generalforsamling i Rødding. Den Slesvigske Forening afløses af en Forening for Rødding Folkehøjskole med Sofus Høgsbro som formand. Skau Kbh 119.
 8/5: London-traktaten undertegnes. Skau SJy 307.
 16/9: Laurids Skau bliver amtsforvalter for Haderslev vesteramt. Skau SJy 227.
 28/9: Bestyrelsesmøde i Rødding. Skau SJy 228.
 4/10: Kgl. budskab om Kongelovens arvefølges gyldighed. Skau SJy 229, 308, 380.
 29/11: Bestyrelsesmøde i Rødding. Skau SJy 228.

1853

- 21/4: Ministeriet A. S. Ørsted tiltræder. Skau SJy 320, 416.
 14/6: Generalforsamling i Rødding. Skau Kbh 119; Skau SJy 317, 824, 830.
 31/7: Tronfølgelov. Skau SJy 269.
 20/9: Bekendtgørelse om uniformer til husfogeder, amtsforvaltere etc. Skau SJy 352.
 5/10: Stænderforsamlingen i Flensborg træder sammen. Skau SJy 334, 346, 350, 357.
 6/10: Steinmanns skål for F. F. Tillisch. Skau SJy 363.
 3/11: Kgl. reskript om »oprøret«. Skau SJy 367, 370.

1854

- 10/1: Stænderforsamlingen i Flensborg afsluttet. Skau SJy 372.
 15/2: Forordning om Slesvigs forfatning. Skau SJy 379.
 1/4: Møntreform. Skau SJy 385.

- 4/2: Forbud mod »Fædrelandet« og »Dagbladet« i Slesvig. Skau SJy 105, 396.
- 5/6: Grundlovsfest i Eremitagen. Skau SJy 398.
- 16/6: Landmandsforsamling i Flensborg. Skau SJy 401.
- 26/7: Forordning om fællesforfatningen. Skau SJy 403.
- 6/10: Indvielse af Haderslev Latinskoles nye bygning. Skau SJy 410, 414.
- 10/10: Rigsdagen opløst ved kgl. åbent brev. Skau SJy 413.
- 7/11: Fest for Chr. Flor på Rødding Højskole. Skau SJy 414.
- 3/12: Statsrådsmøde. Skau SJy 413.
- 3/12: Carl Moltke fratræder som minister for Slesvig. Skau SJy 391.
- 12/12: Ministeriet A. S. Ørsted demissionerer. Skau SJy 320, 416.
- 12/12: Harald Raasløf bliver minister for Slesvig. Skau SJy 429.

1855

- 2/10: Fællesforfatning for det danske monarki. Skau Kbh 486; Skau SJy 491.
- 28/11: Valg af stænderdeputerede til medlemmer af Rigsrådet. Skau SJy 436.

1856

- 18/2: Harald Raasløff fratræder som minister for Slesvig. Skau SJy 416, 429.
- 1/5: Laurids Skau overtager Mariegård i Gl. Haderslev. Skau SJy 666.
- 13/5: Ministeriet Andræ demissionerer. Skau SJy 455.
- 8/6: Wolfhagen bliver minister for Slesvig. Skau SJy 442.
- 9/6: Dansk studentertog til Stockholm og Uppsala. Skau SJy 441.
- 18/10: Ministeriet Bang-Scheele demissionerer. Skau SJy 448.
- 13/12: Stænderforsamlingen i Flensborg træder sammen. Skau SJy 455.

1857

- 20/2: Cirkulærdepeche om regeringens forhold til skandinavismen. Skau SJy 237.
- 21/2: Stænderforsamlingen i Flensborg afsluttet. Skau SJy 455.
- 13/5: Det første ministerium C. C. Hall tiltræder. Skau SJy 455.
- 28/6: Laurids Skau bliver Ridder af Dannebrog. Skau Kbh 60; Skau SJy 239, 782.
- 1/10: Modtagelse af Kongen i Gredstedbro. Skau SJy 467.
- 27/10: Carl Plougs forespørgsel om fællesforfatningen. Skau SJy 468.
- 29/10: Det slesvig-holstenske spørgsmål forelægges den tyske Forbunds- dag i Frankfurt am Main. Skau SJy 470.

1858

- 14/1: Rigsrådet træder sammen. Skau SJy 480.
- 20/5: Det Tyske Forbunds beslutning vedr. hertugdømmerne. Skau SJy 488, 490.
- 18/9: Haderslev amtsråd træder sammen. Skau SJy 476, 485.
- 6/11: Kgl. kundgørelse om fællesforfatningens ophævelse. Skau SJy 491, 538.

1859

- 25/3: Hans Krügers indbydelse til møde i Gram. Skau Kbh 194; Skau SJy 506, 522, 704.
- 13/4: Afskedsgilde på »Harmonien« i Haderslev for pastor Boisen, Vilstrup. Skau SJy 704, 705.
- 6/5: Regeringen ommøbleret. Skau SJy 527.
- 28/6: Landmandsforsamling i Haderslev. Skau Kbh 668; Skau SJy 529, 707.
- 30/6: Skamlingsbanke-møde. Skau Kbh 668; Skau SJy 532, 707.
- 26/7: Fest på »Harmonien« i Haderslev. Skau SJy 709.
- 31/8: Skandinavisk kirkemøde i Lund. Skau SJy 712, 717.
- 26/9: Rigsrådet træder sammen. Skau SJy 535, 536, 717.
- 28/10: Rigsråds-møde. Skau SJy 538.
- 16/11: Laurids Skau optaget i frimurerloge. Skau SJy 788.
- 16/11: Rigsråds-møde. Skau SJy 207, 225.
- 2/12: Det første ministerium C. C. Hall demissionerer. Skau SJy 455.
- 2/12: Ministeriet Rotwitt tiltræder. Skau Kbh 121; Skau SJy 547.
- 2/12: Baron Blixen-Finecke bliver minister for Slesvig. Skau SJy 547.
- 19/12: Frederiksborg slots brand. Skau SJy 559.

1860

- 20/1: Stænderforsamlingen i Flensborg træder sammen. Skau SJy 542, 725.
- 8/2: Efter Rotwitts død demissionerer ministeriet. Skau SJy 569.
- 24/2: Det andet ministerium C. C. Hall tiltræder. Skau SJy 569.
- 2/3: Loyalitetsadressen i Flensborg Stænderforsamling. Skau SJy 122, 669, 670.
- 17/3: Ahlefeld-Lindau udvandrere af Flensborg Stænderforsamling. Skau SJy 571.
- 19/3: Stænderforsamlingen i Flensborg afsluttet. Skau SJy 571.
- 30/3: Fest for Laurids Skau og de øvrige danske stænderdeputerede. Skau Kbh 672; Skau SJy 730.
- 31/3: Takadresserne. Skau Kbh 201, 203; Skau SJy 730.
- 18/4: Festen i Sønderborg for de stænderdeputerede. Skau Kbh 672.
- 20/7: Dansk folkefest i Angel. Skau Kbh 203, 204; Skau SJy 730.
- 20/8: Generalforsamling i Skamlingsbanke-selskabet. Skau Kbh 207.
- 18/10: Indvielse af sygehuset i Gram. Skau SJy 588.

1861

- 9/1: Orla Lehmanns tale om Eider-grænsen. Skau SJy 743, 744.
- 9/1: Cirkulære om konfirmationen i Slesvig stift. Skau SJy 745.
- 7/2: Det Tyske Forbunds trusel om eksekution i hertugdømmerne. Skau Kbh 677.
- 13/2: De danske stænderdeputerede kræver Holstens udsondring. Skau Kbh 677.
- 20/4: Orla Lehmanns tale i Vejle om Eider-grænsen. Skau Kbh 212.
- 25/4: Det såkaldte Kloster-møde i Løgumkloster. Skau SJy 752.

- 16/11: Politisk møde i Toftlund. Skau Kbh 681, 682; Skau SJy 598.
18/11: Politisk møde i Haderslev. Skau Kbh 681, 682; Skau SJy 598.

1862

- 25/1: Rigsrådet træder sammen. Skau Kbh 680.
21/5: Det Krügerske grundlovsforslag. Skau Kbh 215; Skau SJy 657, 792.
22/6: Studentermøde i Kbh. Skau Kbh 685.
15/7: Laurids Skau rejser til Ems. Skau SJy 613.
23/7: C. C. Hall indleder forhandlinger med Carl Moltke. Skau SJy 646.
25/7: Isted-løven afsløres i Flensborg. Skau Kbh 203; Skau SJy 633, 768.
27/7: Slesvig-holstenske demonstrationer i sydslesvigske byer. Skau SJy 643.
30/8: Laurids Skau vender hjem fra Ems. Skau SJy 771.
13/9: »Fædrelandet« om manøvrerne i Sydslesvig. Skau Kbh 684; Skau SJy 649.
24/9: Lord Russells note. Skau SJy 657.
6/10: Fest på »Harmonien« i Haderslev. Skau SJy 652.
6/11: Den danske regerings svar til Wien og Berlin. Skau SJy 657.
13/12: Soranerfesten. Skau SJy 788.
19/12: Debat i Folketinget. Skau SJy 665.

1863

- 15/1: Bal på »Harmonien« for Haderslev Amts Landboforening. Skau Kbh 214.
30/1: Afskedsfest for Hother Smith i Gråsten. Skau SJy 804.
3/2: Forslag om folkehøjskole i Haderslev østeramt. Skau SJy 313, 820, 828.
17/3: Casino-møde med krav om Holstens udsondring. Skau SJy 674.
23/3: Generalforsamling i Haderslev om salg af dampskib. Skau SJy 830.
30/3: Kgl. kundgørelse om Holstens udsondring. Skau Kbh 224.
7/5: Landboskole i Oversø åbnes. Skau SJy 828.
17/7: Slesvig-holstensk udvandring fra Flensborg Stænderforsamling. Skau Kbh 227; Skau SJy 676, 832.
12/8: Kgl. kundgørelse om troppesamling ved Danevirke. Skau SJy 685.
28/9: Rigsrådet træder sammen. Skau Kbh 285.
?/10: Skamlingsbanke-støtten rejst. Skau Kbh 203.

1864

- 24/1: Christian Gottfried Wilhelm Johannsen bliver minister for Slesvig. Skau Kbh 687.
8/2: General de Meza kaldt til Kbh. Skau Kbh 688.
21/2: Borgmester Hammerich, Haderslev, afskediget. Skau Kbh 695.
2/3: Amtmand W. W. Stockfleth, Haderslev, afskediget. Skau Kbh 695; Skau SJy 871.
31/3: Laurids Skau afskediget. Skau Kbh 695; Skau SJy 861.
11/5: Laurids Skau død. Skau SJy 873.

BREVFORTEGNELSE

1837

13/8: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau SJy 12.

1839

?/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 10.

1/10: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 12; Skau SJy 19.

19/11: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 17.

1840

15/8: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau SJy 22.

16/8: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 19.

26/12: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 22.

1841

5/6: St. St. Blicher til Laurids Skau. Skau SJy 29.

1/8: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 25.

31/10: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 30.

1842

2/2: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 35.

6/2: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 36.

17/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 39.

?/7: Peter Chr. Koch til Peter Hiort Lorenzen. Skau SJy 47.

10/7: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 124.

6/10: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 43.

29/10: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau SJy 47.

27/11: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 46.

14/12: Laurids Skau til Chr. Koch. Skau SJy 50.

1843

1/1: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 48.

4/1: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau SJy 50.

25/2: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau SJy 54.

7/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 50.

- 19/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 54.
 29/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 58.
 1/4: Chr. Flor til Peter Hiort Lorenzen. Skau Sjy 58.
 23/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 60.
 1/6: Fr. Fischer til Chr. Flor. Skau Kbh 9.
 11/6: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 64.
 23/6: Johan Wegener til Peter Hiort Lorenzen. Skau Sjy 245.
 10/7: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 66.
 29/7: Peter Hiort Lorenzen til Chr. Flor. Skau Sjy 68.
 23/8: L. C. Hagen til Carl Ploug. Skau Kbh 75.
 26/8: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 68.
 5/9: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 70.
 8/9: H. N. Clausen til Hans Nissen og Laurids Skau. Skau Kbh 73.
 20/9: Peter Hiort Lorenzen til Chr. Flor. Skau Sjy 73.
 20/9: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Sjy 76.
 24/9: Hans Nissen og Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 75; Skau Sjy 71.
 24/9: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 71.
 28/9: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 73.
 20/10: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 79.
 4/11: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 77.
 11/11: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 77, 79.
 14/11: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 78.
 28/11: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 80.
 30/11: Laurids Skau til J. G. Adler. Skau Sjy 81.
 2/12: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 27; Skau Sjy 81, 117.
 3/12: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 81.
 10/12: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Sjy 86.
 17/12: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 491; Skau Sjy 83.
 17/12: Johan Wegener til Hans Nissen og Laurids Skau. Skau Sjy 242.
 24/12: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Sjy 86.

1844

- 2/1: H. N. Clausen til Hans Nissen og Laurids Skau. Skau Kbh 75.
 22/1: Laurids Skau til J. G. Adler. Skau Kbh 68.
 23/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 489.
 27/1: H. N. Clausen til Hans Nissen og Laurids Skau. Skau Kbh 78.
 11/2: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau. Kbh 491.
 17/2: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 90.
 22/1: Laurids Skau til J. G. Adler. Skau Sjy 90.
 28/2: Kr. Sick til Carl Ploug. Skau Kbh 491.
 9/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 86.
 13/3: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 80.
 13/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 90.
 14/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 495.

- 25/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 93.
 29/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 96.
 11/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 99.
 16/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 100.
 23/4: H. N. Clausen til Chr. Flor. Skau Sjy 105.
 23/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 103.
 24/4: Chr. Flor til Carl Ploug. Skau Sjy 99.
 27/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 104.
 30/4: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 105.
 1/5: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 109.
 10/5: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 234; Skau Sjy 110.
 14/5: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau Sjy 104.
 17/5: Peter Hiort Lorenzen til Carl Ploug. Skau Kbh 500.
 19/5: Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 500.
 20/5: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 111.
 21/5: Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 112.
 21/5: Peter Hiort Lorenzen til Carl Ploug. Skau Kbh 498, 501; Skau Sjy 108.
 24/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 233.
 26/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 234.
 26/5: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 498.
 28/5: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 501.
 29/5: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 127.
 31/5: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 502.
 1/6: Laurids Skau til Christian VIII. Skau Kbh 83, 129, 236, 242, 502, 503, 507; Skau Sjy 112, 115, 117, 119, 124, 168.
 10/6: H. N. Clausen til Hans Nissen og Laurids Skau. Skau Kbh 82.
 10/6: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 113.
 12/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 503.
 13/6: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 115.
 15/6: Emil Hyphoff til Laurids Skau. Skau Sjy 118.
 17/6: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 118.
 21/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 504.
 28/6: J. W. Marckmann til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 236.
 1/7?: Fru Lehmann til Orla Lehmann. Skau Kbh 161.
 1/7?: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 235.
 12/7: Meir Goldschmidt til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 9.
 15/7: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 507.
 16/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 237.
 15/7?: Meir Goldschmidt til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 9.
 22/7: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 508.
 23/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 239.
 25/7: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 510.
 26/7: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 119.
 1/8: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 512.
 5/8: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 513.

- 12/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 129.
 13/8: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau SJy 124.
 13/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 132.
 3/8: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 120.
 18/8: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 518.
 19/8: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 133.
 20/8: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 521.
 8/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 525.
 14/9: Vilhelm Schøler til Chr. Flor. Skau Kbh 529.
 14/9: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 529; Skau SJy 125.
 14/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 528.
 15/9: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 245; Skau SJy 127.
 2/10: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 242.
 10/10: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 530.
 12/10: J. C. Drewsen til Laurids Skau. Skau Kbh 83.
 19/10: Laurids Skau til Jens Lauridsen Skau (faderen). Skau Kbh 142.
 27/10: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 536.
 27/10: Peter Chr. Koch til Carl Ploug. Skau Kbh 249.
 30/10: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 536.
 30/10: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 246.
 31/10: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 249; Skau SJy 127.
 31/10: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau 534.
 8/11: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 537.
 15/11?: Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 251.
 17/11: Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 541.
 18/11: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 542.
 19/11: Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 251, 542.
 22/11: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 250.
 23/11: Johan Wegener til Peter Hiort Lorenzen. Skau Kbh 257.
 26/11: Chr. Flor til J. F. Schouw. Skau Kbh 85.
 26/11: Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 251.
 26/11: Johan Wegener til Peter Hiort Lorenzen. Skau Kbh 257.
 22/11: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 252.
 2/12: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 253.
 14/12: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 130.
 14/12: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 253.
 19/12: Johan Wegener til J. F. Schouw. Skau SJy 275.
 21/12: Chr. Flor til Johan Wegener. Skau Kbh 256.
 21/12: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 19.
 21/12: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau SJy 328.
 21/12: Johan Wegener til Peter Chr. Koch. Skau SJy 275.
 22/12: Laurids Skau til D. G. Monrad. Skau Kbh 140.
 24/12: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 257.
 28/12: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau SJy 246.
 29/12: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 135.
 29/12: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 543.

1845

- 1/1: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 135.
 1/1: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 258.
 1/1: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau S Jy 246.
 1/1: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 245.
 3/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 547.
 5/1: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 264.
 7/1: Johan Wegener til Carl Ploug. Skau S Jy 246.
 8/1: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 268; Skau S Jy 144.
 11/1?: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 268.
 13/1: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 23.
 13/1: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau S Jy 252.
 18/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 554.
 18/1: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 246.
 21/1: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 140.
 21/1: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 269.
 21/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 557.
 21/1: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 249.
 25/1: Chr. Flor til Jonas Collin. Skau S Jy 153.
 25/1: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 147.
 27/1: Laurids Skau til D. G. Monrad. Skau Kbh 143.
 29/1: Peter Chr. Koch til J. W. Marckmann. Skau Kbh 253.
 30/1: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 149.
 1/2: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 143.
 3/2: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 83.
 3/2: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau S Jy 252.
 5/2: D. G. Monrad til Laurids Skau. Skau S Jy 156.
 8/2: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau S Jy 153.
 10/2: H. N. Clausen til Chr. Flor. Skau S Jy 147.
 12/2: C. F. Allen til J. W. Marckmann. Skau Kbh 26.
 20/2?: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 250.
 24/2?: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 252.
 26/2: A. Hage til Peter Chr. Koch. Skau S Jy 135.
 2/3: Laurids Skau til Christian Flor. Skau S Jy 153.
 4/3: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 27.
 4/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 156.
 10/3: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 254.
 11/3: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau S Jy 161.
 11/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 157.
 14/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 162.
 25/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 565; Skau S Jy 164.
 26/3: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 564, 587.
 28/3: J. N. B. Abrahamson til Chr. Flor. Skau S Jy 167.
 28/3: J. N. B. Abrahamson til »Syvstjernen«. Skau Kbh 87, 146, 283.
 28/3: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 168.
 29/3: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 28.

- 1/4: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 171.
 1/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 560.
 1/4: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau Sjy 256, 257.
 1/4: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 255.
 4/4: H. N. Clausen til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 172.
 10/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 565.
 12/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 567.
 14/4: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 171.
 15/4: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 86.
 18/4: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 172.
 18/4: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 270.
 18/4: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 569.
 21/4: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 172.
 23/4: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 274.
 26/4: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 276.
 1/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 278.
 4/5: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 571.
 10/5: J. W. Marckmann til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 281.
 11/5: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 143.
 11/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 282.
 15/5: Johan Wegener til Chr. Flor. Skau Kbh 10, 275.
 17/5: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 302.
 17/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 283.
 18/5: Laurids Skau til D. G. Monrad. Skau Kbh 89.
 19/5: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 146; Skau Sjy 173.
 20/5: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 88.
 21/5: F. F. Tillisch til Laurids Skau. Skau Kbh 270, 284, 577.
 22/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 284.
 24/5: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Sjy 176.
 27/5: C. E. Moltke til Orla Lehmann. Skau Kbh 154.
 29/5: C. J. F. Ahlefeldt-Laurvigen til Orla Lehmann. Skau Kbh 154.
 3/6: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 286.
 5/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 574.
 6/6: H. N. Clausen til Chr. Flor. Skau Kbh 302, 303.
 11/6: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 290.
 13/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 577.
 19/6: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 581.
 23/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 581.
 2/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 290.
 4/7: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 90.
 5/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 293.
 6/7: Peter Chr. Koch til H. N. Clausen. Skau Kbh 311.
 11/7: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 147.
 11/7: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 297.
 11/7: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 296.
 25/7: Emil Hyphoff til Laurids Skau. Skau Sjy 282.

- 26/7: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 582.
 3/8: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 34.
 13/8: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 298.
 22/8: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 583.
 24/8: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh. 292, 298, 303.
 26/8: H. H. Krarup til Laurids Skau Sjy 262.
 30/8: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 149.
 1/9: Kr. Sick til »Syvstjernen«. Skau Kbh 162, 586.
 4/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 587.
 7/9: Chr. Flor til J. F. Schouw. Skau Kbh 312, 325.
 11/9: J. W. Marckmann til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 306.
 11/9: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 303.
 16/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 596.
 21/9: Peter Chr. Koch til J. W. Marckmann. Skau Kbh 311.
 23/9: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 306.
 30/9: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 313.
 7/10: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 318.
 7/10: Laurids Skau til J. F. Schouw. Skau Kbh 318, 325.
 10/10: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 319.
 15/10: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 154.
 15/10?: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 599.
 18/10: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 322.
 20/10: Laurids Skau til J. F. Schouw. Skau Kbh 153, 325.
 26/10: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 326.
 27/10: Peter Chr. Koch til J. W. Marckmann. Skau Kbh 326.
 7/11: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 600.
 8/11: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 326.
 8/11: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 329.
 11/11: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 320.
 15/11: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 332.
 29/11: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 257.
 3/12: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 37.
 23/12: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 162.

1846

- 2/1: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 334.
 3/1: Chr. Flor til J. F. Schouw. Skau Kbh 339.
 3/1: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau. Kbh 337.
 8/1: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 340.
 17/1: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 342.
 17/1?: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 344.
 18/1: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 39.
 20/1: A. F. Tscherning til Laurids Skau. Skau Kbh 337.
 22/1: Kr. Sick til Laurids Skau. Skau Kbh 340.
 25/1: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 166.
 27/1?: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 347.
 27/1?: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 352.

- 27/1 (?): Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 352.
- 28/1: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 262.
- 7/2: Chr. Flor til J. F. Schouw. Skau Kbh 347; Skau SJy 185.
- 11/2: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 177.
- 4/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 602.
- 8/3: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 270.
- 18/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 607.
- 20/3: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 179.
- 21/3: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 276.
- 30/3: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 607.
- 2/4: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 352.
- 6/4: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 357.
- 6/4: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 282.
- 23/4: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 285.
- 26/4: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 359.
- 27/4: »Syvstjernen« til Chr. Flor. Skau SJy 288.
- 3/5: H. W. Hertel til J. F. Schouw. Skau SJy 283.
- 5/5: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 289.
- 20/5: Kr. Sick til Peter Chr. Koch. Skau SJy 293.
- 23/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 361.
- 2/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 611.
- 6/6: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 363.
- 10/6?: Kr. Sick til J. F. Schouw. Skau Kbh 364.
- 20/6: Chr. Flor til N. F. S. Grundtvig. Skau SJy 284, 285.
- 20/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 612.
- 21/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 612.
- 23/6: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 365.
- 1/7: Kr. Sick til Laurids Skau. Skau SJy 180.
- 2/7: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 374.
- 18/7: Fr. Fischer til Chr. Flor. Skau SJy 178.
- 22/7: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 293.
- 23/7: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau SJy 179.
- 24/7: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 378.
- 25/7: J. W. Marckmann til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 379.
- 25/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 379.
- 28/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 381.
- 28/7: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 296.
- 29/7: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 382.
- 3/8: J. P. With til Laurids Skau. Skau SJy 181.
- 8/8: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 92.
- 11/8: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 167.
- 18/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 168.
- 20/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 176.
- 24/8: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 385.
- 24/8: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 386.
- 26/8: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 387.

- 28/8: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 94.
 28/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 176.
 5/9: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 99.
 6/9: Chr. Flor til J. F. Schouw. Skau Kbh 98, 389.
 7/9: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 617.
 8/9: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 102.
 10/9: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 388.
 12/9: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 390.
 14/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 618.
 15/9: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 392.
 22/9: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 622.
 24/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 623.
 30/9: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 41.
 10/10: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 394.
 13/10: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 397.
 23/10: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 103.
 26/10: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 624.
 27/10: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 181.
 30/10: Nis Lorenzen til Laurids Skau. Skau Kbh 182.
 17/11: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 400.
 26/11: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 178.
 29/11: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 625.
 15/12: J. F. Schouw til H. N. Clausen m. fl. Skau Kbh 115.
 20/12: J. W. Marckmann til C. F. Allen. Skau Kbh 44.
 20/12: Julie Marckmann til C. F. Allen. Skau Kbh 43.
 20/12: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 42.
 21/12: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 182.

1847

- 16/1: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 403.
 20/1?: Laurids Skau til F. F. Tillisch. Skau Kbh 410.
 23/1: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 407.
 23/1: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 407.
 2/2: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 627.
 4/2: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 410.
 5/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 106.
 6/2: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 411.
 10/2: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 413.
 10/2: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 414.
 22/2: Jacob Scavenius til P. B. Scavenius. Skau Kbh 187.
 23/2: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 104.
 23/2: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 631.
 25/2: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 635.
 26/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 421.
 26/2: Chr. Paulsen til Chr. Flor. Skau Kbh 108.
 26/2: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 632.
 27/2: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 107.

- 27/2: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 416.
 27/2: J. F. Schouw til H. N. Clausen. Skau Kbh 108.
 13/3: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 114, 419, 636.
 17/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 635.
 17/3?: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 109.
 20/3: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 417.
 20/3: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 419.
 27/3: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 420.
 29/3: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 114.
 29/3: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 422.
 30/3: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 421, 422.
 7/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 637.
 10/4: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 420, 631.
 15/4: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 183.
 21/4: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 183.
 27/4: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 182.
 30/4: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 423.
 7/5: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 427.
 6/6: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 430.
 12/6: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 431.
 26/6: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 431.
 3/7: Laurids Skau til J. G. Adler. Skau SJy 304.
 6/7: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 184.
 12/7: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau SJy 187.
 18/7: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 438.
 21/7: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 297.
 22/7: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau SJy 189.
 1/8: H. W. Hertel til Laurids Skau. Skau SJy 189.
 21/8: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 433.
 23/8: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 434.
 26/8: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Kbh 439; Skau SJy 185.
 27/8: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 435.
 31/8: Harald Fiedler til J. G. Adler. Skau Kbh 60.
 7/9: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 189.
 19/9: C. F. Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 302.
 26/9: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 442.
 27/9: C. F. Wegener til M. H. Rosenørn. Skau Kbh 46; Skau SJy 302.
 28/9: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 189.
 16/10: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 191.
 26/10: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau SJy 303.
 13/11: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau SJy 192.
 21/11: Laurids Skau til Mine Hertel. Skau SJy 224.
 29/11: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 439.
 3/12: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 292, 442.
 18/12: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 443.
 31/12: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 445.

1848

- 17/1: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 44.
20/1: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 638.
21/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 638.
26/1: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 47.
4/2: Hother Hage til Orla Lehmann. Skau Kbh 53, 639.
5/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 53, 188.
9/2: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 49.
10/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 188.
21/2: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 187.
6/3: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 54.
9/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 639.
10/3: Chr. Flor til H. W. Hertel. Skau Kbh 365.
11/3: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 446.
15/3: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 189.
16/3: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 448.
16/3: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 449.
17/3: Orla Lehmann til fru Lehmann. 449, 452.
18/3: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 191, 449.
18/3: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 450.
18/3: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 640.
21/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 641.
24/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 644.
25/3: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Kbh 647, 650.
28/3: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 648.
3/4: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 452.
4/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 650.
9/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 654.
16/4: C. L. Kirstein til fru Kirstein. Skau Kbh 655.
21/4: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 56.
20/5: L. N. Hvidt til F. M. Knuth. Skau Kbh 462.
24/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 453.
26/5: Marie Arnesen til Laurids Skau. Skau Kbh 661.
7/7: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 455.
7/7: Julie Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 456.
8/7: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 656.
10/7: Laurids Skau til A. F. Tscherning. Skau Kbh 462.
12/7: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 457.
18/7: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau S Jy 194.
3/10: Sophie Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 333.
14/10: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 197.
30/10: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 197.
12/11: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 466.
27/11: J. W. Marckmann til Laurids Skau. Skau Kbh 462.
30/11: Laurids Skau til H. W. Hertel. Skau S Jy 196, 198.
7/12: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 463.
26/12: H. W. Hertel til Laurids Skau. Skau S Jy 198.

1849

- 11/1: C. F. Allen til F. S. Bang. Skau Kbh 70.
1/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 466.
5/3: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 14, 41.
28/3: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 194, 469.
28/3: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 467.
1/4?: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 469, 475.
21/4: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 469.
15/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 199.
10/7: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 661.
12/7: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 661.
25/7: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau S Jy 198.
5/8: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Kbh 662.
6/8: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 61.
18/8?: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 471.
18/8: Laurids Skau til Julie Marckmann. Skau Kbh 472.
1/8?: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 475.
5/8: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau S Jy 200, 200.
20/8: Laurids Skau til H. W. Hertel. Skau S Jy 201.
22/8: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 474.
27/8: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 662.
11/9: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 62.
11/9: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau S Jy 200, 201.
15/9: Laurids Skau til H. W. Hertel. Skau S Jy 201.
19/10: Laurids Skau til C. F. Allen. Skau Kbh 64.
6/11: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 201.
18/11: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 68.
24/11: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 476.

1850

- 1/2: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 203.
10/3: F. F. Tillisch til Chr. Bille. Skau Kbh 118; Skau S Jy 209.
30/4: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Kbh 115.
12/7: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 475, 483.
14/8: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 16.
3/9: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau S Jy 207.

1851

- 10/2: J. W. Marckman til Laurids Skau. Skau Kbh 475.
26/2: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau S Jy 209.
21/4: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 117.
20/5: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 117; Skau S Jy 203.
16/6: Laurids Skau til J. N. Madvig. Skau Kbh 481.
23/6: J. W. Marckmann til Haderslev kirkevisitatorium. Skau Kbh 486.
9/7: Laurids Skau til F. F. Tillisch. Skau S Jy 217.
15/8: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau S Jy 210.
4/9: Edvard Thomsen til Chr. Flor. Skau S Jy 219.

- 8/10: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 217.
- 25/10: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 218.
- 9/11: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 218, 219, 341.
- 11/11: Sofus Høgsbro til Johan Grundtvig. Skau Sjy 316.
- 14/11: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 217.
- 27/11: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 218.
- 6/12: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 219, 341.
- 11/12: Sofus Høgsbro til Chr. Flor. Skau Sjy 219.

1852

- 21/1: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 223.
- 25/1: Laurids Skau til Gustav Lassen. Skau Sjy 223.
- 31/1: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 224.
- 17/4: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 332.
- 14/4: Laurids Skau til Sofus Høgsbro. Skau Sjy 219.
- 16/5: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 220.
- 26/6: J. W. Marckmann til Chr. Flor. Skau Kbh 482.
- 15/8: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 228.
- 14/9: August Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 373.
- 29/9: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 227.
- 1/10: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 220.
- 13/10: Sofus Høgsbro til Jens Lassen Knudsen. Skau Sjy 307.
- 22/10: Edvard Thomsen til Chr. Flor. Skau Sjy 228.
- 27/10: Laurids Skau til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 228.
- 19/11: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 308.
- 19/11: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 224.
- 23/11: Gotfred Rode til Sofus Høgsbro. Skau Sjy 228.
- 27/11: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 304.
- 22/12: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 308.
- 28/12: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 477.

1853

- 9/1: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 227.
- 15/1: B. Bertelsen til Laurids Skau. Skau Sjy 334.
- 14/2: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 333.
- 13/5: Sofus Høgsbro til Johan Grundtvig. Skau Sjy 313.
- 21/5: Peter Marius Worsaae til Laurids Skau. Skau Sjy 341.
- 22/6: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 311.
- 27/6: H. N. Clausen til Sofus Høgsbro. Skau Kbh 120.
- 27/6: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 118.
- 5/7: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 314.
- 15/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 335.
- 13/9: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 335.
- 26/9: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 337.
- 29/9: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 341.
- 1/10: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 343.
- 3/10: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 346.

- 3/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 347.
 3/10: Sophie Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 347.
 4/10: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 348.
 5/10: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 350.
 9/10: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 352.
 14/10: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 357.
 19/10: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 358.
 22/10: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 360.
 24/10: C. St. A. Bille til Laurids Skau. Skau Sjy 358.
 25/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 362.
 26/10: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 363.
 29/10: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 364.
 2/11: N. N. Aggersborg til Laurids Skau. Skau Sjy 365.
 3/11: C. St. A. Bille til Laurids Skau. Skau Sjy 367.
 7/11: Johan Wegener til Sofus Høgsbro. Skau Sjy 327.
 28/11: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 366.
 30/11: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 367.
 18/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 370.
 29/12: Peter Chr. Koch til Chr. Flor. Skau Sjy 232.

1854

- 5/1: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 371.
 15/1: Laurids Skau til Sophie Lorenzen. Skau Sjy 372.
 8/2: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 373.
 10/2: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 376.
 21/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 96.
 24/2: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 377.
 3/3: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 379.
 23/3: Sofus Høgsbro til Chr. Flor. Skau Sjy 382.
 28/3: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 380.
 1/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 383.
 3/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 386.
 23/4: Wilhelm Sponeck til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 387.
 12/4: Johan Wegener til Sofus Høgsbro. Skau Sjy 327.
 15/4: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 387.
 16/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 388.
 17/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 391.
 27/4: Fr. Fischer til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 382.
 12/5: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 392.
 15/5: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 393.
 23/5: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 397.
 6/6: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 397.
 7/6: Peter Chr. Koch til Laurids Skau. Skau Sjy 396.
 9/6: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 398.
 12/6: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 399.
 19/6: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 400.
 9/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 401.

- 17/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 402.
 19/8: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 403.
 20/8: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 405.
 21/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 406.
 6/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 407.
 10/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 410.
 10/10: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 408.
 14/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 411.
 26/10: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 412.
 20/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 413.
 26/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 414.
 4/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 415.
 10/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 417.
 29/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 417.

1855

- 15/1?: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 418.
 5/2: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau S Jy 232.
 22/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 426.
 11/3: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 419.
 14/3: F. P. Böttcher til Laurids Skau. Skau S Jy 429.
 30/3: A. F. Krieger til Laurids Skau. Skau S Jy 230.
 7/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 420.
 7/4: Laurids Skau til Sophie Lorenzen. Skau S Jy 422.
 11/4: Cornelius Appel til Laurids Skau. Skau. S Jy 313.
 13/4: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 421.
 15/4: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 423.
 5/5: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 424.
 18/5: Laurids Skau til J. W. Marckmann. Skau Kbh 483.
 27/5: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 427.
 30/5: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 428.
 31/5: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 429.
 31/5: Emil Manicus til Laurids Skau. Skau S Jy 615.
 2/7: Laurids Skau til Sophie Lorenzen. Skau S Jy 431.
 16/7: Laurids Skau til Sophie Lorenzen. Skau S Jy 433.
 3/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 432.
 7/8: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 434.
 10/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 435.
 22/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 435.
 4/9: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 230.
 14/9: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 311.
 25/9: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 416.
 25/10: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau S Jy 231.
 26/10: Johan Wegener til Godske Nielsen. Skau S Jy 320, 327.
 1/11: Laurids Skau til Chr. Flor. Skau Kbh 113; Skau S Jy 229.
 10/11: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 234.
 11/11: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau. S Jy 232.

- 16/11: Peter Chr. Koch til Laurids Skau. Skau Sjy 232.
18/11: Chr. Flor til Peter Chr. Koch. Skau Sjy 231.
1/12?: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 436.

1856

- 1/2: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 437.
1/2: Johan Wegener til Godske Nielsen. Skau Sjy 321.
4/3: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau Sjy 439.
4/4: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 439.
14/4: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 438.
8/6: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 440.
17/7: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau. Sjy 441.
20/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 442.
20/7: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 443.
24/7: Laurids Skau til H. R. Lorenzen. Skou Sjy 445.
30/7: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 445.
2/8: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 446.
20/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 447.
26/10: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 448.
28/10: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 234.
2/11: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 451.
8/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 453.

1857

- 12/4: Emil Müffelmann til Laurids Skau. Skau Sjy 455.
16/4: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 454.
9/6: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 455.
9/6: Sophie Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 456.
12/6: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 457.
13/6: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 458.
15/6: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 458.
24/6: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 664.
16/7: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 235.
13/8: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 317.
15/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 460.
30/8: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau Sjy 322.
22/9: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 461.
24/9: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 464.
26/9: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 465.
26/10: Fogh, Jedsted mølle, til Laurids Skau. Skau Sjy 467.
29/10: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 467.
21/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 469.
31/12: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 237.

1858

- 17/1?: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 470.
17/1: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 471.
18/1: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 474.

- 19/1: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 475.
- 20/1: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 476.
- 24/1: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 477.
- 1/2: Asmus Boysen til Laurids Skau. Skau Sjy 480.
- 2/2: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 479.
- 7/2: Laurids Skau til H. R. Hiort Lorenzen. Skau Sjy 480.
- 9/3: Asmus Boysen til Laurids Skau. Skau Sjy 481.
- 9/3: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 481.
- 10/3: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 482.
- 16/5: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 482.
- 5/6: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 483.
- 8/6: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 484.
- 21/6: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 486.
- 1/7: Chr. Flor til Laurids Skau. Skau Sjy 239.
- 1/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 488.
- 12/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 488.
- 8/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 490.

1859

- 16/2: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 491.
- 2/3: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 494.
- 5/3: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 497.
- 15/3: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 497, 579.
- 18/3: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 499.
- 20/3: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 502.
- 24/3: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 191.
- 25/3: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 194.
- 27/3: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 195.
- 3/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 503.
- 5/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 506.
- 6/4: Laurids Skau til sønnen Jens. Skau Sjy 697.
- 7/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 508.
- 10/4: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 510.
- 11/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 513.
- 13/4?: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 515.
- 17/4: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 516.
- 19/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 522.
- 1/5: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 523.
- 6/5: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 526.
- 20/5: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 527.
- 22/5: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 529.
- 7/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 705.
- 17/6: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 667.
- 19/6: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 668.
- 25/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 707.
- 9/7: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 531.
- 9/7: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 707.

- 13/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 532.
 14/7: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 532.
 30/8: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 709.
 7/9: Laurids Skau til sønnen Jens. Skau Sjy 712.
 8/9: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 534.
 10/9: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 535.
 15/9: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 714.
 1/11: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 536.
 6/11: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau. Sjy 539, 548, 567.
 8/11: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau Sjy 540.
 10/11: Laurids Skau til H. R. Lorenzen. Skau Sjy 538.
 26/11: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 540.
 28/11: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 542.
 6/12: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 544.
 9/12: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 546.
 26/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 549.
 29/12: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 550.
 30/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 717.

1860

- 5/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 719.
 14/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 720.
 16/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 722.
 21/1: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 557.
 21/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 723.
 22/1: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau Sjy 726.
 23/1: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 560.
 25/1: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau Sjy 726.
 27/1: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 561.
 28/1: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 563.
 28/1: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau Sjy 562.
 30/1: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau Sjy 565.
 2/2: Laurids Skau til H. N. Clausen. Skau Sjy 564.
 2/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 726.
 5/2: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 120.
 5/2: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 566.
 11/2: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 568.
 7/3: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 669.
 14/3: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 670.
 20/3?: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 569.
 26/3: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 194.
 28/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 727.
 1/4: H. N. Clausen til Laurids Skau. Skau Kbh 122.
 1/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 571.
 2/4: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 200.
 2/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 572.
 3/4: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 573.

- 3/4: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 591.
 5/4: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 574.
 5/4: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 201.
 5/4: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 671.
 5/4?: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 204.
 13/4: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 194, 672.
 17/4: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 575.
 30/4: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 578.
 12/5: Emil Müffelmann til Laurids Skau. Skau S Jy 730.
 13/5: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 194, 203.
 14/5: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 204.
 22/5: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 207.
 23/5: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 730.
 26/5: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 579.
 27/5: Emil Müffelmann til Laurids Skau. Skau S Jy 577.
 30/5: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 578.
 3/6: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 581.
 3/6: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 579.
 25/6: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 583.
 26/6: S. B. Thrige til Laurids Skau. Skau S Jy 733.
 28/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 731.
 28/6: Laurids Skau til S. B. Thrige. Skau S Jy 733.
 29/6: Poul Dorph til Laurids Skau. Skau S Jy 734.
 3/7: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 584.
 10/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 585.
 2/8: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 624.
 12/8: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau 624, 652.
 22/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 205.
 19/9: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 586.
 20/9: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 587.
 22/9: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 735.
 3/10: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 590, 624.
 17/10: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 587.
 18/10: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 587.
 20/10: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 591.
 25/10: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 591, 592.
 29/10: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 737.
 2/11: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 591.
 16/11: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 737.
 23/11: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 590.
 29/11: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 590, 592.
 4/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 739.
 5/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 588.
 7/12: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 672.

1861

- 28/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 674.

- 4/2: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 675.
 5/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 741.
 6/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 743.
 8/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 744.
 11/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 746.
 16/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 745.
 18/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 748.
 23/2: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 592.
 25/2: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 593.
 31/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 746.
 2/4: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 748.
 2/4: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 749.
 16/5: Sofus Høgsbro til Chr. Flor. Skau S Jy 807.
 23/5: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 750.
 25/5: Johan Wegener til Godske Nielsen. Skau S Jy 322.
 10/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 595.
 9/7: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 741.
 10/7: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 625.
 16/7: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 625.
 5/8: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 598.
 6/8: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 200; Skau S Jy 598.
 14/8: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 210.
 18/8: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 679.
 22/8: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 679.
 31/8: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 752.
 23/9: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 677.
 29/9: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Kbh 679.
 9/10: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 680.
 11/10: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 681.
 17/10: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 680, 681, 682.
 3/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 595.
 6/11: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau S Jy 597.
 12/11: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 752.
 15/11: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 754.
 22/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 756.

1862

- 5/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 757.
 10/1: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 599.
 14/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 759.
 15/1: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 600.
 31/1: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 601.
 12/2: J. P. Friis til Laurids Skau. Skau S Jy 637.
 18/2: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 602.
 21/2: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 760.
 6/3: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 609, 761.
 12/3: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 602.

- 23/4: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 602.
 26/4: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 604.
 5/5: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 605.
 6/5: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 609, 652.
 11/5: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 609.
 23/5: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 626.
 1/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 626.
 4/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 652.
 5/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 759.
 6/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 627.
 7/6: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 761.
 9/6: Carl Ploug til Laurids Skau. Skau Kbh 684.
 10/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 761.
 24/6: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 762.
 26/6: Sophie Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 609.
 4/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 610.
 12/7: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 611.
 12/7: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 614.
 14/7: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 613.
 21/7: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 614.
 30/7: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 615.
 31/7: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 762.
 1/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 621.
 1/8: Sophie Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 628.
 2/8: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 628.
 3/8: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 611.
 10/8: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 642.
 10/8: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 633.
 11/8: Laurids Skau til H. R. Hiort-Lorenzen. Skau Sjy 637.
 12/8: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 642, 770.
 13/8: Otto Schroeter til Laurids Skau. Skau Sjy 667.
 14/8: Otto Schroeter til Laurids Skau. Skau Sjy 646.
 14/8: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 768.
 15/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 640.
 19/8: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 643.
 29/8: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 646.
 1/9: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 771.
 6/9: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 775.
 9/9: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau Sjy 648.
 13/9: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau Sjy 650.
 20/9: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 651.
 25/9: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Sjy 627, 651.
 10/10: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau Sjy 627.
 12/10: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 682.
 15/10: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 777.
 19/10: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau Sjy 780.

- 28/10: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 657.
- 6/11: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 652.
- 9/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 658.
- 12/11: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 658.
- 17/11: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 782.
- 7/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 785.
- 21/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 788.
- 23/12: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 660.
- 28/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 663.

1863

- 5/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 793.
- 7/1: H. R. Hiort-Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 665.
- 10/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 797.
- 14/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 804.
- 16/1: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 212.
- 23/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 808.
- 25/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 809.
- 26/1: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau Kbh 219; Skau S Jy 809.
- 27/1: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 627.
- 30/1: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 811.
- 8/2: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 671.
- 11/2?: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 215.
- 11/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 814.
- 17/2: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 216.
- 19/2: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 668.
- 21/2: Laurids Skau til Reinhold Hertel. Skau S Jy 820.
- 23/2: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 671.
- 23/2: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 672.
- 1/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 815.
- 12/3: J. P. Friis til Laurids Skau. Skau S Jy 824.
- 18/3: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 673.
- 21/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 825.
- 22/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 829.
- 29/3: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 221.
- 2/4: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 830.
- 5/4: Orla Lehmann til Laurids Skau. Skau Kbh 223.
- 13/4: Johan Wegener til Godske Nielsen. Skau Kbh 10, 223.
- 18/4: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 224.
- 12/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 831.
- 15/6: C. F. Allen til Laurids Skau. Skau Kbh 71.
- 24/6: C. H. Møller, Skovgård, til Laurids Skau. Skau S Jy 683.
- 25/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 833.
- 28/6: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 834.
- 18/7: Laurids Skau til Johan Peter Købke. Skau Kbh 226.
- 19/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 675.
- 21/7: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 676.

- 24/7: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 679.
 2/8: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 836.
 4/8: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 680.
 5/8: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 837.
 7/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 681.
 11/8: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 682.
 16/8: Laurids Skau til Orla Lehmann. Skau Kbh 227.
 20/8: C. H. Møller, Skovgård, til Laurids Skau. Skau S Jy 683.
 23/8: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 684.
 13/9: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 685.
 19/9: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 685.
 29/9: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 627.
 11/10: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 846.
 15/10: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 846.
 27/10: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 846.
 2/11: Johan Wegener til Laurids Skau. Skau S Jy 328.
 11/11: Johan Wegener til Godske Nielsen. Skau S Jy 846.
 16/11: Laurids Skau til Godske Nielsen. Skau S Jy 847.
 29/11: Laurids Skau til sønnen Knud. Skau S Jy 841.
 4/12: Laurids Skau til sønnen Knud. Skau S Jy 848.
 6/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 850.
 9/12: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 853.
 20/12: Frederik Lorenzen til Laurids Skau. Skau S Jy 687.

1864

- 11/1: Harald Fiedler til Laurids Skau. Skau S Jy 859.
 21/1: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 685.
 22/1: Laurids Skau til sønnen Knud. Skau S Jy 855.
 5/2: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 861.
 6/2: Laurids Skau til Frederik Lorenzen. Skau S Jy 688.
 6/2: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 687.
 8/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 859.
 10/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 861.
 10/2: Laurids Skau til Carl Ploug. Skau Kbh 689.
 20/2: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 863.
 1/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 865.
 2/3: Laurids Skau til Harald Fiedler. Skau S Jy 693.
 5/3: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 869.
 6/3: Laurids Skau til Sophie Lorenzen. Skau S Jy 689.
 8/3: Laurids Skau til J. H. G. Tauber. Skau Kbh 692.
 10/5: Laurids Skau til sønnen Peter. Skau S Jy 872.

SAGREGISTER

Det kan altid diskuteres, hvilke opslagsord der skal med i et sagregister, og det gælder ikke mindst, hvor der som her er tale om breve, der strejfer et utal af emner. Det må derfor anbefales sammen med sagregisteret at benytte navneregisteret eller tidstavlen, hvis et eftersøgt emne er knyttet til en bestemt persons virke eller til et nærmere afgrænset tidspunkt, ligesom det må tilrådes at slå efter i brevfortegnelsen for at indkredse det tidsrum, som det eftersøgte emne eventuelt henhører til. Som eksempler kan anføres: Den slesvig-holstenske bank omtales i tilknytning til Tiedemann, begivenheder i forbindelse med krigene findes bedst i breve inden for det pågældende tidsrum, og oplysninger om en bestemt stænderforsamling findes nemmest ved hjælp af tidstavlen.

- Aristokrati, godsejere.* Skau Kbh: 318, 323 ff, 327, 351, 437, 439, 533, 549, 799 f.
30, 38, 40, 50, 58, 66, 90 f, 139, 150 ff, 160, 173, 183 ff, 188, 244, 281, 291, 293 f, 298, 304, 368, 373, 388 f, 395 f, 443, 534 f, 548, 573, 590, 613, 617, 619, 624, 629, 631, 638 f, 679; Skau SJy: 18, 114, 129, 132, 142, 143, 160, 165, 166, 169, 182, 183, 212, 264, 298, 321, 439, 541.
- Arvefølgen.* Skau Kbh: 27, 31, 36, 39, 40, 41, 218, 269, 289, 601, 678, 682, 688; Skau SJy: 34, 35, 63, 155, 157, 158, 212 f, 227, 229, 264, 269, 380.
- Audiens.* Skau Kbh: 27 f, 42 f, 53, 73, 95 ff, 127, 167 f, 173, 177, 332, 345, 386, 388, 435, 514 f, 518 f, 619 f, 639; Skau SJy: 20, 72, 79, 110, 111, 112, 122, 125, 130, 142, 155, 156, 158, 183, 372, 460, 496, 534, 545, 557, 562, 779.
- Bureaukrati, embedsmænd.* Skau Kbh: 38, 40, 46, 57 f, 104 f, 125, 138 f, 169, 175, 199, 368, 393, 396, 497, 604, 608, 646, 652, 673; Skau SJy: 37, 59, 61, 69, 91, 119, 131, 197, 210, 234, 250, 263, 298, 318, 323 ff, 327, 351, 437, 439, 533, 549, 799 f.
- Chronique scandaleuse.* Skau Kbh: 45, 139, 188, 262, 325, 421, 448, 466, 475, 546; Skau SJy: 26, 41, 42, 188, 201, 404, 447, 462 f, 466, 498, 499, 528, 595, 602, 619, 624 ff, 665, 706, 725, 733, 779, 786, 811.
- Citater, ordsprog etc.* Skau Kbh: 33, 38, 44, 157, 205, 217, 310, 366, 368, 422, 456, 470, 493, 496, 499, 546 f, 549, 555; Skau SJy: 159, 165, 210, 329, 344, 348, 354, 378, 384, 394, 404, 429, 461, 517, 518, 624, 656, 670, 710, 711, 715, 718, 749, 789, 793, 821, 824, 828, 835, 837.
- Delingstanken.* Skau Kbh: 65, 69, 70, 211, 450 f, 676; Skau SJy: 201, 202, 207, 208, 366, 565.
- Demokrati, liberalisme.* Skau Kbh: 21, 38, 55, 120, 145, 149, 157, 163 f, 166, 168, 179, 180, 188, 197 f, 278, 281, 291 f, 363, 367, 373, 393, 451, 489, 492, 494, 499, 535, 547, 580, 609, 615, 624, 651, 654; Skau SJy: 76, 92, 114, 180,

- 196 f, 203, 210, 262, 269, 277, 292, 298, 408, 541, 611, 799, 804.
- Drikkeri.* Skau Kbh: 101, 144, 293, 300 f, 311, 474, 484, 538, 549, 582, 639; Skau SJy: 77, 126, 146, 198, 252, 282, 328, 353, 360, 373, 374, 377, 391, 403, 404, 405, 407, 409, 410, 438, 440, 463, 467, 481, 486, 494, 528, 532, 543, 573, 578, 579, 588, 591, 598, 603, 646, 651, 706, 708, 721, 724, 725, 726, 730 ff, 737, 739, 751, 753, 755, 756, 763, 768, 770, 772 ff, 793, 795, 800 f, 807, 809, 812 f.
- Fest, gilder.* Skau Kbh: 182, 202 f, 247 f, 262 f, 281, 293, 305, 306, 333, 363, 367, 374, 376 f, 441, 491, 496, 527, 538, 546, 575, 577, 583, 587, 610, 667, 677, 684; Skau SJy: 49, 51, 52, 54, 55, 56, 62, 66, 68, 70, 72, 76, 77, 107, 114, 116, 119, 126, 143, 148, 153, 177, 183, 187, 232, 295, 300, 316, 370, 372, 373 ff, 382, 387, 397 f, 404, 409, 412, 414, 467, 505, 528, 531, 537, 588, 608, 611, 613, 620, 622, 629, 630 ff, 641, 704 f, 706 f, 708 f, 726, 728, 730, 770, 786, 804.
- Foreningsanliggender.* Skau Kbh: 20, 76, 80 f, 83, 93, 105, 107 f, 116, 127 f, 133, 143, 148, 190, 200 f, 210, 224 f, 242, 290, 308, 311 f, 313 ff, 324, 337 f, 339 f, 346 f, 448, 449 f, 491, 520, 595, 611, 616, 625 f, 632 f, 640 f, 667, 669; Skau SJy: 24, 50, 53, 64, 65, 66, 67, 78, 80, 83, 87, 88, 89, 91, 93, 95, 98, 102, 107, 109, 115, 116, 119, 131, 148, 160, 176, 177, 178, 180, 181, 189, 190, 252, 294.
- Forfatningsspørgsmål, konstitution.* Skau Kbh: 47, 49 f, 109, 120, 122, 149, 175, 177, 186, 203, 211, 212 ff, 215, 216 f, 271, 385 f, 393, 400 f, 429, 432, 446 f, 451, 507 f, 620, 622, 629, 635 f, 640, 642, 674 f, 676, 688; Skau SJy: 17, 91, 105, 155, 156, 202, 209, 211, 214 f, 234, 329 f, 343 f, 353 f, 368 ff, 378, 380, 382, 388, 390, 392, 397, 412, 415 f, 417, 419, 425, 431, 436, 460, 468 f, 489, 490, 526, 530, 539, 561, 566, 585, 589, 590 f, 594, 597, 601 f, 642, 653 f, 656 f, 659, 661 f, 664, 672, 673, 674 f, 676 f, 678 f, 682 f, 685 f, 705, 726, 728, 747, 760 f, 790 f, 804 ff, 830, 840, 841 ff, 846 ff.
- Forfatterskab.* Skau Kbh: 44, 70 f, 221 ff, 239 f, 405 f, 407, 413 f, 417, 495, 504, 571, 573 f, 576, 582, 603 f, 612, 626, 631, 639 f, 668 f, 685; Skau SJy: 63, 190, 238, 272 f, 317, 359, 462, 468, 487, 489, 510, 528 f, 530, 537, 545, 559, 561, 562, 664, 667, 672, 674, 677, 678 f, 680 f, 682, 685 f, 703, 804, 807, 808, 830 f, 860.
- Helstatsstandpunkt.* Skau Kbh: 21, 27, 45, 184 ff, 199, 213, 257, 303, 451, 537, 617 f, 620, 622, 643, 686; Skau SJy: 42, 91, 113, 121, 141, 147, 158, 180, 202, 203, 206, 208, 215, 216 f, 218, 221, 223, 225, 247, 260, 275, 292, 294, 312, 316, 317, 327, 328, 339, 349, 356, 366, 367 f, 378 f, 388, 411, 415, 417, 485, 522, 525, 526 f, 530, 537, 541, 548, 602, 629, 640 f, 642, 644, 646, 661, 726, 848.
- Højskolen og højskolesagen.* Skau Kbh: 20, 23 f, 29 f, 35, 73 f, 76, 78, 84, 86, 91, 95, 99, 105, 116, 118 f, 128, 134, 138, 157 ff, 164 f, 173, 235, 248 f, 250, 254 f, 258, 279, 282, 291, 298 f, 318, 323, 327 f, 340, 353 ff, 357 ff, 365, 371 f, 437, 493, 494, 526, 532, 535, 538, 545, 548 f, 562 f, 565, 570, 572, 584, 612, 615, 623; Skau SJy: 71, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99,

- 100, 107, 108, 110, 112, 117, 121, 126, 131, 134, 136, 145, 148, 149, 150, 152, 153, 160, 163, 166, 173, 179, 184, 186, 215, 219 f, 222, 226, 228, 243, 248 ff, 256, 261, 278 ff, 282-288, 289 ff, 299 f, 305-310, 312, 314 f, 319, 414, 815 ff, 821 ff, 825 ff, 829 ff.
- Jernbanesagen.* Skau Kbh: 36, 46, 55, 66, 412, 436, 438, 441 ff, 443 f, 683; Skau SJy: 185, 187, 189, 190, 228, 303 f, 373, 378, 498, 596, 608, 629.
- Kvinder.* Skau Kbh: 20, 90, 129, 150 f, 155 f, 170 f, 180, 230 ff, 233, 234, 243, 245, 247, 263, 275, 286, 287, 292, 294, 295, 296, 329, 333, 338, 352, 359, 369, 370, 386 f, 396 f, 407 f, 419, 421, 431, 440 f, 456, 463 f, 466, 472 f, 475, 476, 500, 539 f, 543, 560, 590, 592, 598, 660, 664; Skau SJy: 109, 110, 111, 132, 133, 143, 152, 153, 154, 170, 175, 188, 189, 197, 198, 200, 258, 340, 575, 595, 599, 604, 606, 608, 609, 624 ff, 628, 631, 766 f, 815.
- Latinskolesagen.* Skau Kbh: 55, 56, 95, 96, 108, 168, 169, 429, 436 f, 636; Skau SJy: 71, 74, 75, 186, 187, 203, 220, 299, 302, 409, 410, 414, 692, 712, 731 ff.
- Monumentrejsning.* Skau Kbh: 195, 198, 202, 204 ff, 207 f, 224 f, 226, 228 f; Skau SJy: 622 ff, 632 f, 768.
- Mølle- & Dam-sagen i Haderslev.* Skau SJy: 338, 340, 377, 401, 444, 459, 478 ff, 482, 484 f, 486 ff, 502, 512, 518, 524, 528, 531, 542, 578, 584, 589, 592, 636 f, 646 f, 648, 650, 669 f, 671, 673.
- Mønt- og kreditforhold.* Skau Kbh: 125, 191 ff, 194, 623; Skau SJy: 383, 385, 386 f, 390, 425, 505, 507, 513 f, 518 ff, 523, 539, 607, 650, 652, 683, 697 ff, 704, 706, 783 ff.
- Pengeindsamling & -tilskud.* Skau Kbh: 29 f, 74, 75 f, 82, 86, 106 f, 130 f, 158, 165, 190, 191 ff, 194, 254, 276, 287, 289, 333, 387, 390, 526, 540, 546, 554, 556, 562 f, 568, 578, 591 f, 597, 648, 652 f, 664, 672; Skau SJy: 65, 76, 88, 89, 94, 95, 97, 101, 103, 104, 105, 108, 114, 116, 124, 127, 128, 130, 141, 145, 148, 149, 150, 151, 154, 165, 166, 172, 175, 193, 215, 219, 256, 266, 275, 278, 280 f.
- Petitioner, adresser.* Skau Kbh: 38, 79, 93, 96, 100, 103, 166, 171 f, 179, 181, 183 ff, 189, 200 f, 215, 244, 271, 332, 346, 379, 381, 411, 432, 438, 446, 448, 450, 571, 603, 606, 615, 626, 629, 642, 644, 669, 670, 687; Skau SJy: 20, 22, 23, 24, 34, 36, 49, 67, 88, 91, 94, 103, 110, 129, 156, 160, 161, 181, 182, 217, 271, 343, 347, 351, 353 ff, 379, 568 ff, 576, 592, 594, 674, 746.
- Presseforhold.* Skau Kbh: 79, 255, 257, 269, 320, 405 f, 414, 417, 583, 624, 637, 683, 689; Skau SJy: 26, 27, 28, 92, 96, 105, 111, 116, 119, 133, 146, 192, 194, 201, 202, 229, 230 f, 233, 275, 301, 318, 358, 360, 364 f, 369, 378, 381, 382, 393 ff, 401, 414, 569, 720, 743.
- Pressemeddelelser.* Skau Kbh: 20, 37, 42, 83, 124 f, 137, 147, 148, 181, 191, 201, 271, 320, 363, 367, 423, 537, 544, 603, 618, 629, 639, 642, 653, 667, 669, 675, 691, 695; Skau SJy: 23, 78, 102, 118, 124, 137, 221, 270, 281, 291, 313, 348, 351, 380, 405, 513, 523, 524, 545, 548, 549, 551, 563, 568, 594, 628 f, 659, 662, 666, 681, 684, 721, 766, 838, 840.

- Religiøse betragtninger.* Skau Kbh: 366, 476, 482; Skau SJy: 16, 21, 29, 163, 204, 231, 278, 312, 318, 321, 328, 340, 451 ff, 470, 607, 627, 709 ff, 712 ff, 715 f, 718, 745, 748 f, 751, 758, 817 ff, 821 ff, 825 ff, 829 ff, 838 f, 845, 872.
- Revolutionære stemninger, demonstrationer.* Skau Kbh: 38, 40, 189, 386, 448 f, 516, 566, 644 ff, 647, 649, 650 ff, 655; Skau SJy: 114, 120, 125, 136, 146, 180, 217, 412, 430, 516, 549, 558 f, 560, 566, 632, 641, 643, 645, 672, 719, 720, 721, 723, 842.
- Seminarisagen.* Skau Kbh: 23 f, 84, 92, 95 f, 103, 169, 172, 328, 383 f, 399, 429, 447, 448; Skau SJy: 111, 117, 131, 191, 216, 299, 302, 511.
- Separatisme, slesvigske selvstændighedsfølelse.* Skau Kbh: 51, 107, 169, 195 ff, 340, 443, 497, 668; Skau SJy: 108, 182, 198, 205, 294, 321, 324, 329, 348, 652, 707, 746, 760.
- Skandinavisme.* Skau Kbh: 55, 63, 92, 159 f, 163, 199 f, 210 f, 238 f, 279, 281, 294, 321, 384, 401, 458 ff, 486, 494, 520, 552 f, 569, 575 f, 579, 581, 589, 613 f, 659, 677, 679, 685; Skau SJy: 17, 25, 32, 95, 96, 103, 147, 163, 164, 175, 183, 195, 237, 262, 432, 440, 598 f, 601, 618, 633, 634, 638 f, 711, 716, 747, 759 f, 761 f, 765, 847, 861.
- Sprogforhold.* Skau Kbh: 41, 79, 95 f, 98, 103, 104, 105, 126, 127, 133, 135, 167, 180, 195 f, 216, 238, 263, 283, 384, 388, 392, 398, 486, 500, 511, 514, 552, 576, 624, 641, 671; Skau SJy: 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 30, 33, 37, 43, 44, 46, 56, 99, 110, 111 f, 121, 167, 181, 186, 205, 208, 296, 298 f, 355, 359, 364, 401, 423, 436, 438, 441, 494, 543, 544, 562 f, 564 f, 581, 617 ff, 621, 633, 634, 638 f, 692 f, 752, 760, 764 f, 767, 821, 846, 866, 871.
- Sydslesvigske tilstande og forhold (Flensborg, Angel etc.).* Skau Kbh: 20, 95, 105 f, 111, 112, 118, 166 f, 176, 202 f, 216 f, 227 f, 301, 411, 419, 516, 527, 583, 636, 641, 643, 671; Skau SJy: 16, 96, 185, 193 f, 202, 207, 210, 211, 299, 301, 303, 321, 323, 328, 355, 364, 366, 426, 441 f, 455, 492 ff, 495, 500 f, 504, 511, 516, 525, 537, 541, 544, 557 f, 560, 564 f, 568, 570, 574 f, 576 f, 581 f, 592 f, 615, 638, 645, 649, 654, 665, 724, 728, 730, 745, 746, 761, 768, 770 f, 781, 838, 839, 844.
- Sygdom.* Skau Kbh: 37, 39, 45, 53, 137, 162, 173, 223, 243, 283, 293, 318, 410, 560; Skau SJy: 48, 65, 98, 105, 200, 297, 335, 339, 343 ff, 347, 350, 352, 404, 461, 463 ff, 487, 494, 497, 498, 503, 505, 518, 520, 578, 579, 580, 596, 598, 600, 602, 603, 606, 608, 609, 610 f, 612 ff, 615 ff, 635, 639 f, 643 f, 648, 651 f, 653, 663, 668, 671, 672, 679, 684, 692, 762, 763, 768 ff, 770, 774, 792, 795 f, 802, 809, 815, 830, 831, 842, 845, 872.
- Taler, fest- og skåltaler.* Skau Kbh: 29, 37, 129, 167, 183, 197, 212, 236, 237, 243, 306, 363, 365, 373, 380 f, 385, 403, 505, 511, 528, 558, 579, 589, 668, 671; Skau SJy: 51, 52, 53, 54, 62, 71, 72, 73, 74, 78, 114, 115, 116, 125, 130, 133, 143, 148, 151, 154, 167, 176, 177, 179, 217, 295, 300, 467, 503, 507, 521, 560, 622, 632, 680, 836, 837.
- Valgbargørelsen.* Skau Kbh: 36, 85, 88, 89, 136 f, 143, 144, 154, 284,

544 f, 551 f, 556, 567 f, 569, 572 f, 597; Skau SJy: 46, 134, 136, 138, 156, 166, 171, 172, 247, 249. *Økonomiske forhold (Skaus private)*. Skau Kbh: 56 f, 60, 77, 84, 88, 97, 100 f, 114, 136 f, 141, 142, 170, 173 f, 190, 296, 321, 324, 333, 334, 375, 480, 495, 525, 533, 541, 559, 567 f, 578, 593 f; Skau

SJy: 139, 144, 145, 146, 174, 177, 215, 220, 224, 225, 230, 232, 422, 429, 432, 450 f, 459, 521, 578, 595, 609, 635, 640, 650, 658, 668 f, 671 f, 717, 722, 723, 730, 739 ff, 753, 754, 756, 758, 762, 769 f, 774, 776 f, 787 f, 806, 809 f, 844, 854, 854, 870.

NAVNEREGISTER

De korte biografiske oplysninger findes kun tilføjet de personnavne, der *ikke* er omtalt i *Skau Kbh*. Hvor personnavnet er anført uden tilføjelse, må nærmere oplysninger derfor søges i navneregisteret i *Skau Kbh*, s. 696–726. I øvrigt henvises til de generelle retningslinjer, der er meddelt i *Skau Kbh*, s. 696.

- Aagaard*, Just Georg, 1811–57, cand. jur., forpagter 1837 Binitze, medlem 1848 Grundlovgivende Rigsforsamling, 1853 Folketinget, 1856 Rigsrådet. 319.
- Abrahamsen*, major. 585.
- Abrahamson*, Joseph Nicolai Benjamin. 154, 167, 256, 257.
- Adler*, Johan Gunder. 76, 80, 81, 84, 87, 90, 91, 111, 162, 164, 168, 304.
- Adler*, Peter Christian. 71, 72, 76, 266.
- Aggersborg*, Niels Nørgaard, og hans frue. 232, 351, 352, 360, 365, 487, 829.
- Ablefeld-Laurvig*, Christian Johan Frederik. 129.
- Ablefeld (-Lindau)*, Henning Otto, 1796–1871, godsejer Königsförde og Lindau, hofjægermester. 355, 571, 724.
- Abrenkiel*, Lorenz, gårdejer Skudstrup, Skodborg sogn. 313, 314.
- Albrechtsen*, prokurator Frederiksborg. 618.
- Alexandra*, Christian IXs datter, dronning Victorias svigerdatter. 656, 657, 829, 830.
- Algreen-Ussing*, Tage. 135, 247, 248, 260, 262, 275, 416, 417, 601.
- Allen*, Carl Ferdinand. 252, 832.
- Andersen*, købmand Haderslev. 124.
- Andersen*, Hans Christian, 1805–75, dansk digter. 761.
- Andersen*, Iver. 56.
- Andresen*, Siwert. 123.
- Andræ*, Carl Christopher Georg, 1812–93, oberst, finansminister 1854–58, konsejlspræsident 1856–57, medlem af Folketinget, Lands­tinget, Rigsrådet. 205, 217, 218, 361, 389, 391, 392, 396, 417, 424, 425, 447, 448, 449, 451, 455, 491, 502, 518, 601, 602, 664.
- Anker*, Falle E., gårdejer Skovhus, Aller sogn. 706.
- Ankiær*, Stefan, 1820–92, officer, direktør for kommandoen i Krigsministeriet 1862–64, stabschef 1865 ff. 2. generalkommando i Århus, medlem af Rigsrådet, Folketinget. 687, 689.
- Appel*, Cornelius, f. 1821 Åbøl, Tirslund sogn, lærer 1841 (fra Lyngby seminarium) Ribe, Lovrup, Døstrup sogn, Løjt, Bods­bøl, Ballum sogn, 1851–64 Tønder seminarium og borgerskole, privat­lærer 1865–85, frimenighedspræst 1874–89, død 1907 Hjallesø (ved Odense). 313
- Arndt*, Ernst Moritz, 1769–1860, tysk digter. 181.

- Arnesen*, Marie («Valgerda»). 180, 181.
- Arp*, Hütten herred. 766.
- Aschlund*, Conrad Frederik Bugge v., ingeniørkaptajn, 1857 overflyttet til chausséetjenesten. 451, 452, 453, 454.
- Bachmann*, Hans, Sommersted. 857.
- Bagger*, ministeriet for Slesvig. 207, 208, 803.
- Baggesen*, Frederik Ludvig August Haller. 388.
- Bahnsen*, Christian August. 299.
- Bahnsen*, Martin. 334.
- Baldamer*, uidentificeret. 742.
- Balle*, admiral. 507.
- Bang*, Peter Georg. 128, 221, 416, 417, 427, 447, 448, 775, 777.
- Bardenfleth*, Carl Emil. 214, 215, 223, 224, 459, 704.
- Barfod*, Immanuel. 324.
- Bargum*, Ludolph Conrad Hannibal, 1802-66, holstensk advokat, borgmester 1862-64 Kiel, medlem af Rigsrådet. 439, 476, 672.
- Bauditz*, Julius Theodor Vilhelm, 1817-85, kammerherre. 485.
- Beauvois*, E., fransk litterat. 613.
- Beck*, Hans Charles Johannes, major i generalstaben. 489.
- Becker*, Tyge Alexander, 1812-69, historisk og æstetisk forfatter. 407, 408.
- Beckerath*, Hermann von, 1801-70, tysk liberal politiker, 184.
- Beeck*, inspektør, stænderdeputeret. 355.
- Benzon*, handelshus. 304.
- Benzon*, Carl Ludvig Adolph, 1823-91, fuldmægtig 1853, bureauchef 1854-64 Ministeriet for Slesvigs 1. departement. 786.
- Berg*, Hans Broge, 1802-89, sgpr. 1839 Sejling, 1843 Visby, 1857-62 Torup. 245.
- Berg*, Rasmus, uidentificeret. 291, 292.
- Bergenhammer*, censor i Ribe. 118.
- Berling*, svensk provst. 618.
- Berling*, Carl. 434, 447, 448.
- Berregaard*, kammerherre. 779.
- Bertelsen*, B., uidentificeret. 334.
- Berwald*, F., købmand, politiker. 22.
- Beyerholm*, skipper. 717.
- Billault*, fransk minister. 619.
- Bille*, Carl Steen Andersen. 320, 339, 341, 350, 357, 358, 359, 360, 367, 395, 414, 548, 786, 787, 790.
- Bille*, Christian Høyer. 209, 210, 417.
- Bille*, Frantz Ernst, 1832-1918, legationssekretær 1861 Frankfurt, chargé d'affaires 1867, minister-resident 1869 Washington, gesandt 1872 Stockholm, 1890-1908 London. 416.
- Bille*, Torben, 1819-83, diplomat. 840.
- Bille-Brabe*, Henrik, 1798-1875, dansk gesandt i Wien, kommissarius 1851 for Notabelforsamlingen i Flensborg. 206, 213.
- Billing*, fransk gesandt. 281.
- Bindesbøll*, Gottlieb, 1800-56, arkitekt. 252, 253.
- Bindesbøll*, Severin Claudius Wilken, 1798-1871, sgpr. 1838 Nakskov, biskop 1851 Ålborg, 1856 Nykøbing Falster. 296.
- Birkedal*, Vilhelm, 1809-92, præst og forfatter. 404.
- Bismarck*, Otto von. 846.
- Bladt*, Hans. 334.
- Blankensteiner*, uidentificeret. 253.
- Blaunfeldt*, Maximilianus Franciscus. 128, 189, 190, 202, 385, 524, 529, 622, 631.
- Blicher*, Steen Steensen. 15, 29, 30, 119.

- Blixen-Finecke*, Carl Frederik. 329, 533, 540, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 551, 557, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 568, 601, 602, 707, 721, 726, 727, 747, 748, 780, 790, 846.
- Bluhme*, Christian Albrecht, 1794–1866, præsident i Generaltoldkammeret, handelsminister 1848, udenrigsminister 1851–54, 1864–65, konsejlspræsident 1852–53, 1864–65, medlem af Rigsrådet. 91, 218, 221, 223, 228, 229, 307, 308, 320, 334, 380, 388, 389, 415, 417, 601.
- Blüting*, Joachim, 1572 – ca. 1643, advokat, retslærd. 468, 484.
- Blädel*, Nikolaj Gottlieb, 1816–79, sgpr. 1859 Garnisons k., Kbh. 539, 540.
- Blöcher*, mølle ejer Haderslev. 444, 482.
- Bock*, uidentificeret. 674.
- Boesen*, Carl Ferdinand, 1825–74, sekondløjtnant, assistent 1856 ministeriet for Slesvig, aktuar og tingskriver 1859–64 Gottorp amt, premierløjtnant, kaptajn, byfoged 1872 Hasle. 473, 474, 476.
- Boesen*, Ulrik Sechmann. 201, 339, 341, 355, 373, 375, 409.
- Boisen*, Carl Christian. 181, 191, 192, 193, 268, 269, 270, 278, 284, 299.
- Boisen*, Frederik Engelhard. 231, 270, 375, 404, 704, 705.
- Boisen*, Lars Nannestad. 268, 270, 278, 281.
- Boisen*, Peter Outzen (faderen). 269.
- Boisen*, Peter Outzen (sønnen). 270.
- Bojsen*, sekretær, uidentificeret. 301.
- Bonefeld*, Christian Petersen, stænderdeputeret. 53.
- Bornemann*, Georg Bernhard, 1815–84, generalauditør. 711, 714.
- Boye*, fra Langeland. 252.
- Boysen*, Asmus, 1800–83. 374, 409, 440, 478, 480, 532, 579, 650, 652, 712, 722.
- Boysen*, Hans, købmand, medlem af Stænderforsamlingen i Flensborg. 592, 594.
- Boysen*, Nis Peter, 1836–1925, mølle ejer Tørning mølle. 857.
- Brammer*, Gerhard Peter, 1801–84, kateket 1826 Nakskov, sgpr. 1830 Snedsted-Nørhå (samt seminarieforstander), 1842 Vemmelv-Hemmershøj, biskop 1843 Nykøbing Falster, 1845–81 Århus. 254, 255.
- Bramsensgaard*, Peter Ravn. 391.
- Brandt*, stænderdeputeret Ærøskøbing. 334.
- Brandt*, Carl Joakim, 1817–89, lærer 1843 Vajsenhuset, udg. af »Dansk Kirketidende«, medlem 1848 af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, forstander 1856 højskolen på Marielyst, sgpr. 1860 Rønnebæk-Olstrup, præst (efter Grundtvig) 1872 Vartov. 231.
- Branner*, Georg Christian Mechlenburg, 1811–89, kateket 1837–46 Nakskov, sgpr. 1846 Næsby-Tyvelse, 1854–84 Slagelse Sct. Peder. 258, 262.
- Branth*, jurist. 751.
- Bregendahl*, Laurids Nørgaard. 439, 513, 518, 519, 521, 522, 569, 698, 699, 702.
- Bremer*, Jürgen. 353.
- Brinck-Seidelin*, Ludvig Christian, konferensråd, chef for revisionsdepartementet. 704.
- Broberg*, Christian August, 1811–86, grosserer og politiker, formand for Privatbankens bankråd og fik som sådan C. F. Tietgen udnævnt til direktør. 722.
- Brockenhuus-Schack*, Ludvig Frederik Henrik, 1825–1906, greve, her-

- redsfoged 1852 Husby og Ny hereder, 1853–60 Eckernförde herred, tillige kst. borgmester 1856–59 Eckernförde, amtmand 1860–64 Tønder og Løgumkloster, 1867–1905 Svendborg amt. 455, 472, 474, 480, 492, 493, 494, 495, 498, 499, 500, 503, 504, 506, 534, 558, 567, 577, 629, 863.
- Brodersen*, R., ejede 1849–59 Østergårdsmølle, Hoptrup sogn. 811, 812, 815.
- Bruhn*, Christian August Th. 99, 100, 107, 253.
- Bruun*, Hans Brøchner. 266.
- Bruun*, Hans Christian Hansen, og hans søn. 192, 193, 423, 441, 742, 746, 864.
- Bruun*, Mads Pagh, 1809–84, medejer 1835 af Bruunshåb ved Viborg, ejer 1857 af Jægergården ved Århus, medlem af Stænderforsamlingen i Viborg, Folketinget, Landstinget, Rigsrådet. 439, 490, 514, 515, 516, 522, 686, 847.
- Bruun*, Peter Daniel, 1796–1864, højesteretsassessor, medlem 1848–49 Grundlovgivende Rigsforsamling, 1849–62 Landstinget, 1855–63 Rigsrådet. 439, 490, 515, 569.
- Braestrup*, Cosmos, 1789–1870, politidirektør 1834–63 København. 381, 560, 667.
- Buch*, Rugstedgård. 196, 776, 777.
- Buch*, Hans, f. 1620 Skanderup, hører i Kolding, sgpr. 1646 Sommersted, d. Sommersted 1684. 13, 14.
- Buchwald*, stænderdeputeret. 837.
- Budberg*, Andreas, 1820–81, baron, russisk diplomat. 408.
- Buhbe*, Amandus. 812.
- Bubbe*, Ferdinand. 481, 646, 708, 730.
- Burchardi*, Georg Christian, professor i Kiel, præsident 1844 for Stænderforsamlingen Itzehoe. 45.
- Bülow*, Johan. 142, 143, 414, 415.
- Bøggild*, student. 623, 626, 627.
- Bøggild*, Balthasar Christopher, 1816–92, præst 1848 på »Valkyrien«, kap. 1849 Trinitatis k., Kbh., præst 1850 Augustenborg, sgpr. 1851 Vammen-Bigum-Lindum, 1861 Åby-Bjergsted, 1873–88 Skivholme-Skovby. Skau Kbh: s. 78 (ikke som fejlagtigt anført s. 700: *Bøggild*, Jens Daniel Frederik!).
- Bøllelose*, Hans, 1804–77, res. kap. 1829 Nykøbing Mors-Lodderup-Elsø, sgpr. 1836 Hjortlund-Kalslund, 1851 Åstrup. 208.
- Bøttcher*, Frits Petersen, f. 1819 Sommersted, dim. 1839 Skårup, lærer Dover, Sdr. Farup, Tirsland, 1848–88 Kamtrup, Hygum s., d. Kamtrup 1904. 429.
- Canning*, George, 1770–1827, engelsk statsmand. 265.
- Carlsen*, Hans Rasmussen, 1810–87, godsejer Gl. Køgegård, indenrigsminister 1864, medlem 1866–69 Folketinget, 1859–66 og 1870–87 Landstinget, 1855–64 Rigsrådet. 664, 665.
- Caroc*, Frederik Carl Vilhelm, 1811–82, officer, militær topograf, oberst og direktør for Hærens topografiske tjeneste 1856–64, generalmajor 1863–64. 580, 596, 673.
- Caroline Amalie*. 117, 125, 126, 127, 269, 270.
- Carstens*, dr. fysikus. 339.
- Castenschiold*, Adolph Frederik Holten. 626, 642.
- Cavour*, Camillo, 1810–61. 654.
- Christensen*, fuldmægtig. 442, 443, 445.
- Christensen*, »på Ærø«. 81, 192.
- Christensen*, Balthazar. 203, 601, 602, 664, 665, 747.

- Christian VIII.* 19, 20, 21, 22, 24, 36, 37, 40, 44, 47, 49, 50, 59, 62, 68, 71, 73, 77, 80, 81, 83, 89, 91, 92, 95, 99, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121 f, 123, 124, 125, 126, 130, 131, 132, 134, 137, 147, 148, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 168, 169, 171, 175, 180, 183 f, 186, 187, 189, 221, 247, 250, 251, 252, 255, 261, 264, 281, 296, 298, 302, 317, 320, 563.
- Christian IX.* 490, 491, 507, 508, 688, 830, 842, 847.
- Christian August af Augustenborg.* 21, 34, 42, 188, 264, 269, 356, 563, 842.
- Christiansen, Andreas.* 161, 168, 187, 202, 207, 208, 301, 303, 455.
- Christiansen, Christian.* 717, 724, 745, 836, 838, 839.
- Christiansen, Georg Friedrich Elieser,* f. Slesvig 1814, herredsfoged 1852–58 Slies og Fysing herreder. 471, 472, 473, 474.
- Christiansen, Johann Caspar,* 1821–92, købmand, konsul, Flensborg, medlem 1851 af Notabelforsamlingen. 205, 217.
- Clausen, Ærøskøbing.* 90.
- Clausen, Henrik Nikolaj.* 48, 64, 65, 66, 71, 73, 77, 81, 84, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 98, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 124, 125, 132, 140, 145, 148, 149, 154, 156, 157, 160, 162, 163, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 177, 179, 197, 198, 199, 204, 207, 208, 209, 214, 219, 220, 248, 249, 250, 288, 289, 293, 300, 306, 327, 349, 392, 431, 436, 439, 564, 573, 598, 622, 624, 632, 646, 730, 731, 748, 774.
- Claussen, Hans Reimer.* 45, 558, 560.
- Clod, Hans Adolf,* kammerråd, bureauchef Slesvigske Ministerium. 596, 788, 834.
- Cohen, Aron Moses,* f. 1775, købmand i Haderslev. 435.
- Collin, Jonas.* 103, 136, 153, 157.
- Crone, Vilhelm Christoffer,* 1813–87, auditor 1840, byfoged 1849 Helsingør, politidirektør 1863. 154.
- Dahl, Christian Theodor.* 345, 381, 463, 697.
- Dahl, Torkild Christian.* 519, 699, 712.
- Dall, J. J.,* sognefoged i Jels sogn. 54, 58.
- Dammann, rådmand i Eckernførde.* 513, 559.
- Danckwerth, Caspar,* forfatter til »Newe Landesbeschreibung der zwey Hertzogthümer Schleswich und Holstein« (1652). 266.
- Danner, Louise.* 42, 227, 447, 448, 498, 499, 547, 557, 560, 577, 602, 721, 779, 780.
- David, Christian Georg Nathan,* 1793–1874, professor, direktør i Nationalbanken, finansminister 1864–65, medlem 1849–52 Folketinget, 1866–70 Landstinget, 1854–66 Rigsrådet. 601, 602.
- Dauids, Mathias,* 1800–77, amtmand 1850–56 Gottorp og Hütten amter, samt Stapelholm, medlem 1851 af Notabelforsamlingen i Flensborg, 1856–63 af Rigsrådet i Kbh. 206, 208, 211, 217, 439, 615.
- Dejn, Søren N.,* sognefoged i Brøns sogn, gårdejer i Astrup. 495, 746.
- De la Laing,* husarofficer. 466.
- Dirckinck-Holmfeld, Constant.* 91, 92, 292, 293.
- Dorph, Poul,* 1824–1907, adjunkt 1852–64 Haderslev, derefter Haderslev Læreres Skole i Kbh. og Mariboers Skole. 732, 734, 735.

- Drewsen*, Christian, 1799–1896, papirfabrikant. 671.
- Drewsen*, Johan Christian. 248.
- Dreyer*, gårdejer, Agentoft, Jels sogn. 516, 704, 824.
- Dreyer*, Jørgen Christian, 1832–97, fuldmægtig Slesvigske ministerium, bladudgiver. 801, 802, 803, 804, 808.
- Dumreicher*, Carl Otto. 110.
- Düring*, Ernst Friedrich Wilhelm, f. 1822 Vamdrupgård, hofjunker, ritmester, ejer af Damager, d. Haderslev 1895. 188, 598.
- Edward VII*, engelsk konge 1901–10. 657, 830.
- Eitzen*, Paul von, 1521–98, superintendent Slesvig stift.
- Elberling*, uidentificeret. 806.
- Engelbrecht*, J., sognefoged til Edemanswurth, Ditmarsken; stænderdeputeret. 45, 46.
- Engelsted*, Carl Sophus Marius Neergaard, 1823–1914, læge. 717, 836.
- Erasmus fra Rotterdam*, 1465 (1466)–1536, hollandsk teolog. 619, 766
- Erichsen*, Erich, tidligere ejer af Mariøgård i Gl. Haderslev. 432.
- Erichsen*, Truels, f. Haderslev 1779, gæstgiver, død Haderslev 1848. 51, 54, 190.
- Eskesen*, Morten, 1826–1913, dimiteret 1848 Snedsted, derefter i fri lærervirksomhed, friskolelærer 1858 Rudme, 1864–84 Odense. 319, 320.
- Esmarch*, Heinrich Karl. 350, 359, 699, 802.
- Eulenburg*, Botho Heinrich zu. 201, 202.
- Faber*, Nicolai, 1789–1848, biskop 1834 Fyns stift. 291.
- Falck*, Nicolaus. 16, 55, 58, 63, 699.
- Falkenberg*, kaptajn. 631.
- Fangel*, Carl Georg Holger Julius, 1821–1902, skovrider 1852–70 Ulfshus ved Haderslev. 821.
- Feilberg*, Nikolaj Laurentius, 110, 132.
- Fenger*, Carl Emil, 1814–84, professor, direktør for Landbohøjskolen, finansminister 1859, 1860–63, 1870–72, borgmester 1875–84 København, medlem af Folketinget, Rigsrådet. 526, 548, 571, 575, 578, 580, 637, 705.
- Ferdinand*, prins. 498, 499.
- Fibiger*, Johannes Henrik Tauber, 1821–97, præst og forfatter, lærer 1850 Haderslev lærde Skole, samt præst ved Hertug Hans's Hospitalskirke, res. kap. 1859 Garnisons k., Kbh., sgpr. 1874 Vallensved, 1881–95 Ønslev og Eskildstrup. 352, 409.
- Fick*, skolelærer Skrøbelev. 291.
- Fiedler*, Harald Valdemar. 96, 187, 189, 197, 199, 201, 203, 217, 227, 228, 293, 308, 416, 426, 439, 497, 532, 578, 579, 590, 591, 592, 595, 598, 599, 600, 601, 602, 609, 611, 612, 613, 623, 624, 625, 626, 627, 635, 642, 643, 650, 651, 652, 657, 671, 672, 693, 741, 746, 748, 761, 762, 770, 786, 807, 809, 830, 861.
- Finely*, jurist Haderslev. 387.
- Finsen*, Hilmar. 324.
- Fischer*, Carl Christian August, f. Montigny, Frankrig, cand. jur. 1841 Kiel, sekretær 1843 Åbenrå amtskontor, volontær 1843, cancellist 1846 Slesvig-Holst.-Lauenbg. Kancelli, 1848–50 ansat i den provisoriske regering, fuldmægtig 1852 Slesvigske Ministerium, herredsfoged 1857 Nybøl herred, amtsdommer 1866 Plön, d. Plön 1891. 349, 365, 366, 379.

- Fischer*, Frederik. 178, 245, 255, 302, 382.
- Fleischer*, justitsråd Århus. 266.
- Flor*, Christian. 9-240, 242, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 261, 262, 265, 267, 269, 272, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 300, 307, 309, 315, 317, 321, 322, 326, 327, 328, 330, 367, 369, 382, 396, 414, 429, 431, 436, 538, 748, 807, 808, 818, 819, 820, 821, 824, 825, 826, 827.
- Fogh*, møller i Jedsted. 467.
- Fonnesbech*, Christian Andreas, 1817-80, godsejer og politiker. 747.
- Francke* (Franqué), læge Bad Ems. 615, 635, 644, 768.
- Frederik VI*. 840.
- Frederik VII*. 34, 35, 40, 41, 42, 56, 62, 79, 82, 113, 119, 137, 142, 144, 154, 165, 194, 209, 213, 217, 228, 339, 343, 355, 364, 372, 379, 391, 392, 408, 412, 413, 414, 416, 427, 434, 448, 459, 466, 467, 522, 525, 534, 538, 539, 540, 542, 543, 547, 557, 569, 596, 602, 649, 682, 748, 778, 779, 780, 843, 844, 847.
- Frederik VIII*. 508, 510.
- Frederiksen*, Rasmus Severin, 1822-95, herredsfoged 1850-64 Nr. Rangstrup-Hviding hrd. 629, 703.
- Frei*, Hans Petersen, 1807-65, købmand Haderslev. 338.
- Friedrich* (Prinsen af Noer). 41, 42, 119, 125, 126, 127, 188, 302, 662.
- Friedrich III*, tysk kejser, preussisk kronprins. 859, 864.
- Friedrich VIII*, tronprætendent. 688, 842.
- Friedrich Vilhelm IV*. 385, 391.
- Friess*, Christian. 53, 58, 60, 61, 117, 120, 123, 188.
- Friis*, Jacob Hansen. 70, 72.
- Friis*, Jens Peter, f. 1827 Ejsbøl, overtog 1848 fødegården, d. Ejsbøl 1889. 637, 818, 819, 824.
- Frijs*, Christian Emil Krag-Juel-Vind, 1817-96, lensgreve til Frijnsborg, konsejlspræsident og udenrigsminister 1865-70, medlem af Rigsrådet, Landstinget. 281, 282.
- Frijs*, Frederik Julius Krag-Juel-Vind, 1821-85, greve til Juellinge, medlem af Landstinget, Rigsrådet (I Skau Kbh, se under: *Krag-Juel-Vind-Frijs*, Frederik Julius!). 246, 248, 253, 260, 262, 274, 281, 282.
- From*, Asmus Thomsen. 48, 375.
- Funcke*, Friedrich Wilhelm, d. 1862, konsul, købmand Flensborg, vicepræsident Flensborg Stænderforsamling. 353, 354, 355, 356.
- Gadeberg*, skipper. 750.
- Gandil*, familie. 200, 626, 646.
- Garibaldi*, italiensk frihedshelt. 654.
- Garlieb*, Peter Johann Gottfried, 1787-1870, embedsmand og forretningsmand, medlem af bl. a. komiteen for behandlingen af jernbaneanliggender, bosat indtil 1864 i Flensborg. 324.
- Giødwad*, Jens. 77, 320.
- Glahn*, Hans Egede, 1814-98, løjtnant i Kongens Livkorps 1838-42, lærer ved kbh.ske skoler, sgpr. 1853 Sommersted, stiftsprovst 1859 Budolfi k., Ålborg, provst 1871-98 Storehedinge. 326, 328.
- Goldschmidt*, Meir Aaron. 269, 270.
- Gottfriedsen*, Peter, f. 1791 Haderslev, underretsadvokat 1817, over- og landsretsadvokat 1830 Haderslev, d. 1850 Haderslev. 37, 359.
- Gottschalk*, Henrik Johan Valentin, f. 1866, læge, gift m. Helene Brøchner, f. Hiort-Lorenzen. 667.

- Graae*, Gomme Frederik (Frits) August. 319, 324.
- Gregersen*, Christian Nygaard, 1827–1905, amtssekretær 1856–64 Haderslev, prokurator Svendborg, by- og herredsfoged 1874 Hasle, herredsfoged 1886–98 Ning herred. R.a.D., gift 1870. 443, 444, 446, 450, 463, 464, 476, 485, 499, 501, 503, 513, 521, 528, 551, 598, 690.
- Grotius*, Hugo, 1583–1645, hollandsk retslærd. 766.
- Grove*, Emanuel Rasmus, 1812–71, ingeniør, vandbygningsingeniør 1850, vandbygningsdirektør 1854–64 for Slesvig (med bopæl i Husum). 502, 503, 518, 524, 527, 528, 529, 531.
- Grundtvig*, Johan, arkivmand. 313, 316.
- Grundtvig*, Nicolai Frederik Severin. 56, 66, 72, 196, 197, 231, 270, 279, 284, 321, 378, 572, 656, 751, 789, 821, 824, 826.
- Grüne*, Johan Peter Martin. 395.
- Grønlund*, Carl Christian Howitz, 1825–1901, lærer 1851 Haderslev Latinskole, 1864–79 Haderslev Læreres Skole i Kbh. 461, 824.
- Gyldenfeldt*, Niels Sehested. 829.
- Gyrsting*, Jacob. 53, 120.
- Goethe*, Johann Wolfgang, 1749–1832, tysk digter. 495, 609.
- Haagen*, Christian Wilhelm, 1792–1871, etatsråd, bankdirektør, medlem af Rigsrådet. 601.
- Haagensen*, bankbestyrer, Sct. Croix. 618, 621, 643.
- Hage*, handelshus. 304, 833, 834.
- Hage*, Alfred. 79, 132, 135, 409, 410.
- Hage*, Hother. 439.
- Hagemann*, Moritz, 1810–84, gods-ejer Ohrfeld, medlem 1851 af Notabelforsamlingen i Flensborg. 206, 217.
- Hagen*, Laurits Christian. 208, 219, 293, 317, 321, 807.
- Hagerup*, Eiler Henning, 1817–63, lærer 1840 Kbh., kateket 1845 Præstø, sgpr. 1850 Solt, Angel. 324, 745.
- Halberg*, uidentificeret. 582.
- Hald*, Jacob Christian. 136.
- Hall*, Carl Christian. 205, 214, 217, 223, 232, 320, 389, 391, 392, 407, 408, 416, 417, 455, 487, 491, 548, 569, 642, 644, 661, 663, 664, 751, 790, 840, 847.
- Hammerich*, Emil. 332, 334, 344, 346, 357, 375, 377, 382, 385, 398, 399, 567, 577, 598, 693, 707, 828, 829, 860, 863, 865, 866, 871.
- Hammerich*, Louis, 1830–1916, officer, kst. herredsfoged 1853 Frøs og Kalslund herreder, borgmester, politimester og byfoged 1853 Eckernförde, herredsfoged 1856 Bøking herred, politimester og rådmænd 1859 Flensborg. 455, 563, 802, 803, 865.
- Hammerich*, Martin Johannes, 1811–81, skolemand, magister. 196.
- Hansen*, Posselts svigersøn, 219.
- Hansen*, Aleth Sophus. 319, 324.
- Hansen*, Andreas, 1818–84, gårdejer i Grumby, Angel, stænderdeputeret 1853–63. 536, 537, 538, 560, 575, 655, 683, 724, 725, 726.
- Hansen*, Bertel. 55, 56, 706.
- Hansen*, Christian Frederik, 1788–1873, officer, krigsminister. 198, 208, 221, 388, 391, 396, 414, 415, 489.
- Hansen*, Frederik Christian. 90.
- Hansen*, Frederik Ferdinand, f. 1819 Gl. Haderslev, lærer ved pigeborgerskolen, sekretær 1851–84 for selskabet »Harmonien«, d. Haderslev 1900. 396.

- Hansen*, Hans, sandemand, gårdmand i Grønnebæk, Jels sogn. 44, 45.
- Hansen*, Hans Heinrich, f. 1800 Sieseby, apoteker 1828–57 Løveapoteket, Haderslev, d. Haderslev 1876. 423.
- Hansen*, Hans Peter. 248.
- Hansen*, Jens Andersen (I.A.). 561, 601, 602, 724, 760, 761.
- Hansen*, Jørgen. 196.
- Hansen*, Mouritz Mørk, se: Mørk Hansen, Mouritz.
- Hansen*, Peter Brodersen, f. Bredebro 1831, borgmester 1864–67 Haderslev, d. Flensborg 1875. 691, 694, 871.
- Hanssen*, Hans Peter («Norsk»). 334, 353.
- Hanssen*, Nis («Bondesøn»). 27, 39, 44, 45, 74, 75, 77, 117, 119, 124, 127.
- Hargens*, Wolf Hermann. 90, 192, 193.
- Hartvoigsen*, Ludvig Joachim Wilhelm, premierløjtnant. 622, 766.
- Hass*, Ludvig, f. 1808 Ringsted, sgpr. 1835–40 Mjolden, missionær 1840–47 Smyrna, sgpr. 1848 Hals, 1848–69 Nibe, medlem Folketinget, Rigsrådet, Landstinget, homøopat, d. 1881. 21.
- Hasselberg*. 49.
- Hebbe*, norsk læge, 618, 834.
- Hecht*, købmand Bisserup. 599, 612, 623, 628.
- Hedemann*, Johan Christopher Georg, 1825–1901, kaptajn 1850, kommandør 1864 for hærens brovæsen, jernbaneingeniør, generalmajor 1895, søn af generalløjtnant Hans Hedemann. 433.
- Hegermann-Lindencrone*, Cai. 688, 693, 861, 866.
- Heiberg*, Johan Ludvig, 1761–1860, dansk forfatter, chef 1849–56 for Det Kgl. Teater. 434, 788.
- Heiberg*, Johanne Luise, 1812–90, dansk skuespillerinde. 761.
- Heide*, Alexander Cecilius, 1822–66, herredsfoged 1850–64 Tyrstrup herred, derefter politimester Odense, kancelliråd. 324, 406, 513, 515, 516, 518, 521, 523, 547, 591, 651, 657, 698, 700, 701, 702, 704, 739, 762, 776, 793, 794, 798, 800, 801, 806.
- Heltzen*, Eugenius Sophus Ernst, 1818–98, kst. amtmand 1846–47 Ålborg, amtmand 1850–64 Åbenrå-Sønderborg, stiftamtmand 1869–98 Fyn, justits- og kultusminister 1864–65, ejer af Søgård gods siden 1852, medlem af Rigsrådet. 234, 322, 417, 439, 455, 536, 598, 601, 629.
- Helweg*, Hans Friedrich. 160, 161, 162, 163, 166, 170, 171, 196, 204, 222, 228, 231, 232, 237, 239, 285, 300, 302, 311, 321, 414, 452, 453, 808, 817, 818, 819, 821, 822, 823, 826, 827, 828, 829.
- Helweg*, Nicolaus Ludvig, 1818–83. kirkehistoriker, kapellan 1857–83 Skt. Knuds k. og provst ved hospitalet i Odense. 231.
- Hertel*, Hans Wilhelm. 80, 99, 100, 120, 122, 123, 164, 179, 181, 184, 188, 189, 196, 198, 206, 219, 228, 237, 239, 283, 293, 306, 307, 308, 316, 317, 611, 714, 818, 819, 822, 827.
- Hertel*, Reinhold Wenzel, f. 1839 Åstrup, kap. 1868 Velling, 1870–81 Ingstrup, Hjermelev og Alstrup, d. ugift. 470, 719, 800, 816, 820, 823, 824, 825, 827, 828.
- Hertel*, Vilhelmine (Mine) Magdalene Sophie, f. 1831, gift 1853 med fætteren Harald Christian Hertel. 198, 224.
- Heuckendorff*, Carl Heinrich. 479,

- 480, 485, 496, 497, 502, 503, 518, 524, 528, 529, 531, 588, 590, 591, 599, 636, 671, 871.
- Hillerup*, Hans Jørgen, 1802–73, herredsfoged 1844 Lunde-Skam hrd., birkedommer 1847–66 Roepstorff birk, justitsråd 1859, etatsråd 1866. 617, 763.
- Hindenburg*, W. A. G. v., oberst. 558, 559, 560.
- Hiort-Lorezen*, Hans Rudolf, 1832–1917, søn af Peter Hiort Lorezen, jurist, redaktør og genealog. 228, 331–694, 868.
- Hoff*, skriver på Haderslev amtstue. 705, 808.
- Hoff*, Jens, 1806–78, berider hos Frederik VII. 40, 42, 85.
- Holgersen*, kromand. 210.
- Holler*, agent, 124.
- Holm*, aktuar Læk. 617, 763.
- Holm*, oberstløjtnant. 167.
- Holm*, Johann Christian. 167.
- Holm*, Johannes Heinrich, borgmester Tønder. 230, 863.
- Holst*, S. B., gårdejer Frørup. 49.
- Holstein*, Ludvig, 1815–92, lensgreve til Holsteinborg, konsejlspræsident 1870–74, medlem 1856–66 Rigsrådet, 1866–76, 1879–81, 1887–90 Folketinget. 601, 650.
- Holstein*, Ulrik Adolph von, 1803–64, kammerherre, amtssekretær Husum, derefter Åbenrå, amtsforvalter og husfoged 1832 Ærø, 1845 Tønder, adjungeret 1849 Tillisch som kasserevisor, amtsforvalter 1850 Flensborg, amtmand 1856 Gottorp og Hütten amter, samt overstaller i Stapelholm, medlem af Rigsrådet. 196, 473, 475, 476, 477, 481, 492, 566, 567, 573, 614, 616, 629, 640, 665, 803.
- Holtum*, Hans, uidentificeret. 811.
- Huss*, Claus Detlef, f. Grevenskrug 1810, sekretær 1830 Bordesholm amtstue, fuldmægtig 1837 Haderslev østeramtstue, 1852 det slesvigske ministeriums generaldecisorat, amtsforvalter 1855 Haderslev østeramt, Steuerempfänger 1868, d. Haderslev 1871. 422, 427, 428, 429, 463, 588, 870, 871.
- Hvidt*, L. N. 248.
- Hübschmann*, Jørgen, gårdmand i Nustrup. 807, 871.
- Hübschmann*, M. H., sandemand, gårdmand i Nustrup. 45.
- Hyphoff*, Emil. 100, 118, 272, 282.
- Høgsbro*, Sofus. 90, 219, 220, 226, 227, 228, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 320, 326, 327, 382, 700, 807, 819, 821.
- Høier*, C., sognefoged, gårdmand i Ustrup, Vedsted sogn. 46.
- Høst*, kaptajn. 501.
- Ingemann*, Bernhard Severin. 15, 130.
- Irminger*, Carl. 218.
- Iversen*, Conrad, sognefoged i Fredsted, Gl. Haderslev. 58. 60, 89, 90.
- Iversen*, Christian, gæstgiver Haderslev, medlem 1853 af Stænderforsamlingen i Flensborg. 124, 334, 355.
- Iversen*, degn i Jels. 55.
- Jacobsen*, Otto, studerende. 718.
- Janssen*, Adolph Ernst, f. Starup pgd. 1821, søn af Chr. L. J., læge, redaktør »Nordslesvigske Tiden«*, et dansksproget, tysksindet blad i Haderslev, død Haderslev 1879. Skau Kbh: s. 690.*
- Janssen*, Christian Ludvig. 117.
- Jensen*, Christian Albrecht. 343, 431.
- Jensen*, Carl Reinhold, 1827–88, landmåler, redaktør medlem 1858–64, 1866–68 Folketinget, sta-

- tionsforstander 1868–88 Vejle. 561.
- Jensen*, Heinrich Carstensen. 205, 206, 217, 355, 455.
- Jensen*, Jens, fæstegårdsejer i Trunderup på Fyn, medlem af Rigsrådet. 602.
- Jensen*, Jørgen, gårdejer Bramdrup, Moltrup sogn. 374, 855.
- Jepsen*, Jørgen, gæstgiver i Haderslev. 462.
- Jepsen*, Peter. 532.
- Jespersen*, kaptajn. 412.
- Jessen*, Johan Christian v., 1817–84, borgmester i Horsens, indenrigsminister 1859–60, medlem 1858–64, 1866 Folketinget, 1866–84 Landstinget. 585.
- Jochimsen*, Iver. 49, 50, 51, 108.
- Jochimsen*, J. W. H., købmand i Flensborg. Skau Kbh, s. 438 (ikke som fejlagtigt anført: Iver Jochimsen, Kabdrup). 187, 189, 190.
- Johannsen*, Friedrich. 21, 47, 58, 60, 61, 62, 64, 78, 83, 84, 95, 97, 110, 117, 119, 120, 123, 125, 131, 134, 141, 149, 188, 321, 326.
- Johannsen*, Wilhelm. 120, 629.
- Johnsen*, Vilhelm Ferdinand, 1788–1879, departementschef 1848–72 Finansministeriet, konferensråd 1841, geheimekonferensråd 1867. 486, 636, 646.
- Jordt*, Josias, gårdmand i Ørsted, Oksenvad sogn. 46.
- Juel*, Christian. 543, 562, 564, 687, 739, 751, 778, 779, 780, 781, 790, 797, 798, 799, 800, 802, 803, 804, 806, 832, 835, 836, 846.
- Juhl*, Andreas, Kjelstrup. 857.
- Juhl*, Christian (Hjerndrup). 334, 338, 354, 357, 372, 373, 374, 408, 440, 494, 496, 516, 589, 629, 700, 701, 704, 706, 707, 726, 808, 836.
- Juhl*, Christian (Peter Hiort Lorenzens svoger) og hans enke »Tante Juhl«. 167, 338, 451, 452, 453, 519, 520, 857, 863.
- Jubl*, Hans Christian, ejede 1836–1901 Hjerndrupgård, mens stænderdeputeret Christian Hansen (1806–73) var ejer af Juhlminde i Hjerndrup. 579, 591, 612.
- Jubl*, O., medlem af Skamlingsbanke-bestyrelsen. 706.
- Junghans*, Hans v., major i infanteriet. 771.
- Jürs*, premierløjtnant. 424.
- Jaeger*, dr., Eckernförde. 541.
- Jørgensen*, Iver, sandemand, gårdmand i Ustrup, Vedsted sogn. 45.
- Jørgensen*, Jens, 1806–76, gårdejer Bjerregård, medlem Folketinget, Landstinget og Rigsrådet. 602.
- Jørgensen*, M., sandemand, gårdmand i Skrydstrup. 45.
- Jørgensen*, Thorvald August Brown, 1825–1910, auditor 1852 Rendsborg, politimester Slesvig 1854–64, borgmester smstds. 1860–64. 570.
- Kaas*, Frederik Christian v., kaptajn i Infanteriet. 649.
- Kall*, J., gårdejer. 707.
- Karl XIV Johan*. 32, 35.
- Karl XV*. 599.
- Kastrup*, Asmus. 111, 112, 115, 157, 190, 303.
- Kauffmann*, Wilhelm. 649, 688.
- Kier*, Otto. 21, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 52, 62, 86, 87, 117, 120, 123, 128, 130, 131, 188.
- Kier*, Otto Detlef Harald (søn af Otto Kier). 690, 870.
- Kierkegaard*, Søren Aabye, 1813–55, teolog og filosof. 232, 328, 837.
- Kierulf*, Andreas Christian Anton St. Marcus, 1812–70, tingskriver 1853–64 Gram hrd., 1865 bopæl

- i Ødis-Bramdrup, prokurator 1867 Ribe, 1868 bosat i Kolding. 547, 598, 755, 798, 872.
- Kirck*, Helsingør. 177.
- Kirstein*, Carl Ludvig. 429, 704.
- Kittel*, Johan Georg, 1797-1888, ejer af Skovbølgård, Felsted sogn. 725.
- Kiær*, Christian, 70, 77, 78, 84, 86, 87, 103, 104, 107, 177, 178, 248, 249, 252, 285.
- Kjær*, Søren Nielsen, 1827-93, anti-nationalliberal politiker. 561.
- Kiær*, C. A., borgmester Tønder. 350, 863.
- Kjærbølling*, Niels, f. Dyndved, Egen sogn, 1806, dimitteret 1827 Skårup, lærer 1831 Marstal, 1836 Ærøskøbing, ornitologisk forfatter i Kbh., ledede siden 1859 den have, der blev begyndelsen til Zoologisk Have i Kbh. 231.
- Klewing*, Hans Andreas, 1807-79, stenhugger og borgerrepræsentant Flensborg. Skau Kbh, s. 226. 839.
- Kloppenborg*, Hans Diderik. 253, 317, 807, 821.
- Kloster*, Andreas. 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 39, 55, 63, 77, 99.
- Kloster*, Jens Andreas, f. Hajstrup, Øsby s., 1820, dimitteret 1841 Lyngby seminarium, hjælpelærer 1840 Sommersted, lærer 1847-48, 1849-51 Grønnebæk, lærer og degn 1851-58 Vonsbæk, 1859-67 Skodborg, derefter bogholder ved Frøs Herreds Sparekasse, d. Rødding 1900. 60, 375.
- Knudsen*, Harald, 1823-91, sekretær 1853 Appellationsretten i Flensborg, herredsfoged 1856-64 Arns og Treja hrd., borgmester 1869 Kbh. 429, 433, 435, 438, 604, 779.
- Knudsen*, Johan Frederik Christian, 1823-73, herredsfoged 1856-64 Vis og Ugle herreder, redaktør. 537, 703.
- Knudsen*, Jens Lassen, 1819-86, lærer 1851-62 Rødding højskole, 1862 Dalum, sgpr. 1864 Aggersborg, 1872 Lejrskov. 305, 307.
- Knudsen*, Knud Lausten. 96, 100, 101, 107, 126, 174, 179, 216, 248, 249, 293, 307, 312, 317, 373, 374, 652, 826.
- Knuth*, Frederik Marcus. 129, 132, 195, 260, 304.
- Koch*, Carl Adolph, ejede siden 1836 Jelsgård, Jels sogn. 46.
- Koch*, Christian Posselt, 1807-65, ejede siden 1836 Mariegård, Jels sogn. 46.
- Koch*, Johan Georg Christopher Frederiksen, 1827-1914, appellationsråd Flensborg, politimester Slesvig, politimester og borgmester Odense, etatsråd. 779.
- Koch*, Peter Christian. 10, 15, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 34, 39, 44, 47, 50, 52, 56, 57, 58, 60, 62, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 85, 91, 92, 101, 105, 106, 108, 109, 117, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 132, 133, 135, 140, 141, 145, 147, 151, 157, 168, 169, 171, 172, 176, 177, 178, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 214, 217, 218, 219, 223, 224, 225, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 239, 240, 245, 247, 248, 249, 250, 252, 254, 256, 257, 261, 267, 272, 275, 283, 288, 293, 297, 301, 307, 311, 316, 319, 320, 321, 326, 328, 332, 341, 363, 375, 376, 377, 377, 378, 379, 381, 382, 387, 395, 396, 402, 679, 731, 821.
- Kofoed-Hansen*, Hans Peter. 357, 588, 607, 872, 873.
- Korn*, Christian Gottlieb, etatsråd,

- chef for Domæneekspeditionskontoret. 486.
- Kornerup-Borch*, f. Roskilde 1795, auditør 1820 Itzehoe, amtsforvalter 1831 Ærø, 1832 grevskabet Rantzau, 1846–48, 1850–55, Haderslev østeramt, d. Haderslev 1855. 375, 385, 390, 423, 427.
- Krag*, oberstløjtnant Fredericia. 266.
- Kranold*, Rudolph Heinrich Carl Conrad, 1819–89, volontør 1843 Rentekammeret, bureauchef 1849 Bestyrelseskommissionen for Slesvig, departementschef 1852 Ministeriet for Slesvig, generaldecisor 1862 slesvigske regnskabsvæsen, kst. chef 1864 Det Kgl. Teater, amtsforvalter 1870 Odense, kgl. kommissarius 1855, 1860 og 1863 Stænderforsamlingen i Flensborg, medlem af Rigsrådet. 374, 429, 562, 563, 567, 596, 676, 677, 679, 724, 725, 736, 788, 792, 833, 834, 837, 838.
- Krarup*, Hans Helmuth. 136, 153, 157, 173, 175, 261, 262, 291, 293.
- Krarup-Hansen*, Christian Johan Lodberg, f. Arnum 1817, subrektor 1850–64 Haderslev, derefter Haderslev Læreres skole, d. Kbh. 1895. 463, 464, 466, 487.
- Krieger*, Andreas Frederik. 205, 206, 212, 214, 217, 218, 223, 230, 231, 232, 322, 438, 439, 486, 526, 529, 548, 615, 699, 705, 712, 776, 777.
- Krogh*, von, uidentificeret. 801.
- Krogh*, Caspar Hermann von, overførster Marienlyst, Haderslev. 864.
- Krogh*, Georg Friedrich von. 103, 104.
- Krogh*, Godsche von. 126.
- Krohn*, Cæsius Crinitus Inopinatus, 1812–1905, sgpr. 1839–88 Vester Åby-Åstrup. 266.
- Krüger*, Hans Andreassen. 197, 198, 200, 201, 205, 207, 208, 209, 210, 216, 217, 233, 234, 307, 334, 351, 353, 357, 369, 370, 372, 373, 382, 383, 422, 423, 475, 476, 477, 502, 513, 516, 518, 519, 520, 521, 523, 528, 536, 538, 563, 578, 579, 595, 597, 598, 599, 601, 602, 622, 629, 652, 653, 654, 657, 658, 662, 683, 684, 694, 698, 699, 700, 701, 702, 704, 705, 709, 726, 728, 746, 747, 748, 752, 759, 760, 761, 766, 780, 781, 782, 786, 787, 788, 790, 793, 797, 798, 800, 804, 805, 806, 807, 824, 826, 830, 835, 836, 841, 842, 846, 847.
- Krüger*, Lorenz, kromand og gårdmand i Jels. 46.
- Krøyer*, Henrik Adolf, 1823–1910, lærer 1851–62 Haderslev Latin-skole. 377.
- Købke*, Johan Peter. 434, 452, 649.
- Lahde*, vejinspektør, 857.
- Langballe*, sgpr. Vorbasse. 95.
- Langheim*, Ernst Julius, f. Haderslev 1828, byskriver i Eckernförde. 472, 481, 492, 493, 494, 495, 500, 503, 506, 511, 512, 516, 517, 524, 534, 538, 547, 557, 559, 567, 573, 574, 576.
- Larsen*, Johannes Ephraim. 248, 439, 706, 775, 776, 777.
- Lassen*, Gustav. 90, 120, 146, 192, 223, 250, 251, 828.
- Lauridsen*, Peder. 29, 177.
- Lautrup*, uidentificeret. 467.
- Laygaard*, Erich Erichsen, sognefoged, gårdmand i Skærbæk, Hoptrup sogn. 46.
- Laygaard*, Jørgen Erichsen. 121, 122, 124.
- Lehmann*, Eduard Adolph Emilius. 324, 792.
- Lehmann*, Orla. 45, 72, 77, 110, 111, 140, 174, 175, 181, 182, 197, 217, 219, 258, 259, 262, 281, 439, 519, 577, 584, 671, 699, 743, 744, 804, 806, 808, 809.

- Lehmann*, Wilhelm Otto Waldemar, 1817–94, kaptajn 1849, ansat ved vejtenesten, ledede 1858–64 telegrafvæsenet, oberst 1869–76, medlem 1857–63 Rigsrådet. 319.
- Leisner*, Christopher, f. Hdl. 1813, kst. borgmester 1850 Slesvig, herredsfoged 1850 Satrup, borgmester 1860–64 Eckernförde, d. Kbh. 1868. 576, 577, 581.
- Lembcke*, Edvard. 515, 627, 828.
- Levetzau*, Wilhelm Friedrich Ludwig Theodor v., 1820–88, amtmand 1851 Neumünster, 1857 Steinburg, kommissarius ved den holstenske Stænderforsamling i Itzehoe. 491.
- Ley*, Sigfred, 1806–74, lærer Kbh., 1851–72 i Sønderjylland, derefter Kbh. 319, 320, 821.
- Liebenberg*, Carl Christian Birch, 1804–65, sagfører, kabinetssekretær 1854–56, direktør 1861 for Nationalbanken. 447.
- Lind*, August Emil, 1825–91, amtssekretær 1852 Haderslev, tingskriver 1853 Gram herred, herredsfoged 1856–64 Hviding herred, 1869 Børglum herred, byfoged 1883 Rudkøbing. 384, 445, 863.
- Lorentzen*, Karl. 742, 743.
- Lorenzen*, August. 372, 373, 374, 411, 414, 482, 499, 584, 738, 814.
- Lorenzen*, Carl Henrik, f. 1807 Haderslev, adjunkt 1831–44 Sorø, volontør 1850, fuldmægtig 1853, kontrollør 1856 kgl. centralkasse for Slesvig i Flensborg, forfatter, d. 1859 Flensborg. 267, 269, 357, 358, 360, 364, 375, 667.
- Lorenzen*, Hans Rudolf, se: *Hiort-Lorenzen*, Hans Rudolf.
- Lorenzen*, Johan Frederik (Fritz), 1831–1907, søn af Peter Hiort Lorenzen, officer, sidst general-løjtnant. 331–694, 746, 863, 868.
- Lorenzen*, Johann Friedrich. 83, 86, 120, 121.
- Lorenzen*, Matthias. 730.
- Lorenzen*, Nicolai Heinrich, ejer af Refsø. 13, 17, 25.
- Lorenzen*, Nis. 17, 24, 32, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 53, 61, 66, 67, 70, 72, 117, 124, 375.
- Lorenzen*, Peter Hiort, og hans enke. 22, 27, 33, 36, 39, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 63, 66, 68, 72, 73, 75, 78, 79, 85, 86, 92, 106, 108, 109, 113, 114, 115, 118, 119, 124, 127, 129, 130, 132, 135, 137, 140, 141, 146, 147, 156, 157, 158, 161, 166, 167, 170, 172, 176, 177, 182, 184, 239, 240, 245, 250, 251, 255, 256, 257, 259, 261, 266, 267, 269, 272, 273, 275, 276, 281, 287, 289, 301, 317, 320, 326, 327, 336, 337, 345, 346, 355, 358, 370, 372, 398, 410, 412, 477, 490, 532, 535, 548, 667, 675, 678, 832.
- Ludvig Philip*, 1773–1850, fransk konge 1830–48. 281.
- Lumbye*, Hans Christian, 1810–74, komponist, siden 1843 knyttet til det nyåbnede »Tivoli«. 191, 192.
- Lund*, herredsfoged Bøking herred. 441.
- Lund*, kaptajn. 507, 510.
- Lund*, Christian, cand. jur. Kbh. 622, 628.
- Lund*, Peter Christian. 124.
- Lundbye*, Christen Carl, 1812–73, officer, krigsminister 1863–64. 659, 688, 693.
- Lunding*, Hans Mathias Vilhelm. 142, 143, 154.
- Lübbes*, student fra Eckernförde. 541, 543, 545, 547.
- Lüders*, Peter, gårdejer i Groß Colmar, holstensk stænderdeputeret. 705.

- Lütken*, Johannes Christian, 1791–1856, politisk forfatter, lektor, titulær professor 1822–49 Sorø, udpræget helstatsmand, der udsendte forskellige småskrifter om sin opfattelse. 216.
- Lüttichau*, Christian Albertus. 161, 162, 169, 254.
- Lüttichau*, Matthias, 1795–1870, oberst 1849 i artilleriet, medlem 1848–49 Grundlovgivende Rigsforsamling, 1851–54, 55–64 Landstinget, 1854, 1857–64 Rigsrådet, krigsminister 1854–56. 415.
- Madvig*, Johan Nicolai. 196, 198, 201, 213, 214, 215, 219, 223, 228, 232, 339, 529, 569, 789.
- Madvig*, Poul Anton. 339, 341, 391, 488, 588, 707, 708, 849, 860, 872.
- Manicus*, Claus. 91, 147, 205, 207, 208, 211, 212, 217.
- Manicus*, Emil. 615, 621.
- Manteuffel*, Otto von, 1805–82, preussisk statsmand. 214.
- Marcemann*, Jørgen Wilhelm, og familie. 110, 111, 112, 148, 190, 196, 199, 201, 216, 224, 245, 248, 250, 283, 284, 296, 336, 341, 375, 646, 744, 850.
- Marcussen*, Jørgen, 1813–93, birkefoged 1850, amtsforvalter og husfoged 1859–64 Løgumkloster, derefter branddirektør. 529.
- Mariane*. 41, 42.
- Marquardsen*, Johann Gerhard Nicolaus, rådmænd i Slesvig, stændersuppleant. 539.
- Martensen*, Hans Lassen, 1808–84, professor i teologi 1840 Kbh.s Universitet, biskop 1854 Sjælland. 391, 392, 847.
- Marx*, uidentificeret. 184.
- Matzen*, Hans Henrik. 87, 95, 110, 125, 126, 134, 149.
- Mecklenburg*, Peter, 1792–1870, købmand i Haderslev, rådmænd 1848–50. 338.
- Meier*, Ivar Nielsen, f. 1806 Kolstrup, Stepping s., dim. 1828 Skårup, lærer 1832 Skårup, medindbyder 1839 til Foreningen for dansk Lærings Udbredelse i Slesvig, cand. teol. 1839, medlem 1852–54 Folketinget, sgpr. 1857–93 Vemmingunde, d. 1899. 191, 192.
- Meinert*, uidentificeret. 759.
- Meinert*, Nicolai Jonathan. 101, 103, 248.
- Melchior*, Moses, 1825–1912, grosserer, drev bl. a. handel på Vestindien. 618.
- Mestern* (?), grosserer, uidentificeret. 567.
- Meyer*, kaptajn. 98.
- Meyer*, Christian Friedrich, f. 1771 Hohenwestedt, husfoged 1801 Pinneberg, 1806 Løgumkloster, amtsforvalter 1834–46 Haderslev østeramt, d. 1848 Løgumkloster. 102, 103, 117.
- Meyer*, Fritz, råd i Appellationsretten i Flensborg. 778, 779, 802.
- Meyer*, Otto Andreas. 37, 38, 57, 120, 124.
- Meza*, Christian Julius de. 363, 641, 649, 688.
- Micheel*, dommer Fehmarn, stænderdeputeret. 346, 353.
- Michelsen*, Conrad Anton. 90.
- Mohrhagen*, A. Chr., aktuar Flensborg. 724.
- Molbech*, Christian Knud Frederik. 609.
- Moltke*, Carl. 105, 186, 188, 202, 203, 208, 213, 214, 217, 221, 223, 224, 225, 227, 228, 234, 298, 302, 327, 349, 356, 366, 367, 368, 369, 370, 376, 377, 379, 382, 383, 388, 389, 394, 395, 396, 401, 414, 415, 425, 433, 434, 438, 489, 496, 548,

- 640, 641, 642, 644, 646, 790, 805, 840, 843, 847, 848.
- Moltke*, Otto Joachim. 183, 187, 188, 189, 203, 212, 214, 225, 228, 496.
- Moltke-Hvidtfeldt*, Gebhard. 165, 256.
- Monrad*, Ditlev Gothard. 24, 132, 140, 145, 156, 171, 174, 196, 197, 219, 223, 232, 248, 297, 302, 382, 391, 392, 468, 526, 530, 539, 548, 589, 593, 661, 790.
- Mortensen*, dr. Eckernførde. 500, 560.
- Mortensen*, købmand i Eckernførde. 541, 567.
- Mortensen*, Peter, f. Eckernførde, købmand i Haderslev. 338.
- Mourier*, Charles Ferdinand Leonhard, 1800–80, højesteretsassessor, medlem 1849–52 Folketinget, 1854–66 Rigsrådet. 601.
- Mourier-Petersen*, Peter Paul Christian Ferdinand, 1825–98, gods-ejer Rugård, medlem 1861–66 Folketinget, 1866–98 Landstinget. 220.
- Mussmann*, Julius Kai Axel, f. 1814 Haderslev, amtssekretær 1843 Haderslev, 1848 i Frankfurt, benådet 1852, ansat Slesvigske Ministerium, herredsfoged 1859–64 Slesvig, d. Kannstadt. 577, 797.
- Muus*, proprietær Sørup. 595.
- Muus*, Elias Bendz, 1805–93, grosserer, svensk-norsk og britisk vicekonsul i Kerteminde og Odense, siden 1857 Kbh. 154, 423, 424, 427, 441, 443, 468, 470, 477, 487, 491, 496, 507, 513, 515, 516, 517, 542, 545, 550, 570, 573, 580, 584, 599, 649, 650, 652, 658, 663, 671, 673, 683, 688.
- Muus*, Laurids Fog, 1795–1856, toldskriver Kbh., kammerassessor. 335, 337, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 357, 362, 363, 366, 370, 371, 375, 376, 378, 379, 380, 385, 392, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 407, 408, 410, 412, 423, 429, 435, 437, 440, 447, 448, 457, 458, 459, 464, 465, 470, 583, 584.
- Muusmann*, se: Mussmann.
- Müffelmann*, Emil Frederik, 1820–69, praktiserende læge 1851, distriktslæge 1858 Flensborg, overlæge 1864 Helsingør. 455, 577, 730.
- Müller*, bogbinder Haderslev. 350, 359.
- Müller*, justitsråd, amtmand Segeberg. 577.
- Müller*, Carl Eduard. 269, 270.
- Müller*, Christian Frederik. 98, 101, 103, 104, 105, 112, 118, 150, 173, 255, 261, 262, 272, 275, 283, 290, 300, 310.
- Müller*, Diedrich. 255.
- Müller*, Georg Carl, underrettsadvokat, dr. jur., medlem af den slesvigske Stænderforsamling, af Rigsrådet. 436, 439.
- Müller*, Georg Vilhelm, 1816–98, diakon 1854 Sørup, 1856 Vor Frue, Haderslev, sgpr. 1863–67 Asserballe, 1869–98 Stadager. 817.
- Müller*, Tage Christian. 110, 196.
- Mylord*, G. H., godsejer Schirna, købte 1845 Røddinggård, som hans søn havde til 1881. 173.
- Møller*, gendarmovervagtimester. 586.
- Møller*, C., gårdejer og møller, Tovskov mølle, Oksenvad s. 46.
- Møller*, Christian Edvard. 412.
- Møller*, Christian Frederik Christopher, 1830–84, cand. theol., lærer 1856–64 Haderslev Latinskole, 1864–84 Haderslev Læreres Skole, Kbh. 424, 461, 464, 473, 501,

- 502, 503, 504, 505, 507, 508, 509, 513, 522, 526, 528, 532, 533, 534, 535, 542, 545, 548, 550, 571, 572, 573, 575, 579, 580, 598, 609, 622, 628, 666, 692, 732.
- Møller*, Christian Hansen, 1804–88, ejer af Skovgård, Rise sogn, medlem af Stænderforsamlingen i Flensborg. 334, 372, 683.
- Møller*, Daniel Christian. 324, 327.
- Møller*, Jesper, sandemand, gårdmand i Hoptrup. 46.
- Mørch*, overlærer Randers. 266.
- Mørk Hansen*, Mouritz. 328, 571, 591, 655, 683, 726, 729, 730, 780, 782, 786.
- Nachtegall*, Vivat Victorius Franciscus (Franz), 1777–1847, gymnastikpædagog, professor 1804 i gymnastik. 131, 136, 151.
- Nagel*, Nicolaus, amtsstuefuldmægtig Haderslev. 481, 482, 487, 584, 860.
- Napoleon III*, fransk kejser 1852–70. 225, 420, 421, 426, 431, 432, 434, 469, 470.
- Neergaard*, Carl de. 132, 220, 650.
- Nesselrode*, Karl Robert von, 1780–1862, russisk kansler 1844–56. 213.
- Nicolaus I*, russisk zar 1825–55. 213.
- Nielsen*, Godske. 230, 231, 232, 234, 311, 318, 319, 320, 321, 322, 326, 327, 328, 330, 437, 438, 439, 483, 484, 487, 501, 508, 518, 519, 521, 523, 524, 539, 540, 548, 562, 563, 565, 566, 567, 589, 590, 591, 609, 611, 629, 654, 662, 671, 676, 683, 694, 698, 699, 700, 701, 702, 717, 726, 746, 760, 761, 781, 786, 787, 790, 791, 798, 799, 800, 807, 833, 835, 836, 838, 846, 847, 860, 863, 868.
- Nellemann*, Johannes Magnus Valdemar, 1831–1906, retslærd og politiker. 711, 714.
- Nagel*, købmand Skelskør. 623, 641, 642.
- Nielsen*, Ole. 183, 184.
- Nielsen*, Peter. 70, 184.
- Nissen*, inspektør Gram. 71.
- Nissen*, Claus, fra Haderslev amt. 629.
- Nissen*, Eduard, f. 1810 Haderslev, underretsadvokat 1841 Haderslev, herredsfoged 1854–64 Hohn herred, d. Rendsborg 1867. 384, 385, 582.
- Nissen*, Hans. 37, 38, 40, 67, 68, 69, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 92, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 107, 108, 110, 113, 115, 118, 119, 122, 123, 126, 127, 128, 130, 150, 156, 161, 162, 170, 179, 228, 252, 254, 257, 275, 293, 306, 307, 308, 317, 819, 821.
- Nissen*, Johan Henrik, 1820–1904, huslærer i Humble, adjunkt 1847 Odense, sgpr. 1852 Hyrup, 1859–64 Husby, 1864 Føns, 1875–90 Vissenbjerg. 324, 327.
- Nissen*, Nicolai, postfuldmægtig 1843 Haderslev, postmester 1851–82 Haderslev. 394.
- Nissen*, W., guldsmed Haderslev. 70, 71.
- Nostitz*, bøhmisk greve. 619.
- Nutzhorn*, Bendix Conrad Heinrich Andersen von, 1833–1925, højskolelærer 1862 Rødding, 1865–1921 Askov, komponist. 817, 818, 822.
- Nyholm*, Carthon Kristoffer Valdemar, 1829–1912, jurist, højrepolitiker. 800.
- Nyholm*, Johannes Christopher, 1803–67, landmand, ejer siden 1837 af Baggsvogn ved Hjørring, politiker. 266.
- Nørgaard*, Peder. 90, 98, 101, 277, 291, 310.

- O'Connel*, Daniel. 111, 188.
- Olesen*, Frederik Christjan Ditlev, 1824–88, kateket 1854 Holmens k., Kbh., sgpr. 1863 Farstrup, 1875 Føns, 1882 Vesterborg-Birket. 617, 763, 764, 765.
- Olesen*, Hans, lollandsk proprietær, ejede indtil 1872 Bukkehavgård. 325.
- Olsen*, Frederik Christian, 1802–74, filolog, overlærer 1830 Helsingør, 1837 Metropolitanskolen, Kbh., rektor 1844 Viborg. 266.
- Orlamundt*, Carl Vilhelm. 173, 175.
- Oscar I.* 32, 195, 237.
- Otzen*, Peter, 1810–91, sgpr. 1846–48 Olderup, 1850 Kværn, provst 1852–81 Burg, Fehmarn, stænderdeputeret 1853, præsident 1855–63 Stænderforsamlingen, Flensborg. 566, 568, 571, 675, 677, 678, 680, 724, 836, 838, 839.
- Owesen*, Claus, 1816–81, ingeniør-officer, teknisk direktør ved de dansk-engelske jernbaneselskaber. 372, 536, 609, 614.
- Oxholm*, Waldemar. 142, 143, 144, 154.
- Paget*, Sir Augustus Berkeley, 1823–96, engelsk gesandt 1859–66 Kbh.
- Palmerston*, Henry John Temple, 1784–1865, engelsk statsmand. 560.
- Paludan-Müller*, Frederik, 1809–76, dansk digter. 410.
- Paulsen*, Thorvald, student. 757, 856, 864.
- Paulsen*, Christian. 19, 31, 33, 54, 87, 98, 126, 162, 167, 197, 199, 205, 208, 212, 215, 217, 272, 274, 275, 276, 324, 484, 699.
- Paulsen*, Lorenz. 11, 16, 50.
- Paulsen*, Matthias Peter Johann. 80, 81, 245.
- Pauly*, Carl Friedrich Julius, boghandler i Heide, medlem af Rigsrådet. 439.
- Pechlin*, Friedrich, 1789–1863, baron, diplomat. 202, 212, 213.
- Peel*, Robert, 1788–1850, britisk statsmand. 489.
- Petersdorff*, Ulrik Wilhelm. 141.
- Petersen*, godsforvalter. 847.
- Petersen*, værtshusholder. 755.
- Petersen*, Dalumgård. 482.
- Petersen*, Andreas. 24, 25, 44, 49, 50, 52, 73, 90, 128.
- Petersen*, G., købmand i Haderslev. 370, 550.
- Petersen*, Jens Christopher, f. 1789 Dalby, gæstgiver og agent i Haderslev, hospitalsforstander 1837–64, d. Haderslev 1864. 61, 598.
- Petersen*, Jens Ditlev, 1788–1856, birkedommer 1821 Fejø, kancelliråd 1832. 292.
- Petersen*, Jørgen. 56, 116.
- Petersen*, Momme, gårdejer Åstrup. 660.
- Petersen*, P. A., Flensborg. 728.
- Petersen*, Peter. 334.
- Peto*, *Brassey & Betts*, engelsk entreprenørfirma. 609.
- Petresch*, grosserer i København. 235.
- Plesner*, Christian Ulrik. 252, 253.
- Plesner*, Johan Frederik, 1896–1938, dansk historiker, docent 1934, professor 1938 Århus Universitet. 372.
- Plesner*, Ulrich Adolph. 245, 253, 258, 262, 291, 293, 302.
- Plessen*, Hugo v., kgl. kommissarius for de adelige godser. 494, 577.
- Plessen*, Otto v., 1816–97, dansk gesandt i Skt. Petersborg. 212.
- Ploug*, Carl. 77, 90, 91, 92, 98, 99, 102, 104, 108, 109, 115, 127, 129, 133, 135, 136, 140, 144, 145, 148, 154, 160, 163, 166, 171, 176, 184, 232, 245, 246, 248, 251, 256, 276,

- 281, 284, 468, 546, 550, 573, 590, 610, 628, 748, 762, 771, 786, 861, 863.
- Posselt*, August Heinrich. 33, 35, 44, 48, 66, 67, 68, 70, 121, 219, 245.
- Poulsen*, Christian Marinus. 144, 173, 219, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 290, 341, 567, 609, 823.
- Pourtalès*, Albert, 1812–61, preussisk diplomat. 195.
- Prehn*, Thomas, f. 1801 Høgelund ved Læk, medlem 1851 af Notabelforsamlingen i Flensborg, foreslog her tre-delt hølstat, departementschef 1852–54 ministeriet for Holsten-Lauenburg, medlem 1857–58 af Rigsrådet, død 1874 Plön. 196, 205, 217.
- Puggaard*, Hans. 584, 590, 729.
- Pupke*, rådmænd i Eckernförde. 513, 559.
- Raasløf*, Harald Iver Andreas, 1810–93, medlem 1851 Overjustitskommissionen for Slesvig, departementschef 1854 Slesvigsk Ministerium, minister 1854–56 for Slesvig, 1860 for Holsten. 416, 428, 429, 432, 540, 542, 790.
- Raben*, dyrlæge. 812.
- Raben*, Jørgen. 188, 200, 201, 373, 870.
- Raben*, Simon Peter, 1819–1907, gårdejer Vonsild, medlem af Folketinget, Landstinget. Skau Kbh: 226. – 706, 818, 824.
- Rainalds*, H. Th. A., engelsk vicekonsul og spion. 665.
- Randbøll*, Jørgen Christensen, 1802–78, sgpr. 1832 Skrydstrup, 1843–67 Bevtoft. 103.
- Rantzau*, E., 1802–62, greve, amtmand Plön, medlem 1851 af Notabelforsamlingen i Flensborg. 205, 211, 212.
- Rasmussen*, Harald Valdemar, 1821–91, adjunkt 1847 Metropolitan-skolen, Kbh., sgpr. 1851–54 Halk, lærer, titulær professor 1884. 324, 327, 816, 818, 820, 824, 827.
- Rathgen*, Heinrich Justus Christian, rådmænd i Slesvig. 778, 797, 803.
- Rée*, Bernhard Philip, 1813–68, redaktør siden 1838 af »Aalborg Stiftstidende«, politiker. 266.
- Reedtz*, Holger, 1800–57, dansk diplomat, medvirkende ved våbenstilstandsforhandlingerne under den 1. slesvigske krig. 195, 208, 212, 213, 214, 217.
- Reedtz-Thott*, Otto, 1785–1862, lensbaron, Gavnø. 187.
- Refslund*, Bunde. 317, 818, 821.
- Refslund*, Hans Clemmensen. 90.
- Regenburg*, Theodor August Jes. 207, 208, 218, 221, 223, 224, 232, 357, 358, 362, 363, 455, 470, 471, 473, 474, 475, 477, 479, 484, 486, 487, 511, 515, 516, 522, 533, 544, 547, 548, 551, 557, 562, 563, 564, 565, 570, 574, 611, 615, 703, 729, 730, 746, 765, 778, 779, 786, 790, 792, 837, 860.
- Reich*, Christian Emilius, 1822–65, officer, krigsminister 1864. 662.
- Reuter Dahl*, Henrik, 1795–1870, sv. ærkebiskop. 618, 765.
- Reventlow*, Arthur, 1817–78, greve, amtmand 1850 Tønder, 1860 Bordsesholm. 353, 354, 355, 356, 361, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 416, 426, 466, 467, 470, 471, 489, 566, 567.
- Reventlow*, Christian Ditlev, 1775–1851, lensgreve, bosat siden 1804 på Pederstrup, søn af den fra reformtiden kendte Christian Ditlev Reventlow. 187, 260.
- Reventlow*, Ferdinand. 262.
- Reventlow-Criminil*, Heinrich Anna von. 42, 113, 131, 159, 187,

- 188, 209, 368, 388, 389, 414, 415.
Reventlow-Criminil, Joseph von. 42, 113, 143, 187, 188, 209, 298, 302.
- Riegels*, student fra Nordborg. 402.
Riegels, Hans Christian. 92, 93.
- Ries*, Otto Johan Ove Theodor Kleiber von, 1816–65, herredsfoged 1851–64 Strukstrup hrd. 581, 604.
- Rode*, Gotfred, 1830–78, lærer 1851–59 Rødding Højskole, senere bl. a. Herlufsholm, magister 1864 nordisk filologi, litteraturhistoriker, højskoleforstander 1874 Skovgård i Ordrup. 219, 228.
- Rosen*, redaktør »Flensburger Zeitung«. 96.
- Rosen*, Sophus Anthon Gottlieb Carl von, 1819–91, amtssekretær 1844 Segeberg, auskultant 1845 Finansdeputationen i Kbh., ansat 1848 Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli, sekretariatschef 1851, departementschef 1852 ministeriet for Slesvig, overpræsident 1854 Flensborg. 641.
- Rosenørn*, Mathias Hans. 167, 213, 302, 304.
- Rosenørn-Lehn*, Otto Ditlev, lensbaron, 1821–92, ejede baronierne Guldborgland og Lehn, godserne Rössjöholm i Skåne, samt Kiding og Årup i Nordslesvig, udenrigsminister 1870–74, 75–92. 304.
- Roth*, Henrik, 1812–86, seminarist fra Skårup, derefter teolog, kateket 1844 Frederikshavn, sgpr. 1849 Asserballe, 1850–64 Varnæs, 1865 Vigerslev-Veflinge. 208.
- Rothe*, direktør. 596.
- Rotlöben*, Johann, f. 1593 Wittenberg, hofpræst 1622, slotspræst 1639 Glückstadt, provst 1646 Haderslev, d. Haderslev 1649. 14.
- Rotwitt*, Carl Eduard. 412, 547, 548, 569.
- Royer-Collard*, Pierre Paul, 1763–1845, fransk filosof og politiker. 265.
- Ruben*, uidentificeret. 335.
- Rudebeck*, uidentificeret. 703.
- Ruge*, dr. kemi. 424, 641, 645.
- Rumohr*, Theodor. 798, 815.
- Rumohr*, Wulf Henning Ernst Wilhelm von. 436, 478, 655.
- Russell*, John. 655, 657, 659, 665, 840.
- Ræder*, Johan Philip Thomas, 1795–1869, general. 726.
- Rømeling*, Hans Christian, 1786–1856, officer. 408.
- Rørdam*, Peter, 1806–83, lærer i Kbh., sgpr. 1841 Mern, 1856 Kgs. Lyngby. 269, 270.
- Salicath*, Carl, 1825–99, advokat 1854–72, tillige notarius 1856–64 Haderslev, borgmester 1872 Stورهedinge, 1874–95 Næstved. 381, 383, 387, 392, 409, 590, 591, 645, 646, 649, 670, 671, 672, 673, 744, 798.
- Samsøe*, Paul Terkelsen. 83, 86, 89, 120.
- Satterup*, løjtnant. 726.
- Scavenius*, Jacob Brønnum, samt hans enke. 188, 189, 225, 227, 228.
- Schau*, Ernst Friedrich v., kaptajn i Generalstaben, adjutant hos Krigsministeren. 649.
- Scheel-Plessen*, Carl Theodor August. 505, 830.
- Scheele*, Ludwig Nicolaus. 186, 211, 214, 237, 298, 319, 320, 413, 414, 415, 416, 425, 427, 434, 447, 448, 455, 539, 540, 546, 547, 779, 780, 790.
- Schiern*, Einar Theodor Immanuel, etatsråd, overfinansbogholder. 704.
- Schiller*, Friedrich, 1759–1805, tysk digter. 537.

- Schjørring*, Caspar Peter Charles, 1831–1913, protokolsekretær 1860 Højesteret, by- og herredsfoged 1869 Skelskør, byfoged og borgmester 1877 Kolding, venstrepolitiker. 737, 800.
- Schiøtz*, Theodor, cand. pharm., lærer 1851–56 Rødding højskole, grdl. Albani Bryggeri i Odense. 219, 311.
- Schleisner*, Christian Andreas, 1810–82, genremaler, titulær professor 1858. 342, 343.
- Schleppegrell*, Julius Carl Gerhard, 1811–72, diakon 1852–64 Broager. 622, 624.
- Schmid*, Andreas Christian Johannes, prof. jur. Kiel, medlem af Stænderforsamlingen Flensborg. 354, 355, 356, 364.
- Schmidt*, Friedrich Christian, købmand Haderslev. 377, 378.
- Schmidt*, Hans Petersen, kancelliråd, rådmand i Flensborg, stænderdeputeret. 592, 594, 728, 745, 836, 839.
- Schmidt*, Jens Andersen. 150, 192, 193, 215, 219, 228, 239, 306, 307, 308, 334, 338, 344, 359, 360, 377, 398, 399, 400, 409, 432, 433, 436, 463, 464, 503, 513, 526, 528, 819, 821, 846.
- Schmidt*, M., købmand i Haderslev. 528.
- Schmidt*, Peter, købmand i Flensborg, medlem af Rigsrådet. 601.
- Schmidt von Leda*, *genannt von Hattenstein*, Carl Georg Conrad, justitsråd, regeringsadvokat for her-tugdømmet Slesvig. 486.
- Schmidt*, se også: Smith.
- Schoww*, Joachim Frederik. 48, 77, 136, 140, 197, 248, 275, 283, 286.
- Schovelin*, Julius Thorwaldsen, 1821–70, officer, politiker, statsgælds-direktør. 333, 334, 486.
- Schow*, Georg Leonhard Heinrich. 255.
- Schrader*, Ludwig Friedrich Gabriel. 30, 50, 51, 72, 73, 78.
- Schrøder*, Ludvig Peter, 1836–1908, højskoleforstander 1862 Rødding, 1865–1906 Askov. 818, 822, 828.
- Schroeter*, Otto Hermann. 53, 68, 80, 150, 190, 231, 253, 296, 332, 335, 336, 338, 340, 342, 344, 345, 346, 348, 350, 352, 356, 358, 360, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 380, 381, 384, 385, 387, 390, 391, 393, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 405, 407, 409, 411, 412, 413, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 428, 431, 433, 438, 439, 440, 444, 445, 446, 448, 457, 460, 463, 464, 472, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 490, 494, 496, 497, 501, 502, 503, 504, 512, 513, 517, 518, 523, 524, 526, 527, 531, 532, 533, 532, 547, 551, 571, 572, 573, 574, 578, 579, 583, 584, 588, 590, 595, 596, 597, 598, 600, 601, 602, 606, 608, 609, 612, 636, 637, 640, 645, 646, 647, 648, 649, 652, 657, 665, 666, 667, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 692, 693, 694, 771, 772, 773, 798, 861, 862, 866.
- Schultz*, Mine, kbh.sk demimonde. 602.
- Schulze*, professor dr. 423.
- Schurmann*, Jens Christopher, 1812–91, notar ved det teologiske fakultet, Kbh.s Universitet, sgpr. 1846 Sønder Tranders, sgpr. og seminarieforstander 1851 Skårup, medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling. 163, 254, 255, 256.
- Schütte*, Frederik Vilhelm. 127.
- Schøler*, Hans Vilhelm. 56, 62, 74, 76, 81, 82, 83, 85, 98, 100, 107, 118, 122, 123, 125, 126, 174, 293.

- Schøller*, Christian, 1826–1904, cand. jur. 1851 Kbh., herredsfoged 1856 Husby og Ny herreder, borgmester 1861–64 Tønning, derefter teglværksbestyrer i Hirschberg, Posen. 641.
- Scribe*, Augustin-Eugène, 1791–1861, fransk dramatiker.
- Seidelin*, Pauline, se: Aggersborg.
- Seidelin*, Poul Borreby v., d. Haderslev 1853, major. 351, 352.
- Selig*, Caspar Abraham, underretsadvokat i Haderslev. 336.
- Selmer*, Frederik, 1825–87, cand. theol., lærer 1856 Haderslev Latinskole, 1864 Haderslev Læreres Skole, Kbh., sgpr. 1872 Sønder Nærå, 1880 Aversi og Festrup. 461.
- Seneberg*, Heinrich. 190, 193, 194.
- Sick*, Kristian (egtl.: Johannes Peter Christian). 88, 90, 94, 179, 180, 190, 252, 256, 266, 287, 293, 303.
- Simesen*, Søren, 1792–1858, premiermajor i det holstenske landsenérregiment. 53, 215, 219.
- Skau*, Eskild, 1831–94, broder til Laurids Skau, gårdejer Sommersted, fader til Marie Skau Petersen. 704, 752, 814, 864, 868.
- Skau*, Hans, Styding. 128, 130.
- Skau*, Jens Lauritzen, fader til Laurids Skau. 20, 23, 36, 37, 38, 39, 40, 44, 46, 48, 49, 61, 62, 94, 121, 122, 160, 170, 326, 665, 666, 667, 796, 797, 798, 804.
- Skau*, Laurids, samt hustru og børn, passim.
- Skau*, Oluf, 1819–93, broder til Laurids Skau. 328, 857.
- Skau*, Peder, 1825–1917, broder til Laurids Skau. 237, 261, 279, 280, 281, 288, 289, 326, 476, 586, 667, 727, 736, 755, 756, 776, 777, 818, 824, 830, 844, 845, 849, 857, 865, 868.
- Skousboe*, kaptajn. 618, 620.
- Smith*, Caspar Wilhelm. 168.
- Smith*, Christian. 87, 87, 90, 98, 99, 100, 101, 108, 116, 126, 176, 177, 179, 190, 293.
- Smith*, Hother, f. 1821 Sønderborg, cand. jur. 1845 Kbh., kst. herredsfoged 1848 Frøs og Kalslund herreder, 1849 på Flensborg amtshus, 1852 Lundtoft herred og Varnæs birk, appellationsråd 1862 Flensborg, herredsfoged 1866 Holmans, Elbo og Brusik herreder, højesteretsassessor 1874 Kbh., medlem 1879–81 Folketinget, d. Kbh. 1902. 778, 780, 797, 804.
- Sohl*, Hans Christian, købmand, Haderslev. 334.
- Sommer*, Mogens Abraham, 1829–1901, skræddersvend, skriver 1850–52 Nyborg toldkontor, lærer Rørvig, senere Haderslev (indtil 1856), derefter missionær Jylland, Kbh., USA, udvandringsagent, homøopatlæge. 452, 453.
- Spandet*, Niels Møller, 1788–1858, dommer, politiker, foreslog 1850 trosfrihed. 715, 716.
- Sponneck*, Wilhelm. 198, 209, 214, 217, 218, 223, 381, 387, 390, 415, 417, 425, 522, 523, 524, 529, 601, 661, 664, 789, 790.
- Springer*, Heinrich August, etatsråd, departementschef i Ministeriet for Holsten-Lauenburg. 704.
- Staal*, Hans Iver. 52, 53, 54, 55, 56, 57, 62, 67, 78, 116, 189, 706.
- Stadion*, østrigsk greve. 619.
- Staël-Holstein*, Anna Louise Germaine de, 1766–1877, fransk forfatterinde. 344.
- Stampe*, baronesse. 349.
- Steenholdt*, Thies Hansen. 27.
- Steffens*, Momme Heseler. 356.

- Steffensen*, Hans Christian, f. 1837
Hammelev, auditør 1872, generalauditør 1883–1910, d. Kbh. 1912. 800.
- Steffensen*, Nis. 41, 60, 84, 85, 92, 102.
- Steinmann*, Peter Frederik. 362, 363, 688.
- Stemman*, Poul Christian. 111, 113, 159, 221, 227, 724, 778, 797, 798, 802, 803.
- Stibolt*, Jens Peter. 37, 80, 120.
- Stiernholm*, Frederik Christian, 1822–89, officer. 507.
- Stockfleth*, William Walker. 234, 357, 373, 374, 375, 384, 432, 441, 442, 443, 445, 446, 449, 450, 454, 463, 464, 465, 467, 472, 475, 476, 478, 484, 485, 486, 487, 494, 526, 542, 545, 567, 586, 587, 588, 591, 598, 629, 636, 690, 693, 706, 707, 751, 798, 858, 860, 865, 867, 869, 871.
- Suhr*, Theodor, 1792–1858, københavnsk storhandelsmand, politisk liberal. 193.
- Sveistrup*, Hans Kr. Jan. Nik. Balt. Krarup, 1815–93, sgpr. 1840 Nørup, 1861 Rødding, frimenighedspræst 1867 Rødding, sgpr. 1870–93 Vejen. 821.
- Søedorf*, løjtnant. 87.
- Sørensen*, konsul Hobro. 266.
- Sørensen*, Peter, forpagter hos Laurids Skau. 691, 855, 860, 864.
- Taafe*, Theodor Christian, 1824–85, rektor 1858–64 Husum Realskole, sgpr. 1864, provst 1868, Langå, Vinge og Tårup. Gift 1855 m. Sophie Caroline Bruun Muus. 424, 502, 507, 513, 523, 574.
- Talleyrand*, Charles Maurice de, 1754–1838, fransk statsmand. 789.
- Thestrup*, Hans Nicolai. 570, 659, 660, 662, 742, 743, 744.
- Thienen*, legationssekretær Frankfurt a. M. 167, 170.
- Thiers*, Adolphe, fransk statsmand og historiker. 116.
- Thisted*, Valdemar Adolph, 1815–87, forfatter, institutbestyrer 1840–44 Skanderborg, adjunkt 1846 Århus realskole, sgpr. 1855 Højrup, 1862–70 Tømmerup. 405.
- Thomsen* (-Oldenswort), Adolph Theodor. 439, 538, 558, 560, 566, 567, 655, 705, 725, 726, 727.
- Thomsen*, Carl Georg, f. 1794 Grambow, herredsfoged 1828 Gram herred, 1840–48 Tyrstrup herred, d. Bordesholm 1851. 90, 253.
- Thomsen*, Christian Albert Frederik, 1827–96, kaptajn i Generalstaben, direktør i Krigsministeriet, krigsminister 1872–74, medlem 1873–96 Folketinget. 596, 649.
- Thomsen*, Edvard. 219, 226, 227, 228, 293, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 315, 316, 657, 774, 777, 849.
- Thrige*, Søren Bloch, 1820–1901, lærer 1843 Roskilde, overlærer 1845 Slagelse, 1846 Roskilde, rektor 1850 Haderslev, leder 1864–89 af Haderslev Læreres Skole, Kbh. 324, 375, 409, 731, 732, 733, 734, 735.
- Thulstrup*, William August, 1820–98, oberst af ingeniørkorpset, gift med Louise Gandil (1829–1908). 374, 451, 622, 632, 641, 645, 646.
- Thygesen*, svigersøn til Petersen, Dalbygård. 90.
- Tidemann*, Odin Wolff, 1822–97, sgpr., provst 1853 Tønder, siden 1860 sgpr. på Sjælland, forstander 1878–95 Jonstrup. 230.
- Tiedemann*, Heinrich. 69, 72, 76, 77, 80, 142, 144, 145.

- Tillisch*, Christian Ludwig. 83, 91, 92, 113, 120, 125, 127.
- Tillisch*, Frederik Ferdinand. 92, 130, 133, 134, 135, 141, 148, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 171, 175, 187, 200, 201, 202, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 223, 224, 250, 251, 254, 352, 353, 356, 362, 363, 388, 417, 439, 455, 548, 601.
- Timm*, Jürgen Friedrich Boye, købmand i Eckernførde, medlem af Stænderforsamlingen i Flensborg. 540, 542, 568, 569, 570.
- Tingleff*, Hans, gårdejer, sognefoged Vonsild sogn. 706.
- Todd*, Richard, skotsk godsejer. 829, 866.
- Toosby*, Wilhelm Friedrich Christian, f. 1831 Eckernførde, kancellist i Ministeriet for Slesvig, bysekretær 1865 Haderslev, borgmester 1865 Sønderborg, 1868 Flensborg, d. Flensborg 1898. 423, 454.
- Trabolt*, uidentificeret. 673.
- Trap*, Jens Peter, 1810–85, kabinetssekretær, topograf. 42, 79, 127, 467, 542, 599.
- Triller*, Adolph Heinrich Francois, 1815–63, aktuar 1854–58 Slesvig. 473, 474, 477.
- Tscherning*, Anthon Frederik. 65, 196, 197, 203, 219, 234, 269, 284, 301, 341, 370, 371, 537, 538, 589, 601, 602, 661, 726, 747, 846.
- Tutein*, Peter Adolph. 129, 407, 408.
- Unsgaard*, Iver Johan, 1798–1872, deputeret 1840 Rentekammeret, stiftamtmand 1848–56 og 1860–69 Fyns stift, indenrigsminister og fællesindenrigsminister 1856–58, minister for Holsten 1857–59, medlem af Rigsrådet. 485.
- Ussing*, se: Algreen-Ussing, Tage.
- Ussing*, Werner Jasper Andreas, 1818–87, appellationsråd i Flensborg, assessor i Højesteret, medlem 1849–53 Folketinget, 1866–87 Landstinget. 324.
- Utzon*, M., møller i Dalby. 706.
- Vrints-Treuenfeld*, baron, østrigsk gesandt i Kbh. 491.
- Wagner*, Ludvig Carl Moritz, 1838–1919, sgpr. 1869 Almind-Viuf, 1877 Seest, 1885 Lyng-Bråby, 1894 Saksøbing. 470, 712, 716, 835.
- Warnstedt*, Carl Ludwig v. 414, 415, 416, 436.
- Washington*, amerikansk præsident. 853.
- Weber*, Robert v., hofjægmester, dr. jur., godsejer 1828 Rosenkranz (tidl. Schinkel), Gettorf sogn, stænderdeputeret. 346, 353, 354, 355, 366.
- Weber*, Sivard, ejede 1851–68 Christiansdal i Hammelev s. Broder til Theobald Weber. 409, 579, 624, 650, 670, 671.
- Vedel*, Emil, 1824–1909, medlem 1854 appellationsretten i Flensborg, departementschef 1856–64 ministeriet for Slesvig, amtmand 1866 Bornholm, 1871–1902 Sorø, desuden arkæolog. 429, 447, 455, 471, 473, 475, 609, 776, 777, 792, 799, 801, 803.
- Wedell-Wedellsborg*, Vilhelm Ferdinand, 1827–1914, amtssekretær 1852 Tønder, kancellist 1852 ministeriet for Slesvig, herredsfoged 1853 Husby og Ny herreder, kst., derefter fast ansat amtmand 1856–64 Flensborg. 441, 442, 443, 446, 474, 498, 546, 577, 730.
- Wegener*, Caspar Frederik. 35, 36, 39, 219, 227, 229, 242, 246, 257,

- 302, 307, 308, 341, 379, 380, 786.
- Wegener*, Gustav Theodor, 1817–77, historiemaler. 252, 253.
- Wegener*, Jens Ernst, 1781–1846, seminarieforsøger 1819–38 Jonstrup. 252, 253.
- Wegener*, Jens Fr. Chr., overførster Haderslev. 307, 308, 316, 317, 319, 462.
- Wegener*, Johan Jørgen Stiller. 81, 82, 84, 88, 99, 101, 103, 104, 105, 112, 128, 130, 135, 141, 144, 145, 148, 149, 150, 153, 161, 162, 163, 165, 166, 169, 170, 171, 173, 175, 219, 241–330, 817, 823, 846.
- Weilbach*, Johannes, 1816–85, amtsforvalter, husfoged og aktuar 1850 Løgumkloster, amtsforvalter og husfoged 1859–64 Sønderborg, amtsforvalter 1865–85 Randers. 529.
- Werner*, dr., godsejer Bredbølskov (Brebhelholz), medlem af Stændersamlingen Flensborg. 361.
- Westenholz*, Regnar, 1815–66, gods-ejer, grosserer, finansminister 1859–60, medlem 1853, 1854–55 Folketinget, 1856–57 Rigsrådet. 439, 585.
- Vestergaard*, uidentificeret. 807.
- Weyse*, C. E. F., dansk komponist. 565.
- Wiebe*, Michael Rosing, 1820–64, dansk skuespiller. 421.
- Wiese*, F. T., overappellationsråd i Kiel, medlem 1851 af Notabelforsamlingen i Flensborg. 205, 206, 211, 212.
- Wiimb*, Peter Lassen. 24, 35, 55, 56, 57, 60, 63.
- Wiinsted*, højskolelærer. 817, 818, 827, 828.
- Wildfang*, gårdejer i Vonsbæk. 824.
- Wilhelm af Hessen*, Philippsthal. 34, 264, 269.
- Wilhelm I.* 742, 744.
- Wilkins*, Julius Frederik Christian Emil, 1812–92, teknolog, lærer 1843–68 ved den militære højskole, medlem 1849–54 Folketinget. 402.
- Willemoes*, Alfred Theodor, 1829–74, herredsfoged. 730.
- Wilster*, Ernst Hendrick Glode de, 1808–81, officer, major 1848, oberstløjtnant 1852, oberst 1858, generalmajor 1863, general 1867. 466, 468, 570.
- Wimpffen*, Carl v., f. Glücksborg 1802, historisk forfatter, amtssekretær 1826 Haderslev, herredsfoged 1835 Vis herred, friherre, d. Flensborg 1839. 462, 464, 468.
- Windfeldt*, Knud Ibsen, f. 1833 Tanderup, Nr. Farup s., elev 1850–51 Rødding Højskole, opholdt sig 1852–54 i Skotland, forvalter 1855 hos Musmann i Ejsbøl, ejede 1859–1905 Østergårds mølle, Hoptrup s., d. Haderslev 1915. 579, 650, 652, 776, 777, 824.
- Winther*, Geert. 601, 602, 747.
- With*, Jesper Peter. 94, 115, 127, 181, 218, 266, 374, 375.
- Wib*, Mouritz Peter, 1814–83, herredsfoged 1852–64 Gram herred, samtidig præsident i kriminalretten for Haderslev øster- og vesteramt, senere overretssagfører. 234, 374, 375, 376, 440, 463, 598, 599, 798.
- Witt*, Johann Gottfried Samuel, f. 1820, overretsråd, borgmester 1850 Tønder, landdrost Pinneberg, kredsretsdirektør Itzehoe, medlem af Rigsrådet. 439.
- Wolf*, uidentificeret. 759.
- Wolff*, Hans Jürgen Hinrich de (og familie). 79, 232, 332, 333, 857.
- Wolfhagen*, Friedrich Hermann. 426, 429, 436, 438, 439, 441,

- 442, 443, 446, 455, 471, 472, 473, 474, 476, 477, 479, 491, 511, 533, 536, 538, 542, 543, 544, 546, 548, 565, 566, 567, 570, 574, 582, 585, 592, 609, 622, 628, 645, 666, 671, 682, 684, 727, 729, 778, 779, 787, 790, 792, 803.
- Worsaae*, Peter Marius, 1816–77, amtsforvalter 1850 Åbenrå, herredsskriver 1864 Nørvang-Tørrild herreder. 341.
- Wrangel*, Friedrich v. 194, 195, 688, 864, 867.
- Wulff*, Hans Andreas. 90, 91, 92, 94, 103, 107, 113.
- Wöldike*, Heinrich Christian Piehl, 1818–87, cand. jur. 1842 Kiel, medlem 1852–64 Appellationsretten Flensborg, herredsfoged 1867 Helligum og Hindsted herreder. 624, 629, 641.
- Wöldike*, Peter, f. 1654 Arensburg (Mecklenburg), konrektor 1680 Haderslev, sgpr. 1685 Sommersted, d. Sommersted 1725. 12.
- Young*, Friederich, 1824–84, hofoperasanger i München. 434.
- Zable*, Peter Christian, 1825–98, medlem gennem 23 år af Folkeetinget (Bondevæn, senere Venstre), sgpr. 1879 Rubjerg, 1881–96 Val lensved. 747.
- Zahrtmann*, legationsråd. 497.
- Zamoiski*, polsk greve. 634, 639.
- Zeuthen*, Christian Frederik. 130, 170.
- Oehlenschläger*, Adam Gottlob. 15, 378.
- Ørsted*, Anders Sandøe. 30, 113, 197, 228, 320, 334, 368, 371, 392, 415, 416.